

Ἡ ΠΡΩΤΙΚὴ Ἔστι

1984

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ωφελίνα
11/2

ΕΤΟΣ ΛΓ'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

† MIX. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
ΕΥ. Α. ΦΑΚΑΤΣΕΛΗΣ
Ίδρυται 1952—54

†Ιδιοκτησία - Διευθυντής
1954—56

† MIX. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
1956—73

† MIX. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
ΔΗΜ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Σ Υ Ν Δ Ρ Ο Μ Α Ι
(ετήσια)

Έξωτερικό	Δρχ. 1000
Νομ. Προσώπων & Όργανι- σμών, Τραπεζών	» 1500
Κοινοτήτων & Σχολείων	» 1500
Έξωτερικό	Δολλ. 40
Τιμή τεύχους	Δρχ. 250

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

†Ιδιοκτήτης - Διευθυντής
ΔΗΜΟΣΘ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

†Αντεπιστάλλοντα μέλη της Έπιτροπής
Α. Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ (Αθήνα)
ΧΡΥΣ. ΖΙΤΣΑΙΑ (Θεσ/νίκη)
ΜΙΧ. ΠΕΡΑΝΘΗΣ (Αθήνα)
ΑΝΔΡΕΑΣ ΡΑΔΟΣ (Ίάσιον Ρουμανίας)
ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ (Αθήνα)

Έμβάσματα: «ΗΠ. ΕΣΤΙΑ» Όδός Μελετίου Γεωγράφου 53, Ίωάννινα, Τηλ. 26-659

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Μάνθου Κ. Οικονόμου	: Κώδικας Μονοδενδρίου Ζαγορίου (ίστ. στοιχεία)	Σελ. 1
Άναστ. Χ. Μηλιώνη	: Ή Αδελφότητα Μεγγουλιτών στην Κων/πολη (ιστορική μονογραφία)	» 6
Άπ. Π. Παπαθεοδώρου	: Ή όργάνωση της αυτοδιοικήσεως κατά την Τουρκοκρα- τία στην Ήπειρο (ιστορ. στοιχεία)	» 21
Πάνου Δημ. Τζιόβα	: Ό Ίωαννίνων Γερβάσιος Όρλογας (ιστορ. μελέτη)	» 25
Άναστ. Εύθυμιου	: Δημοτικά τραγούδια Κονίτσης (συλλογή)	» 32
Νικολάου Β. Λώλη	: Λαογραφικά σύμμεικτα (Χάσκαρης - 25η Μαρτίου)	» 34
Χρ. Σκανδάλη - Εύγενίας Κοντο- γιάννη	: Παιδικός βίος (λαογραφ. μελέτη)	» 37
Εύθυμιου Σκαλτσά	: Ή δίκη και ή εις θάνατον καταδίκη των νικητών στρατη- γών εις την έν Άργινούσαις ναυμαχίαν (δοκίμιο)	» 46
Ε. Ν. Πλατή	: Βιβλιογραφία Νίκου Νικολαΐδη	» 59
Δημοσθ. Κόκκινου	: Όδη στη Θεσσαλία (ποίημα)	» 72
Μιχ. Γιάκη	: Συνομιλίες (ποίημα)	» 74
Γιόργου Παπαστάμου	: Στάχτη και αίμα (διήγημα)	» 75
Σ. Ντόμαλη	: Σχεδιάζω (ποίημα)	» 84
Κώστα Μιχαήλ	: Ήνίοχος (ποίημα)	» 85
Τασίας Κουτσογιαννοπούλου	: Εύαγγελισμός (ποίημα)	» 87
Δημ. Καπετσώνη	: Ήλιοδασίλεμα (ποίημα)	» 87
Π. Σωτήρχου	: «Υπέρ του καταξιοθηναι» - Λίγα πράγματα (ποίηματα)	» 88
Κ. Μπράτσου	: Ήρη μοναξιά (ποίημα)	» 88
Άρσένη Γεροντίκο	: Ό δρόμος του Έθνους μας (δοκίμιο)	» 89
Κώστα Τσιλιμαντού	: Ποιήματα (11 ποιήματα)	» 97
Χρήστου Πέτρου	: Ή διπλή θέση (διήγημα)	» 99
Λώρενς Ντούρρελ (μετ. Μ. Β Ραϊζη)	: Σεφέρης (ποίημα)	» 102
Μανώλη Πράτσικα	: Προσέγγιση Κάφκα (δοκίμιο)	» 103
Α. Περδικούλη	: Ειρηνική επανάσταση (ποίημα)	» 115

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ: Σ η μ ε ι ώ μ α τ α : Όμαδικό μνημόσυνο (Γ. Μ. Πολιτάρχη) — Όμοσπονδία Πνευματικών Σωματείων Έλληνικής Έπαρχίας (Δ. Κόκκινου) — Μουσείον Βρέλλη (Β. Μάρ-
γαρη) — Έλεύτερο Άνοιχτό Πανεπιστήμιο — «Λογοτεχνικές Έπιλογές» («Η.Ε.» — Π ν ε υ-
μ α τ ι κ ά γ ε γ ο ν ό τ α . — Ά ν α κ ο ι ν ώ σ ε ι ς . — Δ ι ά φ ο ρ α . — Κ ρ ι-
τ ι κ ή τ ο υ β ι β λ ι ο υ . — Τ ε χ ν ο κ ρ ι τ ι κ ά . — Β ι β λ ι α π ο υ λ ά β α μ ε .

Δ)ΝΣΕΙΣ: Συντάξας: Δ. Κόκκινος — Μελετίου Γεωγράφου 53 - Ίωάννινα
Τυπογραφείου: Φ. Β. Μπαμπούσης — Γ. Διβολή 15 (Α. Τούμπα) - Θεσ/νίκη
Έκτύπωση: Τυπογραφείο «Η ΔΩΔΩΝΗ», Κονίτσης 195, τηλ. 920.610 & 925.159 - Θεσ/νίκη

ἩΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΛΓ' ♦ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 1984 ♦ ΤΕΥΧ. 381 - 382 - 383

ΜΑΝΘΟΥ Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΚΩΔΙΚΑΣ ΜΟΝΟΔΕΝΔΡΙΟΥ ΖΑΓΟΡΙΟΥ

(Ἀνέκδοτα ἔγγραφα)

Ἀπὸ τὸν Κώδικα τῆς Κοινότητος Μονοδενδρίου, τοῦ ὁποίου σύντομη περιγραφή στὸ ὑπ' ἀριθ. 13 τεῦχος τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας σελ. 472—475, δημοσιεύθηκαν κατὰ καιροὺς τόσον ἀπὸ ἡμᾶς ὅσον καὶ ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Νικολαΐδην, Ἐπ. Γεν. Ἐπιθεωρητὴν Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως, στὸ αὐτὸ περιοδικόν, διάφορα ἔγγραφα, ἐπιστολές, διαθῆκες κλπ. καὶ συγκεκριμένα ἀπὸ ἡμᾶς:

1.— Τὰ ἀναφερόμενα στὸν ἱερομόναχον, λόγιον, συγγραφέα καὶ εὐεργέτη τοῦ Μονοδενδρίου Διονύσιον Παπαρρουσὴν, τεύχη 19 καὶ 20.

2.— Τὰ ἀναφερόμενα στὸν εὐεργέτη Δημήτριον Σεμιτέλον, τεύχος 111—112.

3.— Ἐπιστολὴ τοῦ Κ. Καπρῆ πρὸς τὸν Νεγαδιώτην, μεγάλο εὐεργέτη, Δημ. Καραστάθην, τεύχος 105.

4.— Δυὸ διαθῆκες τοῦ Κ. Γ. Σερεμέτη, τεύχος 113.

5.— Ἐπιτροπικὸν διὰ τὰ ἐλέη Χατζῆ Ἀποστόλη Ἰωάννου, τεύχος 115.

6.— Ἐπιστολὴ Ἀναστ. Κόννιαρη πρὸς Ἐπιτρόπους Ἐκκλησίας Ἁγίου Ἀθανασίου τῆς 20 Ὀκτωβρίου 1811, τεύχος 114. Τὸ πρωτότυπον αὐτῆς στὸ Ἱστορικὸ καὶ Ἐθνολογικὸ Μουσεῖο αριθ. 15186.

Ἀπὸ δὲ τὸν Ἰωάννην Νικολαΐδην:

α' Τὰ ἀναφερόμενα στὸν Γεώργιον Ριζάρην, τεύχη 73, 74—75, 77, 82.

β' Τὰ σχετιζόμενα μὲ τὰ Ζαγορισιὰκά Θέσμια, τεύχος 129.

1.— Τὸ ἀναφερόμενο στὰ δραστικὰ μέτρα κατὰ τοῦ Χριστοδούλου Κων. Κοτλή γιὰ «ἀτακτοπραξίαις καὶ σιερετλίκια».

2.— Τὸ ὑποσχετικὸ τοῦ Κωνσταντῆ Κοτλή, ὅτι θὰ παύσῃ τοῦ λοιποῦ ν' ἀνακατώνεται σὲ διάφορες ὑποθέσεις.

3.— Ἐξοφλητικὸ γράμμα Γεωργίου καὶ Κώστα Στέα γιὰ τὴν πληρωμὴ καθυστερουμένων «βασιλικῶν καὶ αὐθεντικῶν τεκλιφίων καὶ δοσιμάτων».

4.— Τὸ ἀναφερόμενο στὰ δραστικὰ μέτρα γιὰ τὴν ἀποδημίαν στὴν ξένη συμπατριωτῶν.

Τὸ 1961 δὲ εἶχαμε ἐτοιμάσει γιὰ δημοσίευσιν μεγάλην μελέτη γιὰ τὸ κληροδότημα τοῦ Χριστοδούλου Ἰ. Κόννιαρη, ποὺ πέθανε στὸ Ἰσμαήλιον τὸ 1815. Τὸ κληροδότημα αὐτὸ εἶχε πολλὰς περιπέτειες, ἰδίως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ

τοῦ εὐεργέτη, Ἀναστασίου, πού ἦταν καὶ ὁ διαχειριστής του. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀναστασίου, Ἰωάννης, ὁ μετέπειτα δήμαρχος Ἀθηναίων, δὲν ἀπέδιδε τὸ κληροδότημα αὐτὸ στοὺς Μονοδενδρίτας. Ἀλλὰ καταδικάσθηκε ἀπὸ τὸ ἐν Ἀθήναις Δικαστήριον τῶν Ἐφετῶν (1851 Μαΐου 30), κατόπιν μηνύσεως τῶν Μονοδενδριτῶν, νὰ καταθέσῃ στὴν Ἑθνικὴ Τράπεζα τῶν Ἀθηνῶν τὸ κληροδότημα αὐτὸ μὲ τοὺς τόκους του ὑπὲρ τῆς Κοινότητος Μονοδενδρίου. Ἀλλ' αὐτὴ ἡ μελέτη παρέμεινε ἡμιτελής καὶ δὲν δημοσιεύθηκε μέχρι σήμερα. Θὰ ολοκληρωθῇ δὲ καὶ δημοσιευθῇ ἀμέσως μετὰ τὴν ἔρευνα τῶν ἀποφάσεων τοῦ ἐν Ἀθήναις Δικαστηρίου Πρωτοδικῶν (23551) καὶ τῶν ἐν Ἀθήναις Ἐφετῶν.

Ἀπὸ τὸν ἴδιο Κώδικα παραλαμβάνουμε πάλι τὰ παρακάτω δημοσιευόμενα ἔγγραφα:

Πρῶτον: Ἐπιστολὴ τοῦ Μονοδενδρίτη Ἀλέξη Ἰωάννου Ζούτη, 1819 Μαΐου 10, ἀπὸ τὸ Ἰάσιον, μὲ τὴν ὁποία γνωρίζει στοὺς χωριανοὺς του, ὅτι ἀφιερώνει στὶς ἐκκλησίαις τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου καὶ Ἀγίας Παρασκευῆς τόπους.

Μαναδένδρι

Ἐντιμότατοι κύριοι χωριανοὶ κύρ Θεόδωρε Μπαζάκα ἄγιε οἰκονόμῃ, κύρ Σακελλάριε Κώνστα σερεμέτη καὶ λοιποὶ χωριανοὶ προσκυνῶ σας ἀδελφικῶς. δὲν δύναται πλέον ἡ θλιβερά μου διάνοια νὰ σᾶς περιγράψῃ τὸ βάρος τῆς λύπης μου ἐν συντόμῳ σᾶς φανερόνῳ ἐπεὶδὴ ἡμεῖς ἀπὸ αὐτοῦ ἐξεννομίσαμεν, τὸ ὁσπήτιον μας ἐχάλασεν, τὰ μούλια ἐπολήθησαν διὰ τὸ χρέος μας, ὅστεριμένοι πατρὸς καὶ Μητρός. τώρα λοιπὸν ἐπεὶδὴ καὶ ἔμεινεν ἕνας τόπος ἰδικὸς μου ἀπώλυτος εἰς τι κάτω λούτσα ἀπὸ τῆς Μάνθενας ἀπ' τὰ κομάτια ἐκεῖνα ὅλα μὲ τὸν (δυσανάγνωστες δυὸ λέξεις) καὶ τὴν κραυγὰ τοῦ μ. (δυσανάγνωστη μία λέξις) καὶ ἀπὸ τῇ λούτζα πού ἦτον ἕνα πιγάδι παμπάλαιο πλησίον τῆς κουζίνας καὶ ἀπὸ κάτω ἦτοι κάτω γούθα καὶ ἀπεκεῖθεν κατευθίαν εἰς τὸν κήσαρον τοῦ ἁγίου Γεωργίου πλησίον εἰς τῆς ἡμερες κερασὶς καὶ τὸ καλιερίμι ἕως οἷου τελειώνει εἰς τὴν ἀνήφορον (δυσανάγνωστον) τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὰ πιγάδια καὶ ἐπεθύθεν ὁλόγυρα πάλῃ ὥς τῆς Μάνθενας καθὼς τὰ συνόρατα ἀπειοῦν, καὶ καθὼς σᾶς εἶναι γνωστὸν μεγάλαι καὶ μικροί.

Λοιπὸν ἐκουσίως καὶ ἀπαραβιάστος τὸν ἀνω ἡρημένον τόπον τὸν ἀφιερώνω εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου ἀθανασίου τῆς χώρας μας, καὶ νὰ τὸν ἔξῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν του ὡς ἴδιον κτήμα του καὶ εἰς τὸ ἐξῆς πλέον οὐδὲ ἐγὼ οὐδὲ συγγενεῖς μου οὔτε δ' ἄλλος τις ἔξῃ τὴν ἐξουσίαν διὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἂν τις ἐξουσιάζῃ αὐτὸν τὸν τόπον ἢ μέρος αὐτοῦ τοῦ τόπου νὰ τραβίξῃ χέρι καὶ νὰ μένῃ τῆς ἐκκλησίας ὡς ἂν εἴπομεν καὶ ἂν τις ἤθελεν κανένα μέρος τοῦ τόπου αὐτοῦ ἢ καὶ ὅλον ἐξ ὁλοκλήρου τότε ζητεῖτε παρ' αὐτοῦ τὰ γράμματα πόθεν τὸν ἀγόρασεν, καὶ ἐγὼ ἰξεύρω πολλὸν καλὰ ὅτι αὐτὸς ὁ τόπος δὲν ἐπωλύθη παρὰ ἔμεινεν ἀπώλυτος, τὸν ὁποῖον αὐτὸν τόπον τὸν ἀφιερώνω ἐκουσίως καὶ ἀπαραβιάστος εἰς τὴν ἁγίαν Παρασκευὴν τῆς χώρας μας καὶ νὰ τὸν ἔξῃ ὡς κτήμα της καὶ μοῦλκι της καὶ νὰ γράψουν τὰ ὀνόματα τῶν γονέων μου καὶ εἰς τὰς δύο ἐκκλησίας δηλ. εἰς τὸν ἅγιον ἀθανάσιον καὶ ἁγίαν Παρασκευὴν διὰ νὰ μνημονεύονται αἰωνίως. καὶ ἂν ὅμως ἀκόμη ἐξεύρηται καὶ κανένα τόπον ἀπώλυτον ἐδικὸν μου εἰς κανὲν μέρος, νὰ εἶναι καὶ αὐτὸς ἀφιερωμένος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου ἀθανασίου τῆς χώρας μας, τώρα λοιπὸν χωριανοὶ παρακαλῶ καὶ σᾶς ὀρκίζω εἰς τὸ ὄνομα τῆς ἁγίας Τριάδος, νὰ παρακληθῇτε ὁποῦ αὐτοὶ οἱ τόποι νὰ θαλθοῦν καθὼς εἴρηται. καὶ ὅποιος ἤθελε ἀδιαφορίσῃ ἢ

να μεταβάλῃ ἵνα ἐνοχλήσῃ τοὺς χωριανοὺς ἕκαστος (;) ἡ συγγενὴς μου ἡ κανένας φιλοτάραχος ξένος, ἥ νὰ ζητῇ ἰπποτες, οἱ τοῦτοι νὰ ὄνουνται ἐν ἡμέρα κρίσεως, νὰ δώσι ὁ Θεὸς νὰ ἐρημόσῃ τὸ ὁσπλίτιον αὐτοῦ καθὼς καὶ ἐμένα προκοπὴν Θεοῦ νὰ μὴ ἰδοῦν στενάζοντας καὶ κλαίουτας ἐπὶ γῆς κληρονομήσουσι τὴν λόβαν τοῦ Γιεζὶ καὶ τὴν ἀγγόνην τοῦ Γούδα, νὰ ἔχῃ τὴν κατάραν τοῦ Χριστοῦ καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἐπειδὴ ἂν θέλω ἡ ἐμὴ βουλὴ καὶ ἐκονοία θέλῃσις καὶ ἀπόφασις οὕτω ἐγὼ βούλομαι οὕτω καὶ εὐδοκῶ καὶ εὐχαριστοῦμαι ὅπως τοῦτο εἶναι καὶ τὴν εὐχὴν ἔχῃ ἐν παντὶ τόπῳ καὶ κριτηρίῳ δικαιοσύνης καὶ διὰ θεβαίωσι τοῦ γράμματός μου ἰδοὺ ὅπου σὰς ἔβαλα καὶ μάστιγας διὰ νὰ μὴ εἶναι καυῖα ἀμφιβολία ἀναμεταξὺ συγγενῶν καὶ ξένων καὶ ζητὸ συγγνώμην παρὰ πάντων διὸ σὰς κάμω τελείους κληρονόμους καὶ ἐπιτρόπους διὰ νὰ ἀκολουθήσατε καθὼς ἄνω διατάτω καὶ μὲ ὅλον τὸ σέβας μου μένω καὶ ἐγὼ εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν. τῇ 10 Μαΐου 1819 Ἰάσιον

Ἀλέξης Ἰωάννου Ζούτης, ἀκόμη καὶ ροῦν καὶ φρένας ἡρεῖδς ἔχω
 Ἀλέξιος Γιανν ρίζινας θεβαιόνο τὰνοθεν
 Ἰωάννης Πασχάλογλου μαρτυρῶ ἐκ στόματός μου
 Κύριλος Μπόζιον ἐκ στόματος μαρτυρῶ
 Πασχάλης Εὐδοσιθίου σανταβάση μαρτυρῶ
 Κωνσταντ. Προῦζου μαρτυρῶ ὡς ἐκ στόματός του
 Χριστόδουλος Ἰωάννου μαρτυρῶ μὲ τὴν θέλησίν του
 Ἰωάννης Μάνθου μαρτυρῶ.

Δεύτερον: Διαθήκη τῆς Λιάτενας Γεωργίου Σερεμέτη, 1837 Δεκεμβρίου α', μὲ τὴν ὁποίαν διαθέτει τὴν περιουσίαν τῆς.

Ἰσον ἀπαράλλακτος τοῦ πρωτοτύπου.
 τῆς διαθήκης τῆς μακαρίτισσας Λιάτενας.

Ἡ ὑποφερομένη Γραῖα φοβουμένη τὸ ὄθρον τοῦ θνάτου κατὰ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιόν μας καὶ σῶας ἔτι ἔχουσα τὰς φρένας μου, ἀπεφάσισα νὰ κάμω τὴν παροῦσαν διαθήκην διατάττουσαν τὴν μικρὰν μου περιουσίαν, τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς μοῦ ἐχάρησεν ὡς ἀκολούθως· ἡ ἐκ τῶν ὁμολογιῶν μου κατὰστασις εἶναι αὕτη 500 ἥτοι πεντακόσαιο εἰς τὰ Δουάπλα, 836 Μαρίον 18 πρὸς ἐν τὰ % τὸν μῆνα. 500 ἥτοι πεντακόσαιο εἰς τὴν Σιὼλὲνα Ζιούγγον 832 ὀκτωμβ, 8 πρὸς ἐν τὰ % τὸν μῆνα. 138 ἥτοι ἑκατὸν τριάντα ὀκτω εἰς τὴν ἰδίαν 832 Νοεμβρίου 13 πρὸς ἐν τὰ % τὸν μῆνα. 50 ἥτοι πενήντα εἰς τὰ Γκοντινόπλα 828 Αὐγούστου 7 πρὸς ἐν τὰ % τὸν μῆνα. 300 ἥτοι τριακόσια εἰς τὸν Νούσαν 831 φεβρουαρίου 18 πρὸς ἐν τὰ % τὸν μῆνα. 700 ἥτοι ἑπτακόσια εἰς τὴν Βαλοτζούμενα 834 Ἰουλίον 20 πρὸς ἐν τὰ % τὸν μῆνα. 400 ἥτοι τετρακόσια εἰς τὸν Ἰωάννην Μπασιακῶσια 836 ὀκτωμβρ. 20 πρὸς 10 τὰ % τὸν χρόνον. 500 ἥτοι πεντακόσια εἰς τὸν ἴδιον 836 Σεπτεμβρίου 14 πρὸς 10 τὰ % τὸν χρόνον. 100 ἥτοι ἑκατὸν εἰς τὸν μπαλούγιαν 360 ἥτοι τριακόσια ἐξήντα μετρητά. 615 ἥτοι ἑξακόσια δεκαπέντε μὲ δύο ὀμόλογα εἰς τὴν Θεμελοτζίμεια, συμποσοῦνται ὅλα αὐτὰ γρόσια 4163 ἥτοι τέσσαρες χιλιάδες ἑκατὸν ἐξήντα τρία. Ἐκ τῆς ἄνω ἡρῶνιμμένης καταστάσεως μου 4163 ἀφιερόνω διὰ ψυχικὴν μου Σωτηρίαν εἰς τὸ Μοραστήριον Προφίτιον Ἡλιοῦ γρόσια πεντακόσια, εἰς τὴν ἁγίαν Παρασκευὴν τοῦ χωριοῦ μου γρόσια πεντακόσια, εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἁγίου ἀθανασίου τοῦ χωριοῦ μου 1500 ἥτοι χίλια πεντακόσια. Προσέτι καὶ τῆς ἀνεργίᾶς μου Ζωήσας Ἀναστ. Σερεμέτη διὰ τοῦτο νὰ δοθοῦν γρόσια 460 ἥτοι τετρακόσια ἐξήντα, τῆς

ἀδελφῆς μου δὲ εἶναι ἀπὸ δοθοῦ γρ. 50. Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ποσότητος γὰρ δοθοῦν τὰ ἀκόλουθα ψαλτικά μου τῶν ἱερῶν τοῦ χωριοῦ μου, ἀπὸ δέκα γρ. ἑκάστον διὰ ψαλτικά καὶ σαραντὰ τῶν ἱερῶν τοῦ Μισοῦ μαχαλὰ καὶ κάτω μαχαλὰ ἀπὸ ἑνα Σαραντὰ καὶ τὸ ψαλτικόν του πρὸς
 ἐξ αὐτῶν θέλω μοῦ γίνῃ εἰς τὸ κοινὸν κατὰ τὴν Συνήθειαν τοῦ χωριοῦ μας, εἰς τὸ σπλί τῆς ρηθίσης Ἀνεψιάς μου, τῆς ὁποίας ἀθήνω ἀκόμη τὸ σπλί μου μ' ὅλα τὰ περιεχόμενα κινητὰ ἵγουν χαλκόματά μου σκουτικά μου, ἀμπάρια Βαένια, μπουτίνες καὶ καθεξῆς. Ἐκτὸς ἐνὸς Βασινοῦ μου, ὅπου εὐρίσκεται εἰς τὸ σπλί τοῦ Μπασακῶσια, τὸ ὁποῖον τὸ ἀφιερώω εἰς τὸ Μοναστήρι τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ ἀκόμα καὶ τὸν εἰς τοὺς λόγγους κόπον μου, ἀφίνω δὲ ταῦτα ὅλα τῆς ἀνεψιάς μου μὲ συμφωνίαν γὰρ μὲ ἐνδύη, γὰρ μὲ θρέψη, ὥς ἐνὶ λόγῳ γὰρ μὲ φυλάτῃ μὲ τὴν ἀπιουμένην περιποίησιν ἕως ὅτου ἔω εἰς ὅλα τὰ ἄνω εἰρημένα παρακαλῶ τοὺς Κυρίους Δ. Μακρούση ἕως οὗτο εὐρίσκεται ἐδῶ, Κ. Γ. Κόνιαρη, Θεόδωρον Κοριογιάννη καὶ Γ. Ρούση γὰρ σταθοῦν ἐπιτρόπῳ μου ἐὰν ἡ ἀνεψία μου δὲν μὲ περιποιεῖται, ὥς εἶπα, ἔχουν χρέος γὰρ τὴν ὑποχρεώσουν ἢ δὲ μὴ ἐκ τῶν ἐναντίων δείξῃ ἰσχυρογνωμοσύνην καὶ ἀδιαφορίαν πρὸς ἐμὲ γὰρ ἔχουν τὴν ἰσχὺν γὰρ κάμουν διὰ γνωρίσουν πρὸς ὠφελειάν μου, τελευταῖον ὅσα ἐκ τῶν ἀνωτέρω περισεύουν καθὼς καὶ ὅσα μ' ἀφίρει εἰς τὴν διαθήκην της ἢ ἀποθανοῦσα θυγάτηρ μου θέλουν τὰ περιλάβῃ εἰς χεῖρας των, οἱ ἡρημένοι ἐπιτρόπῳ μου καὶ θέλουν τὰ οἰκονομήσουν ὅπου κρήνουν εὐλογον, διὰ ψυχικὴν Σοτηρίαν μου. Αὕτη εἶναι ἡ τελευταία μου βουλή καὶ θέλησις καὶ ἡ παροῦσα μου διαθήκη ἀμετάτρεπτος καὶ ἀκλόνητος καὶ κανεὶς ἀπὸ τούτων Συγγενεὶς μου οὔτε ἄλλος τις δὲν ἔχει τὴν ἄδειαν γὰρ μετατρέψῃ καὶ γὰρ διαθήσῃ κατὰ τὰ ὅσα διὰ τοῦτω εἰς τὴν παροῦσαν μου τελευταίαν διαθήκην μου καὶ υπογράφω.

837 Δεκεμβρίου α' Μαραδένδριον

ἐγὼ ἡ Λιάτενα Γεωργίου Σερεμέτη βεβαιῶ διὰ χειρὸς τοῦ γράφαντος, ὅστις καὶ μαρτυρεῖ.

Ἀναστάσιος Ἰ. Οἰκονόμος ἐκ στόματός της ἔγραψα καὶ μαρτυρῶ.

Ἀμβρόσιος ἡγούμενος μαρτυρῶ Σακελλάριος μαρτυρῶ.

Κωνσταντῖνος Τζιόγκολας ὁμοίως

Χρύσανθος ἐφημέριος τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς μαρτυρῶ.

Νούλης Γεωργίου μαρτυρῶ

Δημήτριος Ἀλεξίου Μακρούση παρομ.

Κωνσταντῖνος Γ. Κόνιαρης

Θεόδωρος Κοριογιάννης μαρτυρῶ

Γεώργιος Ρούση μαρτυρῶ

Θεόδωρος Κοριογιάννης μαρτυρῶ ὅτι ὅσοι ἀπαράλλακτος ἐστὶ τοῦ προσιτοῦπου

839 Σεπτεμβρ. 18

Παναγιώτης Κ, Τζόγκολας ὁμοίως

Στὶς παραπάνω διαθήκες παρατηροῦμεν ὅτι αὐτὲς στὸ τέλος τοῦ κεμένου, πλὴν τοῦ διαθέτη, ὑπογράφονται καὶ ἀπὸ ἀρκετοὺς συγχωριανούς τῶν διαθετῶν, ποὺ μαρτυροῦν τὸ ἀληθές τοῦ περιεχομένου, γιὰ μεγαλύτερον καὶ ἀμετάτρεπτον κύρος καὶ δύναμιν.

Καὶ τὸ τρίτον εἶναι ἐπιστολὴ τῶν Μαραδενδριτῶν 1844 Σεπτεμβρίου 26 πρὸς τὸν Κωνσταντῆ Χριστοδούλου, εὐχαριστήριος γιὰ τὴ διάθεση καὶ κανονισμό τῆς περιουσίας του. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Κ. Χριστοδούλου δὲν ἔχει καταχωρισθῇ στὸν Κώδικα, ἀλλὰ βρέθηκε ἀπὸ ἡμᾶς στὸ Ἱστορικὸ καὶ Ἐθνολογικὸ Μουσεῖο, κατὰ τὴν

ξευρνάν μας 1932—1934 ἀριθ. 15192 καὶ ὑπὸ χρονολ. 1844 Μαρτίου
καὶ δημοσιεύθηκε στὸ ὑπ' ἀριθ. 115 τεύχος τῆς Ἑπειρωτικῆς Ἑστίας.

«Εὐγενέστατε κύριε Κωνσταντῇ ἀδελφικῶς προσκυνοῦμεν
τὴν 26 Σεπτεμβρίου 1844 Μανὰδένδρι

Τὴν ἀπὸ 16 παρελθόντος Μαρτίου σημειουμένην μὲ μεγάλην μας χαρὰν
ἐδέχθημεν, εἰς αὐτὴν εἶδαμεν ἐν πρώτοις τὴν ἀκριβεστάτην ἡμῖν ὕγιαν σας,
τὴν ὁποίαν εἶθε ὁ παντοδύναμος νὰ διαφυλάττῃ σῶαν καὶ μακροχρόνιον. Ἐκ
τῆς ἰδίας γραφῆς φαίνεται ὅτι ἡ εὐγενεὶα σας ἀπὸ πατριωτισμὸν μέγαν κιν-
οῦμενος καὶ θέλων νὰ ἀνταμείψῃτε τρόπον τινὰ τὴν γλυκυτάτην πατρίδα,
εἰς τὴν ὁποῖαν εἶδατε τὸ φῶς, ἀντιγράφητε καὶ ἀνέξῃσεται κατὰ μίμησιν τοῦ
ἀγαθωτάτου καὶ εὐεργετικωτάτου πατρὸς σας, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν τῆς πα-
τριδος εὐεργειῶν, ἀπεφάσισες καὶ ἡ εὐγενεὶα σας νὰ εὐεργετήσῃτε τὴν πο-
θιτὴν πατρίδα καὶ διὰ τοῦτο ἐπέμψατε τὴν διαληφθεῖσαν γραφὴν, ὡς ἐν εἶδη
διαθήκης, διὰ τῆς ὁποίας διαθέτετε τὴν περιουσίαν σας εἰς τρόπον σω-
τηριωδέστατον διὰ τὸν ἑαυτὸν σας καὶ χρησιμώτατον διὰ τὴν νεολοίαν τῆς
πατρίδος σας· ἡ πατρίς ὅθεν εὐγνωμονοῦσα τὰ μέγιστα πρὸς τὴν εὐγενεῖαν
σας διὰ τὴν ἀγαθὴν πρὸς αὐτὴν προαίρεσίν σας, δέεται τοῦ Παντοδυνάμου,
ἵνα σὰς φυλάττῃ ὑγιεῖς καὶ εὐδαιμονοῦντας καὶ τόσον μᾶλλον, ὅσον ἔχει
ὅλην τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἡ εὐγενεὶα σας ἐν ὅσῳ ζῆτε καὶ εἶσθαι πάντοτε
θὰ ἀγωνίζεσθε δι' αὐτὴν ἀκολουθῶν κατ' ἴχνος τρόπον τινα τὸ ρητὸν «μάχου
ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος».

Ποιὸς ἦταν ὁ πατέρας τοῦ Κωνσταντῇ Χριστοδούλου δὲν μπορέσαμε νὰ ἐξα-
κριβώσουμε, γιὰτὶ κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐπὶ Τουρκοκρατίας σηνήθειαν, τὰ τέκνα
ἔπαιρναν ὡς ἐπώνυμον τὸ κύριον ὄνομα τοῦ πατέρα των.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Χ. ΜΗΛΙΩΝΗ

Ἱατροῦ

Η ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ ΜΕΓΓΟΥΛΙΤΩΝ ΣΤΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ

Ἡ παράδοση καὶ τὸ καταστατικὸ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ σκοπὸς αὐτῆς τῆς ἐργασίας εἶναι νὰ ιονισθῇ ἡ σημασία τῶν Ἀδελφο-
τήτων τῶν ἀποδήμων Ἑπειρωτῶν, οἱ ὁποῖες ἔχουν ἰδρυνθῇ στὸν ἐλλαδικὸ καὶ
ξένον χώρον. Σημασία πὺν γίνεται ἀκόμα πὺς μεγάλη ἂν σκεφθῇ κανεὶς ὅτι μερι-
κὲς ἀπ' αὐτές, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σκοπὸ τῆς Ἰδρυσῆς τους, ἔχουν ἀρκετὸ παρελθόν
καὶ ἀνέπτυξαν δραστηριότητες σὲ πολλὰ δύσκολα χρόνια.

Διάλεξα στὴν ἐργασία τὴν Ἀδελφότητα Μεγγουλιτῶν στὴν Κωνσταντι-
νούπολη, ἢ τὴν Ἀδελφότητα Περιστερίου Πωγωνίου Ἰωαννίνων ὅπως λέγεται
σήμερα, γιὰ δυὸ λόγους: Πρῶτα γιατί ἔχω τὴν τύχη νὰ τὴν ἐκπροσωπῶ σάν
Πρόεδρος καὶ ὕστερα γιατί ὑπῆρχε εὐχέρεια συλλογῆς παραδοσιακοῦ ἔλικου ἀπὸ
συζητήσεις μὲ τοὺς ὑπερήλικες τοῦ χωριοῦ.

Θέλω νὰ ἐυχαριστήσω τὴ Θεοιτάτη Παναγιώτητα τὸν Οἰκουμενικὸν Πατρι-
άρχην Δημήτριον καὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον αἰδεσιμότατον οἰκονόμον Νικόλαον Πειρο-
πέλλην, γιατί βοήθησαν στὴν ἐργασία. Ἐπίσης ἐυχαριστῶ τοὺς λιγοστοὺς ὑπερή-
λικες τοῦ χωριοῦ κ.κ. Δημήτριον Κ. Μηλιῶν, Ἀθανάσιον Θ. Ζαφείρη καὶ Ἡλία
Α. Φῶτο, γιατί πρόθυμα ἔδωσαν τὰ μοναδικὰ ἴσως παραδοσιακά στοιχεῖα.

ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ

Τὸ χωριὸ Περιστέρι, ἢ Μέγγουλη ὅπως λεγόταν, ἀνήκει στὴν ἐπαρχία Πω-
γωνίου καὶ βρίσκεται ΝΔ σὲ ἀπόσταση 45 χλμ ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα. Παραδοσια-
κὲς πληροφορίες ἀναφέρουν ὅτι εἶναι δημιούργημα τῆς ἐκεῖ Ἱερᾶς Μονῆς. Ὁ-
μῶς σύντομα οἱ κάτοικοι πῆραν τὸ δρόμον τῆς ξενητείας σπρωγμένοι ἀπὸ τὴ
βαρβαρότητα τοῦ κατακτητῆ καὶ τὴ φτώχεια τοῦ χωριοῦ. Οἱ περισσότεροι κα-
τευθύνθηκαν στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ἐκεῖ ἱδρυσαν τὴ μικρὴ κοινότητα τῶν
Μεγγουλιτῶν στὴ δραστηριότητα τῆς ὁποίας ὀφείλονται τὰ ὅσα πὺς κάτω ἀνα-
φέρονται.

Η ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΜΕΓΓΟΥΛΙΤΩΝ ΣΤΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ

Ἡ ἱδρυση τῆς Κοινότητος ἦταν ἀποτέλεσμα τοῦ ξενιτεμοῦ, τῆς ἀγάπης
καὶ νοσταλγίας γιὰ τὴ μακρινὴ Πατρίδα. Οἱ Μεγγουλίτες δραστήριοι καὶ ἐρ-
γατικοὶ πέτυχαν νὰ δημιουργήσουν. Πολλοὶ ἀπέκτησαν ἰδιόκτητα καταστή-
ματα, τὰ «μαγαζιά» ὅπως τὰ ἀποκαλεῖ ἡ παράδοση. Ἐμείναν γνωστά:

Τὰ θυρσοδεψεῖα (δερματάδικα) τῶν Βασίλη Δ. Τσάτση, Παναγιώτη Δ. Γκα-
ραβέλλη, Κώστα Α. Ἀργύρη, Ἀντώνη Β. Ἐξαρχου, Κώστα Ν. Μηλιῶν, Μιχάλη
Γ. Νόννη, Πέτρο Στάθη καὶ Νικόλα Χ. Ἀργύρη.

Τὰ κρεοπωλεῖα τῶν Γεωργούλα Φ. Κωσταρέλλη, Πέτρου Ι. Γκιόλμα, Γιώρ-
γου Ε. Γκίνου ἢ Σαρηγιώργη, Βασίλη Κ. Δάλφου καὶ Βασίλη Α. Καραδήμα ἢ
Καραβασίλη.

Τὰ παντοπωλεία τῶν Γρηγόρη Π. Μάντζιου καὶ Νικόλα Ι. Σινάνη.

Τὰ ἀρτοποιεῖα τῶν Χαράλαμπου Γκίνου καὶ Βασίλη Μ. Ζέκου καὶ τὸ ὀπωπωλεῖο τοῦ Μιχάλη Γκούνη - Τσέλιου.

“Ὅλα σχεδὸν τὰ δερματάδικα θρίσκονταν στὴ συνοικία «Ἀγρίκαπι» καὶ ἀπασχολοῦσαν πολλοὺς ὑπαλλήλους. Ἄλλοι ἐργάζονταν στὰ καταστήματα, ἄλλοι στὰ σφαγεῖα κι ἄλλοι ταξίδευαν στὴ Μ. Ἀσία, Θράκη, Βουλγαρία καὶ Ρουμανία γιὰ νὰ συγκεντρώνουν τὰ δέρματα. Οἱ κίνδυνοι ἦταν πολλοὶ καὶ ἐξέωρα γιὰ ὅσους ἐβγαίνουν ἐξω ἀπὸ τὰ τεῖχη. Ἐμεινε στὴν παράδοση ἡ ληστεία καὶ ἡ δολοφονία τῶν ἀδελφῶν Προκόπη καὶ Θωμᾶ Κ. Κωσταρέλλη κοντὰ στὴ Βάρνα.

Ἔτσι ὑπῆρχαν Μεγγουλίτες ἀφεντικὰ καὶ Μεγγουλίτες ὑπάλληλοι. Οἱ πρῶτοι διέθεταν μεγαλύτερη οἰκονομικὴ ἄνεση καὶ συγκεντρώνονταν σ’ ἓνα καφενεῖο στὴ συνοικία «Ἀγρίκαπι». Οἱ δεύτεροι ἀντάμωναν σ’ ἄλλο καφενεῖο στὴ συνοικία «Λόντζια». Τὸ βαθὺ αἶσθημα ἀλληλεγγύης καὶ οἱ κοινοὶ δεσμοὶ δὲν ἐπέτρεψαν νὰ δημιουργηθοῦν ἀποστάσεις. Γι’ αὐτὸ τόσο οἱ ἀποδοχῆς ὅσο καὶ οἱ συνθῆκες ἐργασίας τῶν ὑπαλλήλων ἦταν πολὺ καλές. “Ὅλοι ὅμως πήγαιναν στὸ «Μπαλοῦκ παζάρ». Οἱ ἰδιοκτῆτες κάθε πρωτὶ γιὰ τὶς συνηθισμένες ἀγοραπωλησίες τῶν δερμάτων. Οἱ ὑπάλληλοι κάθε Δευτέρα ποὺ ἔφτανε τὸ ταχυδρομεῖο. Στὸ «Μπαλοῦκ παζάρ» ὑπῆρχαν δυὸ καφενεῖα. Τὸ «πάνω καφενεῖο», ὅπως τὸ ἔλεγαν, ἰδιοκτησίας κάποιου καπετάν - Θεοδῶση ἀπὸ τὴν Κορυτσά ἦταν τὸ κέντρο συγκεντρώσεως τῶν Κορυτσαίων. Τὸ ἄλλο εἶχε τὸ ὄνομα «Ἡ ἀκρογιαλιά» ἰδιοκτησίας τριῶν ἀδελφῶν ἀπὸ τὴν Κορυτσά καὶ ἐκεῖ ἀντάμωναν ὅλοι οἱ Μεγγουλίτες. Στὸ ἴδιο μέρος λειτουργοῦσαν καὶ 3-4 γραφεῖα σαράφηδων δηλ. ταχυδρόμων σ’ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ἐβδομάδας. Ὁ ταχυδρομικὸς σάκκος μὲ τὰ γράμματα ἀπὸ τὰ χωριὰ τοῦ Πωγωνίου μεταφερόταν ἀπὸ τοὺς Ἀγ. Σαράντα στὴν Κων)λη μὲ τὸ Τούρκικο ταχυδρομεῖο καὶ ἔφτανε στοὺς σαράφηδες ποὺ καθ’ ἓνας τοὺς ἐξυπηρετοῦσε μιὰ περιοχὴ. Ἐμειναν γνωστοὶ οἱ Στεριόπουλος καὶ Παπαδόπουλος ἀπὸ τὴν Κοιοβίτσα, ὁ Μάντης ἀπὸ τὸ Ἄνω Πωγώνι, ὁ Τσιαλιαγκὸς ἀπὸ τὸ Δελβινάκι καὶ ὁ Πωγωνήσιος Σούρλας. Κάθε Δευτέρα οἱ Μεγγουλίτες μπερδεύονταν νὰ ρωτήσουν ἂν ἔχουν κάποιο γράμμα, νὰ ταχυδρομήσουν γράμματα ἢ νὰ στεῖλουν κάποια ἐπιταγή. Τὰ γραφεῖα αὐτὰ ἔμοιαζαν μὲ τὴ σημερινὴ ὑπηρεσία POST RESTAND τοῦ Ταχυδρομείου. Ἡ μέρα Δευτέρα ἦταν γιὰ ὅλους μιὰ ξεχωριστὴ μέρα ἀπὸ τὶς ἄλλες γιὰτὶ ὅλοι εἶχαν τὴν ἐλπίδα νὰ πάρουν κάποιο γράμμα ἢ νὰ μάθουν νέα ἀπὸ τοὺς μακρυνοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους.

Στὴ μακρινὴ αὐτὴ κοινωνία ὑπῆρχαν ἄφθονα δείγματα ἀγάπης καὶ ἀνείπωτης ἀλληλεγγύης τόσο μεταξὺ τῶν ξενητεμένων Μεγγουλιτῶν, ὅσο καὶ τῶν νεοφερμένων. “Ὅταν ἔφθανε κάποιος Μεγγουλίτης στὴν Κων)πολη πρώτη του δουλειὰ ἦταν νὰ θρεῖ κάποιον συγχωριανό του. Δὲν κάφευγε σὲ χάνι ἢ σὲ ξενοδοχεῖο. Ἡ ἀφιξὴ του γινόταν ἀμέσως γνωστὴ καὶ ὅλοι πήγαιναν νὰ τοῦ εὐχηθοῦν γιὰ τὸ «καζάντι», νὰ τὸν δοῦν καὶ νὰ μάθουν νέα τοῦ χωριοῦ καὶ τῶν συγγενῶν τοὺς. Ἡ φροντίδα τοὺς ἦταν τόση ὥστε ἀμέσως τὸν ρωτοῦσαν.

— Πῆρες «πόλτσα»; δηλαδὴ δανείστηκες χρήματα γιὰ τὸ ταξεῖδι σου; “Ὁ ναί, τότε ἔκαναν ἔρανο καὶ τοῦ ἔδιναν τὸ ποσὸ γιὰ τὴν ἐπιστροφὴ τῶν χρημάτων καὶ τὰ πρῶτα ἐξοδὰ του μέχρις ὅτου τακτοποιηθεῖ. Παράλληλα φρόντιζαν νὰ ἐργαστεῖ κάπου.

“Ὅλοι προσπαθοῦσαν μὲ κάθε τρόπο νὰ μικραίνουν τὴ μεγάλη ἀπόσταση ποὺ τοὺς χώριζε ἀπὸ τὸ χωριὸ καὶ τοὺς συγγενεῖς τοὺς. Δὲν ξεχνοῦσαν ποτὲ νὰ συμμετέχουν στὶς ὀνομαστικὲς γιορτές, σὲ θαφτίσια καὶ γάμους. Τὴν καθαρὴ Δευτέρα ὅλοι πήγαιναν στὴν ἐξοχικὴ τοποθεσία «Τὰ τάβλα». Ἐκεῖ μετὰ τὴ λειτουργίαν στὸ μικρὸ ἐκκλησάκι τοῦ Ἀγ. Δημητρίου χόρευαν, τραγουδοῦσαν,

ντύνονταν μασκαράδες μακεδονομάχοι καὶ τσολιάδες. Δὲν ἔλειπαν οἱ τουφεκιᾶς στὸν ἀέρα στὸ ξέφρενο ἐκεῖνο μασκαράτικο πανηγύρι. Στὸ ἴδιο μέρος ἀντάμωναν τὴ Δευτέρα τοῦ Πάσχα, ἔτρωγαν ὅλοι μαζί καὶ ὅλη τὴν ἡμέρα χόρευαν καὶ τραγουδοῦσαν τραγούδια τῆς ξενιτειᾶς. Τὶς ἐκδηλώσεις πλαisiῶνε ὁ κλαρινίστας Σελίμης ἀπὸ τὸ Λεσκοβίκι ἢ ὅπως τὸν ἀποκαλοῦσαν «Ὁ Σελίμης κι ἡ παρέα του». Ἡ ἡμέρα ἑορτῆς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἦταν μέρα μεγάλης χριστιανικῆς γιορτῆς ποὺ διαρκοῦσε τρεῖς μέρες μὲ ὑπαίθριες ὀρχήστρες, θέατρα, χοροὺς καὶ συμμετεῖχαν ὅλοι οἱ Ἕλληνες χριστιανοί. Ξέχωρα ὅμως ἀπὸ τὶς λιγοστὲς αὐτὲς ἐκδηλώσεις ἀρκετοὶ Μεγγουλίτες δὲν ξεχνοῦσαν τὶς βραδυάτικες ἐπισκέψεις στὸ κέντρο «Ἡ Παναγία τοῦ Γαλατᾶ» ποὺ ἔπαιζε ὁ Σελίμης κι ἡ παρέα του.

Δὲν ἔλειπαν ὅμως καὶ οἱ ἀνθρώπινες ἀδυναμίες καὶ τὰ πάθη. Οἱ διαφορὲς τοὺς σπάνια ξεπερνοῦσαν τὰ ὅρια τῆς Κοινότητος γιὰ νὰ βροῦν τὴ λύση τοὺς στὸ «Καρακόλι» δηλ. στὸ σταθμὸ Χωροφυλακῆς.

Ὅλες αὐτὲς οἱ ἐκδηλώσεις, ποὺ γιὰ τὴ σχετικὴ ἐλευθερίᾳ θὰ ἀποροῦσε κανεὶς, δὲν ἱκανοποιοῦσαν τὴ νοσταλγία ποὺ φώλιαζε στὴν ψυχὴ. Ὑπῆρχαν πάντα ἡ μακρινὴ πατρίδα, ἡ γυναίκα, τὰ παιδιὰ, οἱ συγγενεῖς, τὰ σπίτια καὶ οἱ ἐκκλησίαι τους. Μιὰ ὁλόκληρη ζωὴ ποὺ ἄφησαν πίσω τοὺς καθὼς ἔπαιρναν τὸ δρόμο τῆς ξενιτειᾶς. Σὲ κεῖνο τὸ ἀφιλόξενο περιβάλλον τῆς Πόλης τί ἄλλομποροῦσαν νὰ κάνουν; Μόνο νὰ βοηθήσουν. Νὰ ἀνακουφίσουν οἰκονομικά τοὺς χωριανούς τους. Ἡ ἀπόσταση ἦταν μεγάλη, τὰ ταξίδια δύσκολα καὶ ἐπικίνδυνα. Ἀφοσιωμένοι στὸ χριτιανικὸ πνεῦμα βοηθοῦσαν ὅσομποροῦσαν χῆρες, ὀρφανὰ καὶ γέροντες. Συνέβαλαν οἰκονομικά σὲ κάθε κοινοτικὸ ἔργο. Χρηματοδοτοῦσαν ἐργασίες ἐπισκευῆς ἐκκλησιῶν, δρόμων, γεφυριῶν καὶ δυὸ φορὲς τὸ χρόνο, Χριστοῦγεννα καὶ Πάσχα, ἔστελναν εἶδη ρουχισμοῦ γιὰ φτωχοὺς τοῦ χωριοῦ. Μερικὲς φορὲς σπούδαζαν καὶ ἄπορα παιδιὰ Μεγγουλιτῶν στὴν Κων)λη. Μοναδικὴ σκέψη τοὺς ὅμως ἦταν ἡ ἐκπαίδευση τῶν παιδιῶν τοὺς στὸ χωριό. Μέχρι τὸ 1850 περίπου τὰ παιδιὰ μάθαιναν ἀνάγνωση καὶ γραφὴ στὸ Μοναστήρι τοῦ χωριοῦ. Μὰ ὁ ἀριθμὸς τοὺς μεγάλωνε. Τὸ Μοναστήρι δὲν ἦταν ὅπως ἄλλο γιὰτὶ μέρα μὲ τὴ μέρα ἔσθηνε. Ἐτοὶ ἀποφάσισαν νὰ βοηθήσουν στὸ κτίσιμο τοῦ Σχολεῖο τοῦ χωριοῦ. Ἐκαναν ἐράνους καὶ τὸ 1862 τὸ ὄνειρό τοὺς ἔγινε πραγματικότητα. Ἐκτίσαν τὸ σχολεῖο, πλήρωναν τὸν ἕνα ἀπὸ τοὺς δυὸ δασκάλους τοῦ καὶ ἐνίσχυναν μὲ σχολικὰ εἶδη τοὺς μαθητές.

Ἡ τεράστια οἰκονομικὴ βοήθεια τῶν Μεγγουλιτῶν τῆς Κων)λης πρὸς τὸ χωριό γινόταν χωρὶς καμμιά ἰδιαίτερη ὀργάνωση. Μόνο μὲ τὴν πρωτοβουλία μερικῶν καὶ τὴν ἔνθερμη συμπαράσταση ὄλων ὥσπου σκέφθηκαν πὼς ἔπρεπε νὰ ὀργανωθοῦν καλύτερα. Ἐτοὶ ἔπρεσε γιὰ πρώτη φορὰ ἡ ἰδέα τῆς Ἀδελφότητος.

Ἐμπνευστὲς καὶ πρωτεργάτες ἦταν οἱ Κων)νος Α. Σίλης, Νικόλας Κ. Μηλιῶνης καὶ Γεώργιος Α. Φῶτος ἢ Φωτιάδης. Τὴν ἰδέα ἐνστερνίστηκαν οἱ Παναγιώτης Γκαρβελλῆς, Σταύρος Α. Ἀργύρης, Κώστας Α. Ἀργύρης καὶ Νικόλας Χ. Ἀργύρης. Στὴν ἀρχὴ φάνηκε κάποιος δισταγμὸς ἀπὸ ἄλλους. Ἴσως τὰ προβλήματα, οἱ εὐθύνες, τὸ ἐχθρικὸ περιβάλλον τῆς Πόλης καὶ οἱ κίνδυνοι ποὺ θὰμποροῦσαν νὰ προκύψουν ἀπὸ μιὰ ὀργανωμένη κίνηση ἐπηρέασαν ἀνασταλτικά. Γρήγορα ὅμως ἡ ἰδέα γενικεύθηκε καὶ πραγματοποιήθηκε.

Εἶχαμε τὴν τύχη νὰ δοῦμε ἕνα δίπλωμα ποὺ ΤΙΜΗΣ ΕΝΕΚΕΝ ἀπονεμήθηκε στὸ Θεοδόση Α. Ζαφείρη. Στὸ δίπλωμα αὐτὸ ἀναφέρεται ὁ τίτλος τῆς Ἀδελφότητος, ἡ χρονολογία ἱδρύσεως τῆς Ἀδελφότητος καὶ ἄλλα στοιχεῖα. Φαίνεται ὅτι τὸ ἐκάστοτε Διοικητικὸ Συμβούλιο ἀπένειμε παρόμοια διπλώματα σὲ ὅλα τὰ μέλη τῆς Ἀδελφότητος. Αὐτὸ βεβαιώνεται ἀπὸ τὸν αὐξοντα ἀριθμὸ τοῦ δι-

πλώματος. Μὲ θάσῃ τὰ στοιχεῖα του καὶ τὴν πληροφορία ὅτι ἡ ἰδρυσις Ἑδελφο-
τήτων ὅπως καὶ ἡ ἔγκριση τοῦ καταστατικοῦ λειτουργίας των ἦταν στὴ δι-
καιοδοσία τοῦ Πατριαρχείου, στρέψαμε τὴν προσοχή μας ἐκεῖ καὶ χάριν τῆς
εὐγενικῆς συμβολῆς καὶ βοήθειας τοῦ Παναγιωτάτου Πατριάρχου μας ἔχομε
στά χέρια μας ὁλόκληρον τὸ καταστατικὸν τῆς Ἑδελφότητος ὅπως εἶχε ὑπο-
βληθεῖ αὐτὸ πρὸς ἔγκρισιν τὸ ὁποῖο καὶ παρουσιάζουμε.

† Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΙΩΑΚΕΙΜ
Ε Π Ι Β Ε Β Α Ι Ο Ι

Ἀριθ. πρωτ. 1170.

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ
ΤΗΣ
ΦΙΛΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΠΤΩΧΟΥ
ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΟΣ
ΤΩΝ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ
ΜΕΓΓΟΥΛΙΤΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Σκοπὸς καὶ σύστασις τῆς Ἑδελφότητος

Ἄρθρον 1.

Ζήλω εὐσεβεῖ καὶ φιλομουσίᾳ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει παρεπιδημούντων κατοί-
κων τῆς κώμης Μεγγουλης τῆς θεοσώστου ἐπαρχίας Δρυϊνουπόλεως, εὐδοκίᾳ δὲ καὶ
ὕψηλῃ ἐπινεύσει τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κυρίου κυ-
ρίου Ἰωακείμ τοῦ Γ', ἰδρύεται ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑδελφότης ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν
«Φιλεκπαιδευτικὴ καὶ Φιλόπτωχος Ἑδελφότης Μεγγουλιτῶν ἢ Ἀγία Τριάς», τῆς
ὁποίας σκοπὸς εἶναι τοῦτο μὲν ἡ ὑποστήριξις τῆς Σχολῆς τῶν ἀρρένων, ἰδρύσεως καὶ
διατήρησις Παρθεναγωγείου, καὶ ὁ εὐπρεπισμὸς τῶν ἱερῶν ἐκκλησιῶν, τῆς τοῦ Ἀ-
γίου Ἀθανασίου, καὶ τοῦ Ἀγίου Νικολάου, τῶν δύο ἐνοριῶν τῆς Κοινότητος Μεγ-
γουλης, τοῦτο δὲ ἡ κατὰ τὸ δυνατόν ἀνακούφισις τῶν καθ' οἷονδήποτε τρόπον πα-
σχόντων ἀδελφῶν αὐτῆς.

Ἄρθρον 2.

Ἡ Ἑδελφότης συνφθὰ τῷ σκοπῷ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς, τὸ μὲν ἥμισυ τοῦ εἰσπρα-
τομένου χρήματος θέλει διαθέτει ὑπὲρ τῶν Σχολῶν καὶ τῶν Ἱερῶν Ἐκκλησιῶν τῆς
Κοινοῦτος Μεγγουλης καὶ ὑπὲρ τῶν πασχόντων μελῶν αὐτῆς, τὸ δὲ ἄλλο θέλει κατα-
θέτει ἐπ' ὀνόματι Αὐτῆς εἰς ἀσφαλῆ Τράπεζαν διὰ τοῦ ἐκάστοτε Διοικητικοῦ Συμ-
βουλίου πρὸς θαυμασίον σχηματισμὸν ἀποθεματικοῦ κεφαλαίου.

Ἄρθρον 3.

Τὸ εἰς τὴν Τράπεζαν σχηματιζόμενον ἀποθεματικὸν κεφάλαιον μέχρι τῆς συμ-
πληρώσεως τοῦ ποσοῦ πεντακοσίων λιρῶν ὁθωμανικῶν θέλει παραμένει ἀναπόσπα-
στον, οὐδενὸς δικαιουμένου ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ μὴδ' ὁδολῶν ἐξ αὐτοῦ ἢ ἄλλως γὰ δια-
θέσῃ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν ὅμως τοῦ διαληφθέντος ποσοῦ ὑπὸ Γενικῆς τῆς Ἑδελφό-
τητος συνελεύσεως ἀποφασίζει περὶ ἐπωφελεστέρως αὐτοῦ χρήσεως δι' ἀγορὰς προσο-
δοφόρου κτήματος καὶ διαθέσεως τῶν ἐντεῦθεν προσόδων ὑπὲρ τοῦ ἀρχικοῦ τῆς ἀδελ-
φότητος σκοποῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Πόροι τῆς Ἀδελφότητος

Ἄρθρον 4.

Πόροι τῆς Ἀδελφότητος εἶναι· α) αἱ κατὰ τὴν ἐγγραφὴν ἐκάστου μέλους προαιρετικαὶ συνδρομαί· β) αἱ τακτικαὶ τῶν μελῶν ἐτήσιαι συνδρομαὶ εἰς τρεῖς ἀναγόμεναι τάξεις, ὧν ἡ πρώτη πληρῶναι γρόσια διακόσια τεσσαράκοντα ἢ δευτέρα ἑκατὸν εἴκοσι καὶ ἡ τρίτη ἐξήκοντα. γ) αἱ ἑκτακτοὶ προαιρετικαὶ τῶν δωρητῶν καὶ εὐεργετῶν αὐτῆς. δ) αἱ ἐκ τῆς περιαγωγῆς ἰδίως μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτῆς. ε) αἱ ἐκ τῆς διανομῆς ἄρτου κατὰ τὴν πανήγυριν προαιρετικαὶ συνδρομαί· καὶ στ) εἴ τις ἕτερος ἐγκρινόμενος ὑπὸ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀδελφότητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Διοίκησις τῆς Ἀδελφότητος

Ἄρθρον 5.

Ἡ Ἀδελφότης διοικεῖται ὑπὸ Διοικητικοῦ Συμβουλίου ὀκταμελοῦς, ἀπαρτιζομένου ἐξ ἑνὸς Προέδρου, ἐναλλάξ ὅτε μὲν ἐκ τῆς μιᾶς, ὅτε δὲ ἐκ τῆς ἐτέρας τῶν ἐνοριῶν, ἑνὸς Ἀντιπροέδρου, ἑνὸς Ταμίου, ἑνὸς Γραμματέως καὶ τεσσάρων συμβούλων ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμενοντῶν καὶ ἀνὰ τεσσάρων ἀφ' ἐκάστης ἐνορίας Μέγ-γουλης ἐκλεγομένων ἐν γενικῇ τῆς Ἀδελφότητος συνελεύσει διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας καὶ κατ' ἀπόλυτον πλειοψηφίαν τῶν ἐν τῇ συνελεύσει παρόντων μελῶν τῆς Ἀδελφότητος.

Ἄρθρον 6.

Ὁ κατὰ καιρὸν Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως κυριαρχικῶ δικαιώματι ἐποπτεῖ ἐπὶ πασῶν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου καὶ τῆς Ἀδελφότητος, ἵνα ἐκτελῶνται συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ παρόντος κανονισμοῦ καὶ πρὸς εὐδ-δωσιν τοῦ κυρίου σκοποῦ τῆς Ἀδελφότητος.

Ἄρθρον 7.

Ὁ πρόεδρος καλεῖ τὰ μέλη τῆς Ἀδελφότητος ἢ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου εἰς τακτικὰς ἢ ἐκτάκτους συνεδριάσεις, ὁρίζει ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ γραμματέως τὴν ἡμερησίαν διάταξιν, κηρύττει τὴν ἑναρξιν καὶ λήξιν ἐκάστης συνεδριάσεως, διευθύνει τὰς συζητήσεις, δίδωσι τῷ αἰτοῦντι τὸν λόγον ἢ ἀφαίρει αὐτὸν ἀπὸ τοῦ παρεκτρεπομένου, ἐπαναφέρειν αὐτὸν εἰς τὴν τάξιν, τίθησιν τὰ ζητήματα εἰς ψηφοφορίαν φανεράν, ἢ μυστικὴν, ὑπογράφει μετὰ τοῦ Γραμματέως τὰ πρακτικὰ τῶν γενικῶν συνεδριῶν τοῦ Δ. Συμβουλίου, ἔτι δὲ καὶ πᾶν ἐκ τοῦ γραφείου τῆς Ἀδελφότητος ἐξερχόμενον ἐπίσημον ἔγγραφον, ἐπιβάλλει εἰς ἕκαστον μέλος τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ ἐκτελεῖ πᾶσαν αὐτὸς ἀπόφασιν καὶ ἐν γένει φροντίζει περὶ τῆς ἀνελλιπούς ἐφαρμογῆς τῶν διατάξεων τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ.

Ἄρθρον 8.

Ὁ ἀντιπρόεδρος ἀναπληροῖ τὸν πρόεδρον ἀπόντα ἢ κωλύμενον, ἔχων ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὰ τε καθήκοντα καὶ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ.

Ἄρθρον 9.

Ὁ γραμματεὺς συντάσσει τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεων τοῦ Δ. Συμβουλίου καὶ τῆς Ἀδελφότητος ὡς καὶ πᾶν ἐκ τοῦ γραφείου τῆς Ἀδελφότητος ἐξερχόμενον ἔγγραφον, συνυπογράφει δὲ αὐτὰ μετὰ τοῦ προέδρου, κρατῶν τὸν Κώδικα τῶν πρακτικῶν, τὸ μητρώον, τὸ πρωτόκολλον, τὴν σφραγίδα καὶ τὴν ἀλληλογραφίαν τῆς Ἀδελφότητος.

Ἄρθρον 10.

Ὁ ταμίας ἀπολαύων τῆς γενικῆς ἐμπιστοσύνης κρατεῖ τὸ ταμεῖον τῆς Ἀδελφότητος ἀτομικῶς εὐθυνόμενος διὰ πάντα τὰ ἐμπιστευμένα αὐτῷ χρήματα, φροντίζει περὶ εἰσπράξεως ἐγκαίρου τῶν συνδρομῶν τῶν μελῶν καὶ λοιπῶν πόρων τῆς Ἀδελφότητος καὶ δίδων διπλοτύπους ἀποδείξεις φερύσας τὰς ὑπογραφὰς τοῦ προέδρου καὶ τοῦ ταμίου καὶ τὴν σφραγίδα τῆς Ἀδελφότητος. Δὲν δύναται νὰ δαπανήσῃ ἐκ τῶν εἰσπραττομένων χρημάτων, εἰμὴ μόνον κατ' ἀπόφασιν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου καὶ δι' ἐντάλματος ὑπογεγραμμένου ὑπὸ τε τοῦ προέδρου καὶ τοῦ γραμματέως, κρατεῖ τακτικὰ βιβλία τῶν εἰσπράξεων καὶ τῶν δαπανῶν, ἅτινα ἐξελέγχονται ὁσάκις ἐγκρίνει τοῦτο τὸ Δ. Συμβούλιον καὶ ὑποβάλλει κατὰ πάσαν μὲν συνεδρίαν τοῦ Δ. Συμβουλίου συνοπτικὴν τοῦ ταμείου κατάστασιν, κατὰ τὴν ἡμέραν δὲ τῆς πανηγύρεως τῆς Ἀδελφότητος ἔκθεσιν λεπτομερῆ τῆς τοῦ ταμείου ἐτησίως κινήσεως, εἰσπράξεων καὶ δαπανῶν.

Ἄρθρον 11.

Οἱ σύμβουλοι ἔχουσι τὰ αὐτὰ δικαιώματα ὡς τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ Δ. Συμβουλίου παρευρίσκονται τακτικῶς εἰς τὰς συνεδριάσεις, ἔχουσι ψῆφον καὶ γνώμην ἰδίαν ἐν πᾶσι τοῖς παρευρισκόμενοις καὶ ὑπὸ συζήτησιν τιθεμένοις ζητήμασι καὶ φροντίζουν περὶ τῆς προαγωγῆς ἰδίᾳ τῶν οἰκονομικῶν τῆς Ἀδελφότητος καὶ τῆς εὐδωσέως τοῦ σκοποῦ Αὐτῆς διὰ τῆς ὅσον ἔνεστι προσαυξήσεως τῶν μελῶν αὐτῆς.

Ἄρθρον 12.

Τὸ Δ. Συμβούλιον δικαιούται, ἵνα δαπανᾷ ἐτησίως ἄνευ συγκλήσεως γενικῆς συνεδρίας τῆς ἀδελφότητος καὶ ἀποφάσεως αὐτῆς εἰς βοήθειαν μέλους τινὸς τῆς ἀδελφότητος ἐν περιπτώσει ἐκτάκτου ἀνάγκης ἢ βοηθείας τῶν ἐν Ἑπταपुरγίῳ Ἑθν. Φιλανθρ. Καταστημάτων τὸ ποσὸν τῶν 800—1000 γροσίων.

Ἄρθρον 13.

Ἡ ἰσχὺς ἐκάστης ἐνεργοῦ περιόδου τοῦ Δ. Συμβουλίου εἶναι τριετής, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς ἐπισήμου ἐπικυρώσεως τοῦ παρόντος κανονισμοῦ, μετὰ τὴν αὐτῷσι λήξιν τριετίας ἐκλέγεται ἐν τῇ γενικῇ συνελεύσει τῆς ὁλομελείας, συγκαλουμένην τῇ μετὰ τὴν Κυριακὴν τῆς Πεντηκοστῆς ἑορτῇ τῆς Ἀγίας Τριάδος νέον ὀκταμελὲς Διοικητικὸν Συμβούλιον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Συνεδριάσεις τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου

Ἄρθρον 14.

Τὸ Δ. Συμβούλιον συνεδριάζει τακτικῶς μὲν ἅπας τοῦ μηνός, ἐκτάκτως δὲ

ὡσάνκεις ἀνάγκη τις ἐπιστῇ κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ προέδρου, ἀλλ' ἐν περιπτώσει ἐπειγούσης ἀνάγκης, δύνανται νὰ ζητήσωσι τοῦτο παρὰ τοῦ προέδρου τὰ τρία τῶν λοιπῶν μελῶν τοῦ Δ. Συμβουλίου. Ἐν πάσῃ δ' ἐκτάκτῳ συνεδριάσει ἐντολῇ τοῦ προέδρου τὰ μέλη προσκαλοῦνται διὰ προσκλητηρίων τοῦ γραμματέως.

Ἄρθρον 15.

Ἐκάστης συνεδριάσεως τοῦ Δ. Συμβουλίου ἡ ἡμερησία διάταξις εἶναι· α) ἡ ἀνάγνωσις τῶν πρακτικῶν τῆς προλαβούσης συνεδριάσεως καὶ ἡ ἔγκρισις αὐτῶν, β) ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἀλληλογραφίας, καὶ γ) τὰ πρὸς συζήτησιν ὑπάρχοντα ζητήματα.

Ἄρθρον 16.

Τὸ Δ. Συμβούλιον σκέπτεται περὶ πάντων τῶν συντελούντων εἰς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ σκοποῦ τῆς Ἀδελφότητος, διατηρεῖ πρὸς τοῦτο τακτικὴν ἀλληλογραφίαν μετὰ τῆς ἐν Μέγγολῃ ἐφοροεπιτροπῆς τῶν Σχολείων καὶ ἐκκλησιῶν, ἐκλεγομένης ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου καθὼς ὀρίζεται ἐν ἄρθρῳ 36ῳ τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ, μεριμνᾷ περὶ αὐξήσεως τῶν πόρων τῆς Ἀδελφότητος καὶ δίδωσι λόγον τῶν πεπραγμένων τῇ ὁλομελείᾳ τῆς ἀδελφότητος.

Ἄρθρον 17.

Αἱ συνεδριάσεις τοῦ Δ. Συμβουλίου λογίζονται ἐν ἀπαρτίᾳ ὅταν ἐν αὐταῖς παρευρίσκονται τὸ ἥμισυ, πλέον ἑνὸς τῶν μελῶν, ἧτοι πέντε ἐκ τῶν μελῶν αὐτοῦ. Αἱ δὲ ἀποφάσεις αὐτοῦ λαμβάνονται κατὰ πλειοψηφίαν, ἐν ἰσοψηφίᾳ δὲ νικᾷ ἡ ψῆφος τοῦ προέδρου, τῶν ἀπουσιαζόντων μελῶν μὴ δικαιουμένων νὰ ἐγείρῳσιν ἐνστάσεις κατὰ τῶν οὕτω ληφθεισῶν ἀποφάσεων.

Ἄρθρον 18.

Τὰ μέλη τοῦ Δ. Συμβουλίου μόνον ἕνεκα λόγων ἀνωτέρας ἀνάγκης, δύνανται ν' ἀπουσιάσωσιν ἐκ τῶν συνεδριῶν. Τὸ μέλος ὅπερ συνεχῶς καὶ ἀδικαιολογήτως ἀπουσιάζει, ἢ τὸ παραιτούμενον ἀντικαθίσταται ὑπὸ τοῦ Δ. Συμβουλίου ἐκ τῶν ἐπιλαχόντων τῆς αὐτῆς ἐνορίας τοῦ ἀντικαθισταμένου. Ἐν περιπτώσει ἀποδημίας ἑνὸς τῶν μελῶν τοῦ Δ. Συμβουλίου, οὗτος ἐγγράφως ὀφείλει νὰ ὑποδεικνύῃ τῷ Προέδρῳ τὴν ἀντικατάστασιν αὐτοῦ ἐκ τῶν ἐπιλαχόντων τῆς οἰκείας αὐτοῦ ἐνορίας, ὅστις καὶ ἀναπληροῖ αὐτὸν καθ' ὅλον τὸ ὑπόλοιπον χρονικὸν διάστημα τῆς θητείας ἀνευ ἀντιρρήσεως τῶν λοιπῶν μελῶν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀδελφότητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Συνεδριάσεις τῆς ὁλομελείας τῆς Ἀδελφότητος

Ἄρθρον 19.

Αἱ συνεδριάσεις τῆς ἀδελφότητος εἰσὶν τακτικαὶ καὶ ἔκτακτοι, καὶ αἱ μὲν τακτικαὶ συγκαλοῦνται δις τοῦ ἔτους καθ' ἑξαμηνίαν, αἱ δὲ ἔκτακτοι ὡσάνκεις ἀποφασίσῃ τοῦτο τὸ Δ. Συμβούλιον ἕνεκα ἐκτάκτου ἀνάγκης ἢ ὅταν εἴκοσι τῶν μελῶν τῆς ἀδελφότητος ζητήσωσιν τοῦτο ἐγγράφως πρὸς τὸν πρόεδρον, οὗ τινος ἐντολῇ συγκαλοῦνται τὰ μέλη διὰ προσκλήσεως, ἐν τινι τῶν ἑφημερίδων τῆς πρωτευούσης, δημοσιευομένης.

"Αρθρον 20.

Πᾶσα γενική συνεδρίασις τῆς ἀδελφότητος ἐν ἀπαρτίᾳ θεωρεῖται ὅταν παρῶσι τὸ ἥμισυ πλέον τῶν μελῶν· ἐν περιπτώσει ἀποτυχίας τῆς συνεδρίας δι' ἑλλειψιν ἀπαρτίας ἐπαναλαμβάνεται ἡ πρόσκλησις οἱ δὲ προσελευσόμενοι ἀποτελοῦσι τὴν ἀπαρτίαν ὅσοι δῆποτε καὶ ἂν ᾖσι.

"Αρθρον 21.

Ἐκάστης συνεδριάσεως τῆς ἀδελφότητος ἡ ἡμερησία διάταξις ἐστὶ· α) ἡ ἀνάγνωσις καὶ ἡ ἐπικύρωσις τῶν πρακτικῶν τῆς προλαβούσης συνεδριάσεως· β) περιληπτικὴ ἔκθεσις τῶν πεπραγμένων ὑπὸ τοῦ Δ. Συμβουλίου κατὰ τὸ διαρρεῦσαν ἐξάμηγον χρονικὸν διάστημα· γ) συνοπτικὴ ἔκθεσις τῆς καταστάσεως τοῦ ταμείου γενομένη παρὰ τοῦ ταμείου τῇ προηγουμένη γνώσει καὶ ἐγκρίσει τοῦ Δ. Συμβουλίου· δ) ἀνακοίνωσις τῶν ἐγγραφέντων μελῶν, ὠρητῶν, εὐεργετῶν, προστατῶν, καὶ ε) συζήτησις, ἐπὶ προτάσεων ὑπὸ τοῦ Δ. Συμβουλίου ἢ ὑπὸ μελῶν τῆς Ἀδελφότητος προβαλλομένων.

"Αρθρον 22.

Τὰ ἐν ἐκάστῃ συνεδρίᾳ παρόντα μέλη ὑπογράφουσιν ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς παρουσίας πρὶν ἢ γένηται ἡ ἐναρξὶς τῆς συνεδρίας. Πᾶν μέλος δὲν δύναται νὰ συζητήσῃ ἢ νὰ γνωμοδοτήσῃ ἂν μὴ πρότερον ζητήσῃ καὶ λάβῃ τὸν λόγον παρὰ τοῦ προέδρου. Ὁ τυχὼν παραβιάζων τὴν τάξιν ταύτην, ἢ παρεκτερεπόμενος ἐνῷ ἀγορεύει ἢ διακόπτων ἄλλον ἀγορεύοντα, ὁ τοιοῦτος ἀνακαλεῖται εἰς τὴν τάξιν ὑπὸ τοῦ προέδρου.

"Αρθρον 23.

Αἱ ἀποφάσεις τῆς ἀδελφότητος λαμβάνονται διὰ φανεράς ἢ μυστικῆς ψηφοφορίας καὶ κατὰ πλειοψηφίαν, ἐν ἰσοψηφίᾳ δὲ νικᾷ ἡ τοῦ προέδρου ψήφος. Ἡ διαλογὴ τῶν ψήφων ἐν ταῖς ψηφοφορίαις γίνεται ὑπὸ δύο μελῶν ὀριζομένων ὑπὸ τοῦ προέδρου, ὡς ψηφολεκτῶν.

"Αρθρον 24.

Αὐστηρῶς ἀπαγορεύεται πᾶσα συζήτησις ἐν ταῖς συνεδρίαις τῆς τε ἀδελφότητος καὶ τοῦ Δ. Συμβουλίου περὶ ὑποθέσεως οἰκισθήποτε ἄλλης ἐκτὸς τοῦ τῆς ἀδελφότητος σκοποῦ κειμένης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Μέλη τῆς Ἀδελφότητος

"Αρθρον 25.

Μέλη τῆς ἀδελφότητος δικαιοματικῶς μὲν εἰσὶ πάντες οἱ Μεγγουλιταὶ ὅπου καὶ ἂν εὐρίσκωνται, προαιρετικῶς δὲ ὅσοι τῶν Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν ὅπου δῆποτε καὶ ἂν μένωσι καὶ ὁθενδήποτε καὶ ἂν ᾖσι, εἴτε ἐκ τῆς ἐπαρχίας Δρυϊνουπόλεως, εἴτε καὶ ἀλλαχόθεν προφορικῶς ἢ γγγράφως ἐκφράξωσι τῇ ἀδελφότητι τὴν πρὸς ἐγγραφὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν καὶ συνεισφέρωσιν ἐτησίως τὴν ὀρισμένην συνδρομὴν· ἐκλέγονται δὲ ὑπὸ τοῦ Δ. Συμβουλίου.

"Αρθρον 26.

Τὰ μέλη εἰσὶ τακτικά καὶ καθήκον ἀπαραίτητον ἔχουσιν ἵνα συνεισφέρωσιν οὐ μόνον τὴν ὕλικήν αὐτῶν συνδρομὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ἡθικὴν μεριμνῶντες καὶ συμπράττοντες εἰς τὴν εὐδῶσιν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀδελφότητος, συμμορφούμενα κατὰ πάντα τῷ πνεύματι τοῦ παρόντος κανονισμοῦ. Πᾶν μέλος προκαλοῦν σκάνδαλα ἢ ταραχὰς ἐπὶ ζημίᾳ τῆς ἀδελφότητος διαγράφεται ἐκ τοῦ μητρώου κατ' ἀπόφασιν τοῦ Δ. Συμβουλίου, ὑπὸ τῆς ἀδελφότητος ἐγκρινομένην.

"Αρθρον 27.

Ἡ ἀδελφότης ἀνακηρύττει, προτάσει τοῦ Δ. Συμβουλίου καὶ ἐπίτιμα μέλη τοῦς ἡθικῶς αὐτὴν ἐνεργοῦντας εὐσεβεῖς καὶ φιλομούσους ὁμογενεῖς ἢ συντελοῦντας εἰς τὴν εὐδῶσιν τοῦ σκοποῦ αὐτῆς.

"Αρθρον 28.

Τὴν ἐκλογὴν ἐκάστῃ τῶν μελῶν τακτικῶ ἢ ἐπιτίμῃ ἐξαγγέλλει δι' ἐπιστολῆς αὐτοῦ, ὁ τῆς ἀδελφότητος πρόεδρος συναποστέλλων ἐκάστῃ αὐτῶν τὸ σχετικὸν δίπλωμα ὑπογεγραμμένον ὑπ' αὐτοῦ καὶ τοῦ γεν. γραμματέως καὶ πειραμασμένον τῇ σφραγίδι τῆς ἀδελφότητος ἅμα δὲ καὶ ἀντίτυπον τοῦ παρόντος κανονισμοῦ.

"Αρθρον 29.

Πᾶς τις ἐγγραφεὶς ὡς μέλος τακτικὸν ὀφείλει ἐντὸς τοῦ ἔτους νὰ καταβάλλῃ τὴν ἐτησίαν αὐτοῦ συνδρομὴν, ἐν περιπτώσει καθυστέρησεως προσκαλεῖται ὑπὸ τοῦ γραμματέως εἰς ἀπότισιν, μὴ γενομένης τῆς ἀποτίσεως προσκαλεῖται πρὸς τοῦτο ἐγγράφως ὑπὸ τοῦ προέδρου· ἐὰν δὲ καὶ μετὰ τοῦτο ἀρνηθῇ τὴν πληρωμὴν διαγράφεται ἐκ τοῦ μητρώου, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὡς διαγραφέντος ἀναγγινώσκεται ἐν γενικῇ συνεδρίᾳ τῆς ὁλομελείας τῆς Ἀδελφότητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Περὶ πανηγύρεως καὶ ἐκλογῆς μελῶν Δ. Συμβουλίου

"Αρθρον 30.

Ἡ ἀδελφότης τελεῖ τὴν ἐπέτειον αὐτῆς πανήγυριν ἐν Μεγγούλῃ τὴν ἑορτὴν τῆς Ἀγίας Τριάδος τελουμένης διὰ μονακλήσιας λειτουργίας καὶ ἀρτοκλασίας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Ἀγίας Τριάδος, μνημονευομένων ἐν αὐτῇ τῶν ὀνομάτων τῶν ἱδρυτῶν, μελῶν, εὐεργετῶν καὶ προστατῶν τῆς ἀδελφότητος.

"Αρθρον 31.

Τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν ἐπέτειον πανήγυριν τῆς ἀδελφότητος ἐκάστου ἔτους συγκαλεῖται γενικὴ τῆς ἀδελφότητος συνεδρία, ἧς ἡ ἡμερησία διάταξις ἔχει ὡς ἀκολούθως: 1) ἀνάγνωσις τῶν πρακτικῶν τῆς προηγούμενης συνεδριάσεως καὶ ἐπικύρωσις αὐτῶν· 2) ἔκθεσις τῶν καθ' ὅλον τὸ ἔτος γενομένων ὑπὸ τῆς ἀδελφότητος καὶ τοῦ Δ. Συμβουλίου ἐργασιῶν ἀναφορικῶς τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ ἀρχικοῦ σκοποῦ αὐτῆς· 3) ἔκθεσις τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς ἀδελφότητος ὑπὸ τοῦ ταμείου· 4) ἀνακοίνωσις τῶν καθ' ὅλον τὸ ἔτος ἐγγραφέντων ὡς τακτικῶν καὶ ἐπιτίμων μελῶν τῆς ἀδελφότητος, ὡς θωρητῶν, εὐεργετῶν, καὶ προστατῶν αὐτῆς· 5) ἔκθεσις ἐπιτροπῆς ἐξελεγκτικῆς τῶν λογαριασμῶν τῆς ἐτησίας διαχειρίσεως τῶν τῆς

ἀδελφότητος· 6) ἔκθεσις τοῦ Δ. Συμβουλίου πρὸς τὸν σεβασμιώτατον μητροπολίτην Δρυϊνουπόλεως, ἐκτεθεῖσα τὰ κατὰ τὴν ἐτησίαν περίοδον ὑπὸ τῆς ἀδελφότητος πεπραγμένα καὶ διαβιβάζουσα αὐτῇ συνάμα ἐπίσημα ἔγγραφα τῶν τε πρακτικῶν τῆς ἐν λόγῳ συνεδριάσεως, τῶν ἐν αὐτῇ ἀναγνωσθεῖσων ἐκθέσεων καὶ καταλόγων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ καταστατικὸν καὶ τὴν διαχείρισιν τῶν τῆς ἀδελφότητος, ὡς καὶ τὰ ὑπ' αὐτῆς δοηθούμενα σχολεῖα, καὶ ἐκκλησίας τῆς Κοινότητος Μεγγουλης πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς προσκηούσης ἀρχιερατικῆς ἐπιβλέψεως.

Ἄρθρον 32.

Κατὰ πᾶσαν τριετίαν συνῶδᾳ τῷ 13ῳ ἄρθρῳ τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ ἐν τῇ κατὰ τὴν Κυριακὴν μετὰ τὴν πανήγυριν τῆς ἀδελφότητος συγκροτουμένῃ γενικῇ συνελεύσει θέλει περιλαμβάνεσθαι ἐν τῇ ἡμερησίᾳ διατάξει καὶ τὸ ζήτημα τῆς ἐκλογῆς νέων μελῶν τοῦ Δ. Συμβουλίου πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν ἀποχωρούντων. Τὸ νέον Δ. Συμβούλιον ἅμα ἐκλεγόμενον παραλαμβάνει πᾶσαν τὴν διαχείρισιν ἀπὸ τοῦ ἀποχωροῦντος τέως τοιοῦτου καὶ πρώτιστα πάντων ἔχει καθήκον ἵνα διὰ γράμματος ἐξαγγείλῃ τῷ σεβασμ. μητροπολίτῃ Δρυϊνουπόλεως τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ διαβιβάζων ὅσα ἔγγραφα διαλαμβάνονται ἐν τῷ ἄρθρῳ 13ῳ ἐδαφίῳ 6ῳ τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ.

Ἄρθρον 33.

Δύο ἐβδομάδας πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἐτησίας γενικῆς συνεδρίας ἡ ἀδελφότης εἰς γενικὴν συνεδρίαν συγκαλουμένη διορίζει ἐπιτροπὴν αποτελουμένην ἐκ μελῶν τεσσάρων, ἀνὰ δύο ἐξ ἐκάστης τῶν δύο ἐνοριῶν ἐν Μεγγούλῃ λαμβανομένων, ἐντολὴν ἔχουσαν ἵνα ἐντὸς ὀκτὼ ἡμερῶν ἐξελέγξῃ τοὺς λογαριασμοὺς τῆς διαχειρίσεως τοῦ ταμείου καὶ ὑποβάλλῃ τῷ προέδρῳ τῆς ἀδελφότητος τὸ πόρισμα τῆς ἐξελέγξεως μετὰ διασαφητικῆς ἐκθέσεως· μετὰ τοῦτο συγκαλεῖται ἡ ἐτησία γενικὴ τῆς ἀδελφότητος συνεδρία τῇ πρώτῃ Κυριακῇ μετὰ τὴν ἐπέτειον πανήγυριν, καὶ ἐκτελοῦνται πάντα τὰ ἐν τοῖς ἄρθροις 31—32 τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ διαγορευόμενα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Περὶ σφραγίδος

Ἄρθρον 34.

Ἡ ἀδελφότης κέκτηται κυκλικοῦ σχήματος σφραγίδα φέρουσαν ἐν τῷ μέσῳ μὲ τὴν εἰκόνα τῆς Ἀγίας Τριάδος περίξ δὲ τὰς λέξεις «Φιλεκαπιδευτικὴ καὶ Φιλόπτωχος Ἀδελφότης Μεγγουλιτῶν 1906 ἐν Κωνσταντινουπόλει».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄.

Περὶ εὐεργετῶν, προστατῶν καὶ δωρητῶν

Ἄρθρον 35.

Πᾶσα ἔκτακτος προσφορὰ τὰς πεντήκοντα λίρας ὀθωμανικὰς ὑπερβαίνουσα γενομένη ἐφάπαξ ἢ ἀνὰ δέκα λίρας ἐπὶ πέντε ἔτη, κατὰ συνέχειαν θεωρεῖται προστασία· τὸ δὲ ὄνομα τοῦ προστατῆτος γράφεται χρυσοῖς γράμμασιν ἐπὶ πίνακος ἀνηρτημένου ἐν τῇ σχολῇ καὶ τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἀδελφότητος. Πᾶσα ὑπερβαίνουσα τὰς τριάκοντα λίρας εὐεργεσία καὶ πᾶσα ὑπερβαίνουσα τὰς δέκα δώρημα, τὰ δὲ ὀνόματα τῶν εὐερ-

γερῶν καὶ τῶν δωρητῶν καταγράφονται ἐν ἰδιαιτέροις πίναξι ἀνηρτημένοις ἐν τῇ σχολῇ καὶ τῇ αἰθούσῃ τῆς ἀδελφότητος· εἰς πάντας δὲ τούτοις ἦται προστάτας, εὐεργέτας καὶ δωρητὰς δι' ἐπισήμου ἐπιστολῆς τοῦ Δ. Συμβουλίου ἐξαγγέλλεται ὁ τίτλος, καὶ συναποστέλλεται σχετικὸν χρυσοῦν δίπλωμα, σσημασμένον τῇ σφραγίδι τῆς ἀδελφότητος, καὶ φέρον τὰς ὑπογραφὰς τοῦ προέδρου καὶ τοῦ γραμματέως ὡς καὶ ἀντίτυπον τοῦ Κανονισμοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

Περὶ τῆς ἐν Μέγγουλῃ ἀντιπροσωπευτικῆς Ἐφοροεπιτροπῆς τῆς Ἀδελφότητος

Ἄρθρον 36.

Διορίζεται ἐν Μέγγουλῃ ἐφοροεπιτροπὴ ἀντιπροσωπεύουσα τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀδελφότητα τῶν Μεγγουλιτῶν, ἐκλεγομένη κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον. Τὰ ἐν Μέγγουλῃ μέλη τῆς ἀδελφότητος ἐντολῇ τοῦ Δ. Συμβουλίου διὰ πρακτικοῦ φέροντος τὰς ὑπογραφὰς τοῦ ἡμίσεως πλέον ἐνὸς τῶν μελῶν δεικνύουσι διπλάσιον ἀριθμὸν ἐκλεξιμῶν, ἐξ ὧν τὸ Δ. Συμβούλιον ἐκλέγει διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας τέσσαρα πρόσωπα ἕνα πρόεδρον ἐναλλάξ, κατὰ τὸ ὅσον ἄρθρον, ἕνα ταμίαν, ἕνα γραμματέα καὶ ἕνα σύμβουλον, ἀνὰ δύο ἐξ ἐκάστης ἐνορίας. Τὸ πρακτικὸν τῆς ἐκλογῆς ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τῶν μελῶν τοῦ Δ. Συμβουλίου καὶ σσημασμένον τῇ σφραγίδι τῆς ἀδελφότητος ὑποβάλλεται διὰ γράμματος τοῦ προέδρου τῇ σεβασμ. μητροπολίτῃ Δρυϊνουπόλεως, ὅστις ἐπικυροῖ αὐτὸ καὶ διαβιβάζει τοῖς ἐκλεγείοις πρὸς ἀνάληψιν τῶν καθηκόντων αὐτῶν. Ἡ τετραμελὴς αὕτη ἐφοροεπιτροπὴ ἔχει καθήκοντα: 1) νὰ διαχειρίζεται τὰ τῶν Σχολῶν καὶ ἱερῶν ἐκκλησιῶν τῆς κοινότητος Μέγγουλῃς, ἐν συνεννοήσει πάντοτε μετὰ τοῦ Δ. Συμβουλίου τῆς ἐν Κων) λει ἀδελφότητος τῶν Μεγγουλιτῶν, κρατοῦσα τακτικὰ διαχειριστικὰ βιβλία πρακτικῶν τῶν συνεδριῶν αὐτῆς· 2) νὰ ὑποβάλλῃ τῇ Συμβουλίᾳ τῆς ἀδελφότητος κατὰ τριμηνίαν, λογαριασμὸν τῶν εἰσπράξεων καὶ δαπανῶν, καὶ ἔκθεσιν λεπτομερῆ τῶν ὑπ' αὐτῆς πεπραγμένων καὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἱερῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν σχολείων· 3) νὰ εἰσπράττῃ τὰς συνδρομὰς ὅλων τῶν ἐν τῇ πατρίδι διαμεγόντων μελῶν τῆς ἀδελφότητος ἐπὶ διπλοτύποις ἀποδείξεσι, φερούσας τὴν σφραγίδα τῆς ἀδελφότητος καὶ τὰς ὑπογραφὰς τοῦ προέδρου καὶ ταμίου τῆς ἀδελφότητος. 4) νὰ συνεννοῇται καὶ ὑποδεικνύῃ τῇ Δ. Συμβουλίᾳ τῆς ἀδελφότητος ὅ,τι θεωρεῖ συντελεστικὸν πρὸς εὐρυθμίαν λειτουργίαν τοῦ σχολείου, σύστασιν παρθεναγωγείου καὶ διακόσμησιν τῶν ἱερῶν ἐκκλησιῶν, ὧν μέτρων ἡ ὀριστικὴ ἀποδοχὴ ἢ ἀπόρριψις ἀπόκειται τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐδρευούσῃ ἀδελφότητι· 5) νὰ προσλαμβάνῃ καὶ διορίξῃ διδασκάλους καὶ διδασκαλίσσας, ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ Δ. Συμβουλίου τῆς ἀδελφότητος· νὰ ἐπιβλέπῃ καὶ ἐπαγρυπνῇ περὶ ἐφαρμογῆς ἐγκειμένην παρὰ τῆς ἱερᾶς μητροπόλεως προγράμματος τῶν σχολῶν, ἐπὶ τῆς εὐπρεπειᾶς τῶν ἱερῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἐπὶ τῆς διανοητικῆς καὶ χριστιανικῆς μορφώσεως τῶν μαθητιώντων τέκνων τῆς κοινότητος, παρέχουσα τούτοις δωρεὰν βιβλία διδασκτικὰ καὶ γραφικὴν ὕλην· 6) ἐν τῇ λήξει ἐκάστης ἐτησίως διαχειρίσεως ἢ ἐφοροεπιτροπῇ νὰ συγκαλέῃ τὰ ἐν Μέγγουλῃ μέλη τῆς ἀδελφότητος καὶ νὰ καθυποβάλλῃ εἰς τὸν ἔλεγχον αὐτῶν, ὅσα συντελεσθῇσαν κατὰ τὴν ἐτησίαν περίοδον μετὰ τῶν σχετικῶν διαχειριστικῶν βιβλίων καὶ πρακτικῶν κατόπιν δὲ τῆς προσηκούσης ἐξελέγξεως διὰ τοῦ πρακτικοῦ τακτικοῦ γνωστοποιεῖται διὰ τοῦ Δ. Συμβουλίου τῇ ἀδελφότητι τὸ πόρισμα ἐξελέγξεως καὶ ὑποδεικνύεται ἢ περὶ τῆς ἐφοροεπιτροπῆς γνώμη, ἔαν τὰ αὐτὰ πρόσωπα δέον ἵνα καὶ δεύτερον ἔτος ἐξακολουθήσωσιν ἐργαζόμενα, ἢ γένηται τούτων ἢ ἀντικατάστασις διὰ νέων ἐφοροεπιτρόπων, ὡς ἀνωτέρω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

Περὶ Κανονισμοῦ

Ἄρθρον 37.

Ὁ παρὼν κανονισμὸς ἰσχύει διὰ μίαν ἐξαετίαν ἀπὸ τῆς ἡμερομηνίας τῆς ὑπὸ τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἐπικυρώσεως αὐτοῦ, μεθ' ἣν δύναται γὰ τροποποιηθῆ τῇ προτάσει μὲν τοῦ Δ. Συμβουλίου καὶ ἀποφάσει γενικῆς συνελεύσεως ἐγκρίσει δὲ τῶν σεβαστῶν Πατριαρχείων.

Ἄρθρον 38.

Πᾶσα συμπληρωματικὴ διάταξις ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς ἀδελφότητος ἀναγραφομένη μὴ ἀντιβαίνουσα τῇ σκοπῇ τῆς ἀδελφότητος, ἀφορῶσα δὲ λεπτομερείας ἰσχύει ὡς διάταξις τοῦ παρόντος κανονισμοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄.

Περὶ διαλύσεως τῆς Ἀδελφότητος

Ἄρθρον 39.

Ἐν περιπτώσει διαλύσεως τῆς ἀδελφότητος ἡ περιουσία αὐτῆς περιέρχεται εἰς τὰ σχολεῖα καὶ τὰς δύο ἐκκλησίας Ἁγίου Νικολάου καὶ Ἁγίου Ἀθανασίου Μεγγουλῆς διὰ τῶν σεβαστῶν Πατριαρχείων καὶ τῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως Δρυϊνουπόλεως.

ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ

Παναγιώτης Δ. Γκαραβέλλης (Πρόεδρος)	Γεώργιος Δ. Σιέμπενος (Μέλος)
Δημήτριος Σταυρίδης (Ἀντιπρόεδρος)	Γρηγόριος Π. Νόνης (Μέλος)
Βασίλειος Δ. Τσιάτσης (Ταμίας)	Κων/νος Β. Δάφλος (Μέλος)
Γεώργιος Ἀθ. Φωτιάδης (Γραμματεὺς)	Κων/νος Ἀθ. Σίλης (Μέλος)

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΟΣ

Οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει

Γεώργιος Δ. Σιέμπενος	Γεώργιος Χρ. Ἐξάρχου
Ἰωάννης Κ. Σιέμπενος	Δημήτριος Χρ. Ἐξάρχου
Γεώργιος Φ. Μπολοβίνας	Νικόλαος Χρ. Ἐξάρχου
Φώτιος Γ. Μπολοβίνας	Πέτρος Ν. Βίλλιας
Σταῦρος Φ. Κωσταρέλλης	Κων/νος Ἀθ. Σίλης
Νικόλαος Στ. Κωσταρέλλης	Νικόλαος Ἀθ. Σίλης
Χαρίσης Ν. Μπολοβίνας	Νικόλαος Ι. Σινανόπουλος
Μιχαὴλ Πρ. Κωσταρέλλης	Δημήτριος Ν. Σινανόπουλος
Στέφανος Θ. Κωσταρέλλης	Σταῦρος Δ. Δρούμπουλας
Κων/νος Θ. Κωσταρέλλης	Βασίλειος Στ. Δρούμπουλας
Χρήστος Π. Ἐξάρχου	Δημήτριος Στ. Δρούμπουλας
Νικόλαος Εὐθ. Ἐξάρχου	Ἀθανάσιος Στ. Δρούμπουλας
Ἀντώνιος Β. Ἐξάρχου	Νικόλαος Χρ. Βούτσερος
Κων/νος Ἀν. Ἐξάρχου	Ἰωάννης Χρ. Βούτσερος

Πέτρος Χρ. Βούτσερος
 Δημήτρ. Χρ. Βούτσερος
 Ἀντώνιος Χρ. Βούτσερος
 Ἀλέξαν. Χρ. Βούτσερος
 Μάρκος Γ. Βούτσερος
 Δημήτρ. Εὐθ. Βούτσερος
 Γεώργιος Ἡλ. Φώτου
 Δημήτρ. Γ. Φῶτος
 Γεώργιος Ἀθ. Φωτιάδης
 Ἡλίας Ἀθ. Φωτιάδης
 Δημήτριος Π. Φῶτος
 Σταῦρος Π. Φῶτος
 Γεώργιος Δ. Φῶτος
 Χρήστος Καραγιάννης
 Ἰωάννης Χρ. Καραγιάννης
 Βασίλειος Στ. Γκούνης
 Γεώργιος Β. Γκούνης
 Μιχαήλ Γ. Τσέλιος
 Βασίλειος Ἀθ. Καραδημος
 Χρήστος Β. Δούκας
 Σταῦρος Παπαχρ)λου
 Εὐάγγελος Παπαχρ)λου
 Γεώργιος Εὐ. Γκίνος
 Μηνάς Γ. Γκίνος
 Χαράλαμπος Τσίπας
 Λεωνίδας Χαρ. Γκίνος
 Μιλτιάδης Γ. Στάθης
 Κων)νος Ν. Μηλιώνης
 Νικόλας Κ. Μηλιώνης
 Λεωνίδας Κ. Μηλιώνης
 Δημήτριος Κ. Μηλιώνης
 Κων)νος Καραγιάννης
 Κων)νος Β. Δάφλος
 Γεώργιος Στ. Δάφλος
 Δημήτριος Λ. Δάφλος
 Δημήτριος Λ. Δάφλος
 Ἰωάννης Ζήκος
 Βασίλειος Ι. Ζήκος
 Νικόλαος Χρ. Ἀργύρης
 Πέτρος Ν. Ἀργύρης
 Χρήστος Ν. Ἀργύρης
 Σταῦρος Λ. Ἀργύρης
 Κων)νος Λ. Ἀργύρης
 Γεώργιος Στ. Λάζου
 Ἰωάννης Δ. Λάζου
 Νικόλαος Γκαλμπάκας
 Κων)νος Ἀθ. Τσίμας
 Θεόδωρος Ἀθ. Τσίμας

Βασίλειος Ἀθ. Τσίμας
 Χρήστος Τσίμας
 Θωμᾶς Χρ. Τσίμας
 Δημήτριος Γ. Μόσχος
 Ἀθανάσιος Π. Μόσχος
 Βασίλειος Π. Μόσχος
 Λουκάς Ἀθ. Μόσχος
 Ἀχιλλεύς Ἀθ. Μόσχος
 Νικόλαος Ἀθ. Μόσχος
 Παναγιώτ. Δ. Γκαρσέλλης
 Γεώργιος Π. Γκαρσέλλης
 Βασίλειος Δ. Τσιάτσης
 Πέτρος Π. Τσιάτσης
 Σπυρίδων Π. Τσιάτσης
 Γεώργιος Π. Τσιάτσης
 Ἀθανάσιος Εὐ. Μανέκας
 Πέτρος Ι. Γκιόλμας
 Σταῦρος Π. Γκιόλμας
 Ἀθανάσιος Γ. Γκιόλμας
 Εὐάγγελος Γ. Γκιόλμας
 Ἡλίας Γ. Γκιόλμας
 Θεοδόσιος Ἀγγέλης
 Ἡλίας Ν. Ἀργύρης
 Σταῦρος Ζ. Ἀγγελίδης
 Δημήτριος Στ. Ἀγγελίδης
 Ἰωάννης Κολίτας
 Εὐάγγελος Στ. Κολίτας
 Βασίλειος Στ. Κολίτας
 Δημήτριος Κρᾶνος
 Θεόδωρος Βέργος
 Γρηγόριος Π. Νόνης
 Σταῦρος Γρ. Μάντζιος
 Χρήστος Γρ. Μάντζιος
 Χρήστος Β. Τσιάμης
 Μιχαήλ Γ. Νόνης
 Χαράλαμπος Γ. Νόνης
 Ἀλέξανδρος Γ. Νόνης
 Μιχαήλ Νικολαΐδης
 Βασίλειος Μ. Νικολαΐδης
 Ἀθανάσιος Ν. Νικολαΐδης
 Σπυρίδων Ἀθ. Νικολαΐδης
 Δημήτριος Π. Κολίδος
 Δημήτριος Π' Χρήστου
 Πέτρος Π' Χρήστου
 Νικόλαος Π' Χρήστου
 Μιχαήλ Π' Χρήστου
 Ἡλίας Π' Χρήστου
 Κων)νος Π' Χρήστου

Οἱ ἐν τῇ πατρίδι Μέγγουλη

Δημήτριος Γκαρβελλής
 Παναγιώτης Μόσχος
 Γεώργιος Στ. Μόσχος
 Δημήτριος Τσιάτσης
 Παναγιώτης Δ. Τσιάτσης
 Εὐάγγελος Μανέκας
 Νικόλαος Ε. Μανέκας
 Ἰωάννης Γ. Γκιόλμας
 Γεώργιος Γ. Γκιόλμας
 Παναγιώτης Τσάμης
 Κων)νος Παπαγεωργίου
 Ἀχιλλεύς Κ. Γκανᾶς
 Ἰωάννης Κ. Γκανᾶς
 Χαρίσης Κ. Γκανᾶς
 Ἀναστάσιος Μήχος
 Νικόλαος Βέργος
 Ἡλίας Κολίτας
 Θεοδόσης Ζαφείρης
 Λάζαρος Ἀργύρης
 Πέτρος Στ. Δάφλος
 Χρήστος Μάστουρας

Νικόλαος Μάστουρας
 Πέτρος Καραδηῆμος
 Γεώργιος Μηλιώνης
 Νικόλαος Δούκας
 Χαράλαμπος Γκίνος
 Χρήστος Π. Γκίνος
 Σταῦρος Γκούνης
 Γεώργιος Στ. Ζώης
 Δημήτριος Γ. Ζώης
 Ἀθανάσιος Γ. Ζώης
 Γεώργιος Στ. Ζωΐδης
 Νικόλαος Βίλιας
 Χρήστος Ν. Βίλιας
 Ἀθανάσιος Φῶτος
 Πρωτοπαπᾶ - Γεώργιος
 Παπα - Χριστόδουλος
 Ἀθανάσιος Λαβδανίτης
 Γεώργιος Σίλης
 Κων)νος Μητσηγιώργης
 Ἰωάννης Ν. Βίλιας

Οἱ ἐν Ἑσκῇ - σεχῇ

Γεώργιος Παπαδόπουλος
 Νικόλαος Μάντζιος

Βασίλειος Ν. Μάντζιος
 Θεοχάρης Θ. Ζαφείρης

Οἱ ἐν Ρουμανίᾳ

Λεωνίδας Τριανταφυλλίδης
 Ἀλέξ. Π. Τριανταφυλλίδης
 Δημήτριος Π. Μόσχος

Δημήτριος Ἀθ. Καραδηῆμος
 Βασίλειος Χρ. Στάθης
 Γεώργιος Π. Στάθης

Οἱ ἐν Ἀμερικῇ

Γεώργιος Ι. Κολίτας
 Δημήτριος Ι. Κολίτας
 Γρηγόριος Ν. Ἀργύρης

Ἡλίας Στ. Κωσταρέλλης
 Ἰωάννης Παπαχριστοδούλου

Ἐπίτιμος Πρόεδρος

Η Α. ΣΕΒΑΣΜΙΟΤΗΣ Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΔΡΥΪΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
 ΛΟΥΚΑΣ

Ὁ παρὼν Κανονισμὸς ἐνεκρίθη καὶ ἐπεψηφίσθη, ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς Ἱερᾶς Συνό-
 δου τῆς 18 Φεβρουαρίου 1906.

Ἐκ τοῦ Γραφείου τῆς Ἱ. Συνόδου
 τῇ 3ῃ Μαρτίου 1906

τ.σ.

Ὁ ἀρχιγραμματεὺς
 † Ἀρχιμ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΠΙΠΕΡΑΣ

ΣΧΟΛΙΟ

Δέν θά ἀσχοληθοῦμε μὲ ὅλα ὅσα ἀναφέρονται στὸν Κανονισμό, ἀπὸ τὰ ὁποῖα φαίνεται τὸ πνεῦμα πὺ κυριαρχοῦσε μεταξὺ τῶν ἰδρυτῶν τῆς Ἀδελφότητος. Θά σταθοῦμε ὁμῶς σὲ μερικά σημεία:

Τὸ 1906 γίνεται ἡ ἐπίσημη ἀναγνώριση τῆς Ἀδελφότητος ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο. Ἡ Κοινότητα ὁμῶς τῶν Μεγγουλιτῶν προϋπῆρχε καὶ τὰ μέλη της προσέφεραν χωρὶς ἰδιαίτερη ὀργάνωση. Αὐτὸ ἀποδεικνύει καὶ ἡ ἐπιγραφικὴ μαρτυρία ἡ ὁποία ἀναφέρει ὅτι τὸ σχολεῖο τοῦ χωριοῦ κτίστηκε τὸ 1862 μὲ τίς εἰσφορὰς τῶν Μεγγουλιτῶν τῆς Κωνσταντινούπολης.

Ἡ ἐπιστασία, ἡ ἔγκριση καὶ ἡ ἀναγνώριση τῶν συλλόγων ἦταν στὴν εὐθύνῃ τοῦ Πατριαρχείου. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι σὲ κανένα ἄρθρο τοῦ Κανονισμοῦ καὶ σὲ καμμιά πληροφορία τῆς παράδοσης δὲν ἀναφέρεται παρέμβαση ἢ ἀνάμιξη τῆς ξένης ἀρχῆς. Ἀπαγορευόταν ἄλλως τε αὐστηρὰ κάθε συζήτηση ξένης πρὸς τοὺς σκοποὺς τῆς Ἀδελφότητος.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς σκοποὺς τῆς Ἀδελφότητος ἦταν ἡ ἱδρυση Παρθεναγωγείου στὸ χωριὸ κάτω πού, ἄγνωστο γιατί, δὲν ἔγινε.

Ἰδιαίτερη μέριμνα βλέπει κανεὶς στὴ σύνθεση τοῦ Δ. Συμβουλίου τῆς Ἀδελφότητος καὶ τῆς ἐφοροεπιτροπῆς τοῦ χωριοῦ. Ἡ ἀντιπροσώπευση σὲ ἴσο βαθμὶ καὶ τῶν δυὸ ἐνοριῶν τοῦ χωριοῦ ἐπέτρεψε τὴν εὐρυθμὴ λειτουργία τοῦ Δ. Συμβουλίου καὶ δημιουργήσε τίς πρὺποθέσεις γιὰ τὴν εὐδῶση τῶν σκοπῶν τῆς ἱδρυσης.

Ὅριζεται ἐπίτιμος Πρόεδρος ὁ ἐκάστοτε Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως, ὁ ὁποῖος «κυριαρχικῶ δικαίωμάτι» ἐποπτεύει γιὰ τὴν ἐκτέλεση τῆς ἀποφάσεως τῆς Ἀδελφότητος.

Τέλος πρέπει νὰ τονίσουμε ὅτι στὸν κατάλογο τῶν 183 Μελῶν ἀναφέρονται καὶ Μεγγουλίτες πὺ διέμεναν σ' ἄλλα μέρη, ἀκόμη καὶ στὴν Ἀμερικὴ. Αὐτὸ σημαίνει: μιὰ ἄριστη ὀργάνωση τῆς ἀδελφότητος καὶ μιὰ ἐνθερμη συμπαράστασις ὄλων.

Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ

Ἀπὸ ἐκεῖνη τὴν κοινωνία τῶν Μεγγουλιτῶν στὴν Κωνσταντινούπολιν πολλοὶ ἀπέκτησαν μεγάλη περιουσία. Ἀρκετοὶ ἐπέστρεψαν σὺ χωριό. Μερικοὶ δὲν γνῶρισαν τὴν εὐτυχία τοῦ γυρισμοῦ. Ἄλλοι ἀπέκτησαν περιδόητες κρατικὲς θέσεις, ὅπως ὁ Ἀχιλλεὺς Ἀθ. Μόσχος, πὺ ἐξελέγη βουλευτὴς ἀργότερα. Πάντως, οἱ Μεγγουλίτες τῆς Πόλης, ἴσο πρὶν νὰ ἰδρυνθεῖ ἡ Ἀδελφότητα ὅσο καὶ μετὰ, βοήθησαν. Μπορεῖ νὰ ἀκολούθησαν ἄσχημα καὶ δραματικὰ γεγονότα, μπορεῖ οἱ τελευταῖοι διωγμοὶ τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν νὰ ἐξαφάνισαν κάθε ἑλληνικὸ στοιχεῖο, ὁμῶς οἱ Μεγγουλίτες ἔζησαν στὴν Πόλιν, ἔδρασαν καὶ ἔγραψαν μὲ τὸν ἰδίοις τὸν ἑνα σημαντικὸ μέρος τῆς ἱστορίας τῆς Ἀδελφότητος Περιστερίου Πωγωνίου.

Η ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ ΣΤΑ ΠΡΟΠΟΛΕΜΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

Μετὰ τὴ διάλυση τῆς Ἀδελφότητος Μεγγουλιτῶν στὴν Κων)λη, ἔγινε στὴν Ἀθήνα ἐπαναστάσις τῆς τὸ 1925 μὲ τὸν τίτλο

«ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΑΛΛΗΛΟΒΟΗΘΕΙΑΣ ΤΩΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΜΕΓΤΟΥΛΙΤΩΝ Η ΑΓΙΑ ΤΡΙΑΣ»

ἡ ὁποία παρέμεινε στὴ ζωὴ μέχρι τὸ 1940. Τὸ 1946 ὁμῶς ἐπανιδρύεται μὲ τὸν τίτλο
«ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ ΠΩΓΩΝΙΟΥ ἸΩΑΝΝΙΝΩΝ
Η ΑΓΙΑ ΤΡΙΑΣ»

καὶ παραμένει ὅπως ἔχει μέχρι σήμερα.

ΑΠ. Π. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ

Α'

Κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς μακραίωνος Τουρκοκρατίας — ἰδίως στὴν Ἡπειρο, ποὺ φθάνει τοὺς πέντε αἰῶνες — ὁ ὑπόδουλος τότε Ἑλληνισμὸς ἐξεμεταλλεύετο κάθε εὐκαιρία — ὅπως τὴν πνευματικὴ ὑπεροχὴ ἔναντι τοῦ κατακτητοῦ, τὰ γράμματα, τὸ ἐμπόριο, ἀκόμα καὶ τὸν τρόπο τῆς Διοικήσεως — γιὰ νὰ περιορίσῃ κατὰ κάποιον τρόπο τὴν ὀπιοαδήποτε ἐξάρτησή του ἀπὸ τὸν σκληρὸ δυνάστη. Νὰ λ.χ. μερικὲς κατὰ καιροὺς τέτοιες εὐκαιρίες, κυρίως γιὰ τοὺς Ἡπειρωτῆς: α) Κάποια προνόμια, ἰδίως τῆς Ἐκκλησίας — ποὺ ἐπεκτείνονταν καὶ στὴν, ἔστω καὶ περιορισμένη, Αὐτοδιοίκηση — ὅπως γιὰ τὴν τέλεση θρησκευτικῶν καθηκόντων, ρύθμιση ὀρισμένων διαφορῶν, συγχέντρωση φόρων κλπ., μὲ ἰσχύον εὐρύτερη στὰ πὺδ ἀπορριμιακρυσιμένα καὶ δυσκόλως ἐλεγχόμενα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀνεκμεταλλεύετα ὡς ἄγωνα γιὰ τὸν κατακτητὴ χωριά. β) Οἱ ἰσχυροὶ καὶ ἀναπόσπαστοι δεσμοὶ τῶν Ἡπειρωτῶν μὲ τὴ γενέτειρά τους, μὲ τὴν ὁποία τοὺς συνέδεε — καὶ τοὺς συνδέει πάντοτε — ὅχι τόσο ὁ φυσικὸς, ἀνυπαρκτος ἄλλωστε ἢ ἐλάχιστος, πλοῦτος, ὅσο αὐτὸς ὁ τύπος ὡς πατρίδα, καὶ τὰ προσφιλῆ πρόσωπα, ἡ Παράδοση, ὁ ἄφθοτος ἰδρώτας ποὺ χύνουν, καθὼς οἱ ἀγῶνες τους καὶ πρὸ πάντων οἱ θυσιῆς γιὰ τὴν Ἐλευθερίαν. γ) Τὰ ἀνωτέρω ἐκδηλώνονταν ἀκόμη ἐντονώτερα στοὺς καλοὺς αὐτοὺς πατριώτες, ὅταν — ἀπὸ ἀνάγκη ἐπιδιώσεως ἀπὸ τίς στερήσεις ἢ τίς διώξεις τοῦ κατακτητοῦ, ἢ ἀκόμη καὶ γιὰ νὰ γνωρίσουν «πολλῶν ἀνθρώπων ἄστεα καὶ νόον» (Ὀμ. Ὀδ. α, 3) — ὀρίσκονταν μακρὰν τῆς πατρίδος. Διότι, τότε προστίθετο καὶ ὁ καλλιεργούμενος Νόστος, ἡ Νostalγία, μετέφεραν δὲ μὲ τὴν ἐπιστροφὴ τους ἢ — ἂν τὸ τελευταῖο δὲν καθίστατο δυνατόν — ἔστελλαν ἢ κληροδοτοῦσαν ὅλον τους τὸν ὕλικὸ ἢ καὶ πνευματικὸ πλοῦτο ποὺ εἶχαν ἀποκτήσει στὴν ξενιτιά. Μετεφύτευαν ἔτσι μάλιστα ἄμια καὶ ἑμια καὶ τὰ φῶτα τῆς Δύσεως καὶ τοῦ λοιποῦ Ἐλευθέρου Κόσμου, ὅπου δὲν ἔλειπε καὶ τὸ φιλελεύθερο ἐνίστατο καὶ φιλελληνικὸ Πνεῦμα.

Ἐν τῇ μεταξὺ οἱ προσπάθειαι αὐτῆς τῶν ραγιαδῶν στὴν ἴδια τὴν ἀφιλόξενη ἀπὸ τὸν κατακτητὴ γῇ τους ἐπεξετείνοντο καὶ σὲ εἰρηνικὰς μεθόδους καὶ θυσιῆς, ὥστε νὰ περιορίζουν κατὰ τὸ δυνατόν τὴν πολλαπλὴ καὶ ἀσφυκτικὴ ἐξάρτησή τους ἀπὸ τὸν ἀνυπόφορο δυνάστη — οἰκονομική, διοικητική κλπ. — Καὶ διέθεταν πρὸς τοῦτο οἱ πρόγονοί μας τὸ πᾶν. Ὑπενθυμίζω ἐνδεικτικὰ τὴν παρακάτω ἀπὸ 1-7-1893 συγκινητικὴ καὶ τολμηρὴ ἀπόφασιν τῶν κατοίκων τῆς Κοινότητος Δραμῶν Δωδώνης, ποὺ τὴν ἔλαβαν «κοινῶς καὶ ὁμοφώνως», προκειμένου νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπο «τοῦ χρέους τοῦ ἡμίσεος χωρίου», ποὺ ἐκμεταλλεύονταν ἀκόμη ὄργανα τοῦ κατακτητοῦ. Πρόκειται γιὰ ἀπόφασιν πρότυπο ἀμέσου δημοκρατικῆς ἀποφάσεως, μεστής φιλοπατρίας, αὐτοθυσίας, γενναιοδωρίας, ἀμοιβαίας ἐμπιστοσύνης καὶ εὐσυνειδησίας, ποὺ θὰ τὴ ζήλευε ἀσφαλῶς καὶ σήμερα κάθε συλλογικὸ ὄργανο ὀπιοασδήποτε βαθμίδας Διοικήσεως, Αὐτοδιοικήσεως καὶ Συνδικαλισμοῦ, γνήσιο σὲ Δημοκρατικὸ, φυσικὰ, Πολίτευμα:

«Ἀπασα ἡ Κοινότης τοῦ χωρίου Δραμῆσιους συνελθοῦσα κοινῶς καὶ ὁμοφώ-

νως διώρισεν ὡς ἀντιπροσώπους καὶ πληρεξουσίου της τοῦ συγχωριανοῦ Νάσιον Παντούλαν, Ἀναγνώστην Ἀγγέλη, Κώστα Γκόλα, Κώστα Παπᾶ (Παπαθεοδώρου), Κώστα Μάρκον, Ἀναστάση Τόλη, Χρήστο Γιώργι, Κώστα Γκαρამέτην καὶ Σπύρον Γιαννοῦτσον καὶ Σιόζο Κύργιον, παρέχουσα αὐτοῖς τὸ δικαίωμα νὰ συνεργασθῶσιν ὑπὲρ τῆς ἀποπληρωμῆς τοῦ ὑπολοίπου τοῦ χρέους τῆς ἀγορᾶς τοῦ ἡμίσεος χωρίου μας καὶ ὑπὲρ τοῦ φρεγατίου τοῦ ἰδίου μεριδίου Σίμου Γκιούνι, δανειζόμενοι διὰ λογαριασμὸν τῆς Κοινότητος, πωλοῦντες τοῦ κάθε ἐνὸς χρεώστου εἴτε γεννήματα εἴτε ζῶα εἴτε μάνδρας, εἴτε τιδὶδήποτε ἕκαστος ἀπὸ σήμερον μέχρις οὗ ἐξοφληθῶσιν ὅλα τὰ χρέη τῆς ρηθείσης Κοινότητος διὰ συναλλαγμάτων εἰς διαταγὴν ἐφέντη Ρέντα καὶ Γούσενας Τσορεπάκα καὶ ἔως οὗ συναχθῶσιν ὅσα ἀπαιτοῦνται ἔξοδα διὰ τὴν μετάβασιν τοῦ φρεγατίου ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Σ. Γκιούνι εἰς τὰ ὀνόματα τῆς ρηθείσης κοινότητος, ὑποχρεούμενοι συνάμα εἰς ἣ καὶ δύο ἐκ τῶν ἀνωτέρω πληρεξουσίων, οἵτινες θὰ κάμωσιν ἀποκλειστικῶς τὴν εἰσπραξίν νὰ κρατήσωσιν τακτικὸν λογαριασμὸν δοῦναι καὶ λαβεῖν μὲ καθαρὰν τὴν συνειδήσιν καὶ θεοφοβίαν. Τὰς πράξεις καὶ ἀποφάσεις, ἅς ἤθελον κάμει καὶ ἐνεργήσῃ οἱ ρηθέντες πληρεξούσιοι, τὰς θεωρεῖ ἡ Κοινότης ἐγκύρους καὶ ἀμετατρέπτους. Ἐφ' ᾧ ἐφοδιάζει αὐτοὺς διὰ τοῦ παρόντος πληρεξουσίου ὑπογράφουσα αὐτὸ δι' ἐνδείξιν καὶ ἀσφάλειαν.

Ἐν Δραμεσίῳς τῇ 1ῃ Ἰουλίου 1893

(Υπογραφὰς) Χριστογιάν (ης) σπυρομάντζος γιανιθοδωρῆς Χριστοζώους Βασιλογέλοις».

(Ὁλ. Ἀπ. Π. Παπαθεοδώρου: ΔΡΑΜΕΣΙΤΙΚΑ, Ἀθ. 1970, σσ 94—96).

Ὑπὸ τέτοιαις συνθήκαι καὶ ἐκμεταλλεούμενοι κάθε εὐκαιρία οἱ ραγιάδες Ἡπειρώτες κατέβαλλαν κάθε δυνατὴ προσπάθεια νὰ ἐπιδιώκουν καὶ νὰ ὀργανώσουν τὴ ζωὴ καὶ τὴν Κοινωνία τους, μικρὴ ἢ μεγάλη, ὥσπου νὰ ἀποκτήσουν καὶ τὸ «βασικώτερο ποθούμενον», ὅπως ἀποκαλοῦσε ὁ Πάτερ Κοσμάς τὴν Ἑθνικὴ Ἐλευθερία τους.

Ἡ ὀργάνωσις ἀκόμα αὐτὴ κατέλγη ἐνίστε καὶ σὲ εὐρύτερη περιοχὴ ὁμάδων χωριῶν μὲ μορφὴ κάποιας Ὀμοσπονδίας των, μὲ χαρακτηριστὰ μάλιστα, ὅχι μόνον στοιχειωδῶς ἢ καὶ σὲ μεγαλύτερο βαθμὶ ἀυτονομουμένης, οἰκονομικῆς κυρίως Διοικήσεως ἢ Αὐτοδιοικήσεως (Ζαγοροχώρια), ἀλλὰ καὶ Στρατιωτικῆς ἀκόμη, ἀναφανδὸν στρεφόμενης ἐνίστε καὶ κατὰ τοῦ Κατακτητοῦ (Σουλιωτικῇ Ὀμοσπονδίᾳ).

Οἱ ἰδιόρρυθμιες αὐτὲς «ὀργανώσεις Διοικήσεως» καὶ ἰδίως Αὐτοδιοικήσεως μέσα στὴν ἴδια τὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, ὠδηγοῦσαν ἀναπόφευκτα στὴν ἀνάπτυξη κάποιου ἰδίου Δικαίου, μὲ κανόνες, πρότυπα ἐγγράφων, ὅπως τὸ παραπάνω κλπ., καὶ μὲ βάση τίς κατὰ τόπους καὶ καιροὺς συνθήκαι, ἔθιμα καὶ παραδόσεις, τὴν Ἑθνικὴν ἐν γένει Κληρονομιά, καὶ ἰδίως τὸ Ἑκκλησιαστικὸ Δίκαιο, ἢ ἀκόμη καὶ ἰδέες ποὺ δέχονταν ἀπὸ τὸ Ἐξωτερικόν, μὲ τὸ ὅποιο ἐπικοινωνοῦσαν διὰ τῶν Παροικίων. Καὶ ὅλα αὐτὰ, φυσικὰ, προσπαθοῦσαν νὰ μὴ ἐρχῶνται σὲ ἀντίθεση, τυπικὰ τοιλάχιστον, μὲ τὸ ἰσχύον Δίκαιο τῆς Τουρκικῆς Νομοθεσίας, ὥστε νὰ μὴ ὠδηγοῦν σὲ ἄμεση σύγκρουσι μὲ τό, ἔστω καὶ ἀνεπιθύμητο Τουρκικὸ Κράτος, ποὺ εἶχε πάντα στὴ διάθεσή του καὶ τὴν ἀδυσώπητη καὶ ἀπάνθρωπη βία.

Διασώθηκαν ἀπὸ τοὺς τελευταίους ἰδίως αἰῶνες τῆς Τουρκοκρατίας ἐδῶ στὴν Ἡπειρο πολυάριθμα καὶ ποικίλα ἔγγραφα συναλλαγῶν καὶ διαφόρων πράξεων συλλογικῶν κλπ., ἄλλα τῶν ὁποίων εἶναι ἤδη γνωστὰ καὶ δημοσιευμένα καὶ ἄλλα — πολλὰ ἀσφαλῶς — ἀδημοσίευτα καὶ ἀκόμη ἄγνωστα εὐρύτερα, ποὺ δίνουν σαφεῖς εἰκόνα τῆς ἐξελίξεως καὶ διαμορφώσεως τοῦ ἀνωτέρω «Ἑλληνικοῦ» Δικαίου σὲ διάφορες μορφές του. Ἦδη πρὸ Ἰηθείας περίπου δημοσιεύσαμε σειρὰ διαφόρων τέτοιων ἐγγράφων συναλλαγῶν καὶ συλλογικῶν ἀποφάσεων, ὅπως πληρεξουσίων, δημοποιήσεων, ἀμέσων Κοινοτικῶν ἀποφάσεων — ποὺ ὡς πρὸς τὸν τρόπο λήψεώς τους, θυμίζον τὴν Ἀρχαία Ἑκκλησίαν τοῦ Δήμου τῶν Ἀθηναίων — πωλητηρίων, ἐνε-

χείρων κ.ά., τῆς Κοινότητος Δραμεσῶν Δωδώνης ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο Κων) του Παπα-θεοδώρου (ΔΡΑΜΕΣΙΤΙΚΑ, Ἀθ. 1970, σσ. 109—32 κ.ά.).

Ἀξιοσημειώμενη ἀνάλογη ἐργασία εἶναι καὶ ἐκείνη ποὺ δημοσίευσε ὁ κ. Στά-θης Λαμπρίδης γιὰ τὴν Αὐτοδιοίκηση τῶν Ἀνω Σουδενῶν (Ζαγορίου) κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν (Δελτίο Πνευματ. Ἐνημερ. τῆς Ἡπειρωτ. Ἐταιρείας Ἀθ. τ. 33/10-1-79 καὶ «Ἰω. Λαμπρίδης» Βιβλιοθ. Ἠπ. Ἐτ. Ἀθ. ἀρ. 49, σ. 49 κ.έ).

Β'

Πρόσφατα ὁ κ. Πάνος Τζιόβας — γνωστὸς στὰ Ἡπειρωτικὰ γράμματα μὲ ιστορικὲς κυρίως μονογραφίες καὶ μὲ ποιητικὲς συλλογές — μὲ ἓνα τελευταῖο του σύντομο ἀλλὰ περιεκτικὸ καὶ καλογραμμμένο διβλίο «Ἡ Κοινοτικὴ διένεξη τοῦ Σκαμνελίου στὰ 1871» Ἰωάννινα 1983, ἔφερε στὸ φῶς τῆς δημοσιότητας, ἐκτὸς τῶν ἄλ-λων, καὶ δύο σημαντικὰ κείμενα Κοινοτικῶν Κανονισμῶν τῶν Ζαγοροχωρίων κατὰ τὰ τελευταῖα γιὰ τὴν Ἡπειρο χρόνια, τῆς Τουρκοκρατίας. (Σχετικὴ κριτικὴ μου τοῦ βιβλίου βλ. καὶ ἐφημ. «Πρωτὴν Νέα» Ἰωάννινα 16-12-83).

Μία σύντομη ἀναφορὰ στὸ περιεχόμενο τοῦ διβλίου αὐτοῦ θὰ μᾶς δώσῃ καὶ μιὰ εἰκόνα γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς Αὐτοδιοικήσεως κατὰ τὰ χρόνια αὐτὰ τῆς Τουρκοκρα-τίας στὸ Σκαμνέλι μὲ κάποια προέκταση καὶ στὰ λοιπὰ Ζαγοροχώρια ἀλλὰ καὶ στὴ λοιπὴ περιοχὴ τῶν Ἰωαννίνων.

Ἦδη στὸν Πρόλογο ἐπισημαίνεται κάποια κακοδιοίκηση τῶν ὑπευθύνων, ποὺ ὠδήγησε στὴ διένεξη ἀλλὰ καὶ στὴ σύνταξη τελικὰ τοῦ Κοινοτικοῦ Κανονισμοῦ.

Στὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ τρία κύρια κεφάλαια ποὺ ἀκολουθοῦν δημοσιεύεται τὸ ἀνέκ-δοτο πρακτικὸ ἐνοικιάσεως κτημάτων τῆς Σχολῆς Σκαμνελίου, ποὺ δρίσκονταν στὴ Βεσσαραβία — Ρωτικῆς τότε Ἐπικρατείας — ἀπὸ τοὺς ὑπευθύνους διαχειριστὰς τῆς κοινότητος μὲ πολὺ χαμηλὸ καὶ ἀσύμφορο γιὰ τὴν Σχολὴ μίσθωμα. Ἐπακολού-θησε εὐθὺς ἀμέσως δικαίαν ἀγανάκτηση καὶ ζωντὰ ἀντίδραση ἐκ μέρους τῶν λοιπῶν κατοίκων τοῦ Σκαμνελίου καὶ τῆς εὐρωστης τότε Παροικίας τῶν Σκαμνελιωτῶν τῆς Προύσας Μ. Ἀσίας, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ προκληθῇ μακρὰ ἀλληλογραφία μεταξὺ τῶν ἀνωτέρων καὶ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ἰωαννίνων, τοῦ ἐνταῦθα Ρωσικοῦ Προξενείου κλπ., ὅπως τὴν ἀποκαλύπτει στὴ συνέχεια ὁ Π.Τ., ποὺ εἶναι λίαν ἐνδιαφέρουσα γιὰ τὴν ἐν λόγῳ ἐξέλιξη τῆς Αὐτοδιοικήσεως. Ἔτσι οἱ παραπάνω διενέξεις καὶ ἡ ἀλλη-λογραφία, ἐκτὸς τοῦ γεγονότος ὅτι ἐδικαίωσαν τελικὰ τοὺς Σκαμνελιωτὲς, ἔγιναν ἀφορμὴ νὰ ἐπισημάνουν καὶ κάποια κενὰ καὶ ἀτέλειες τοῦ τρόπου λειτουργίας τῶν κοινοτικῶν διοικήσεων καὶ νὰ προκαλέσουν τὴ σύνταξη καὶ περαιτέρω βελτίωση συγ-κεκριμένων καὶ ὁλοκληρωμένων Κοινοτικῶν Κανονισμῶν. Φθάνοιμε δηλ. στὸν πρῶ-το γιὰ τὸ Σκαμνέλι στὴν ἀρχὴ Κοινοτικὸ Κανονισμὸ (17-9-1874), μὲ τὸν ὁποῖον καθορίζονται σαφέστερα τὰ καθήκοντα καὶ οἱ ἀρμοδιότητες τῶν Ἐφοροεπιτροπῶν καὶ τῶν Δημογερόντων, ὥστε νὰ προλαμβάνωνται ἢ τοὐλάχιστον νὰ περιορίζωνται τυχόν ἀτασθαλίαι τοὺς ἰδιαίτερα στὰ οἰκονομικά.

Ὁρισμένα ὅμως κενὰ καὶ στὸν Κανονισμὸν αὐτόν, τὰ ὁποῖα ἐκμεταλλεύθηκαν στὴ συνέχεια καὶ πάλι κάποιοι ἀσυνείδητοι Ἐφοροεπίτροποι, μόλις μετὰ 14ετία (1888) ὠδήγησαν στὴ σύνταξη πληρεστέρου καὶ πῶ συγχρονισμένου Κοινοτικοῦ Κανονισμοῦ τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων (1909).

Ὁ Κανονισμὸς αὐτὸς τῆς Κοινότητος Σκαμνελίου — ποὺ ἦταν ἀνέκδοτος ἀπὸ ὅσα γνωρίζουμε σήμερα — διαλαμβάνεται στὸ Γ' κεφάλαιο τοῦ ἐν λόγῳ βιβλίου, ἐπιδοκιμασθεὶς παρὰ πάντων τῶν ἐνδημούντων μελῶν τῆς Κοινότητος καὶ διαι-ρεῖται σὲ 9 κεφάλαια, ἀνάλογα μὲ τὰ ἀντικείμενα ποὺ ἐξετάζει· ἀποτελεῖ δὲ στὸ εἶδος τοῦ ἐπίτευγμα γιὰ τὴν ἐποχὴ του καὶ πρότυπο γιὰ ἀρκετὰ χρόνια, ποὺ δὲν ἀ-

πέχει πολύ δημολογουμένως και από τούς σχετικούς σημερινούς κανονισμούς, και πολύ περισσότερο από τούς ὀλίγον μεταγενέστερους του, ὅπως ἀπὸ ἐκεῖνον τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων, καθὼς μαρτυροῦν καὶ τὰ εὔστοχα σχόλια καὶ σχετικές παραπομπές καὶ συγκρίσεις στὶς ὁποῖες προβαίνει ὁ κ. Π. Τζιόδας.

Ἡ μακρὰ αὐτὴ παράδοση τῆς Αὐτοδιοικήσεως ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας μὲ τὴν ἀρκετὰ προοδευτικὴ γιὰ τὴν ἐποχὴ καὶ τὴς συνθήκες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὀργάνωση καὶ λειτουργία καὶ μὲ δάση τελικὰ πλήρων Καταστατικῶν (Κανονισμῶν), ἰδίως στὴν Ἡπειρο καὶ ἰδιαίτερα στὰ Ζαγοροχώρια, ἔχει μεγάλη σημασία γιὰ τὴν ἱστορία καὶ ἐξέλιξη τῆς Αὐτοδιοικήσεως, προκειμένου νὰ κατανοήσωμε καὶ τὴ σημερινή τοιαύτη.

Καὶ σήμερα ἄλλωστε ἀκόμη στὶς Κοινότητες πολλὰ ἐπίσημα ἢ ἀνεπίσημα στοιχεῖα, ὡς πρὸς τὸν τρόπο διοικήσεώς τους — θετικὰ ἢ καὶ ἀδυναμίες — ἀνάγονται στὸ ἐγγύτερο ἢ καὶ ἀπώτερο ἐκεῖνο παρελθὸν (λ.χ. γιὰ ἐπίλυση κάποιας διαφορᾶς, ὅπως γιὰ ὅρια χωραφιών, προτοῦ ἐπικαλεσθοῦν οἱ ἐνδιαφερόμενοι τὴν ἐπίσημη Δικαιοσύνη, καταφεύγουν στὴ διαιτησία τῶν Κοινοτικῶν Ἀρχόντων καὶ τῶν εὐπολήπτων γερόντων (Δημογερόντων). Καὶ ἀπὸ αὐτὴ λοιπὸν τὴ σκοπιὰ ἢ εὐρύτερη μελέτη τῶν Κανονισμῶν καὶ ἄλλων σχετικῶν ἐγγράφων ἢ ἀκόμη καὶ προφορικὰ καὶ ἔμπρακτα παραδεδομένων, ἐπιβάλλεται ὄχι μόνον γιὰ τὸ ἐπιστημονικόν, ἀλλὰ καὶ γιὰ χρηστικὸ καὶ ἔμπρακτον ἐνδιαφέρον, γιὰ τὴν βελτίωση καὶ προσαρμογὴ στὴν Ἑλληνικὴ πραγματικότητά τῆς Τοπικῆς Αὐτοδιοικήσεως — τοῦλάχιστον τῆς ὑπαίθρου — ἀλλὰ καὶ τῆς Διοικήσεως εὐρύτερα τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας. Ἔτσι θὰ διατηρήσῃ καὶ τὴν κατὰ τὸ δυνατόν περισσότερο Ἑλληνικὴ παραδοσιακὴ φυσιογνωμία, τόσο ἀπαραίτητη κατ' ἐξοχὴν σήμερα πού τὸ Κοσμοπολίτικο πνεῦμα ἀπειλεῖ ἰσοπέδωση τῶν λαῶν καὶ ἐνιαία τυποποίηση χωρὶς τὴν — ἀπαραίτητη — Ἑθνικὴ Ταυτότητά τους, πράγμα πού ἀποτελεῖ τὸν ἔσχατον ἴσως κίνδυνον ἰδιαίτερα γιὰ τοὺς μικροὺς λαούς. Γιατὶ ἀνέκαθεν ἡ Κοινότητά εἶναι τὸ συντηρητικὴ ἀλλὰ καὶ ἀναγεννητικὴ ἐκεῖνο μόριο, πού βιολογικὰ ἀλλὰ καὶ Ἑθνολογικὰ ἀνανεώνει καὶ τὸν ἀστικὸ πληθυσμό.

Ο ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΓΕΡΒΑΣΙΟΣ ΩΡΟΛΟΓΑΣ*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΤΟΝ ΚΑΙΡΟ ΤΗΣ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑΣ

Με την έναρξη του πολέμου του 1912—1913, ο Τουρκοκός αρχιστράτηγος Έσοατ-πασσάς¹ είχε παρατάξει άμυντικά² τόν κύριο όγκο του στρατού του στα όρηα του Μπιζανίου, ενώ συνεχώς ένισχύονταν από τις τουρκικές δυνάμεις, που είχαν άποσυντεθεί από τόν σέρβικο στρατό στο μέτωπο της Μακεδονίας.³

Η έφαρμογή του στρατιωτικού νόμου είχε σάν συνέπεια απάνθρωπα μέτρα κατά του άμαχου πληθυσμού. Οι τραγικές αυτές συνέπειες παρουσιάζονται από αυτόπτες μάρτυρες και ιδιαίτερα από τη σύζυγο του τότε Γάλλου προξένου τών Γιαννίνων, Δυσσάη, που παραστατικά δίνει όλο τó σκηνικό του τρόμου τών ήμερών της πολιορκίας.⁴

Με την έναρξη τών επιχειρήσεων, ή τουρκική διοίκηση τών Γιαννίνων, με κύριο σκοπό της τήν τρομοκρατία του άμαχου πληθυσμού, είχε έξοπλσει άτακτες

* Συνέχεια εκ του προηγούμενου τόμου, σελ. 680.

1. 'Ο Έσοατ πασάς ήταν γόνος άρχοντικής οίκογένειας που άλλαξοπίστησε. Προέρχονταν κατ' άλλους από την οίκογένεια τών Γλυκήδων. Βλ. Έδαγ. Μπόγκα, Πώς είδα από τὰ Γιάννινα νά πέφτη τó Μπιζάνι, περιοδικό 'Ηπειρωτική Έτία, τ. 10 (1961) σ. 131 — Κ. Μέρτζιου, 'Η οίκογένεια τών Γλυκών ή Γλυκήδων, περιοδικό 'Ηπειρωτικά Χρονικά, τ. 10 (1935) σ. 5-6 σημ. 6, όπου αναφέρει τήν παράδοση που άκουσε από τόν πατέρα του, σύμφωνα με τήν οποία ό Έσοατ πασάς και ό Βεήπ βέης κατάγονταν από έξισλαμισθέντα πρόγονο της οίκογένειας Γλυκήδων. Για τόν έξισλαμισμό μέλους της οίκογένειας τών Γλυκήδων βλ. Π. Άρσβαντινοφ, Χρονογραφία της 'Ηπείρου, τ. Β, έν 'Αθήναις 1856, σ. 263, Θ. Παγκάλου, Άπομνημονεύματα, τ. Α, 'Αθήναι 1969, σ. 260. Άλλος, τέλος, συγγραφέας αναφέρει, ότι ό Έσοατ προερχόταν από μία κόρη που άρπαξαν οι πρώτοι Τούρκοι που έγκαταστάθηκαν στα Γιάννινα και νυμφεύτηκαν Έλληνίδες με τó ζόρι, τις γνωστές 'Εφτάμπουλες. Βλ. Βασιλείου Πυρσινέλλα, 'Ιστορία της πόλεως τών 'Ιωαννίνων, 'Ιωάννινα 1959-1960, σ. 51, Θάλεια Φλωρά-Καραβία, Έντυπώσεις από τόν πόλεμο του 1912-13, 'Αθήναι 1936, σ. 139.
2. Για τήν άμυνα που άντέταξε ό Έσοατ πασάς στα Γιάννινα του άπονεμήθηκε από τó Σουλτάνο ό τίτλος του Γαζή. Βλ. 'Ηλ. Κατσαντώνη, 'Η εκπόρθησις του Μπιζανίου, έν 'Αθήναις 1914, σ. 106.
3. Τó άρχείο 'Ιωάννου Λάπτα και 'Αντιγόνης Τζαβέλλα (1912-1913) και ή άπελευθέρωση τών 'Ιωαννίνων, προλεγόμενα σχόλια Έλευθερίας Ι. Νικολαΐδου, έκδόσεις Ε. Η.Μ., 'Ιωάννινα, 1975, σ. 11.
4. Βλ. GUY CHANTERPLEURE, LA VILLE ASSIEGEE, Janina — October 1912 - Mars 1913, Paris, CALMANN - ZEVV, EDITEURS, 3 RUE AUBER 3, Μετάφραση Γ. Τσοκόπουλου, έκδόσεις Ε.Η.Μ., 'Ιωάννινα 1975, όπου γενικά αναφέρονται σζηρές της πολιορκημένης πόλης τών Γιαννίνων και τραγικά περιστατικά τών κατοίκων από τó 'Οκτώβρη του 1912 μέχρι και τόν 'Ιούνιο του 1913.

ομάδες τουρκοπαίδων, που είχαν ηλικία μικρότερη των 20 ετών.⁵ Οί άτακτες αυτές ομάδες σκότωναν για χάρη γούστου όποιον τους έκανε κέφι. Κακοποιά στοιχεία βοήθην την ευκαιρία να βγάλουν τα κοινωνικά τους άποθημένα και ένα κλίμα τρομοκρατίας και άστυνόμευσης σκέπαζε τη σκλαβωμένη ακόμα πόλη. Τό πρώτο θύμα των άτακτων αυτών ομάδων ήταν ο παπα - Θωμάς, που τότε ήταν έφημεριος του ιερού ναού της Περιβλέπτου.⁶ Ο παπα - Θωμάς δέχτηκε τα φονικά τους βόλια την ώρα που πήγαινε στην εκκλησία να λειτουργήσει και ο θάνατός του, στα τέλη του 'Οκτώβρη του 1912, αναγγέλθηκε με τηλεγράφημα του Γερβασίου στο Πατριαρχείο στις 26 του 'Οκτώβρη του 1912, δηλαδή 21 μέρες μετά από την έναρξη του πολέμου.⁷ Ο τραγικός θάνατος του παπα - Θωμά, παρά την τρομοκρατία που επικρατούσε, προξένησε μεγάλη συγκίνηση στον χριστιανικό πληθυσμό και την ημέρα της κηδείας του σύσσωμη ή πόλη τον ακολούθησε μέχρι το νεκροταφείο της Περιβλέπτου με επικεφαλής τον επίσκοπο Δωδώνης Πανάρετο Ξανθόπουλο.⁸ Από την πλευρά του, ο μητροπολίτης Γερβάσιος άρχισε έντονες παραστάσεις στον Τούρκο στρατιωτικό διοικητή των Γιαννίνων Έσσάτ, και με διπλωματικό τρόπο και με την πολιτική της μη βίας πέτυχε τον άφοπλισμό των φανατισμένων τουρκικών ομάδων, σώζοντας τον πληθυσμό από κίνδυνο θανάσιμο.⁹ Αργότερα, όταν τα Γιάννινα παραδόθησαν στον ελληνικό στρατό, ή έφοροεπιτροπεία των Γιαννίνων ένέκρινε μνηιάτικη βοήθεια στη οικογένεια του παπα - Θωμά, που είχε μείνει στο έλεος.¹⁰

Ο 'Οκτώβρης του 1912, ο Γολγοθάς του σκλαβωμένου Γιαννιώτη, είχε έναν βαρύ και τραγικό άπολογισμό. Μέχρι το τέλος του πέντε κληρικοί είχαν παραπεμφθεί στο έκτακτο τουρκικό στρατοδικείο και καταδικάστηκαν σε θάνατο χωρίς απ' τους λαϊκούς. Μπροστά στο κλίμα αυτό της τρομοκρατίας, σήκωσε το ανάστημά του ο μητροπολίτης Γερβάσιος, διαμαρτυρούμενος στις τουρκικές άρχες για την τύχη των μελλοθανάτων, άσχετα αν οί διαμαρτυρίες του δέν άκούστηκαν από τον τότε Τούρκο νομάρχη των Γιαννίνων.¹¹ Έκτός από τους κληρικούς, οί τουρκι-

5. Γραφήτή αφήγηση του Κώστα Κοντοσάκου, που δημοσιεύτηκε στην έφημερίδα «Πρωϊνός Λόγος», σαν απάντηση σε σχετικό άρθρο του Γιάννη Νικολαΐδη με τίτλο «Οί μεγάλοι καί ή κρίση της 'Ιστορίας». Βλ. έφ. Πρωϊνός Λόγος, φύλλο 7072)29 - 6 - 1979.
6. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, Θωμάς Μέκαλης, τό πρώτο θύμα της πολιορκίας των Γιαννίνων, έφημ. «'Ηπειρωτικός 'Αγών», φύλλο 14.957/3.11.1981, όπου αναφέρεται τό περυσιατικό της δολοφονίας κατ' αφήγηση του νέου - του Θωμά Χαλαλάμπους. Στο αυτό κείμενο παρουσιάζεται και μικρή βιογραφία του παπα - Θωμά Μέκαλη.
7. Βλ. έφημερίδα Προόδος Κωνσταντινουπόλεως, φύλλο 3041)26 - 10 - 1912.
8. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ό.π., έφημερίδα 'Ηπειρωτικός 'Αγών, φύλλο 14957)3-11-1981.
9. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ό.π., έφημερίδα 'Ηπειρωτικός 'Αγών, φύλλο 14957)3-11-1981.
10. Βλ. άνέκδοτα πρακτικά έφοροεπιτροπείας 'Ιωαννίνων, ό.π., άριθ. πρακ. 961 παρ. 5, σ. 405. 'Η έφοροεπιτροπεία συνήλθε στις 6 του 'Απρίλη του 1913 και άποφάσισε τά έξης: «'Επειδή ή οικογένεια του παπα - Θωμά, έφημερίου Περιβλέπτου, όστις, ως γνωστόν, ανάνδρως έδολοφονήθη πεσών τό πρώτον θύμα της τουρκικής βαρβαρότητας, πάσχει οικονομικώς, ή έφοροεπιτροπεία εκ καθήκοντος ώρισε μνηιαϊον έπίδομα εκ δραχ. τεσσαράκοντα (άριθ. 40) άρχόμενον από τον τρέχοντα μήνα». 'Ο γιός του παπα - Θωμά δέν θυμάται πότε σταμάτησε ή χορήγηση του επιδόματος. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ό.π., έφημερίδα 'Ηπειρωτικός 'Αγών, φύλλο 14957)3 - 11 - 1981.
11. 'Η έφημερίδα Προόδος της Κωνσταντινουπόλης, σε άρθρο της με τίτλο «Φόνοι και συλλήψεις», γράφει: «'Εν 'Ιωαννίνους τέσσερες ιερείς παρεπέμφθησαν εις τό Στρατοδικείον. Αί παρ' τῷ Νομάρχη διαμαρτυρίαι του Μητροπολίτου δέν έλήφθησαν ύπ' όψιν». Βλ. έφ. Προόδος, φύλλο 3041)26 - 10 - 1912.

κὲς ἀρχὲς τῶν Γιαννίνων ἦταν ἰδιαίτερα σκληρὲς στοὺς ἀντάρτες, ποὺ τύχαινε νὰ πιᾶσουν στὴ διάρκεια τῆς πολιορκίας.¹² Αὐτοί, χωρὶς ἄλλη διαδικασία, στέλνονταν στὸ ἑκτακτὸ στρατοδικεῖο καὶ δικάζονταν σὲ θάνατο, μὲ ἀποτέλεσμα τὰ πλατάνια τῶν συνοικιῶν τῆς πόλης νὰ γεμίσουν νεκρούς.¹³ Τὴν τραγικὴ εἰκόνα μᾶς τὴν παρουσιάζει ὁ Πέτρος Ζωνίδης στὴν παρακάτω γραφτὴ του ἀφήγηση:

«Τελευταίως ὅμως, τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1912 ἢ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1913, συνέπεσε σ' ἓνα παρεκκλῆσι ἔξω τῆς πόλεως καὶ στὴν περιοχὴ τοῦ Δοῖσκου νὰ πιᾶσουν 3—4 ἄτομα ὡς καὶ ἔταν παπᾶ, τοὺς ὁποίους μετέφερον περὶ εἰς Ἰωάννινα, κορμάσαντες μάλιστα εἰς τὸν λαμπρὸν τοῦ παπᾶ καὶ ἓνα μεγάλο κονδοῦνι ἀπὸ γιδοπροβάτια, ὅποτε τὴν ἄλλην ἡμέραν ἔγινε ἡ δίκη εἰς τὸ ἀνώτατον δικαστήριον «ἐνταρὲ - μιντοῦλση» καὶ τοὺς καταδίκασαν ὅλους, ὡς συνήθως, εἰς θάνατον δι' ἀπαγχονισμόν. Λόγῳ ὅμως τοῦ ἰσχυροῦ προνομίου τῶν Πατριαρχείων, προκειμένου διὰ καταδίκην κληρικῶν ἔπρεπε νὰ δώσῃ τὴν συγκατάθεσιν καὶ ὁ Μητροπολίτης,¹⁴ ὅποτε ἐκλήθη καὶ ὁ ἀειμνήστos Γερβάσιος. Ὁ χῶρος καὶ οἱ διάδρομοι τοῦ ἐπὶ τῆς κεντρικῆς πλατείας δικαστηρίου, παρὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τρομοκρατίαν,¹⁵ ἦταν κατὰ μέρος ἀπὸ Τούρκους καὶ χριστιανούς, ἀναμένοντες τὴν προσέλευσιν τοῦ δεσπότου, τὸν ὅποιον τόσον ἐλάτρευον καὶ εἰς τὸν μόνον ποὺ εἶχαν ἐναποθέσει ὅλας τὰς ἐλπίδας των καὶ ὅταν τοῦ ἐξητήθη ἡ συγκατάθεσις διὰ τὸν παπᾶ ὕψωσε τὸ ἀνάστημά του θαρραλέως καὶ μὲ καταρτὴ ὁργὴν τοὺς ἀπήντησε:

— «Ὅχι μόνον διὰ τὸν παπᾶ δὲν δίνω συγκατάθεσιν, ἀλλὰ καὶ οὔτε καὶ γιὰ κανέναν ἀπὸ τοὺς ἄλλους ποὺ ἦταν μαζί του. Σεῖς ἔχετε τὸ δικαίωμα νὰ κάνετε ὅτι θέλετε, ἔχω ὅμως νὰ σᾶς πῶ ὅτι, ἂν κορμάσετε 50 ἢ 100 ἢ 500 ἢ 1000, ὁ ἐλληνισμὸς δὲν χάνεται.

Καὶ ἀμέσως ἀπεχώρησε τῆς αἰθούσης, ὑπὸ τὴν ἱαχὴν ἐκπλήξεως, φόβου καὶ θαυμασμοῦ ἀπὸ τοὺς παρισταμένους χριστιανούς, γιατί ποῖός εἶχε τὴν δύναμιν ἐκείνην τὴν στιγμὴν νὰ χειροκρατήσῃ; Πάντως, ὁ παπᾶς γλίτωσε, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἐξετελέσθησαν».¹⁶

Ἡ παραπάνω λεπτομερὴς περιγραφὴ τοῦ Ζωνίδη, πέρα ὡς πέρα ἀληθινή,

12. Βλ. Στεφάνου Μπέττη, Τὸν καιρὸ ποὺ πολεμοῦσαν στὸ Μπιζάνι, περιοδικὸ Ἡπειρωτικὴ Ἑστία, τ. 7 (1958), σ. 17 κ.έ.

13. Βλ. GUY CHANTERPLEURE, ὁ.π., σ. 19, ὅπου ἡ συγγραφέας ζητᾷ γράφει: «Χωρικοὶ καταδικασθέντες ὑπὸ τοῦ στρατοδικείου ἐκρεμάσθησαν εἰς τὰ δένδρα τῶν δρόμων. Ὁθωμανίδες ἐπῆγαν ἐκεῖ ἡσυχῶς μὲ τὰ παιδιὰ των, διὰ ν' ἀπολαύσουν τὸ θέαμα αὐτό. Τὴν ἐπομένην εἰς τὰς ὁδοὺς τὰ χαμνία ἔπαιζαν τὸ κορμάσμα».

14. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, Ἡπειρωτικὰ σύμμεικτα, Ἡ λύση τοῦ προνομιακοῦ ζητήματος στὰ 1891, περιοδικὸ Ἡπειρωτικὴ Ἑστία (ἔτος 1981), τ. 29, σ. 388. Σύμφωνα μὲ τὴν ἐγκύκλιον τοῦ Σουλτάνου, ποὺ λύνει τὸ προνομιακὸ ζήτημα στὰ 1891 καὶ προκειμένου περὶ κηρύξεως τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου «οἱ ἐγκληματαί των ἐντὸς τοῦ μέρους ἐκείνου συμβησομένων ἐγκλημάτων δικάζονται μὲν ἀνεξαίρετως ἐν τῷ στρατοδικεῖῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ διαδικασίᾳ αὐτῇ τὰ στρατοδικεῖα τηροῦσι τὴν ἀνωτέρω περὶ προσποικρατήσεως καὶ φυλακίσεως τῶν κληρικῶν καὶ ἱερέων ἐκτεθεῖσαν τάξιν».

15. Βλ. GUY CHANTERPLEURE, ὁ.π., σ. 19, ὅπου ἡ συγγραφέας γράφει: «Οἱ ἀτυχεῖς αὐτοί, τοὺς ὁποίους ἀδέξιοι ζαπτιέδες ἀπέσπασαν μέσα ἀπὸ τὰ σῦτια των, τὸ βράδυ καθ' ἣν ὥραν αἱ θύραι κλείονται ἡσυχῶς πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, εἶνε οἰζογενεῖαρχαι».

16. Βλ. Πέτρον Ζωνίδη, Ἀγνωστές στιγμὲς τῆς προσφορᾶς τοῦ Γερβασίου, ἐφημερίδα Ἑλευθέρη Γραμμὴ Ἰωαννίνων, φύλλο 391)6-2-1979.

ἐπαληθεύεται πανηγυρικά ἀπὸ τὴν ἄλλη αὐτόπτη μάρτυρα, τὴν Ghy Chantepleure.¹⁷ Ἡ ἀλήθεια τοῦ κειμένου τοῦ Ζωνίδη ἐπαληθεύεται καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Γερβάσιο, πὺν στὰ μέσα τοῦ Ὁκτώβρη τοῦ 1912 στέλνει ἀναφορὰ στὸν πατριάρχην σχετικὴ μὲ τὴν κατάστασιν τῆς Ἡπείρου καὶ ζητεῖ τὴ μεσολάβησίν του στὴν τουρκικὴ κυβέρνησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως γιὰ τὶς βιαιοπραγίες τῶν Ἀλβανῶν.¹⁸ Τὴν ἀπελπιστικὴ αὐτὴ κατάστασιν τὴν ἀντιμετώπισαν μὲ ἐπιτυχία τόσο ἡ Αἰ Διεύθυνση ὅσο καὶ ὁ μητροπολίτης Γερβάσιος. Εἰδικότερα ὁ Γερβάσιος εἶχε ἀρχίσει, διαρκοῦντος τοῦ πολέμου, τὶς ἐνέργειές του γιὰ τὴν τύχην τῶν φυλακισμένων,¹⁹ τηλεγραφώντας στὸν πατριάρχη καὶ ζητώντας του νὰ προβεῖ στὶς κατάλληλες ἐνέργειες, μὲ κύριον σκοπὸ νὰ τοὺς δοθῇ χάρις.²⁰ Παράλληλα, ἡ Αἰ Διεύθυνση, λίγες ἐβδομάδες πρὶν ἀρχίσει ὁ πόλεμος, ἐνήργησε κρυφὸ ἔρᾶνο, μεταξὺ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως, πὺν ἔδωκε τὸ ποσὸ τῶν 2.500 λιρῶν στερλινῶν. Τὸ ποσὸ δαιχειρίσθηκε ὁ μητροπολίτης Ἰωαννίνων Γερβάσιος καὶ «διεισέθη πρὸς πλήρωσιν πλείστων ἐθνικῶν ἀναγκῶν διαρκούσης τῆς πολιτοκρίας τῆς πόλεως καὶ συγκεκριμένως ὑπὲρ τῶν οἰκογενειῶν τῶν ἐν φυλακαῖς κρατουμένων ἀπόρων, τῶν ἀπαγχονισθέντων, πρὸς χορήγησιν μικρῶν δώρων καὶ πλείστας ἄλλας ἐθνικὰς ἀνάγκας».²¹ Ὁ Λιθαδέας, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ παραπάνω ἰστορία, φωτίζει πολλὰ κρυφὰ σημεῖα καὶ μᾶς προξενεῖ ἐντύπωσιν τὸ γεγονός, ὅτι, ἐνῶ σὲ ἱστορικὰ κείμενα μεταγενεστέρων παρουσιάζεται στὴ σχετικὴ βιβλιογραφία, ἐντούτοις παραλείπεται εἰδικὰ αὐτὴ ἡ παράγραφος, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ὑπάρχουν κενὰ καὶ λαθεμένες ἐκτιμήσεις, πὺν ἔχουν ζωὴ τόσων χρόνων. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ παράγραφος τοῦ Λιθαδέα ἔχει γιὰ μᾶς ἰδιαίτερη σημασία, γιατί μὲ βάση αὐτὴ τὴν παράγραφο καὶ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὰ στοιχεῖα, πὺν θὰ παρουσιάσουμε παρακάτω, θὰ ἀποδείξουμε ὅτι οἱ κομματικὲς διαφορὲς τῶν τότε κομματικῶν παρατάξεων, τῆς Κόσσης καὶ τῆς Βλιώρας καὶ ἀργότερα τοῦ Ἀνεξάρτητου κόμματος, εἶχαν βαθιὰ εἰσχω-

17. Βλ. GUY CHANTERPLEURE, ὁ.π., σ. 19 κ.ε.

18. Ἡ ἀναφορὰ τοῦ Μητροπολίτου Γερβασίου στάλθηκε στὶς 16 τοῦ Ὁκτώβρη τοῦ 1912 καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀναφέρει καὶ τὶς ἐξῆς λεπτομέρειες: «Ἐν Πρεμετῇ συνελήφθησαν ἔνδεκα πρόκριτοι, ἐν οἷς καὶ ὁ γραμματεὺς τῆς Μητροπόλεως. Ἐπίσης ἐν Παραμυθίᾳ Μαργαρίτιον καὶ Πάργα συνελήφθησαν οἱ πρόκριτοι μετὰ τῶν ἀρχιερατικῶν ἐπιτρόπων. Συγχρόνως ἄλβανικαὶ συμμορίαὶ περιέρχονται τὴν ὑπαίθρου χώραν καὶ ἐρημώνουν τελείως τὰ χωριά. Αἱ συμμορίαὶ κατέκαισαν ἀφ' οὗ προηγουμένως ἐληλάτησαν τὰ χωριά Ραφίστα, Νεχωρόπουλον, Μάργτζι, Βοδιβίστα, Πισιανὰ, Σερβιανὰ, Ραβίνα, Κρυφοβοῖνι, Θεργιακίσι καὶ Κολιονάτη καὶ ἐφόνευσαν πολλοὺς χωρικοὺς. Εἰς τὸ χωρίον Νεγράδες ἔκαυσαν τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐληλάτησαν τὰς οἰκίας καὶ διήρπασαν τὰ πρόβατα, τὰς ἀγελάδας καὶ τὰ ὑποζύγια. Ἡ αὐτὴ ἀπελπιστικὴ κατάστασις ἐπικρατεῖ καὶ εἰς ὅλα τὰ χωριά καὶ τὰς πόλεις τῆς Ἡπείρου». Βλ. ἐφ. Προόδος, φύλλο 3046)31 - 10 - 1912.

19. Βλ. GUY CHANTERPLEURE, ὁ.π., σ. 19, ὅπου ἡ συγγραφεὺς γράφει: «Τὰ μουντρούμια εἶνε γεμάτα ἀπὸ τοὺς δυστυχεῖς αὐτοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους δέρνουν ἀνηλεῶς. Ἀπὸ τὸ μέρος τῶν φυλακῶν, κατὰ τὴν ἐσπέραν, νομίζει τις ὅτι ἀκούει κραυγὰς καὶ ἡ Ἱερὰ Ἐξέτασις, ἥ κατὰ ἀνάλογον, φαίνεται ὅτι δὲν καθυργήθη εἰς τὰ Ἰωάννινα».

20. Βλ. ἐφημερίδα Προόδος, φύλλο 3046)31 - 10 - 1912.

21. Βλ. Ἀλ. Λιθαδέως, ὁ.π., σ. 196 κ.ε. Τὸν ἔρᾶνο ἀναφέρει ἐπίσημο ἔγγραφο τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἐταιρείας χωρὶς ἡμερομηνία, πὺν ἀπευθυνόταν στὸν πρόξενον Φορέστη καὶ ζητοῦσε νὰ ἐνεργηθῇ ἔρᾶνος ὑπὲρ τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἐταιρείας σὲ μεγάλῃ κλίμακα. Στὸ ἔγγραφο ἀναφέρονταν τὰ ὀνόματα 13 προσώπων, ἀπὸ τὰ πλουσιότερα τῆς πόλεως, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ζητοῦνταν τὸ ποσὸ τῶν χιλίων χρυσῶν εἰκοσοφράγων.

ρήσει στους κύκλους της Αης Διεύθυνσης, με αποτέλεσμα ή μία παράταξη να διεκδικεί τα πρωτεία από την άλλη.²²

Προσωπικά αυτό πιστεύουμε και το πιστεύουμε από κάτι νεότερες δημοσιεύσεις. Πού κι αυτές δεν έχουν χρησιμοποιηθεί καθόλου στη σχετική βιβλιογραφία. Ένδεικτική είναι ή περίπτωση του γιατρού Χρόνη, πού σέ σχετικό του κείμενο, βασισμένο στον Φίλιππο Σαγκούνη, με τον τίτλο «Τό κοιτάτον 1912—1913», παρουσιάζει τά όνόματα των οργανωμένων μελών του και παραλείπει μερικά από αυτά. Πού ώστόσο αναφέρονται από τον 'Αλ. Λιθαδέα. Μέλος του κοιτάτου ό Λιθαδέας, αναφέρει στον έβδομο κύκλο της οργάνωσης τό όνομα του Θανάση Τσεκούρα, ένώ αντίθετα ό Χρόνης τό παραλείπει.²³

Τό δημοσίευμα του Χρόνη δεν πέρασε άπαρατήρητο από την ίδια την έφημερίδα. πού, βάσιμους τά πράγματα στη θέση τους, του άπάντησε με άρθρο της, πού φέρει τον τίτλο «Μία έπιβεβλημένη ιστορική συμπλήρωση — μερικοί πού παρελείφθησαν». Στο άρθρο της έφημερίδας αναφέρονται τά εξής:

«Όπως και άλλαχού γράφομεν, ό ιατρός κ. Νικ. Χρόνης έδημοσίευσε εις τον «Ηπειρωτικόν Άγώνα» κατάλογον όλων των μετασχόντων εις τό Έλληνικόν Κοιτάτον της πόλεως. Εις τον κατάλογον τουτον περιλαμβάνονται και όσοι κατά την πολιορκίαν των Ίωαννίνων προσέγευον τάς πολυτίμους ένθικας ύπηρεσίας των. Έκ του καταλόγου όμως τούτου παρελείφθησαν και όνόματα προσώπων, τά όποια εις μέν την πόλιν άπετέλουν τον πυρήνα της συλλογής πληροφοριών, εις την ύπαιθρον δέ ύπῆρξαν τά εκλεκτότερα και τά πλέον δραστήρια μέλη του Κοιτάτου. Ούτω, εκ του καταλόγου παρελείφθη τό όνομα του τότε μητροπολίτου Γερθασίου και του συμπολίτου μας κ. Άθαν. Τσεκούρα, όστις και έτίμησε διά της παρουσίας του τάς εορτάς. Επίσης, παρελείφθη και τό όνομα του Χρ. Παλαδοπούλου, εκ Δοραμεσιών,²⁴ όστις διεκρίνεται διά την τόλμην του και την πίστιν του εις τον άγώνα. Άλλη παράλειψις της δημοσιεύσεως του κ. Ν. Χρόνη έπῆρξε ότι αί συνεδριάσεις των κρατούντων τά νήματα της συγκεντρώσεως πληροφοριών έλάβανον χώραν και εις την Μητρόπολιν, έπὶ την προεδρίαν του μητροπολίτου Γερθασίου».²⁵

Η έφημερίδα «Ηπειρωτικός Άγών», με αυτό της τό άρθρο, βάζει πραγματικά τά πρόσωπα της εποχής στη θέση τους και δικαιώνει τά όσα έγραψε ό Έπαμεινώνδας Σωτηριάδης. Τό τότε παιδί των 18 χρόνων, με όλη τη δροσιά των άγνων χειρών του, έγραψε στα άνέχδοτα άπομνημονεύματά του, την αλήθεια. Οί συναντήσεις του Έλληνα προξένου, των προκοίτων και του τότε μητροπολίτου Γερθασίου, τό γράφει αυτός ό αυτόπτης μάρτυρας, γίνονταν στη μητρόπολη. Θα καταχωρίσουμε μόνο μία παράγραφο από τις γραφτές άναμνήσεις του Σωτηριάδη χάρη της ιστορικής αλήθειας:

22. Ό Παναγιώτης Δαγκλής, πρόεδρος της Ήπειρωτικής Έταιρείας, είχε καταδικάσει, στις 28 του Αύγουστου του 1912, σέ θάνατο τους δύο κορυφαίους κομματάρχους της Βλιώδας Άθ. Στούτην και Δημήτριον Κίγγον. Είδιζα ό Λιθαδέας παρατηρεί: «Εις τάς όξεις ταύτας αντίθεσις όφείλονται και οι βαρύντατοι χαρακτηρισμοί προσώπων άμφοτέρων των παρατάξεων, οι έν τοις σχετικοίς έγγραφοις αναφερόμενα». Βλ. Άλ. Λιθαδέως, ό.π., σ. 99 κ.έ.

23. Βλ. έφ. Ήπειρωτικός Άγών, φύλλο 9244) 22 - 2 - 1963.

24. Δημοσιεύεται και ή φωτογραφία του άγωνιστή Παλαδοπούλου.

25. Βλ. έφ. Ήπειρωτικός Άγών, φύλλο 9244) 22 - 12 - 1963.

«Ο δεσπότης καὶ οἱ λίγοι ἀπὸ τοὺς δημογέροντες εἶχαν καὶ ἄλλες ὑπηρεσίες. Συναντήσεις μὲ παλάδες χωριῶν, προμήθειες καὶ ἀποστολὲς τσαρουνχιῶν καὶ ἄλλων ἐφοδίων στὴν ὑπαιθρο, κρυφές συναντήσεις μὲ τὸν Ἑλληνα πρόξενο, ὅλα μαζὶ ἀποτελοῦσαν καθημερινὴ ἀπασχόληση, ποὺ δὲν ἄρρησκα νὰ μάθω τὴν οὐσία καὶ τοὺς σκοποὺς της...».²⁶

Ῥότερα ἀπ' αὐτὰ τὰ ἀτράνταχτα στοιχεῖα, εἶναι ἀδύνατο νὰ πιστέψουμε καθ' ὁλοκληρίαν τὸ Νῖκο Χρόνη, ποὺ ἀγνοεῖ καὶ παραλείπει πρόσωπα, ποὺ διεδραμάτισαν σημαντικὸ ρόλο τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Ἡ ἀπάντηση πρὸς ἀποκατάσταση τῆς ἀλήθειας εἶναι μία. Ὅταν τὸ κομιτάτο δίνει στὸ Γερβάσιο τὴ διαχείριση τῶν 2.500 χρυσῶν λιρῶν στεργινῶν, εἶναι ὁλοφάνερον ὅτι ὄχι μόνο ἦταν μέλος του, ἀλλὰ καὶ κάτι παραπέρα, δηλαδὴ ἦταν ἡγετικὸ του στέλεχος.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἔρανο, ποὺ ἐνήργησε ἡ Αἰ Διευθунση, ὁ Γερβάσιος ἀπὸ τὴν πλευρὰ του, μὲ ἄδειο σχεδὸν τὸ ταμεῖο τῶν ἐλεῶν, ἐπειδὴ οἱ τόκοι οἱ ἐξαμηνιαῖοι τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζίης καὶ οἱ τόκοι τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων τῆς Βιέννης καθυσπεροῦσαν, γιατί ἡ ταχυδρομικὴ ἐπικοινωνία εἶχε διακοπεῖ λόγῳ τοῦ πολέμου, προτείνει στὴν ὁλομέλεια τῆς ἐφοροεπιτροπείας τὴ σύναψη δανείου 1.000 λιρῶν Τουρκίας γιὰ τὶς τρέχουσες ἀνάγκες, μὲ τόκο 4%. Ἡ πρόταση ἔγινε δεκτὴ, πλὴν ὅμως τὸ δάνειο θὰ γίνονταν τμηματικὰ καὶ σύμφωνα μὲ ἐκτίμηση τῶν ἀναγκῶν.²⁷ Ἡ προσοχὴ τοῦ Γερβασίου, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς πολιορκίας, στράφηκε στὸν ἀμαχο πληθυσμὸ καὶ γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ σὺς 13 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1913 συνέρχεται ὑπὸ τὴν προεδρίαν του ἡ ἐπιτροπὴ τῶν Πασχαλειῶν διανομῶν. Ἡ ἐπιτροπὴ, ἀφοῦ ἔλαβε γνώση (τὴν γνωστὴν πενίαν τῶν ἐν τῷ Πασχαλεῖῳ καταλόγῳ διαλαμβανομένων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι ὑπάρχουσιν καὶ ἕτεροι οἰκογένειαι μὴ ἐκτεθεῖσαι μέχρι τοῦδε πρὸς ἐλεοδοτήσιν, οὐχ ἥττον δεινὸς πάσχουσαι κατὰ τὰς χραιοίμους ταύτας περιστάσεις, ἀπεφάσισεν ὅπως διὰ μὲν τὰς πρώτας διανεμηθῇ τὸ ποσὸν τὸ κατὰ τὰ Χριστοῦγεννα διανεμηθέν, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ εἰδικοῦ καταλόγου, αἱ δὲ δευτέραι ἀναγραφῶσιν ἐν ἰδιαιτέρῳ στήλῃ τοῦ αὐτοῦ καταλόγου, καὶ οὕτω τὸ ὅλικόν ποσὸν ἀνέρχεται εἰς γρόσια τριάκοντα μίαν χιλιάδα τετρακόσια τεσσαράκοντα πέντε πρὸς γρ. 20 τὸ μετζίτιον, ἥτοι λίρ. ὀθωμ. διακοσίας ἐνενήκοντα τρεῖς καὶ γρ. 15)40 (ἀριθ. 239 κα. γρ. 15)40)».²⁸

Στὴν αὐτὴ συνεδρία τῆς ἐφοροεπιτροπείας, ὁ Γερβάσιος πρότεινε ὅπως: «κατὰ τὰς χαλεπὰς ταύτας περιστάσεις παρασχεθῇ ἔκτακτὸς τῆς γενναιοτέρης βοήθειας ἀποκλειστικῶς εἰς ἀξιοπασχούσας οἰκογενείας, καθόσον αἱ λοιπαὶ δις καθ' ἐβδομάδα κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τάξιν ἐλεοδοτοῦνται, ἀπεφασίσθη ἐγκριθέντος καθ' ὁλοκληρίαν τοῦ ἐκ τῆς στοιχειώδους φιλανθρωπίας ἐπιβαλλομένου τούτου μέτρου, ὅπως καταρτισθῇ κατάλογος ἐπὶ τῇ βάσει πληροφοριῶν, ἃς οἱ ἐφοροεπιτροποὶ θέλουσι παράσχει. Πρὸς σύνταξιν δὲ τούτου διορίσθησαν οἱ κ. Π. Κίγκος, Γ.

26. Βλ. Ἑπαμεινώνδα Σωτηριάδη, Οἱ ἀναμνήσεις τῆς ζωῆς μου, ἔργο ἀνέκδοτο, ἄνευ ἀριθμήσεως σελίδων, ἀρχεῖο Τούλας Σωτηριάδη, Θεσσαλονίκη. Εὐχαριστῶ πολὺ τὴν κάτοχο τοῦ ἀρχείου γιὰ τὰ στοιχεῖα ποὺ μοῦ ἔδωσε καὶ τὴν ἄδεια γιὰ τὴ δημοσίευσή τους.

27. Βλ. ἀνέκδοτα πρακτικὰ ἐφοροεπιτροπείας Ἰωαννίνων, ὁ.π., σ. 398, παρ. 3, ἀριθ. 956)3-2-1913. Ἡ ἀπόφασις ἔχει ὡς ἐξῆς: «Οὕτω ἡ ἐφοροεπιτροπὴ συνάπτουσα τὸ εἰρημένον δάνειον μέχρι 1.000 λιρῶν Ὀθωμ. κατὰ τμήματα, ἀναλόγως τῶν παρουσιαζομένων ἀναγκῶν καὶ ἐπὶ ἐτησίῳ τόκῳ 4% θέλει ἐξακολουθήσῃ ἐργαζομένη κατὰ τύπους ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ κανονισμοῦ».

28. Βλ. ἀνέκδοτα πρακτικὰ ἐφοροεπιτροπείας, ὁ.π., σ. 398, ἀριθ. πρακ. 956)3-2-1913.

Γκάνιος, Π. Χρυσοβιτσινός και 'Ι. Μηλιώνης, οἵτινες θέλουσιν ἐργασθῇ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῆς Α. Σεβασμιότητος».²⁹

Τὰ ποσὰ ποὺ ξόδεψε τὸ ταμεῖο τῶν Ἑλεῶν, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς πολιορκίας καὶ τοῦ πολέμου, εἶναι καταχωρημένα στὸ σχετικὸ προϋπολογισμὸ ποὺ συντάχθηκε μετὰ ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση, τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1913. Ἐκεῖ ὁ καλόπιστος μελετητὴς θὰ βρεῖ τὸ ὀλίγὸ ποσὸ μὲ τὴν ἐγγράφῃ «ὑπὲρ τοῦ Ἑπειρωτικοῦ ἀγῶνος δραχ. 10.000».³⁰

29. Βλ. ἀνέκδοτα πρακτικὰ ἐφοροεπιτροπείας, ὅ.π., σ. 398, ἀριθ. πρακ. 950)3 - 2 - 1913.

30. Βλ. ἀνέκδοτα πρακτικὰ ἐφοροεπιτροπείας, ὅ.π., σ. 910 κ.έ., ὅπου ὑπάρχει ὁλόκληρος ὁ προϋπολογισμὸς τῆς πόλης ἀναλυτικά.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΕΥΘΥΜΙΟΥ

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΟΝΙΤΣΗΣ

1

Δὲ στῶειπα μιὰ δὲ στῶειπα δυό, (Μάλιο Ντερβέναγα)
Δὲ στῶειπα τρεῖς καὶ πέντε;
Μὴ παραβγαίνεις σταῖθουά, φηλὰ καὶ τὸ Νεντρούζι.¹
Ν' ἐκεῖ ν' ὁ Δῆμος κι' ὁ Μακρῆς, κι' ὁ γυιὸς τοῦ Καραγιώργου,
Πῶχουν τὰ γένεια δυὸ π'θαμές, καὶ τὰ μαλλιά στὲς πλάτες.
Κι' ἐσὺ Μάλιο μ' δὲν τ'ἄκουσες, σοῦ πῆραν τὸ κεφάλι.
(Ἄπο Νικ. Καραμήτρον Φοῦρκας)

2

Βουλιούμαι μιὰ, βουλιούμαι δυό, βουλιούμαι τρεῖς καὶ πέντε.
Βουλιούμαι νὰ ξενητευτῶ, στὰ ἔρημα τὰ ξένα.
Κι' ὅσα βουνὰ κι' ἂν πέρασα, ν' ὅλα τὰ παραγγέλλω.
— Βουνά μου μὴ χιονίσετε, κάμποι μὴ παχυστήτε.
Ὅσο νὰ πάγω καὶ ναρθῶ, καὶ πίσω νὰ γυρίσω,
Βρίσκω τὰ χιόνια στὰ βουνά, τοὺς κάμπους παχυνισμένους.
Καὶ πίσω - πίσω γύρισα, στὰ ἔρημα τὰ ξένα.
(Τὸ γύρισμα εἶναι: ξένη λεβέντη μου)
(Τραπεζιοῦ)

3

Ἀφόντας καὶ γεννήθηκα, ν' ἀπ' τὴν καϊμέν' τὴ μάνα,
Ν' ὅλο τὰ ξένα τριγυρνῶ, τὰ ξένα περβατῶ.
Ἦρθε ἡ καρδιά μου γιὰ νερό, τὰ χεῖλη μου γιὰ μῆλο,
Διψῶ γιὰ μωσκοστάφυλο, ν' ἀπὸ τὴν περγουλιὰ μου.
Τρίγια κοράσια τ' ἄκουσαν, τρίγ' ἀρραβωνιάξιμένα
— Γιὰ σὴκ' ἀπ' αὐτοῦ νειούτσικε, καὶ κάτσε παρακάτω.
Νὰ φέρωμε κρύγιο νερό, νὰ πιῆς νὰ ξανασάνης.
(Τὸ γύρισμά του εἶναι: Μαργαριταρένια μου γιόχ μῶρε γιόχ).

4

Ἀρχοντοπούλα ἔπλενε, στὴ θρύση στὰ Πλατώνια.
Εἶχ' ἀσημένιον κόπανο, μαλαματένια πλάκα.
Κι' ἀπὸ τὴν πλύση τὴν πολλή, κι' ἀπ' τὰ φιλά τραγούδια.
Τῆς ἔτσακίσθ' ὁ κόπανος, κ' ἡ πλάκα ν' ἐραγίσθη.
Κι' ὁ ἥλιος κατηφόρησε, καὶ τὴν καλησπερίζει.
— Καλησπερά σου κόρη μου — Καλῶς τον ἥλιο ποῦρθε.
— Κόρη μου μάσε τὸ πανί, καὶ σήκωσε τὴν πλάκα,
Τί πὰ ἡ μέρα βράδιασε καὶ θὰ σὲ πάρ' ἡ νύχτα.
— Τὸ πῶς νὰ πάω στὸ σπήτι μου, θὰ μὲ μαλώσ' ἀφέντης.
Ν' ὁ κόπανος τσακίσθηκε, κ' ἡ πλάκα ν' ἐραγίσθη.
(Τραπεζιοῦ)
(Τὸ γύρισμά του εἶναι: Ἄειντε κόρη μ' μὲ μάρανες,
ἄειντε κόρη μ' μὲ ζοῦράνες).

5

Μὴ μὲ μαλὼνῃς Γιώργαινα, καὶ μὴ μὲ παραπαίρῃς·
 Θὰ λὰ σὲ κάμω πεθερά, θὰ σοῦ φωνάξω μάννα,
 Θὰ πάρω τὴν Παρασκευή, τὴ μοναχὴ σου κόρη,
 Πῶχ' ἀρραδῶνες δώδεκα, καὶ δαχτυλίδια πέντε.

(Τοῦ χοροῦ. Τὸ γύρισμα εἶναι: Γιωργάκενα καὶ μὲν)

6

Μάννα καὶ γυιὸς ἐμάλωναν, γιὰ μιὰ Ἀρβανιτοπούλα.
 — Μάννα μου νὰ τὴν πάρωμε, τὴν Ἀρβανιτοπούλα,
 Μὰς τάζουν χίλια πρόβατα, καὶ πεντακόσια γίδια·
 Μὰς τάζονε κι' ὀχτὼ σκυλιά, μ' ἑφτά ντζιομπαναραίους.
 — Ν' ὅξω σκυλὶ π' τὸ σπῆτι του, κι' ἀπὸ τὸ ριζικὸ μου.
 — Ἐγὼ θὰ φύγω μάννα μου, κι' ἐσὺ θὰ μετανοιώσῃς.
 Σὰν θάρθ' ἡ μέρα τ' Ἀγιοργιοῦ, κ' ἡ Πασκαλιά ἡ μεγάλη·
 Θὰ πᾶς μάννα μ' στὴν ἐκκλησιά, θὰ πᾶς νὰ προσκυνήσῃς.
 Θὰ ἰδῇς τοὺς νιούς, θὰ ἰδῇς τὲς νιές, θὰ ἰδῇς τὰ παλληκάργια·
 Θὰ ἰδῇς τὸν τόπο μ' ἀδειανό, καὶ τὸ στασίδι μ' ἄδειο.
 Καὶ τότε θὰ μὲ θυμηθῇς, θὰ εἰπτεῖς «ποῦν' ὁ Γιωργάκης;»

(Τοῦ τραπεζιοῦ)

7

Νύχτα ἔναι κι' ἄς χορεύομε, καὶ κένας δὲ μᾶς γλιέπει.
 Μᾶς γλιέπουν τ' ἄστρα τ' οὐρανοῦ, καὶ τὸ λαμπρὸ φεγγάρι
 Μᾶς γλιέπει τ' ἀρχοντοῦπολο, ποὺ κυνηγάει τὴν κόρη.
 Κ' ἡ κόρ' ἀπὸ τὸ φόβο της, κι' ἀπὸ τὴν ἐντροπὴ της,
 Μὲ τὸν Ἀγιώργ' ἀπέρασε, καὶ κάμει τὸν σταυρὸ της,
 — Ἀγιώργη μου θαματοουργέ, μεγάλο ἔν' τ' ὄνομά σου.
 Νὰ μὲ γλυτώσῃς καίτερῳ, καὶ νὰ μὲ διαφεντέψῃς.

(Τοῦ χοροῦ)

8

Νᾶχα νεράντζι νᾶριχνα, στὸ πέρα παραθύρι.
 Νὰ τσάκιζα τὸ μαστραπᾶ, ποῦχεν τὸ καργιοφυλλί.
 Κι' ὁ μαστραπᾶς τσακίστηκε, τὸ καργιοφυλλ' ἐχύθη.
 Τὸ μαντηλάκι ποὺ κεντᾶς Ροῦδω μου, σ' ἐμένα νὰ τὸ στείλῃς.
 Νὰ μὴ τὸ στείλῃς μόναχο, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀγάπη.
 Κι' ἐκείνη τὸ παράεικουσε, καὶ μόναχο τὸ στέλνει.
 Στὰ γόνατά του τῆβαλε, καὶ τὸ συγχωροῦσε.
 — Γιὰ πὲς μου μαντηλάκι μου, ἂν μ' ἀγαπᾶ ἡ κυρά σου;

(Τοῦ χοροῦ)

9

Ὅλα τὰ δέντρα τῆς αὐγῆς, ὁροσιά ἔναι γιομισμένα,
 Κι' ἐμένα τὰ ματάκια μου, δάκρυα ἔναι ποτισμένα.
 Ποῦναισιν τρανταφυλλένια μου, τόσον καιρὸ χαμιένῃ;
 Ἦμιον στὰ πλάγια πῶθοσκα, στοὺς κάμπους ποὺ κοιμούμουν.
 Ἦμιον στὴν πέρα πιπεργιά, ποὺ μάζενα πιπέρι.
 Ἔλα τρανταφυλλένια μου, ἔλα κάτσε κοντά μου,
 Καὶ πιᾶσε τὸ χεράκι μου, καὶ ρώτα τὴν γκαρδιά μου,
 Ποῦ γιὰ τ' ἐσένα λαχταράει, σὰν τὸ πουλὶ χτυπιέται.

(Τοῦ τραπεζιοῦ)

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΛΩΛΗ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

I

Ο ΧΑΣΚΑΡΗΣ

Ἡ Ἀποκρηά, κατ' ἐξοχὴν χριστιανικὴ γιορτή, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ γλεντοκοπήματα καὶ τὶς μασκαράτες, συνοδεύεται καὶ ἀπὸ σημαντικὰ ἄλλα ἔθιμα, πού ἔχουν σχέσι μὲ τὸ θρησκευτικὸ ἐξαγνισμό, τὴν ἔναρξι τῆς νηστείας καὶ τῇ θεῖα κοινωνίᾳ, καὶ πού ὁλοκληρώνουν τὸ νόημα τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, ὡς θρησκείας τῆς ἀγάπης, καὶ τὸ νόημα τῆς Ἀποκρηᾶς ὡς ἐορτῆς προετοιμασίας τῶν χριστιανῶν διὰ τὴν λαμπροφόρον ἐορτὴν τῆς Ἀναστάσεως. Τρία ἀπὸ τὰ ἔθιμα αὐτά, τὸ ἔθιμο τῶν ἐπισκέψεων ἀλληλοσυγχωρήσεως καὶ συμφιλίωσεως, τὸ παιγνίδι τοῦ «Χάσκαρη», καὶ τὸ ἔθιμο τῆς τελείας νηστείας τῆς καθαροεβδομάδος, θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν στὸ παρὸν σημείωμα.

Παλὰ εἶναι ἡ συνήθεια, κατὰ τὴν ὁποίαν ὅσοι πρόκειται νὰ κοινωνήσουν τῶν ἀχράντων τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων νὰ θέλουν νὰ συγχωρεθοῦν ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς φίλους — τὸ ἐπιτάσσει ἄλλωστε καὶ ἡ θρησκεία — διὰ τυχὸν μικροπαρεξηγήσεις ἢ φιλονικίες πού ἔχουν εἰσχωρήσει ἀνάμεσά τους. Σὲ μιὰ τέτοια περίπτωσι τὸ πρῶτο βῆμα τὸ κάνουν οἱ νεώτεροι. Αὐτοὶ θὰ πρέπει νὰ πᾶνε νὰ φιλήσουν τὸ χεῖρ τῶν γεροντοτέρων, νὰ συμφιλιωθοῦν μαζύ τους καὶ νὰ πάρουν συγχώρεσι.

Στὴν πατρίδα μου, τὴν Ἠπειρὸν, τὸ ἔθιμο αὐτὸ τοῦ χειροφιλήματος τῆς ἀλληλοσυγχωρήσεως καὶ τῆς συμφιλίωσεως συνδέεται μὲ τὶς Ἀπόκριες, καὶ τότε τηρεῖται ἰδιαίτερος, ἐπειδὴ ἀκριβῶς οἱ Ἀπόκριες εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς νηστείας, τῆς περισυλλογῆς εἰς σεαυτὸν καὶ τῆς προετοιμασίας διὰ τὴν θεῖαν κοινωνίαν, πού θὰ λάβῃ χώραν μετὰ τὸ πέρας τῆς νηστείας, ἥτοι τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα.

Ἔτσι, καθὼς ἐνθυμοῦμαι, τὴν τελευταία Κυριακὴν τῆς Ἀποκρηᾶς ἔπρεπε νὰ ἐπισκεφθοῦμε ὅλα τὰ συγγενικὰ σπίτια γιὰ νὰ φιλήσωμε τὸ χεῖρ τοῦ Παπποῦ καὶ τῆς Γιαγιᾶς, τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Θείας, τοῦ Νονοῦ καὶ τῆς Νουνᾶς, κτλ. Γιὰ τοὺς συγγενεῖς πού βρισκόνταν σὲ ἄλλα χωριὰ αὐτὸ εἶχε γίνῃ μιὰ ἀπὸ τὶς προηγούμενες Κυριακὰς τῆς Ἀποκρηᾶς ἢ τὴν Τοικνοπέμπτην.

Ἡ ἐπίσκεψις αὕτῃ ἀρχίζε συνήθως μετὰ τὴ δύσι τοῦ ἡλίου, ὅταν δηλαδὴ σταματοῦσε ἡ διασκέδασι στὴν πλατεῖα τοῦ χωριοῦ γιὰ νὰ συνεχιστῇ ἀργότερα στὰ συγγενικὰ σπίτια. Μιλᾶμε πάντα γιὰ παλαιότερες ἐποχὰς καὶ γιὰ μικρὰ χωριὰ πού οἱ διασκεδάσεις εἶχαν τὴ μορφὴ οἰκογενειακῶν συγκεντρώσεων.

Ἡ σειρά μὲ τὴν ὁποία θὰ ἐπισκεπτόμαστε τὰ διάφορα σπίτια ἦταν πάντα καθιερωμένη καὶ στηριζόταν κυρίως στὴν ἀρχὴ ὅτι ἔπρεπε μέσα σὲ λιγώτερο χρόνον νὰ ἐπισκεφθοῦμε περισσότερα σπίτια. Ἐκεῖ δὲ ἡ διαδικασία ἦταν πάντα ἡ ἴδια. Ἡ κόρη τοῦ σπιτιοῦ θὰ ἔστρωνε τὸ «σοφρᾶ» καὶ θὰ ἔφερνε τὸ «μπουρέκι», ἄκοπο ὅπως ἦταν μέσα στὸ «σόνι», πού εἶχε γίνῃ ἐπίτηδες περιποιημένο γι' αὐτοὺς πού θὰ ἐπισκεπτόταν τὸ σπίτι καὶ γιὰ τὸ ἐπίσημο ἀποκρηάτικο τραπέζι τῆς οἰκογενείας.

Μετὰ τὸ κέρασμα αὐτό, ἡ οἰκοδόσποινα μᾶς ἔδινε ἀπὸ ἓνα αὐγὸ, συνήθως βρασμένο, φιλούσαμε τὸ χεῖρ τῶν γεροντοτέρων καὶ φεύγαμε. Τὰ αὐτὰ φυσικὰ δὲν τρώγονται κατὰ τὸ διάστημα τῆς νηστείας, ἀλλὰ καὶ δὲν πρέπει νὰ μείνουν

για μετά, γιατί τὰ αὐγὰ πού θά χρησιμοποιηθοῦν τὸ Πάσχα πρέπει νὰ συγκεντρωθοῦν κατὰ τὸ διάστημα τῆς Μεγάλης Σαρακοστῆς.

Τώρα, τὸ πῶς καταναλίσκονταν τὰ αὐγὰ πού μαζεύαμε ἀπὸ τὰ συγγενικά σπίτια, εἶναι μιὰ ἄλλη ἱστορία καὶ ἀφορᾷ τὸ ἔθιμο ἢ μᾶλλον τὸ παιγνίδι τοῦ «Χάσκαρη».

Ὁ «Χάσκαρης», ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ λέξι χάσκω, πού σημαίνει ἀνοίγω τὸ στόμα, παίζεται ὡς ἑξῆς: Σὲ κάποιον ἀπὸ τὰ συγγενικά σπίτια γίνεται ἡ μεγάλη ἀποκορηάτικη συγγέντρωσις. Ἐκεῖ τὸ αὐγὸ, φυσικὰ θρασυμένο, κρεμιέται μὲ σπάγγο ἀπὸ τὸ ταβάνι, ἢ ἀπὸ μιὰ ρόκα καὶ κάποιος τὸ κινεῖ πέρα - δῶθε σὰν ἐκκρεμές, στὸ ὕψος τοῦ στόματος τῶν παικτῶν πού κάθονται κυκλικὰ καὶ περιμένουν μὲ τὰ χέρια ἀκίνητα καὶ τὸ στόμα ἀνοικτὸ γιὰ νὰ τὸ χάψουν. Ὅπως δὲ καταλαβαίνει κανεὶς, οἱ πιὸ τυχεροὶ εἶναι αὐτοὶ πού ἔχουν μεγάλο στόμα καὶ πιὸ ἄτυχοι σ' αὐτοὺς πού τυχαίνει τὸ αὐγὸ πού δαγκώνουν νὰ εἶναι μισοθρασυμένο, γιατί τότε πασαλείφονται μ' αὐγὸ καὶ ὅλη ἡ παρέα ξεκαρδίζεται στὰ γέλια.

Ὅπως εἶναι ἐπόμενο, ὅσοι ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὰ φραγτὰ μὲ τὰ τυρομπόρσκα καὶ τὰ αὐγὰ — νὰ μὴ ξεχνᾶμε ὅτι θρῆσκόμεστε στὴν Κυριακὴ τῆς Τυρινῆς — τὰ στομάγια ἔχουν παραγεμίσει καὶ θέλουν ἀρκετὴ δίαυτα γιὰ νὰ ἐπανέλθουν στὸν κανονικὸ τους ρυθμὸ. Νὰ λοιπὸν μιὰ καλὴ εὐκαιρία νὰ νηστεύῃ κανεὶς τελείως ἀρκετὲς μέρες. Πρᾶγμα πού κάνουν συνήθως οἱ γεροντότεροι γιὰ τὴν ψυχὴ τους.

Ὅποιος τὸ καταφέρει αὐτὸ ὡς τὸ Σάββατο τῶν Ἀγίων Θεοδώρων, μπορεῖ τότε νὰ κοινωνήσῃ καὶ τυγχάνει σεβασμοῦ καὶ ἐκτιμήσεως ἀπ' ὅλους, ὅπως π.χ. στὸν Πόντο, ὅπου τὸ ἔθιμο αὐτὸ λέγεται «Ἀϊ - Θεοδώρισμα». Ἀλλὰ καλὰ εἶναι καὶ νὰ νηστεύῃ κανεὶς τελείως μέχρι τὴν Καθαρὴ Πέμπτη, ὅπως προσπαθοῦν νὰ κάμουν συνήθως στὴν πατρίδα μου τὴν Ἠπειρὸ, ὁπότε, ἂν μὴ τὶ ἄλλο, κατὰ τὸ λαϊκὸν λεγόμενον, θὰ μπορέσῃ «νὰ πιάσῃ Πέριδικες», πρᾶγμα πολὺ δύσκολο καὶ σχεδὸν ἀκατόρθωτο. Πολλοὶ βέβαια ἔκαναν ἀπόπειρες νὰ πιάσουν Πέριδικες, ἢ τουλάχιστον τὰ περδικάκια τους, μὰ στάθηκε ἀδύνατον. (Ἐνῶ δὲν ἔχουν ἱκανότητα ὑψηλοῦ πετάγματος, ἔχουν μεγάλη ἱκανότητα παραλλαγῆς μὲ τὸ ἔδαφος). Δὲν ἀποκλείεται νὰ συνέβαινε αὐτὸ γιατί ἔτρωγαν τὴν Καθαρὴ Τετάρτη τὸ βράδυ ἢ γιατί ἔπιναν κανένα καφὲ ποῦ καὶ ποῦ στὰ ἐνδιάμεσα.

II

Η 25η ΜΑΡΤΟΥ ΣΤΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ ΜΑΣ

Ἡ 25η Μαρτίου εἶναι συγχρόνως ἐθνικὴ καὶ θρησκευτικὴ γιορτὴ. Ὡς ἐθνικὴ γιορτὴ εἶναι φυσικὸ νὰ ἀσπῇ μικρὴ ἐπίδρασι στὴ δημιουργία τοπικῶν ἐθίμων. Ἀλλὰ καὶ ὡς θρησκευτικὴ γιορτὴ κλεισμένη πάντοτε στὸν κύκλο τῆς νηστείας τῆς μεγάλης σαρακοστῆς, παρέχει ἐλάχιστες εὐκαιρίες γιὰ τὴ διάπλασι ἐθίμων καὶ λαογραφικῶν παραδόσεων.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως, χωρὶς νὰ μπορῶ νὰ προσδιορίσω ἀπὸ πότε, στὴν Ἠπειρὸ καὶ ἰδιαίτερος στὸ Πωγώνι, ἔχει ἐπικρατήσει κατὰ τὴν 25η Μαρτίου τὸ ἔθιμο τοῦ «Κουδουνίσματος», ὅπως θὰ τὸ ὀνομάζουμε. Τὸ ἔθιμο αὐτό, πού πιθανὸν νὰ συνδέεται μὲ τὸ χαρομόσυνο γεγονός τῆς ἀνακηρύξεως τῆς ἐλληνικῆς ἀνεξαρτησίας, ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ἀπὸ τὴν παραμονή, κάθε παιδὶ ἐτοιμάζει διάφορα κουδούνια πού βρίσκει ἀχρησιμοποίητα στὸ σπίτι του. «Κυπριά» ἀπὸ γκεσέμια ἢ ἄλογα μοναστηριῶν,

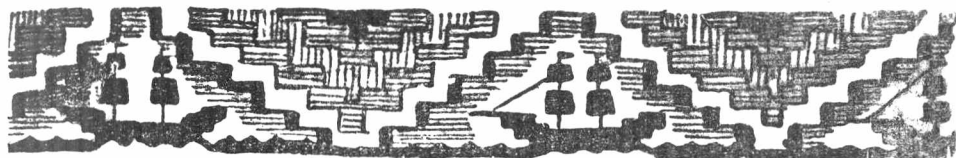
«μπομπουνέλλες» ἀπὸ κριάρια, «κουνδούνια» ἀπὸ πρόβατα, «τσιοκάνια» ἀπὸ γελάδια, «γαργάλια» ἀπὸ ἀρνιά καὶ κατσίκια, ἀνάλογα μὲ τὸ τί ὑπάρχει πρόχειρο αὐτὴ τὴν ἡμέρα στὸ σπίτι. Ἰδιαίτερη προσοχὴ δίδεται στὸ μέγεθος καὶ στὸν ἀχὸ τοῦ κουνδουνιοῦ, γιὰ νὰ εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τῶν ἄλλων παιδιῶν, γι' αὐτὸ καὶ προτιμῶνται οἱ «κύπροι» καὶ οἱ «μπομπουνέλλες». Ἀφοῦ ἐτοιμαστοῦν δέ, τοποθετοῦνται σὲ μέρος ἀπ' ὅπου μποροῦν νὰ τὰ πάρουν εὐκόλα καὶ μέσα στὸ σκοτάδι, δίνεται εἰδικὴ παραγγελία στὴ μάνα τοῦ σπιτιοῦ νὰ τὰ ξυπνήσῃ στίς 12 ἡ ὥρα τὰ μεσάνυχτα γιὰ νὰ βγοῦν νὰ κουνδουνίσουν. Προσοχὴ μήπως ξεχάσουν καὶ προλάβῃ κανένα ἄλλο παιδί καὶ τοὺς «τσακίση», χτυπώντας πρῶτο τὰ κουνδούνια του.

Στίς 12 ἡ ὥρα τὰ μεσάνυχτα ἢ καὶ ἀργότερα, ἀνάλογα μὲ τὸ ξυπνητήρι ποὺ ἔχει ὁ καθένας, τὰ παιδιά βγαίνουν μέσα στὴ νύχτα καὶ χτυποῦν τὰ κουνδούνια στὴν αὐλὴ τους. Καμμιά φορὰ, ἂν εἶναι κανένας βιαστικός, χτυπάει τὰ κουνδούνια στίς 11.30, ὅσοι δὲ κάθονται κοντὰ στὴν Ἐκκλησίαν τρέχουν νὰ χτυπήσουν τὴν καμπάνα. Μετὰ τὰ παιδιά συγκεντρώνονται δυὸ δυὸ, τρία τρία μαζί καὶ ἡ φασαρία συνεχίζεται ἐπὶ μιὰ καὶ δυὸ ὥρες μέσα στὴ νύχτα.

Τὴν ἄλλη μέρα, ἀνήμερα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, τὰ παιδιά πρέπει νὰ γυρίσουν μὲ τὰ κουνδούνια τους ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ νὰ τὰ λαλήσουν στοὺς κήπους τοῦ σπιτιοῦ, στ' ἄλωνα, στ' ἀμπέλια καὶ στὰ χωράφια, πρὸ παντὸς δὲ σὲ μέρη ποὺ φυτρώνει χορτάρι (τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἀρχίζει καὶ πρασινίζει) γιὰ νὰ διώξουν τὰ φίδια, ὅπως λένε, λέγοντας καὶ τὸ σχετικὸ τραγούδι.

Φευγάτε φίδια,
φευγάτε γκουσταρίδια,
ἔφθας' ὁ Βαγγελισμὸς
νὰ σᾶς κόψῃ τὸ λαιμό,
νὰ σᾶς ρίξῃ στὸ ποτάμι,
νὰ σᾶς φᾶν οἱ καλογέροι
μὲ ψωμὶ καὶ μὲ πατέρι.

Βέβαια τὸ ἔθιμο αὐτὸ μπορεῖ νὰ ἐρμηνευθῇ σὰν ἓνα εἶδος μαγείας, σὰν μιὰ προσάθεια καταπολεμήσεως τοῦ μεγάλου ἐχθροῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν νεπαδιῶν, δηλαδὴ τῶν φιδιῶν, καὶ καταστάσεως αὐτῶν ἀκινδύνων σὲ ἐποχὴ ὅπως ἡ ἀνοιξί, ὅπου τὰ μὲν φίδια μόλις ξυπνοῦν ἀπὸ τὴ χειμερία νάρκη τους, οἱ δὲ ἄνθρωποι καὶ τὰ ζῶα γυρίζουν καθημερινῶς μέσα στὰ χόρτα καὶ διατρέχουν διαρκῶς τὸν κίνδυνον ν' ἀποθάνουν ἀπὸ τὰ δηλητηριώδη δῆγματα τῶν φιδιῶν. Ἡ ἐρμηνεία αὐτὴ φαίνεται πολὺ πιθανή, διότι ἡ 25ῃ Μαρτίου συμπίπτει σχεδὸν μὲ τὴν ἐαρινὴν ἰσημερίαν (22 Μαρτίου). Δὲν ἀποκλείεται ὅμως τὸ ἔθιμο αὐτὸ νὰ ἔχῃ καὶ καμμιά ἄλλη μεταγενέστερη σημασία περὶ τῆς ἐκδιώξεως τῶν Τοῦρκων ἀπὸ τὰ μέρη, πῶς ἢ Ἡπειρος, ὅπου μέχρι τοῦ 1912 ἦσαν ὑπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγὸ, σὲ μιὰ μέρα ὅπως ἡ 25ῃ Μαρτίου, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδα πανηγύριζε τὴν Ἀνεξαρτησίαν της.

ΧΡΗΣΤΟΥ ΣΚΑΝΔΑΛΗ — ΕΥΓΕΝΙΑΣ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗ

ΠΑΙΔΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΚΡΥΦΟΒΟΥ ΚΑΙ ΠΕΣΤΩΝ*

5. Τὰ σκουτιά καὶ σκεπάσματα τῆς σαρμανίτσας

Τὰ στρώματα καὶ τὰ σκεπάσματα τῆς σαρμανίτσας τὰ λένε: «Σαρμανότσιολο, τσιόλια τ'ς σαρμανίτσας, σκουτὲς τ'ς σαρμανίτσας, τσιόλια τ' πιδιού».

Πάνω στὴν ψαθούλα τῆς σαρμανίτσας, κάτω δηλαδή, στρώνουν ἓνα σκουτόνο (σκουτόνιο) τσιόλι σὰν τὰ σπάργανα περίπου. Εἶναι ἀργαλίσιο καὶ λίγο νεροτρουβισμένο. Ἔχουν δυὸ τέτοια συνήθως, γιατί τὰ κατουράει τὸ παιδί καὶ τ' ἀλλάζουν «νὰ τὸ βγάσουν στὸν ἥλιο νὰ ξεμυρῖζ'».

Ἕνα προσκεφαλάκι ὄχι ἀργαλίσιο μὰ ἀπὸ πανί, «γιά νὰ μὴ γρατσνάει τὸ παιδί», νὰ 'ναι μαλακό. Μέσα τὸ γεμίζουν μὲ λίγα προβατομάλλια καθαρὰ καὶ μάλιστα «ἀρνοπόκια». Δὲν τοῦ φτιάνουν ψηλὸ μαξιλάρι «γιά νὰ μὴ φκιάσ' καμπούρα τοῦ πιδί». Πάνω ρίχνουν τὸ «σκεπαστάρι ἢ σαρμανότσιολο ἢ σκουτά ἢ τσιόλι τ'ς σαρμανίτσας», ὅπως τὸ λένε. Τοῦτο ἔχει μέγεθος, ἴσο πού νὰ σκεπάζει καλὰ ὅλη τὴ σαρμανίτσα καὶ νὰ πέφτει ἀπὸ τὰ πλευρά. Εἶναι ὕφαντὸ στὸν ἀργαλειό. Μπορεῖ, μονόχρωμο ὕφαιμένο, μὰ μπορεῖ καὶ μὲ ἀράδες. Ὅχι ὅμως μὲ χτυπητὰ χρώματα οἱ ἀράδες, γιὰ νὰ μὴ λερώνεται εὐκόλα. Τὸ σαρμανότσιολο πού σκεπάζει τὴν κούνια, ἐκτὸς πού πρέπει νὰ 'ναι ζεστό, πρέπει νὰ 'ναι κι ἐμφανίσιμο. Γιατί, ὅταν φορτώνεται τὴ σαρμανίτσα ἢ γυναικα καὶ πάει στὸ χωράφι ἢ στὴν ἐκκλησία, αὐτὸ ρίχνει πάνω. Ἡ μάνα ἔχει κι' ἄλλα σκουτόνα τσιόλια πού τὰ ρίχνει ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὸ μεγάλο σκεπαστάρι τοὺς κρηναδεροὺς μῆνες. Τὸ καλοκαίρι τοῦ ρίχνει τὸ σαρμανότσιολο, ὡς τὴ μέση τῆς σαρμανίτσας καὶ πάνω κατὰ τὸ κεφάλι κανένα ἄσπρο πανάκι σὰν σεντονάκι. Πολλὲς φορὲς τὸ καλοκαίρι, γιὰ νὰ μὴ τὸ ἐνοχλοῦνε οἱ μύγες τοῦ ρίχνει πάνω ἀπὸ τὸ πρόσωπο καὶ ν' ἀκουμπᾷ στὴ στεφάνια, τὸ κεφαλομάντηλό της. Καὶ μάλιστα τὸ φακιόλι (ἄσπρο κεφαλομάντηλο). Ἡ τριχούλα εἶναι ἀπαραίτητο ἐξάρτημα τῆς σαρμανίτσας. Εἶναι μιὰ τριχούλα λιανὴ πλεχτή (σὰν πλεξούδα), ἀπὸ προβατομάλλια, ὡς μιάμιση ὀργιὰ μακριά. Μ' αὐτὴ ἡ μάνα δένει τὸ παιδί ὅταν «ξετσαντζίσ'», ὅπως λένε. Δηλ. ὅταν δυναμώσει καὶ κλωτσάει καὶ πάει νὰ γυρίσει ἀπὸ τὴ σαρμανίτσα. Τὸ δένουν στὸ ὕψος τοῦ στήθους καὶ τῶν γονάτων, περνώντας τὴν τριχούλα ἀπὸ τὶς τρύπες τῶν πλαγιανῶν σανίδων τῆς σαρμανίτσας. Τὴν τριχούλα αὐτὴ στα χωριά τὴ λένε καὶ φασκιά. Ὑπάρχει σὲ χρῆση καὶ μιὰ ἄλλη τριχούλα ὡς τρεῖς - τέσσερις ὀργιές. Εἶναι χοντρότερη ἀπὸ τὴν προηγούμενη καὶ κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο πλεγμένη. Καὶ πὺδ γερότερη φυσικά. Μ' αὐτὴ ἡ μάνα φορτώνεται τὴ σαρμανίτσα, γιὰ νὰ πάει κάπου. Ὅταν δὲν τὴ χρησιμοποιεῖ, τὴν ἔχει μαζεμένη καὶ κρεμασμένη κάπου στὸ σπῆτι. Δὲν τὴν χρησιμοποιεῖ νὰ φορτωθεῖ ξύλα ἢ ἄλλο πράμα. Μ' αὐτὴ, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω, ὅταν μεγαλώσει, τὸ φορτώνεται «γκούτσια», γιὰ νὰ κάνει δουλειές. (Περιγραφή καὶ παρουσίαση ἀπὸ τὶς γριές πού ἀναφέρουμε, καθὼς καὶ ἀπὸ τὰ ἴδια

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγούμενου τόμου, σελ. 693.

τὰ ἀντικείμενα πού ἔχουν στήν ἀτομική τους συλλογή οἱ συλλογεῖς Χρ. Σκανδάλης καί Εὐγ. Κοντογιάννη).

Πρέπει νά ἀναφέρουμε καί τὸ ἑξῆς: Τὰ σαρμανότσιολα τὰ ἔχει φέρει ἡ μάνα ἀπὸ νύφη. Μόνο ἂν εἶναι παρακάτω παιδί (δεύτερο, τρίτο), μπορεῖ νά τὸ ἔχει ὑφάνει στὸ σπίτι τῆς πεθερᾶς τῆς. Ἐν δὲν ἔχει τὰ τοῖόλια αὐτά, τὴ γελᾶνε. Τῖς τριχοῦλες ἐπίσης τοῦ πρώτου παιδιοῦ, οἱ περισσότερες, τῖς φέρνουν ἀπὸ νύφες. (Ἡ συνήθεια τούτη παραμένει καί πολλὲς πού φτιάχνουν τὸ προικιὸ στὸ χωριό, φτιάχνουν καί σπάργαλα παρὰ τὰ ἀγοραστὰ πού φέρνουν σὰ νύφες).

6. Πλύσιμο, νύχια, μαλλιά

Δὲν πλένουν τὸ βρέφος ὁλόκληρο τῖς πρώτες μέρες. «Γιὰ νὰ μὴ πρηστεῖ οὐ ἀφαλὸς τ'». Καί ὅσο νὰ θρέψει ὁ ἀφαλός, δὲν τοῦ ρίχνουν νερὸ πάνω στὸ σῶμα. Συνήθως περιμένουν, ὅσο «νὰ πέρσ' ὁ ἀφαλός». Μόλις πέσει, ἢ τὸν πετᾶνε σὲ «ἀπάτ'γο μέρος» ἢ τὸν κρατᾶει ἡ μάνα «μεριασμένο στ'ν κασέλα, γιὰ νὰ τοῦ δίνει σὰν μεγαλώσει νὰ βρίσκει κάτι πού ἔχασε». Ἡ ἀκόμη, «γιὰ νὰ γυρίζει ἀπὸ τὰ ξένα».

Τὰ νύχια δὲν τὰ κόβουν ποτὲ πρὶν ἀπὸ τῖς σαράντα «γιὰ νὰ μὴ γέν' τὸ πιδὶ κλέφτ'ς». (Ἡ συνήθεια διατηρεῖται καί σήμερα).

Τὰ μαλλιά τοῦ μωροῦ τὰ κόβουν στὸ χρόνο καί ὄχι γρηγορότερα. Τὰ κόβουν στ' ἀγόρια καί στὰ κορίτσια. Μόλις τὰ κόψουν, δὲν τὰ πετᾶνε, «Τὰ βάζουν στὸ πορσκέφαλο τ' πιδιοῦ γιὰ νὰ μὴ ζουρλένεται». (Ἡ συνήθεια νὰ κουρεύουν τὰ παιδιά στὸ χρόνο, δὲν κρατῆται μετὰ τὸ 1960 σ' ὅλα τὰ σπῖτια τῶν χωριῶν. Ἡ συνήθεια ὅμως, ὅταν τὸ κουρεύουν νὰ βάζουν τὰ μαλλιά στὸ πορσκέφαλο τοῦ παιδιοῦ, διατηρεῖται σὲ πολλὰ σπῖτια. Τῖς πληροφ. ἔχουμε ἀπὸ Μ. Σιούτη καί Ὀλγα Κοντογιάννη).

7. Τὰ ρουχὰ τοῦ μωροῦ καί τὸ ἀλλαγμὰ

Ὡς τῖς πέντε μῆνες, τὸ σπαργανώνουν καί τὸ τυλίγουν μὲ τῖς φασκιές. Μόλις «πιαστεῖ», δηλ. μεγαλώσει νὰ τὸ πιάνεις, τ' ἀφήνουν καί τὰ χεράκια ἔξω ἀπὸ τῖς φασκές. Μά, ἂν γρατσουνιέται μὲ τὰ νύχια του, τοῦ δένουν τὰ χεῖρα μέσα στὴ φασκιά. Μετὰ σὰν ἀρχίσει νὰ κάθεται, τοῦ φορᾶνε φουστανάκι, ἄγορι ἢ κορίτσι εἶναι. Ἀπὸ μέσα, καμιὰ μαλακὴ φανελίτσα καί πονκαμισάκι ἀπὸ κάποιο πανί, ἢ ἀπὸ ἄλλο χονδρωτό. Τὸ φουστανάκι τὸ φοροῦσαν πρὶν ἀπὸ τὸ 1955, ὡς τὰ πέντε χρονῶν τὰ παιδιά. Μετὰ τοὺς ἔβαζαν παντελονάκια οἱ μανάδες. Πρὶν ἀπὸ τὸ 1940 τὰ παιδιά στὰ χωριά μας, φοροῦσαν φουστανάκια ὡς τὸ χρόνο πού πήγαιναν στὸ σχολεῖο. Βραχάκια, ὅπως μᾶς εἶπαν οἱ γριές, δὲ φοροῦσαν πρὶν ἀπὸ τὸ 1955 οἱ περισσότερες οἰκογένειες στὰ παιδιά. Μάλιστα, πρὶν ἀπὸ τὸ Σαράντα, δὲ φοροῦσαν σὲ κανένα παιδί ὡς τὰ δώδεκα χρονῶν βρακί. Τὰ κορίτσια δὲ φοροῦσαν ὡς τὰ 9—10 χρονῶν. Μετὰ πού μέγαλωναν καί τὰ γελοῦσαν τ' ἀγόρια, ὅταν κάθονταν «χάβδα» ἔβαζαν. Ἀκόμη, ὅπως τὸ γράφουμε σὲ ἄλλη λαογραφικὴ μας συλλογή. (Οἰκογ. Βίος), δὲ φοροῦσαν καί οἱ περισσότερες γυναῖκες βρακί πρὶν ἀπὸ τὸ 1930. Στὰ μικρά, φοροῦσαν φουστανάκι γιὰ νὰ μὴ τὸ κατουρᾶνε καί γιατί μποροῦσαν εὐκόλα νὰ κάνουν τῖς σωματικές τους ἀνάγκες τὰ παιδιά.

Τὰ τεράκια, ἦταν μικρὰ καλτσάκια σὰν παπουτσάκια. Πλεχτὰ μὲ μαλλί. Τὰ βάζαν στὰ πόδια τοῦ μικροῦ, ἀπ' ὅταν ἔβγαине ἀπὸ τὴ φασκιά καί δὲν ἔλειπαν τὸ χειμῶνα ἀπὸ τὰ πόδια του, ὅταν μπουσουλάγε. Παπουτσάκια, πρὶν ἀπὸ τὸ 1955, δὲν φοροῦσαν στὰ μικρά, γιατί δὲν εἶχαν. Ἐξάλλου, γύριζαν ξυπόλυτα καί τὰ μεγαλύτερα παιδιά. Ἡ σαλιαρίτσα ἦταν ἀπαραίτητη γιὰ τὸ μωρό, ὅταν τὸ τάτταν, μὰ

και τις άλλες ὄρες, γιὰ νὰ μὴ λερώνηται μὲ τὰ σιάλια του. Τὴν ἔφτιαναν ἀπὸ πανάκι ἢ καὶ πλεχτὴ μὲ βελονάκι μὲ ψιλὴ πλεξιά. Τὴν κούμπωναν πάνω καὶ πίσω ἀπὸ τὸ κεφάλι του μὲ ἓνα κουμπάκι ἢ μὲ κόπτσα. Τὸ κατσιουλάκι τοῦ μοροῦ, τὸ φοροῦσαν ὅταν τὸ ξεσπαργάνωναν καὶ τὸ ἔπαιρναν στὴν ἀγκαλιά. Πολλὲς μανάδες τὸ ἔβδζαν τὸ κατσιουλάκι καὶ ὅταν τὸ εἶχαν στὴν κούνια. Τὸ κατσιουλάκι ἦταν ἓνα σκουφάκι πλεγμένο μὲ μαλακὸ μαλλί. Εἶχε καὶ δυὸ σχοινάκια γιὰ νὰ δένει κάτω ἀπὸ τὸ σαγόνι. (Μετὰ τὸ 1955—60 φοροῦνε στὰ παιδιὰ ἀγοραστὰ σκουφάκια). "Ὅταν ἀλλάζουν τὸ μορὸ, περνοῦνε τὰ ρουχαλάκια του ὅλα πάνω στὴ φωτιά γιὰ νὰ ξεσταθοῦνε μὰ καὶ γιὰ νὰ φύγουν τὰ δαιμον'κά».

"Ὅταν πιαστεῖ τὸ παιδί καὶ μπουσιουλήσει ἢ περπατήσει, τοῦ ἔχουν καὶ τὰ «τσιουρεπάκια», πού τὰ φορᾶνε μὲ τὸ κρύο. Τὰ τσιουρεπάκια εἶναι πλεχτὰ στὰ κονταρί-τσια (βελόνες πλεξιμάτος λιανές). Ἔχουν καὶ δυὸ ἀράδες ἀπὸ χρωματιστὸ γνέμα στὴν κορυφὴ πιὸ κάτω ἢ καὶ στὸ κότσι πιὸ πάνω. Ἔχουν καὶ τὸ τσερεπόσκοινο γιὰ νὰ τὰ δένουν, νὰ μὴ πέφτουνε.

Τὰ πρῶτα παντελονάκια πὺν φτιάνανε στὰ μικρά, ἦτανε μὲ «τιραντζες». Κλει-στὰ μπροστὰ καὶ μὲ μιὰ τρυπούλα γιὰ νὰ κατουρᾶνε τ' ἀγόρια. Παπουτσάκια φο-ροῦσαν ἀργὰ τὰ μικρά. Παλιὰ εἶχαν τσαρουχάκια. Ἀργότερα παπουτσάκια ὄχι μὲ χορδόνι, γιατί δὲν μποροῦσαν νὰ τὰ δένουν καὶ νὰ τὰ λύνουν. Τὰ παιδιὰ, πρὶν ἀπὸ τὸ 1950, τὰ ἔδγαζαν τὰ παπούτσια τοὺς ξερούς μῆνες γιὰ νὰ μὴ τὰ χαλᾶνε. Οἱ γο-νεῖς μέχρι τὸ 1960 παίρνανε τὰ παπούτσια τοῦ παιδιοῦ πάντα «μπόλικα» (μεγαλύτε-ρα), γιὰ νὰ τὰ ἔχει καὶ τὴν ἄλλη χρονιά. Ἐπίσης καὶ ὅλα τὰ ρούχα τοῦ παιδιοῦ φτιάνονταν ἢ ἀγοράζονταν πάντα μπόλικα, γιὰ νὰ «φτηρήσουν» καὶ ὥς τὸν ἄλλο χρό-νο. (Πληρ. ἀπὸ τὶς παραπάνω γριές).

"Ὅταν τὸ πηγαίνουν τὸ μικρὸ στὴν ἐκκλησία ἢ στὴν νουνά του ἢ στὸ πανηγύρι, τὸ λούζουν καὶ τ' ἀλλάζουν. (Τὴ συνήθεια αὕτη κρατᾶνε καὶ σήμερα). Τὰ ρούχα τοῦ παιδιοῦ στὸ πλύσιμο τὰ λαγαρίζουν καλά. (Καὶ αὕτὴ ἡ συνήθεια διατηρεῖται).

8. Μοῖρες καὶ μοῖρωμα

Στὶς τρεῖς ἔρχονται οἱ μοῖρες καὶ τὸ μοιρώνουν. Τὸ σημαδεύουν στὸ στόμα ἢ στὸ χέρι ἢ στὸ πόδι ἢ κάπου ἄλλου. Οἱ μοῖρες κάθονται γύρω - γύρω. Δὲν τίς βλέπει οὔτε ἡ μάνα οὔτε κανένας ἄλλος. Μόνο τίς ἀκούει «ὅποιος εἶναι παστροκὸς» (καθα-ρός). «Κάνα παιδί πὺν εἶναι παστροκὸ, μπορεῖ νὰ τίς ἀκούσει τί λένε». (Οἱ συνή-θειες γιὰ τὸ μοῖρωμα πιστεύονται καὶ σήμερα).

9. Μῦθοι γιὰ τίς μοῖρες

«Λένε πὺς μιὰ μάνα ἄκσε κατὰ λαχοῦ μιὰ μοῖρα πὺν εἶπε πὺς τὸ παιδί της θὰ πεθάνει. Τότενες κι αὕτὴ τὸ ἔκλεισε σὲ μιὰ γιάλα νὰ μὴ πεθάνει». (Ἀπὸ τὸ στόμα "Ὀλγας Κοντογιάννη, Πεστά).

"Ἄλλος μῦθος:

«Μιὰ φορὰ μιὰ μάνα, εἶχε δυὸ παιδιὰ. Ἐνα χοιροτάκι μεγάλο κι ἓνα μικρὸ πιδι (ἀγόρι). Ἐνα βράδυ πάεισαν οἱ μοῖρες στὸ παιδί καὶ ἔλεγαν τί θὰ πάθει. Ἡ ἀδερφή του ἄκουγε τί ἔλεγαν οἱ μοῖρες. Ἡ πρώτη μοῖρα τοῦ λέει: Ἐκεῖ πὺν θὰ δια-βάξεις θὰ καεῖς μὲ τὴ λάμπα. Μετὰ πααίν' κι δευτέρ' κι τ' λέει: "Ἀν δὲν καεῖς μὲ τ' λάμπα, θὰ πέεις νὰ σκοτωθεῖς. "Ὅστερα πααίν' κι ἡ τρίτ' κι τ' λέει: "Ἀν δὲ πέεις νὰ σκοτωθεῖς, θὰ πνιγεῖς στὸ πηγάδ'. Ἡ ἀδερφή του πὺν τ' ἄκουσε τὸ φύλαγε μὴ πάθει τίποτε. Μεγάλωσε τὸ παιδί. Πῆγε στὸ σχολεῖο. Τὸ φύλαγε μὴ καεῖ μὲ τ' λάμπα ἐκεῖ π' θὰ διάβαζε. Δὲν εἶχε μαρτυρήσει στὴ μάνα τίποτε. Μιὰ φορὰ ἐκεῖ πὺν διά-

βαζε, άναψε δυο φορες το κεφάλι του μα ή κουπέλα το 'σθησε. Μια μέρα πήγαν μαζί στο πηγάδι για νερό. Έκει κάτω έβγαζε νερό, κόντευε να πέσει μέσα, μα ή αδερφή του το έπιασε και δέν έπεσε. Μετά το παιδι σαν το φύλαγε ή αδερφή του, πέθανε κι' αυτό ορθιο εκεί που στέκονταν». (Άπο το στόμα της Μαρίας Σιούτη, Κρυφοδό).

Και άλλος μύθος:

«Μια φορά ήταν ένας άνθρωπος και του είχε δώσει ο Θεός ένα παιδί. Και του είχαν γράψει οι μοίρες να πάρει μια γυναίκα από ξένο χωριό που το χώριζε με το δικό του ένα ποτάμι. Και πως θα πνιγεί στο γύρισμα από τη νύφη σ' αυτό το ποτάμι. Και ο πατέρας του είδε στ' όνειρό του τί θα πάθαινε το παιδί. Έκει στ' όνειρό του είδε κι' έναν άνθρωπο άγνωστο. Και του είπε εκείνος ο ξένος: "Όταν παντρεύεις το παιδί σου να με καλέσεις. Και για να με καλέσεις, να ρίξεις τρία μύλα κατά τον ουρανό για να καταλάβω εκεί που θά είμαι, για να 'ρθω. "Όταν όμως πάντρευε το παιδί ο πατέρας, ξέχασε να ρίξ' τα τρία μύλα τον άνηφορο. Αρρώστησε κακά για να πεθάνει. Μαζεύτηκαν όλοι γύρω του και τον ρώτησαν: Μήπως έχεις τίποτα ταμένο π'θενά; Τότις αυτός θ'μύηθε κι' έρριξε τα τρία μύλα τον άνηφορο. Γέρευε και παρουνιάστηκε κι' εκείνος που είχε δει στ' όνειρό του. Κίνησαν για τη νύφη. Στο γύρισμα τ' άλλα άλογα πέρασαν το ποτάμι. Του γαμπρού όμως στάθηκε στη μέση, κόλωσε και δέν έβγαине. Τότε εκείνος ο ξένος ανέθηκε στις μοίρες και τις παρακάλεσε να του δώσουν λίγα χρόνια ακόμη, για να περάσει. Οι μοίρες του είπαν να πάει να ρωτήσει τη μάνα ή τον πατέρα του, αν του δίνουν λίγα χρόνια, από τα δικά τους. 'Ο πατέρας του είπε: όχι τα θέλω τα χρόνια μου. Μετά πήγε στη μάνα του. Κι' εκείνη του είπε: Δέν τα δίνω, γιατί τα χρόνια τα έδωσε ο Θεός για μένα και όχι για σένα. Και μετά ξανανέθηκε πάλι εκείνος ο ξένος στις μοίρες. Κι' εκείνες του είπαν: 'Αφού οι γονιοί σου δέν σου έδωσαν, δέν κάνει κανένας άλλος να σου δώσει. Μόνο ή γυναίκα του, του είπαν, μπορεί να του δώσει από τα δικά της. Ρώτησαν και τη γυναίκα του γαμπρού και είπε πως δίνει τα μισά από τα δικά της. Μόλις είπε αυτή την κουβέντα ή γυναίκα, άμέσως τ' άλογο πετάχτηκε και βγήκε πέρα. Μετά στο γλέντι ο ξένος εκείνος εξαφανίστηκε. Κι' όταν πέθαναν, πάνε και οι δυο μαζί την ίδια μέρα, γιατί είχαν από ίσια χρόνια». (Άπο το στόμα της Μαρίας Σιούτη, Κρυφοδό).

Παραθέτουμε κι' έναν ακόμη μύθο όπως μās τον είπε ή Μαρία Σιούτη από Κρυφοδό. Δέν ξέρουμε αν έχει σχέση με τις μοίρες, όμως λέγεται στον καιρό των νεογέννητων βρεφών και των λεχώνων.

«Μια βουλά πέραε ο μεγάλος. Κι' ήθελε να είναι τα παιδιά σερχά. Τότις τί να κάν' κι ή θειά μαμή, π' γίν'κε κουπέλα. Τσακών' κι φκιάνει τα πουλιά από κερι. (Τα γεννητικά του όργανα από κερι). Έκουνη κι τα μαλλιά κι άφκε τσιαμπαλίκι. Έρχιτι κι ού μεγάλος καμιά φορά. Και λέει: Τσιαμπαλίκι έδω τσιαμπαλίκι έκει. Θειά μαμή, θειά μαμή, τα πουλιά από κερι. Τά είδε τα πουλιά που ήταν από κερι. Κι λέει μετά ο μεγάλος: Ποϋ είνι ή μαμή. Τ' λέν: Κάτω στο Φραξιόλογγο πήραν οι τζόεις τα πιδιά. Τίς λέει εκείνος, πήραν τζόεις τα πιδιά; Κουσή να γλυτώσ' τα παιδιά. Κι έτς' γλυτώσε το παιδί. Γλυτώσε κι ή μάνα κι ή θειά μαμή από τον μεγάλο». (Άπο το στόμα της Μαρίας Σιούτη, όπως το άκουσε από άλλη γριά παλιότερη).

10. Φυλαχτό

Στο φυλαχτό βάζουν: σκούπα για να παίρ' το κακό, θυμιάμα από το ξηαιρέτω

τ' παπᾶ, Ἄρτο ἀπὸ τῆ Μεγ. Πέφτη. Τὰ ράβουνε ὅλα σὲ μιὰ σακουλίτσα καὶ τὰ εἶχουν κάπου ἐκεῖ στὴν κούνια.

Ἐνα ἄλλο φυλαχτὸ πὺ εἶναι τοῦ παιδιοῦ καὶ τὸ ἔχει ραμμένο κάπου στὴ φρασκιά ἢ στὰ ρουχαλάκια του, ἢ σὰν μεγαλώσει τὸ ἔχουν κρεμασμένο στὸ λαιμό, εἶναι τὸ γκόλφι. Βάζουν: λουλουδί ἐπιτάφιου, νύχι νυχτερίδας, θυμιάμα ἀπὸ τὸ ἔξαιρέτω, ἄρτο Μ. Πέφτης, παλιούρι μονόκλωνο καὶ τροῦμπλινο (βοτάνι σὰ σφοντήλι). Τὰ ράβουν σὲ μιὰ σακουλίτσα. Πάντως σημειώνουμε πὺς δὲν εἶναι ἔξχωρα αὐτὰ πὺ βάζουν στὸ φυλαχτὸ καὶ στὸ γκόλφι. Μπορεῖ νὰ βάλουν σχεδὸν τὰ ἴδια καὶ στὸ ἕνα καὶ στ' ἄλλο. Βάζανε ὅπως λένε οἱ γριεὺς κι' ἄλλα: Πόδια τυφλοπόντικα, ἀσφόκα. Τὸ φυλαχτὸ κρατοῦσαν τὰ παιδιά πάνω τους, ὥσπου καταλάβαιναν καὶ δὲν τὸ ἤθελαν πιά, γιατί ντρέπονταν ἀπὸ τ' ἄλλα πὺ τὰ κοροΐδευαν: «Σό' χει ἡ μάνα σ' φυλαχτό, νὰ μὴ τ'ς πάθ'ς τίποτε!» λένε τὰ παιδιά, γιὰ νὰ πειράξουν ἄλλο πὺ ἔχει πάνω του φυλαχτό.

Ἐξω ἀπὸ τὴ σακουλίτσα τοῦ φυλαχτοῦ, ράβανε καὶ κάνα φτηνὸ σταυρουδάκι, ὅν εἶχανε. Μόλις περπατήσει, τὸ φυλαχτὸ τοῦ τὸ βάζουν μέσα ἀπὸ τὰ ρούχα του. (Μετά τὸ 1960, δὲν πολυβάζουν φυλαχτὸ στὰ παιδιά, παρὰ σταυροὺς καὶ Παναγίτσες τοῦ ἔμπορίου). (Τὶς πληροφορίες γιὰ τὰ φυλαχτὰ ἔχουμε ἀπὸ Μαρ. Σιούτη, Μαρ. Σκανδάλη ἀπὸ Κρυφοβὸ καὶ Ὁλγ. Κοντογιάννη καὶ Ἀμ. Γεωργίου ἀπὸ Πεστά).

11. Βασκανιά, ξεβάσκαμα

Τὸ μικρὸ παιδί, πιστεύουν, πὺς βασκαίνεται συχνά. Τὴ βασκανιά τὴν παραδέχονται καὶ σήμερα στὰ χωριά. Εἶναι κάτι πὺ διατηρεῖται μὲ ἀμείωτο τὸ διαφέρον. Μεταχειρίζονται τοὺς ἴδιους τρόπους γιὰ ξεβάσκαμα. Ὅταν ἕνας ξένος δεῖ τὸ παιδί, «γιά νὰ μὴ πάρ' ἀπὸ μάτι» βάζει λίγο σάλιο του στὸ στόμα τοῦ παιδιοῦ, περνώντας τὸ σάλιωμένο χέρι του στὰ χεῖλη τοῦ παιδιοῦ.

Γιὰ νὰ ξεβασκάνουν τὸ παιδί, τὸ περνᾶνε πάνω στὴ φωτιά.

Συνήθως, ὅταν κλάψει στὰ καλὰ καθούμενα τὸ παιδί, ὅταν ἀρνεῖται νὰ φάει, λένε πὺς εἶναι βασκαμένο. Ἀκόμη, ὅταν ἀρρωστήσει ἀπότομα. Ὁ πὺς συνηθισμένος τρόπος τοῦ ξεβασκάματος εἶναι τὸ σβήσιμο κάρβουνων. «Τοῦ σβοῦν' κάρνα», ὅπως λένε. Σ' ἕνα ποτήρι νεροῦ ρίχνουν κάρβουνα νὰ σβηστοῦνε μέσα. Κάθε φορὰ πὺ ρίχνουν τὸ κάρβουνο ὀνοματίζουν ἕνα ἄτομο πὺ τὸ ξέρουν ὅτι ματιάζει, ἢ πὺ εἶδε τὸ παιδί πρόσφατα. Ὅποιο κάρβουνο καθήσει στὸν πάτω, ἐκεῖνος μάτιασε τὸ παιδί. Ἄν κανένα κάρβουνο δὲν καθήσει κάτω, τότε τὸ παιδί δὲν εἶναι ματιασμένο! Μετά, μὲ τὸ νερό, ραντίζουν τὸ κεφάλι τοῦ παιδιοῦ καὶ τὸ ἄλλο τὸ ρίχνουν στὸ σταχτολόγο καὶ στὴ φωτιά «γιά νὰ φύγν' τὰ κακά».

Γιὰ νὰ ξεματιάσουν τὸ παιδί ἀπὸ ἕναν πὺ τὸν ξέρουν «τοῦ παίρν' ἔννια φτύματα». Ἦ, πρέπει, νὰ ἔρθει νὰ φτύσει τὸ παιδί τρεῖς φορὲς νὰ ξεματιαστεῖ. Ἄν δὲ θελήσει, τότε τοῦ παίρνουν χῶμα ἀπὸ τὴ δρασκελιά τοῦ δεξιοῦ ποδαριοῦ του. Τὸ ρίχνουν στὸ ποτήρι τὸ χῶμα νὰ πιεῖ τὸ παιδί νὰ ξεβασκαθεῖ.

Κατὰ ἄλλο ἀπλὸ τρόπο, τὸ σταυρώνουν μὲ ἀλάτι νὰ ξεματιαστεῖ. Ἐπίσης, σταύρωμα μὲ θυμιάμα, νὰ ξεματιαστεῖ. Τὰ σπειριὰ ἀλατιοῦ καὶ τοῦ θυμιάματος πρέπει νὰ εἶναι τρία.

Ὅταν λάθαινε τὸ παιδί «σκέλ'σμα», ἔπαιρναν χῶμα ἀπὸ τὴν πατησιὰ «τοῦ σκελσμένου» καὶ ἔκαναν ὅ,τι εἶπαμε παραπάνω.

12. Ὅταν εὖ ζοῦνε τὰ παιδιά

Ὅταν σὲ κάποια οἰκογένεια δὲ ζοῦνε τὰ παιδιά, τότε μόλις γεννηθεῖ τὸ παιδί,

τὸ παίρνει ἡ μαμὴ ἢ ἄλλη γυναῖκα καὶ τὸ βγάζει σ' ἓνα τριόστρατο τοῦ χωριοῦ. Τ' ἀφήνει καταμεσὶς στὸ δρόμο καὶ κορύβεται παράμερα. Ὅποιος περάσει πρῶτος καὶ τὸ ἀπαντήσῃ στὸ δρόμο, τοῦ φωνάζει ἡ μαμὴ «Στάσου κουμπάρε νὰ στέκντι τ'ς μάνας τὰ πιδιά». «Στέκουμε κουμπάρα, νὰ στέκνται τ'ς μάνας τὰ πιδιά», λέει ἐκεῖνος. Αὐτὸς μετὰ, θὰ βαφτίσει τὸ παιδί καὶ πρέπει νὰ τὸ βγάλει Στρατὴ ἢ Στρατούλα, ἀνά-λόγα μὲ τὸ φύλο. Στὰ χωριά ὅσα παιδιά λέγονται Στρατῆς, ἔχουν τὸ ὄνομα ἀπὸ τέ-τοια περίπτωση. Στὸ Κρυφοδό ὑπάρχει τέτοια περίπτωση παιδιοῦ οἰκογένειας πού δὲν τῆς ζοῦσαν τὰ παιδιά. Ὁ Στρατῆς, τὸ παιδί αὐτό, εἶναι τώρα ἄντρας 30 χρό-νων. (Ἡ συνήθεια αὐτὴ διατηρεῖται καὶ τὴν πιστεύουμε).

Κατὰ ἄλλη δοξασία λένε πῶς, γιὰ νὰ ζήσει τὸ παιδί μιᾶς οἰκογένειας πού τῆς πεθαίνουν, πρέπει νὰ τοῦ ἀλλάξουν τὸ ὄνομα καὶ τὸ νουνό. Καὶ κατὰ μιὰ ἄλλη δοξα-σία, γιὰ νὰ ζήσει τὸ παιδί, πρέπει νὰ τὸ βαφτίσει ἓνα ἄτομο μικρῆς ἡλικίας πού νὰ 'ναι «ὄρφανοκοίλκο», δηλ. ὄρφανό στὴν κοιλιὰ τῆς μάνας του, ἐπειδὴ τὸ χρονικὸ αὐτὸ διάστημα χάθηκε ὁ πατέρας του.

Πολλοί, γιὰ νὰ τοὺς ζήσει τὸ παιδί, «τὸ τάζουν». Συνήθως τὸ τάζουν νὰ γίνεῃ παπᾶς, ὅταν μεγαλώσῃ. (Ἐπάρχουν τέτοιες περιπτώσεις στὰ χωριά πού γράφουμε). Ἄλλοτε κάνουν τάμα, νὰ πηγαίνουν κάθε χρόνο μιὰ ὀρισμένη γιορτὴ στὸ μοναστήρι τὸ παιδί. Τάζουν «ζώματα», λειτουργίες κλπ. Καὶ μιὰ φράση, ὅπως μᾶς τὴν εἶπε ἡ Μ. Σιούτη: «Θέμ' κι κυράμ Παναγιά μ' ἄστου νὰ ζήσ' κι θὰ στοὺ δώκου στ'ν ἐκ-κλησιά σ'. Παπὰ θὰ τοῦ κάνω».

13. Ἀπόκομμα τοῦ παιδιοῦ

Ὅταν ἡ μάνα «ἀποκόψῃ» τὸ παιδί ἢ τὸ ξεκόψῃ, ὅπως λένε, γιὰ νὰ τῆς «στρίψῃ» τὸ γάλα καὶ νὰ μὴ ξαναφέρει, κάνει τὸ ἑξῆς:

Παίρνει λίγα κάρθουνα, βγάζει λίγο γάλα ἀπὸ τὸ βυζί της καὶ τὰ σβήνει. Με-τὰ τὰ παίρνει καὶ τὰ ρίχνει πίσω της «γιὰ νὰ πάει τὸ γάλα πίσω κι νὰ χαθεῖ». Τὰ κάρθουνα αὐτὰ δὲν τὰ πετάει παρὰ τὰ μεριάζει, νὰ μὴ χαθοῦνε. Θὰ τὰ χρειαστεῖ, ὅπως ἀναφέραμε ἄλλου, ὅταν ξανακάνει παιδί. Τότε θὰ τὰ ρίξει στὴ φωτιά νὰ καοῦνε γιὰ νὰ ξαναέρθῃ γάλα. (Τοῦτο τὸ κάνανε παλιά, πρὶν ἀπὸ τὸ 1940, οἱ γυ-ναῖκες).

Ἐπάρχει κι ἄλλος τρόπος γιὰ νὰ στρίψῃ (χαθεῖ) τὸ γάλα. Παίρνουν τὸ σφοντήλι μὲ τ' ἀδράχτι καὶ τὸ φέρνουν γύρω στὴν πλάτη τῆς γυναίκας «γιὰ νὰ στρίψῃ τὸ γάλα, ὅπως στρίβ' τ' ἀδράχτ' γλήγορα». (Ἀπὸ τὴ Μαρία Σιούτη. Κρυ-φοδό. Τὴ συνήθεια λίγες τὴν κάνουν μετὰ τὸ 1960). Πρέπει νὰ σημειώσουμε πῶς τὸ στρίψιμο μὲ τ' ἀδράχτι καὶ τὸ σφοντήλι, γίνεται κατὰ τὸ ἡλιοβασίλεμα «γιὰ νὰ βασ'λέψ' κι τὸ γάλα».

14. Ἀστέρας τ' πιδιοῦ

Ὅταν τὸ μικρὸ σκουῖζε μερόνυχτα, «γιὰ νὰ μὴ μπαῖλίσ' ἀπὸ τὸ σκουσμός», «τ' γράφουν τ' ν' ἀστέρα». «Τ' ν' ἀστέρα τ' πιδιοῦ τ' γράφν' σ' ἓνα χαρτί κι τὸ κρι-μᾶν στ' γρεντιά». «Λέει ἡ μάνα τ' πιδιοῦ σὲ κειὸν πού γράφει τὴν ἀστέρα τ' πι-διοῦ»: «Τί γράφς αὐτοῦ;» Καὶ ἐκεῖνος λέει: «Γράφου τ' ν' ἀστέρα τ' πιδιοῦ». Τὸ κάνουν τρεῖς φορές. Δὲ γράφουν γιὰ τὰ ἀβάφτιστα παιδιά ἀστέρα.

(Ἡ συνήθεια ἔπαυε πρὶν ἀπὸ τὸ 1940. Ἡ γριὰ Μ. Σιούτη πού μᾶς δίνει τὴν πληροοφρία, δὲν θυμᾶται τί γράφανε πάνω στὸ ἀστέρι τοῦ παιδιοῦ. Πάντως, λέει πῶς γράφανε λόγια ἀπὸ τὴν ἐκκλησία. Οὔτε μπαρέσαμε νὰ βροῦμε τέτοιον ἀστέρα,

γιατί κάρηκαν τὸ Σαράντα τὰ σπίτια τοῦ Κρυφοβοῦ. Οὕτε καὶ στὰ Πεστὰ μπορέσαμε νὰ βοῦμε ἀστέρα).

15. Ἀρρώστιας μικρῶν παιδιῶν

Ὅπως μάθαμε ἀπὸ τὶς γριές, ἡ πιὸ ἐπικίνδυνη καὶ φοβερὴ ἀρρώστια τοῦ λαοῦ γιὰ τὰ μικρὰ παιδιὰ εἶναι «ἡ σούφρα». (Ρωτήσαμε παιδίατρο Πεστῶν καὶ μᾶς εἶπε πὺς ἡ ἀρρώστια λέγεται στὴν ἰατρικὴ Δυστροφία). Τὸ παιδί πού πάθαινε σούφρα σούφρωνε, ζάρωνε τὸ σῶμα του καὶ μαζενόταν «γροῦδα» (κουδάρι). Γιὰ νὰ θεραπευτεῖ τὸ παιδί, τοῦ δίνανε «τὸ σουφροχόρι» (ἓνα βοτάνι πού βγαίνει παντοῦ στὰ χωριά). Κατὰ ἄλλο ξόρχι κάνουν τὸ ἐξῆς: Μέλι, ρίχνουν μέσα σαράντα ξυλαράκια ἀπὸ σαράντα φράχτες. Τὰ βράζουν καὶ τὰ δίνουν νὰ πιεῖ τὸ παιδί καὶ γίνεται καλά. (Μετὰ τὸ 1960 πηγαίνουν στὸ γιατρὸ γιὰ τὴν ἀρρώστια αὐτή).

«Κάχτρα». Τὴ λένε καὶ «κάφτρα». Βγαίνει στὸ στόμα τοῦ παιδιοῦ. (Εἶναι ἡ στοματίτιδα κατὰ τοὺς γιατρούς). Γιὰ νὰ περάσει ἡ κάφτρα τῶν παιδιῶν ἔκαναν τοῦτα: Τρία Σαββάτα, τρεῖς θειάκες (θεῖες) περνοῦν μὲ τὸ ἄκρο τῆς κόσας τῶν μαλλιῶν στὸ στόμα τοῦ παιδιοῦ γιὰ νὰ καθαρίσει ἀπὸ τὴν κάφτρα. «Νὰ πάρ' μὴ τν κόσα τ'ν κάφτρα», ὅπως λένε.

Λέγουν καὶ τὰ λόγια: «Πάρε θειάκω τ'ν κάχτρα».

Κοιλιά. Γιὰ τοὺς πόνους τῆς κοιλιάς λένε: «Τὸ στρίβ' ἡ κοιλιά». «Ἔχει πονάκια». «Τὸ πονάει ἡ καρδούλα τ'» (τὴν κοιλιά τὴ λένε καρδιά στὰ χωριά). Γιὰ νὰ τοῦ περάσει ἡ κοιλιά, τοῦ βράζουν κρόνα καὶ δίνουν νὰ πιεῖ τὸ κρονοῦμο. Τὰ κρόνα τὰ ἔχουν ξεραμένα ἀπὸ τὸ καλοκαίρι.

Ἐγκαύματα. Τὰ λένε καψίματα. «Κάηκε τὸ πιδί. Ζεματίσκι». Τὰ παιδιά καίγονται συνήθως μὲ ζεματιστὸ νερό, στὴ φωτιά, καὶ μὲ λάδι, ὅταν τηγανίζει ἡ μάνα καὶ δὲν προσέξει. Πάνω στὸ κάρημο ρίχνουν μέλι ἀπὸ τὸ καλαμάρι τοῦ παιδιοῦ πού πάει στὸ σχολεῖο ἢ λάδι κρόνο χωρὶς νὰ τὸ ζεστάνουν. Ὅποτε φτιάχνουν «κεραλφή» καὶ βάζουν πάνω στὴν πληγὴ τοῦ ἐγκαύματος. Τὴν κεραλφή τὴ φτιάχνουν μὲ κερί μέλισσας, λάδι, θυμιάμα, νερὸ στραγγισμένο ἐννιά φορὲς. Τὴν κεραλφή αὐτὴ χρησιμοποιοῦνε καὶ οἱ μεγάλοι, ἀκόμη καὶ σήμερα.

Καρκαλιάς. (Κοκκύτης). Γιὰ τὸν καρκαλιά, δίνουν στὰ παιδιά νὰ πιοῦνε «γουμαρόγαλο» (γάλα γαλαρίας γαϊδούρας) ἓνα κύπελο. Στὰ πιὸ μεγαλύτερα δίνουν αἷμα λαγοῦ. (Δίνουν καὶ σήμερα στὰ παιδιά γαϊδουρόγαλο καὶ αἷμα λαγοῦ νὰ πιοῦνε γιὰ τὸν καρκαλιά).

Θέρμες. Ὅταν τὸ μικρὸ ἔχει θέρμες τὸ ἀλείφουν μὲ λαδάκι στὸ κορμί.

Σύγκωμα. Ὅταν τὸ παιδί συγκαίγονταν, τοῦ ἔριχναν λίγο καφέ.

Λιποθυμίες. Λένε: «Λιγοθύμισι, λιγοθυμίες». Ὅταν τὸ μικρὸ λιποθυμᾷ, λένε πὺς τὸ «πιάν' ἔξω ἀπ' ἔδω». Κάτι δηλ. σὰν σεληνιασμός, ὅπως λέγουν. Γιὰ νὰ περάσει στὸ παιδί ἡ ἀνωμαλία αὐτὴ, τὸ πηγαίνουν νὰ τὸ διαβάσει ὁ παπάς.

Γιὰ νὰ μὴ «γέν' γκαλιούρκο» τὸ παιδί ἢ «σκαῖντὸ» (ἀλλοίθωρο), τοῦ δένουν ἓνα μαντίλι στὸ κεφάλι.

Κριθαράκι. Γιὰ νὰ περάσει τὸ κριθαράκι τοῦ ματιοῦ, πρέπει νὰ «τὸ ἀλχίσει ἓνας πού εἶναι πρῶτο κουταβάκι» (πρωτότοκος). Λέει σὰν τὸ ἀλχτάει: «Αὐ!

ἄμ! κριθαράκι, εἶμαι πρῶτο κουταβάκι». Τρία πρῶτὰ τὸ ἀλιχτῶει καὶ νὰ 'ναι καὶ νησιτικός».

Μπαστραβίτσες. Γιὰ νὰ χαθοῦνε οἱ μπαστραβίτσες ἀπὸ τὰ χέρια τῶν παιδιῶν, πρέπει νὰ τὶς τρίβουν «στὸ ἐξαιρέτω» μὲ θυμιάμα. Ἡ κατὰ ἄλλο ξόρκι: «Νὰ βάλουν τὸ χέρι μὲ τὶς μπαστραβίτσες στὸ νερὸ τ' ἀπὸβραδο» ποὺ θὰ βγοῦνε τὰ ἀστέρια καὶ νὰ λένε: «Μπαστραβίτσες στὸ νερὸ τ' ἀστρία στὸν οὐρανό».

(Μετὰ τὸ 1960, γιὰ ὅλες σχεδὸν τὶς παθήσεις τῶν παιδιῶν πηγαίνουν στὸ γιατρό. Τὰ ξόρκια τὰ περισσότερα τὰ κρατᾶνε μερικὲς γριεὲς ἀκόμα στὰ χωριά. Τὶς πληροφορίες ἔχουμε ἀπὸ τὶς γριεὲς ποὺ ἀναφέραμε).

16. Προφυλάξεις ἀπὸ κινδύνους

Ὄταν φέρνουν τὸ μικρὸ μὲ τὴ σαρμανίτσα στὸ χωράφι καὶ τ' ἀφήνουν στὴν ἄκρη, βάζουν στὴ σαρμανίτσα σκόρδο «γιὰ νὰ μὴ ζγώνουν τὰ φίδια στὸ παιδί, γιὰ τὸ μικρὰ μυρίζουν ἀπὸ γάλα».

Ὄταν τρώβει χῶμα τὸ παιδί, πρέπει «νὰ τὸ ζιγιάσει τρία Σαββάτα ἀράδα ὁ νουνὸς του». (Σήμερα δὲ γίνεται κάτι τέτοιο).

17. Φόβος καὶ ξεφοβισμα

Ὄταν τὸ παιδί ξεπετάζεται στὸν ὕπνο, τὸ πηγαίνουν στὴν ἐκκλησίᾳ καὶ τὸ βάζουν κάτω ἀπὸ τὸ ράσο τοῦ παπᾶ τὴ στιγμὴ ποὺ διαβάζει τὸ Εὐαγγέλιο. Ἡ τὸ διαβάζει ὁ παπάς. (Ἡ συνήθεια διατηρεῖται καὶ σήμερα ἀκόμη).

Ἄν φοβηθεῖ ἀπότομα τὸ παιδί, τοῦ βάζουν χῶμα στὸν κόρφο του νὰ ξεφοβηθεῖ. Ἀκόμη, τοῦ βάζουν στὸν κόρφο ἀσφάκα, γιὰ νὰ ξεφοβηθεῖ.

Γιὰ νὰ μὴν τὸ πιάνει φόβος, τοῦ ρίχνουν τρία Σαββάτα χῶμα στὶς δρασκειλὲς του.

Γιὰ νὰ ξεφοβίσουν τὸ παιδί, ρίχνουν θυμιάμα πάνω σὲ ἀναμμένο κερὶ.

Ἄμα κόβεται ἡ φωνὴ παιδιοῦ ἀπότομα ἀπὸ φόβο, προσπαθοῦν νὰ τὴν ξαναφέρουν μὲ φόβο. Σκάζουν μαρούτι ἢ ρίχνουν τουφέκι. (Πληροφορίες ἀπὸ τὶς προηγούμενες γριεὲς. Τὶς συνήθειες κρατοῦν καὶ σήμερα στὰ χωριά. Τὴν τελευταία μάλιστα, στὰ Πεστὰ ἕνας γέρος, τὴν πραγματοποιοίησε μετὰ τὸ 1955. Ἀπὸ τότε δὲν ἔχουμε ἄλλη περίπτωση νεώτερη γιὰ τὸν τρόπο αὐτὸ ἐπαναφορᾶς τῆς φωνῆς).

18. Περπάτημα παιδιοῦ

Γιὰ τὸ χρόνο ποὺ κάθεται τὸ παιδί στὸν κῶλο λένε: «Τ'ς καλομάνας τὸ παιδί στ'ς πέντε κάθεται μὲ μαξιλάρ' καὶ στὶς ἑξὶ καλοκάθεται». Δηλ. στοὺς πέντε μῆνες πρέπει νὰ κάθεται ἀκουμπώντας σὲ μαξιλάρι καὶ στοὺς ἑξὶ νὰ κάθεται καλὰ στὸν κῶλο.

Γιὰ νὰ κάθεται στὸν κῶλο, τοῦ στρώνουν ἕνα τσιολάκι στὸ χῶμα κάτω, τοῦ δίνουν καὶ δυὸ κουτάλια νὰ τὰ βροντάει καὶ νὰ παίξει. Ἄν ἔχουν ἄλλο βραγκα-νίδι, τοῦ τὸ δίνουν νὰ παίξει.

Μπουσιούλισμα. Λένε: «Μπουσιουλáει, μπουσιουλáει». Τ' ἀφήνουν κάτω καὶ ξεκινáει μόνο του νὰ μπουσιουλáσει σὰν τοῦ ἔρθει ἡ ὥρα.

Ὄταν πάρει νὰ σταθεῖ ὄρθιο, τότε στέκονται μπροστὰ μ' ἀνοιχτὰ τὰ χέρια λέγοντάς του: «Ὁχ! ὄχ! ὄχ! στράτα! στράτα!».

Όταν περπατήσει τὸ παιδί, λένε: «Κίνσι, κινάει, κίνσι νὰ περπατήσει».

Τυχαίνει ὅμως παιδί, νὰ μὴ σηκώνεται νὰ περπατήσει, «νὰ μὴ κινάει». Τότε κάνουν τὸ ἐξῆς, νὰ τὸ κάνουν νὰ περπατήσει: «Παίρνουν μερικά τσακνάκια (ξερά ξυλάκια) καὶ τὰ φορτώνουν στὴν πλάτη του μὲ μιὰ τριχούλα. Τοῦ δίνουν στὸ χέρι καὶ ἓνα σκοπάκι (μπαστουνάκι). Ἔτσι νομίζουν πὼς θὰ «κινήσει» τὸ παιδί, θὰ περπατήσει.

(Τοῦτη ἡ τελευταία συνήθεια, δὲν γίνεται μετὰ τὸ 1960).

19. Μεταφορὰ τοῦ παιδιοῦ

Τὸ μικρό, ἢ μητέρα του, τὸ μεταφέρει στὴν ἀγκυλιά της τυλιγμένο, τὸν κρύο καιρὸ σ' ἓνα τσιολάκι καὶ τὸν καλὸ μὲ τὰ ἀπλὰ ρουχαλάκια του. Ἔτσι τὸ παίρνει νὰ πάει στὴ γειτόνισσα.

Όταν παλιότερα πήγαινε στὸ χωράφι, τὸ ἔπαιρνε στὴ σαρμανίτσα. Φορτωνόταν τὴ σαρμανίτσα μὲ τὴν τριχιά πὺν εἶχε ἐπὶ τοῦτο.

Στὴν ἐκκλησία τὸ πήγαιναν μὲ τὴ σαρμανίτσα. Ἔπαιρνε τὸ παιδί ἢ μάνα ἀγκυλιά κι ἔμπαινε καὶ τὴ σαρμανίτσα τὴν ἄφηνε στὸ χαγιάτι τῆς ἐκκλησιᾶς. Ἀλλὰ καὶ σὲ μιὰ γωνιὰ στὸ γυναικεῖο, μποροῦσε νὰ ἔχει τὴ σαρμανίτσα μὲ τὸ παιδί.

Όταν κάνει δουλειὲς στὸ σπίτι ἢ μάνα καὶ δὲν τὴν ἀφήνει τὸ παιδί, τότε τὸ παίρνει «γκούτσια» (φορτωμένο στὴν πλάτη). Τὸ τυλίξει σὲ ἓνα τσιολάκι καὶ τὸ φορτώνεται, περνώντας ἓνα δέσιμο στὸ ὕψος τῆς ράχης τοῦ παιδιοῦ καὶ ἄλλο στίς ἀντίξες του. Μὲ τὸ παιδί γκούτσια ἢ μάνα κάνει τίς περισσότερες δουλειές. Γάστρα, πῆξιμο τυριοῦ, σκούπισμα σπιτιοῦ, πότισμα ζώων στὴ βρύση, φύλαγμα ζώων καὶ κάθε ἐργόχειρο. (Σήμερα τὰ φορτώνονται μόνο μερικὲς γυναῖκες καὶ οἱ γριεῖς).

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΕΥΘΥΜΙΟΥ ΣΚΑΛΤΣΑ

Προέδρου Δ. Ἐφετείου Ἀθηνῶν

Αἱ ἀποφάσεις τοῦ δήμου Ἀθηναίων ἦσαν πάντοτε ὀρθαί; Ἡ ΔΙΚΗ ΚΑΙ Ἡ Εἰς ΘΑΝΑΤΟΝ ΚΑΤΑΔΙΚΗ ΤΩΝ ΝΙΚΗΤΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΩΝ Εἰς τὴν ἐν ἈΡΓΙΝΟΥΣΑΙΣ ΝΑΥΜΑΧΙΑΝ

Τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα τῆς δημαγωγίας

Ἡ τραγικὴ περίπτωσις τῶν ὀκτὼ νικητῶν Στρατηγῶν τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες εἶχον τὴν εὐθύνην κατὰ τὴν ἐν Ἀργινούσαις ναυμαχίαν καὶ οἱ ὅποιοι, παρὰ τὴν ἐπιφανῆ νίκην τῶν κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον καὶ ἐδμευθῆ ἡ περιουσία των, ἀποτελεῖ παράδειγμα μοναδικὸν καὶ πρωτοφανὲς εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι, πολλάκις, ἡγήτορες, ἀτυχήσαντες καὶ ἀπολέσαντες ὑπαιτίως ἢ ἀναιτίως τὴν μάχην, ἐτιμωρήθησαν, εἴτε διὰ λόγους δικαιοσύνης εἴτε διὰ λόγους σκοπιμότητος πρὸς κατευνασμόν τῆς λαϊκῆς ὀργῆς. Ἀλλὰ νικητῆς, καὶ μάλιστα νίκης λαμπρᾶς, οὐδέποτε κατεδικάσθη, καὶ μάλιστα εἰς τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, δι' ἐνδεχομένην ἀμέλειαν ἢ παράλειψιν, σημειωθεῖσαν κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς νικηφόρου μάχης. Καὶ εἶναι πολὺ φυσικόν, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μάχης, ὅπου αἱ ἀποφάσεις λαμβάνονται ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ χρόνου καὶ τῶν γεγονότων καὶ ὑπὸ τὸν κρότον τῶν τηλεβόλων, νὰ σημειωθοῦν καὶ παραλείψῃς καὶ ἀμέλειαι καὶ σφάλματα, ἀλλὰ καὶ σημαντικαὶ ἀπώλειαι ἐμφύχου καὶ ἀψύχου ὕλικου, πράγματα τὰ ὅποια καὶ ὁ ἱκανώτατος ἡγέτης δὲν δύναται νὰ σταθμίσῃ καὶ προβλέψῃ ἀπολύτως. Τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα παρέχουν τὰς μεγαλυτέρας ἐγγυήσεις δικαιοσύνης, ἢ μοναδικῇ δὲ περίπτωσις τῶν Ἀργινουσῶν, ἀποτελεῖ τὸ μειονέκτημα καὶ τὸ παθητικὸν τοῦ πολιτεύματος τούτου. Πράγματι, ἐνῶ μόνον εἰς τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα ὑπάρχουν αἱ μεγαλύτεραι ἐγγυήσεις δικαιοσύνης, λόγῳ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσονομίας τῶν πολιτῶν, ἐν τούτοις ἐνεδρεῖουν καὶ οἱ μεγαλύτεροι κίνδυνοι ἀδικίας. ὅταν οἱ ἀδίστακτοι δημαγωγοί, ἐκμεταλλεζόμενοι τὴν παρεχομένην εἰς αὐτοὺς χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας, μεταβάλλουν τὸν λαὸν εἰς ὀργίλον ὄχλον. Εἶναι καὶ τοῦτο ἓνα μεγάλο ἔμφυτον μειονέκτημα τῆς δημοκρατίας, διότι δὲν δύναται ἄνευ παραβιάσεως τῶν ἀρχῶν τῆς, νὰ ἐμποδίσῃ, τοὺς ἐπιδιώκοντας τὴν ἀνατροπὴν τῆς, τὴν χρῆσιν τοῦ δικαιώματος τῆς ἐλευθερίας, εἰς πάντας παρεχομένης ἀδιακρίτως.

Ποία, λοιπόν, ἦτο ἡ λειτουργία τοῦ θαυμασίου ἀθηναϊκοῦ πολιτεύματος, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν ὁ ὁδηγὸς καὶ τὸ πρότυπον τῶν πολιτευμάτων ὁλοκλήρου τοῦ δυτικοῦ κόσμου μέχρι τῶν ἡμερῶν μας; Ἀπομένει νὰ ἐξετάσωμεν, ἂν αἱ ἀποφάσεις τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, ἔχοντος διοικητικὰς καὶ δικαστικὰς ἐξουσίας, ἦσαν πάντοτε ὀρθαί ἢ ὄχι καὶ ἂν ὁ ἔχων ἡδξημένας ἐξουσίας δῆμος εἶχε πάντοτε τὴν ἱκανότητα, εἰς τὰς πολιτικὰς καὶ δικαστικὰς ὑποθέσεις, νὰ διακρίνῃ τὰ ὀρθα μεταξὺ δικαίου καὶ ἀδίκου, τὰ ὅποια ἐμφανίζονται ἐκάστοτε ὡς ρευστά, δυσδιάκριτα καὶ μεταβαλλόμενα. Τὸ πολίτευμα, θεωρητικῶς τουλάχιστον, ἦτο τέλειον καὶ βάσις τῆς δημοκρατίας ἦτο, ἰδίως μετὰ τὴν συνταγματικὴν μεταρρύθμισιν τοῦ 462 π.Χ., ὁ ἑλεγχος ἐκάστου πολίτου ὑπὸ τοῦ συνόλου τῶν πολιτῶν, ὅπως καὶ τὸ σύνολον τῶν

πολιτῶν ὑπὸ οἰουδήποτε πολίτου. Καὶ περαιτέρω, κατὰ τὴν θεωρητικὴν θεμελίωσιν τοῦ πολιτεύματος, βάσις τῆς εὐδαιμονίας ἦτο ἡ ἐλευθερία καὶ βάσις ἐλευθερίας ἡ εὐψυχία (τὸ δὲ εὐδαιμον τὸ ἐλεύθερον, τὸ δὲ ἐλεύθερον τὸ εὐψυχον, Θουκ. II 43).

Ἡ λέξις «Δημοκρατία», εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς χώρας τῆς γῆς εἶναι λίαν δημοφιλὴς καὶ διατηρεῖ τὴν ἑλληνικὴν τῆς προέλευσιν, ἔχει δὲ προσλάβει ἐκτεταμένην χρῆσιν ἰδίως μετὰ τὸν δευτέρον παγκόσμιον πόλεμον. Ἐνῶ ὁ ὁρισμὸς τῆς ἐννοίας τῆς δημοκρατίας ἦτο σαφὴς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα (καὶ ὄνομα μὲν διὰ τὸ μὴ εἶς ὀλίγους, ἀλλ' εἰς πλείονας οἰκεῖν δημοκρατία κέκληται, Θουκ. II 37), εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν δὲν ὑπάρχει σαφὴς καθορισμὸς καὶ οὐσιαστικὴ ἐφαρμογὴ τῆς ἐννοίας τῆς. Περὶ δημοκρατίας ὁμιλεῖ καὶ ἡ Δύσις καὶ ἡ Ἀνατολή, ἀλλὰ ἄλλην ἔννοιαν δίδει εἰς αὐτὴν ὁ δυτικὸς κόσμος καὶ ἄλλην ὁ ἀνατολικός. Βεβαίως, τὸ εὐρύτερον νόημα τῆς λέξεως «δημοκρατία» εἶναι γενικῶς εὐπρόσδεκτον, διότι θεωρεῖται ὡς ἔχον ἄμεσον σχέσιν μὲ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων ἐντὸς μιᾶς μορφῆς ἰσοτήτος καὶ εὐνομίας τῶν πολιτῶν. Ἡ ἰδανικὴ ἔννοια τῆς δημοκρατίας γίνεται περισσότερον αἰσθητὴ εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν, ὅπου σημειώνονται παγκοσμίως ἐκτάσεις πολιτικαὶ καὶ οἰκονομικαὶ ἀναστατώσεις μὲ ποικίλης μορφῆς κοινωνικοὺς πειραματισμούς. Ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιότης, ἐν ἀντιθέσει μὲ τοὺς πολιτισμούς καὶ τὰ ἔθιμα τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, ἐξαρχακτηρίζετο ὑπὸ μιᾶς προσηγμένης ἀντιλήψεως ἰδέας, διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐλευθέρου ἀτόμου. Παρὰ ταῦτα, θὰ ἠδύνατό τις νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι αὐτὴ ἡ προοδευτικὴ ἀντίληψις δὲν ἠσθάνθη τὴν ἀντινομίαν τοῦ «ἐλευθέρου» καὶ τοῦ «δούλου» καὶ ἔπρεπε νὰ ἐπικρατήσῃ ὁ Χριστιανισμὸς διὰ νὰ ἐξαφανίσῃ τὴν διάκρισιν ταύτην (Ὅν ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλλην, οὐκ ἔνι δούλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θήλυ, Γαλ. γ28).

Ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους, ἡ Μεγάλῃ Βρεταννίᾳ θεωρεῖται ὅτι ἔχει τοὺς καλυτέρους δημοκρατικοὺς θεσμούς καὶ ἡ δημοκρατία λειτουργεῖ ἐκεῖ κατὰ τρόπον ζηλευτόν καὶ ἀνευ ἀνωμαλιῶν. Ἡ δημοκρατία ὅμως αὐτὴ ἐλειτούργησε μόνον εἰς τὴν μητρόπολιν, ἐνῶ εἰς τὰς ἀποικίας ἐφηρμοσθὲν τυραννικὸν σύστημα. Τῷ 1774 ἐνηφισθῆσαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν οἱ πέντε ἀμειλίχτοι νόμοι, σπεύροντες εἰς τὰς ἀποικίας τοιαύτην ἀδικίαν, ὅαν, ὡς ἐλέγετο ὑπὸ τῶν Ἀμερικανῶν, μόνον οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἱκανοὶ νὰ διαπράξουν. Ἐξ ἄλλου, ὁ Βασιλεὺς, εἰς τὸν λόγον τοῦ Ὁρόνου, ἐβεβαίουν, ὅτι αἱ ἀποικίαι δὲν θὰ ἠλευθερώοντο ποτέ, ὅπως ὁμοία ποσφητεία θὰ ἐπαναληφθῇ εἰς ἄρος τῆς Ἑλλάδος μετὰ τινὰς δεκαετηρίδας ἀπὸ τὸν ὀργανωτὴν πάσης τυραννίας ἐν Εὐρώπῃ, ἀπὸ τὸν Μέτερνιχ, βεβαιώσαντα διὰ λογαριασμὸν τοῦ Σουλτάνου, ὅτι Ἑλληνικὸν Ἔθνος δὲν ὑπάρχει καὶ συνεπῶς οὐδεὶς λόγος περὶ ἐλευθερίας του. Ἐν τούτοις, ἐντὸς δύο ἐτῶν (1776) εἰσῆρχετο ὁ Οὐάσιγκτον, ἐπὶ κεφαλῇς ἐλευθερωτικῶν στρατευμάτων, εἰς τὴν Βοστώνην. εἰς δὲ τὴν Φιλαδέλφειαν ἐνηφιζέτο τὴν 4ην Ἰουλίου 1776 ἡ πολέμοτος Διακήρυξις, ἣτις κατέληγεν: «Εἶναι ὀλοφάνερη ἀλήθεια, ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἐπλάσθησαν ἴσοι καὶ ἐφοδιασθησαν ἀπὸ τὸν Δημιουργὸν μὲ ἀπαράγραπτα τινὰ δίκαια, οἷα ἡ ζωὴ, ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἐπιδιώξις τῆς εὐημερίας...» Αἱ ὑψηλαὶ ὅμως αὐταὶ ἀρχαὶ δὲν ἐτηρήθησαν δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ πολλοὶ ἀποροῦν, πῶς ἐν Ἐθνῷ, στηριχθὲν εἰς τὴν ἀρχὴν ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι, συναινέει εἰς τὴν διατήρησιν τῆς δουλείας. Ὁ Θωμᾶς Τζέφερσον, ὅστις συνέταξε τὸ σχέδιον τῆς Διακηρύξεως τῆς Ἀνεξαρτησίας, εἶχεν ὁμιλήσει σαφῶς ἐναντίον τῆς δουλείας, ὅτε ἦτο νεαρὸς δικηγόρος. Ἀλλὰ ὁ ἴδιος εἶχε δούλους. Σχετικῶς, τὸ περιοδικὸν «Ἐμπον» γράφει: Ἦτο χαρακτηριστικὸν τῶν λαμπρῶν νεαρῶν ἐπαναστατῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης νὰ κάνουν κάτι παρόμοιον, ἐνῶ ἐκεῖνοι ἐπελάμβανον τὰ ὀφέλη τῆς δουλείας. Ἰσως ἦσαν ὁπαδοὶ τῆς ἀρχῆς, καθ' ἣν εἶναι προτιμότερον νὰ γίνεται κατάχρησις τῆς ἐλευθερίας, παρὰ νὰ μὴν ὑπάρχῃ καθόλου ἐλευθερία. Ἄν πρέπει, λοιπόν, νὰ πρέξω-

μεν τὴν Ἀθηναϊκὴν Δημοκρατίαν, ὅτι δὲν ἐτήρησε τὰς περὶ ἰσότητος καὶ ἐλευθερίας ὑψηλὰς ἀρχάς, πρέπει ὁμοίως νὰ κατηγορήσωμεν καὶ τὰς μεταγενεστέρας δημοκρατίας δι' ὁμοίας καταχρήσεις.

Τὸ ἐρώτημα ποῦ τίθεται ἐν προκειμένῳ εἶναι, ἐὰν ἐπέτυχεν ἡ ὄχι εἰς τὴν ἀποστολὴν τῆς ἡ ἐκκλησίας τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Δήμου καὶ ἂν εἶχε πολιτικὸν κατ' ἀρχὴν αἰσθητήριον.

Εἰς τὴν πρώτην ἑκατονταετίαν τοῦ δημοσίου βίου τῶν Ἀθηνῶν, ἀνήκουν μερικὰ παραδείγματα. Μέγα βῆμα εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῶν Ἀθηνῶν, ὡς ἐλευθέρας πολιτείας, ὑπὸ περιορισμοὺς κατ' ἀρχάς, ἀποτελεῖ ἡ εἰς τὸν Δράκοντα ἀνάθεσις συντάξεως Συντάγματος, τὸ ὁποῖον ἤνοιξεν τὴν θύραν τῆς δημοκρατίας. Ἐν συνεχείᾳ ἐξελέγη ὁ Σόλων μετ' πλήρη ἐξουσιοδότησιν διὰ τὴν σύνθεσιν τοῦ νέου καταστατικοῦ χάritου, προσηρμοσμένου πρὸς τὰ δεδομένα καὶ τὰς ἰδιαιτέρας συνθήκας τῆς ἐποχῆς. Ὁ Κλεισθένης ἐξελέγη ἀπὸ τὸν λαὸν ὡς συντάκτης τοῦ τρίτου Συντάγματος ὀκτὼ περίπου δεκαετίας ὕστερα ἀπὸ τὸν προηγούμενον. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰῶνος, παραμερισθέντων τῶν ἀκολουθούντων φιλοπερσικὴν στάσιν Ἀλκιμεωνιδῶν, ἐξελέγησαν ἐπιτυχῶς ἐπιφανεῖς ἄνδρες, ὁ Μιλτιάδης καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς. Ὁ πρῶτος ἐπιτυχάνει τὴν νίκην τοῦ Μαραθῶνος (490), ἐν συνεχείᾳ δέ, ἡ δεκαετία ποῦ ἀκολουθεῖ ἕως τὸ 480 καλύπτεται μὲ συνεχῇ ἔγκρισιν ὑπὸ τοῦ δήμου τῶν προτάσεων τοῦ Θεμιστοκλέους, τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν προπαρασκευὴν τῆς πολιτείας διὰ τὴν ἐπιτυχῇ ἀλόκρουσιν τῆς νέας περσικῆς ἐισβολῆς. Ὁ ὁστρακισμός, ποῦ ἦτο καθιερωμένος θεσμός εἰς τὸν δημόσιον βίον τῶν Ἀθηνῶν, ὠφέλησεν ἀρνητικῶς τὸν δῆμον διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως ὅλων τῶν σημαινόντων πολιτικῶν τῆς ἐποχῆς, δημοκρατικῶν καὶ ὀλιγαρχικῶν, οἵτινες ἦτο δυνατόν, κατὰ τὴν νομίμως ἰσχύουσαν ἀντίληψιν, νὰ ἀποτελέσουν ἐμπόδιον εἰς τὴν ἔγκρισιν τοῦ μεγαλεπήβολου Θεμιστοκλείου ναυτικοῦ προγράμματος. Ἐξωστρακίσθησαν τότε ὁ Ἰππαρχος, ὁ Ἀλκιβιάδης, ὁ Ξάνθιππος καὶ ὁ Ἀριστείδης. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ὀξυδερκείας, διὰ τὴν θεμελίωσιν τῆς κατὰ θάλασσαν κυριαρχίας τῶν Ἀθηνῶν, ὑπῆρξεν ἡ νίκη τῆς Σαλαμῖνος (480) καὶ ἐν συνεχείᾳ τῶν Πλαταιῶν καὶ τῆς Μυκάλης. Βραδύτερον ὅμως, λόγῳ τῆς κτηθείσης μεγάλης ἰσχύος αὐτοῦ, ὁ μεγαλοφυὴς Θεμιστοκλῆς κατέστη ἐπικίνδυνος καὶ ἀνυπόφορος εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἔνεκα τούτου, μετὰ τὸ ἔτος 472 κατώρθωσεν ἡ ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν ὑποστηριζομένη μερὶς τοῦ Κίμωνος νὰ ἐξορίσῃ τοῦτον δι' ὁστρακισμοῦ καὶ οὕτω ἔπεσε θῦμα τοῦ φοβεροῦ τούτου ὅπλου τοῦ ὁστρακισμοῦ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ πρωτεργάτης τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, εἰς ὃν κατὰ μέγα μέρος ὠφείλετο ἡ ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων, ἡ ἀκμὴ τῆς δημοκρατίας καὶ ἡ ἀνάδειξις τοῦ κλέους καὶ τῆς δόξης τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ κυρία μορφή τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ πολιτικοῦ αἰσθητηρίου τῶν Ἀθηναίων ἀνάγεται εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν καταλλήλων ἀρχόντων. Οὕτω, ὁ Ἀριστείδης, ἡγέτης τῶν ὀλιγαρχικῶν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιλτιάδου, τοποθετεῖται ἀρχηγὸς τῆς Ἀθηναϊκῆς Συμμαχίας, ὃχι στρατιωτικὸς ἢ πολιτικὸς, ἀλλὰ οἰκονομικός, ἀξίωμα διὰ τὸ ὁποῖον ἐκρίθη ἀποκλειστικῶς ἀρμόδιος, λόγῳ τῆς ἐγνωσμένης ἐντιμότητός του. Ὁ διάδοχός του εἰς τὸ ὀλιγαρχικὸν κόμμα, Κίμων, διορίζεται ἀρχηγὸς ἑκστρατευτικοῦ σώματος, λόγῳ στρατιωτικῆς του ὑπεροχῆς. Τὴν ἰδίαν ἐπιτυχίαν ἐμφανίζει ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων διὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἐφιάλτου καὶ τοῦ Περικλέους ἐπὶ μακρόν. Ἐγκρίνεται ὑπὸ τοῦ Δήμου τῶν Ἀθηναίων ἡ εἰσήγησις τοῦ πρώτου διὰ τὴν μεταρρύθμισιν ἐνίων θεμελιωδῶν διατάξεων τοῦ Συντάγματος τοῦ Κλεισθένους (462), λόγῳ τῶν μετὰ τοὺς νικηφόρους πολέμους ἐπελθουσῶν κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν μεταβολῶν. Ἡ ἐν συνεχείᾳ ἀποδοχὴ τῶν προτάσεων τοῦ Περικλέους, συνεχῶς ἐπὶ τρεῖς σχεδὸν δεκαετίας, ἀποδεικνύει τὸ ὑψηλὸν πολιτικὸν αἰσθητήριον τοῦ Δήμου τῶν Ἀθηναίων. Βεβαίως, ὑπάρχουν καὶ σκιαὶ καὶ δυσμενεῖς

χρίσεις διὰ τὰς ἀποφάσεις τοῦ δήμου, οἷαι εἶναι καὶ οἱ γενόμενοι ἄδικοι ὁστρακισμοὶ πολιτικῶν, ὥς ἡ τοῦ Κίμωνος καὶ τοῦ Θουκυδίδου τοῦ Μελησίου (ὅχι τοῦ ἱστορικοῦ τοῦ Ὀλόρου). Ἡ ἔγκρισις τῶν εἰσηγήσεων τοῦ Περικλέους, διὰ τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν, θεωρεῖται ὁρθή, ἂν καὶ ὑπάρχουν καὶ ἐπιφυλάξεις, διότι «ἐποίησε δὲ καὶ μισθοφόρα τὰ δικαστήρια ὁ Περικλῆς πρῶτος ἀντιδημαγωγῶν πρὸς τὴν τοῦ Κίμωνος εὐπορίαν» (Ἀριστ. Ἀθην. Πολ. XX ΥΠ 3), καὶ οὕτω διὰ τοῦ χρήματος διέφθειρε τὸ πολίτευμα καὶ ὑπέθρεψε τὴν ἀργίαν, παραδῶσας τὸ Κράτος εἰς τὴν διάθεσιν τῶν δημαγωγῶν. Ἀντιθέτως, δὲν ὑπάρχουν μαρτυρίαι, πείθουσαι διὰ τὸ στασιαζόμενον ζήτημα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦτου, ὅτι ἤδυντο νὰ ἀποτραπῇ ὀριστικῶς ἡ μεγάλη σύγκρουσις μετὰ τὴν Σπάρτην.

Εἰς τὸ βραχὺ καὶ σύντομον τοῦτο μνημόνιον, διαφαίνεται ὅτι, κατὰ κανόνα, καὶ ἐκτὸς ὠρισμένων ἐξαιρέσεων, ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Δήμου ἐξέδιδεν ὁρθὰς ἀποφάσεις.

Ἄλλ' ἔαν ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου εἶχεν ὑψηλὸν πολιτικὸν αἰσθητήριον καὶ ἐξέδιδεν ὁρθὰς, κατὰ κανόνα, ἀποφάσεις ἐπὶ θεμάτων ἀπομμένων τῆς πολιτικῆς, τοῦτο δὲν συνέβαινε πάντοτε καὶ ὅταν ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἐλειτούργει ὡς δικαστήριον. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην καὶ εἰς ὠρίμενας ὑποθέσεις, ὁ δόλος, ἡ ἀπειλὴ βίας, αἱ μηχανορραφαί, τὰ δικονομικὰ τεχνάσματα καὶ κυρίως ἡ ἀχαλίνωτος δημαγωγία, παρέσυρον τὸν δῆμον εἰς ἐσφαλμένας ἀποφάσεις.

Κλασσικὴν περίπτωσιν τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἄνευ ὁρίων δημαγωγίας ἀποτελεῖ ἡ εἰς θάνατον καταδίκη τῶν ὀκτὼ νικητῶν στρατηγῶν εἰς τὴν ἐν Ἀργινοῦσαις ναυμαχίαν. Ἡ ἀνάμνησις τῆς τραγωδίας, ἡ ὁποία ἐπηκολούθησεν εἰς τὰς Ἀθήνας μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῶν Ἀργινοῦσῶν καὶ αἱ συνθήκαι ὑπὸ τὰς ὁποίας ἔλαβε χώραν, εἶναι διαφωτιστικὴ καὶ διδακτικὴ.

Ὁ ἀγὼν μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης κατὰ τὸ 25ον ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ Πολέμου (406 π.Χ.), ἐπρόκειτο νὰ κριθῇ κατὰ θάλασσαν, εἰς τὸ Αἰγαῖον, ὅπου ἀμφότεροι οἱ ἀντίπαλοι εἶχον συγκεντρώσει τὰς ναυτικάς των δυνάμεις, οἱ μὲν Ἀθηναῖοι εἰς τὴν Σάμον, οἱ δὲ Πελοποννήσιοι εἰς τὴν Χίον. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 406, ἡ κατάστασις ἦτο δυσμενὴς διὰ τοὺς Ἀθηναίους, διότι ὁ στόλος τῶν Πελοποννησίων, ὑπὸ τὸν νέον ἀρχηγὸν Καλλικρατίδαν (διαληλυθότος ἤδη τοῦ τῆς ναυμαχίας χρόνου τοῦ Λυσάνδρου), ἀπαγορευομένου ὑπὸ τοῦ νόμου τῶν Σπαρτιατῶν τοῦ δις ναυαρχεῖν, εἶχε κατορθώσει νὰ ἀποκλείσῃ τὸν ὑπὸ τὸν Κόνωνα στόλον τῶν Ἀθηνῶν ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Μυτιλήνης, ἐνῶ ἡ πόλις αὕτη ἐπολιορκεῖτο συγχρόνως ὑπὸ τῶν σπαρτιατικῶν στρατευμάτων καὶ ἀπὸ ξηρᾶς. Ἡ εἰδησις αὕτη κατεθορύβησε τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες, πρὸ τοῦ διαφαινομένου σοβαροῦ κινδύνου, παρεμέρισαν τὰ ἀφρίζοντα πολιτικὰ πάθη καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ψηφίζει ἐπειγόντως τὴν προετοιμασίαν 110 τριήρων καὶ ἐγκρίνει πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὴν χρησιμοποίησιν τῶν θησαυρῶν τῆς πολιοῦχου θεᾶς Ἀθηνᾶς.

Ἐντὸς τριάκοντα ἡμερῶν, ὁ στόλος οὗτος ἦτο ἑτοιμος, ἐνισχυθεὶς δὲ καὶ ὑπὸ ἄλλων 40 πλοίων, ἀποσταλέντων ὑπὸ τῶν συμμάχων, ἔπλευσεν πρὸς τὴν νῆσον Λέσβον, πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἀποκεκλεισμένου ἐκεῖ στόλου τῶν Ἀθηνῶν. Οὕτω, οἱ δύο ἀντίπαλοι στόλοι συνηντήθησαν παρὰ τὰς Ἀργινοῦσας νήσους, ἦτοι παρὰ τὰς τορεῖς μικρὰς νήσους κειμένας μεταξὺ τῶν Ν.Α. ἀκτῶν τῆς Λέσβου καὶ τῶν ἀπέναντι ἀκτῶν τῆς Μ. Ἀσίας, ὅπου λαμβάνει χώραν ἡ περίφημος διὰ τὰς συνεπείας τῆς ναυμαχίας, ἥτις ὑπῆρξεν αἱματηρά, πολυώρος καὶ πεισματώδης (μεγίστη γὰρ μνημονεύεται αὕτη ναυμαχία γεγεννημένη τοῖς Ἑλλήσι πρὸς Ἑλληνας, Διόδ. ΧΙΠ 98). Ἐλαβον μέρος ἐν συνόλῳ 270 πλοῖα ἀμφοτέρων τῶν ἀντιπάλων (120 σπαρτιατικὰ καὶ 150 ἀθηναϊκά), ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπέβαινον περὶ τοὺς 60.000 μαχητῶν (ναῦται καὶ ὁπλίται), ἀπωλέσθησαν ὑπὲρ τὰς 10.000 ἀνδρῶν καὶ κατεστράφησαν καὶ ἀπὸ τὰς δύο παράταξεις 102 πλοῖα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ περισσότερα (69 περι-

που) ἀνῆκον εἰς τοὺς Πεπολοννησίους. «Ἀπώλοντο δὲ τῶν μὲν Ἀθηναίων νῆες πέντε καὶ εἴκοσιν αὐτοῖς ἀνδράσιν ἐκτὸς ὀλίγων τῶν πρὸς τὴν γῆν προσενεχθέντων, τῶν δὲ Πελοποννησίων Λακωνικαὶ μὲν ἑννέα, πασῶν οὓσων δέκα, τῶν δ' ἄλλων συμμάχων πλείους ἢ ἐξήκοντα» (Ξεν. Ἑλλην. Α ΓΙ 34). Ὅταν ὁ Καλλικρατίδας διεπίστωσεν, ὅτι ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος ἦτο ὑπέρτερος καὶ τοῦ εἶπεν ὁ Μεγαρεὺς Ἑρμῶν νὰ ἀποφύγῃ τὴν σύγκρουσιν, ὁ γενναῖος Σπαρτιάτης ἀπήντησεν, ὅτι δὲν ἔχει νὰ χάσῃ τίποτε ἢ Σπάρτῃ μὲ τὸν θάνατόν του (φεύγει ν δὲ αἰσχρὸν ἔφη εἶναι, Ξεν. Ἑλλην. Α VII 32-33) καὶ οὕτω ἔπρσεν εἰς τὴν πρώτην σύγκρουσιν, προτιμήσας νὰ τιμῇ τὴν πατρίδα του μὲ ἓνα ἔνδοξον θάνατον, παρὰ μὲ μίαν νίκην. Ὁ Π. Κανελλόπουλος γράφει («Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος», τόμ. 1ος, σελῖς 168) ὅτι «ὁ Λύσανδρος δὲν θὰ ἔδιδε ποτὲ τέτοια ἀπάντησιν καὶ κανένας ἀρχιναύαρχος, πὺ τὴν προσωπικὴν του τιμὴν θὰ τὴν ἔβλεπε συννεφισμένη μὲ τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος του, δὲν θάδινε μιὰ τέτοια ἀπάντησιν. Ὁ Καλλικρατίδας δὲν κατὰλαβε τὴν διαφορὰ μεταξὺ Θερμοπυλῶν καὶ Ἀργινουσῶν».

Μετὰ τὴν νικηφόρον ναυμαχίαν, οἱ νικηταὶ στρατηγοί, ἦτοι οἱ ἔχοντες τὴν εὐθύνην τῆς ναυμαχίας ὁκτὼ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων (ὁ Περικλῆς, ὁ ἀπὸ Ἀσπασίας υἱὸς τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς — οἱ ἕτεροι δύο ἐκ τοῦ πρώτου γάμου υἱοὶ του καὶ ὁ ἴδιος προσεβλήθησαν ἀπὸ τὸν φοβερὸν λοιμὸν καὶ ἀπέθανον, — ὁ Θρασύλλος, ὁ Διομέδων, ὁ Λυσίας, ὁ Ἀριστοκράτης, ὁ Ἐρασινίδης, ὁ Πρωτόμαχος καὶ ὁ Ἀριστογένης, Ξεν. Ἑλλην. Α VII 2) συνήλθον ἐν συμβουλίῳ καὶ συνεσκέφθησαν ἕαν ἔπρεπε νὰ καταδιώξωσι τὸν ἡττηθέντα ἐχθρικὸν στόλον πρὸς πλήρη καταστροφὴν τούτου, ἐκμεταλλευσόμενοι τὴν ἐπιτυχίαν τῶν, καὶ νὰ πλεύσωσι πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ εἰσέτι πολιορκουμένου ὑπὸ 50 σπαρτιατῶν τριήρων Κόνωνος, ἢ μᾶλλον νὰ μεριμνήσωσι διὰ τὴν διάσωσιν τῶν ἐν τῷ πελάγῳ ἐπιπλεόντων νεκρῶν αὐτῶν καὶ ναυαγῶν. Κατὰ τὴν σύσκεψιν, ὁ Διομέδων ὑπεστήριξε νὰ μὴ καταδιώξωσι τὸν ἐχθρικὸν στόλον, οὐδὲ νὰ σπεύσωσι πρὸς ἀπολύτρωσιν τοῦ πολιορκουμένου Κόνωνος, ἀλλὰ νὰ ἀσχοληθῶσι μόνον μὲ τὴν διάσωσιν τῶν ναυαγῶν καὶ τὴν περισυλλογὴν τῶν νεκρῶν, πράγμα ὅμως ὅπερ δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου, ὥστε καὶ ὑποτιθεμένου ὅτι οἱ λοιποὶ ἦσαν ἔνοχοι, οὗτος ἦτο ἄθως.

Μετὰ πολλὰς συζητήσεις, τὸ συμβούλιον τῶν στρατηγῶν, ἀποδεχθὲν τὴν πρότασιν τοῦ στρατηγοῦ Θρασύλλου, ἀπεφάσισε νὰ ἐφαρμόσῃ διπλοῦν σχέδιον, ἦτοι ἐν τμήμα τοῦ στόλου νὰ πλεύσῃ πρὸς καταδιώξιν τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἀπελευθέρωσιν τοῦ Κόνωνος, ἕτερον δὲ τμήμα ἐκ 47 τριήρων, ὑπὸ τοὺς τριηράρχους Θρασύβουλον καὶ Θηραμένην, νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὴν περισυλλογὴν τῶν ναυαγῶν καὶ ναυαγίων. Φαίνεται ὅμως, ὅτι ἡ διαταγὴ αὕτη, ἐλλείψει συντονιστοῦ ἀρχιναύαρχου, ἐλήφθη μὲ βραδύτητα καὶ καθυστέρησιν, ἐν τῷ μεταξὺ δέ, ἐπελθόντος σφοδροῦ ἀνέμου καὶ χειμῶνος, οὐδεμίαν ἐκ τῶν ληφθεισῶν ἀποφάσεων ἡδυνήθησαν νὰ ἐκτελέσωσι. «Ταῦτα δὲ βουλομένους (τοὺς στρατηγοὺς) ποιεῖν ἄνεμος καὶ χειμὼν διεκόλυσεν αὐτοὺς μέγας γενόμενος» (Ξεν. Ἑλλην. Α ΓΙ 35).

Ἐν τῷ μεταξύ, οἱ νικηταὶ στρατηγοὶ ὑπέβαλον, ὥς εἶχον ὑποχρέωσιν, εἰς τὸν δῆμον ἔκθεσιν περὶ τῶν γεγονότων, τουτέστιν διὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ναυμαχίας, διὰ τὰς ἀπωλείας ἐκατέρωθεν κατὰ τὴν ναυμαχίαν καὶ τέλος ἀνέγραψαν εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν ὅτι, λόγῳ ἐνοκηψάσης μετὰ τὴν ναυμαχίαν κακοκαιρίας, δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ διάσωσις ὅλων τῶν ναυγῶν καὶ ἡ περισυλλογὴ τῶν νεκρῶν. Καὶ ἐνῷ κατ' ἀρχάς, ἅμα τῇ λήψει τῆς ἐκθέσεως, οὐδεμίαν σκέψιν ἔγινε περὶ παραλείψεως καθήκοντος, ἐν τούτοις, μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἐπειδὴ οἱ ἀπολεσθέντες ναυαγοὶ καὶ μὴ προσηκόντως κηδευθέντες νεκροὶ ἦσαν πολλοί, οἱ ἀδίστακτοι δημαγωγοὶ Ἀρχέδαμος, Κλεοφῶν καὶ ἄλλοι, ἔνεκον τοῦ μονίμου φθόνου αὐτῶν κατὰ τῶν πολεμικῶν ἀνδρῶν, ἐδημιούργησαν θόρυβον καὶ ἠρέθισαν τὴν κοινὴν γνώμην, ἰδίως τοὺς συγγενεῖς τῶν πνιγέντων καὶ ἐστράφησαν κατ' ἀρχάς εἰς βάρος τοῦ Θρασυβού-

λου καὶ τοῦ Θηραμένους. Ὅταν οἱ δύο οὔτοι τριήραρχοι, οἱ διαταχθέντες νὰ μερινήσωσι διὰ τὴν περισυλλογὴν τῶν νεκρῶν καὶ διάσωσιν τῶν ναυαγῶν, ἀφίχθησαν εἰς Ἀθήνας, φοβηθέντες ἐκ τῶν διαδόσεων μήπως εἰσαχθοῦν εἰς δίκην ὡς ὑπῆλθον παραλείψας καθήκοντος καὶ δικαιολογούμενοι ἐπέροισαν τὰς εὐθύνας εἰς βάρος τῶν στρατηγῶν. Οἱ τελευταῖοι, μαθόντες ταῦτα, ὑπέβαλον νέαν ἔκθεσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπεστήριξαν, χωρὶς νὰ ἀναιροῦν τὴν προηγουμένην, ὅτι ἂν τελικῶς ὑπῆρχεν εὐθύνη, αὕτη ἐβάρυνε τὸν Θηραμένην καὶ τὸν Θρασύβουλον, προσέθετον ὁμῶς, ὅτι οὔτε καὶ αὐτοὶ εἶχον εὐθύνην, διότι ἢ μὴ διάσωσις τῶν ναυαγῶν ὠφείλετο εἰς τὴν μετὰ τὴν ναυμαχίαν ἐπελθοῦσαν ἀπότομον καὶ σφοδρὰν κακοκαιρίαν. Ἀλλὰ ἡ δύναμις τῶν δημαγωγῶν παρέσυρε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου εἰς τὴν λήψιν ἀποφάσεως περὶ καθαιρέσεως τῶν ὀκτὼ στρατηγῶν, διὰ παραλείψιν ἱεροῦ καθήκοντος καὶ ἀνακλήσεως τούτων εἰς Ἀθήνας πρὸς ἀπολογία ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. διότι «κληξίας τῆς ναυμαχίας τοὺς ναυαγοὺς οὐκ ἀνείλυντο καὶ τὰς νενομισμένας τιμὰς τοῖς νεκροῖς οὐκ ἀπέδωκαν».

Ἐκ τῶν ναυμαχησάντων ὀκτὼ στρατηγῶν, ὁ Πρωτόμαχος καὶ ὁ Ἀριστογένης, προβλέποντες τὴν τῆχην πρὸς τοὺς ἀνέμους, δὲν προσήλθον, διαφυγόντες εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰωνίας («οὐκ ἀπῆλθον εἰς Ἀθήνας φοβηθέντες τὴν ὀργὴν τοῦ πλήθους ἔφυγον». Ξενοφ. Ἑλλην. Α VII 1-2), οἱ δὲ ἑτεροὶ ἔξι, ὑπακούσαντες εἰς τὰ κελεύσματα τοῦ δήμου καὶ ἔχοντες τὴν συνείδησίν των ἥσυχον, βέβαιοι ὄντες περὶ τῆς ἀθωότητός των, ἀρόπως ἔπλευσαν πρὸς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς. Τινὲς μάλιστα ἐκ τούτων, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ φαντασθῶσιν ὅτι ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων θὰ τοὺς θανατώσῃ, ἀφοῦ ὑπῆρξαν οἱ κύριοι συντελεστοὶ τῆς νίκης τοῦ ἀθηναικοῦ στόλου. Ὡς ὁ Θράσυλος, ὁ ναυαρχὸν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς νικηφόρου ναυμαχίας, ἢ ὁ Περικλῆς, ὁ καταβυθίσας διὰ τοῦ ἐμβόλου του τὴν ναυαρχικὴν τριήρη τοῦ Καλλικρατίδα, ἢ ὁ Λυσίας, ὅστις ναυαγὸς ὦν ὁ ἴδιος, διεσώθη ὡς ἐκ θαύματος. Εὐθὺς ὡς οἱ στρατηγοὶ ἀφίχθησαν εἰς Ἀθήνας, κατηγορήθησαν ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου ἐπὶ παραβάσει καθήκοντος οὐ μόνον ἐκ μέρους τῶν δημαγωγῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ τριηράρχου Θηραμένους, ὅστις ἦτο καὶ ὁ κύριος κατήγορος, μολοντί ἂν ὑπῆρχεν εὐθύνη ἀμελείας τινος, αὕτη ἐβάρυνε κατὰ κύριον λόγον αὐτὸν τοῦτον τὸν τριήραρχον, τὸν διαταχθέντα ὑπὸ τῶν ναυάρχων νὰ περισυλλέξῃ τοὺς ναυαγοὺς καὶ νεκροὺς. Οἱ ναῦαρχοι, μετὰ τὴν ἀπαγγελίαν τοῦ κατηγορητηρίου ἐξέθησαν συνοπτικῶς καὶ διὰ βραχέων τὰ λαβόντα χώραν γεγονότα καὶ ὑπεστήριξαν ὅτι, ἐνῶ αὐτοὶ κατεδίωκον τὰ ἐχθρικά πλοία, κατόπιν διαταγῆς των, ἡ περισυλλογὴ τῶν νεκρῶν καὶ ἡ διάσωσις τῶν ναυαγῶν εἶχεν ἀνατεθῇ εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν κατήγορόν των Θηραμένην καὶ ὅτι, παρὰ τὴν ἀνάγκηστον διαγωγὴν τούτου, δὲν ἐπιρρίπτωσιν αὐτῷ εὐθύνην τινα ἀμελείας, διότι ἢ μὴ ἐκτέλεσις τῆς διαταγῆς των ὠφείλετο εἰς τὴν τρικυμίαν. Ἐκ τῆς συντόμου αὐτῆς ἐκθέσεως τῶν γεγονότων, ἐδημιουργήθη εὐμενὴς διὰ τοὺς κατηγορούμενους ἀτιμόσφαιρα. Οἱ σκευσορροὶ ὁμῶς, βλέποντες τὴν εὐνοϊκὴν τροπὴν τῆς διαδικασίας καὶ φοβηθέντες ἀθώωσιν τῶν στρατηγῶν, ἐπέτυχον ἀναβολὴν τῆς ὑποθέσεως δι' ἄλλην ἐκκλησίαν, ἐπὶ τῇ λόγῳ ὅτι ἐπλησίαζε τὸ σκότος καὶ δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ διακριθῇ ἡ ἀνάγκη τῶν χειρῶν διὰ τὴν ψηφοφορίαν, πρὸς σχηματισμὸν τῆς πλειοψηφίας. Συγχρόνως ὁμῶς ἐπρότειναν δολίως καὶ ὁ δῆμος ἀπεδέχθη. ὅτι ἡ Βουλὴ θέλει ὑποβάλῃ προβοδύλευμα περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν θέλουσι δικασθῇ οἱ κατηγορούμενοι. Ἐν τῷ μεταξύ, οἱ δημαγωγοὶ ἠρθέιζον διὰ παντὸς τρόπον τὰ πνεύματα καὶ τοὺς συγγενεῖς τῶν ναυαγῶν καὶ τῶν νεκρῶν, μὲ σκοπὸν νὰ προκαλέσουν συγκίνησιν καὶ ἐξέγερσιν τῶν πολιτῶν, οἵτινες μετεῖχον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου. Ὁ Θηραμένης μάλιστα, μετεχειρίσθη ἀνέντιμον καὶ ἀνῆθικον τρόπον, διὰ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἔξαρσιν τῶν παθῶν καὶ δημιουργίαν ἐντυπώσεων. Ἐπεισε μερικοὺς ἀνθρώπους νὰ προσέλθουν εἰς τὴν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας τελουμένην ἐορτὴν

τῶν Ἀπατουρίων, εἰς ἣν συνεώρταζον ὅσοι ἀνῆκον εἰς τὴν ἰδίαν φατρίαν, μελανοφοροῦντες καὶ μὲ ξυρισμένην τὴν κεφαλὴν, προσποιούμενοι ὅτι ἦσαν συγγενεῖς δῆθεν τῶν ναυαγῶν καὶ τῶν νεκρῶν. («Οἱ μὲν οὖν περὶ Θηραμένην παρεσκεύασαν ἀνθρώπους μέλανα ἱμάτια ἔχοντας καὶ ἐν χροῇ κεκαρμένους πολλοὺς ἐν ταύτῃ τῇ ἑορτῇ, ἵνα πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ῥοικεν ὡς δὴ συγγενεῖς ὄντες τῶν ἀπολωλότων καὶ Καλλίξενον ἔπεισαν ἐν τῇ Βουλῇ κατηγορεῖν τῶν στρατηγῶν», Ξενον. Ἑλλην. Α VII 8). Ἡ σκηνὴ αὕτη, ποῦ ἔλαβε χώραν ἐν Ἀθήναις κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ 406 π.Χ., ἐπανελήφθη μὲ καταπληκτικὴν ὁμοιότητα κατὰ τὸ Δεκεμβριανὸν κίνημα τοῦ 1944, εἰς τὴν ὁδὸν Σταδίου, ὅπου μετεφέρετο ὑπὸ ἀνδρῶν φέρετρον πλήρες λίθων καὶ ἠκολούθουν αὐτὸ γυναῖκες μελανειμονοῦσαι δλοφυρόμεναι, ὡς δῆθεν σύζυγοι ἢ ἀδελφαὶ ἢ μητέρες τοῦ δῆθεν ἀδίκως φονευθέντος. Ἡ ὁμοιομορφος αὕτη ἐπανάληψις τῆς ἀνωτέρω σκηνῆς, ὀφείλεται προφανῶς εἰς ἀπλὴν συμπτῶσιν καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἀρχαιομάθειαν τῶν ὀργανωτῶν τῆς σκηνοθεσίας, οἱ ὅποιοι δὲν φαίνεται πιθανὸν ὅτι εἶχον ἀναγνώσει τὸν Ξενοφῶντα. Ὅπως καὶ ὁ Ἱμβραῖμ Πασᾶς, χωρὶς νὰ ἔχη διαβάσει Θουκυδίδην, κατὰ τὴν κατ' Ἰούλιον 1826 πορείαν τοῦ ἐκ Καλαβρυτῶν πρὸς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἀργους, ἠκολούθησε τὸ δρομολόγιον ποῦ εἶχεν ἀκολουθήσει ὁ Βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἅγις κατὰ τὸ 13ον ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου εἰς τὰς συγκρούσεις τοῦ μὲ τοὺς Ἀργεῖους. Ἵσως ὅμως ὁ ἀκολουθῶν τὸν Ἱμβραῖμ Πασᾶν Γάλλος Συνταγματάρχης Σουλεϊμὰν Μπέης (ΣΕΒ) νὰ ἔδωκε σχέδιον πορείας εἰς τὸν σατράπην, διότι ἐνδεχομένως νὰ ἐγνώριζεν ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Θουκυδίδου τὴν πορείαν τοῦ Ἀγίδος.

Οὕτω, διὰ τῶν δολίων τούτων ἐνεργειῶν, οἱ δημαγωγοὶ ἐπέτυχον ἵνα ἡ βουλὴ υἱοθετήσῃ σχέδιον προβολεύματος, προταθέντος ὑπὸ τοῦ Καλλίξενου, κατ' ἀπαίτησιν τῶν ἐξερεθισθέντων συγγενῶν τῶν θυμάτων, καθ' ὃ ἡ ἀπολογία τῶν κατηγορουμένων θεωρεῖτο περαιωμένη καὶ ὅλη ἡ διαδικασία συμπληρωμένη κατὰ τὴν προηγουμένην ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ δὲν ἀπέμενε παρὰ ἡ ψηφοφορία τῶν πολιτῶν κατὰ φυλὰς περὶ τῆς ἐνοχῆς ἢ μὴ τῶν κρινόμενων. Τὸ προβούλευμα αὐτὸ παρεβίαζεν ὅλους τοὺς τύπους τῆς διαδικασίας καὶ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν, διότι κατὰ τὴν προηγουμένην ἐκκλησίαν ἐγένετο ἀπλὴ προκαταρκτικὴ ἐξέτασις καὶ οὐδεμία ἀνάκρισις διεξήχθη, οὐδὲ προθεσμία εὐλογος παρεσχέθη εἰς τοὺς κατηγορουμένους, ἵνα προπαρασκευάσωσι τὴν ἀπολογίαν αὐτῶν. Ἐκτὸς τούτου, ὅμως, τὸ προβούλευμα παρεβίαζε καὶ τὸ ψήφισμα τοῦ Καννῶνου. δι' οὗ ὠρίζετο, ὅτι δέον νὰ γίνεται κερχωρισμένως δι' ἕκαστον κατηγοροῦμενον ψηφοφορία. ἐνῶ κατὰ τὸ προβούλευμα, διὰ μιᾶς μόνον ψηφοφορίας ἔμελλε νὰ ἀποφασισθῇ ἡ ἐνοχὴ ἢ ἡ ἀθωότης τῶν ὀκτὼ στρατηγῶν συνάμα. Πόσον σοβαρὰ ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ ἄνω ψηφίσματος ἐπιβαλλομένη διάκρισις ἐκάστου κατηγορουμένου καὶ πόσον ἐπικίνδυνος ἦτο ἡ προταθεῖσα συλλήβδην κρίσις ὅλων τῶν κατηγορουμένων, ἀνεφάνη εἰς τὴν παροῦσαν περίπτωσιν, καθ' ὅσον, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, κατὰ τὸ συγκροτηθὲν μετὰ τὴν νίκην στρατιωτικὸν συμβούλιον, ὁ Λιομέδων εἶχε προτείνει νὰ ἀσχοληθῶσιν ὅλαι αἱ δυνάμεις μὲ τὴν περισυλλογὴν τῶν νεκρῶν καὶ ναυαγῶν, κερχωρισμένως δὲ κρινόμενος ὁ στρατηγὸς οὗτος, ἔδει νὰ κηρυχθῇ ἀθῶος, ἔστω καὶ ἂν ἦσαν ἐνδεχομένως ἑνοχοὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοί. Ἀλλὰ καὶ ὁ Λυσίας ἐκρίθη μετὰ τῶν ἄλλων στρατηγῶν συγχρόνως καὶ ἦτο καὶ οὗτος ναυαγὸς καὶ ἐσώθη μετὰ πολλοῦ κόπου. Μὲ τὸ σκανδαλῶδες ὅμως προβούλευμα, τὸ ὁποῖον ἦτο προϊόν τῶν σκευωριῶν, τῶν δολοπλοκῶν καὶ τῆς δημαγωγίας, ἡ ἀπόφασις θὰ ἐξεδίδετο διὰ μιᾶς καὶ μόνης ψηφοφορίας περὶ πάντων τῶν κατηγορουμένων.

Μόλις συνῆλθεν ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου καὶ ὁ κῆρυξ ἀνέγνωσε τὸ προβούλευμα καὶ ἐπρόκειτο νὰ ἀρχίσῃ ἡ ψηφοφορία, ἂν καὶ πολλοὶ πολῖται, κυρίως δὲ οἱ συγγενεῖς τῶν ναυαγῶν καὶ τῶν νεκρῶν, διέκειντο δυσμενῶς πρὸς τοὺς στρατηγούς, λόγῳ τῆς διαστροφῆς τῶν γεγονότων καὶ τῆς δημιουργίας σκοπίμως δυσμε-

νοῦς ψυχολογικοῦ κλίματος, ἐν τούτοις δὲν ἔλειψαν καὶ οἱ ἔντιμοι πολῖται καὶ ὑπερασπισταὶ τοῦ νόμου, οἵτινες ἐπεχείρησαν νὰ καταπολεμήσωσι τὸ ἄδικον καὶ ἀντιδικονομικὸν τοῦτο προβούλευμα. Εἷς ἐξ αὐτῶν, ὁ Εὐρυπτόλεμος, χρησιμοποιοῦν ὡς ὄπλον τὴν γραφὴν παρανόμων, κατηγοροῦσε τὸν Καλλιξένον ὅτι τὸ προβούλευμα τῆς βουλῆς ἦτο παράνομον, διότι ὥριζε κοινὴν δι' ὅλους ἀνεξαίρετως τοὺς κατηγορουμένους δίκην («μῖα ψήφῳ ἅπαντας κρίνειν», Ξενοφ. Ἑλλην. Α VII 34) καὶ τοὺς ἀπεστέρει τὸ δικαίωμα τῆς ἀπολογίας, μὲ τὴν ἄπορην δὲ αὐτὴν συνεφώνουν καὶ ἄλλοι πολῖται. Ἐν περιπτώσει προσβολῆς τοῦ προβουλεύματος ὡς παρανόμου, ἔδει νὰ διακοπῇ ἡ διαδικασία μέχρις ὅτου ἀποφανθῇ ἡ ἐκκλησία ἂν πράγματι τὸ προβούλευμα ἦρχετο εἰς σύγκρουσιν μὲ τοὺς κειμένους νόμους. Τὸ πλήθος ὅμως, ἐρεθιζόμενον ὑπὸ τοῦ Θηραμένου καὶ τῶν δημαγωγῶν καὶ φοβούμενον, διὰ τῆς διακοπῆς τῆς δίκης, ἀθώωσιν τῶν κατηγορουμένων, ἐβόα «δεινὸν εἶναι εἰ μὴ τις ἔασει τὸν δῆμον πράττειν ὃ ἂν βούληται» (Ξενοφ. Ἑλλην. Α VII 12). Ἡ γνώμη τοῦ πλήθους ἦτο, ὅτι ὁ δῆμος μπορεῖ νὰ παραβιάξῃ, ὅταν συγκαλεῖται ὡς δικαστήριον, τοὺς νόμους καὶ οὕτω αἱ εὐγενεῖς φωναὶ τῶν χρηστοτέρων πολιτῶν, πὺν ὑψώθησαν καὶ ἡμφεσβήτησαν τὴν ὀρθότητα καὶ νομιμότητα τῆς διαδικασίας αὐτῆς ἐπνίγησαν εἰς τὰς κραναὰς τοῦ παραφερομένου ὑπὸ τῶν δημοκόπων πλήθους. Εἷς δὲ ἐκ τῶν δημαγωγῶν, ὁ Λυκίσκος, διὰ νὰ καταφοβίῃ τοὺς ἀντιλέγοντας, ὑπέβαλε πρότασιν, καθ' ἣν, ἐὰν δὲν ἀποσύρουν τὴν ἔνστασιν καὶ ἐπιμένουν νὰ τηρηθῇ ὁ νόμος, θέλουν συμπεριληφθῇ εἰς τὴν τῶν στρατηγῶν κατηγορίαν («καὶ τοὺτος γῆ αὐτῇ ψήφῳ κρίνεσθαι ἥπερ καὶ τοὺς στρατηγοὺς», Ξενοφ. Ἑλλην. Α VII 13). Κατόπιν τούτου, ὁ Εὐρυπτόλεμος ἠναγκάσθη, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ φόβου, νὰ ἀποσύρῃ τὴν πρότασίν του περὶ ἐλλείψεως νομιμότητος τοῦ προβουλεύματος.

Ἀλλὰ καὶ οἱ πρυτάνεις, δηλαδὴ οἱ ἐπίτροποι τῆς βουλῆς, οἱ κατὰ νόμον προεδρεύοντες τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου καὶ διευθύνοντες τὴν συζήτησιν καὶ τὰς ἐργασίας αὐτῆς, οἵτινες ἐθεώρουν ὁμοίως τὸ προβούλευμα καὶ τὸν τρόπον διαδικασίας παράνομον, ἀπειληθέντες καὶ οἱτοὶ ὑπὸ τοῦ Καλλιξένου διὰ τῆς αὐτῆς ὡς ἄνω ἀπειλῆς, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν, πλὴν τοῦ πρυτάνεως Σωκράτους τοῦ Σωφρονίσκου, ὅστις ἐπέμενε μέχρι τέλους ἐντίμως διαμαρτυρούμενος καὶ μὴ ἐπηρεαζόμενος ἐκ τῆς ἀπειλῆς, ἐδήλωσεν δέ, ὅτι θὰ πράξῃ τὰ πάντα κατὰ νόμον («πλὴν Σωκράτους τοῦ Σωφρονίσκου, οὗτος δὲ οὐκ ἔφη ἄλλ' ἢ κατὰ νόμον πάντα ποιήσιν»). Ἐν συνεχείᾳ, ὁ Εὐρυπτόλεμος ἐπεχείρησεν ἐκ νέου νὰ ἀποτρέψῃ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ παρανόμου προβουλεύματος δι' ἄλλον τρόπον. Χρησιμοποιοῦν τὸ δικαίωμα τοῦ λόγου πὺν εἶχεν ὡς μέσον ὑπερασπίσεως, κατηγοροῦσε κατ' ἀρχὰς δύο στρατηγοὺς, τὸν Περικλέα καὶ τὸν Διομέδοντα, διότι ἠμπόδισαν τοὺς ἄλλους στρατηγοὺς νὰ καταλογίσουν εἰς τὴν ἐκθεσὶν τῶν εὐθύνων εἰς τὸν Θηραμένην καὶ τὸν Θρασυβούλον διὰ τὴν παράλειψιν διασώσεως καὶ περισυλλογῆς τῶν ναυαγῶν καὶ νεκρῶν τῆς ναυμαχίας. Ἐν συνεχείᾳ ἀνέφερε τὸ δικαίωμα τῶν κατηγορουμένων νὰ ἀπολογηθῶν καὶ προέτεινεν ὅπως ἡ ὅλη διαδικασία διεξαχθῇ εἴτε κατὰ τὸ ψήφισμα τοῦ Καννωνοῦ, εἴτε κατὰ τὸν νόμον περὶ ἱεροσυλίας καὶ προδοσίας. Ἐπιπροσθέτως ἐπεσημάνεν εἰς τὸν δῆμον, ὅτι ἡ ἀπαγγελία κοινῆς κατηγορίας καὶ ἡ διεξαγωγὴ κοινῆς δίκης δι' ὅλους τοὺς στρατηγοὺς («μῖα ψήφῳ ἅπαντας κρίνειν») ἦτο ἐνδεχόμενον νὰ ὀδηγήσῃ εἰς ἀδικίας, ἀφοῦ ὅλοι οἱ στρατηγοὶ δὲν εἶχον τὰς αὐτὰς εὐθύνas, ὑπενθυμίζων τὴν περίπτωσιν τοῦ στρατηγοῦ Λυσίου, ὅστις ναυαγὸς ὢν ἔδει νὰ δικασθῇ κατὰ τὸ προβούλευμα μετὰ τῶν ἄλλων στρατηγῶν, διότι δὲν ἐμερίμνησε διὰ τὴν διάσωσιν τῶν ἄλλων ναυαγῶν. Περαιῶν τὴν ὑπερ τῶν στρατηγῶν ἀγόρευσίν του, ὁ Εὐρυπτόλεμος συνεβούλευσε τοὺς Ἀθηναίους νὰ τιμῇσιν διὰ στεφάνων τοὺς νικητάς, ἀντὶ νὰ καταδικάσωσιν αὐτοὺς εἰς θάνατον καὶ ἐτέβαλεν εἰς τὸν δῆμον πρότασιν πρὸς ἐγκρισιν, καθ' ἣν ἕκαστος τῶν στρατηγῶν νὰ δικασθῇ κεχωρισμένως συμφώνως πρὸς τὸ ψήφισμα τοῦ Καννωνοῦ. Τὴν

πρότασιν ταύτην, γενομένης ψηφοφορίας, ἐνέκριναν οἱ πλείστοι τῶν πολιτῶν, οἱ ἀντίπαλοι ὅμως τοῦ Εὐρυπτολέμου, καταδημαγωγοῦντες τὸν δῆμον, κατεπολέμησαν μὲ νέα δικονομικά τεχνάσματα καὶ νέας δολοπλοκίας. Ἐχρησιμοποίησαν ὡς ὄργανόν των τὸν Μενεκλῆν, ὅστις ἐβεβαίωσε δι' ὄρκου, ὅτι τὸ λεγόμενον ψήφισμα Κανώνου (ὀνομασθὲν οὕτω ἐκ τοῦ προτείναντος αὐτὸ πολίτου, ἄγνωστον πότε) ἦτο παράνομον. Κατὰ τοὺς ἰσχύοντας τότε νόμους, ἐὰν ἐδίδοτο ὄρκος ὑπὸ πολίτου, ὅτι ψήφισμά τι ἦτο παράνομον, ἀνεστέλλετο ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ. Κατόπιν πάντων τούτων, ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἀπεφάσισε νὰ ἐφαρμογή πάλιν τὸ προβούλευμα τῆς βουλῆς τὸ ἐγκριθέν κατόπιν τῆς προτάσεως τοῦ Καλλιξένου.

Καὶ οὕτω ἔκλειπεν ὁ θλιβερός ἐπίλογος τῆς νίκης τῶν Ἀργινοῦσων καὶ συνετελέσθη τὸ ἀπαίσιον ἐγκλημα τῶν αἰώνων, διὰ τῆς καταδίκης εἰς θάνατον καὶ τῆς δημεύσεως τῆς περιουσίας τῶν ὀκτῶ ἀθῶων καὶ γενναίων νικητῶν στρατηγῶν. μὴ ἐξαίρεθέντος οὔτε τοῦ ναυαγοῦ Λυσίου, οὔτε τοῦ Διομέδοντος, ἀπέθανον δὲ οἱ ἔξι παρόντες διὰ τοῦ συνήθους τρόπου τοῦ θανάτου, ἦτοι διὰ κωνείου, καὶ ἐδημεύθη ἡ περιουσία αὐτῶν. Καὶ ὁ Ξενοφῶν καταλήγει μὲ διαφαινομένην θλίβην: «Καὶ μετὰ ταῦτα κατεψηφίσαντο (οἱ Ἀθηναῖοι) τῶν ναυμαχησάντων στρατηγῶν ὀκτῶ ὄντων (ἔξι παρόντες καὶ δύο ἐρήμην), ἀπέθανον δὲ οἱ παρόντες ἔξι» (Ξενοφ. Ἑλλην. Α VII 34). «Οὕτω δὲ ὁ δῆμος τότε παρεφρόνησε», γράφει ὁ Διόδωρος, «καὶ παροξυνθεὶς ἀδίκως ὑπὸ τῶν δημαγωγῶν, τὴν ὁργὴν ἀπέσκηπεν εἰς ἄνδρας οὐ τιμωρίας, ἀλλὰ πολλῶν ἐπαινῶν καὶ στεφάνων ἀξίους».

Ματαίως, μετ' ὀλίγον, ὁ δῆμος, ἀντιληφθεὶς ὅτι παρεσύρθη εἰς πλάνην ὑπὸ τῶν δημαγωγῶν καὶ μετανοήσας, παρέπεμψεν εἰς δίκην ἐκείνους, οἵτινες τὸν ἐξηπάτησαν. «Καὶ οὐ πολλῷ χρόνῳ ὕστερον μετέμελε τοῖς Ἀθηναῖοις», γράφει ὁ Ξενοφῶν (Α VII 34). Οἱ Ἀθηναῖοι ὡς ὑπευθύνους διὰ τὴν ἐξαπάτησίν των ἐθεώρησαν τὸν Καλλιξένον καὶ τέσσαρας ἄλλους, οὓς ἅπαντας ἐφυλάκισαν, πλὴν ὅμως οὗτοι κατώρθωσαν καὶ ἀπέδρασαν. Βραδύτερον, χορηγηθείσης ἀμνηστίας, ὁ ἐπιστρέψας εἰς Ἀθήνας Καλλιξένος δὲν κατεδιώχθη, ἀφέθη ὅμως νὰ ἀποθάνῃ ἐξ αἰτίας, μισηθεὶς καὶ περιφρονηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλ' ὁ ἰθὺς νοῦς τῆς σκευωρίας, ὁ Θηραμένης, ὁ σκηνοθέτης τῶν μαυροφορεμένων καὶ κουρεμένων ἀνθρώπων, πρὸς συγκίνησιν καὶ ἐρεθισμόν τοῦ ὄχλου, οὐδεμίαν ὑπέστη τιμωρίαν, διότι ἐκ τῶν παρασκηνίων ἐνεργῶν, δὲν ὑπῆρχεν εἰς βάρος του ἀποδεικτικὸν στοιχεῖον ἐνοχῆς. Τὸ κακὸν εἶχε συντελεσθῇ καὶ τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀνατραποῦν.

Ἡ δίκη τῶν στρατηγῶν παρουσιάζει δύο κυρίως φάσεις. Τὴν δικονομικὴν καὶ τὴν οὐσιαστικὴν. Καὶ ἡ μὲν δικονομικὴ πλευρὰ ἔχει σχέσιν μὲ τὴν ὁργάνωσιν, τὴν σύνθεσιν καὶ τὴν ἀρμοδιότητα τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Αὕτη ἦτο τὸ κυρίαρχον σῶμα τῆς δημοκρατίας μὲ εὐρείας καὶ σπουδαίας ἀρμοδιότητος καὶ δικαιοδοσίας. Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἐπήφιζε τοὺς νέους νόμους μετὰ προσηγομένην εἰς αὐτὴν ὑποβολὴν τοῦ σχετικοῦ προβουλεύματος ἀπὸ τὴν βουλὴν τῶν πεντακοσίων, ἀπεφάσιζε διὰ τὴν σύναμιν εἰρήνης, ἐξέλεγεν ὥρισμένους ἄρχοντας καὶ ἤσκει ἐν γένει τὸν ἔλεγχον τῆς διοικήσεως. Παραλλήλως ὅμως πρὸς τὰ νομοθετικά, διοικητικά καὶ διπλωματικά καθήκοντά της, ἐκέκτητο καὶ δικαστικὴν ἐξουσίαν, ἐπιβάλλουσα τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου ἢ τῆς ἑξορίας καὶ τῆς δημεύσεως τῆς περιουσίας εἰς ὥρισμένας περιπτώσεις. Εἶχεν ἀρμοδιότητα νὰ δικάσῃ τοὺς ἡττημένους στρατηγούς, ἀκόμη καὶ τοὺς νικητάς, εἰς περίπτωσιν ποὺ δὲν εἶχον τηρήσῃ τὰ νόμιμα. Σπουδαῖα ἀδικήματα κατὰ τῆς ἀσφαλείας τοῦ Κράτους κ.ἄ. ἐδικάζοντο ἀπὸ τὴν βουλὴν καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου. Ὅθεν, κατ' ἀρχὴν νομίμως παρελέμφθησαν οἱ στρατηγοὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, μετὰ τὸ σχετικὸν προβούλευμα τῆς βουλῆς, ἀντὶ τῆς Ἡλιαίας, ποὺ ἦτο τὸ κύριον, τὸ τακτικόν, ὅπως θὰ ἐλέγομεν σήμερον, δικαστήριον τῆς Πολιτείας - Κράτους. Ἡ διαδικασία ὅμως ποῦ

ἐτηρέθη, κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς δίκης, ἦτο ἀντιδικονομικὴ καὶ παράνομος, διότι ἐνῶ τὸ ἰσχύον ψήφισμα τοῦ Καννώνου ὥριζε γεχωρισμένην ψηφοφορίαν δι' ἕκαστον κατηγορούμενον, ἐν τούτοις, διὰ τεχνασμάτων καὶ ἄλλων δολιοτήτων καὶ δικονομικῶν παραβιάσεων, ἐνεκρίθη προβούλευμα τῆς βουλῆς, κατὰ τὸ ὁποῖον διὰ μιᾶς μόνης ψηφοφορίας ἐβέλλε νὰ αποφασισθῇ ἡ ἐνοχὴ ἢ ἡ ἀθωότης τῶν ὀκτὼ κατηγορουμένων στρατηγῶν συνάμα, μὲ τὰ ἐντεῦθεν θλίβερά καὶ δλέθρια ἀποτελέσματα. Ἄλλη δικονομικὴ παράβασις ἦτο ἡ στέρησις τοῦ δικαιώματος τῆς ἀπολογίας τῶν κατηγορουμένων, διότι ἀνακριθὼς ἐκρίθη ὅτι οἱ στρατηγοὶ ἀπελογήθησαν ἐν τῇ προτέρᾳ ἐκκλησίᾳ, ἐνῶ κατ' ἐκείνην ἐγένετο συνοπτικὴ καὶ προκαταρκτικὴ ἐξέτασις τῶν γεγονότων. Ἄλλὰ εἰς τὴν δίκην ἐκείνην δὲν παρεβιάσθησαν μόνον οὐσιώδεις δικονομικοὶ κανόνες, ἀλλὰ ἐθυσιάσθη καὶ ἡ οὐσία τῆς ὑποθέσεως, καὶ ἐξεδόθη ἄδικος ἀπόφασις, καθ' ὅσον οὐδὲν στοιχεῖον ἐνοχῆς προέκυψεν εἰς βάρος τῶν κατηγορουμένων καὶ παρὰ ταῦτα οὗτοι κατεδικάσθησαν εἰς τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, ἐνῶ βάσει τῶν ὑπαρχόντων στοιχείων ἡ ἀθωότης τῶν ἦτο ἔκδηλος.

Ἄλλὰ διατί ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἐξέδωκε μίαν τόσον ἄδικον ἀπόφασιν; Μήπως οἱ στρατηγοὶ παρέλειψαν πράγματι τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντός των καὶ ἠμέλησαν διὰ τὴν διάσωσιν τῶν ναυαγῶν; Ὁ Π. Κανελλόπουλος γράφει ἐπ' αὐτοῦ τὰ ἐξῆς εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος (πρῶτος τόμος, σελ. 169): «Ὅπως γράφει ὁ Μπιούρυ (Bury), ἡ πιὸ βάσιμη ὑπόθεσις εἶναι ὅτι ὁ ἀθηναῖκος λαὸς εἶχε δίκιον στήν πεποίθησίν του ὅτι καποῦ εἶχε σημειωθῇ μιὰ ἐγκληματικὴ ἀμέλεια καὶ ἡ φυσικὴ συγκίνησις ἀπὸ τὴν ἀγανάκτησιν ποὺ αἰσθάνθηκε τὸν παρέσυρε νὰ διαπράξῃ καὶ αὐτὸς ἓνα ἔγκλημα». Ὅπως ὁμως ἐσημειώθη ἀνωτέρω, μετὰ τὴν λήξιν τῆς νικηφόρου ναυμαχίας, συνῆλθεν τὸ στρατιωτικὸν συμβούλιον καὶ ἔλαβε, κατόπιν συζητήσεων, δύο σημαντικὰς ἀποφάσεις: Πρῶτον, μίᾳ δυνάμει νὰ καταδιώξῃ τὸν ἐχθρικὸν στόλον πρὸς ὀλοκληρωτικὴν συντριβὴν τοῦτου ἅφ' ἑνὸς καὶ ἅφ' ἑτέρου πρὸς ἀπολύτρωσιν τοῦ πολιορκουμένου Κόνωνος καί, δεύτερον, ἑτέρα δυνάμις, ὑπὸ τοὺς τριηράρχους Θηραμένην καὶ Θρασύβουλον, νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὴν περισυλλογὴν τῶν ναυαγίων, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ, ἐνσημιάσθη σφοδρὰς τρικυμίας, παρεκωλύθη ἡ διάσωσις τῶν ναυαγῶν. Εἶναι βεβαίως πιθανὸν νὰ καθυστέρησεν ἡ λήψις τῆς ἀποφάσεως ταύτης, ἡ βραδύτης ὅμως αὕτη ὠφείλετο κυρίως εἰς τὴν ἀπουσίαν ἐνὸς ἰσχυροῦ ἀρχιναυάρχου καὶ ἡ διχογνωμία πολλῶν ἰσοτίμων ναυάρχων εἶναι φυσικὴ εἰς τοιαύτας περιστάσεις. Ἄλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῇ, ὅτι αἰτία τοῦ ἀποτελέσματος ἦτο ἡ βραδύτης τῆς λήψεως τῆς ἀποφάσεως καὶ ἡ ἐν τῷ μεταξὺ μεταβολὴ τῶν καιρικῶν συνθηκῶν ἐπὶ τὰ χεῖρω, ἦτο δίκαιον νὰ καταδικασθῶσι, καὶ μάλιστα εἰς θάνατον, οἱ νικηταὶ νίκης περιφανοῦς; Ὁ πόλεμος, δυστυχῶς, ὀδηγεῖ συχνὰ εἰς τοιαῦτα ἐπακόλουθα καὶ δὲν ὑπάρχει περίπτωσις διεξαγωγῆς μάχης, ὅπου αἱ ἀποφάσεις λαμβάνονται ἐσπευσμένως ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν πραγμάτων καὶ οἱ ἀστάθμητοι παράγοντες ἐξαπατοῦν καὶ τοὺς μεγαλοφρεεῖς ἡγήτορας, χωρὶς νὰ σημειωθοῦν ἀμέλειαι ἢ παραλείψεις μικραὶ ἢ μεγάλαι καὶ αἱ ὁποῖαι ἐξαφανίζονται ἀπὸ τὸ ἐπιτυχὲς ἀποτέλεσμα. Εἰς τὸ Βατερλό δὲν ἐνίκησεν ὁ Οὐέλλικτον οὔτε ὁ Ναπολέων, ἀλλὰ ἡ μοῖρα. Ἡ Θεία Πρόνοια ἔκρινεν, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀλλάξῃ ἡ κατάστασις πραγμάτων εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ πρὸς τοῦτο δὲν ἐχρειάσθη τίποτε ἄλλο, παρὰ ὀλίγας σταγόνας βροχῆς, διὰ νὰ στρέψῃ τὸν ροῦν τῆς ἱστορίας εἰς τὴν ἐπιθυμητὴν κοίτην. Τὸν Ναπολέοντα δὲν τὸν ἐνίκησεν ὁ Οὐέλλικτον, ἀλλὰ ἡ μοῖρα. Ἡ ἱστορία δὲν τὸν ἐχρειάζετο πλέον. Ἰδοὺ καὶ ἐν παράδειγμα ἀπὸ τὴν νεωτέραν ἱστορίαν σχετικὸν μὲ τὰς ἀναποφεύκτους παραλείψεις κατὰ τὴν διεξαγωγὴν μαχῶν: Εἰς τὴν μάχην τῶν Δεσβενακίων κατὰ μῆνα Ἰούλιον 1822, μερικοὶ ἀρχηγοί, ἐπὶ κεφαλῇς τμημάτων, δὲν ὑπήκουσαν εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ ἀρχιστρατήγου Κολοκοτρώνη καὶ δὲν μετέβησαν εἰς τὰς καθορισθείσας θέσεις, μὲ

ἀποτέλεσμα νὰ διαφύγῃ μεγάλο τμήμα τοῦ ἐχθροῦ. Πράγματι, εἶχε διατάξῃ τὸν Γιατράκον καὶ τὸν Τσόκην νὰ μεταβοῦν μὲ τοὺς ἄνδρας τῶν εἰς τὸ Χαρθάτι τῶν Μυκηνῶν, πλὴν ὅμως οὗτοι οὔτε μετέβησαν ἐκεῖ, οὔτε εἰδοποίησαν περὶ τούτου τὸν ἀρχηγόν των, ἵνα λάβῃ ἐνδεχομένως ἄλλα μέτρα, δι' ἀναθέσεως τῆς ἀποστολῆς εἰς ἄλλα πρόσωπα. Οὕτω, ὁ Δράμαλης, μὲ ἓνα μεγάλο στρατιωτικὸν τμήμα, διέφυγεν ἀπὸ τὸ ἀφύλακτον ἐκεῖνο μέρος, ἄλλως θὰ συνετρίβετο ἐντελῶς καὶ θὰ ἐφονεύετο ἐνδεχομένως καὶ ὁ ἴδιος. «Ἄν εἶχαμε δικαστήρια, εἶπεν ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τοὺς ἀπειθήσαντας καπεταναίους ποὺ παρέλειψαν τὴν ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς, θὰ σᾶς ἐτουφέκιζαν». Κατὰ κανόνα, αἱ λεπτομέρειαι ἐνὸς σχεδίου οἰασδὴ ποτε μάχης, ἐφ' ὅσον δὲν ἀσκοῦν ἐπίδρασιν εἰς τὸ ἀποτέλεσμα, παραβλέπονται.

Ἐὰν ἐρευνήσωμεν, καὶ μάλιστα ἐκ τῶν ὑστέρων, μετὰ σχολαστικότητος ὅλας τὰς κινήσεις καὶ ἐνεργείας κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς ἐν προκειμένῳ ναυμαχίας, θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποστηριχθῇ, βασίμως ἢ ἀβασίμως, ὅτι ἐξ ὁρισμένων σφαλμάτων τῶν διοικητῶν, αἱ ἀπώλειαι εἰς πλοῖα καὶ ἄνδρας ὑπῆρξαν ἀδικαιολογῶς μεγάλαι καὶ ὅτι ἡ νίκη ἠδύνατο νὰ κερδηθῇ, ἐὰν ἐγίνοντο οἰκονομίαι δυνάμεων καὶ εὐφυέστερον σχέδιον, μὲ τὴν ἀπώλειαν πέντε μόνον τριήρων καὶ οὐχὶ 25. Κατ' αὐτὸν ὅμως τὸν τρόπον ἀγόμεθα εἰς συμπεράσματα ἄτοπα, ἂν ὅχι γελοῖα. Ἐν προκειμένῳ, οἱ στρατηγοὶ οὐδὲν καθῆκον παρημέλησαν, ἡ δὲ ἀδυναμία περισυλλογῆς τῶν ναυαγῶν ὠφείλετο ἀποκλειστικῶς εἰς ἐνσκήψασαν τρικυμίαν. Τοῦτο εἶναι ἀναμφισβήτητον καὶ ἀποδεχόμενον, ὥστε αὐτοὺς οὗτος ὁ δῆμος κατ' ἀρχὰς ἐπείσθη καὶ ἥτο ἔτοιμος νὰ ἀθώωσῃ τοὺς κατηγορουμένους, πλὴν ὅμως ὁ φθόνος τῶν ἀντιπάλων πολιτικῶν παρατάξεων κατὰ τῶν νικητῶν στρατηγῶν, αἱ σκευωρίαι, αἱ δολοπλοκίαι, τὰ ἀπατηλὰ δικονομικὰ τεχνάσματα, ἡ κακοήθεια, ἡ ἀχαλίνωτος δημιουργία, ἡ κατὰ παραγγελίαν ὀχλοκρατικὴ διαδήλωσις τῶν δῆθεν συγγενῶν τῶν θυμιάτων, ἡ οργανωθείσα ὑπὸ τοῦ Θηραμένου διὰ τῆς ἐμφανίσεως «ἀνθρώπων φερόντων μέλανα ἱμάτια καὶ ἐν χρῶ κεκαρμένους», ὁ ἐρεθισμὸς τῆς κοινῆς γνώμης, ἡ παρόξυνσις τῶν αἰσθημάτων τῶν συγγενῶν τῶν ναυαγῶν καὶ τῶν νεκρῶν καὶ ἡ πρωτάκουστος διαστροφὴ τῶν γεγονότων καὶ τῆς ἀληθείας, ὠδήγησαν τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν ἐν ἑσέως θανάτων καταδίκην τῶν νικητῶν στρατηγῶν. Ἄντι νὰ ἐκφράσῃ χάριτας καὶ εὐγνωμοσύνην πρὸς αὐτοὺς διὰ τὸ λαμπρὸν κατόρθωμά των. Οὕτω, ἡ πόλις ἐστερήθη, ἐν μέσῳ δεινῶν κινδύνων, τῶν ἱκανωτέρων αὐτῆς ἡγετῶν. Ὁ Παπαρηγόπουλος γράφει ὅτι «οὐδέποτε ἁμάρτημα πολιτικὸν ἐτιμωρήθη μετὰ τοιαύτης ταχύτητος καὶ αὐστηρότητος, ὅσον τὸ ἁμάρτημα τοῦτο τῶν Ἀθηναίων». Πράγματι, μετ' ὀλίγον χρόνον οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες εἶχον διορίσει στρατηγοὺς ὀλιγώτερον ἱκανοὺς τῶν ἀδίκως θανατωθέντων, ὑπέστησαν πανωλαθρίαν εἰς τοὺς Αἰγὸς Ποταμούς, ὅπου οὐ μόνον ἀπώλεσαν τὴν μάχην, ἀλλὰ καὶ τὸν πόλεμον καὶ οὕτω ἐπλήρωσαν ἀκριβὰ τὸ τελευταῖον ἀνοσιούργημα. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο τῆς δίκης ἦτο ἄραγε ἓνα καλῶς ὀργανωμένον πολιτικὸν ἔγκλημα καὶ μία πολιτικὴ δολοφονία μὲ δικαστικοφανῆ μαנדύαν καὶ ἠθέλησεν ὁ Θηραμὲν, μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους ὀλιγαρχικοὺς, νὰ στερῇ τὴν ἰδέαν τῆς δημοκρατίας ἀπὸ μερικοὺς δοκιμασμένους ὁπαδοὺς τῆς, ὅπως ἦσαν οἱ περισσσότεροι ἀπὸ τοὺς καταδικασθέντας στρατηγούς; Ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος καταλήγει καὶ σὲ ἓνα ἄλλο συμπέρασμα («Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος», 1ος τόμος, σελὶς 171): «Ἡ δημοκρατία ἔχει ἓνα ἔμφυτο μεγάλο μειονέκτημα. Δὲν μπορεῖ, χωρὶς νὰ παραβιάσῃ κάπως τὴν ἀρχὴν τῆς, νὰ ἐμποδίσῃ ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ τὴν ἀνατρέψουν, νὰ κάμουν χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας ποὺ χαρίζει σ' ὅλους».

Τὸ θαυμάσιον, λοιπόν, αὐτὸ πολίτευμα, τὸ πρωτότυπον, τὸ μὴ μιμούμενον ἑτέρους («παράδειγμα δὲ μᾶλλον ὄντες αὐτοὶ τισὶν ἢ μιμούμενοι ἑτέρους», Θουκυδ. II 37), δὲν κατόρθωσε νὰ χαλιναγωγῇ τὴν μαινομένην δημιουργίαν, τὴν ὀδηγοῦσαν εἰς τὴν νόθευσιν τοῦ πολιτεύματος καὶ εἰς ὀλέθρια ἀποτελέσματα. Καὶ ἡ

ἐκκλησία τοῦ δήμου, ἐκτελοῦσα διοικητικά καὶ δικαστικά καθήκοντα, παρεσύρετο εὐκόλως ἀπὸ τοὺς κακοήθεις δημοκόπους καὶ ἐξέδιδεν ὀλεθρίας ἀποφάσεις. Ἐραγε καὶ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἐκτελοῦντος παλαιότερον, πρὸ τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ 462, δικαστικά καὶ διοικητικά ἔργα, ἥτις τόσον ἀκριβοδικαίως ἀπεφαινότο, ὥστε ἐλέχθη ὅτι «οὐδεὶς πώποτε, οὔτε φεύγων ἀλούς, οὔτε διώκων ἡττηθείς, ἔκρινεν ὡς ἀδίκως ἐδικάσθη τὰ κριθέντα», ἦτο λόγου κόμπος ἢ ἔργων ἀλήθεια;

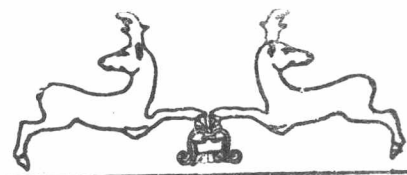
Ἄλλ' ἔαν ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων, βάσει τοῦ προβουλευματος τῆς βουλῆς τῶν πεντακοσίων, κατεδίκασεν εἰς θάνατον ἀθώους νικητὰς στρατηγούς, παρασυρομένη ὑπὸ τῆς ἐπιτηδεϊότητος τῶν δημαγωγῶν, μία ἄλλη βουλὴ εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους, ἀπῆλλαξεν ἕνα ἔνδοξον στρατάρχην δι' ἀποδεδειγμένα πρᾶγματα καὶ πεπλανημένας ἐκτιμήσεις κατὰ τὴν διάρκειαν μιᾶς ἀνυχτοῦς μάχης.

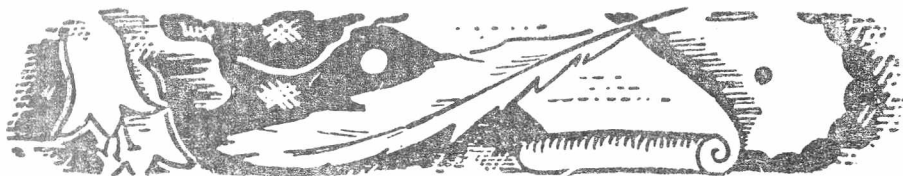
Ὅταν, διαρκοῦντος τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, ὁ Γερμανὸς στρατηγὸς ΛΟΥΤΝΕΝΤΟΡΦ διέταξε, κατὰ μῆνα Μάϊον τοῦ 1918, σφοδρὰν ἐπίθεσιν καὶ κατέλαβε τὸ Σειὲν ντὲ ντάμ καὶ τὸ Σουασόν, ἀπειλήσας συγχρόνως σοβαρῶς καὶ τὸ Παρίσι, οἱ Γάλλοι ἐθορυβήθησαν καὶ ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πρωτεύουσαν. Εὐθὺς ὡς ἐξεδηλώθη ἡ ἐπίθεσις, ὁ Πεταὶν ἔστειλεν εἰς τὴν μάχην πέντε μεραρχίας καὶ ὁ Διοικητὴς Στρατιάς Τανσὲ ντ' Ἐσπερὲ ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ μαχομένου εἰς τὸ πεδὶον τὸν ἐπιχειροῦσαν Ντυσὲν τρία σώματα στρατοῦ. Ὁ ἀρχιστράτηγος ὁμῶς Φὸς, κρατεῖ μεγάλας δυνάμεις ἀδρανεῖς, μολόντι τὸ μέτωπον εἰς τὸ σημεῖον τῆς ἐκδηλωθείσης ἐπιθέσεως εἶχεν ἀνάγκην καὶ ἄλλων ἐπικουριῶν. Εἰς τὰς διαμαρτυρίας τῆς Κυβερνήσεως, ἐξηγεῖ ὅτι εἶναι ἀρχιστράτηγος καὶ παρακολουθεῖ τὸ μέτωπον ἐν τῷ συνόλῳ του, δὲν δύναται δὲ νὰ διαθέσῃ ὅλας τὰς ἐφεδρείας καὶ νὰ κατευθύνῃ τὰς δυνάμεις του πρὸς τὸν Μάρνην, διότι δὲν ἦτο βέβαιος ὅτι τὰ στρατηγικά σχέδια τῶν Γερμανῶν δὲν προβλέπουν τὴν δημιουργίαν ἐνὸς ἄλλου μετώπου. Στὸ Παρίσι, ἡ Βουλὴ ἀναζητεῖ ἐνόχους, πιστεύουσα ὅτι μία τόσον ὀλοκληρωτικὴ καὶ ἐξουθενωτικὴ ἥττα, πού ἔπληξεν ἕνα στρατὸν ὁποῖος ποτὲ ἀπὸ τὸ 1914 δὲν εἶχεν ὑποχωρήσει, πρέπει νὰ οφείλεται σὲ κάποιον σφάλμα. Τὰ περισσότερα πρὸς δέχεται ὁ στρατηγὸς Φὸς, ὁ ὁποῖος ἐκράτησε τὰς γαλλικὰς ἐφεδρείας εἰς τὸν Βορρὰν καὶ δὲν ἐπίστευεν εἰς τὴν σημασίαν τῆς ἐπιθέσεως ἐναντίον τοῦ Σειὲν ντὲ ντάμ. Οἱ βουλευταὶ πού δὲν ἔχουν μεγάλην συμπόθειαν πρὸς τοὺς στρατιωτικούς, τὸν κατηγοροῦν ὅτι ὀνειροπολεῖ κατὰ τὴν κατὰστροφὴν τῶν σχεδίων καὶ ἀγνοεῖ τὸν στρατιώτην καὶ τὴν μάχην, ὅτι ἐπλανήθη εἰς τὰς ἐκτιμήσεις του καὶ ἔσυρε τὴν πατρίδα του εἰς τὴν καταστροφὴν. Ὁ Κλεμανσώ γνωρίζει ὅτι, εἰς τὰς ἀνωτέρω κατηγορίας, ὑπάρχει ἀρκετὴ δόσις ἀληθείας, ἀλλὰ κρίνει ὅτι δὲν εἶναι ὥρα διὰ τὴν ἀνάλυσιν τῶν εἰθυνῶν καὶ τὴν ἐκτίμησιν τῶν σφαλμάτων, οὔτε εἶναι ὀρθόν, διαρκούσης τῆς μάχης, νὰ ἀντικατασταθοῦν οἱ δεδοκίμασμένοι κατὰ τὸ παρελθὸν στρατηγοί. Ὁ βουλευτὴς Ζομπῆρ ἐπρότεινε νὰ συζητηθῇ ἐξεταστικῇ τῶν πραγμάτων ἐπιτροπῇ ἐκ βουλευτῶν. Ἄν ὁμῶς οἱ στρατηγοὶ ἐσύροντο εἰς τὸ δικαστήριον, κατηγορούμενοι δι' ἀνικανότητα καὶ κακὴν ὁργάνωσιν, ὑποχρεοῦμενοι νὰ δικαιολογήσουν βῆμα πρὸς βῆμα καὶ ὥραν πρὸς ὥραν τὰς ἐνεργείας των καὶ τὰς ἀποφάσεις των, πού ἐλαμβάνοντο μέσα εἰς τὴν κλαγγὴν τῶν ὅπλων καὶ τὸν ὀρυμαγδὸν καὶ τὴν σύγχυσιν τῆς μάχης, ποία ὠφέλεια θὰ προέκυπτεν; Καὶ ἐνῶ οἱ ρήτορες ἐμαίνοντο κατὰ τοῦ Φὸς, ἠγέρθη καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸ βῆμα ὁ τίγρης μὲ τὰ γκρίζα γάντια, αὐτὸς ὁ σκληρὸς Κλεμανσώ μὲ τὸ ἀντιμιλιταριστικὸν του πνεῦμα, πού παλαιότερον εἶχεν εἰπῇ «Ὁ πόλεμος εἶναι πολὺ σοβαρὸν ζήτημα, δὲν μπορούμε νὰ τὸν ἐμπιστευθοῦμε εἰς τοὺς στρατηγούς», καὶ μὲ φωνὴν ἔνρυν καὶ θραχνὴν πού ἀντήχησεν εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τοῦ Κοινοβουλίου, ἐνῶ οἱ ἀκρατοὶ ἐκράτουν τὴν ἀναισθησίαν των, ὤμωλεν ὡς ἑξῆς: «Οἱ στρατιῶται μας, οἱ μεγάλοι στρατιῶται μας, ἔχουν καλοὺς ἀρχηγούς, ἔχουν

μεγάλους ἀρχηγούς, ἔχουν ἀξιόους στρατηγούς... Τοὺς εἶδα αὐτοὺς τοὺς ἀρχηγούς πῶς πολεμοῦν. Δίνουν τὴν πλεον σκληρὰν μάχην τοῦ πολέμου μὲ ἡρωϊσμόν ποὺ δὲν βρῖσκω λέξεις νὰ σᾶς περιγράψω... Καὶ εἴμεθα, λοιπόν, ἡμεῖς ἐκεῖνοι, ποὺ θὰ ζητοῦμεν ἐξηγήσεις ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς, ποὺ πῆραν ἀποφάσεις μέσα στὴ μάχῃ; "Αν μοῦ ζητεῖτε κάτι τέτοιο, διώξατέ με καλύτερα ἀπὸ τὸ βῆμα τοῦτο. Ἐγὼ δὲν θὰ τὸ κάνω ποτέ». Ἡ αἴθουσα ἐδονήθη ἀπὸ χειροκροτήματα. ἡ τιμὴ τοῦ Φῶς εἶχε σωθῇ καὶ ἡ ἱστορία δὲν ἐκηλίδωσε τὴν δόξαν τῶν στρατηγῶν.

Εἰς τὴν δίκην ὅμως τῶν νικητῶν στρατηγῶν εἰς τὰς Ἀργινούσας, δὲν ἀντήχησεν παρομοία ἰσχυρὰ φωνὴ ὡς ἐκείνῃ τοῦ Κλεμανσώ, ἀλλ' ἐπεβλήθη ἡ κακοήθης φωνὴ τῶν ἀδιστάκτων δημαγωγῶν καὶ συνετελέσθη τὸ φρικτὸν ἔγκλημα τῶν αἰώνων, μὲ ὀλεθρίας συνεπείας, παρόμοιον τοῦ ὁποίου οὐδαμοῦ ἀναφέρει ἡ ἱστορία.

Καὶ αὐτὴ ἡ εὐγενὴς καὶ δικαία φωνὴ τοῦ φιλοσόφου Σωκράτους, κατεπνίγη μέσα εἰς τὴν βοήν τῶν φωνασκούντων δημαγωγῶν.

Ε. Ν. ΠΛΑΤΗ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΝΙΚΟΥ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ

Α' Εισαγωγική Σημείωση

Ο όρος «βιβλιογραφία» χρησιμοποιείται στην εργασία αυτή με στενή έννοια: περιορίζεται στα δημοσιεύματα για τον Νίκο Νικολαΐδη και δεν εκτείνεται και στην «εργογραφία» του, δεν περιλαμβάνει δηλαδή και τα δικά του δημοσιεύματα.

Η βιβλιογραφική αυτή εργασία πολύ απέχει από το να προσεγγίζει στην ιδεατή πληρότητα. Κι αν εμφανίζεται έδω, είναι επειδή, αντίθετα προς τις δημοσιευμένες ως τώρα για το θέμα βιβλιογραφίες, παρουσιάζει μια σχετική πληρότητα και μπορεί έτσι να αποτελέσει μια καλή λίγο-πολύ βάση για φιλολογικές μελέτες του νικολαΐδειου έργου αλλά και να ενεργήσει ως κίνητρο για να αναληφθεί από κάποιον ειδικευμένο το πόνημα της όσο το δυνατό πληρέστερης βιβλιογραφίας του συγγραφέα αυτού, την οποία αναμένει — όπως και τόσα άλλα — η φιλολογική μας επιστήμη. Όσοι κάθε συμπλήρωση, ενδεχομένως και διόρθωση, της εργασίας αυτής είναι ευπρόσδεκτοι.

Για τη συγκέντρωση των στοιχείων της βιβλιογραφίας μου δυσκολεύτηκα όχι λίγο, επειδή οι υπάρχουσες βιβλιογραφίες, όσο πολύτιμες κι αν μου στάθηκαν — χωρίς αυτές δεν θα είχα μπορούσε να προχωρήσω στη δική μου —, πάντως είναι άτελες κι έλλιπεις: εξάλλου, οι έξω απ' αυτές βιβλιογραφικές παραπομπές, που βρίσκονται μέσα σε δημοσιεύματα για τον Νικολαΐδη, είναι οι περισσότερες άτελεστατες. Έτσι, αναγκάστηκα να διεξαγάγω ο ίδιος βιβλιογραφική έρευνα. Με βάση τα πορίσματά της, συμπλήρωσα τις περισσότερες βιβλιογραφικές πληροφορίες, μερικές και τις διόρθωσα, ενώ ελάχιστες — πληροφορίες σχεδόν όλες για βιβλία, όχι για εκδοτικώς αναντιτελή δημοσιεύματα — απλώς τις βοήθα στον έλεγχο πλήρεις. Όσα λήμματα καταρτίστηκαν έτσι, παρουσιάζουν μια βιβλιογραφική πληρότητα — που στην περίπτωση των αναντιτελών δημοσιευμάτων φτάνει ως την αναγραφή και των σελίδων. Όμως άρκετς από τις βιβλιογραφικές πληροφορίες, που βοήθα δημοσιευμένες, δεν κατόρθωσα να τις έλέγξω κι ενδεχομένως τις συμπληρώσω κλπ. — και σε αυτό έγκειται η κύρια αδυναμία της εργασίας μου. Έτσι, άρκετήκα να σημειώσω από πού έχω άντλησει την καθεμιά. Αδύνατη αδυναμία προκύπτει από το ότι δεν είναι δυνατό να μη μου έχουν διαφύγει κάμποσα δημοσιεύματα για τον Νικολαΐδη. Γιατί από τα λήμματα της εργασίας αυτής λίγα αποτελούν προσωπική μου ανακάλυψη, ενώ τα περισσότερα συγκροτήθηκαν με άρπειρία δημοσιευμένες ήδη πληροφορίες. Αν λοιπόν δεν βοήθα να αναφέρεται κάποιον κάποιον δημοσίευμα, πιθανότατα ούτε και το ανακάλυψα. Εύλογη όμως είναι η εικάasia, ότι τα δημοσιεύματα της κατηγορίας αυτής ούτε πολλά είναι ούτε σημαντικά.

Ως βάση για τη βιβλιογραφική μου αναζήτηση έλαβα την παλαιότερη σχετική εργασία, τη Βιβλιογραφία Χατζηφώτη (1967) (βλ. λ. 91), με 15 λήμματα. Συμπληρωματικά χρησιμοποίησα: α) τη Βιβλιογραφία Περάνθη (1969

πιθανότατα) (βλ. λ. 93), με 19 λήμματα, από τα όποια τα 12 δικά του· β) τη Βιβλιογραφία Γιαλουράκη (μετά το 1970) (βλ. λ. 103), με 23 λήμματα, από τα όποια τα 6 δικά του· γ) τη Βιβλιογραφία Βαλκάνου (1980) (βλ. λ. 112), με 21 λήμματα, από τα όποια τα 11 δικά του.

Πολλές σχετικές και χρήσιμες βιβλιογραφικές παραπομπές, αξιοσημείωτες μάλιστα οι περισσότερες για την ικανοποιητική τους πληρότητα, βρίσκονται στην έκτην μελέτη του Στρατή Τσίρκα: «Ο διηγηματογράφος Νίκος Νικολαΐδης» (1950) (βλ. λ. 52). Από τις υπόλοιπες αναφέρω εκείνες που υπάρχουν στα κείμενα των Φράγκου, Καρακάση, Αλιθέρση, Μαλάνου (βλ. λλ. 13, 57, 76, 101 αντίστοιχως), σχεδόν όμως όλες βιβλιογραφικά άτελες ή και άτελέστατες.

Ειδικά για τα δημοσιεύματα στα «Κυπριακά Γράμματα», πολύτιμο — παρά τα κάποια λαθάκια του — είναι το «Ευρετήριο "Κυπριακών Γραμμάτων", 1934—1956», Λευκωσία, 1967, του Ανδρέα Μ. Λόη. Πρέπει όμως να μνημονευθεί και το βιβλίο της Κατερίνας Πλασσαρά: «Στρατής Τσίρκας, Βιβλιογραφία 1926—1978», Αθήνα, 1979, Έλληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, επειδή πολλά σχετικώς από τα δημοσιεύματα του Τσίρκα αναφέρονται στον Νικολαΐδη. Στα δύο αυτά βιβλιογραφικά έργα απαντάται αρκετές φορές το όνομα του Νικολαΐδη· δεν το έχρινα όμως εύλογο να τα περιλάβω στη βιβλιογραφία μου.

Το έξης παραπεμπτικό σύστημα ταιριάζει, και άλλωστε χρησιμοποιείται, στην εργασία αυτή. Στην παραπομπή σημειώνεται ο αριθμός του λήμματος του δλον δημοσιεύματος ή, αν πρόκειται για άποψασμα, και ό ή οι αριθμοί της ή των σελίδων του. Ο αριθμός του λήμματος εισάγεται απαραίτητα με το σημείο λ. αντίθετα, ο αριθμός της σελίδας εισάγεται με το σημείο σ. (ή σο.) μόνο όπου αλλιώς δημιουργείται κάποια ασάφεια. Προς άπλή διευκόλυνση του αναγνώστη αναγράφεται κατά κανόνα στην άρχή της παραπομπής και το όνομα του συγγραφέα του δημοσιεύματος. Αν μέσα στο λήμμα είναι αναγεγραμμένες και μία ή περισσότερες αναδημοσιεύσεις, ή παραπομπή γίνεται στη σελίδα της τελευταίας αναδημοσίευσης ως περισσότερο προσιτής· έτσι, Σαχίνης λ. 39, 42—44, σημαίνει παραπομπή στις σο. 42—44 του βιβλίου του Σαχίνη, στο όποιο έχει αναδημοσιευθεί ή άρχική δημοσίευση και το όποιο είναι και αυτό αναγεγραμμένο μέσα στο λήμμα 39. Αν όμως μέσα στο λήμμα γίνεται παραπομπή σε άλλο λήμμα στο όποιο έχει γίνει ή αναδημοσίευση — τοιούτο συμβαίνει στις περιπτώσεις που στο βιβλίο του δεύτερου λήμματος έχουν περιληφθεί πολλές αναδημοσιεύσεις ή και άρχικά δημοσιεύματα —, τότε μετά το σημείο λ. αναγράφονται, χωρισμένοι με λοξη γραμμή, και των δύο λημμάτων οι αριθμοί, άλλ' ακολουθούει ό αριθμός της σελίδας του δεύτερου μόνο λήμματος· έτσι, Αλιθέρσης λ. 3/76, 6—7, σημαίνει παραπομπή στις σο. 6—7 του αναγεγραμμένου στο λ. 76 βιβλίου, στο όποιο μαζί με άλλα έχει αναδημοσιευθεί και το κείμενο του Αλιθέρση του λ. 3· επίσης, Τσίρκας λ. 52/112, 27 σημαίνει παραπομπή στη σ. 27 του αναγεγραμμένου στο λ. 112 βιβλίου (το όποιο μάλιστα συμβαίνει να μὴν είναι του Τσίρκα αλλά ν' άποτελείται από αναδημοσιεύσεις κειμένων του Νικολαΐδη και μερικῶν ερμηνευτῶν του, ανάμεσά τους και του Τσίρκα, και από πρωτοδημοσιεύόμενα κείμενα του επιμελητή της έκδοσης Νίκου Βαλκάνου), στο όποιο έχει αναδημοσιευθεί και το κείμενο του Τσίρκα στο λ. 52.

Σημειώνω τέλος ότι ή ορθογραφία γενικά και ή γλωσσική διατύπωση τῶν μνηῶν, τῶν πόλεων και τῶν εκδοτῶν δὲν ἔχουν ἀκολουθήσει ὅπωςδήποτε ἐκεῖνες τῶν δημοσιευμάτων. Ἔτσι, περισπῶ το ὄνομα τοῦ Νικολαΐδη (ἀπὸ σεβασμὸν στὸν ἴδιο)· γράφω «Αθήνα» (ἐνῶ πολλὰ ἐντυπα ἔχουν «Αθῆναι»)· γράφω «Μάιος» (ἐπειδὴ τὰ «Μᾶης», «Ιούλης», «Νιόδρης» και τὰ ὅμοια εἶναι τόσο ἀκα-

λαϊσθήτα σὲ κείμενα τῆς ἀοικτῆς γλώσσας ὅσο καὶ τὰ τσαρούχια σὲ ντυμένους πολιτικά· καὶ ἐξοβελίζω τὰ -ν κάποιων ἐκδοτικῶν οἴκων. Σὲ μερικεὺς ὅμως περιπτώσεις προσέκρινα νὰ διατηρήσω τὴν τυπωμένη διατύπωση, ὅποτε τὴν ἔβλεπα μέσα σὲ εἰσαγωγικά.

Δεκέμβριος 1983

E.N.H.

Β' Ἡ Βιβλιογραφία

1. Τ(ίμος) Δεπ(άστας): «Νίκος Κ. Νικολαΐδης», «Πανελλήνιος Ἐπιθεώρησις», «μηνιαῖον ἐγκυκλοπαιδικὸν περιοδικόν», Διευθυντὴς Γεώργιος Α. Βεθανόπουλος, Ἀθήνα, ἔτος Α', 1908, (τεῦχος Γ', Ἰούν. 1908), σ. 44.

2. Βλάσης Γαβριηλίδης: «Τὰ θαυμαστήριά μας», ἐφημ. «Ἀκρόπολις», Ἀθήνα, 24 - 6 - 1916. (Ἀπό: Καρακάσης λ. 57, 13. Ἀλιθέρης λ. 3/76, 7).

3. Γλαῦκος Ἀλιθέρης: «Νίκος Νικολαΐδης», ἐφημ. «Ἀλήθεια», Λεμεσός, 14 - 7 - 1917. Ἀναδημοσιεύτηκε στὸ: Ἀλιθέρης λ. 76, 5—10.

4. Ἀριστος Καμπάνης: «Παλαιοὶ καὶ Νέοι», ἐφημ. (;) «Βαλκανικὸς Ταχυδρόμος», Ἀθήνα, 9 - 5 - 1918. (Ἀπό: Καρακάσης λ. 57, 15, Τοίρκας λ. 52/112, 20). Παρέθεσα κατὰ τὴν παραπομπὴ τοῦ Τοίρκα, ἐπειδὴ ἐκείνη τοῦ Καρακάση εἶναι ἑλλιπὴς καί, ὅπως εἰκάζω, ἐσφαλμένη.

5. Γιάννης Σταυρινὸς - Οἰκονομίδης: «Κριτικὰ Σημειώματα. Τὸ ἔργο τοῦ Νίκου Νικολαΐδης», περ. «Νέα Ἐποχὴ», Ἀμμόχωστος, τεῦχος 1, 1 - 7 - 1921. (Ἀπό: Τοίρκας λ. 52/112, 39, καὶ Βιβλιογραφίαι Χατζηφώτη καὶ Γιαλουράκης).

6. Τίμος Μαλάνος: Τίτλος ;, δῆμιο λογοτεχνικὸ περ. «Σκέψη», Ἀλεξάνδρεια, 1921, ἡμερομ. ;. Ὁ Μαλάνος, λ. 101, 96, γράφει: «Ἐνα - δυὸ χρόνια πρὶν [ἐννοεῖ ἀπὸ τὸ 1922] εἶχα γράψει ἐπαινετικά γιὰ τὸν πρῶτο τόμο διηγημάτων του [ἐνν. τοῦ Ν.Ν.] στὸ περιοδικὸ «Σκέψη» τοῦ Ἀντώνη Κόμη».

7. Μελῆς Π. Νικολαΐδης: Τίτλος ; (Κριτικὴ γιὰ τὸ «Γαλάζιο Λουλούδι» τοῦ Ν.Ν.), ἐβδ. ἐφημ. «Ἠχώ τῆς Κύπρου», Λάρνακα, ἡμέρα ;, Ὀκτώβριος 1919. Ἀναδημοσιεύτηκε στὸ περ. «Γράμματα», Ἀλεξάνδρεια, φύλλο 40. (Μὲ διασταύρωση πληροφοριῶν ἀπὸ: Μελῆς Νικολαΐδης λ. 99 καὶ Γιαλουράκης λ. 97, 295—296· βλ. καί: Καρακάσης λ. 57, 76 καὶ Μελῆς Νικολαΐδης λ. 27, 231).

8. Σχέδιο σχολίου συνταγμένο ἀπὸ τὸν Ν.Ν. γιὰ τὸ «Γαλάζιο Λουλούδι» καὶ σταλμένο πρὶν ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἐπόμενου ἔργου τοῦ «Ἀνθρώπινες καὶ ἄνθινες ζωές», ἄρα μεταξὺ 1919 καὶ 1920, στὸ περ. «Γράμματα» τῆς Ἀλεξάνδρειας, γιὰ νὰ δημοσιευθεῖ ὡς σχόλιον τῆς σύνταξης. Ἄν υἱοθετήθηκε καὶ δημοσιεύτηκε, αὐτοῦσιο ἢ παραλαγμένο, δὲν γνωρίζω. Παραθετεῖ τὸ νικολαΐδειο κείμενο ὁ Γιαλουράκης στὰ λλ. 90, 673· 97, 295—296· 103, 508.

9. Ἀλεξ Σκούφης: Τίτλος ; (Ἀρνητικὴ κριτικὴ γιὰ τὸ «Γαλάζιο Λουλούδι», μετὰ τὴν παράστασιν), «Ἐφημερίς», ἡμερομ. ;. ἐκδότης: Ν. Καραβίας, Ἀλεξάνδρεια, 1923. (Ἀπό: Μαλάνος λ. 101, 99, ὁ ὁποῖος γράφει: «Ἐνας μονάχα τὸ χτύπησε [τὸ ἔργο] μὲ δίστιλο ἄρθρο στὸ φύλλο τοῦ Καρβία, ὁ Ἀλεξ Σκούφης»).

10. Χριστ(όδουλος) Χριστ(οδουλίδης): «Κριτικὰ Σημειώματα. Νίκου Νικολαΐδης "Τὸ Στραβόξυλο", Κύπρος, 1922», περ. «Ἀβγὴ», λογοτεχνικὴ ἔκδοσις, «ἐκδότης κ' ἐπιμελητής: Μίλιος Χουρμούζιος», ἀρ. 1, Ἀπρίλ. 1924, σσ. 16—18.

11. Ἀλκης Θρύλος: «Νίκος Νικολαΐδης», "Ὁ Σκέλεθρας", διηγήματα, περ. «Νέα Τέχνη», μηνιαία λογοτεχνική ἔκδοσις, Ἀθήνα, ἔτος Β', τεύχος 1—2, Ἰαν. — Φεβρ. 1925, σσ. 25—26.

12. Γλαῦκος Ἀλιθέροης: «Νίκος Νικολαΐδης», περ. «Νέα Ζωή», Ἀλεξάνδρεια, τεύχος 1, 1927, σσ. 3—10. (Ἀπό: Ἀλιθέροης λ. 76, 35). Ἐπαυξημένο ἀναδημοσιεύτηκε σιό: Ἀλιθέροης λ. 21, 819—823. καὶ αὐτὸ σιό: Ἀλιθέροης λ. 76, 11—25.

13. Ἀναστ(άσιος) Ν. Φράγκος: «Κριτικὰ Σημειώματα τῶν ἔργων: Καβάφη, Παλαμᾶ, Νικολαΐδης, Βουτυρά», ἐπιμέλ. περ. «Νέα Τέχνη», Ἀθήνα, 1927. (Γιὰ τὸν Ν.Ν. σις σσ. 37—45).

14. Ἀλφα: «Νίκου Νικολαΐδης "Ἡ καλὴ συντροφίσις"», ἐβδ. ἐφημ. «Ἡ Ὑπαλληλική», Ἀθήνα, ἔτος Γ', φύλλο 105, 23 - 3 - 1930, σ. 2.

15. Ἀ. Τραυλαντώνης: «"Ἡ καλὴ συντροφίσις"», Νίκου Νικολαΐδης, ἐβδ. ἐπιθ. «Πειθαρχία», Ἀθήνα, ἔτος 1, ἐβδ. 23, 23 - 3 - 1930, σ. 17.

16. Π(έτρος) Χ(άρης): «Νίκου Νικολαΐδης "Ἡ καλὴ συντροφίσις"», περ. «Νέα Ἑστία», Ἀθήνα, τόμος 7, τεύχος 80, 15 - 4 - 1930, σσ. 444—445.

17. Εὐπαλῖνος (=Ναπολέων Λαπαθιώτης): «Ν. Νικολαΐδης "Ἡ καλὴ συντροφίσις"», περ. «Οἰκογένεια», Ἀθήνα, ἔτος ΣΤ', περίοδος Β', φύλλο 8 (287), 21 - 2 - 1932, σ. 1.

18. Θ. Περίδης, Γ. Περίδης, Γ. Μοῦγκρος, Σ. Καρακάσης, Σ. Γιαννακάκης, Γ. Χατζηανδρέας, Χ. Ράππας: Εὐχαριστήρια ἐπιστολὴ πρὸς τὸν καθηγητὴ Θ. Παπαϊωάννου γιὰ τὴ σωτηρίαν τοῦ Ν.Ν. δημοσιευμένη με χρονολογία 17 - 2 - 1934 σιτὴν ἐφημ. «Φῶς» τοῦ Καίρυν σιτὴ σιτῆλη: «Ἐπιστολαὶ πρὸς τὸ Φῶς». "Ἀς σημειωθεῖ ὅτι τὸ «Γιάννης Χατζηανδρέας» εἶναι ψευδώνυμο τοῦ Στρατῆ Τσίρκα. (Ἀπὸ Βιβλιογραφία Πλασσαρά λ. 252).

19. Τέλλος Ἀγρας: «Ἡ συμβολιστικὴ πεζογραφία καὶ τὸ "Φθινόνπωρο" τοῦ Κ. Χατζόπουλου», περ. «Νέα Ἑστία», Ἀθήνα, τόμος 17, τεύχη 203/1 - 6 - 1935, σσ. 510—518, καὶ 204/15 - 6 - 1935, σσ. 566—574. (Σιτὸ δεύτερο τεύχος καὶ σις σσ. 573—574 γίνεται σύντομη κριτικὴ θεώρηση τῆς διηγηματογραφίας τοῦ Ν.Ν.).

20. Γλαῦκος Ἀλιθέροης: «Νίκος Νικολαΐδης», περ. «Νέα Ἑστία», Ἀθήνα, τόμος 18, τεύχος 209, 1 - 9 - 1935, σσ. 819—823. Ἀποτελεῖ ἀναδημοσίευση τοῦ λ. 12 με τὴν προσθήκη «κάποιων βιογραφικῶν ἢ κι ἀνεκδοτολογικῶν πληροφοριῶν» (Ἀλιθέροης σ. 76, σσ. 11 καὶ 35). Ἀναδημοσιεύτηκε σιτὸ Ἀλιθέροης λ. 76, 11—25.

21. Αἰμ(ίλιος) Χ(ουρμούζιος): «Ἐνας ἀγνοημένος», ἐφημ. «Ἡ Καθημερινή», Ἀθήνα, 26 - 4 - 1937, σ. 3.

22. Γλαῦκος Ἀλιθέροης: «Ἱστορία τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας», Ἀλεξάνδρεια, 1938, «Ἐκδοσις Συλλόγου Ἀποφοιτῶν Ἀλεξανδρείας». Ἡ ἔκθεσις γιὰ τοὺς Κυπρίους καὶ τοὺς Αἰγυπτίωτες λογοτέχνες — καὶ γιὰ τὸν Καβάφη! — ἔχει τοποθετηθεῖ σιτὸ «Παράρτημα» τῆς «Ἱστορίας». ἐδῶ γίνεται λόγος καὶ γιὰ τὸν Ν.Ν. (σις σσ. 266—269 τοῦ βιβλίου).

23. Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος: «Στοιχεῖα Ἱστορίας τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας», «δευτέρα ἔκδοσις βελτιωμένη, ἐν Ἀθήναις, 1938, Ἐκδοσις Πνευματικῶν Ὑπηρεσιῶν». (Ἀναφορὰ σιτὸν Ν.Ν. σιτὴ σ. 175).

24. Σταῦρος Καρακάσης, Τίτλος :, ἐφημ. «Καίρον», 26 - 3 - 1938. (Ἀπό: Καρακάσης λ. 57, 178).

25. Φ(άνης) Μιχαλόπουλος: «Νίκος Νικολαΐδης ὁ Κύπριος λογοτέχνης», ἐφημ. «Ἡ Καθημερινή», Ἀθήνα, 14 - 7 - 1938, σ. 3, καὶ 15 - 7 - 1938, σ. 3.

26. Φάνης Μιχαλόπουλος: «Νίκος Νικολαΐδης ὁ Κύπριος λογοτέχνης», περ. «Νεοελληνική Λογοτεχνία», τεύχη 9 καὶ 10, Σεπτ. καὶ Ὀκτ. 1938, σσ. 430—435 καὶ 476—480 ἀντιστοίχως. Ἀποτελεῖ ἀναδημοσίευση, μὲ μικρὰς ἐνδιάμεσας προσθήκες, τοῦ λ. 25. Ἀναδημοσιεύτηκε στὸ λ. 112. 60—70.

27. Μελῆς Νικολαΐδης: «Νίκος Νικολαΐδης», περ. «Πνευματικὴ Ζωή», Ἀθήνα, χρόνος Β', ἀρ. 30, 10-8-1938, σσ. 231—232. («Σκιαγραφία»).

28. Γ. Περαστικός: «Νίκος Νικολαΐδης» («Πορτραῖτα συγγραφέων μεταπολεμικῆς γενεᾶς»), περ. «Νεοελληνικά Γράμματα», Ἀθήνα, τεύχος 101, 5-11-1938, σσ. 12—13. (Γενικότατη παρουσίαση καὶ συνέντευξη).

29. Κώστας Προυσῆς: «Νίκου Νικολαΐδη τῆς Κύπρου: "Οἱ ἀνθρώπινες καὶ οἱ ἀνθινες ζωές"», ἔκδοση δευτέρη ὁλοκληρωμένη, Κύπρος, 1938. Νίκου Νικολαΐδη τῆς Κύπρου: "Ὁ χρυσὸς μύθος", Κύπρος, 1938», περ. «Κυπριακὰ Γράμματα», Κύπρος, Δ' (τεύχος 2, Ἰούν. 1939), σσ. 132—135.

30. Κώστας Προυσῆς: «Ζωὴ καὶ Τέχνη. Ὁ Νίκος Νικολαΐδης στὴν Κύπρο», περ. «Κυπριακὰ Γράμματα», Κύπρος, Δ' (τεύχος 4, Αὐγ. 1939), σσ. 243—244.

31. Κώστας Προυσῆς: «Ζωὴ καὶ Τέχνη. Σὰν τὰ πουλιά», περ. «Κυπριακὰ Γράμματα», Κύπρος, Δ' (τεύχος 6, Ὀκτ. 1939), σσ. 378—379.

32. Τεῦκρος Ἀνθίας: «Ὑστερα ἀπὸ μιὰ συνομιλία. Ὁ ζωγράφος Νίκος Νικολαΐδης», ἐφημ. «Ἐλευθερία», Λευκωσία, Ἰουλ. 1939. (Ἀπὸ: Τσίρκας λ. 52/112. 38). Δημοσιεύτηκε, φαίνεται, στὸ φύλλο τῆς 8-7-1939· βλ. Τσίρκας λ. 52/112, 45).

33. Κ(λέων) Παράσχος: «Νίκος Νικολαΐδης (Μιὰ ἐντύπωση)», περ. «Κυπριακὰ Γράμματα», Κύπρος, Ε', τεύχος 61, Ἰουλ. 1940, σσ. 83—84. (Στὸ τέλος τοῦ κειμένου σημειώνεται — ὡς χρονολογία συγγραφῆς — : 1936).

34. Β(ασίλειος) Τατάκης: «Ν. Νικολαΐδης», ὅπου καὶ τὸ λ. 33, σσ. 85—86. (Στὸ τέλος τοῦ κειμένου σημειώνεται — ὡς τόπος καὶ χρονολογία συγγραφῆς — : Θεσσαλονίκη 1936).

35. Μαρίκα Ρουσιᾶ: «Πῶς βλέπω τὸν Νίκο Νικολαΐδη. Οἱ ἰδιοτροπίες του. Τὰ χαρίσματά του», περ. «Κυπριακὰ Γράμματα», Κύπρος, Ε', τεύχος 63, Σεπτ. 1940, σσ. 233—236.

36. Alexandre Adopol: «Nikolaidis, l' homme», ὅπου τὸ λ. 35, σσ. 237—240.

37. Σταῦρος Καρακάσης: «Ὁ Νίκος Νικολαΐδης μπροστὰ στὴ ζωὴ καὶ τὴν τέχνη», περ. «Κυπριακὰ Γράμματα», Κύπρος, Ε', τεύχος 64, Ὀκτ. 1940, σσ. 272—274. (Στὸ τέλος τοῦ κειμένου σημειώνεται — ὡς τόπος συγγραφῆς — : Κάιρο).

38. Γρηγόριος, ἐφηφισμένος Ἡγούμενος Μαχαιρᾶ: «Σημειώσεις ἀπὸ τὴν παιδικὴν ζωὴν τοῦ Νίκου Νικολαΐδη», ὅπου τὸ λ. 37, σσ. 277—279.

39. Κώστας Προυσῆς: «Νίκου Νικολαΐδη: "Πέρ' αἰ' τὸ καλὸ καὶ τὸ κακόν"», Κύπρος, 1940, 8ο, σσ. 166», περ. «Κυπριακὰ Γράμματα», Κύπρος, Ε', τεύχος 68, Φεβρ. 1941, σσ. 408—409.

40. Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος: δίστιχη ἀναφορὰ (σ. 12) στὸν Ν.Ν. μέσα στὸ δημοσίευμα (σσ. 8—14): «Ἡ Ἀλεξανδρινὴ Λογοτεχνία — Σύντομες Γνώμες καὶ Χαρακτηρισμοὶ» (διατυπώνουν γνώμη μέσα στὸ δημοσίευμα αὐτό, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Παναγιωτόπουλο — σσ. 11—13 —, οἱ Βεάκης, Βενέζης κ.ά.), στὸ βιβλίον: «Ἀλεξανδρινὴ Λογοτεχνία. Ἀναμνηστικὸ τεύχος ἐξ ἀφορμῆς μιᾶς καλλιτεχνικῆς ἐορτῆς», χωρὶς τόπο καὶ χρονολογία. (Ἡ ἐορτὴ ἔγινε

στην Ἀθήνα τῇ 12-9-1943· λίγο ἀργότερα πρέπει νὰ κυκλοφόρησε τὸ τεύχος).

41. Ἀπόστολος Σαχίνης: «Μεταβατικὰ χρόνια τῆς νεοελληνικῆς πεζογραφίας. Τὰ χρόνια γύρω στὰ 1920—1930», περ. «Τὰ Νέα Γράμματα», Ἀθήνα, χρόνος Ζ', περίοδος Β', ἀρ. 5—6, Ἰούλ. 1944, σσ. 405—424. Ἀναδημοσιεύτηκε στὸ βιβλίο τοῦ συγγραφέα: «Ἀναζητήσεις τῆς νεοελληνικῆς πεζογραφίας στὴ μεσοπολεμικὴ εἰκοσαετία», Ἀθήνα 1945, Ἰκαρος, σσ. 9—59, ἀπ' ὅπου καὶ ἡ πρὸ πάνω ἀναγραφὴ τῶν στοιχείων τῆς πρώτης δημοσίευσής. (Στὸν Ν.Ν. ἀναφέρονται οἱ σσ. 39—45).

42. Στρατὴς Τοίρκας: «Ὁ διηγηματογράφος Νίκος Νικολαΐδης τῆς Κύπρου», περ. «Ἑλλην», Κάιρο — Ἀλεξάνδρεια, φύλλο 109, 3-5-1947. (Ἀπὸ Βιβλιογραφία Πλασσαρᾶ λ. 108).

43. Ἀλέξ(ανδρος) Ἀργυρίου: «Νίκου Νικολαΐδης: "Πέρ' ἀπ' τὸ καλὸ καὶ τὸ κακόν"», περ. «Ἐλεύθερα Γράμματα», Ἀθήνα, περίοδος Β', τεύχος 10, Ἀπρ. 1948, σ. 295.

44 (α, β). Μ(ανώλης) Χ(αλβατζάκης): «Ὁ Νίκος Νικολαΐδης καὶ τὸ "Πέρ' ἀπ' τὸ καλὸ καὶ τὸ κακόν"», ἐφημ. «Ταχυδρόμος», Ἀλεξάνδρεια, 3-4-1949. Ἀναδημοσιεύτηκε στὸ βιβλίο τοῦ συγγραφέα: «Καζαντζάκης, Ντοστογιέφσκι» (Μελέτη, Ἀλεξάνδρεια, 1957) μετὰ τὸ κείμενο τῆς μελέτης αὐτῆς, στὶς σσ. 65—71 τοῦ βιβλίου, μὲ χρονολογία 1948. Στὸ βιβλίο, στὶς σσ. 73—77, ἔχει περιληφθεῖ καὶ συμπληρωματικὸ κείμενο τοῦ συγγραφέα γιὰ τὸν Ν.Ν. χωρὶς τίτλο, μὲ χρονολογία 1956. (Ἀριθμὸς λήμματος τοῦ παλαιότερου κειμένου 44α, τοῦ νεότερου 44β).

45. Ἑλένη Βοϊσκού: «Ξαναδιαβάζοντας τὰ "Τρία καρφιά"», ἐφημ. «Ταχυδρόμος», Ἀλεξάνδρεια, 17-4-1949. (Ἀπό: Τοίρκας λ. 52/112, 19).

46. Κώστας Προυσης: «Νίκου Νικολαΐδης: "Τὰ τρία καρφιά", μυθιστόρημα, Κύπρος, 1948, σσ. 332», περ. «Κυπριακὰ Γράμματα», Λευκωσία, Κύπρος, ΙΔ', τεύχος 167, Μάιος 1949, σσ. 169—170.

47. Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος: «Αἴγυπτος. Τὸ παραμῦθι τῆς Χαλιμᾶς. Τὸ Κάιρο πολιτεία τῆς Ἀφρικῆς», περ. «Νέα Ἑστία», τόμος 45, τεύχος 527, 15-6-1949, σσ. 770—778. Ἀναδημοσιεύτηκε στὸ βιβλίο τοῦ συγγραφέα: «Σκαρβαῖος ὁ ἱερός. Ἡ Αἴγυπτος», Ἀθήνα, 1950. (Ἀναφορὰ στὸν Ν.Ν. στὶς σσ. 773 καὶ 67 ἀντιστοιχῶς).

48. Μυρτιώτισσα: Συνέντευξη μὲ τὸν Μ. Γιαλουράκη, ἐφημ. «Ταχυδρόμος», Ἀλεξάνδρεια, 17-7-1949. (Ἀπό: Τοίρκας λ. 52/112, 18).

49. Λεωνίδας Παυλίδης: «Νίκου Νικολαΐδης: "Τὰ τρία καρφιά"», περ. «Ὁ αἰώνας μας», Ἀθήνα, περίοδος Γ', τεύχος 12, Δεκ. 1949, σσ. 383—384.

50. Γλαῦκος Ἀλιθέρσης: «Τὰ τρία καρφιά», περιοδικὸς τόμος «Ἀλεξανδρινὴ Λογοτεχνία 1949», σσ. 73—74. Πρόκειται γιὰ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Ν.Ν. ποὺ δημοσιεύεται ἀντὶ γιὰ κριτικὴ. Ἀναδημοσιεύτηκε στό: Ἀλιθέρσης λ. 76, 26—28· ἐκεῖ ἔχουν προστεθεῖ καὶ τὰ σχετικὰ «Σημειώματα» ἀρ. 18 καὶ 20 (ἀπ' ὅπου ἔχουν ἐδῶ ἀντληθεῖ τὰ βιβλιογραφικὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχικῆς δημοσίευσής).

51. Τ. Κ. Παπατσώνης: «Ὁ φίλος μου ὁ Νάζος», στό: Γεωργίου Ἀ. Νάζου «Ἰχνη», Ἀθήνα, 1950, σσ. 9—27. (Ἀναφορὰ στὸν Ν.Ν. στὴ σ. 21). Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ὁ Καρακάσης (λ. 57, 14) ἀποκαλεῖ τὸ βιβλίο: «Ἄπαντα τοῦ Νάζου».

52. Στρατὴς Τοίρκας: «Ὁ διηγηματογράφος Νίκος Νικολαΐδης», περιο-

δικὸς τόμος «Ἀλεξανδρινὴ Λογοτεχνία 1950». Ἀλεξάνδρεια, σσ. 59—79. Πρόκειται γι αὐτὸ πρῶτο τμήμα (: «Πρόλογος» καὶ «Πρῶτο Μέρος») μιᾶς γενικῆς μελέτης γιὰ τὸν Ν.Ν. ποὺ δὲν ὁλοκληρώθηκε. (Ἀπὸ Βιβλιογραφία Πλασσαρᾶ λ. 110). Ἀναδημοσιεύτηκε στὸ λ. 112/17—47.

53. Τάκης Παπατῶνης: Ὁμιλία ἀπὸ τὸν Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ τῆς Ἀθήνας, ἀναδημοσιευμένη στὴν «Ἡμέρα» τῆς 13-11-1952. (Ἀπό: Καρακάσης λ. 57. σ. 14 καί, ἄοριστα, σ. 180). Δὲν βρῆκα νὰ κυκλοφοροῦσε στὴν Ἑλλάδα ἐκεῖνον τὸν καιρὸ ἐφημερίδα μ' αὐτὸ τὸ ὄνομα, ἐκτὸς ἀπὸ μία, στὴν Πάτρα, ποὺ οὔτε ἔχει τέτοιο δημοσίευμα μέσα στὸ φύλλο τῆς πὺ πάνω ἡμερομηνίας οὔτε φαίνεται πιθανὸ νὰ τὸ ἔχει μέσα σὲ κάποιο ἄλλο φύλλο. Δεδομένου ὅτι στὸ: Ἀλιθέρσης λ. 76, 29—31, ἀναδημοσιεύεται ἀπὸ τὴν «Ἡμέρα» κριτικὴ τοῦ συγγραφέα (βλ. λ. 58) γιὰ βιβλίον τοῦ Καρακάση (βλ. λ. 57), δημοσιευμένη ἄρα μεταξὺ 1953 καὶ 1958, εἰκάζω ὅτι πρόκειται γιὰ αἰγυπτιώτικη ἐφημερίδα — ποῖαν ἄλλη ἀπὸ τὴν ἀλεξανδρινὴ «Ἡμέρα»; Ὅμως γιὰ τὴν ἐφημερίδα αὐτὴ ἀναφέρεται στὸ σχετικὸ ἄρθρο τῆς «Μεγάλης Ἑγκυκλοπαιδείας» τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας» τοῦ Χάρη Πάτση ὅτι κυκλοφόρησε ἀπὸ 1942 ἕως 1947 (πρβλ. καί: Γιαλουράκης λ. 90, 562).

54. Στρατῆς Τσίρκας: «Ἐνα βιβλίον ζωῆς. Νίκου Νικολαΐδης: "Τὸ Βιβλίον τοῦ Μοναχοῦ"», ἐφημ. «Φωνή», Κάιρο, φύλλο 31, 1-1-1953. Ἀναδημοσιεύτηκε στὴν ἐφημ. «Ἡ Αὐγή», Ἀθήνα, 10-1-1953. (Ὅλα ἀπὸ Βιβλιογραφία Πλασσαρᾶ λ. 163).

55. Κώστας Προυσῆς: «Νίκου Νικολαΐδης: "Τὸ Βιβλίον τοῦ Μοναχοῦ", Κάιρο, 1951», περ. «Κυπριακὰ Γράμματα», Λευκωσία Κύπρου, 1Η', τεῦχος 211. Ἰαν. 1953, σσ. 28—30.

56. Αἰμ(ίλιος) Χ(ουρμούζιος): «Ἐνας παραγνωρισμένος. Νίκου Νικολαΐδης: "Τὸ Βιβλίον τοῦ Μοναχοῦ" ("Ἀνθρώπινες καὶ ἄνθινες ζωές". "Ὁ χρυσοῦς μύθος". δύο τόμοι μὲ λυρικὲς πρόζες)», ἐφημ. «Ἡ Καθημερινή», Ἀθήνα, 2-4-1953, σσ. 1—2.

57. Σταῦρος Καρακάσης: «Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Νίκου Νικολαΐδης», Ἀθήνα, 1953, «Πρακτορεῖον Πνευματικῆς Συνεργασίας», σχῆμα 8ο, σελίδες 200. Τυπώθηκε στὸ Κάιρο.

58. Γλαῦκος Ἀλιθέρσης: Κριτικὴ τοῦ πὺ πάνω βιβλίου τοῦ Καρακάση στὴν «Ἡμέρα». Εἰκάζω πὺς ὁ τίτλος τῆς ἦταν: «Στ. Καρακάσης "Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Νίκου Νικολαΐδης", Κάιρο, 1953». Ἀναδημοσιεύτηκε στὸ: Ἀλιθέρσης λ. 76, 29—31, μὲ τίτλο «Ἡμέρα» καὶ ὑπότιτλο σὲ παρένθεση αὐτὸ ποὺ εἰκάζω πὺς ὑπῆρξε ὁ τίτλος τῆς κριτικῆς. Ἀσφαλῶς πρόκειται γιὰ τὴν «Ἡμέρα» τῆς Ἀλεξάνδρειας (βλ. λ. 53).

59. Λ(ευτέρης) Ραφτ(όπουλος): «Ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦ πνεύματος. Πληροφορίες καὶ Σχόλια», καθ. ἐφημ. «Ταχυδρόμος», Βόλος, 8-12-1954, σ. 3. Περιέχει πληροφορίες γιὰ τὸν ἐπικείμενον ἑορτασμὸν στὸν «Παρνασσό» τῆς Ἀθήνας (βλ. λ. 60) καθὼς καὶ γιὰ τὸν Ν.Ν.

60. Περ. «Νέα Ἑστία»: «Νίκος Νικολαΐδης». Εἰσαγωγικὸ σημεῖωμα στὸ «Μικρὸ Ἀφιέρωμα στὸν πρῶτον σύγχρονον Κύριον λογοτέχνη, τὸν ΝΙΚΟ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ, ποὺ τὸν ἐτίμησε ἡ Ἀθήνα πρὶν ἀπὸ λίγες ἡμέρες (11-12-1954) στὸν "Παρνασσό" μὲ θερμὲς ἐκδηλώσεις», Ἀθήνα, τόμος 56, τεῦχος 659, Χριστοῦγεννα 1954, σ. 105. Τὸ τεῦχος εἶναι ἀφιερωμένο στὴν Κύπρον, καὶ τὸ «Μικρὸ Ἀφιέρωμα» ἐκτείνεται στὶς σσ. 105—114 καὶ περιλαμβάνει τὰ ὑπὸ τὰ λλ 61—65 κείμενα. Ἄς σημειωθεῖ παρεκβατικὰ ὅτι λίγο πὺ κάτω (σσ. 157—163) γίνεται ἀνθολόγησις τοῦ Ν.Ν. μὲ τὸ διήγημα «Οἱ ὑπηρέτες»

καὶ μὲ 13 πεζὰ ποιήματα τῆς σειρᾶς «Ὁ Μπαξεβάνης» ἀπὸ τὶς «Ἀνθρώπινες καὶ ἄνθινες ζωές».

61. Αἶμ(ίλιος) Χ(ουρμούζιος): «Ἐνα γράμμα», λ. 60, 105—106.

62. Φάνης Μιχαλόπουλος: «Υπόδειγμα ζωῆς», λ. 60, 106—107.

63. Βάσος Βαρίκας: «Νίκος Νικολαΐδης ὁ Κύπριος», λ. 60, 108—110.

64. Πέτρος Χάρης: «Ἐνας ἀγνοημένος», λ. 60, 110—111.

65. Ἀλίκη Νικολαΐδη: «Βιογραφικά», λ. 60, 111—114.

66. Πέτρος Χάρης: «Σύγχρονη Κυπριακὴ Λογοτεχνία», «Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά», ἐτήσια λογοτεχνικὴ καὶ φιλολογικὴ ἔκδοσις, Ἀθήνα, 1956, σσ. 30—32. (Ἐναφορὰ στὸν Ν.Ν. στὴ σ. 30).

67. Ἐφημ. «Πάροικος»: «Ἡ παροικία καὶ οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι ἐκῆδυσαν χθὲς τὸν Νίκο Νικολαΐδη», Κάιρο, φύλλο 26-2-1956. Περιγράφεται ἡ τελετὴ καὶ δημοσιεύεται, μαζὶ μὲ ἄλλα, καὶ ὁ «Ἐπικήδειος ἀποχαιρετισμὸς στὸν Ν. Νικολαΐδη» τοῦ Στρατῆ Τσίρκας. (Ἀπό: Βιβλιογραφία Πλασσαρᾶ λ. 261 — ὅπου ὅμως τὸ 22 τῆς ἡμερομηνίας πρέπει νὰ διορθωθεῖ σὲ 26, δεδομένου ὅτι ὁ Ν.Ν. πέθαεν τὴν 24-2-1956 — καὶ λ. 447).

68. Μ. Φίλιππος: «Νίκος Νικολαΐδης ὁ ἀνθρωπιστής», ἔφημ. «Πάροικος», Κάιρο, 4-3-1956. (Ἀπό: Βαλκάνος λ. 112, 9).

69. Χωρὶς ὑπογραφή: «Νίκος Νικολαΐδης» περ. «Κυπριακὰ Γράμματα», Λευκωσία, Κύπρος, ΚΑ', τεύχος 247—252, Ἰαν. — Ἰούν. 1956, σ. 261. (Σύντομη νεκρολογία).

70. Στρατῆς Τσίρκας: «Βιβλιογραφικὸ Σημείωμα» (γιά τὰ «Ἀγνώστα κείμενα» τοῦ Ν.Ν.), ἔφημ. «Ταχυδρόμος», Ἀλεξάνδρεια, 3-6-1956. (Ἀπό: Βιβλιογραφία Πλασσαρᾶ λ. 262).

71. Στρατῆς Τσίρκας: «Τ' ἀνέκδοτα χειρόγραφα τοῦ Νίκου Νικολαΐδη (Εἰσαγωγικὸ Σημείωμα)», περ. «Ἐπιθεώρηση Τέχνης», Ἀθήνα, χρόνος Β', τόμος Γ', τεύχος 18, Ἰούνιος 1956, σσ. 449—454. Ἀναδημοσιεύτηκε στὴν ἔφημ. «Πάροικος», Κάιρο, 14-6-1956 ἀποσπάσματά της ἀναδημοσιεύτηκαν μέσα στὸ Ἀφιέρωμα τῆς ἴδιας ἐφημερίδας στὸν Ν.Ν., φύλλο 9-3-1958. (Ἡ πληροφορία γιά τὶς δύο ἀναδημοσιεύσεις ἀπὸ: Βιβλιογραφία Πλασσαρᾶ λ. 115). Ἐπαναδημοσιεύτηκε στὸ λ. 112, 52—59.

72. Πέτρος Σ. Σπανδωνίδης: «Σύγχρονες μορφές τῆς λογοτεχνίας μας. Νίκος Νικολαΐδης», περ. «Νέα Πορεία», Θεσσαλονίκη, ἔτος Β', τεύχος 19, Σεπτ. 1956, σσ. 745—749.

73. Κ. Θ. Δημαρᾶς: «Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας», Ἀθήνα, β' ἔκδοσις, 1956, Ἰκαρος. (Στὶς σσ. 437—438 ἀναφορὰ στὸν Ν.Ν.).

74. Γιάγκος Πιερίδης: «Ἐνας ἀκόμα. Ὁ Νίκος Νικολαΐδης», «Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά», ἐτήσια λογοτεχνικὴ καὶ φιλολογικὴ ἔκδοσις, Ἀθήνα, 1957, σσ. 181—182.

75. Ἐφημ. «Πάροικος», Κάιρο, 9-3-1958: Ἀφιέρωμα στὸν Ν.Ν. (βλ. λ. 71).

76. Γλαῦκος Ἀλιθέρης: «Νίκος Νικολαΐδης», Ἀλεξάνδρεια, 1958. Περιέχει: α) Ἀφιερωματικὸ κείμενο: «Στὸ Στρατῆ Τσίρκας» (σσ. 3—4). β—ε) Τὰ λλ. 3, 20, 50, 57 (σσ. 5—10, 11—25, 26—28, 29—31 ἀντιστοίχως). στ) «Σημειώματα» ἀρ. 1—22 (σσ. 33—37).

77. Al(exandre) Παπαδοπούλου: «N. Nicoláidis», Le Caire, 1958. (Ἀπὸ Βιβλιογραφία Γιαλουράκη καὶ συμπληρωματικὰ ἀπὸ: Χατζηφώτης λ. 100, 148—149).

78. Ἀ(λκης) Τροπαιάτης — Δημ(ήτρης) Γιάκος: «Τὰ ἀγαπημένα μου

Διηγήματα. Ἀνθολογία Ἑλληνικοῦ Παιδικοῦ Διηγήματος», Ἀθήνα, τόμοι 7, 1956—1968. Πεκλιθανίδης. Στὸν 3ο τόμο (εἰκάζω, τοῦ 1958), κάτω ἀπὸ τὸν τίτλο «Νίκος Νικολαΐδης ὁ Κύπριος (1884—1956)», δημοσιεύεται εἰσαγωγικὸ σημείωμα (σσ. 124—126), στὴ συνέχεια ἀναδημοσιεύεται τὸ διήγημα τοῦ Ν.Ν. «Τὸ ξένο σκυλί» (σσ. 127—141) καὶ ἀκολουθεῖ ἀνάλυση τοῦ διηγήματος (σ. 142).

79. Γ(ιῶργος) Φιλίππου Πιερίδης, «Νίκος Νικολαΐδης ὁ Κύπριος», περ. «Νέα Ἐποχή», Λευκωσία, τεῦχος 28, Ἰούνιος 1961, σσ. 22, 23 καὶ 44.

80. Μανώλης Γιαλourάκης: «Ἱστορία τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων οὐτὴν Αἴγυπτο». Ἀλεξάνδρεια, 1962. (Ἀναφορὰ στὸν Ν.Ν. στίς σσ. 19, 25, 87—88, 94—98, 110).

81. Γιάννης Κορδάτος: «Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας ἀπὸ τὸ 1453 ὡς τὸ 1961», Πρόλογος Κῶσιτα Βάρναλη. Ἀθήνα, 1962. Βιβλιοεκδοτική. (Ἀναφορὰ στὸν Ν.Ν. στίς σσ. 490, 501, 511—513).

82. Γεώργιος Βαλέτας: Μικρὸ σημείωμα (σ. 488) γιὰ τὸν Ν.Ν. πρὶν ἀπὸ τὸ διήγημά του «Σὰ σκυλί» (σσ. 488—494), στό: «Ἀνθολογία Ἑλληνικοῦ Διηγήματος. 1900—1963», Ἀθήνα, 1963, Γ. Κουρής.

83. Ι. Μ. Χατζηφώτης: «Νίκος Νικολαΐδης, ἓνας ἀλησμόνητος Κύπριος καλλιτέχνης», ἐφημ. «Νίκη», Ἀθήνα, ἔτος Β', φύλλο 406, 4-4-1964, σ. 13.

84. Ι. Μ. Χατζηφώτης: «Νίκος Νικολαΐδης», μην. ἐπιθ. «Ἑλλάδα», ἔτος Β', τεῦχος 13—14, Ἀπρ — Μάιος 1964, σ. 111.

85. Κύπρος Χρυσάνθης: «Μερικὰ γιὰ τὸν Νίκο Νικολαΐδη τῆς Κύπρου», περ. «Πνευματικὴ Κύπρος», Λευκωσία, Ε', τεῦχος 57, Ἰούν. 1965, σσ. 231—235.

86. Κύπρος Χρυσάνθης: «Ὁ Νίκος Νικολαΐδης, ἡ φτώχεια του καὶ οἱ ἀνορθογραφίες του», περ. «Πνευματικὴ Κύπρος», Λευκωσία, ΣΤ', τεῦχος 70—71, Ἰούλ. — Αὐγ. 1966, σσ. 282—283.

87. Στρατῆς Τοίρκας: Εἰσαγωγικὸ σημείωμα καί, στὴ συνέχεια, «Σημειώσεις» οὐ δημοσίευμα μὲ τίτλο «Εἴκοσι δύο γράμματα τῆς Εὔας καὶ τοῦ Ἀγγελοῦ Σικελιανοῦ στὸ Νίκο Νικολαΐδη (τῆς Κύπρου), μην. ἐπιθ. «Ἡώς», Ἀθήνα, περίοδος τρίτη, ἔτος 9, τεῦχος 98—102, 1966, σ. 66, (οἱ ἐπιστολὲς στίς σσ. 66—70). Ἀναδημοσιεύτηκε, μὲ παραλλαγμένο ἐλαφρὰ τὸν τίτλο, στὸ λ. 112, σσ. 71 καὶ 84 (οἱ ἐπιστολὲς στίς σσ. 72—83).

88. Γ(εώργιος) Βαλέτας: «Ἐπίτομη Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας», Ἀθήνα, 1966, Ράνος. (Ἀναφορὰ στὸν Ν.Ν. στίς σσ. 134, 159, 165).

89. Στρατῆς Τοίρκας: Εἰσαγωγικὸ σημείωμα στὸ διήγημα τοῦ Ν.Ν. «Τὸ μουλάρι μίλησε», περ. «Ἐπιθεώρηση Τέχνης», Ἀθήνα, ἔτος ΙΓ', τόμος ΚΕ', τεῦχος 145, Ἰαν. 1967, σ. 36. (Τὸ διήγημα στίς σσ. 36—39).

90. Μανώλης Γιαλourάκης: «Ἡ Αἴγυπτος τῶν Ἑλλήνων», Ἀθήνα, 1967. (Ἀναφορὰ στὸν Ν.Ν. στίς σσ. 671—676).

91. Ι. Μ. Χατζηφώτης: «Ἱστορία τῆς Ἀλεξανδρινῆς Λογοτεχνίας», Ἀθήνα, 1967. (Ἀναφορὰ στὸν Ν.Ν. στίς σσ. 15, 26, 29, 38—42, 54, 82—84. Ἡ Βιβλιογραφία στίς σσ. 82—83).

92. Κ(ώστας) Πιλαβάκης: «Νίκος Νικολαΐδης (1884—1956)». «Μόρφωσις», «παγκύπριον ἐκπαιδευτικὸν περιοδικόν», (σπλήη: «Ποῖος εἶναι, ποῖος;»), Λευκωσία, Κύπρος, ἔτος ΚΓ', τόμος ΚΓ', ἀρ. 270—271, Νοέμβ. — Δεκ. 1967, σσ. 24—25.

93. Μιχ(αὴλ) Περάνθης: «Ἑλληνικὴ Πεζογραφία (1453 ἕως σήμερα)», Ἀθήνα, τόμοι Α—Δ, α' ἔκδ. 1967; , τόμοι Α—Ε, β' ἔκδ. 1969; . Στὸν Ε'

τόμο, στίς σσ. 100—105, κάτω από τὸν τίτλο «Νίκος Νικολαΐδης» ὑπάρχει εἰσαγωγικὸ σημεῖωμα (σ. 100), ἐργογραφία καὶ βιβλιογραφία Ν.Ν. (σ. 100—101) καὶ ἀναδημοσιεύονται «Τὸ κορόιδα» καὶ 2 πεζὰ ποιήματα ἀπὸ τὸ «Βιβλίον τοῦ Μοναχοῦ» (σσ. 101—105).

94. Γ(εώργιος) Βαλέτας: Σημεῖωμα (σ. 274) γιὰ τὸν Ν.Ν. πρὶν ἀπὸ τὸ μὲ περικοπὲς ἀναδημοσιευόμενον διήγημά του «Ἡ Εκρόφα» (σσ. 275—284), στό: «Νέα Ἀνθολογία τοῦ Ἑλληνικοῦ Διηγήματος (1850—1969)», Ἀθήνα, 1969, Πεζὸς Λόγος.

95. Κλεάνθης Γεωργιάδης: «Ὁ Ἀντώνης Ἰντιάνος σὰν ἐποπτήμονας καὶ σὰν πνευματικὸς ἄνθρωπος», στό: «Ἐπιθεώρησις Λόγου καὶ Τέχνης», Λευκωσία, τεῦχος 4, Ἀπρ. 1970, σσ. 189—195. (Ἀναφορὰ στὸν Ν.Ν. στὴ σ. 190).

96. Γ(ιώργος) Φ(ιλίππου) Πιερίδης: «Ἐπιστολὲς ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο Ν. Νικολαΐδης», περ. «Πνευματικὴ Κύπρος», Λευκωσία, Ι', τεῦχος 115—116, Ἀπρ. — Μάιος 1970, σσ. 217—235. (Τὸ εἰσαγωγικὸ σημεῖωμα στὴ σ. 217, οἱ Σημειώσεις στίς σσ. 234—235).

97. Μανώλης Γιαλουργάκης: «Ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο τοῦ περιοδικοῦ "Γράμματα". Ἀνέκδοτα γράμματα τοῦ Νίκου Νικολαΐδης», περ. «Ἐπιθεώρησις Λόγου καὶ Τέχνης», Λεμεσός, τεῦχος 6, Ἰούν. 1970, σσ. 295—297. (Πρὸς Μελῆς Νικολαΐδης λ. 99).

98. Περ. «Ἐπιθεώρησις Λόγου καὶ Τέχνης»: «Τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς τοῦ Νίκου Νικολαΐδης», Λευκωσία, τεῦχος 11, Νοέμβρ. 1970, σσ. 575—577. Περιέχει σύντομο πληροφοριακὸ σημεῖωμα καὶ τὴν ὁμιλία τοῦ Ἀνδρέα Παστελλᾶ κατὰ τὰ ἀποκαλυπτήρια.

99. Μελῆς Νικολαΐδης: «Φιλολογικὰ Ἀπομνημονεύματα. "Ἡχὼ τῆς Κύπρου"», περ. «Ἐπιθεώρηση Λόγου καὶ Τέχνης», Λευκωσία, τεῦχος 16, Ἀπρ. 1971, σσ. 211—215. (Παρουσίαση τοῦ Ν.Ν. στίς σσ. 211—212).

100. Ι. Μ. Χατζηφώτης: «Ἡ Ἀλεξανδρινὴ Λογοτεχνία», τόμος Α', γ' ἔκδοσις, Ἀθήνα, 1971. (Ἀναφορὰ στὸν Ν.Ν. στίς σσ. 13, 52, 54, 70, 77—81, 111, 134, 136, 139, 147, 149).

101. Τίμος Μαλάνος: «Πῶς γνῶρισα τὸ διηγηματογράφον Νίκο Νικολαΐδην», στὸ βιβλίον τοῦ συγγραφέα: «Ἀναμνήσεις ἐνὸς Ἀλεξανδρινοῦ, αὐτοβιογραφικὲς, φιλολογικὲς, κοινωνικὲς», Ἀθήνα, 1971, Μπουκουμάνης, σσ. 95—99.

102. Τίμος Μαλάνος: «Ὁ Νίκος Νικολαΐδης καὶ ἡ κριτική», στὸ πῶς πάνω (λ. 101) βιβλίον τοῦ συγγραφέα, σσ. 99—100.

103. Μανώλης Γιαλουργάκης: «Νικολαΐδης Νίκος», ἄρθρο στὴ «Μεγάλῃ Ἐγκυκλοπαιδεῖᾳ τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας» τοῦ Χάρη Πάτοη, Ἀθήνα, τόμοι 12, 1968 κ. ἐ., στὸν 10ο τόμο, χωρὶς χρονολογία (πάντως μετὰ τὸ 1970), σσ. 507—510 (στὴν τελευταία σελίδα ἡ Βιβλιογραφία). "Ἀς σημειωθεῖ παρεκβατικὰ ὅτι μετὰ τὸ ἄρθρο ἀναδημοσιεύονται τὰ διηγήματα: «Ἡ Σκρόφα», «Οἱ ὑπῆρέτες» καὶ «Σὰ σκυλὶ» (σσ. 510—521, 521—525, καὶ 525—527 ἀντιστοίχως).

104. Νίκος Παππᾶς: «Ἡ ἀληθινὴ Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας (1100—1973)», Ἀθήνα, 1973, Τύμφη. (Ἀναφορὰ στὸν Ν.Ν. στίς σσ. 336—337).

105. Kostas Asimakopoulos: Σημεῖωμα (σ. 115) (σὲ ρουμανικὴ μετάφραση) γιὰ τὸ ὅλο ἔργο τοῦ Ν.Ν., πρὶν ἀπὸ τὸ «Scroafa» (σσ. 115—138), μετάφρασμα ἀπὸ τὸν Atanasie Parapanu τοῦ διηγήματος «Σκρόφα», στό

«Antologia Nuvelei Neogrecesti», Antologare si Prefata Kostas Asimakopoulos, Traducere colectiv, Bucuresti, 1975, Editura Univers. (Παραθέτω παραλείποντας αναγκαστικά τὰ ιδιαίτερα σημεία τῆς ρουμανικῆς γραφῆς).

106. Στρατῆς Τοίρκας: «Μνήμη Νίκου Νικολαΐδη. Εἰκοσι χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατό του», διμ. περ. «Νέα Ἐποχή», Λευκωσία, τεῦχος 117, Μάρτ. — Ἀπρ. 1976, σσ. 168—170. Ἀναδημοσιεύτηκε μὲ τὸν τίτλο: «Δὲν ξέρεις οὐ τί μοναξιά βρίσκουμαι» στὴν ἐφημ. «Ἡ Αὐγή», Ἀθήνα, 28 - 5 - 1976. (Σχεδὸν ὅλες οἱ πληροφορίες ἀπὸ: Βιβλιογραφία Πλασσαρά λ. 157). Ἐπαναδημοσιεύτηκε στὸ λ. 112, 48—51.

107. Γ(ιῶργος) Φιλίππου Πιερίδης: «Ὁ Νίκος Νικολαΐδης σὰν ποιητῆς καὶ σὰν θεατρικὸς συγγραφέας», στὸ περιοδικὸ καὶ στὸ τεῦχος τοῦ λ. 106, σσ. 171—175.

108. Πέτρος Χάρης: «Νίκος Νικολαΐδης». Αὐτοτελὲς κριτικὴ μελέτη μέσα στὸ πολύτομο ἔργο του «Ἕλληνες Πεζογράφοι, τόμος Ε΄: Κωνσταντῖνος Θεοτόκης, Κώστας Βάρναλης, Νίκος Νικολαΐδης, Κλέων Παράσχος, Ἡλίας Βενέζης, Γιάννης Χατζίνης», Ἀθήνα, 1976, Κολλάρος. (Τὸ κείμενο γιὰ τὸν Ν.Ν. στίς σσ. 87—114).

109. Δημήτρης Γιάκος, στὸ βιβλίο τοῦ Ἡ(λία) Π. Βουτιερῖδη: «Σύντομη Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, 1000—1930», β΄ ἔκδ. «μὲ Συμπλήρωμα Δημήτρη Γιάκου, 1931—1976», Ἀθήνα, 1976, Ποπαδήμας. (Ἀναφορὰ στὸν Ν.Ν. στίς σσ. 382 καὶ 391).

110. Κώστας Α. Πηλαβάκης: «Ἡ Λεμεσὸς σ' ἄλους καιροὺς», Λεμεσός, 1977. (Ἀναφορὰ στὸν Ν.Ν. στίς σσ. 220—221, 228—231, 338, 348).

111. Λίνος Πολίτης: «Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας», Ἀθήνα, 1978, Μορφωτικὸ Ἰδρυμα Ἐθνικῆς Τραπεζῆς. (Ἀναφορὰ στὸν Ν.Ν. στὴ σ. 260).

112. Ν(ίκος) Β(αλκάνος): «Προλογικὸ Σημείωμα» στὸ βιβλίο: «Νίκος Νικολαΐδης. "11 Διηγήματα (Ἐπιλογή)"» (ἐπιμέλεια: Νίκος Βαλκάνος), Ἀθήνα, 1980, Σίσυφος (Κώστας Ταουσιάνης). Μετὰ τὸ «Προλογικὸ Σημείωμα» (σσ. 7—14) (ὅπου καὶ ἡ Βιβλιογραφία, σ. 13) καὶ πρὶν ἀπὸ τὰ διηγήματα ἀναδημοσιεύονται τὰ ἐξῆς κείμενα: Τοίρκας λλ. 52, 17—47· 106, 48—51· 71, 52—59· Μιχαλόπουλος λ. 26, 60—70· Τοίρκας λ. 87, σσ. 71 καὶ 84. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι στὴν ἀρχὴ - ἀρχὴ (σ. 6) ἔχει τεθεῖ ἀνώνυμο σημεῖωμα «Γιὰ τὴν ἔκδοσιν».

113. Ἀνώνυμο (ἀσφαλῶς τοῦ Βαλκάνου) «Σημείωμα γιὰ τὴν ἔκδοσιν», στὸ βιβλίο: «Νίκος Νικολαΐδης τῆς Κύπρου, "Τὸ Στραβόξυλο (Πῶς πλάθεται ἕνας ἄνθρωπος)", Α΄ ἐπανέκδοσιν» (ἐπιμ. Νίκος Βαλκάνος), Ἀθήνα, 1980, Σίσυφος (Κώστας Ταουσιάνης), σσ. 7—8. Ἐπίσης στίς σσ. 10—11 ἔχει τεθεῖ ἀνώνυμη «Σημείωσις» γιὰ τὸ πρὶν ἀπ' αὐτὴ κείμενο τοῦ Ν.Ν. Τὸ ἀνάλογο ἔχει γίνεи στίς σσ. 227—228.

114. Ἀνώνυμη (ἀσφαλῶς τοῦ Νίκου Βαλκάνου) «Σημείωσις» πρὶν ἀπὸ τὸ νικολαΐδειο κείμενο, στὸ βιβλίο: «Νίκου Νικολαΐδη: "Τὰ γρία καρφιά (Μυθιστόρημα)", Α΄ ἐπανέκδοσιν» (ἐπιμ. Νίκος Βαλκάνος), Ἀθήνα, 1980, Σίσυφος (Κώστας Ταουσιάνης), σ. 7.

115. Κώστας Ε. Τοιρόπουλος: «Μιὰ ἰδεολογικὴ περιπέτεια. Ἡ "περιπέτεια συνειδήσεως" τοῦ Αἰμ. Χουρμούζιου», στὸ: «Σημεῖον τοῦ Αἰμ. Χουρμούζιου», Ἀθήνα, 1983, Τετράδια «Εὐθύνης», ἀρ. 20, σσ. 175—185. (Ἀναφορὰ στὸν Ν.Ν. στίς σσ. 178—180 καὶ 182).

116. Γ(ιῶργος) Φιλίππου Πιερίδης: «Ὁ τεχνίτης Νίκος Νικολαΐδης»,

περ. «Ὁ κύκλος», Λάρνακα, τεύχος 7—8, Ἰαν. — Ἀπρ. 1981, σσ. 3—6.

117. Παύλου Δρανδάκη: «Μεγάλη Ἑλληνική Ἑγκυκλοπαιδεία», «Συμπλήρωμα Γ'», σ. 828: λήμμα γιὰ τὸν Ν.Ν., ὑπογρ. Μ(ελῆς) Ν(ικολαΐδης).

118. Χάρη Πάτση: «Νέα Ἑλληνική Ἑγκυκλοπαιδεία», τόμος 18, σ. 371: λήμμα γιὰ τὸν Ν.Ν., χωρὶς ὑπογραφή.

119. Στὴν Ἑγκυκλοπαιδεία τοῦ λ. 118. στὸν τόμο «Ἑλλάς», σσ. 758—759: ἀναφορὰ στὸν Ν.Ν., ὑπογρ. Ι. Μ. Χατζηφώτης.

120. Χάρη Πάτση: «Νέα Μεγάλη Ἑλληνική Ἑγκυκλοπαιδεία», τόμος 25, σ. 90: λήμμα γιὰ τὸν Ν.Ν., χωρὶς ὑπογραφή. (Ἄς σημειωθεῖ ὅτι στὸ λήμμα ἔχει τυπογραφικῶς περιληφθεῖ καὶ στίχος ἀπὸ ἄλλο λήμμα).

121. «Ἡ Μεγάλη Ἀμερικανική Ἑγκυκλοπαιδεία», τόμος 17, σ. 231, λήμμα γιὰ τὸν Ν.Ν., χωρὶς ὑπογραφή.

122. Στὴν Ἑγκυκλοπαιδεία τοῦ λ. 121. στὸν τόμο «Ἑλλάς», σ. 609: ἀναφορὰ στὸν Ν.Ν., χωρὶς ὑπογραφή.

123. Πάπυρος - Λαρούς: «Γενική Παγκόσμιος Ἑγκυκλοπαιδεία», τόμος 10, σ. 518: λήμμα γιὰ τὸν Ν.Ν., χωρὶς ὑπογραφή.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Τοποθέτησα τὶς γενικὲς Ἑγκυκλοπαιδεῖες στὸ τέλος, ἐπειδὴ δὲν μπόρεσα νὰ βρῶ στοὺς οἰκείους τόμους χρονολογία τῆς ἔκδοσης.

Γ' Παράρτημα

Γιὰ τὴν κατάρτιση μιᾶς πλήρους Βιβλιογραφίας Νίκου Νικολαΐδη πρέπει νὰ ληφθοῦν ὑπόψη καί, μετὰ ἀπὸ ἔλεγχο, εἴτε συμπληρωθοῦν (ἐνδεχομένως, ἀφοῦ διορθωθοῦν) εἴτε ἀπορριφθοῦν οἱ ἐξῆς, βιβλιογραφικὰ ἀνεπαρκέστατες πληροφορίες μερικῶν ἀπὸ τοὺς πᾶν πᾶνω συγγραφεῖς:

Ι. Ὁ Φράγκος:

α) κάνει λόγο γιὰ «σύντομο σημείωμα» τοῦ Παράσχου στὸν — κατὰ τὴ διατύπωσή του — Κήρυκα τῆς Ἀμερικῆς «ἀπ' ἀφορμὴ τοῦ "Σκέλεθρα", θαρρῶ» (λ. 13, 44).

β) ἐπίσης ἀναφέρει «σύντομο σημείωμα» τοῦ Μ. Βάλσα στὰ «Γράμματα» τῆς Ἀλεξάνδρειας (λ. 13, 44).

γ) γράφει ἀκόμη: «Τώρα τελευταῖα, μὲ τὴν ἄφιξη τοῦ Νικολαΐδη στὴν Ἀθήνα» ἔγραψαν «λίγα ἄρθρα (...) ὁ Μάριος Βαϊάνος κι ὁ Νίκος Ἀλεξίου, ὁ πρῶτος γιὰ νὰ μᾶς παρουσιάσει τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν τεχνίτη, ὁ δεύτερος πότερο γιὰ νὰ μᾶς φανερώσει τὸ δημιουργό» (λ. 13, 45).

II. Ὁ Ἄλφα γράφει: «Ἴσως ὅμως σὲ κατοπινὰς [ἐπιφυλλίδες], παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὴν ἄλλη δουλειὰ τοῦ συγγραφέα ποὺ κατὰ τὸ πλεῖστο τῆς μένει ἄγνωστη στὴν Ἑλλάδα, νὰ μιλήσουμε ἐκτεταμένα» (λ. 14).

III. Ὁ Μελῆς Νικολαΐδης: «Μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐδῶ προσωρινῆς διαμονῆς τοῦ ἐξαιρετικοῦ Κυπρίου λογοτέχνη Νίκου Νικολαΐδη διάφορα περιοδικὰ κι ἐφημερίδες ἀφιέρωσαν θερμὰ σχόλια κι ἐκτενεῖς μελέτες γιὰ τὸ ἔργο του. Ἡ "Πνευματικὴ Ζωή", ποὺ καὶ ἄλλοτε εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ τονίσει σὲ ἰδιαίτερο σημείωμά της τὴ μεγάλη ἀξία καὶ σημασία τοῦ πολυτιμοῦ ἔργου του, εἶχε τὴ σκέψη — κι ἐλπίζει νὰ μὴν ἀργήσει νὰ τὴν πραγματοποιήσει — ν' ἀσχοληθεῖ μ' αὐτὸ πλατύτερα καὶ βαθύτερα στὸ ἀναμεταξὺ (...) δημοσιεύει σήμερα τὸ ἀκόλουθο σημείωμα τοῦ διευθυντοῦ της» (λ. 27, 231). Ἀκολουθεῖ τὸ κύριο μέρος τοῦ λήμματος αὐτοῦ. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι «ὁ διευθυντὴς» εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Μελῆς Νικολαΐδης.

IV. 'Ο Τσίρκας στο λ. 52/112, 39, παραθέτει ἀπὸ τὸν Philéas Lebesgue, μὲ μόνη παραπομπή: «Mercure de France».

V. 'Ο Καρακάσης στο λ. 57 παραθέτει, χωρὶς καθόλου παραπομπή, ἀπὸ τοὺς κάτωθι:

α) Λουὶ Ρουσσὲλ (σὴ σ. 16)·

β) Κλέωνα Παράσχο (σὴ σ. 16). (Πρόκειται ἀσφαλῶς γιὰ χωρίο ἀπὸ τὸ κείμενο ποὺ ἀναφέρεται ἐδῶ στο Ἰα).

γ) Κλ. (ἀσφαλῶς, Κώστα) Θρακιώτη (σὴ σ. 164)·

δ) Τεῦκρο Ἀνθία (σὴ σ. 165). (Ἀπὸ τὸν ἔλεγχον ποὺ διεξήγαγα ἀποκλείεται νὰ εἶναι ἀπὸ κείμενο δημοσιευμένο στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα»).

ε) Γράφει ἀκόμη σὴ σ. 178: «Μ' αὐτὴ τὴν εὐκαιρία [ἐνν. τῆς δημοσίευσης στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» τῆς «Ἐκλογῆς» ἀπὸ τὸ τότε (1946) ἀδημοσίευτο ἀκόμη «Βιβλίον τοῦ Μοναχοῦ» τοῦ Ν.Ν. καὶ ἔκδοσης σχετικοῦ ἀνατύπου] διάφοροι Κύπριοι λογοτέχνες, σὰν τὸν Τεῦκρο Ἀνθία, τὸν Κώστα Προυσιῇ, τὴν Μαρίκα Ρουσιᾶ κ.ἄ., ἀσχοληθήκανε πλατιά μὲ κριτικὰς ἀναλύσεις, ποὺ δημοσιευτήκανε στὸν καθημερινὸ καὶ περιοδικὸ τύπον».

VI. 'Ο Σπανδωνίδης παρατηρεῖ ὅτι ὁ Ἀλκης Θρύλος «πρόσεξε» τὸν Ν.Ν. «χωρὶς νὰ συλλάβει, καὶ μέχρις ἐσχάτων ἀκόμη, ἕως πέρουσι [δηλαδὴ ἕως τὸ 1955], τὴ χαρακτηριστικὴ γραμμὴ τοῦ πνεύματός του» (λ. 72, 745).

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΩΔΗ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑ

Σ' αὐτὸν τὸν κάμπο μὲ τὰ νερὰ στὰ χωράφια καὶ τὴν γαλαῶζιαν ἀχλὺ
ἔβαλα τὰ σύνορα τοῦ χρόνου καὶ τῶν πουλιῶν
παρατημένο καράβι γιομάτο τέφρα καὶ δίχως κατάρτι νὰ περιμένει
περιλειπόμενους ποιητὲς ποὺ παραπαίουν σ' ἓνα καθρέφτη
τὸν Ἰωάννη τὸν Πρόδρομο νὰ ἔρθει μ' ἓνα κλαρὶ ἀγριελιάς
καὶ τὸ κεφάλι του στὸν δίσκο τῆς Ἡρωδιάδας ἥλιος ἀνατέλλων
γιά τὴν μεγάλη ἔκλειψη στὸ τέλος τοῦ δρόμου μὲ τὰ εἰκονίσματα
ὁ καταζητούμενος ὁδοιπὸρος ἀσπολισμένος ἔφθος
ὥσει ἡλιοτρόπιον ἐν ὥρᾳ νυκτὸς καὶ καπνὸς ἀναδαίνων μὲ τὸν ἄνεμο
πάνω ἀπ' τὶς ἰσοῦφεις χρυσόχρους φυλλωσιές τῶν κυμάτων
στὶς δυὸ σειρὲς τῆς ἀτέρμινης στράτας νὰ σύρονται οἱ σύντροφοί μου
μαστιγούμενοι αἰχμάλωτοι καὶ νικημένοι ἀπόστολοι

Κύριε,

τὴν ὑπόσχεση ποὺ ἔγινε ἀγριόχηνες σ' αὐτὸν τὸν ἀπέραντο κάμπο
τὴν ἔφερα στὰ φύλλα μιᾶς ἀνεμώνας γέφυρα γιὰ τὸν σταχτὶ οὐρανὸ
λίγο πρὶν ξημερώσει ὁ Θεὸς περιπατῶν ἀναμιέσον τῶν στάξεων
ἄνοιξη ἀκριβὴ ποὺ ταριχεύτηκε ἀνανθη καὶ λιγιστὴ στὶς ἐνέδρες
οἱ ἱππεῖς ἀποθέσαμε τὴν σπάθην καὶ ζητήσαμε μιὰ στάμινα
γιὰ τὰ παιδικὰ μας ὄνειρα λήκυθος πλήρης θαυμάτων τῆς αὐγῆς.
ὅτε ἡ ἀμαξοστοιχία χαράκωνε τὶς γυμνὰς ἀποστάσεις
κι' ἡμεῖς δὲν εἴχαμε γιὰ τοὺς ζευγολάτες οὔτε κόκκον σινάπεως
περιδεεῖς μοναχοὶ ὑπὸ σκῆτην παρανάλωμα τοῦ πυρὸς ἐν χειμῶνι
βέβαιοι γιὰ τὰ ὀρνίθια ποὺ ἀναζητοῦσαν τὴ φωνὴ τους.
Ἔρχομαι λιχνιζόμενον παραλήρημα ἐπὶ τὴν ἶριδα τῆς ἐσπέρας
κλώνος πικρῆς κληματαριᾶς φορτωμένος γλυκύτατον καρπὸ
γιὰ τὸ χτυπημένο περιστέρι στὸν κόρφο τῶν φυλακισμένων
ἀετὸς πληγωμένος στοὺς βορεινοὺς καταρράκτες νὰ ὀνειρεῖται
ἀνοιχτὲς πεδιάδες στρωμένες φῶς ἀπὸ κρύσταλλα
ἔρειπωμένους μιναρέδες, θάλασσες θημιωνιές, κίτρινα γεννήματα
κι' ἔναν παμιπάλαιον ἄρμαπᾶ νὰ σύρει τὸν πελώριο ἥλιο τοῦ κάμπου.
Ἐρημη ὥρα τοῦ φθινοπώρου
σ' αὐτὸν τὸν ἀπέραντο κάμπο τῆς Θεσσαλίας μὲ τὰ κοπάδια
κορυφαία χοροῦ ἀρχαίας τραγωδίας ζευγνύουσα βουδάλους
ἢ ροδόπεπλος στὰ κρηπιδώματα τοῦ χάους ἐξόριστῃ ἀντάρτισσα
ἡνίοχος ἀκύμαντος ὁ μῦθος τῶν Κενταύρων καὶ τῶν Ἀργοναυτῶν
ἀπλοϊκὸ τραγοῦδι τῶν Γκαραγκούνηδων στὴν ἡμέρα τῆς Πασχαλιάς
γιὰ τοὺς ξένους προσκυνητὲς τὰ Τέμπη πάνω στοὺς χάρτες τους
δὲν φτιάχνουν μονάχα εἰδῶλα τῶν παροχθίων δραμάτων
νὰ ἐπιπλέουν στὴν ἀκίνησι τῶν νερῶν τοῦ Πηνειοῦ μὲ τὸν Ὀλυμπο
ἀναδυσόμενους θεοὺς τὸν Γιάννο καὶ τὴν Παγώνα
ἀκροβολιστὴς στὸν Τύρναβο κείνο τὸ πρωὶ ποὺ φόρτωναν τὰ πιάνο
οἱ Γερμανοὶ στὴν αὐλὴ τοῦ Δημαρχείου πίσω ἀπ' τὸ οὐράνιο τόξο
γιὰ μιὰ προσευχὴ τώρα στὶς ὑψηλὰ σκιῆτες τῶν Μετεώρων
ὁ κοσμικὸς ἐν ἱερομονάχοις μὴ ἔχων ποὺ τὴν κεφαλὴν κλίνει

Κύριε,

πῶς νὰ συγκολλήσω τὰ θρύμματα ἀπὸ χρόνια πτερόεντα
πάνω σ' αὐτὸ τὸ τοπίο μὲ τίς διαχεόμενες εἰκόνες ποὺ μάζωξα
σ' ἓν ἀπροσκέφαλο χωρὶς ὕπνο
ὁ Χείρων νὰ ζῶναι τὸ Πήλιο μὲ τὴν ποδιά τῆς θάλασσας
καὶ τὰ νερά στὰ ριζὰ τῶν ἀπροσκύνητων πύργων θρονιτὴ φωνῆς μεγάλης
γιά τὸ ἐστηκὸς ἀρνίον τῆς Πάτιμου καὶ τὸν ἵππον τὸν χλωρὸν
ἢ μυθολογία τοῦ σύμπαντος φτερὰ νηκτικῶν πτηνῶν τῆς πεδιάδας
πάνω σ' ἓνα στάχυ ἀκάνθου καὶ φθόγγος χαριτωμένης καρδερίνας
ὡς τὴν αἰωνιότητα ἔχνη θεμάτων ποὺ χάνονται τὴν αὐγὴ
πῆλινον σαρκίον ποὺ κρατεῖ τὴν φλόγα τῆς βιβλικῆς πυρᾶς
σημῆν τῶν ἀποδημητικῶν γεφυρώνουν τὴν ἄδυσσο
ὥστε κορυδαλλὸς στὰ θερισμένα χωράφια τὸν Αὐγούστο.

Ποταμὸς οἱ ἐλπίδες τῆς αὔριον
φλέβες τῆς μνήμης καὶ κάτοπτρον τοῦ θυοῦ τὸ δικό μου σουραυλί
γιά τοὺς ξωμάχους τοῦ γυάλινου πύργου ἓνα χρυσὸ φεγγάρι
ποὺ κἀθεταί πάνω στὶς κεραμιδένιες γλάστρες τῆς αὐλόπορτας
κρατώντας τὸ σύγνεφο καὶ τοὺς ἴσκιους τῆς οὐρίχλης
ὁ τρελλὸς ὄνειροπόλος ἱεραπόστολος
ποὺ ντύνεται μέσα στοὺς κάλυκες τῶν ἀνθέων τὴν κίτρινη γύρη
πειρατῆς ἐξομολογούμενος ἐνώπιον τοῦ ἱερέως
αὐτὰ τὰ κόκκινα μῆλα σ' ἓνα πανέρι γιομάτο ἀπὸ ἔρωτα καὶ φύλλα
γιά τὰ καμένα χορτάρια τῶν πόλεων μὲ τίς καμινάδες
στὴν ἄγρια πέτρα τοῦ Καυκάσου λευκὸ περιστέρι
πρὶν ἀλέκτωρ φωνῆσαι τὴν ἡμέρα τοῦ κάμπου σιτὶ θαμιδακοφυτεῖς
ὁ Τσέγκις Χάν μ' ἐκείνον τὸν κότσυφα τοῦ Μαρτίου στὸ δόρυ
γιά τοὺς πεινασμένους λωτοφάγους τῆς ρακένδυτης Κίρκης
θὰ συνάξουμε τοὺς καθαλλάρηδες πρὶν ἐπιστρέψουν
οἱ καπνοὶ ἄνδρα κλήματα κρεμασμένα στὰ φτερὰ τῶν ἀποδημητικῶν
σ' αὐτὸν τὸν κάμπο μὲ τὰ νερά στὰ χωράφια καὶ τὸν ἀκίνητο πόθο
στοὺς γαλάξιους καλαμῶνες πάνω στὴν ὄχρα τῶν ὄχτων
μακρυνὸ ταξίδι ποὺ χάνεται στὴν ἀχλὺ τῆς αὐταπάτης.

Εὐρίπιδος γῆ τῆς Θεσσαλίας
θαμπὴ ἱστορία παλαιᾶς ἐκκλησίας ὑπὸ σκιὰν μυθῆας
ἀμπάρι σίτου, πύθος οἶνου καὶ μέλιτος ξανθοῦ κρατήρας
στὰ μάτια τῶν νηπίων ἢ ζωὴ χωρὶ τὸ δέος τῆς ἐρήμου
καὶ χρυσὴ ἀκτίνα ροδίζουσας αὐγῆς στὰ βλέφαρα τῶν νεκρῶν
ποὺ χτυπήθηκαν μὲ τοὺς ξανθοὺς Οἶονες κάτω ἀπὸ κλαίουσες ἱτιές.
Πῶς νὰ μαζέψω τὰ θρύμματα τοῦτα
μέσ' ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀνθρώπινο σῆμπαν ἐντὸς μου
γιά νὰ χωρέσεις μ' ἓνα ραγισμένην αὐλὸ θησαυρὸς ἀδαπάνητος
στοὺς δρόμους τῆς ἀσφάλτου καὶ στὰ ποδόσφαιρα τῆς Κυριακῆς;

Κύριε,

θὰ ἔρθω πάνω σ' ἓνα κελῆγημα πέρδικας
σκηνογραφία Ἀκαθίστου Ὑμνου καὶ εὐωδία ὀρύγανης νηστείας
μ' ἐκεῖνο τὸ αὐτόματο καὶ τρεῖς ἀράδες φυσίγγια χιαστί
γλαυκὸς ἵππεὺς τῆς ὀρθρινῆς φάλαγγας ποὺ χάθηκε
μνήμων γενόμενος τῆς ὑπόσχεσης γιά τὸν ἰδρωτὰ τῶν φτωχῶν
Πραμηθεὺς χωρὶς ἀλυσίδες καὶ χωρὶς ἦπαρ γιά τὸν γύπα
ἢ γενεὰ τῶν ὀλβίων πάνω σὲ χαρταετοὺς καὶ μαγνητόφωνα

τὰ σύνορα τῶν πουλιῶν στή φωνή μου
 ἐπίπεδα ρευστά φράχτες ἀπὸ χρώματα ἀκατανόητα καλοκαίρια
 ὡς τὴν ἄκρη τοῦ χάους ἢ ἅγια γαλήνη
 ποὺ στρώνεται ἀργὰ ἀργὰ μὲ τὴν ἀνάσα τῆς γόνιμης γῆς
 γιὰ ἓνα μὴνυμια στίς σιδηρένιες ἀντένες
 Σ' αὐτὸν τὸν κάμπο μὲ τὰ πατήματα τῶν καιρῶν στὸν ἀέρα
 ὠριμάζουν τὰ πεπόνια καὶ τὰ σῦκα στίς αἰῶρες τῆς νύχτας
 Κλίμαξ τοῦ Ἰωάννου ἡ φωνὴ τῆς ἀηδόνος λουλούδια καὶ κεράσια
 μοναξιά τῆς ἀπόστασης ὅπου βυθίζονται τὰ ὄρη
 στρουθίον ὁ ἄνθρωπος γιὰ συνάντηση τῶν πελαργῶν
 λειψή σταγόνα ὕδατος φορτωμένης τὴν μνήμη τῶν οὐρανῶν περιπατεῖ
 ἐλεύθερος δοῦλος σταυροφόρος μὲ τὸ σπαθί καὶ τὸ ὕνιον
 κάτω ἀπὸ παμπάλαιες σκηνογραφίες κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν
 κρατώντας σχοινὶ ἀπὸ ἱκρίωια καὶ ἀμάραντον ἄνθος
 γιὰ τὴν πρωία καὶ γιὰ τὸ ἑσπέρας ὁ μεθισμένος Πάνας
 ναυαγὸς στὴν ἀκτὴ τῆς ἐρήμου ὁ λαμπρὸς αὐτοκράτωρ
 νὰ συνάξει τὴν ποθεινὴ πατρίδα σ' ἓναν ἄδειον ἀσκό κύματα γαλάζια
 γιὰ ἓνα εἶδωλο θαμπὸ στὰ πράσινα κλήματα καὶ στὰ χρυσὰ χωράφια.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΣΥΝΟΜΙΛΙΕΣ

Ὁ φίλος εἶχε ἔλθει τότε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα,
 ἦταν νέος καὶ εἶχε πολλὰ στὸ νοῦ,
 ιδέες γιὰ τὴν κοινωνία, γιὰ τὴν τέχνη, γιὰ τὸν ἄνθρωπο,
 ἀλλὰ ὅλα αὐτὰ ἰδωμένα ἀπὸ μία μόνον ἀποψη
 κι ἦταν αὐτό, ὅπως ἔταν παίρνοντας
 κάποιον χρωματιστὸ γυαλί
 καὶ βλέπουμε ὅλα τ' ἀνθρώπινα.
 Ἦταν ὥραιες οἱ βραδινὲς συνομιλίες,
 στὸ μικρὸ γραφεῖο ἢ στοὺς δρόμους μὲ τίς ἀκακίες,
 γιατί εἶναι ὥραία πάντοτε ἡ σύγκριση ἀπόψεων,
 ιδιαίτερα ἔταν ὁ ἄλλος συνομιλητής
 ἔχει τὴν πίστη γιὰ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ κόσμου,
 στηρίζοντάς τὴν στὴ νεανικὴ του ὁρμή
 καὶ στὴν προσπάθεια νὰ υπερβεῖ τὸν ἑαυτὸ του.
 Τὸ μόνο ποὺ ἔσως ἔλειπε — θαρρῶ τὸ πιὸ σημαντικό —
 ἦταν ποὺ δὲν ἔβλεπα,
 ἐκτὸς ἀπὸ ὅσα εἶναι γύρω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο,
 τὴν ἐσωτερικὴ διάσταση τοῦ ἀνθρώπου,
 ἔσως νομίζοντας πῶς ὅλα αὐτὰ θὰ βελτιωθοῦν,
 ὅταν ἀλλάξει ἡ ὄψη τῆς κοινωνίας.
 Τίς θυμᾶμαι ὅλες αὐτὲς τίς βραδινὲς
 συνομιλίες, ιδιαίτερα στοὺς δρόμους μὲ τίς ἀκακίες,
 σ' ἐκεῖνες τίς θαυμάσιες ἐαρινὲς νύχτες,
 κι εἶναι ἀπὸ αὐτές, ἔτσι νομίζω, ἀκόμα σήμερα
 σημάδευμένοι οἱ δρόμοι τῆς μικρῆς μας πόλης.

ΜΙΧ. ΓΙΑΚΗΣ

ΣΤΑΧΤΗ ΚΑΙ ΑΙΜΑ

(διήγημα)

Στις ήχηρές μας παραλίες
ό θάνατος φτάνει,
ντυμένος ναύαρχος

PABLO NERUDA

Είχαμε, από νωρίς, κατακλιθεί στα ξύλινα κρεβάτια μας, όπως κάθε φορά, για να λησμονούμε τον γύρω μας άγριο τρόμο. Είταν καλοκαίρι πικρό, ταραγμένο. Ένα καλοκαίρι, που είχε χάσει το δρόμο του ανάμεσα στους σκοτωμένους και προχωρούσε με ένα ήλιο θαμπό, δακρυσιμένο, φορτωμένο το σακκί της οδύνης, στην πληγιασμένη του ράχη.

Κι' έμεις ζούσαμε πάντα τα αιώνια ματωμένα βράδια εκείνου του καλοκαιριού, με μια χαίνουσα πληγή, από πάνω μας σκοτωμένο φως στεγνής αγωνίας και αδιάκοπης έγκρατérησης. Κι' ελόγουρά μας, νιώθαμε να μας κυριεύει μια δουδή φρίκη — αλλόκοτης σιωπής, μαζί με την τραχιά αίσθηση του ατσαλιού, της φωτιάς και της πέτρας.

Μιας πέτρας σκληρής, που άνοιγε τότε - τότε βαθιές ρωγμές σά φαράγγι, στην καρδιά μας και πέτρωνε, με μιας, το φαρμακερό χαμόγελο της ταραγμένης ψυχής μας.

Και τότες, κατανοούσαμε καλά, πώς υπάρχει κάτι μέσα μας, που είταν ισοδύναμο με ό,τι μπορούσε να ξεπεράσει τον έαυτό μας.

Μά κι έξω απ' την υπαρξή μας, σπάνια, ξαναδρίσκαμε την νωγέλεια των ήσυχων αργόσυρτων ώρων, της παλιάς ξέγνοιαστης, ρεμβαστικής καλοκαιριάτικης νύχτας. Γιατί, μέσα στους θανάσιμους βοερούς και απόμακρους άχρους του πολέμου, ακούγαμε το καταλυτικό θούριο του μαύρου θανάτου του. Και σά να μας στεφάνωνε, με λύπης αντιφέγγι, μέσα στο πένθιμο σπίτι μας, το γαλαζότεφρο άνθος των σσιμένων — σκοτωμένων φεγγαριών.

Κι' έτσι ασάλευτοι, δίχως να νιώθουμε καμιά ξεκούραση, μέσα στην άχλύ της άχαρης εκείνης νύχτας, ξαγρυπνούσαμε άσχοπα, όπομιονετικοί νυχτοφύλακες, μιας έφιαλτικής διαμαρτυρίας, ενάντια στο ζοφερό σκοτάδι, που μας σκέπαζε.

Και καθώς προχωρούσε ράθυμα ή νύχτα, ακούγαμε κάποτε, κάποιες ξέφυγες αργοσερνάμενες κραυγές, των ζωντανών αδελφών μας, που αγνόσθησαν στ' αλαργινά στενωρύμια του χωριού μας. Κραυγές, που σέ λίγο απολιθώνονταν σαν έντοιχισμένες μάταιες αγωνίες θανάτου, στα κοιμητήρια των απελπισμένων αναπάντητων, πικρών μας επικλήσεων.

Τότες, πονούσε όλο και πιο πολύ, ή ραγισμένη καρδιά μας, απ' τις θρονηχτές, αλλεπάλληλες άπουσίες αυτών, που χάνονταν από κακουχία, μαλάρια και πείνα. Έκαιγε και φλόγιζε το στόμα μας, ή βαθιά «ναυτία» της ζωής, όχι από αηδία, μά από εξαντλητική, συφή και άπέραντη στέρηση.

Κι' εσα είχαμε μέσα μας όράματα, κατάντησαν γέρικα κι' αργοπέθαιναν παραδαρμένα από σάπιες όδρατες καταγιγδες του πένθιμου εκείνου καλοκαιριού· ενός καλοκαιριού κατάφορτο μπόρες και δάκρυα και λάσπες στα χωράφια μας — της ένδοχώρας μας χωράφια — γέρικες κι' εκείνες λάσπες, θαλτερές και θαριές.

Και καθώς, τὸ μελιχρὸ φῶς τοῦ λύχνου μας κρύωνε καὶ ριγοῦσε μέσα στὸ πικρὸ ἀγιάζει τῆς αὐγῆς, σπαραχτικὴ φωνὴ κοριτσοῦ μᾶς ἀφύπνισε. Φωνὴ διαπεραστικὴ, σὰν ἀπὸ θλίψη μακρινὴ φερμένη κι' ἔτσι ἀναδυσόμενη, λές, ἀπὸ τὸ ἀρχιπέλαγος τῶν αἰώνων, μᾶς βύθισε, σ' ἄλλες τρικυμισμένες θάλασσες ζόφου, τρόμου καὶ φρίκης.

Εἶναι μιὰ φωνή, ἀλήθεια, σταματημένη, ἀκόμα, μέσα μου· γιὰ μένα, τουλάχιστον σταματημένη — Μνήμη στὴν ἀμνησία τῶν πολλῶν· μιὰ καὶ εἶμαι κι' ἐξακολουθῶ νὰ εἶμαι: Αὐτός, ποὺ κοιμήθηκε πάνω στὴν πέτρα τοῦ χρόνου καὶ ξύπνησε, μετὴ λαχταριστὴ γεύση... τῆς λευτεριάς.

Λοιπόν, ἀκόμα ἀκούω, ἐκείνη τὴν παλιὰ λυγρικὴ φωνή, τὴν αἰώνια σταματημένη, μέσα στὴ νύχτα:

— Κυρὰ Ἑλένη, ἔρχομαι. ἔρχονται οἱ ὀχτροί, ἔρχονται οἱ Γερμανοί.

Ἀμέσως, συνειδητοποιήσαμε, πὼς βγήκε ὁ θάνατος - ναύαρχος στὴν «Ἀγκάλη» μας μετὰ σιδερένια καράβια. Βγήκε ὁ Ἀντίμαχος στὶς ἀμμιουδιές, στὶς μεγάλες ἡχηρές μας παραλίες.

Φύγετε νὰ φύγουμε, φώναζαν οἱ γειτονιές, ὅτι μᾶς ζῶσαν οἱ λύκοι τοῦ θανάτου.

Ἄκουσε, ἡ μάνα μου τὸ φοβερὸ μῆνυμα, σὰν ἀπὸ ἀέρινο βούκινο, κραυγὴ κυνηγημένη ἀπὸ βίαιο φύσημα χαλασμοῦ.

Ἄκουσε, ὁ πατέρας μου τὸ σαλπάρισμα τοῦ μαύρου θανάτου, σὲ ματωμένους γιालούς, ὅπου ξενοχτοῦσε τὸ κύμα τοὺς νεκρούς.

Ἡ καλὴ ἀνθισμένη Ροδοῦλα, μᾶς τὸ μῆνυσε, μετὰ τὸν τρόπο τῆς, πὼς θάπρεπε, ἐκεῖνο τὸ πρωτὶ νὰ φοδηθοῦμε τὸ πολὺ φῶς, γιὰ τὸ πολὺ σκοτάδι, ποὺ ἔσerne πίσω του.

Κι' εἶτανε τότες ἐκεῖνη, ὡς νεοττός τῆς ἄνω καλιᾶς τῶν ἀγγέλων, ὠχρὰ ροδίνη χρυσαυγίζουσα, μικρόσωμη καὶ λεπτοφυής...

— Ἐρχεται ὁ θάνατος...

Εἶταν ἡ φωνὴ τῆς Ροδοῦλας, ποὺ σκόρπισε τρεμάμενη στὶς διαθλασμένες ἀκτῆς τῶν ἱριδισμῶν τῆς ψυχῆς μας. Ἦχῳ εἶταν, ποὺ βαστάει ἀκόμα σιωπηλὰ τὴν ἀγωνία τοῦ χθές· καὶ τὸν ἄνεμο φέρνει, τῆς ἔσχατης τραγικῆς μοίρας, ἀπ' τοὺς ὠκεανούς τοῦ βιωμένου μας χρόνου.

Κι' ἐκεῖνος ὁ θάνατος; ὦ, κοντεύω νὰ τὸν ξαναδῶ, ἔξω ἀπ' τὸ σπίτι μας νὰ μετὰ περιμένει... τὸν παράξενο ἐκεῖνο θάνατο, τὸν ντυμένο ναύαρχο. Ἀπὸ τότε ὁ θάνατος περπατᾷ στὸν κόσμον καὶ μέσα μου, μεταμορφωμένος σὲ μπότα καὶ σέρνει πίσω του ἓνα θούριο, σὰν χεῖμαρρο βρορὸ καὶ λασπερὸ κατάφορτο αἵματα, δάκρυα, θρήνους καὶ ἀλαλαγμούς.

Ἡ χρονιά ἐκεῖνη, λοιπόν, εἶταν τοῦ πολέμου. Καὶ τώρα, μένει μέσα μας πληγὴ τῶν πικρῶν ἀγαμνήσεων. Βλέπουμε, γυρνώντας πίσω, πένθος μονάχα· καὶ τῆς νύχτας τὴν ἔκταση καὶ ἔκσταση πάνω ἀπ' τὸ σύνορο τοῦ κόσμου.

Κι' ὁ μῆνας τοῦ Θέρους ἐκεῖνου, εἶταν τοῦ σφαγμένου φεγγαριοῦ τῶν ρόδων κι' οἱ καρδιές μας εἶταν ἀπ' ἐκεῖνες ποὺ ἓνα τίποτα τίς παρηγορεῖ.

Σηκωθήκαμε. Γίναμε, μετὰ μᾶς, λαχανιασμένες στιγμές. Ἡ γλῶσσα τοῦ θανάτου μᾶς ξύπνησε, ἐμᾶς, τοὺς παθιασμένους γιὰ ζωὴ. Κι' ἀφάνισε τὸν ὕπνον μας ἢ ἄγρια ἐγρήγορησε. Θωρούσαμε ἥλιους νυχτερινούς καὶ ἡ ἰδέα μας εἶτανε τοῦ ξεσηκωμοῦ τῆς φυγῆς καὶ τῆς ἀποδῆμησης.

Σύραμε σύναυγα, κοντὰ μας κλειδιὰ σκουριασμένα· κι' ἓνα πακέτο ὁμολογίες - τραπεζογραφημάτια παλιὰ, αὐτὰ καὶ μόνο. Κι' ἀφήσαμε, πίσω, πάνω στὴ σύγχυσή μας

και στον τρόμο, τὸ χρυσάφι νὰ μᾶς τὸ ἀρπάξει ὁ ἐχθρὸς. Εἴταν κάτι τιμαλφὴ πανάκριβα. Ἕνα σωρὸ φλουριά πολὺτιμα, ἀπὸ μάλαμα καὶ σιντέφι, καὶ δαχτυλίδαι μὲ μαργαριτάρια καὶ γιορντάνια ἀπὸ ἀλπακὰ καὶ λαζουρίτη. Καὶ τὸ χρυσό, ἀκόμα, ρολοὶ τοῦ πατέρα, ἓνα gold watch πρώτης, κειμήλιο ἀπ' τὸ Μπόστον, μὲ λαμπρές, στὸ καπάκι του φαγιάντσες.

Κι' ὕστερα τὰ θαυμαστά φεστόνια καὶ κεντήματα τῆς μητέρας, μὲ δαντέλλες πλουμισμένα· τὰ παλιὰ ἀκόμα φιορίνια καὶ βραχιόλια, μὲ φίλντισι καὶ μάργαρο, πάνω σὲ μάλαμα κι' ἀσήμι, ὅλα ριγμένα φίσκα στὸ διπλοαμπαρωμένο μας φορτσέρι.

Μὰ ἐγώ, πὶὸ πολὺ πικράθηκα, γιὰ τὸν πολὺτιμο κι' ἀξέχαστο φωνογράφο, τοῦ μεσοπόλεμου, ποὺ ἀφήσαμε πάνω στὸ πελώριο τραπέζι τοῦ σαλονιοῦ μας, μὲ ἑκατὸ καὶ βάλε διαλεχτὲς πλάκες, ποὺ ἀπολαμβάναμε τὴν μελωδία τους, στίς ἀληθινότητες φίσστες καὶ χρυσὲς γιορτές μας: Τὰ «δημοτικὰ τραγούδια», μὲ τὸ Ρούκουνα, τὴν «Ἰλλουζιόν» καὶ τὴν «Κομπορσίτα» καὶ τὸ «Γαλάζιο Δούναδη» καὶ τίς «Νύχτες τῆς Μόσχας»... Καὶ τὸ νοσταλγικὸ ἐκεῖνο «Βᾶλς τῶν κεριῶν», πού, ἀκόμα, τοὺς στίχους του, θυμᾶμαι, μέσ' ἀπ' τὴ θολὴ φωταύγεια τοῦ χθές: «Σὲ λίγο ἢ νύχτα θὰ σήσει / τὸ φῶς θ' ἀπλωθεῖ μέσ' στὴ γῆ / κι' ἢ ἀγάπη μας θάναι στὴ δύση / τὴν ὥρα ποὺ ὁ ἥλιος θὰ βγεῖ...».

Ὅμως, ὁ ἥλιος θὰ ἔβγαине πικρὸς, ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα, ἀπ' τὸ μακρινὸ Αἰγαῖο. Θὰ ἔβγαине μὲ πολλαπλὴ ἀγωνία καὶ λάμψη δραματικὴ, ἀνάμεσα Σκάντζουρα καὶ Σκύρο, σὰν στρογγυλὸ μέταλλο σταχτί, σὰν πελώριο δολλάριο, ἀσημιωμένο μὲ τέφρα καὶ αἷμα. Κι' ἡ μικρὴ φτωχὴ ζωὴ μας θὰ ἔφριττε, γονατισμένη κάτω ἀπ' τὸ πυρὸ σπαθι ἐνὸς τέτοιου ἡλίου, στὴν πὶὸ εὐλογημένην ὥρα τῆς σκληρῆς τὸν φωτοχυσίας.

Στὸ δισάκκι μας μέσα, εἶδα πῶς δὲν βάλαμε τίποτα σημαντικὸ ἀπ' ἓνα νεκρὸ ἀμπελόφυλλο, λίγο μαῦρο ξερὸ φωμί, νωπὸ καὶ λυγρὸ, ποτισμένο, ὡς εἴταν ἀπ' τ' ἄφθονα δάκρυά μας. Αὐτὸς ὁ φτωχὸς χαβαλὲς μας! Ἕνα τσουβάλι πετρωμένο πόνο, γιὰ τοὺς ὅμους μας.

Καὶ ξεκινήσαμε, ἀφήνοντας πίσω μας πόρτες βαρυσταμωμένες, παντζούρια θεόκλειστα καὶ τὴν ἀκατοίκητη, ἀπάνθρωπη ἐρημιὰ.

Οἱ δρόμοι γέμισαν βήματα καὶ σκιὲς ποὺ ψηλαφοῦσαν τὸ σκοτάδι καὶ σὲ λίγο τὸ μισόφωτο. Καὶ τὰ πόδια μας παγωμένα ἀπὸ τὸν πανικὸ, πῶς νὰ τὰ ζεστάνουν, οἱ ἐλπιδοφόρες σπίθες τῶν ἄστρων;

Καὶ βγήκαμε ἔξω ἀπ' τὸ χωριό. Ἡ σιωπὴ τῶν ἀστεριῶν, ποὺ ξεψυχοῦσαν, πλήγωνε τοὺς δρόμους ὁλόγυρα, κι' ἡ στράτα μας πίσω γράφονταν μὲ πόνο καὶ αἷμα, καθὼς μὲ πρασιότητα καὶ βεβαιότητα ἐπιχειροῦσαμε κι' ἐμεῖς τὰ μεγάλα: Θέλαμε νὰ ζήσουμε λεύτεροι!

— "Ἀχ, ἂς εἶσαι καλὰ κοριτσάκι μου, ποὺ μᾶς ἔδωσες χαμπέρι... "Ἀς εἶσαι καλὰ..., μονολογοῦσε ἡ γλυκιὰ μάνα μου, σιάζοντας ὁλοένα τὸ μαῦρο τῆς μαντίλι. Κι' ἔτρεχα πίσω τῆς ἐγὼ κι' ὁ ἀδερφός μου κι' ὅλο τὴν ἴδια ἐπωδὸ ἀκούγαμε, σὰν μοιριολόγι: «"Ἀς εἶσαι καλὰ...».

Κι' ἀνταπαντοῦσα μέσα μου ἐν σιωπῇ: Ὑπόμεινε ψυχὴ μου τὴν παραφυλακὴ σου!

Μπροστὰ ὁ Πατέρας ἄνοιγε στράτα στὸ μισόφωτο. Κι' αὐτὸς μὲ σιωπὴ ψυχῆς, ποὺ εἶναι ὁ καλῦτερος τρόπος τῆς ἔκφρασης τοῦ ἀνέκφραστου. Καὶ μονάχα στὸ μέτωπό του, σκάζανε ζευγάρια οὐράνια τόξα· κι' ἐκεῖ ἥλιοι σιωπηλοὶ γλιστροῦσαν ἁρμονικά, σὰν φτερά μεγάλα ἐλευθερίας — Ἀγγέλων τοῦ Γκρέκο — φτερά σκοτεινά, ποὺ δνειρεύονταν νὰ συγκρουστοῦνε μὲ τὴν χαραυγὴ.

Ἔτσι, λοιπόν, τρέχαμε κατὰ τὰ βουνὰ γιὰ νὰ σωθοῦμε ἀπὸ τὸ θάνατο. Κι' ὁ θάνατος τοῦτος ἔπαιρνε ὅσο ἀνεβαίναμε πρὸς τὰ ψηλώματα ὁλοένα καὶ ἄλλη μορφὴ μέσα μας. Γινόταν μιὰ ἀνάσα ζωογόνα καὶ σφοδρὴ, ποὺ συντηρεῖ ἀκόμα καὶ τὰ κόκ-

καλα πανάρχαιων νεκρῶν, γινόταν βουνό θεόψηλο, οὐρανὸς γαλανός, ἄσπρο μαν-
τῆλι, φιλὶ καὶ στεναγμὸς κι' ἄσπερι.

Κάθε ὄχτρα, γιὰ ὅποιον, μᾶς εἶταν πιὰ περιττή, μιὰ κι' εἴχαμε πάρει τοὺς
δρόμους τῶν ἄστρων. Ψάχναμε κάπου, γιὰ μιὰν ἀγάπη, ἐκεῖ ποὺ δὲν εἶχε γεννηθεῖ.
Καὶ καθὼς συλλογιζόμεσταν τὸν θάνατο, μαχαίρι φαρμακερὸ ἔμπαινε στὴν ψυχὴ μας
κι' ὀδυνηρὸ μερμηλίσμα ὁ θάνατος τῶν ἄλλων, ὅποιοι καὶ νᾶταν αὐτοὶ!

Κι' ἀνηφορίζαμε! Ἡ μάνα, ὡς πάντα, δάδιζε δεύτερη στοὺς δρόμους καὶ Μνη-
μες πελώριες τὴν συνόδευαν στὰ σκιάφωτα. Ἐκεῖ ποὺ ἔλεος δὲν ἔχει τὸ ἄγριο λυκαυ-
γὲς καὶ δὲν ἔχει τέλος ἡ ἐρημιὰ. Καὶ μπροστὰ πάντα ὁ πατέρας, σ' ἀδιάβστα μονο-
πάτια τοῦ πόνου, αἰώνιος στρατοκόπος τοῦ θούλου καὶ τοῦ θανάτου, ἔλος ρωμιαλέα
διάθεσθι συμφιλίωσης μὲ τὴ ζωὴ, μὲ τὴν ἱερότητα τῆς ζωῆς καὶ δὲν τὸν ἔφτανε ἡ
μάνα καὶ φώναζε: «Καρτέρα»· κραυγὴ ἀπὸ μιὰ καρδιὰ ἀπελπιστικὴ βουδῆ, παρα-
δομένη σ' ἓνα ἀέρινο ἀδιάκοπο μοιρολόγι: «Καρτέρα...» καὶ μιλοῦσαν τὰ λιθάρια
καὶ ζωντάνευαν τὰ δράματα, μ' αὐτὴν τὴν παράκληση τοῦ ἀπελπισμένου καρτερεμποῦ.

Μᾶς εἶταν μαζί καὶ διδασχὴ, πὼς δηλαδή: Οἱ κορυφὲς ἔχουν δάκρυα καὶ ἡ ἀπο-
μόνωση ἀπ' τοὺς ἄλλους ἔχει ὀδύνη.

Καὶ κάθε φορά, ποὺ τὸ κουράγιο τῆς σώνονταν, δίπλωνε τίς φτεροῦγες τῆς, ἡ
σκιασμένη ψυχὴ τῆς, στὸ νεκρὸν ὀρίζοντα, καὶ δὲν πρόσκεινε πιὰ τίποτα μέσα στὸ
τίποτα... Μούσκεινε μονάχα ἡ φωνὴ τῆς τὸ ξηρὸ φῶς, χωρὶς νὰ πνίγεται, μὲ μιὰ
μόνο λέξη: «Καρτέρα...». Ἡ κόρη τῆς εἶταν μαθημένη ἀπ' τοὺς ἄγριους καιροὺς τῆς
ζωῆς καὶ μονάχα τὸ μαῦρο μαντῆλι τῆς πλατάγιζε πένθημα, στὸν πρωῒνὸ ἄνεμο καὶ
μύριζε: ματωμένο καλοκαίρι, χλωμὸ αὐγινὸ φεγγάρι καὶ γῆς.

Καὶ σ' ὅλη αὐτὴ τὴν δραματικὴ ὁδοπορία τοῦ ἀνήφορου, πάντα πιὸ πίσω δια-
θαίναμε μεῖς, τὰ παιδιὰ — καθυστερημένα κυνηγοῦσαμε, λές, τοὺς ἀνέμους τῶν ὀρέ-
ων, ψηλά —, ἓνα κοπάδι ἀπὸ ἄβυλα ἄλογα καὶ κουρασμένους Ἕλη Γιῶργηδες.

Μὲ τὰ πολλὰ, φτάσαμε, σὲ μιὰ πρώτη κορφή. Καὶ κεῖ σταθήκαμε γιὰ λίγο, σὰν
πολυδαρμένα δέντρα, στὴ φωτομπόρα. Καίγονταν τὸ ὄνειρο ἐκεῖ. Ὁ ἄνεμος βαθύς
κι' ἐλπίδα διαχέοταν, διασπασμένη ἀπ' τὴν φοδερὴ καταιγίδα τοῦ εἶναι, ποὺ μᾶς
ἔδερνε, μὲ ἄγριο φῶς, σὲ ὕψος γκρεμοῦ, δίχως βούληση.

Συγγέλαμε στὴν κορφή. Λησιμονήσαμε, γιὰ μιὰ στιγμὴ, σὲ ἀτέρμονη ἀναμονὴ
ζωῆς, τὰ θάνατα τοῦ κατατρεγμοῦ, τοῦ διωγμοῦ καὶ τοῦ χαμοῦ μας. Ὑστερα, παίρ-
νοντας νέες δυνάμεις, κυλήσαμε πίσω, στὸ μεγάλο ρέμα τοῦ Ἀράτη.

Τὰ πολλὰ ἀηδόνια, ἐκεῖ μέσα, μιλοῦσαν σὲ μένα, τὸν πιὸ εὐαίσθητο, μ' ὅλη τὴν
μεταφυσικὴ φρικίαση τῆς γοητείας τοῦ πνεύματος. Καὶ δὲν ἤξερα — καταλάβαινα
λίγο, μόλις ἔδλεπα — ὅμως θαρροῦσα, πὼς τὸ τραγοῦδι τους — κάλεσμα — εἶχε
χρῶμα τῆς ὕψους βιολέττας καὶ τῶν κρίνων καὶ κάθε τρίλλια τους δρόσος εἶταν,
αὐγινῶν δακρύων.

Τὸ ρέμα ἐκεῖνο, βαθὺ καὶ πολὺδωρο μὲ δάση στοιχειόδάρτα στὶς ὀχθιές του,
σὰν καὶ τοῦ Χαιριμονᾶ· εὐκόλα μπορούσες ἐκεῖ νὰ χάσεις τὸ δρόμο σου. Μὰ ἐγώ, ὁ
ἀδερφός μου, οἱ γονεῖς μου — ἰδίως ἐγώ — εἴχαμε πάρει τοὺς δρόμους τῆς αὐγῆς·
τὴν ὥρα, ποὺ ἓνα παραθύρι τῶν ἄστρων ἀνοίγε καὶ μᾶς ἔγνεφε, ἐκεῖ, ποὺ ἔπρεπε νὰ
πᾶμε καὶ νὰ σταθοῦμε. Ὁ μόνος δρόμος γιὰ μᾶς εἶταν τῆς λευτεριάς, τοῦ καμιοῦ
καὶ τοῦ αἵματος. Εἶταν ὁ δρόμος, ποὺ τὸν πάτησαν καὶ τὸν διάθηκαν οἱ γενιὲς τῶν
προγόνων, λυώνοντας τὰ σίδερα τοῦ σκλαδωμοῦ καὶ τοῦ θανάτου καὶ φτιάχνοντας
σκαλωσιὲς πρὸς τ' ἄστρο τοῦ λυτρωμοῦ.

Αὐτὰ σκεφτόμουν· κι' ἓνας ἀχρὸς σπαραχτικὸς βοοῦσε μέσα μου, κάνοντας ὅλο
καὶ πιὸ σιωπηλὴ τὴν ὕλακὴ τοῦ Κέρδερου.

— Πρέπει νὰ ζήσω, νὰ ζήσω, νὰ ζήσω· νὰ ζήσω μονάχα! Εἶχα ἐμπιστοσύνη
καὶ στὸν πατέρα, ποὺ μοίραζε δίκαια τὸ ψωμί καὶ τὴν ἐλπίδα. Εἶχε καθαρὴ συνεί-
δηση — συν-εἶδηση, ὦ αὐτό, τὸ ὑπέροχο θαῦμα, ὅλων τῶν θαυμάτων τοῦ κόσμου!

Κι' εΐταν γιά μένα, ή φωνή αὐτῆς τῆς συνείδησης, ή πρώτη ἀχτίνα φωτός μέσα ἀπὸ τὸ σκοτάδι τῆς λησιμονιάς. Γι' αὐτὸ καὶ στάθηκε πάντα κοντά μου, νὰ μοῦ παρέχει ἀσφάλεια καὶ πατρίδα, στὸ ἀνασφαλὲς καὶ ξενητεμένο μου πάρ' -εἰμι!

Περάσαμε ὅλη τὴν μέρα μας ἐκεῖ στὸ βαθὺ στοιχειόδαρτο ποτάμι τοῦ Ἀράπη. Ἐπαίξα ὅλημερίς στὶς πυκνόφυτες ὀχθιές του, κάτω ἀπ' τὰ πελώρια πλατάνια. Καὶ στὶς παλιές μεγάλες του στέρνες κυνηγοῦσα καθούρια καὶ φάρια τοῦ γλυκοῦ νεροῦ, μὲ σπλόμιους φαριμακεροὺς, ἀλόη κι' ἄλλα πικρά, στουμιπισμένα ἀγριοδότανα. Κι' ὡς ἀποτελείωνα τὸ ψάρεμα, ἔρριχνα, ὅπου στέρνιαζε τὸ νερό, χάρτινα θαποράκια, φορτωμένα ὄνειρα καὶ ψομί... Καὶ ταξίδευα κι' ἐγὼ μαζί τους.

Μέχρι ποῦ δράδυνασε! Ἐνας βοσκός, τότες, περαστικός ἀπ' ἐκεῖνα τὰ μέρη μ' ἄσπρη καὶ γλαυκὴ φωνή μέσα στ' ἀπόδραδο, κρεμασμένη στὰ δέντρα, μᾶς εἶπε ἀργόσυρτα καὶ σχεδὸν ψιθυριστά:

— Ἐρχονται Γερμανοί... Ἐχουν σταθεῖ μικρὴ ἀπόσταση πρὸ πάνω σ' ἓνα μαν-τρί, μᾶ... ὅπου νᾶναι θῆρθουν... Ὁχ ἐκεῖνος ὁ βοσκός, πὼς νὰ τὸν λησιμονήσω; Εἶτα-νε βοσκός... τῶν ἄστρον! Τὸ χάος ἔκτιζε μὲ τῆς καρδιάς του τὰ χτυπήματα καὶ μὲ τῆς ψυχῆς του τὴ δύναμη, δοξασωτὰ ἐπέτανε γιοφύρια, νὰ περάσουμε. Μοιροδοσιά, ἀκόμα, στοὺς ἀδερφοὺς του, ἔκανε δίκαια, τοῦ κόσμου ἴσια χωρίζοντας τ' ἀστέρια.

— Ἐρχονται Γερμανοί... μᾶς εἶπε πάλι.

Κι' ἐγὼ χωρὶς νὰ τοὺς δῶ, μὲ μᾶς τοὺς φαντάστηκα ὅλους, σὰν μαῦρο φάσμα θανάτου κι' ἐνιωθα πὼς εἴμουν στὰ πορθμεῖα τοῦ Χάροντα. Τὸ ἄρωμα ἀπ' τὰ κυκλάμινα τῆς φρίκης κρατώντας στὰ χέρια μου καὶ τοὺς τὸ ξεπουλοῦσα. Εἶταν, ὥστό-σο, στ' ἀλήθεια, τὸ φάσμα, ἐνὸς θεάρατου θανάτου, ποῦ ἔφτανε ἀπ' τίς ἡχηρές μας παραλίες ἔως ἐδῶ, σὰν παπούτσι δίχως πόδι, σὰν φορεσιὰ δίχως ἄνθρωπο.

Σηκωθήκαμε βράδυ. Καὶ φύγαμε γρήγορα ἀπὸ μυστικούς ἀτραποὺς καὶ δρό-μους ἀγριμῶν σὲ δάση μεγάλα καὶ σκοτεινὰ περιπλανηθήκαμε. Ἡ ἀγάπη ἔτρεχε πρώτη, γιὰτὶ αὐτὴ τρέχει πάντα πρὸ γρήγορα ἀπὸ τὴν σκέψη καὶ τὸ θάνατο. Πιά-σαμε στὸ πρῶτο νύχτωμα τὰ καταρράχια. Φτάσαμε ὡς τὸ Διαβολοστρούγγι. Κορ-φιανὸς τόπος, ὅλος δρυμὸ γύρω του καὶ μάργωμα καὶ στὸ μεσοκαλόκαιρο ἀκόμα. Ἐδῶ, ὁ οὐρανὸς ἔχτισε τὸ σπίτι του, γιὰ νὰ μεγαλύνει τὴν ζωὴ τῆς ἀστραπῆς του. Ἐδῶ, λοιπόν, γεννιήθηκε τὸ φῶς, ποῦ καίει, προσφορά ὁλονύχτια. Ἐδῶ ἡ λαλιὰ τοῦ δέντρου, ἡ χειρονομία τοῦ πυρόλιθου, ἐδῶ δαίμονες καὶ ἄγγελοι ἀκονίζουνε σπαθιά, ἀπ' τὸν γρανίτη τῆς ἀλήθειας.

Μὰ τὸ κοινὸ μπορούσαν νάχουν ὅλα αὐτά, μὲ τὴν κατῆφεια τῆς τραγωδίας μας;

Καθίσαμε, λοιπόν, σ' ἐκεῖνο, τὸν ἀπόκοσμο τόπο, μὲ τὴν πίστη, πὼς δὲν θὰ δίναμε σημάδια ὑποταγῆς σὲ κανένα τύραννο, ὅτι κι' ἂν γίνονταν. Κι' οἱ μέρες περ-νοῦσαν στὸ προχωρημένο φυλάκιο ἐκείνων τῶν καιρῶν μας, ἀφήνοντας μιὰ πηχτὴ σκόνη μνήμης πάνω μας καὶ μιὰ στυφὴ γεύση ἀλλοτινοῦ μεσεμοῦ.

Ὁ δρόμος τώρα, ποῦ ἀφήσαμε πίσω μας, εἶταν ἀνοιγμένος ἀπ' ἓνα παράλογο ἄνεμο, ποῦ στὸν πηγαιμὸ μας φύσαγε δυνατὰ καὶ μᾶς ἔσπρωχνε πρὸς τὰ ψηλώματα, ραίνοντας φορὲς βιολέττες τὰ ποτάμια καὶ τίς ψυχές μας. Κανέννας δὲν κοιτοῦσε πίσω του τὸ θάνατο, ποῦ ἔρχονταν.

Στὸ Διαβολοστρούγγι καθίσαμε δέκα ὁλόκαιρο μερονύχτια, σὲ κάτι στρουγγο-κάλυθα βοσκῶν. Κλειστήκαμε, κι' ἀπὸ πόρτες ἀκόμα, μὲ προσχώσεις ἀπὸ ξερὰ ξύλα καὶ φύλλα, σάπιους κορμούς καὶ λασπωμένα νερά.

Ἀπὸ κεῖ εἶδα τ' ἄστρα, ἀρίφνητο πλῆθος γαλαξίες γελαστοῦ φωτός νὰ κατε-δαίνουν, πνίγοντας στὴ φωτομπόρα τους, τὸ πέραμα τοῦ Διαβόλου, τίς νύχτες μέσ' στὸ λιγροστο ἄφωνο φεγγάρι.

Τόσος οὐρανός, ὥστόσο ἐκεῖ κι' ἐγὼ δὲν εἶχα οὐρανὸ νὰ καθήσω νὰ κλάψω. Εἶ-

μουν τόσο φτωχός και μόνος. Μόνος απορημένος και άπορος, πάνω σε μιὰ «πλούσια» γῆ, πού παχαίνει ἀπὸ τὴ σάχτη, ἀπὸ τὰ αἵματα κι' ἀπ' τὰ μυαλὰ τῶν σκοτωμένων ἀνθρώπων τοῦ πολέμου. Στὴν καρδιά μου ὑπῆρχαν καὶ ζοῦσαν, ὅμως, ἐγκαταλειμμένοι, πού τρεμιούλιαζαν ἀπ' τὸν τρόμο τοῦ χαμοῦ, ἀνθρωποὶ ἐνδεεῖς καὶ περιδεεῖς, ἄποροι καὶ ἀπορημένοι, σὰν κι' ἐμένα.

Ὁ ἄνθρωπος, ἔλεγα τότε, οἰκεῖ τὸ εἶναι. Αὐτὸ τὸ σπίτι του. Κι' ἂν ὑπάρχει ὡς ἀληθινὸς εἶναι οἰκεῖος καὶ οἰκειωμένος, μὲ τὴν ἀγάπη. Ἐχει ἐπίγνωση αὐτῆς τῆς ἀγάπης στὴ σιωπὴ καὶ στὴν ἀγωνία καὶ πίσω ἀπ' τὴν ἀκατάπαυστη ροὴ τοῦ κόσμου ἀγωνίζεται μιὰ ἀόρατη, ἀκατάλυτη παρουσία, νὰ τὸν προστατέψει.

Μὰ καὶ τούτῃ ἡ παρουσία τοῦ ἀόρατου, ὅσο κι' ἂν εἶταν ἐδῶ στὰ ψηλῶματα αἰσθητὴ δὲν μᾶς ἔστειλε καμιά προστασία. Καταδιωγμένος κι' αὐτὸς σὰν καὶ μᾶς ἀγρίεψε ἀπ' τὸν κάματο, ἀπὸ τὴν ὀργή, τὸν φόνο, τὴν πείνα καὶ τὴν στέρξη.

Ἀκουμπούσα τὸ γλυκὸ ἑαρινό μου κεφάλι στὰ γόνατα τῆς γῆς κι' ἀφουγκραζόμουν τὸν ὀχτρώ, πού ἔρχονταν... ἀπὸ τὴν θάλασσα καὶ τώρα ἀπ' τὸ ποτάμι, ἀδέρτος καὶ ἀνεμπόδιστος. Κι' ὁ χρόνος τοῦτος τῆς φριχτῆς μου ἀγωνίας, καθὼς μπερδεύονταν στὸν ἀγκυλωτὸ σταυρὸ τοῦ τρόμου, μάτωνε. Κάθε ὥρα, πού περνοῦσε, καθὼς ἔφτανε ἡ νύχτα, κι' ἀπὸ μιὰ σταλαμιατὴ αἵματος ἔπεφτε μέσα μου.

Ὡστόσο τὰ γαλάζια μεσημέρια γαλήνευα. Ἐκεῖ ψηλὰ τῆς σιωπῆς μου ἡ καρδιά, δὲν ἤξερε ἀπὸ νύχτα. Ζοῦσε τὸ ὑπερούσιο μαζί καὶ τὸ ἀνθρώπινο. Ἡ σιωπὴ τότες γινόταν ἀκριβή, φωλιά τῆς ψυχῆς κι' ἀληθινὸς ἀγώνας, γιὰ τὴν οὐσία τοῦ κόσμου.

Κι' ἔλεγα μέσα, στὸ τεῖχος ἐκεῖνο τῆς λησιμσύνης, πού εἶναι τὸ φῶς:

— Μὴ ξεχάσεις, οὐρανέ, νὰ μοῦ πεῖς, πόσο μέσα στὸ πυρὸ αὐτὸ καλοκαίρι σου, τόσες ἄλλες ψυχές μαργώνουν· καὶ πόσο ἄλλοῦ, οἱ ζεστοὶ φωτασμοὶ σου κρυώνουν...

Ὡ, τί ὁμορφος, πού εἶναι ὁ κόσμος, ὅταν εἶναι ἐλεύθερος!!! Καὶ μέσα στὸ φῶς του τὸ ζεστὸ νὰ κυματίζει ἡ φωνὴ τῆς σωτηρίας.

Στὰ μεσημέρια, μὲ τοὺς χίλιους δράκοντες τῶν παραμυθιῶν, στὸ λιστάλαγμα μέσα, πού συγκρατιοῦνταν τὰ νερά καὶ θγαίνουν οἱ νεράιδες· ψηλὴ στὸ Διαβολοστρούγγι, ἔνιωσα πῶς ἡ γῆ ἀκουμποῦσε, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά στὴν ὄχθη τῶν ρηγιαγμένων ὄνειρων μου. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ ζωὴ μοῦ φαινόταν σωστὴ καὶ σίγουρη, μιὰ ἀδύναμη, ξαπλωμένη στὰ χόρτα. Σὲ στιγμὲς, αὐτὴ τὴν μικρὴ καὶ ἀδύνατη ζωὴ τὴν ξυπνοῦσαν τ' ἀγρίμια καὶ τὴν σήκωναν λίγο πιδὸ πάνω ἀπὸ τὴν χθαμαλὴ ἀνημπορία τῆς, οἱ σταυραετοί. Τὴν ζέσταινε, ἀκόμα, μ' ἀστραφετερά ὀράματα ἑνὸς ἥλιος στάχτινος καὶ ἱερός, πού λημέριαζε στὶς μαδέρες καὶ στοὺς γρανιτένιους βράχους, δλημερίς.

Τότες τὸ σῶμα — τὸ στόμα μίλαγε μέσα μου μὲ τετράφωτα ρόδα, μὰ ὁ ἄνεμος τῆς ἀμάχης, πού ἔφτανε ἀπὸ κοντά, κουβαλοῦσε τίς μαδημένες ἐλπίδες κι' ἔκανε τὴ σκέψη νὰ κρουσταλλιᾷ στὸς καθρέφτες τοῦ νεροῦ καὶ τὴν καρδιά νὰ γίνεταί φοδισμένο φεγγάρι.

Καὶ κάποτε ἀκουγα πάλι, ἀπὸ μακριὰ τὰ καρφιά νὰ σταυρώνουνε τὸ εὐλογημένο φῶς, μέσα στὴν τραγικὴ φωνὴ τῆς σωτηρίας, πού ζωγράφιζε στὴν παλάμη τῆς, τὰ δῆματα τῆς αὐγῆς:

— Φύγετε νὰ φύγουμε, ὅτι μᾶς ἔφαγαν τὰ σκυλιά...

Καθὼς εἶπε κι' ὁ Μακρυγιάννης, στὸν καιρὸ του, σ' ἕναν ἄλλο, σχεδὸν ὁμοῖο χαλασμό. Τότες πού οἱ προπαποῦδες μας ἔφτασαν ἔως ἐδῶ, στὸ Διαβολοστρούγγι, νὰ σωθοῦν, καθὼς ἔκαιγε κι' ἔσπερνε ἀλάτι τὸ νησί μας ὁ Μπερκόφτσαλης. Ὁμοῖα δέχστη χρονιὰ τὸ 1822 καθὼς αὐτὴ τὸ 1944 — 24 Ἰουλίου* — παραμονὴ τοῦ παγγυριοῦ μας. Μήνας Ἰδίας, ἡμερομηνία, ὥρα... Ὅλα ἴδια!

* Βλέπε καὶ τὸ βιβλίο τοῦ Γιάννη Διακογιάννη: Οἱ Ταγμασφαλίτες. Ντοκουμέντα ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τους... σελ. 104.

Ἀλγυρὴ ἀπόστασι. Ἀκάνθινη φωνή, δραματικὴ καὶ δύσκολη πάλι ἡ ὥρα.

Φριχτὲς σκέψεις ἐφιαλτικές, μὲ σπαραχτικοὺς ἱστορικοὺς παραλληλισμοὺς, πλημμυρίζαν τὴν σκοτασμένη μου συνείδηση.

Ἔβλεπα ξανὰ παραλίες καὶ χωριά νὰ καίγονται καὶ τὸν Ἕλληνα - ἄνθρωπο - σύνορο ἄπαρτο, φυλαγμένο ἀπὸ ἀνέμους συμφορᾶς καὶ ὀλέθρου. Κι' ἀπάνω σ' ἓνα βράχο μὲ ἡμίγυμνο ὕψος, ποὺ διαπερνοῦσε τὸ κυανὸ τῆς νύχτας, μὲ ἀποθέωση δραμάτων, γραμμμένη, μὲ στιμόνι καὶ ὑφάδι, σ' ἓνα φλάμπουρο, πάνω στὸν πλουμισμένο του φόντο: Λευτεριά ἢ θάνατος.

Νογούσα, μέσα σ' αὐτὰ τὰ δράματα, νὰ στροβιλίζουν ὅλες οἱ ἀκατάλυτες δυνάμεις τῆς ράτσας μου. Μὰ τί μπορούσα νὰ κάνω ἓνα μικρὸ παιδί ἓνα πλάσμα ἄσπλο, ἀδύναμο, ἐφήμερο, καμωμένο ἀπὸ λάσπη καὶ ὀνειράτα. Σκεπτόμουνα μόνον, αὐτὸ μονάχα, τότες, μπορούσα νὰ κάνω. Καὶ τὸ ἔκανα. Μικρὸ θὰ πεῖς καὶ ἀσήμαντο πράγμα, γιὰ κείνους τοὺς δύσκολους καὶ χαλεποὺς καιροὺς ἢ σκέψη. Μὰ ἔλεγα, μὲ τὸ νοῦ μου, πῶς ἄμα δὲν εἶσαι ἄξιος γιὰ τὰ μικρά, σοῦ διαφεύγουν ἀργότερα καὶ τὰ μεγάλα.

Λοιπὸν, ἐκεῖ στήν κορφή, ὅπου τὸ στέκι τοῦ σωμοῦ μας, εἶχα τὸ διγλοστάσι τῆς σκέψης μου. Καὶ κάθε πρωτὶ στοχαζόμουνα, πῶς πέρα ἀπ' τὸ ποτάμι ὑπῆρχαν γέροι, λησιμονημένοι, ὀρφανοί, σὲ ἔρμα χωριά, ποὺ τραγουδοῦσαν ἀνάκουστα μέσα τους, γιὰ τὰ παιδιὰ τους, ποὺ πολεμοῦσαν στὰ βουνά. Ἀνάκουστα, γιατί ἡ σιωπὴ τῶν ψυχῶν τους, ὀλοένα τοὺς φοβέριζε. Μὰ βολὲς τὸ τραγοῦδι τοὺς ἀτσάλωνε. Γινόταν σίδερο. Ἔβγαине ἀπ' τὴν ψυχὴ τους ματωμένο:

«Ἀπόψε θὰ πλαγιάσουμε σὲ μαλακὸ χορτάρι
θὰ δώσει καὶ θὰ πάρει
τὸ γλέντι μας παιδιὰ
κι' ἂς ἔρθει ὁ Χάρος γιὰ νὰ δεῖ
μὲ τί κορμιὰ θὰ μπλέξει
ἂς ἔρθει κι' ἂς διαλέξει
κι' ἂς μπεῖ στὴ μαύρη γῆ*...

Ὡς πότε πιά, ἔλεγα ἐγώ, ποὺ τοὺς ἄκουγα, Ὡς πότε πιά τὴν πόρτα τοῦ ἀνέφικτου θὰ χτυπάμε, ὅλοι ἐμεῖς οἱ τραγικοὶ ἄνθρωποι. Ἀχόμια ὁ κλῆρος δὲν ἐσώθηκε τοῦ Κλέη; Δὲν ξετυλίχτηκε τὸ κουδάρι τοῦ κακοῦ;

Κι' ἐγὼ ἀπ' τὴ μοῖρα αὐτοῦ τοῦ κακοῦ, ποὺ δέρνει προαιώνια τὸν ἄνθρωπο, δὲν ἔφευγα. Λυσσασμένοι λύκοι, κοπάδι θορήνου καὶ θλίψης, ἄρχισαν ν' ἀλυχτᾶνε μέσα μου καὶ νὰ σπαράσσουν τὴ γαλήνη μου, μέσα σ' ἓνα πνιγνὸ γνῶτο σύννεφα, ποὺ τὰ φτιάχνει ὁ θοριᾶς, μὲ τὰ ποτάμια.

Ἀπαρηγόρητος στὸ διγλοστάσι μου, φώναζα, ἔκλαιγα μὲ σπαραγμὸ ἀνελέητα ἀνέκλητα ἀπαρηγόρητος.

* Ἦρθαν κοντά μου ὁ πατέρας, ἡ μητέρα, ὁ ἀδερφός μου.

— Τί ἔχεις παιδί μου... μὲ ρωτοῦσε ἐπίμονα ὁ πατέρας.

Σιωποῦσα μέσα στοὺς λυγμούς μου. Δὲν μπορούσα νὰ μιλήσω... Ἔδειχνα μονάχα, ἔδειχνα μὲ τρεμάμενο χέρι ἀπ' τὸ διγλοστάσι μου, κατὰ τὸ χωριὸ μας.

Καπνὸς πυκνός, μ' ἀλλεπάλληλα τεράστια κυματιστὰ σύννεφα, ἀνέβαινε κατὰ τὸν οὐρανόν.

Εἶταν μεσημέρι εὐδίας. Στὸ αἶθριο βάθος, ἡ γαλάζια χώρα, ἡ θάλασσα ἀλέκισα-στη. Καὶ μονάχα πεντάψηγη στήλη καπνοῦ ἀνέβαινε, ἀνέθρωςκε ἀκατάπαυστα, μέσα στὸ στυαρωμένο φῶς.

Πέφταν, θαρροῦσα, βροχὴ μὲ τίς σταχταρίδες μαζί, τὰ σκοτωμένα πουλιὰ τῆς μεγάλης μας πορείας, ὕστερα ἀπ' τίς καταιγίδες, τοὺς πικροὺς χειμασμούς τοῦ μεσο-

* Οἱ στίχοι εἶναι — θαρρῶ — τοῦ Νίκου Καρβούνη. Βλέπε καὶ Π. Ἀνταίου: «Ἡ τέχνη στὸ πλευρὸ τοῦ λαοῦ ποὺ μάχεται», ἐφημ. «Τὰ Νέα» 19.2.83.

καλόκαιρου, τούς φριχτούς φαρμακερούς ανέμους, τούς πνιγηρούς ήλιους, τις τραγικές δίψες, τις πράσινες πείνες, στὰ θαλτονέρια τοῦ πολέμου.

Καί τώρα νά, στήλη καπνοῦ, μέσα στοῦ μπλάθου δρίζοντα.

— Οἱ ἐχθροί, οἱ Γερμανοί, οἱ ἀλάριχοι λύκοι καίγαν τὸ σπίτι μας, τὸ σπίτι μας!!

— Ἀχ, πατέρα, εἶναι θαρὺ τὸ σπίτι πάνω στὴν καρδιά μας... κράξαμε μὲ παράφορο πόνο, ἐμεῖς τὰ παιδιά.

Μὲ τριάνοντα ἀργύρια, ἴσως μ' ἓνα δηνάριο πούλησαν κάποιοι τότες, τούς καλοὺς ἀνέμους στὴν πύλη τοῦ καλοκαιριοῦ. Ποῖς δὲν θυμᾶται ποῖος; Ἐκεῖνες τὶς ζοφερὲς μέρες, πού ὁ ἀδερφὸς σκότωνε τὸν ἀδερφό του κι' ὁ οὐρανὸς στῆς πυρκαγιᾶς τὰ χέρια παραδίνονταν· καί τὸ αἷμα ἔτρεχε πάνω στὴν πέτρα τῆς σκληρῆς χαράζοντας στραῖτες θατιὲς μέσα στοῦ σκοτάδι.

Ἀλλὰ ἡ ζωὴ, ἡ δική μας σώθηκε, ἡ ζωὴ μας! Αὐτὸ γιὰ μᾶς εἶχε σημασία, τὸ πῶς ἡ ζωὴ μας εἶχε σωθεῖ.

Τὸ προμήνυμα τοῦ θανάτου, πού ἔφτανε ἀπ' τὴν θάλασσα σὰ ναύαρχος, μ' ἀγκυλωτοὺς σταυροὺς νὰ μᾶς ἀφανίσει, μᾶς τὸ ἔφερε μιὰ μικρὴ ἀνθισμένη ροδοῦλα, ἀπ' τ' αὐγινὸ παράθυρό της. Αὐτὴ στάθηκε ἡ ἀρχὴ τῆς σωτηρίας μας.

Μέσα στὴν ἔνδεια, τὸν πόνο, τὴν ὀδύνη, πού μᾶς ἔφερε ἡ καταστροφὴ τῆς φωτιάς, μόνο τὸν Θεὸ μπορούσαμε νὰ δεχτοῦμε καί νὰ μᾶς δεχτεῖ.

Τούς ἄστεγους δέχεται καί ἔρχεται μαζί! τούς συνοδίτες καί συνοδοιπόρους ὁ Θεός. Μᾶς παρηγοροῦσε. πικρά, ὁ λόγος τοῦ σοφοῦ: «Κάψε τὸ σπίτι σου! Φωνάζει ὁ Θεός: Ἔρχομαι. Ὅποιος ἔχει σπίτι δὲν μπορεῖ νὰ μὲ δεχτεῖ».

Γυρίζαμε πίσω στοῦ χωριὸ μὲ συνοδίτη τὸ Θεό! Ἡ θύελλα τοῦ πολέμου καί τῆς καταστροφῆς εἶχε κοπάσει. Ἡ πομπὴ μας σκυθρωπὴ καί ἐπίσημη: Πεζολάτες εἰμασταν πιά μᾶς «εἰρηνικῆς» φωτιάς. Ἰδοὺ λέγαμε, στοῦ δρόμου μᾶς, ἡ ἀκτὶς τῆς ἐλπίδος θὰ διώξει τὸ ἔρεθος. Ἡ γαλήνη θὰ ἐξώσει τὸν τυφῶνα.

Ἰσχυοὶ καί ἀπόηχοι μέσα στὴ Μοναξιά! θαδίζαμε ἀργὰ καί πένθιμα. Μᾶς συνείχε ἀκόμα φόβος πολὺς. Καί θυσιζόμενοι στὴ θύελλα τῆς κραυγῆς μας, ἡ ἄδυσσος, μᾶς ἔστελνε θατιὰ τὸν φριχτὸ ρόγχο τοῦ θανάτου.

Κι' ὅσο ζυγώναμε στοῦ ρηγιαγμένο μας τόπο, τόσο ἀγρίευαν καί μεγάλωναν τὰ κόκκινα μάτια τοῦ ὀλέθρου, δεμένα στοῦ μεγάλο σύννεφο. Καί μέσα στὴν ἀπάνθρωπη σιωπὴ μας, ἀκούγαμε τὴν παρηγορητικὴ λαλιὰ τοῦ πατέρα, τὴν ἴδια πάντα φράση νὰ ἐπαναλαμβάνει:

— "Ὅλα πρέπει νὰ τὰ ζεῖ ὁ ἄνθρωπος· ὅλα νὰ τ' ἀφήνει νὰ περνοῦν ἀπὸ τὸ αἷμα του..

Εἴταν ἡ θλιθερὴ ἐπωδὸς τῆς ἐπιστροφῆς, ἀπὸ τὸ διωγμὸ μας, πρὸς τὰ βουνά. «"Ὅλα πρέπει νὰ τὰ ζεῖ ὁ ἄνθρωπος...».

Μὲ τὰ πολλὰ φτάσαμε μπροστὰ στοῦ σπίτι μας. Ἀγνώριστο. Εἰσέκεπο καί ἐρειπωμένο. Γυμνὰ παράθυρα ἔχασκαν μὲ πένθος στοῦ χάος. Χαλάσματα καπνισμένα· οἱ τοῖχοι τοῦ γκρεμοῦ, πού τοὺς ἔφτιαξε καί τοὺς ὀρθωσε ἡ πυρκαγιὰ, στοῦ ἄγριου καί ὀλέθρου πέρασμά της.

Μείναμε σύζυλοι καί ἀμίλητοι, γιὰ μιὰ στιγμὴ, μπροστὰ στὰ θλιθερὰ καί φοβερά μας ἐρείπια. Κι' εἴταν σὰ νὰ λέγαμε — σὰν σὲ προσευχή:

— Λίγη ἀγάπη ἀδερφοί, λίγη ἀγάπη στὸν πόνο μας, λίγη βοήθεια... νὰ στεγαστοῦμε. Ὅμως κανένας δὲν μᾶς ἀπαντοῦσε. Ὁ πλησίον μας εἶχε πεθάνει ἢ κι' ἂν ζοῦσε θὰ εἴταν ἡ κόλασή μας...

Ἡ μητέρα σὲ λίγο, ἔβγαλε ἄγρια σπαραχτικὴ κραεῖα πουλιοῦ, πού τοῦ χάλασαν τὴ φωλιά του.

Συγκλονιστήκαμε. Σπάραξε ὡς τὰ τρισβάθα ἡ καρδιά· κι' ὡς συνήλθαμε «ἀνα-

στημένοι» απ' τή στάχτη τοῦ σπαραγμιοῦ κρατούσαμε στὰ μάτια μας, ἕνα σύννεφο ἀπὸ θάνατο.

Προχωρήσαμε σιωπηλὰ στὰ χαλάσματα, ἀνάμεσα στοὺς ὠχρούς καὶ ξευτισμένους τοίχους. Ἀτιμίδες καπνοῦ ἀνάθρωσαν ἀκόμα ἀπ' τὰ ἑρείπια. Κάναμε, μὲ τὸν πατέρα μαζί, ν' ἀποσπάσουμε ἕνα τσίγκο ἀπ' τὴν σποδὸ, γιὰ νὰ φτιάξουμε «στέγη», νὰ στραχιάσουμε, νὰ περάσουμε τὴ νύχτα, ποὺ ἔφτανε.

Τὸν εἶδα κι' ὀπισθοδρόμησε ἔντρομος...

— Τί εἶναι; τοῦ εἶπα.

— Νά, ἐκεῖ, μοῦ ἔδειξε, πάνω στὴ στάχτη ἕνας σφαγμένος, ἀκέφαλος ἄνθρωπος...

Τὸ αἷμα του κατάξερο εἶχε κουρνελιάσει πάνω στὴ στάχτη. Στάχτη καὶ αἷμα εἶχαν γίνει ἕνα. Ὁ σφαγμένος του εἶχε γίνει μετὰ τὴν πυρπόληση. Μᾶς εἶταν ἐντελῶς ἄγνωστος. Φοροῦσε χαλκὶ στολή. Θὰ εἶταν στρατιώτης, ἀγωνιστής, ἀπ' τίς ὁμάδες τῶν ἐλευθέρων παρτιζάνων.

Τὸν σύραμε ἔξω ἀπ' τὸ καμένο μας σπίτι, τὸν ἄγνωστο, ἀκέφαλο νεκρό. Μύριζε καὶ δὲν εἶχαμε φυτᾶρι καὶ τσαπὶ νὰ τὸν θάψουμε. Τυλίξαμε τὸ κατακρεουργημένο του σῶμα μὲ κουθέρτα. Πλύναμε μὲ ξύδι καὶ λάδι τὰ ξεραμένα αἷματα καὶ τὸν ἀποθέσαμε σὲ μιὰ γωνιά, σκεπάζοντάς τον, μὲ τὴν ἄφθονη στάχτη τῶν ἑρειπίων μας.

Τώρα, δὲν ἀπόμεινε τίποτα, ἀπ' ἐκεῖνον τὸν ὄλεθρο. Μήτε ἐκεῖνη ἡ σποδὸς τῆς πυρπόλησης μήτε κι' ἐκεῖνο τὸ χρῶμα ἀπ' τὸ λυωμένο σῶμα τοῦ ἄγνωστου νεκροῦ. Μόνο ἡ στάχτη τῶν ὀνείρων μας, στάθηκε μέσα μας ζεστὴ καὶ ποτὲ δὲν κρυώνει, μαζί μὲ τὴν μυστικὴ φωνή, τοῦ τότε προστάτη μας ἄστεγου, φτωχοῦ Θεοῦ: «Οὓς ἐγὼ ἐφύτευσα, ἐγὼ ἐκτίλλω».

Τίποτα δὲν ἀπόμεινε, παρὰ μονάχα ἡ πικρὴ ἀνάμνηση — κι' αὐτὴ πρέπει αἰώνια νὰ μείνει — ἡ ἀνάμνηση τῆς δοκιμασίας μας, ποὺ ὁ σπασμός της, μᾶς ἀνέβαζε τότε, ὥς τ' ἄστρα καὶ κλαίγαμε τὸν ἄγνωστο κατασφαγμένο ἄνθρωπο ἀδερφό μας μέσα στὰ ἑρείπια τοῦ πυρπολημένου μας σπιτιοῦ, γιὰ νὰχοῦμε ἕνα περήφανο μέτωπο ἀντίκρου στὸ φῶς καὶ στὸ χάος τῶν αὐριανῶν ἀστρῶν.

Μὰ ἐγὼ δὲν θὰ ξεχάσω μήτε τὴν κραυγὴ τῆς μητέρας τὸ σπαραχτικὸ θρήνο, ποὺ ἔσουρε μπροστὰ στὰ ἑρείπια. Ἕνα θρήνο, ποὺ καὶ τώρα, φορὲς ἔρχεται μέσα μου, μὲ τίς φωνὲς τῶν γέρικων ἡμερῶν ποὺ πέρασαν καὶ μὲ συγκλονίζει.

Σήμερα, ἐκεῖ πέρα, κάτω ἀπ' τὸν ἀπελπισμένο ἥλιο τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἐρημίας, βλέπω τοὺς ζευγαρωμένους ἴσκιους τῶν πεθαμένων γονιῶν μου τοὺς βλέπω νᾶρχονται κοντὰ μου κατάμιοι ἀπὸ τὴν ἄγνωστη χώρα τοῦ τρόμου καὶ τῆς σκοτεινίας καὶ νὰ μοῦ λένε:

— Τώρα τράβα τὸν εἰρηνικὸ σου δρόμο. Τώρα πρέπει στὸ καμένο χωριὸ νὰ μὴ βλέπεις, τὰ τριμμένα κόκκαλα, τὸ ματωμένο ἀμπέχωνο τοῦ στρατιώτη, οὔτε νὰ δέχεται, γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἀδερφό σου, τοῦ σφαγμοῦ τὴ μοῖρα.

Τρόμαξα καὶ κοίταξα κατὰ τὸν ἥλιο καὶ τὸν ρώτησα:

Ἦλιε ἀδερφέ μου, ἦλιε πλυμένο μὲ τὸ φῶς ἐκείνου τοῦ «αἵθριου» ματωμένου καλοκαιριοῦ, μὴ καὶ μὲ ξέχασες; Μὴ καὶ μὲ λησιμόνησες, στὰ ζοφωμένα - ματωμένα συναροδρόμια τῆς γῆς καὶ σάπισαν οἱ ἀρχαῖες βροχὲς τὰ δῆματά μου, κι' ἀπόμεινε, ἀλλί, μονάχα τὸ ὄνειρο, σκαλισμένο, μὲ δάκρυα, πάνω στὸ θράχκο τοῦ κόσμου. Ἕνα ὄνειρο, ποὺ μαζί μ' αὐτό, ἔτσι, θὰ μᾶς ἐκκλαίγε ἡ λυσίκομη λευτεριά ποὺ τότε περιμέναμε;

— ὦ, ναί, σὰ νὰ μοῦ εἶπε ὁ ἥλιος, δὲν σὲ ξέχασα, παλιέ μου φίλε. Σοῦ φωτίζω τώρα τὸ δρόμο τῶν ἀπέθαντων νεκρῶν. Σὲ βοηθῶ νὰ ἀναζητήσεις τὸ χαμένο βιω-

μένο χρόνο, ανοίγοντας την παλιά, κατάκλειστη πόρτα της μνήμης σου...

Όλοζώντανοι και πάλι μπροστά μου οί γονείς μου.

— Δώσε τὸ χέρι σου νὰ πᾶμε μαζί, μοῦ λένε, σὲ χώρους, ὅπου οἱ ἐναλλασσόμενες νύχτες, μέρες καὶ ἐποχές, δὲν σὲ πείθουν σὲ τίποτα... Ἐκεῖ, θὰ σοῦ φαίνεται, πὼς ἔχεις τὴν αἴσθησιν τοῦ ἀπείρου. Ἐκεῖ, θὰ δεῖς, πὼς ἡ αὐγὴ τοῦ θανάτου μας θὰ περιλούσει, μὲ δάκρυα θάμβους, τὶς πικρές, ποὺ πέρασαν μέρες τῆς παρουσίας μας πάντο στὴ γῆ.

— Ἐδῶσα διάρκειαν, τοὺς ἀπαντῶ σιγὰ καὶ φοβισμένα, σ' ἓνα γεγονὸς λησιμονημένο... Ρῦτὸ μόνο ἔκανα... Κι' ὕστερα ἀπόλυτη, νεκρικὴ σιγή.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴ σιγὴ ἔνωσα τοὺς πεθαμένους ἀγαπημένους μου ἀνθρώπους λευτερωμένους ἀπ' τὴν ἐξουσία τοῦ χρόνου καὶ τοῦ γεγονότος, ποὺ τὸ θέλουν νὰ μένει σὰν ἀνάμνηση, καθὼς καὶ ἡ δικὴ τους ψυχὴ, σὲ τούτῃ τῇ Γῇ!

Μὰ ἡ ἀπουσία τους, γιὰ μένα, μὲ κάνει πάντα, νάμαι ἀπαρηγόρητος. Γλυκαίνει μόνο τὸν πόνο τῆς ψυχῆς μου ἡ ἰδέα πὼς: Μόνο ἡ ἀπουσία τελειοποιεῖ ἀπόλυτα, ὅτι εἰλικρινὰ καὶ θαυὰ ἀγαπᾶμε!

(Ἀπ' τὴν ἀνέκδοτη συλλογὴ διηγημάτων: «ΣΤΑΧΤΗ & ΑἶΜΑ»)

ΣΧΕΔΙΑΖΩ

Φεύγω, μὴ μὲ κοιτᾶτε ἔτσι, δὲν εἶμαι μεθυσμένος
ἢ ἀπόφαση μεγάλωσε μέσα μου κι ἔβγαλε φροῦτο
καὶ τῶρα καὶ ἔχω μιὰ τέτοια δύναμη ποὺ δὲ μὲ σταματᾶει
οὔτε τῆς μίανας μου ἡ εὐχὴ οὔτε ἡ κατάρρα.

Ἔτσι εἶχα πεῖ, δὲν ξέραμε ἀπὸ κόσμον, εἶχαμε τὴν ἐντύπωση
πὼς ἡ θρίζα ἦταν τὸ καλὺτερον γέννημα
ἔτσι ὅπως φύτρωνε στὸν ἀποσαθρωμένο βράχο
ἐπὶ τοῦ ὅρου ποὺ ὁ θεὸς μονάχα κατοικοῦσε
μερικὰ γίδια λίγα πρόβατα κι ἐμεῖς.

Ἡ μίαν μου ἔφερε σὰν παράδειγμα τὸ ἀρνάκι,
παλιὸ παραμῦθι, ποὺ ἔφυγε ἀπ' τὸ κοπάδι
ξεμοναχιάστηκε μέσα στὴ νύχτα καὶ φαγώθηκε
ἀπ' τὴν ἀρκούδα πέρα ἐκεῖ στὸ Πέταλο.

Ἐγὼ τοὺς κοιτοῦσα στὰ μᾶτια, στὰ μᾶτια ὅλους τοὺς κοιτοῦσα
ἓνα τοπίο συνηθισμένο σὰν ὅλα ἓνα γύρω,
μὰ ποῦ εἶμαστε, λοιπόν, στὴν κοιλίᾳ τῆς φάλαινας
ἢ μέσα στὸν κόσμον;

Πράγμα ποὺ κυλάει δὲν πιάνει ρίξεις
εἶπε ὁ πατέρας, παλιὸ παραμῦθι ὅσο κι ὁ κόσμος,
ἐνῶ οἱ ἄλλοι μὲ ἐξέταζαν
λὲς καὶ βλέπαν νὰ θγάξει φτερά ὁ μεγάλος τράγος
καὶ νὰ πετάει, σίγουρο ἦταν πὼς θὰ πέσω.

Δὲν ρίζωσα, ἡ ἀρκούδα μὲ κυνήγησε μέχρι θανάτου
καὶ φτερά ἔβγαλα καὶ πέταξα,
κι ὥς ἔχω πέσει
μὲ τὴ φτερούγα μου στὸ χῶμα σχεδιάζω
αὐτὸ τὸ πλῆγμα.

ΗΝΙΟΧΟΣ*

(Μνᾶμα Πολύζαλος μ' ὁ) Γέλας ἀνέθηκε φανάσσ(ων)

.....
(Νικάσας ἵπποισι Π)ολύζαλος μ' ἀνέθηκ(εν)

(υἱὸς Δεινομένεος, τ)ον ἄεξ' εὐώνυμ' Ἀπολ(λον).

Δὲ στέκουμαι χαλκὸς ψυχρὸς ἐδῶ
σάρκα ὀλοζώντανη κάτω ἀπ' τὸν χιτῶνα φρίσσει
καὶ τοῦτες ὄδῳ οἱ πτυχές — ἴδιες κολόνες δωρικῆς
στητὸ πὺν μὲ κρατᾶνε
κύματα εἶναι σύμμετρα ἀπὸ τὸ αἷμα μου
ποὺ πυρωμένο ἀπὸ τῆς νίκης τὸ θυμὸ
γοργὰ ἐντὸς μου ἀναφτεροκοπάει.

Κι' ἂν δάχτυλα τοῦ Ἥλιου ρόδινα, χρυσὰ
τῆς τρίμορφης Ἐκάτης τ' ἀργυρένια
στὸ φῶς τους μὲ καϊδεύουνε, καλοδεχούμενα
κι' ἀκαρτεράω τα καὶ ἀντικαιρετάω καὶ δένω τα
μ' ὅσο — πολὺ — τὸ μέσαθὲ μου φῶς
κι' ὅσο ἀπ' τὸ μέταλλο ὁμορφιά
τρύγησε ὁ ἀρχαῖος τεχνίτης
Καὶ φῶς ἐντός, — τῆς τέχνης φῶς
τοῦ ἡλίου τὸ καφτό, τοῦ φεγγαριοῦ χλωρὸ
— τοῦ κόσμου φῶς
τὸ τριλαμπές τῆς νιότης μου φτιάχνουν ἀστέρι.

Κι' οὔτε ποὺ χαλινάρια μοναχὰ στὰ χέρια μου.
Ψυχὴ τοῦ Κόσμου ἐγὼ
τοῦ ἔφηβου — τῶν ἐφήβων ψυχὴ
τῆς ζωντανῆς τῆς νιότης τὴν ψυχὴ κρατάω.

Τὸ μάτι τώρα πρᾶο, ἥσυχο, γαλήνιο
κι' ἀναλογιέμαι, τὴ γνώση τῆς ἀλκῆς
ποὺ ὁ ἀχτιδοβόλος σφράγισε στὸ μέτωπό μου.

Ὅρθος, στητός, μὲ δίχως ἔπαρση
δίχως τῶν κούφων τοὺς ἀλαλαγμοὺς
δίχως ἐκεῖνα τὰ παντοειδῆ χαλκὰ ἤχεϊα
κι' οὐδὲ μ' ἀρχοντικῆς γεννιᾶς κλαγγές

κάποιο μικρό άχνόφεγγο χαμόγελου στὰ χεῖλι μου μονάχα
 τῆς νίκης τὴ χαρὰ σιωπηλὰ
 μὰ πλήρως μέσα μου ἤχοῦσα εὐφραίνομαι
 Καὶ σιγουριά — στέρεα τὰ πόδια νὰ πατάω
 Γνωθὶ σ' αὐτὸν
 καὶ τὸ Ε τὸ Δελφικὸ — «Σὺ Εἶ ὁ Θεὸς»
 στοῦ Φοίβου τὸ ναὸ τὰ χαραγμένα — ὁδηγητὲς
 τὸν Κόσμο τώρα ἀναμετράω.

Κι' ἂν τοὺς σγουροὺς μου βόστρυχους
 τοῦ Αἰόλου πνοὲς δὲν ξανεμίζουνε
 — ξωθίές του οἱ κόρες, ρίγος στὸ κορμί μου —
 κι' ἂν καταλάγιασαν, ἀνασασμὰ νὰ πάρουν
 γιὰ ν' ἀντρίψουν πάλι εἶναι μου οἱ χυμοὶ
 τι ὁ φωτοβόλος πάντα ἐντός, φωνὴ μεγάλη κράζει με:
 Ποτὲ μὴν πεῖς πὼς ἔφτασες
 Πάντα νὰ φτάνεις γιὰ νὰ ξεκινᾷς
 τι πάντα ἀπάτητες κορφές
 πάντα ἀστέρια πὸ λαμπρὰ
 καὶ γαλαξίες πὸ μεγάλοι.

Καὶ νᾶμαι ἐγὼ ξανὰ

”Οἱ ”Οἱ ντορή, ”Οἱ ”Οἱ ψαρή
 ”Οἱ ”Οἱ φοράδες μου καλλίσφυρες
 ὥς τότε στὸ Κρῖσσαῖο πεδίο νὰ ξεχυθοῦμε
 ν' ἀκοῦν τριγύρω μας τῆς φόρμιγγας σκοποὶ
 οἱ «νεατές», κι' οἱ «ὑπάτες» χορδές,
 κι' ὁ «δῶριος ρυθμὸς»
 — «πλήκτρον Ἥλιου φάος»
 νὰ τραγουδήσουμε μαζὶ χαρὰ
 τοῦ ἀγῶνα τοῦ τρανοῦ τοῦ τίμιου
 ποὺ ἀπ' τ' Ἀπόλλωνα τὸ φῶς δικαίωση θὰ λάβει.

Καὶ στέκω ἐδῶ, ὄχι ἐπιτύμβια ἐνθύμηση
 μόνο πανώριας ἐποχῆς γλυκοαχὸς
 μὰ ἀκόμα διαμαντόπετρα στῆς πλάσης τὸ βραχιόλι
 ξόμπλι ἀξετίμητο στὴν ἀπλωμένη τῆς Πυθῶς ὀμπλόλια
 φθόγγος καὶ φράση μουσικὴ
 στ' αἶερόο, στ' αἰέφωτο τὸ Δελφικὸ τραγούδι.

Συγκαιρινὸ παιδὶ —
 χυμὸ — ψυχὴ καὶ δέξου με
 χέρι ἀπλωτὸ κι' ἀγκάλιασέ με
 καὶ μὲ τὸν Ἥλιο τὸν ξανθὸ
 Φῶς τὴ ζωὴ — Τραγούδα.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ

Ὁ Εὐαγγελισμός
κατέβηκε μέσα μου...
ἦτανε τότες
ὅπου με ἐπισκέφθηκες
Θεέ μου
καὶ ἔγω, καὶ ἔγω...
τρέμοντας, κρατώντας
τὸ σπόρο
τοῦ Λόγου Σου
στά σπλάχνα μου...
...πῶς θὰ κυφορήσω
σὲ τί πάναχνους
θὰ βαδίσω

ἀγροῦς
σὲ τί ἀπάτητες κορφές
θὰ περπατήσω...
μ' ἀμόλυντο ἀχνάρι,
πῶς θὰ σηκώσω
τὴ βαρειά Σου χάρη
ἐτοῦτο τὸν ἀσήκωτο
γιὰ τὴν καρδιά
τ' ἀνθρώπου,
τὸν πάλευκό Σου
κρῖνο, καὶ Λόγος Σου
νὰ γίνω.

ΤΑΣ. ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΗΛΙΟΒΑΣΙΛΕΜΑ

Στὴν ἥσυχη σιμὰ τὴ θάλασσα
στ' ἀστραφτερὸ τὸ ἀκρογυάλι,
τὸ μάτι ἀφήνετ' ἀπαλὰ
σ' ἓνα ταξεῖδι μακρινό, βαθειὰ
μέσ' στοῦ πελάου τὴν ἀπεραντοσύνη.
Εἶν' οἱ στιγμές τ' ἀπόβραδου, καθῶς
οἱ χρυσόφωτες τοῦ ἡλίου ἀχτίνες
ἢ κάθε μιὰ καὶ ὅλες ἀντάμα
μέσ' στὸ βαθὺ τὸ πέλαο ἀνταμώνουν
τὸ στερνὸ τῆς μέρας τὸ χορὸ γιὰ
νὰ χορέψουν
Κι' εἶν' ἐτοῦτος ὁ χορὸς ὁ φωτεινὸς
τόσο ξεκούραστος καὶ ντελικᾶτος ,
ποῦ ἡ ματιὰ ἀρνιέται ν' ἀποδιώξει
τοῦτο τὸ πάμμορφο τὸ θέαμα
τὸ λαμπερό,
τοῦ ταξειδιοῦ τὸ πλάνημα ν' ἀφήσει.
Στιγμές ἀναπόλησης γλυκειᾶς
σιμώνουν
στὸ νοῦ σου κουρασμένε ὁδοιπόρε,
σὰν τ' ἀποσπέρει στὸν ἀργὸ τὸν
ἐρχομό του
χαρίζ' ἀπλόχερα στὸν ἥλιο ποῦ
σιγοσβήνει, τὴν πιὸ λαμπρὴ θεσπέσια
μορφὴ του.

ΔΗΜ. ΚΑΠΕΤΣΩΝΗΣ

«ΥΠΕΡ ΤΟΥ ΚΑΤΑΞΙΩΘΗΝΑΙ»

«Καὶ ὑπὲρ τοῦ καταξιωθῆναι ἡμᾶς»
 γιατί δὲν ἀκοῦμε καὶ δὲν βλέπουμε,
 τὸν δρόμο μᾶς δείχνουν κι' ἐμεῖς
 στὴν θάλασσα πέφτουμε καὶ πνιγόμαστε,
 γι' αὐτὸ καὶ γιὰ ἄλλα καὶ γιὰ ἄλλα
 τὸ «καταξιωθῆναι» ζητοῦμε γονατιστοί.
 Ἄς εἶναι λερωμένος ὁ παπᾶς, ποὺ ψέλνει
 κι' ἄς εἶναι ἀκατάστατα ἐδῶ μέσα,
 ἐμεῖς σκύβουμε καὶ παρακαλοῦμε,
 σὰν τὰ δαρμένα ὄρφανὰ
 ποὺ ἄλλοῦ δὲν ἔχουν ἀποκούμπι
 παρὰ μόνο στὸ «καταξιωθῆναι».

ΛΙΓΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ

Μοῦ εἶπαν πρέπει νὰ ἐτοιμαστοῦμε.
 Τὸ φευγιὸ θὰ γίνεῖ ξεφνικά. Οἱ ἀποκευές
 συνεχῶς πρόχειρες στὸν διάδρομο, ἀλλὰ
 τώρα, ποὺ καλοψάχνω μέσα κι' ἐξω
 βλέπω μὲ λύπη ὅ,τι ἔμειναν
 πολὺ λίγα πράγματα, ποὺ ἀξίζουν...

Π. ΣΩΤΗΡΧΟΣ

ΙΕΡΗ ΜΟΝΑΞΙΑ

Ἦσυχο τ' ἀκρογιάλι, γαλανό,
 θαθύσκωτα πέρα στὸ φῆλωμα τὰ πεῦκα,
 καὶ ἡ ἀνασαιμιὰ τῆς θάλασσας, σὰ χὰδι
 ἀπαλὸ
 στὴν ὥρα αὐτὴ τοῦ δειλινοῦ τῇ μυστικῇ!
 Καίμιὰ τοῦ ἄγριου ἀνθρώπου παρουσία.

Κι' ἔτσι καρδιά μου πικραμένη
 ἀπ' τὴν πολλὴ ἀσχήμια καὶ τὴ ροὴ
 τοῦ μίσους στὸ χωριό, στὴν πολιτεία
 μπορεῖς νὰ δροσιστεῖς καὶ ξαλαφρώσεις.

Κι' ἂς ἔρθει τότες ὅποια ταιριάζει
 ἀνάμνηση νὰ σὲ λικνίσει...

Καὶ ψάλλοντας τὸν ὕμνο πρὸς τὸν Πλάστη
 μπορεῖς πρὸς τὴν γαλήνη τοῦ ἀπείρου
 νὰ πετάξεις
 στοῦ γλάρου ἐπάνω τὰ ὀλόασπρα φτερά.

Κ. ΜΠΡΑΤΣΟΣ

ΑΡΣΕΝΗ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΥ

Ο ΔΡΟΜΟΣ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΜΑΣ*

(ΑΝΗΦΟΡΟΣ Ή ΚΑΤΗΦΟΡΟΣ;)

Όλα αυτά τὰ πράγματα, πὺν μποροῦν νὰ τὰ ἰδοῦν, ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἀγάμῃ καὶ οἱ κουκουβάγιες, μόνον τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας μας καμώνεται πὺς δὲν τὰ βλέπει. Ἀλλὰ συνάντησε καμιά φορὰ ἀντίσταση ἀρρενωπὴ καὶ σκληρὴ, ὅταν ἀδικεῖ τὸν μαθητὴ, σὰν μέλλοντα πολίτη; Πρόσεξε καμιά φορὰ τὸ γεγονὸς ὅτι πολιτισμένοι καὶ μεγάλοι λαοί, πὺν ἡ γλῶσσα τοὺς μιλεῖται στὸν κόσμον ἀπὸ τεράστιες μάζες ἀνθρώπων, — Ἀγγλοι, Ρῶσοι, Γάλλοι, Κινέζοι, Ἰάπωνες — κανακεῖνουν τῖς ξένες γλῶσσες σὰν μάθημα στὰ σχολεῖα τοὺς; Ἡ ἀναλογίστηκαν καμιά φορὰ πολλοὶ ἁ ρ μ ό δ ι ο ι τὸ ὅτι δὲν μποροῦν συχνὰ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι νὰ περάσουν τὰ σίνορα τῆς χώρας χωρὶς διερμηνέα, καὶ ὅτι στὴν ξένη γῆ, μπροστὰ ἀπὸ μιὰ καινούργια πραγματικότητα θετικὴ καὶ σκληρὴ, ἀχρηστεῖνται καὶ οἱ ὑπνωτικὲς πόζες καὶ οἱ διανοητικοὶ γιγαντισμοὶ οἱ τόσο ἀγαπητοὶ στὸν τόπο μας; Μὰ ἐδῶ σὲ μᾶς ἡ ξένη γλῶσσα εἶχε γίνει ἀπ' ἀρχῆς προνόμιο, ἀφοῦ ἔγινε πρῶτα τὸ κλωτσοσκούφι τῆς μέσης Παιδείας μας, καὶ μόνον ὅσοι εἶχαν χρήματα μποροῦσαν νὰ τὴ μάθουν. Καὶ αὐτοὶ φρυσιὰ θὰ τὴ μιλοῦσαν στὰ διεθνῆ συνέδρια ἢ μαζὶ μὲ χαριτωμένους δέσποινες καὶ δεσποινίδες στὰ ντόπια σαλόνια τοῦ. ἄς ποῦμε, καλοῦ κόσμου. Τὰ ἴδια γίνονταν παλιὰ καὶ στὴν ἄλλη Εὐρώπῃ, στὴν ἐποχὴ ὅμοιος τοῦ μακάριον νυσταγμοῦ, πὺν ἔσβησε ὀριστικὰ τὸ 1914, μὲ τὴν πρώτη κανονιὰ τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου. Καί, τώρα, ἡ ξένη γλῶσσα ἔγινε ἐκεῖ βασικὸ ὄπλο στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἑπαρξῇ. Ἐδῶ ὅμως ὄχι. Ἡ Πολιτεία τὴν ἀγνοεῖ. Τὴ μαθαίνει ὅποιος μπορεῖ. Ὅποιος δὲν μπορεῖ, ὅποιος δηλαδὴ δὲν ἔχει τὴν ἀπαιτούμενη οἰκονομικὴ ἄνεση, ἄς προτιμῇ σὰν καταφύγιο τὴν μακάρια ἀγνοία. Διαφορετικὰ βλέπουν τῖς γλῶσσες οἱ ξένοι. Ὁ Μπέρναρντ Πήρς, πὺν ἔγραψε τελευταῖα μιὰ ἐξαιρετικὴ Ἱστορία τῆς Ρωσίας (1965), σημειώνει, τὴ στιγμὴ πὺν ἀρχισε ἡ ξένη βοήθεια, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ δευτέρου παγκόσμιου πολέμου, νὰ φτάνει κατὰ κύματα στὴν ἔξαντλημένη ἀπὸ τοὺς σκληροὺς ἀγῶνες Ρωσία, «τὴν ξαφνικὴ ἔξαρση τῆς ἀγγλικῆς γλώσσας στὰ ρωσικὰ σχολεῖα». Ἔτσι, ἡ βασανισμένη χώρα ἀναγνώριζε πόσο μεγάλη σημασία θὰ εἶχε σὺν μέλλον γιὰ τὸν λαὸ τῆς, πὺν μὲλις ἔβγαине ἀπὸ μιὰ φρικτὴ δοκιμασία, ἡ γνώση μιᾶς πολυμιλημένης ξένης γλώσσας.

Μὰ μήπως αὐτὰ μονάχα συνθέτουν τὸ φάσμα τῆς ντροπῆς μας; «Τὶ νὰ σοῦ πρωτοθυμῇθῶ, καλέ μου νοικοκύρη;», λέει ἡ λαϊκὴ παροιμία. Καταλαβαίνουμε τάχα πόσο προσβλητικὸ εἶναι γιὰ τὸ λαὸ μας τὸ νὰ ἀνοίγει πάντα τὴν πρώτη πανηγυρικὴ παρέλαση στὶς Ὀλυμπιάδες, — ἓνα δικαίωμα πὺν τοῦ χαρίζεῃ ἡ Ἱστορία, — καὶ νὰ βολεύεται σχεδὸν πάντα στὴν οὐρὰ τῶν ἀποτελεσμάτων μὲ τὴ λήξη τῆς μεγάλης παγκόσμιας συγκέντρωσης; Καὶ αὐτὸ συμβαίνει ὅταν ἓνας χεῖμαρρος ἐκατομμυριῶν πλημμυρίζει τὸν ἀθλητικὸ μας χῶρον καὶ ἓνα ἐξαιρετὸ ἀθλητικὸ ὄλυκὸ ἀφθονεῖ στὸν τόπο μας.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τόμου, σελ. 713.

Καταλαβαίνουμε πόσο αφύσικο είναι για τὸν λαὸ πὺν γέννησε τὸν Ἀρχιμήδη, τὸν Εὐκλείδη, τὸν Δημόκριτο, τὸν Διοφάντη, νὰ μετακαλεῖ ξένους τεχνικούς, ὅταν καταπιάνεται μὲ κανένα σημαντικό τεχνικὸ ἔργο, ἐπειδὴ ἐδῶ λείπουν, ὄχι οἱ τεχνικοί, ἀλλὰ ἡ ὁργάνωσις.

Καταλαβαίνουμε πόσο ἀτιμωτικὸ εἶναι γιὰ μιὰ χώρα σεισμόπληκτη ἀπὸ καταβολῆς αἰώνων, πὺν ζεῖ στὰ κράσπεδα τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ μαγεύεται ἀπὸ τὰ οὐνισέξ, τὶς περὸνδες, τὰ διάφορα ρούζ, τὰ ἀντισυλληπτικά χάπια καὶ τὰ διαζύγια, νὰ μετακαλεῖ ξένους σεισμολόγους σὲ μιὰ σοβαρὴ ἐκδήλωση τοῦ Ἑγκελάδου. Καὶ μάλιστα ἀπὸ βόρειες περιοχές, πὺν τὶς ἔχει ξεχάσει ὁ Ἑγκελάδος καὶ πὺν ἐδῶ καὶ ὀκτῶ ἀκόμη αἰῶνες ἦταν τὸ ὀρηκτήριον πειρωτῶν καὶ μισθοφόρων πὺν ἦταν ἡ μάλιστα τῶν βόρειων εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, μὰ ἀκόμα καὶ τῆς δικῆς μας Μεσογείου.

Μὰ μήπως φτάσαμε στὴν τελεία; Εἴμαστε ἕνας λαός, — αὐτὸ τὸ ἀναγνώρισαν καὶ παλιὰ καὶ πρόσφατα οἱ ξένοι, — προικισμένους μὲ δξότατο καλλιτεχνικὸ αἰσθητήριο. Δυστυχῶς ὅμως, παρὰ τὶς ἐν εἶδει κράματος, σοβαρὲς ἑλληνοξένες καλλιτεχνικὲς ἐκδηλώσεις, καὶ τὴν ἀφθονία τῶν φεστβάλ, πὺν καμαρώνουν καὶ κορδακίζονται ἀηδιαστικά καὶ αὐτοδιαφημίζονται, ἂν καὶ ἡ συγγενεία τους μὲ τὶς Μοῦσες τὸ πῶ συχνὰ εἶναι πολὺ πενιχρή, ὁ τόπος δὲν κανακεῖει τὶς μεγάλες του καλλιτεχνικὲς μονάδες. Εὐτυχῶς ὑπάρχει ἡ ξένη γῆ, πὺν εἶναι πῶ δίκαιη. Σκεφτεῖτε τὴν Κάλας ἐγκατεστημένη μόνιμα ἐδῶ. Καὶ τὸν Καβάρη, πὺν, ἂν δὲν ζοῦσε ἔξω ἀπὸ τὸν τόπο, εἴτε θὰ γινόταν ὑποχρεωτικὰ αὐλικὸς κάποιου σημαντικότερου, — κατὰ τὰ κριτήρια τῆς ἐποχῆς, — ὑπηρετῇ τῶν Μουσῶν, εἴτε σὰν καθαρευουσιάνος θὰ στελνόταν στὸ «πῦρ τὸ ἐξώτερον» μαζί μὲ τὸν Μωρεάς, γιὰ νὰ συναντήσουν τὸν κομπάρσο τους τὸ γέρο Λιάβολο. Καὶ τὸν Ρίτσο, καὶ τὸν Σεφέρη, καὶ τὸν Ἑλύτη, μορφὲς φωτεινὲς τῆς ποίησής μας, πὺν τοὺς ἔσωσαν ἀπὸ τὴ μικροχαραχὴ ζήλεια οἱ προεσθευτικὲς θέσεις καὶ οἱ ἰδεολογίες καὶ τὸ ἐλαστικὸ νότι τῶν ξένων εἰδικῶν. Ὁ Χαλεπᾶς, καλλιτέχνης μεγάλος, πὺν σὰν ἡμίτρελος βοσκὸς ἔζησε τὴν καλλιτεχνικὴ πορεία τοῦ κόσμου, ἀπὸ τὴν κλασικὴ τοῦ Κοιμωμένη ὡς τὰ ἐξπρεσιονιστικὰ ξεσπάσματα τῆς τελευταίας μεταθανάτιας ἐκθεσῆς του, δὲν ἀκούεται πιά, γιὰτὶ πέθανε στὰ χέρια μας. Ὁ Γκνύτς, ἐπειδὴ εἶχε τὴν καλὴ τύχη νὰ ζήσει καὶ νὰ διδάξει στὸ Μόναχο καὶ νὰ βραβευθεῖ στὸ διαγωνισμὸ γιὰ τὴν ἀνέγερση μνημεῖου γιὰ τοὺς Βαυαροὺς πὺν σκοτώθηκαν στὸν πόλεμο τοῦ 1870, εἶχε τὴ μεγάλη τύχη νὰ παρουσιαστῇ ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς στὴ σειρὰ τῶν μεγάλων καλλιτεχνῶν. Αὐτὸς ὁ τόπος χωνεύει ριζικά καὶ εὐκόλα τὴ δόξα καὶ τὶς ἀξίες πὺν τὴ στήνουν ὀρθή. Δὲν ἀφήνουμε εὐκόλα τὴ μνήμη τους νὰ διαρρεύσει πρὸς τὸν παγκόσμιον ὥρο, οὔτε τὸ ὄνομά τους, ὅταν εἶναι ζωντανοί. Ἐκτὸς φυσικά ἂν πρόκειται γιὰ ὀνόματα πὺν τὰ ἐκτοξεύουν, δὲν ξέροντες ὅμως μὲ πόση ἐπιθυμία, πρὸς τοὺς οὐρανοὺς τῆς παγκόσμιας δόξας, οἱ ντόπιες μοντέρνες σχολὲς ζωγραφικῆς καὶ τὰ διάφορα πολὺμνητα ρεσιτὰλ τραγουδιοῦ, πὺν τὰ βραβευμένα τραγοῦδια τους δὲν ξέρω ἔως ποῖο βαθμὸ ἔχουν κατακλύσει τὰ ξένα ἐλαφρὰ κέντρα, ἂν τὰ ἔχουν ἀκόμη καὶ γνωρίσει.

Ἡ ἀλήθεια ἡ πικρὴ εἶναι, ὅτι μέσα στὸν παγκόσμιον ἐπιστημονικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ ὥρο δὲν κατέχουμε δυστυχῶς τὴ θέση πὺν μᾶς ἀνήκει, ἀφοῦ μὲ μόνον τοὺς ξεπορτισμένους Ἕλληνες ἐπιστήμονες καὶ καλλιτέχνες, — ξεπορτισμένους εἴτε ἀπὸ τὰ πολιτικὰ πάθη εἴτε ἀπὸ τὴν πίεση κάποιας ἀμαρτωλῆς κλίμας — στήσαμε στὸ ὥρο αὐτὸ, σὰν λάβαρα ἔθνικά, σπονδαῖα ὀνόματα, πὺν τὰ τιμᾷ ὁ πολιτισμένος κόσμος. Πρόκειται ὅμως μόνον γιὰ ἀνθρώπους πὺν τοὺς ἔδιωξε ὁ τόπος. Ὅσο γιὰ τοὺς ἐδῶ! Ἡ φήμη τους δὲν ξεφυτρίζει εὐκόλα ἀπὸ τὰ σύνορά μας. Χωρὶς γνωριμίες προσωπικὲς στὶς ξένες ὥρες, χωρὶς ξένους φίλους καὶ

συχνά χωρίς πολλά έξοδα και κάποιο όργιο δραστηριότητας, και ο πιο προσιμμένος καλλιτέχνης μας βλέπει τη φήμη του να συρρικνώνεται μέσα στον στενό ελληνικό χώρο. Τον Γουναρόπουλο, επειδή ζούσε στο Παρίσι, τον αναφέρει ο σπουδαίος Ιταλός καλλιτέχνης και τεχνοκριτικός Σεβερίνι στο βιβλίο του, αρκετά παλιό τώρα: **Σ κ έ ψ ε ι ς π ο ύ ἀ ν α φ έ ρ ο ν τ α ι σ τ ι ς ε ι κ α σ τ ι κ έ ς τ έ χ ν ε ς**. Θα τον ανάφερε αν ζούσε εδώ; Στα περίφημα λεξικά του Κνάουρ, της μοντέρνας τέχνης, που αρχίζει με τους Ιμπρεσιονιστές, και της αμνημονιμένης τέχνης, που ξεκινάει ουσιαστικά με τους Κυβιστές και τους Φώβ, είδα το έξης καταπληκτικό: Στο πρώτο δεν υπάρχει ούτε ένα ελληνικό όνομα. Στο δεύτερο μόνον τέσσερα, και ελάχιστες γραμμές για το καθένα: Στάμιος, Μακρής, Πράσινος και Τσίγγος. Ο Στάμιος από τη Νέα Τύχη, ο Μακρής από το Κάιρο, ο Πράσινος από την Κωνσταντινούπολη και ο Τσίγγος από την Έλευσινα βέβαια. Ξεϊ όμως στο Παρίσι. Θα ήταν το όνομά του στο λεξικό αν ζούσε εδώ; Βρίσκεται εκεί μέσα το όνομα τόσων σημαντικών ζωγράφων που ζούν εδώ πέρα; Έδώ τους τρώει ο τόπος. Έδώ το χάος αντικαθιστά την τάξη, το ρουσφέτι, τον νόμο. Στην ξένη γη ο Έλληνας καταλαβαίνει ότι άλλος άερας φυσώνει τα πανιά και ότι, για να επιβιώσει, δεν τον βοηθάει ούτε η χαρούμενη όκηνηρία, ούτε τα τερτίλια, ούτε οι κουμπαριές, ούτε η ύποταγή της συνείδησης, αλλά μονάχα η δουλειά και ο σεβασμός του νόμου. Γιατί σέ ξένα κλίματα εύκολα μεταβάλλονται οι μέτοικοι σέ άχυρα των άστων, αν δεν αγωνιστούν πεισματικά για να κερδίσουν κάποια θέση κάτω από τον ήλιο.

Όλα αυτά στην περιοχή της Τέχνης. Έπειδή όμως δεν κάνει πάντα ζημία ή πολυλογία και κατά τον παλαιό Πλίνιο «**GRAECA RES EST NIHIL VILARE**», είναι δηλαδή συνήθεια ελληνική το να μην κρύβει κανείς τίποτε, θα κάμω ακόμη μιá μικρή προσπάθεια για να αποκαλύψω ό,τι μου προκαλεί ντροπή στην πολιτείας μας σάν λαού. Η άρχαία Ελλάδα, αυτός ο περιορισμένος χώρος που γέννησε έναν μεγάλο λαό, δεν έζησε σάν ένα μετέωρο που έλαμψε, θάμπωσε και έσβησε μιá για πάντα. Άλλα κι αν στην περιοχή των Γραμμάτων και της Τέχνης νέα δαιμόνια δημιούργησαν νέο καλλιτεχνικό κλίμα και ο έμπρεσιονισμός σάρωσε άρμονία και χρυσή τομή και κλασική όμορφιά, και ο Μαγιόλ δήλωσε ότι προτιμάει από την ελληνική γλυπτική την γλυπτική των Μάρκων, όμως στον τομέα της Έπιστήμης ή άρχαία ελληνική προσφορά στέκει πάντα σάν ή πανάρχαια ρίζα της, αφού αυτή ή προσφορά την προίκισε με τα τρία βασικά της όργανα: τη Λογική, τη Μέθοδο και τα Μαθηματικά. Και όμως με έντυπωσίασε έφρέτος ή σπουδή μας να ήσυχάσουμε από τον Άριστοτέλη, που στον κόσμο γιορτάζεται δεν ξέρω ποιά δική του έπέτειος. Άκουσα στην τηλεόραση για κάποιο συνέδριο εδώ στον τόπο μας με συμμετοχή έκατό Έλλήνων σοφών και είκοσι ξένων. Και αυτό ήταν όλο. Ένω θα έπρεπε όλος ο λαός να ένημερωθεί, για να συμμετάσχει στον έορτασμό της μνήμης ενός πνευματικού γίγαντα, που φώτισε τον δρόμο του ανθρώπου προς την πρόοδο, την άλλη μόλις μέρα ξαναχώθηκε στο χρονοντούλαπο ή μνήμη του υπέροχου αυτού άντρα, ενώ οι άπόηχοι των διάφορων φεστιβάλ έπί μέρες τριβόλιζαν τα αυτιά και έβαζαν σέ δοκιμασία το γούστο μας και την ύπομονή μας, ή μās βόθιζαν σέ μιá ύπνωτική έκσταση με την άκαρπή τους μετριότητα. Θα τρίζουν άσφαλώς στον τάφο τα κόκκαλα του Σταγειρίτη, όταν θα άκούει ότι τα παιδιά του τόπου του τραβούν για μετεκπαίδευση στίς έφαρμοσμένες επιστήμες σέ ξένες χώρες, όπου είναι πιθανόν ότι στη δική του έποχή οι κάτοικοι να περπατούσαν ακόμη με τα τέσσερα. Ή αφήνοντας τον άλλοτε τόσο φωτεινό ελληνικό χώρο, παρακαλούν να γίνουν δεκτοί για την άναγκαία έπιμόρφωση σέ γειτονικές βαλκανικές χώρες, που στην έποχή του

ἀποτελοῦσαν τὸν βάρβαρο περίγυρο τῆς πολιτισμένης ἑλληνικῆς γῆς.

Καὶ τί νὰ ποῦμε γιὰ τὸν Ἱπποκράτη; Αὐτὴ ἡ μεγάλη μορφή ποὺ ἔστησε ἕναν ἀπὸ τοὺς στύλους τοῦ οἰκοδομηματος τῆς εὐποίας, αὐτὸν ποὺ ἀναφέρεται στὴν ὑγεία τοῦ ἀνθρώπου, — καὶ ποιά εἶναι ἡ σημασία του αὐτὸ τὸ ξέροναι καὶ οἱ ἄρρωστοι μὰ καὶ οἱ γεροί, — αὐτὴ ἡ μεγάλη λοιπὸν μορφή θεωρητικὰ μόνον γνωρίζει τιμὲς καὶ δόξες ἐδῶ πέρα, γιατί, ἐπὶ τοῦ πρακτικοῦ πεδίου, πολὺ δραστηκότερα ἀπὸ δῶ θεραπεύεται ἄλλοῦ ἢ φήμῃ του. Δὲν θὰ μπορούσαμε βέβαια, σὰν μικρὸς λαὸς νὰ ἔχουμε τὴν ἀξίωση νὰ φτιάχνουμε τὰ ἀεροπλάνα Κονκόρντ, εἴτε νὰ ἔχουμε ἐργοστάσια σὰν τοῦ Φόρντ καὶ τοῦ Κρούπ ἢ ἡ πολεμικὴ μας δύναμις νὰ προκαλεῖ τὸ δέος ἐχθρῶν καὶ φίλων. Θὰ μπορούσαμε ὅμως, ὅ π ὁ ν τ ρ ο π ἢ σ ἔ δ ι α κ ρ ι σ η, ὅπως λέει ἡ παροιμία, ἀφοῦ μάλιστα σημαντικὸς ἀριθμὸς σπουδαίων Ἑλλήνων γιατρῶν εἶναι σκορπισμένους στὴν ὑδρόγειο, νὰ ὀργανώσουμε ἔτσι ἐδῶ τὶς ἱατρικὰς σπουδὰς, ὥστε νὰ ἔρχονται ἐδῶ οἱ ξένοι γιὰ νὰ σπουδάσουν ἱατρικὴ. Καὶ ὅχι νὰ στέλνουμε ἐμεῖς κάθε χρόνον πρὸς ξένα παιδευτικὰ λιμάνια στρατιῆς νέων ποὺ ἀπότυναν στὶς ἐξετάσεις, χωρὶς βέβαια νὰ εἶναι γι' αὐτὸ πάντα χειρότεροι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ πέτυχαν, πού, κατὰ κάποιον ὅμως σοβαρὸ μέτρο, ἦταν. Ἔτσι, ἀρκετοὶ ἀπὸ αὐτοὺς γυρίζουν καλὰ καταρτισμένοι καὶ εὐσυνείδητοι ἐπιστήμονες. Πολλοὶ ὅμως ἄλλοι, ποὺ τοὺς διευκολύνει στὰ χάριν σπουδῶν ταξίδια μόνον καὶ μόνον ἡ οἰκονομικὴ ἄνεση τῶν γονέων, — καὶ αὐτοὺς εἶναι ἕνας πονηρὸς τρόπος ἐπιλογῆς ποὺ δὲν ἔχει βέβαια καμιὰ σχέση μὲ τὴ φυσικὴ ἐπιλογὴ τοῦ Δαρβίνου, ποὺ διευκολύνει ὅμως τοὺς εὐτυχοῦντας καὶ κρατοῦντας στὸ νὰ σπρώχνονται πρὸς τὴν κοινωνικὴ ἐπιφάνεια, — πολλοὶ ἄλλοι ναυαγοῦν στοὺς ξένους παιδευτικοὺς χώρους καὶ εἴτε γυρίζουν χωρὶς δίπλωμα εἴτε μηχανεύονται ἔκνομους τρόπους γιὰ νὰ τὸ ἀποκτήσουν. Καὶ αὐτὸ τὸ ἐθνικὸ σκεῆσμα, εἰδικὰ γιὰ τὸν τομέα τῆς ἱατρικῆς, ποὺ τὶς ἐπιστημονικὰς ρίζες τῆς ἔστησε ἐδῶ ὁ Ἱπποκράτης μὲ μιὰ πλειάδα μεγάλων γιατρῶν, ἐδῶ καὶ δυὸ χιλιάδες πενταχόσια χρόνια, συγχρόνως μὲ τὸν ὄρκο τῆς, ποὺ εἶναι τὸ μεγάλο ἀνθρωπιστικὸ μήνυμα ποὺ πρέπει πάντα νὰ συντροφεύει κάθε ἐπιστημονικὴ δράση, κάνει πῶς δὲν τὸ βλέπει ἡ ἑλληνικὴ πολιτεία. Καὶ ὅμως θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε σκανδαλίσαι τὸν τῆλο κάθε καλὰ νοούμενου Κράτους τὸ γεγονὸς ὅτι, γιὰ νὰ τιμηθεῖ ὁ μεγάλος δικὸς μας, ὁ Παπανικολάου, τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Νέας Ὑόρκης φύτεψε ἕνα δεντράκι, ποὺ εἶχε μεταφερθεῖ ἀπὸ τὴν Κῶ, μπροστὰ στὴν ἱατρικὴ του Σχολή, γιὰ νὰ δίνουν ἐκεῖ τὸν ὄρκο τοῦ Ἱπποκράτη οἱ νέοι του γιατροί. Αὐτὴ ἡ τιμὴ ποὺ ἀπονέμεται ἀκόμη στοὺς ἀνθρώπους τῆς γῆς αὐτῆς, ποὺ μὲ τὴ μεγαλοφροσύνη τους ἔκαμαν πῶς ἀνεκτὴ τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐπάνω στὸν πλανήτη, θὰ ἔπρεπε καὶ τὰ μάτια νὰ μᾶς ἀνοίξει καὶ τὸ φιλότιμό μας νὰ κεντῆσει. Τέτοιο πράγμα ὅμως δὲν φαίνεται νὰ γίνεται. Ὁ μακάριος νυσταγμὸς μιᾶς σημαντικῆς μερίδας τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ ἀθεράπευτῃ ἠθικῇ πόρωση μιᾶς ἄλλης, δυσκολεύουν τὴ λύση τοῦ ἑλληνικοῦ προβλήματος, ποὺ εἶναι ὅμως ἀπόλυτῃ ἀνάγκη νὰ στοιχειοθετηθεῖ τίμα καὶ λογικά, ἐκτὸς ἂν ἐπιθυμοῦμε νὰ πάψουμε νὰ ὑπάρχουμε σάν, κατ' ἐπίφασιν τουλάχιστο, ἐλεύθερος λαὸς. Αὐτὸ βασικὰ συμφέρει σὲ ὅλους τοὺς Ἕλληνες, καὶ στὰ θύματα καὶ στοὺς θύτες. Εὐτυχῶς, οἱ ἀλλεπάλληλες φοιτῆτες δοκιμασίαι, ποὺ ἔχουν γονατίσει πολλὰς φορὰς τὸν ἐλεύθερον ἑλληνισμό, σὲ σημεῖο ποὺ νὰ κινδυνεύει ἡ ἴδια του ἢ ὑπαρξή, δημιούργησαν στὸν τόπο μιὰ σημαντικὴ μερίδα ἀνθρώπων ποὺ ξέροναι καὶ νὰ βλέπουν καὶ νὰ σκέπτονται. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἀρκεῖ, ὅταν ἢ δὲν ἔχει τὸ θάρρος νὰ ἀγωνιστεῖς γιὰ τὸ καλὸ τοῦ τόπου ἢ τὰ ἀτομικὰ σου συμφέροντα δὲν σοῦ ἐπιτρέπουν νὰ καταλάβεις ὅτι, ὅσο τὸ ἐθνικὸ συμφέρον νοθεύεται, τὸ ἀτομικὸ συμφέρον μέσα στὸ πέρασμα τοῦ χρόνου κατατάει γράμμα κενό. Καὶ δὲν μπορεῖ νὰ περιμένει κανεὶς τίποτε οὔτε ἀπὸ ἐκείνους

πὺν μεταβάλλονται σὲ κάτωχρα σουδάρια μπροστὰ ἀπὸ τὶς βαρεῖες ἀξιώσεις τῆς δύσκολης ἱστορικῆς στιγμῆς οὔτε ἀπὸ ἐκείνους πὺν κλωτσᾶνε χωρὶς ἐνδοιασμὸ τὸ βαρὺ καθήκον ἀπέναντι τῆς ὀλότητος γιὰ νὰ θεραπεύουν ταπεινοὺς καὶ μικροχάρους ἐγωισμοὺς. Μένουν τώρα οἱ ἄλλοι. Αὐτοὶ πὺν διαθέτουν καὶ θάρρος καὶ ἥθος. Αὐτοὶ δὲν εἶναι λίγοι. Ἡ δύσκολη ζωὴ τοὺς ὅξυνε τὸ νοῦ. Νιώθουν ὅτι ὁ σεισμὸς ἐτοιμάζεται καὶ ὅτι δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξαντλήσει τὴν κλίμακα Ρίχτερ γιὰ νὰ θάψει κάτω ἀπὸ τὰ εἰρήπια ὀλόκληρο τὸν ἑλληνισμό. Καὶ καλὸ εἶναι νὰ τὸ αισθανθοῦν αὐτὸ ὅλοι ὅσοι ἀντικρίζουν τὴ σημερινή κατάστασι τοῦ τόπου μέσα ἀπὸ τὸ πρῖσμα τῆς αἰωνιότητος. Καὶ πρώτη πρώτη ἡ Πολιτεία. Αὕτὴ πρέπει πρώτη νὰ ὀπλιστεῖ μὲ ντροπὴ, ἀφοῦ ταῖζει σκόπιμα μὲ μάταιη αἰσιοδοξία τοὺς πολίτες τῆς.

Ἔτσι, ξαναγυρίζουμε στὸν τίτλο μας. Καὶ πρέπει, ἐπιτέλους, νὰ ντραποῦμε, ἂν δὲ θέλουμε νὰ πάθουμε νὰ ὑπάρχομε, γιατί, ἂν δὲν ἀκουμπήσει σὲ βάσεις πιὸ τίμιες καὶ πιὸ ἠθικές, θὰ συνθλιβεῖ τὸ μικρὸ μας ἔθνος ἀνάμεσα στὶς δυὸ κοσμοθεορίες, πὺν μὲ τὶς ἐξάψεις τοὺς ἀπειλοῦν μὲ ἀφανισμό πολὺ πιὸ μεγάλους καὶ πολὺ πιὸ ἀνοιχτομάτηδες ἀπὸ μᾶς.

Εἶναι λοιπὸν ἀπαραίτητο νὰ βροῦμε φάρμακα. Γιὰ νὰ βροῦμε ὅμως τὰ φάρμακα, πρέπει πρῶτα πρῶτα νὰ κάμουμε ὀρθὴ διάγνωση σχετικὰ μὲ τὰ αἷτια πὺν προκαλέσαν τὴ μερικὴ ἐθνικὴ παρακμὴ μας. Ὅσο τὰ αἷτια αὐτὰ θὰ δοῦν, ἡ θεραπεία θὰ εἶναι ἀδύνατη. Τώρα, καὶ ἡ ἀρρώστια καὶ ἡ θεραπεία συζητοῦνται πολὺ καὶ σὲ ἐθνικὴ μάλιστα κλίμακα. Ἐπειδὴ ὅμως, ὥς τὴν ὥρα, ἀπαντήσεις σχετικὲς μὲ τὴ διάγνωση καὶ τὴν θεραπεία σὲ πλατύτερη βάση δὲν ἔχουν δοθεῖ, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκείνες πὺν προτείνουν τὰ κόμματα, καὶ αὐτὲς ἀσφαλῶς δὲν εἶναι ἀνεπίληπτες, ἀφοῦ ἔχουν κυφορηθεῖ στὰ σπλάχνα ὀργανισμῶν πὺν εὐθύνονται βασικὰ γιὰ τὸ κατάντημά μας, ὁ κάθε πολίτης, καὶ ὁ καλὸς καὶ ὁ κακός, ἔχει τὴν ὑποχρέωση νὰ σχηματίσει μιὰ γνώμη, καί, ἐὰν ἔχει τὴν ἐντιμότητα καὶ τὸ θάρρος νὰ τὴν πεῖ ἄλλὰ καὶ νὰ τὴ γράψει, γιατί καὶ γιὰ τὸν καλὸ καὶ γιὰ τὸν κακὸ πολίτη μί α εἶναι ἡ ὀρθὴ λύσι τοῦ ἐθνικοῦ μας προβλήματος. Ἐγὼ αὐτὸ τὸ καθήκον θὰ τὸ κάμω τώρα λιτὰ καὶ ἀπέρριττα. Μὲ ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερη εἰλικρίνεια καὶ λιγότερα λόγια.

Καὶ πρῶτα πρῶτα τὸ βασικό. Πρέπει νὰ πάθουμε νὰ πιστεύουμε, ὅτι εἶναι τέλειος ὁ λαὸς καὶ ἐλεεινοὶ οἱ ἡγέτες του, μιὰ ἰδέα πὺν τὴν προσοθοῦν συνεχῶς στὸ προσκήνιο καὶ φιλάνθρωποι καὶ ἰδεολόγοι, μὰ καὶ φατρίες καὶ πολιτικὲς παρατάξεις. Σήμερα ὁ κάθε λαὸς εὐθύνεται γιὰ τοὺς ἡγέτες του καὶ τὶς πράξεις του. Σήμερα ἡ μεγάλη τους μάζα μπορεῖ νὰ διαβάσει, μπορεῖ σχετικὰ νὰ κρίνει, μπορεῖ, ἂν θέλει, ὀρθὰ νὰ ψηφίσει, μπορεῖ, ἂν θέλει, ἀποτελεσματικὰ νὰ ἀντιδράσει, εἶναι ἐπιτέλους σὲ θέση νὰ ξέρει τί ἀκριβῶς τὴ συμφέρει. Πέρασαν οἱ ἐποχὲς τοῦ Λουδοβίκου 14ου καὶ τοῦ Ἀλέξανδρου τοῦ πρώτου. Τότε οἱ μάζες οἱ λαϊκὲς δὲν εἶχαν οὔτε δρόμους, οὔτε ψήφους, οὔτε πληροφόρησι, οὔτε γράμματα. Καὶ ὅμως μπόρεσαν νὰ τινάξουν στὸν ἀέρα οἰκοδομήματα πὺν τὰ εἶχε στήσει ἡ μοῖρα. Σήμερα, καὶ λαὸς, καὶ πολιτισμὸς, καὶ θεωρίες ἀντίπαλες, καὶ συμφέροντα ἐφάπτονται. Καὶ σήμερα μποροῦμε ἀκριβῶς νὰ ξέρουμε τί μᾶς ἀδικεῖ. Εὐτυχῶς, ἡ ψεύτικη γλώσσα πὺν τὴν εἶχαμε στήσει διαιτητὴ στὴ μοῖρα μας, ἀφοῦ, χωρὶς νὰ τὴν καταλαβαίνει ἡ μεγάλη μάζα τοῦ πληθυσμοῦ, ἦταν ἡ μόνη πὺν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ μᾶς μιλᾷ γιὰ τοὺς νόμους, τὸ πολίτευμα, τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν παιδεία, ἔχει ἀπωθηθεῖ εἰς γῆν ὄβαν. Ὅλα ὅμως τὰ ἄλλα βάσανα μένουν. Καὶ πρῶτα πρῶτα, εἴμαστε λαὸς μικρὸς καὶ μονωμένος μέσα σὲ πολὺ μεγαλύτερες λαϊκὲς ἐνότητες, πὺν τὶς ἐνώνουν εἴτε ἡ καταγωγὴ τῆς γλώσσας τοὺς εἴτε κάποια ἐθνικὴ συνείδησι: Σλάβοι, Ἀγγλοσάξονες, λαοὶ πὺν μιλοῦν γλώσσες λατινογενεῖς κλπ. Ἐμεῖς οὔτε σὲ μιὰ μεγάλῃ

ἐθνική ομάδα μπορούμε νὰ ἐνταχθοῦμε καὶ ἡ γλῶσσα μας εἶναι ἡ μόνη γλῶσσα τῆς Εὐρώπης πού ἔχει δικό της ἀλφάβητο. Ἐμπόδιο σημαντικὸ ἂν καὶ δὲν θέλουμε νὰ τὸ καταλάβουμε, γιὰ νὰ μὴ θυμώσουν οἱ μεγάλοι μας πρόγονοι. Στὸν μεγάλον κόσμον εἴμαστε μόνοι. Ὅσοι, εἴμαστε λαὸς πού ἔχει ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνες γνωρίσει τὴν ὑποτέλεια, γιατί αὐτὸ ἦταν ἡ σκληρὴ του μοίρα. Καὶ οἱ αἰωνόβιες ὑποτέλειες δὲν συντελοῦν συχνὰ στὴ διαμόρφωση ὁρθῶν χαρακτήρων. Καὶ τὸ κακὸ ἔχει πολὺ βαθιὲς ρίζες καὶ ξεκινᾷ ἀπὸ τοὺς καιροὺς τῆς ρωμαϊκῆς κατοχῆς. «Οὐ γὰρ μόνον ἀφ' ὧν ἔπαθον ἐλεῖσαι τις ἂν τοὺς Ἕλληνας, ἔτι δὲ ἄλλον ἐφ' οἷς ἔπραξαν», γρφεὶ ὁ μέγας Πολύβιος. Ἀπὸ τότε μιὰ χωρὶς τέλος σειρά ἀπὸ λογιῆς λογιῆς ζυγοῦς κάθησαν στὸ λαὸν τοῦ βασανισμένου μικροῦ λαοῦ καὶ δὲν τὸν ἄφησαν ποτὲ νὰ ἀνασάνει. Φεουδαρχίες, ὅπως τῆς Δύσης, ἀριστοκρατίες ὅμοιες μὲ ἐκεῖνὴ τοῦ δέκατου τέταρτου Λουδοβίκου, φανατισμοὶ φατριῶν καὶ θρησκευτικῆς δοκιμασίας καὶ οἱ Φράγκοι καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐπὶ δολόκληρους αἰῶνες ἐβασάνισαν τοὺς ἄτυχους Ρωμαίους τῆς Ἀνατολῆς, πού ἐπάλευαν γιὰ τὴν ἐπιβίωση μέσα στὸ χῶρον τῆς Βαλκανικῆς, συζώντας μὲ ἄλλες φυλετικῆς ομάδες, πού μιλοῦσαν ἄλλες γλώσσες, πού εἶχαν ἄλλες ρίζες, καὶ στοὺς πρώτους αἰῶνες λάτρευαν καὶ ἄλλους θεοὺς. Γιὰ τὸν λαὸ τῶν Ἑλλήνων εἶναι πραγματικὸ κατόρθωμα τὸ ὅτι ἔφτασε στὸ Εἰκοσιένον χωρὶς νὰ χάσει τὴν ἐθνικὴ του συνείδηση, ἂν καὶ δὲν στάθηκε ποτὲ λαὸς αὐστηρὰ προσκολλημένος, σὰν λαὸς γνήσιον χωρικῶν, στὸ χῶμα πού τὸν ἔτρεφε. Μὲ τὴν Ἐπανάσταση ἀποχτήσαμε τὴν τυπικὴ ἐλευθερίαν, τὴν οὐσιαστικὴ ὅμως ὄχι, ἀφοῦ τὸν κυρίαρχον χωρὶς γάντια τὸν ἀντικατάστησαν οἱ γαντοφορεμένοι Εὐρωπαῖοι μὲ τὴν ἐπικουρίαν ὄχι τῶν ἀγωνιστῶν, ἀλλὰ τῶν τζακιῶν Μωριά καὶ Ρούμελης καὶ νήσων. Οἱ γνήσιοι ἀγωνιστῆς, οἱ ἀληθινοὶ ἥρωες τοῦ '21, εἶχαν χαθεῖ, εἴτε στὸ πεδίο τῆς μάχης εἴτε στὶς παγίδες πού τοὺς ἔστησαν οἱ προεστοί. Ὁ Μισοῦλης στάλθηκε ἀπὸ τοὺς προύχοντες τῆς Ὑδρας νὰ ἀνατινάζει τὸν στόλον τοῦ Ἑθνους. Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, μορφὴ πού θὰ μπορούσε νὰ τιμῆται μὲ τὸ ἥθος τῆς ὁσιοῦδῆ-ποτε λαοῦ ἱστορία, πέθανε ἀγνοημένος στὸ περιθώριον. Τοῦ Κολοκοτρώνη ἔσωσαν τὴ ζωὴ δυὸ θαρραλεοὶ δικαστές. Ὁ Νικηταρῆς πέθανε ἀγνοημένος, φτωχὸς καὶ τυφλός. Ὁ Καραϊσκάκης σκοτώθηκε προδομένος. Εὐτυχῶς πού ἄλλες ὑψηλὲς μορφές — Μπότσαρης, Διάκος, Παπαφλέσσας — πρόφτασαν νὰ πῆσουν στὸ πεδίο τῆς μάχης καὶ ἔτσι γλίτωσαν ἀπὸ τὸν σίγουρον κατατρεγμὸ, πού θὰ σήκωναν ἐναντίον τους οἱ εὐτυχοῦντες καὶ κρατοῦντες, δηλαδὴ τὰ τζάκια· αὐτοὶ πού ἔφαγαν τὸν Καπιδίστρια γιὰ νὰ φέρουν τοὺς Βαυαροὺς. Ὅποιος διάβασε μὲ προσοχὴ τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Μακρυγιάννη, θὰ ἦλθε σὲ ἐπαφή, μὲ κάποιο ὀδυνηρὸν ρίγος, μ' ἐκεῖνο τὸ ὑποῦλο κλίμα ἀόρατων ἀλλὰ σταθερῶν ἐπιρροῶν πού νόθευαν πρῶτα ἀπ' ὅλα τὸ φρόνημα, ἰδιαίτερα μὲ τὴν οἰκονομικὴ καταπίεση, τῶν κατώτερων οἰκονομικῶν στρωμάτων τοῦ πληθυσμοῦ. Οἱ περιβόητοι κλέφτες, οἱ Χοντρογιανναῖοι, πού μὲ τὴν ἐντολὴ τοῦ Ζαΐμη: Βάρα!, σ' ἓνα συμπτώσιο στὰ Καλάβρυτα, ἔρριξαν τὶς πρῶτες ἐπαναστατικὰς σφαῖρες στὸ Μωριά. ἀδικήθηκαν καὶ ζορίστηκαν τόσο πολὺ ἀπὸ τὸ ἀρχοντολόι πού κυβερνοῦσε τὸν τόπον, ὥστε μὲ τὰ δικά τους κεφάλια ἀσκήθηκε ὁ δημόσιος δῆμιος στὴν Ἀκροναυπλία, χρησιμοποιώντας τὴν λαίμητόριον, τὴ μηχανὴν πού ὁ δόκτωρ Γκυγιγιτέν εἶχε ἐφεύρει γιὰ νὰ κόβει τῶν ἀντιδραστικῶν Γάλλων τὶς κεφαλές. Καὶ δὲν ἦταν μονάχα ἡ προσπάθεια ἐξουδετέρωσης, ἀπὸ τὰ τζάκια καὶ τοὺς ἐπὶ ἡλυδες, τῶν γνήσιον ἀγωνιστῶν, πού χαρακτήριζε τὴ μετακαποδιστριακὴ περίοδο, μιὰ προσπάθεια πού στάθηκε ἡ ρίζα τῆς ὁργανωμένης ληστείας, υἱαστίας, τῆς χώρας ὡς τὶς πρῶτες δεκαετίες τοῦ δικοῦ μας αἰῶνα. Τὸ πιὸ σοβαρὸ, τὸ πιὸ βαρὺ τῆς παραπάτημα, πού στάθηκε γιὰ τὸ λαὸ τῆς, — ἐξακολουθεῖ μάλιστα νὰ ὑπάρχει ὡς τὰ σήμερα, καμουφλαρισμένο, καὶ νὰ ἀνθεῖ καὶ νὰ εὐδοκμεῖ, — μιὰ χωρὶς τέλος πηγὴ ὀδύνων, εἶναι τὸ ξεπούλημα στοὺς ξένους τῆς νεόζυ-

μης άνεξαρησίας μας. Άγγλοι, Γάλλοι, Ρώσοι, με αντιπροσώπους τους έδω φραγκοφορεμένους έπήλυδες ή μελοδραματικούς φουστανελλάδες, έξακολουθούν νά αλωνίζουν στον τόπο μας ως τις άρχές σχεδόν αυτού του αιώνα. Καί ακόμη και σήμερα, αν και αναγκαστικά άλλαξαν κάπως τά πράματα, ακολουθώντας υποχρεωτικά την καθοδική πορεία του αναλαβητισμού μας, καινούργιους προστάτες για μας γεννοβόλησε ο πλανήτης. Καί τά τζάκια μας, ό,τι απόμεινε δηλαδή από αυτά, έξακολουθούν νά παίζουν ένα ρόλο όχι τελείως καθαρό στην εθνική μας ζωή. Μά έξακολουθούν ακόμη νά υπάρχουν και νά ψευτοκυβερνούν τά τζάκια που έφεραν τον Όθωνα και ύστερα την δονική δυναστεία; Έπάρχουν βέβαια κατάλοιπα, όχι όμως μεγάλα πράματα, από αυτά. Άλλά φαίνεται ότι ο τόπος αυτός έχει το προνόμιο νά γεννοβολάει τζάκια νέα στο χώρο της πολιτικής, νά παρουσιάζει δηλαδή οι- κογένειες που έχουν την ικανότητα νά δίνουν στην πολιτική σκηνή του τόπου, επί δύο και τρεις και τέσσερις γενεές, προσωπικότητες που και την πνευματική δύναμη έχουν και την άρετή που χρειάζεται σήμερα για νά κυβερνηθεί ένας λαός. Βέβαια αυτή ή διαδικασία έρχεται κάπως σέ αντίθεση και με τά πορίσματα της βιολογίας, που δέχεται την κληρονομικότητα σέ πολλές αρρώστιες, όχι όμως στίς πνευματικές καταβολές, και με τό ό,τι συμβαίνει στον δικό μας ευρωπαϊκό χώρο. Ένώ δηλαδή στην άλλη Εύρώπη τά όνόματα άνδρων παγκοσμίου κύρους — Τσώρτσιλ, Καβούρ, Μπίσμαρκ, Ντε Γκώλ — δέν ακούγονται πιά σέ κυβερνήσεις και ύπουργεία, ούτε καν στίς εφημερίδες, έδω σέ μας, όχι μόνον κάποιες οικογένειες έχουν τό προνόμιο νά δίνουν από την αρχή αυτού του αιώνα ανθρώπους που παίζουν ρόλο πρωταρχικό στην εθνική μας ζωή, αλλά και νέες δυναστείες συνεχώς ξεφυτρώνουν στα πατρικά μας χώματα, ως ελπίσουμε για τό καλό του τόπου και όλων φυσικά τών Νεοελλήνων.

Τώρα γιατί όλη αυτή ή επομβρή λόγων; Γι' αυτόν που γράφει είναι άπλως ξέσπασμα δίκαιης όργης. Μέσα όμως σέ αυτό τό μάταιο ξέσπασμα υποβόσκει ή έλπίδα, ότι ίσως με αυτό θα κινηθεί ή σκέψη, έστω και ένός πολίτη, σκέψη άγκυροβολημένη στους παλιούς πολιτικούς μαντρόποτους, που χαρακτηρίζουν την πολιτική μας ζωή, για νά τον αναγκάσει νά σηκώσει άγκυρα για υγιεινότερα κλίματα δημοκρατικά.

Τώρα ποιά θα είναι αυτά τά κλίματα; Θα είναι τά κοινωνικά περιβάλλοντα όπου: Άπαλλαγμένος από τό άφιόνι που επιστημονικά σταλάζεται μέσα του, ο λαός θα πάψει νά έχει, ποδηγετημένος από μία ήγερσία που θα θελήσει νά είναι πιο δίκαιη, πιο ανθρωπιστική και πιο πατριωτική ή δράση της, μεγάλη ιδέα για τον εαυτό του. Θα αρχίσει νά βλέπει όρισμένα πράγματα. Αυτά που χτυπούν στο μάτι ένός άμερόληπτου θεατή. Θα πάψει νά θεωρεί φ υ σ ι κ ό τό ότι μετακαλούμε, στο χώρο αυτό που στάθηκε τό λίκνο της επιστήμης, ξένους τεχνικούς για σημαντικά τεχνικά έργα: παιδιά λαών που έδω και χίλια μόλις χρόνια, άσκώντας την πειρατεία, έκαναν τον τότε γνωστό κόσμο, τον πολιτισμένο, νά τρέμει. Ή άλλα παιδιά λαών, που ξεκινώντας, μόλις πρό χιλίων πεντακοσίων έτών, από την άσια- τική στέπα, αφού έφτασαν καίοντας και θύοντας, με άρχηγό τον Άτίλα, ως τά Καταλανικά πεδία, έγκαταστάθηκαν στο τέλος όριστικά, σάν λαός έξαιρετων γεωρ- γών, στίς όχθες του Δούναβη. Καί έγιναν, χωρίς καμάρια, χωρίς αυτάρκεια για την καταγωγή τους, χωρίς τη δική μας προγονοσπηξία, υπόδειγμα πολιτισμένου λαού, που κάποτε του ζητάμε, εμείς οι απόγονοι του Δημόκριτου και του Διοφάντη, αφού στα Μαθηματικά στηρίζεται ή νέα επιστήμη, τά μαθηματικά του φωτα. Λιγό- τερη, λοιπόν, αυτάρκεια δέν θα μας εξημίωσε.

“Ας δοῦμε τώρα καὶ μερικὲς ἄλλες ρίζες τῶν δεινῶν μας.

Εἶναι πρῶτα πρῶτα ἡ πίστη, πὺν σταλάζεται μέσα μας ἀπὸ τὴν κούνια, ὅτι εἶναι δυνατό, ἐπ’ ἀόριστον, λαοὶ ἀγγελικοὶ νὰ ἀνέχονται σατανικοὺς ἄρχοντες, λαοὶ ἠθικοὶ, ἀνήθικους ἄρχοντες, λαοὶ ἀστροαφετεροὶ, βωμεφεροὺς ἄρχοντες, καὶ οὕτω καθέξης, καθὼς θὰ ἔλεγαν οἱ παλαιότεροι καθαρολόγοι συμπολίτες μας. Χοντροκὰ, ὁ κάθε λὸς ἔχει τοὺς κυβερνήτες, πὺν τοῦ ταιριάζουν. Δὲν πρέπει, λοιπόν, νὰ θρηνεῖ γιὰ τὴ μοῖρα του, ἀφοῦ, ἂν θέλει, μπορεῖ νὰ τὴν ἀλλάξει, καὶ ἀφοῦ στὴ χορεία τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς χώρας, ὑπάρχουν πολλοὶ καὶ ἐντιμοὶ καὶ καλοπροαίρετοι, πὺν ἔχουν κάθε δίκιο νὰ δυσφοροῦν, γιὰτὶ ἡ παθητικὴ στάση τοῦ λαοῦ ἀπέναντι στὸ κατεστημένο ἀχρηστεῖται καὶ τὰ προσόντα τοὺς καὶ τὴν ἀγαθὴ τους πρόθεση.

“Τότερα ἔρχεται τὸ ρουσφέτι. Τὸ ρουσφέτι τὸ κάνει ὁ πολιτικός· τὸ ζητάει ὅμως ὁ πολίτης, πὺν ἀγκομαχεῖ, μέρα καὶ νύχτα, στὶς σκᾶλες τῶν πολιτικῶν γραφείων. Τὸ σύστημα εἶναι παλιό, μὰ ἐνῶ γιὰ τοὺς ἄλλους Εὐρωπαίους καὶ τὸ SPOIL SYSTEM καὶ τὸ SYSTÈME DE DEPOUILLES εἶναι ἱστορία, γιὰ μᾶς τὸ τοῦρκικο ρουσβιέτ ζεῖ καὶ βασιλεύει. Καὶ φουσκώνει μὲ περσιττὸ κόσμο τὸν προὑπολογισμό, καὶ καθίζει μετριότητες στοὺς νευραλγικοὺς θώκους, καὶ χωρὶς προσόντα ἀνθρώπους ἐκεῖ ὅπου οὐσιαστικὰ προσόντα εἶναι ἀπαραίτητα, καὶ ἀδικεῖ ὅποιον ἔχει μὲν δικαιώματα, δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ τὰ διεκδικήσει, καὶ γεμίζοντας μὲ μᾶζες ἀνευθύνων τὰ δημόσια γραφεῖα, καὶ τὸ συναίσθημα τῆς ἐθύνῃς ναρκώνει καὶ τὴν ἀπόδοση νοθεύει καὶ ἐλαχιστοποιεῖ. Πρέπει νὰ τὸ πάρομε ἀπόφαση: “Ἄν δὲν πάψει, ὁ βουλευτὴς, νὰ εἶναι ὁ διεκπεραιωτὴς τῶν ἀτομικῶν ὑποθέσεων τῶν ὁπαδῶν του, δὲν θὰ γίνουμε ποτὲ πολιτισμένους τόπος. Καὶ ἀπορεῖ κανεὶς πῶς ἄνθρωποι πὺν ἐπὶ δεκαετηρίδες ἐκπροσωποῦν τὸ λαὸ στὸ ὄρατιό μας κοινοβούλιο, συχνὰ ἔξυπνοι καὶ ἱκανοί, βολεῦνται μὲ αὐτὴ τὴν ἀθλιότητα καὶ ἀδικοῦν συνειδητὰ ἕναν ἱστορικὸ λαό, πὺν εἶναι ἄξιος, ὅπως καὶ νὰ τὸ πάρεις, καλύτερης τύχης.

Καὶ τώρα, μὰ τελευταία μικρὴ παραγράφος, πρὶν φθάσουμε στὸ ἐπιμύθιο. “Πάσχει ἕνας σημαντικὸς ἀριθμὸς Νεοελλήνων, πὺν συνηθίζει ὅλα τὰ κακά, πὺν τὸν βρίσκουν, νὰ τὰ ἀποδίδει στὶς ξένες ἐπεμβάσεις. Αὐτὲς οἱ ἐπεμβάσεις ὑπάρχουν, ἀφοῦ μὲ τὴ μαγία μας νὰ βλέπουμε τὸν τόπο μονάχα μέσα ἀπὸ τὸ πρίσμα ἀτομικῶν συμφερόντων, τὸν ἔχουμε καταντήσει ἀμπέλι ξέφραγο, ὅπου μαίνονται καὶ ἀκολασταίνου, μὲ διὰ μας συχνὰ χέρια, ξένα συμφέροντα. Συχνὰ μέσα, στὸ ἴδιο μας τὸ χῶμα, δεχόμεστε ἀμίλητοι προσβολὲς καὶ ταπεινώσεις, πὺν δὲν θὰ τις δεχόταν ποτὲ ἕνας Εὐρωπαῖος. Κάποτε μάλιστα, πάει πολὺς καιρὸς, προσπαθοῦσαμε νὰ δικαιολογήσουμε ψυχολογικὰ αὐτὸ τὸ φαινόμενο μὲ τὴ φράση: Οἱ “Ἕλληνες εἶναι λαὸς πολιτισμένος. Μὲ τὴν ἔννοια, βέβαια, ὅτι λαὸς πολιτισμένος εἶναι ὅποιος μὲ χριστιανικὴ ἀνοχή χωνεύει τὶς προσβολές. “Ἐάν, ὅμως, οἱ ξένοι μᾶς ἀδικοῦν σ υ σ τ η μ α τ ι κ ᾶ καὶ ἀσύστολα, τί κάνουν οἱ “Ἕλληνες πὺν συνεργάζονται μαζί τους; Γιὰτὶ δὲν θὰ μπορούσε βέβαια ποτὲ νὰ εὐδοκιμήσει ἡ ξένῃ ἐπιβουλῇ, ἐάν δὲν ἔβρισκε, ἐδῶ στὸν τόπο, πρόθυμους καὶ ἀργυρώνυτους μεσάζοντες, “Ἕλληνες τὸ ὄνομα καὶ τὸ θρήσκευμα, ἐπίβουλους, ὅμως, γαλεότους τῆς ἐθνικῆς μας τιμῆς.

Πεσμένη, λοιπόν, ἡ στάθμη τοῦ λαοῦ. Πεσμένη καὶ ἡ στάθμη τῶν κρατούντων. Καὶ ἐάν αὐτὸ δὲν ἀλλάξει, δὲν μᾶς μένει τίποτε ἄλλο, ἀπὸ τὸ νὰ χωνέψουμε παθητικὰ τὴν κακὴ μας μοῖρα. Καὶ θὰ βρισκόταν τίποτα τὸ πῶ τραγικὸ ἀπὸ ἕνα τέτοιο κατέβασμα αὐλαίας, μπροστὰ στὴν πορεία ἐνὸς λαοῦ, πὺν τόσο ἀγωνίστηκε γιὰ τὴν ἀνθρώπινη κουλτούρα; Νὰ τὸ ποῦμε αὐτό, θὰ ἦταν καὶ ὑπερβολικὸ καὶ

ἄδικο. Γιατί, γιὰ νὰ τὸν γνωρίσει κανεὶς, δὲν πρέπει νὰ τὸν δεῖ ὅταν ἡ σκληρή του μοίρα τοῦ ἔχει ἤδη φθεῖρει τοὺς ἄρμους καὶ ὅταν καμιὰ φορὰ ἡ ἀδυσώπητη βιοπάλη τὸν ἀναγκάζει νὰ παρεκκλίνει ἀπὸ τὸν ἴσιο δρόμο ἢ νὰ ὑποταγεῖ. Πρέπει νὰ τὸν δεῖ σὲ μιὰ ἡλικία ὅπου παράγοντες ἐξωτερικοὶ δὲν ἔχουν ἀκόμη προσφτάσει, εἴτε ἠθελήμενα εἴτε μὴ, νὰ ἐπηρεάσουν βλαπτικὰ τὸ ἦθος του. Ὁ πρῶτος εἶναι ἡ φυσικὴ ἀνωριμότητα μεγάλου ποσοστοῦ γονέων, μιὰ ἀνωριμότητα ποὺ πηγὴ καὶ αἰτία εἶναι σὲ μᾶς, σ' αὐτὸ τὸ δευτέρου μισὸ τοῦ αἵωνα, ἡ ξαφνικὴ μεταπήδηση πολλῶν οἰκογενειακῶν συγκροτημάτων ἀπὸ ἓνα οἰκονομικὸ STATUS QUO σ' ἓνα ἄλλο πολὺ ψηλότερο. Αὐτὸ τὸ σπάσιμο τῶν ἁρμῶν τῆς παλαιότερης οἰκογένειας καὶ ἰδιαίτερα ἡ, κατὰ λόγον ἀντίστροφο πρὸς τὴν μείωση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μελῶν τῆς, αὔξηση τῶν εἰσοδημάτων, χωρὶς τὴν ἀνάλογη προπαίδεια τῶν φορέων σ' ἓνα καινοῦργιο οἰκονομικὸ καθεστῶς, εὐθύνεται κατὰ τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ γι' αὐτὸ τὸ σπάσιμο τοῦ ὁρθοῦ ἦθους σὲ πολλὰ παιδιά, ποὺ εἶναι τελείως ἀνεύθυνα γι' αὐτό. Ὅσοι εἶχαν τὴν καλὴ τύχην νὰ γνωρίσουν μέσα στὶς αἰθουσες διδασκαλίας τὰ παιδιά αὐτῆς τῆς γῆς, φτωχὰ καὶ πλούσια, ἐὰν ἔστηναν ἀπάνου τους μάτι στατικό, μὰ καλοπροαίρετο, εἶναι ἀσφαλῶς σὲ θέσιν νὰ ποῦν τί θαυμάσιο ὕλικὸ ἀνθρώπινο σκεπάζουν τὰ δημοτικὰ μας σχολεῖα, πόσο πλούσιο σὲ αἶσθημα καὶ πνευματικὴ δύναμη. Γιὰ μένα, ποῦ ἔτυχε νὰ ζήσω ἀρκετὰ παιδικὰ καὶ ἐφηβικά μου χρόνια μὲ παιδιά ξένων λαῶν, καὶ ἄλλα τριάντα πέντε μέσα στὶς αἰθουσες διδασκαλίας τῶν σχολείων μας, εἶναι πεποίθησις τὸ ὅτι ὁ Ἑλληνας-παιδί, ἂν συγκριθεῖ μὲ ἄλλων λαῶν τὰ παιδιά, βρίσκεται σὲ στάθμην ὑψηλότετην, καὶ εἶναι σὲ θέσιν, ἂν δὲν ἀδικηθεῖ ἀπὸ τοὺς μεγάλους, ἂν αὐτοὶ δὲν σπάσουν τὴν πνευματικὴ καὶ συναισθηματικὴ του δύναμιν μὲ τὸ δικό τους κακὸ παράδειγμα ἢ μὲ τὴν ἐπιπόλαιη ἢ τὴν ἐγώτροπη ἀντιμετώπιση τῆς ζωῆς τοῦ σπιτιοῦ τους καὶ τοῦ κοινωνικοῦ τους περιβάλλοντος, νὰ ἀλλάξει ριζικὰ τὸ κοινωνικὸ πρόσωπο τοῦ λαοῦ μας, καὶ νὰ τοῦ δώσει, κάτω ἀπὸ τὸν ἥλιο, τὴ θέσιν ποὺ τοῦ ταιριάζει.

ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ

ΜΑΝΑ

Ἔξω ἀπὸ πρακτικὰ σχήματα
ἔρχεσαι συχνὰ στὸν ὕπνο μου
νὰ μοῦ μεταγγίζεις τὸ ἱερὸ ρίγος σου
νὰ χορταίνω κλάμα!

ΤΕΧΝΗ

Δὲν εἶναι σελίδα, κάμπος εἶναι,
δὲν εἶναι στίχος, ποτάμι εἶναι,
δὲν εἶν' ἑρὸς ἰδρώτας, λύθρο εἶναι·
κι ἐγὼ
δὲ ζήτησα μαχαίρι, μολύβι ζήτησα.

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Ὁ κόσμος γύρισαν.
Καὶ τὰ κοστούμια τῶν ἠθοποιῶν
παίζουν γιὰ τὶς καρέκλες τοῦ θεάτρου.

ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

Εἰκόνα ὁ Χριστὸς
κι ἀλήθεια ἡ κουστωδία τῶν Ρωμαίων.

ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ

— Γιατί κάνουν πόλεμο, μπαμπά;
 » γιατί τὸν δέρνουν;
 » Γιατί τὸν σκοτώσαν, μπαμπά;
 » Να σκοτώσουμε ὅλους τοὺς κακοὺς...

ΑΛΩΣΗ

Στὴ «χάρτα τῆς Ἑλλάδος»
 πάν' ἀπ' τῇ Βασιλεύουσα
 διαβάζω «Ἐδουλώθημεν».
 Τώρα,
 στὸν καταστατικό μας χάρτη
 καὶ πάνω ἀπ' τὴν καρδιά τ' ἀνθρώπου
 ποῖος Ρήγας θὰ τὸ γράφει:
 «Ἐάλωμεν»!

ΑΝΘΡΩΠΟΙ

Τὸ βλέμμα σίδερο,
 ὁ λόγος βόλι·
 καὶ τὸ κορμὶ
 ταμπούρι δίχως ἐξοδο.
 (Ὁ κόσμος γέμισε χελῶνες!)

Ο ΣΤΙΧΟΣ

Χωρὶς συμβουλές
 παραγεμίσματα
 καὶ συνταγές.
 Προτιμότερες
 οἱ σφυριές
 κι οἱ σφήνες.

ΕΜΠΟΡΟΣ

Πάνω στὴν καρέκλα του
 ντυμένος σὰν ἡθοποιὸς
 μὲ ρυθμικὲς κινήσεις σταθμισμένες
 ἐλάνσαρε τὸ ρῆμα «μεταποιῶ».

Ο ΒΑΣΑΝΙΣΤΗΣ ΞΥΠΝΩΝΤΑΣ

Τέντωσε χέρια
 Τέντωσε πόδια
 καὶ προσπάθησε νὰ περπατήσει στὰ δύο.

ΨΥΧΗ

Σ' ἀναρχο μπλάβο ὠκεανὸ
 τὰ σύγνεφα στραγγίζαν τὴ χολή τους.
 Καὶ σ' εἶδα
 μὲ τιμονιέρη κοφιὰ ἀπὸ γρανίτη,
 ἐλλειπτικά νὰ σκίζεις τὸ διάστημα,
 — ἀστροβολίδα φωτεινὴ σὲ κοσμοχαλασιά —
 εὐθύς γιὰ τ' ἄλλο!

ΧΡΗΣΤΟΥ ΠΕΤΡΟΥ

Η ΔΙΠΛΗ ΘΕΣΗ

(διήγημα)

Ἡ πόρτα πίσω μας εἶχε κλείσει. Ἀνάσανα ἀνακουφισμένος. Δὲν εἶναι καὶ λίγο πράγμα ν' ἀνασαίνει κανεὶς τὸν ἀγέρα τοῦ ἔξω κόσμου· τοῦ πραγματικοῦ κόσμου, σὰν ἄνθρωπος, κανονικός.

Μόλις τὰ πνευμόνια μου ἤρθανε σ' ἐπαρὴ μὲ τὸν ἀγέρα ἐκεῖνο ἔνιωσα στὶς ἄκρες τῶν ποδιῶν μου νὰ φυτρώθουνε φτερά. Τάχυνα τὸ βῆμα μου σχεδὸν ἀσυναίσθητα. Ὁ θυρωρὸς τῆς σχολῆς, ποὺ μὲ βαστοῦσε ἀπὸ τὸ μπράτσο καὶ ποὺ εἶχε ἀναλάβει νὰ μὲ ὁδηγήσει καὶ νὰ μὲ τοποθετήσει στὴ θέση σ' ἓνα ἀπὸ τὰ βαγόνια τοῦ τρένου ποὺ θὰ μὲ πῆγαινε στὴν πατρίδα μου, ὑποχρεώθηκε νὰ κάνει τὸ ἴδιο.

Ἐπειτα ἀπὸ τρεῖς μέρες εἶχαμε Χριστούγεννα. Χαρά, σὲ ὅλο τὸν κόσμο, χαρὰ γιὰ ὅλο τὸν κόσμο. Ἐμένα ὅμως κάτι μοῦ ἔλειπε· ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὴν καρδιά μου, ἓνα μεγάλο κομμάτι δὲν ἦτανε λέφτερο. Δὲν εἶχα μπορέσει νὰ τὸ πάρω μαζί μου. Εἶχε προτιμήσει νὰ κρατηθεῖ πίσω ἀπὸ τὴν πόρτα. Ἔτσι ἔφρευγα μὲ μισὴ καρδιά. Ἡ ἄλλη μισὴ θὰ συντρόφευε ἐκείνους τοὺς φίλους, ποὺ ὑποχρεωτικά θὰ περνοῦσανε μακριὰ ἀπὸ τὸν κόσμο, αὐτὲς τὶς δεκαπέντε μέρες, ἐπειδὴ οἱ δικές τους πατρίδες ἦτανε πολὺ μακρύτερα ἀπὸ τὴ δική μου. Ἡ δυνατότητα τῆς ἄμεσης ἐπαφῆς μὲ τὸν κόσμο ἦτανε τοποθετημένη γι' αὐτοὺς, χρονικά, στὸν Ἰούνιο.

Οἱ φωνὲς τοὺς ἤχούσανε ἀκόμη μέσα στ' αὐτιά μου. Δὲν ἤξερα ἂν μὲ εἶχανε ἀκολουθήσει ἀπὸ μόνες τους ἢ ἂν τίς εἶχα πάρει ἐγὼ μαζί μου σὰν κάτι τὸ πολὺ ἀγαπημένο. Τὸ γεγονὸς πάντως ἦτανε πὼς μέσα στὸ κεφάλι μου εἶχα μιὰ ἀποσκευὴ πολύτιμη. Τοὺς σκεφτόμουνα τόσο ἔντονα, ὥστε οἱ φωνὲς καὶ οἱ θόρυβοι τῶν δρόμων ποὺ περνοῦσαμε, μέχρι ποὺ νὰ φτάσουμε στὸ σιδηροδρομικὸ σταθμὸ, δὲν εἶχε σταθεῖ δυνατόν νὰ ἀγγίξουνε τὰ ἀκουστικά μου τύμπανα. Οἱ φωνὲς τῶν φίλων μου, τῶν συντρόφων μου, τ' ἀποθούσανε ὅλα. Μὲ ἤθελαν δικὸς τους καὶ τίς ἤθела δικές μου.

Γι' αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ γιὰ μένα, ὁ κόσμος δὲν ἦτανε πολύχρωμος. Ἦτανε μονόχρωμος! Γιὰ ὁρισμένους μάλιστα, ὁ κόσμος εἶχε βγεῖ, ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Πλάστη, μαῦρος!

Μετὰ ἀπὸ μιὰ ὥρα περίπου, μὲ τὸ εἰσιτήριό μου στὴν τσέπη, ἤμουνα καθισμένος στὴ θέση μου, μέσα στὸ βαγόνι, περιμένοντας τὸ τρένο νὰ ξεκινήσει.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, οἱ θέσεις στὰ τρένα δὲν ἦτανε ἀριθμημένες. Ἔτσι, ὁ κάθε ἐπιβάτης μπορούσε νὰ διαλέξει τὴ θέση του. Ἀν, λοιπόν, τὸ τρένο δὲν εἶχε πολλοὺς ἐπιβάτες, εἶχα πολλὲς πιθανότητες ἢ διπλανὴ θέση νὰ μείνει ἀδειανή. Αὐτὸ σήμαινε πολλὰ! Πρῶτον, θὰ ταξίδευα μόνος, χωρὶς ἐρωτήσεις ποὺ μπορεῖ νὰ ἦτανε κι ἐνοχλητικές. Δεύτερον, ἡ σκέψη μου θὰ εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ πετάξει ἐλεύθερα ὅπου ἐκείνη ἤθελε, ἔξω ἀπ' ὅτὸ πλαίσιο ποὺ θὰ ἦτανε ὑποχρεωμένη νὰ κινηθεῖ, ἂν κάποιος μοῦ ἀνοίγε συζήτηση. Καί, τρίτον, θὰ μπορούσα νὰ πάρω καὶ κανέναν ὑπνάκο, ἀφοῦ ἡ διαδρομὴ θὰ ἦτανε γιὰ μένα, ὁπτικά, ἀνίπαρκτη. Καὶ ὅπως ἔδειχνε τὸ πράγμα, ἡ θέση θὰ ἔμενε ἀδειανή, ἐπειδὴ τὸ τρένο εἶχε ξεκινή-

σει ἔδω καὶ κάμποση ὥρα καὶ δὲν τὴν εἶχε καταδεχθεῖ κανένας! Γιατὶ μπορεῖ νὰ εἶχε μειώσει τὴν ἀξία της ἢ δική μου παρουσία. Ἀλλὰ γελάστηκα! Σὲ μιὰ στιγμή καὶ ἐνὼ ἤμουνα καλὰ τυλιγμένος στὴ μοναξιά μου καὶ εἶχα πιάσει ψιλοκουβέντα μὲ τὴ σκέψη μου, ἐνίωσα τὴ μύτη μου νὰ τὴ σπάζει ἕνα ἄρωμα δυνατὸ. Ἡ θέση εἶχε καταληφθεῖ. Αὐτὸς ποὺ εἶχε καθήσει δίπλα μου ἦτανε γυναίκα. Τὸ εἶδος τοῦ ἀρώματος μιλοῦσε καθαρά! Αὐτόματα ὑποχρέωσα τὴ σκέψη μου νὰ βουβαθεῖ. Ἡ προσωρινή μου γειτόνισσα, ἀφοῦ βολεύτηκε στὴ θέση της, θεώρησε καλὸ. Ἰσως ἐπειδὴ ἤθελε νὰ μοῦ κάνει πὺ ἀισθητὴ τὴν ὑπαρξή της, νὰ φουσίξει στὸ πρόσωπό μου ἐλαφρὰ τὸν καπνὸ τοῦ τσιγάρου της. Ἐγώ, πάντως, δὲν ἄφησα νὰ φανεῖ ὅτι ἐνοχλήθηκα, ἂν καὶ ἤμουνα βέβαιος πὼς ἡ κυρία, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἄρωμα καὶ τὸν καπνὸ, εἶχε καρφώσει ἀπάνω στὸ πρόσωπό μου καὶ τὰ δυὸ της τὰ μάτια. Θὰ ἔλεγα, ἂν δὲν ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ παρεξηγηθῶ, πὼς αἰσθανόμουν αὐτὴν ὅλη τὴν ἐπιφάνεια τοῦ προσώπου μου τὰ ἀγγίσματα ἀπὸ τὶς ματιές της σὰν τσιμπηματάκια ἀπὸ καρφίτσα. Ἀρχισα νὰ προετοιμάζομαι. Συνήθως, τὶς τέτοιες ματιές τὶς ἀκολουθοῦν ἐρωτήσεις!

— Πηγαίνετε γιὰ τὶς διακοπές σας, νεαρέ;

— Μάλιστα, τῆς ἀπάντησα εὐγενικά, δίνοντας ὅμως στὴ φωνή μου τὸν τόνο ποὺ θὰ τῆς ἔδινε νὰ καταλάβει πὼς δὲν ἤμουνα διατεθειμένος νὰ δεχθῶ ἐρωτήσεις ἐνοχλητικές.

Μά, δυστυχῶς, ἡ κυρία ἦτανε ἀποφασισμένη νὰ ἱκανοποιήσει, μὲ τὴν εὐκαιρία, κάποιες ἀπὸ τὶς περιέργειές της.

— Εἶμαι σίγουρη πὼς θὰ σᾶς ἐνοχλεῖ.

Ἐννοοῦσε τὴ μονοχρωμία.

— Ὅχι καὶ τόσο, ὅσο φαντάζεστε. Ἐχῶ προσαρμοστεῖ.

— Ἀσφαλῶς θὰ ἀστειεύετε. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ σᾶς ἐνδιαφέρει ἡ ὁμορφιά τῶν τοπίων, λόγων χάρις, ποὺ ξετυλίγονται ἔξω ἀπὸ τὰ τζάμια τοῦ παραθύρου, τὴ στιγμή αὐτή.

— Ὅσο κι ἂν σᾶς φανεῖ παράξενο, δὲν μ' ἐνδιαφέρει, διότι ἔχῶ προσαρμοστεῖ στὴν προκειμένη περίπτωση, σημαίνει ὅτι ἔχῶ ξεπεράσει τὴν περιέργεια.

— Ναί, ἀλλὰ δὲν σᾶς γεννιέται κάποτε ἡ ἐπιθυμία;

— Ἄν σᾶς ἔλεγα ὅχι, θὰ ἔλεγα ψέμματα.

— Μὰ τότε, πὼς;

— Ἀκοῦστε, κυρία μου. Πέρα ἀπὸ τὰ βλέφαρά μου εἶναι ὅλα ἴδια. Καὶ τὰ βουνά, καὶ τὰ δάση, καὶ οἱ θάλασσες, καὶ οἱ κάμποι, καὶ ὁ οὐρανός. . . καὶ ὅτι ἄλλο δὲν ἔχει φωνή. Πίσως ὅμως ἀπὸ τὰ βλέφαρά μου ὑπάρχει κάτι, ποὺ ἐσεῖς δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ χρησιμοποιεῖτε καὶ τόσο συχνά: ἡ φαντασία! Αὐτὴ, λοιπόν, μοῦ δίνει τὴ δυνατότητα νὰ φτιάχνω καὶ νὰ βλέπω πράγματα ποὺ ἐσεῖς, ὅσο καὶ νὰ τὸ θελήσετε, δὲν πρόκειται νὰ τὰ δεῖτε ποτέ.

— Δέχομαι ὅτι, μὲ τὴ φαντασία σας, εἴστε σὲ θέση νὰ φτιάξετε καὶ νὰ δεῖτε πράγματα ποὺ ἐμεῖς, ὅσο καὶ νὰ τὸ θελήσουμε, δὲν πρόκειται νὰ τὰ δοῦμε. Αὐτὰ ὅμως ποὺ φτιάχνετε καὶ βλέπετε εἶναι, ὅπως καὶ νὰ τὸ κάνουμε, ἔξωπραγματικά.

— Πολὺ σωστὸ αὐτὸ ποὺ εἶπατε, ἀλλὰ ὅ,τι εἶναι πραγματικὸ δὲν θὰ πεῖ πὼς εἶναι καὶ ὠραῖο πάντα. Καὶ γιὰ νὰ μὴ νομίσετε πὼς μὲ αὐτὰ ποὺ λέω προσπαθῶ νὰ σᾶς πείσω πὼς γιὰ νὰ...συλλάβετε τὸ πραγματικὸ μέγεθος τῆς ἀξίας ποὺ ἔχει γιὰ ἄλλους ἡ φαντασία πρέπει νὰ τυφλωθεῖτε, θὰ σᾶς πῶ κάτι ἄλλο, ποὺ πιστεύω ὅτι θὰ τὸ δεχθεῖτε χωρὶς ἀντιρροήσεις: αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἀδυναμία μου νὰ ἔχω μιὰ ἀντικειμενικὴ ἀντίληψη τοῦ γύρω μου κόσμου, μιὰ ὁπτικὴν ἀντίληψη, εἶναι ποὺ πολλὰς φορὲς μὲ κάνει, ἐμένα τουλάχιστον, νὰ νιώσω τόση μοναξιά, σὲ σημείω ποὺ νὰ ἔχω κάποτε τὴν ψευδαίσθηση πὼς εἶμαι ὁ μοναδικὸς ἄνθρωπος ποὺ ὑπάρχει σὲ

διέκληρο τὸ σύμπαν. Οἱ ἄκρες τῶν βλεφόρων μου εἶναι τὸ ἀκρότατο σημεῖο του, τὰ σύνορά του νὰ ποῦμε. Καὶ μέσα σ' αὐτὸν καὶ ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει ἄλλος, λέω πὼς εἶμαι καὶ ὁ δημιουργὸς του καὶ ὁ ιδιοκτῆτης του. Σ' αὐτὸν τὸν ἀπέραντο χῶρο χιτῶ ὅ,τι μοῦ ἀρέσει καὶ γκρεμίζω ὅ,τι νομίζω ὅτι δὲν τὸ ἔφτιαξα καλὸ, χωρὶς νὰ δίνω λογαριασμὸ σὲ κανέναν. Μὲ ἄλλα λόγια, μέσα σ' αὐτὸν εἶμαι Θεός! Ἔξω ἀπ' αὐτὸν, αὐτόματα, χάνω τὴν ιδιότητά μου τὴ θεϊκὴ καὶ γίνομαι ἓνας ἀνθρώπος, σχεδόν, ἀποστρατευμένος.

— Αὐτὰ ποὺ λέτε δὲν ἔχουν καὶ πολὺ μεγάλη σχέση μετὰ τὴ λογικὴ.

— Ἔχετε δίκιο. Μὲ τὴ λογικὴ ἐκείνων ποὺ βλέπουν τὸ πρᾶγμα ἐπιφανειακά, δὲν ἔχουν καὶ πολὺ μεγάλη σχέση...

Καὶ τῆς χαμογέλασα, πορπαθώντας νὰ κάνω τὸ χαμόγελό μου ὅσο τὸ δυνατὸν πρὸ ἀδιόρατο. Ἐκείνη ὅμως, ποὺ δὲν εἶχε ξεκολλήσει τὰ μάτια της ἀπὸ τὸ πρόσωπό μου, τὸ πρόσεξε.

— Θὰ μπορούσα, ἂν τὸ ἤθελα, περνώντας μέσα ἀπὸ τὸ χαμόγελο, ποὺ προσπαθεῖτε νὰ μοῦ κρύψετε, νὰ μάθω τί ὑπάρχει πίσω ἀπ' αὐτό.

— Γνώμη μου εἶναι, νὰ μὴν κάνετε τὸν κόπο· νὰ μὴν τὸ θελήσετε, διότι φῶς δὲν ὑπάρχει μονάχα πίσω ἀπὸ τὸ χαμόγελό μου, ἀλλὰ καὶ μπροστά. Κοιτάξτε γύρω σας!

Αὐτὸ τῆς τὸ εἶπα ἔτσι, γιὰ νὰ τὴν πειράξω. Καὶ τὸ πέτυχα. Ἡ ἐπιτυχία ὅμως εἶχε σὰν συνέπεια ἡ διπλανὴ θέσῃ νὰ ὀφρανεῖται. Πάντως, ἀπὸ τὴν ὀφράνια ποὺ τὴ βρῆκε, δὲν νομίζω νὰ αἰσθανθῆκε καὶ ἄσχημα.

Ξανατυλίχθηκα στὴ ζεστασιά τῆς μοναξιάς μου καὶ εἶπα στὴ σκέψη μου χαρούμενος:

— «Ἐλα, τυχερὴ εἶσαι. Ἡ κυρία, μετὰ τὴ φυγὴ της, σὲ ἀπάλλαξε ἀπὸ τὸ πλαίσιο».

Ἔκανα ὅμως λάθος! Ἡ κυρία εἶχε φύγει γιὰ νὰ ἐτοιμάσει γιὰ τὴ σκέψη μου ἓνα πλαίσιο καινούργιο! Αὐτὸ τὸ διαπίστωσα ἔπειτα ἀπὸ λίγα λεπτά. Ὁ διάδρομος μέχρι τὴν ὥρα ἐκείνη ἦταν ἔρημος. Ἀλλὰ ξαφνικὰ καὶ λίγο-λίγο εἶχε ἀρχίσει ν' ἀποκτᾷ, γιὰ τοὺς ἐπιβάτες τοῦ βαγονιοῦ, ἐνδιαφέρον! Καὶ τὸ πρὸ ἀξιοσημείωτο ἦταν, ὅτι ὅλοι τοὺς σταματοῦσαν στὸ σημεῖο ἀκριβῶς ποὺ βρισκόταν τὸ κάθισμά μου! Στὴν ἀρχή, νόμισα πὼς εἶχανε μουνδιάσει καὶ ἤθελαν νὰ ξεμουνδιάσουν. Ἡ στάση ὅμως ποὺ ἔκαναν, στὸ σημεῖο ποὺ καθόμουν ἐγώ, μὲ ὑποχρέωσε νὰ καταλάβω. Τὰ βήματα σταματοῦσαν σ' ἐκεῖνο τὸ σημεῖο. Ἐπειδὴ σ' αὐτοὺς ποὺ ἀνῆκαν τὰ πόδια, ἡ κυρία μετὰ τὸ ἄρωμα καὶ τὸν καπνὸ εἶχε φυτέψει τὴν περιέργεια. Χωρὶς νὰ τὸ θέλω, εἶχα γίνῃ ἐκείνη τὴν ὥρα αὐτὸ ποὺ τραβοῦσε τὸ ἐνδιαφέρον. Ἡ κατάσταση ποὺ εἶχε δημιουργηθεῖ μέσα στὸ βαγόνι ἦταν γιὰ μένα δυσάρεστη. Χωρὶς βέβαια αὐτὸ νὰ σημαίνει πὼς δὲν ἦταν καὶ διασκεδαστικὴ, ἂν τὴν ἐβλεπε κανεὶς ἀπὸ διαφορετικὴ ὀπτικὴ γωνία.

Ξαναπέταξα ἀπὸ πάνω μου τὴ μοναξιά καὶ γιὰ τὴ σκέψη μου ἔνωσα πόνο.

— «Τὸ σουλάτισσο ποὺ ἤθελες νὰ κάνεις, δὲν θὰ τὸ κάνεις. Φαίνεται, κ ὁ σ μ ο ς ἀνάμεσα στ' ἄλλα θὰ πεῖ, πὼς δὲν μπορείς νὰ πηγαίνεις ὅπου θέλεις καὶ ὅποτε ἐσύ τὸ θέλεις».

Τὰ βήματα στὸ διάδρομο πλῆθαιναν. ἐνῶ μέσα μου ἔνωθα μιὰ ὄχι καὶ τόσο ἀνεξήγητη εὐφορία. Σίγουρα τὸ νὰ παρατηρεῖς ἀκουστικὰ τοὺς ἄλλους καὶ νὰ φτιάχνεις μετὰ τὴ φαντασία σου τὴν ἔκφραση τῶν προσώπων τους, τὴν ἴδια ἔκφραση γιὰ ὅλα τὰ πρόσωπα, τὴ στιγμὴ ποὺ αὐτοὶ οἱ ἄλλοι σὲ βλέπουν καὶ σὲ παρατηροῦν, θεωρώντας σε σὰν κάτι τὸ οὐδέτερο, σὰν μιὰ καρέκλα νὰ ποῦμε, μὴ μοῦ πεῖτε πὼς δὲν εἶναι διασκεδαστικό...

Ἐγώ, λοιπόν, ἡ καρέκλα, ἐκεῖνες τὶς στιγμὲς εἶχα νιώσει ἀφάνταστα δυνα-

τός. Εἶχα καταφέρει, χωρίς νὰ τὸ προσπαθῶ, νὰ εξαφανίσω τὴ γοητεία τῶν τοπίων, πὺν θὰ ἔπρεπε ἴσως νὰ εἶχαν σαγηνεύσει τὰ βλέφαρα τῶν ἐπιβατῶν. Δὲν τὰ προσέχε κανένας! Ὅλοι τοὺς εἶχαν συγκεντρώσει τὴν προσοχὴ τοὺς ἀπάνω μου!

Νομίζω πὺς ἦρθε ἡ ὥρα, ἂν καὶ κάπως καθυστερημένα, νὰ τοὺς ζητήσω συγγνώμην, ἐπεὶ οἱ ἐπιβάτες τῆς διαδρομῆς ἐκείνης δὲν θέλησαν νὰ γοητευθοῦν ἐξαιτίας μου ἀπ' αὐτά. Ὁ λόγος τῆς ἀπροθυμίας τοὺς ἀσφαλῶς δὲν βρισκόταν στὸ δικό μου κεφάλι. Ζητῶ, ὅμως, συγγνώμην ἐγώ, ἀντὶ γιὰ κείνους, γιατί εἶμαι σίγουρος πὺς κανεὶς τοὺς δὲν εἶχε μαντέψει τὸ παράπονό τοὺς.

Δὲν ξέρω πόση ὥρα εἶχε περάσει ἀπὸ τὴ στιγμή πὺν εἶχα ἀρχίσει νὰ γίνομαι τὸ ἐπίκεντρο τοῦ ἐνδιαφέροντος. Αὐτὸ ὅμως πὺν θυμᾶμαι καλά, ἂν καὶ ἔχουν περάσει κάμποσα χρόνια ἀπὸ τότε, εἶναι τὸ πόσο ξαλαφρωμένος εἶχα νιώσει ἀπὸ τὸ βάρος μιᾶς ἀπορίας, μὴν φτάσαμε στὸ τέλος τῆς διαδρομῆς.

Πραγματικά, φαίνεται πὺς τὸ περισσότερο ἐνδιαφέρον, ἀντὶ νὰ τὸ συγκεντρώνουν οἱ δεσμῶτες, τὸ συγκεντρώνουν τὰ δεσμά! Καὶ κεῖ νομίζω πὺς βρίσκεται τὸ λάθος! Γιατὶ ἔτσι, ἀντὶ νὰ θρυμματίζονται τὰ δεσμά, θρυμματίζονται οἱ δεσμῶτες.

ΣΕΦΕΡΗΣ

Σωριάζοντάς μας σὰν δεμάτια ὁ χρόνος μ' ὑπομονὴ
γυρνᾷ μιὰ μέρα, γνέφει στοὺς λίγους διαλεχτούς,
μ' ἓνα πουλὶ πὺν ψάλλει κάπου ἐκεῖ σ' ἓνα κλωνί.
ὡσὰν τὸν Κ., ἢ σὰν ἐσέ, τοὺς ἐκλεκτούς,
στοῦ φθόνου τὰ χτυπήματα εὐκόλο στόχο,
ὥστε σκυφτοὶ πρέπει νὰ φεύγουμε στὸ ζόφο.

Ἔτσι καθὼς ὁ συγγραφέας πὺν σβύνει ἀποχωρεῖ
βλέπει στὶς ἀπέραντες τῆς διασπορᾶς προοπτικὲς
νὰ πλέουν τὰ λόγια τοῦ σὰν σπόροι μικροσκοπικοί,
φορτία τ' ἀγέρα ἢ νότες πὺν σκορπίζουν τὰ πουλιά,
μέχρι τὸ τέλος τῶν ἐρώτων δίχως δοκιμές,
πὺν ὥριμη ἀπ' τὶς πράξεις ἢ μορφὴ τοῦ ἢ καυστική.

Σὰν τοὺς ἀρχαίους, θὰ πρέπει βέβαια οἱ δικοὶ σου
νὰ φύγαν ἀπ' τὴ Δῆλο ἢ τὴ Ρόδο, ἀποίκους,
μ' ἡλίου θεοὺς νὰ μετρηθοῦν, σταθμοὺς τρανοὺς νὰ ἰδρῦσουν
στὴ Νάπολι, στὸ Ρίο, πέρ' ἀπ' ἀνθρώπων οἴκους
νὰ δώσουν τὴν ἑλληνικὴ γραφὴ σ' ἄλλων ἀνθρώπων γέννα:
ἓνα καινούργιο ὑγρὸν Πῦρ ἀπ' τὴ δική σου πέννα.

Τί θαῦμα, ἀφοῦ δημιουργεῖς μετὰ κάτι ν' ἀφήνεις
στ' ἀπωλεσθέντα ἀντικείμενα νοῦ πὺν ἀγαπάει,
ὅποιος προσέχει τὸν κρυφὸ ψίθυρο ἀγροικαί.

Σ' ὅλους μας δείχνεις τὸ δρόμο πὺν οἱ μεγάλοι πῆραν,
μ' εἰρηνικὴ σιγὴ, γιατί καλὰ τὸ εἶχαν νοιώσει,
πὺς καὶ στὸν θάνατο κανεὶς μπορεῖ νέο κάτι νὰ δώσε

ΛΩΡΕΝΣ

(Μετάφρ.: ΜΑΡΙΟΣ)

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΟ ΚΑΦΚΑ

(δοκίμιο)

Ἡ ἀναφορὰ πάνω στίς ἐννοιολογίες τοῦ πνευματικοῦ καί τοῦ μεταφυσικοῦ ἰδιαίτερα Κάφκα, πού ἐπιχειρεῖ νά καλύψει σφαιρικοῦτερά ὅμως τοὺς ψυχισμοὺς καί τίς εὐαισθησίες ἀπὸ τὸ ἔργο του, περιλαμβάνεται κατὰ κείμενα σιὰ παρακάτω κεφάλαια:

1. Δίκη — Πύργος. Ἡ τελευταία πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολή. Ὑπάρχει ἐδῶ μιὰ ἐποποιεῖα καί μιὰ τολμηρὴ κάπως προσπέλαση, σὲ μιὰ θρησκοεῦμενη μεταφυσική.

2. Τὸ παράλογο ἐναντίον τοῦ καθιερωμένου.

Ἡ ἀνάλυση ἐπιχειρεῖ ἐδῶ νά θροῖ μιὰ διέξοδο ἀνάμεσα στὴ διαλεκτικὴ καί στὴν ἀπελπισία. Ἀρνηση καί θέση ἀλλάζουν συνεχῶς θεώρηση ἀλλὰ καί οἰκεῖα πρόσωπα.

3. Ἡ Μεταμόρφωση. Εἶναι ἓνα προφητικὸ εὐαγγέλιο γιὰ τὴν τύχη πού περιμένει κάποτε τὸ ἀνθρώπινο γένος.

4. Ἰὼβ καί Κάφκα.

5. Ἡ σχέση τοῦ Κάφκα μὲ τὴ νεοελληνικὴ γραμματεία.

6. Σημειώνουμε ἀκόμα ὅτι, αὐτὴ ἡ ἴδια ἀναφορὰ μας δὲν ἔχει δεχθεῖ κανένα δανεισμὸ ἀπὸ παρόμοια κείμενα, πού ἀσχολοῦνται δοκιμιογραφικὰ μὲ τὸν Κάφκα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

Ἀναμφισβήτητα ὑπάρχουν πολλὲς καί ποικίλες ἐρμηνεῖες καί ὅπωςδὴποτε θὰ συναντήσουμε ἀκόμα περισσότερες στὸ μέλλον πάνω στὴ ΔΙΚΗ καί στὸν ΠΥΡΓΟ τοῦ Κάφκα. Καὶ αὐτὲς τίς κατατάσσουμε καί τίς ταξινομοῦμε σὺν πολιτικῇ, ὑπαρξιακῇ, κοινωνικῇ καί πολιτιστικῇ θέσῃ καί συνέπειᾳ.

Ἔτσι ἔχουμε ἀντίστοιχα:

1. α. Τὴν καταδίωξη καί ἐκτέλεση χωρὶς καμμία συγκεκριμένη κατηγορίαν ἐνὸς Ἀθώου.

β. Τὴν ἐντολὴ διεκπεραίωσης γιὰ μιὰ ἐργασία, ἀπὸ μιὰ διαδοχικὴ παρουσία προϊόντων πού τελικὰ ἐπικαλοῦνται τὸ ἀνεύθυνον.

2. Τὴν ἀπελπισία καί τὸ παράλογο ἀπὸ τίς μάταιες αὐτὲς προσπάθειες καί τὴν γνώση γιὰ ἓνα συγκεκριμένο αἶσθημα ἐνοχλῆς.

3. Τὸν τρόπο αὐτῆς τῆς προσπάθειας, πού ὀργανώνεται μέσα σὲ μιὰ ἀστική, ἀνεπτυγμένη ὅμως κοινωνία.

4. Τὶς ἰδέες καί τίς σκέψεις πάνω σ' αὐτὲς τίς ἐνέργειες, ἐνὸς πολιτισμένου καί ἐλεύθερου ἀνθρώπου.

Ὡστόσο δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ξεχνᾶμε ὅτι ὁ Κάφκα εἶναι ἓνας γνήσιος γόνος τοῦ Ἑβραϊσμοῦ. Ὁ Ἰουδαϊσμὸς μεταβιβάζεται σ' αὐτὸν μὲ μιὰ στέρα

διαδοχή από παράδοση, κληρονομικότητα, φυλετική σκέψη. αλλά και με την αγωνία, για ένα αδιαφιλονίκητο συγκλονιστικό ιστορικό δεδομένο. Και το τελευταίο αυτό, είναι η απόλυτη γνώση του έρχοµου του Χριστού. 'Ο Κάφκα, µορφωµένος Έβραϊός της εποχής, καταλαβαίνει σωστά, ότι η γέννηση του Θεανθρώπου υπερφαγγίζει την θρησκευτική του πίστη για µια ιστορική έξευση ενός ή και κάποιου Μεσσία. 'Ο Κάφκα μεγαλώνει. ανατρέφεται και ζει μέσα στην Κεντρική Ευρώπη. Μαθαίνει. ίσως και θα έχει διαβάσει όλα τα καθεκαστα που συγκροτούν αδιάσπαστα την Χριστιανική αλήθεια και αγωνιᾷ γι' αυτήν την αναµφιθυβήτητη πραγµατικότητα. την τόσο ουσιαστική για τις ιστορίες των λαών, την τόσο επαναστατική για την φιλοσοφία του µεγάλου ανθρωπισµού. Δηλαδή αυτή την διαπίστωση, αυτήν την τροµακτική διαφορά που υπάρχει ανάµεσα στην ιστορική απόδειξη και στην ιστορική, μάταια πλέον, αναµονή, την νοιώθει και την αισθάνεται σεισµικά. στις άκραιες ευαισθησίες της ἔµπνευσης και των ψυχισµῶν, που σ' αυτή την περίπτωση είναι η ἐνόραση, αλλά και κάποια πνευµατική κυρίως, διορατικότητα.

Αναγκάζεται, λοιπόν, ο Κάφκα να χρησιµοποιήσει τα εὐρήµατα της (έβραιογενούς) ἔµπνευσης για να δώσει πειστικά πλέον την διαλεκτική του ιστορικού δεδοµένου στην πνευµατική του καταξίωση και στην καλλιτεχνική του ἐνόραση. Πάντοτε ο ΙΟΥΔΑΪΣΜΟΣ ἐπιθυµεί και αναζητᾷ τὸν ΚΥΡΙΟ. "Ετσι ἀναφαίνεται ὅµως και τὸ ἴδιο στην τέχνη του Κάφκα και μέσα ἀπὸ την τέχνη του Κάφκα, Ο ΠΥΡΓΟΣ ΚΑΙ Η ΔΙΚΗ. Πάνω σ' αὐτὰ τὰ δύο ἀφηγήµατα, ἂν προσέξουμε σωστά, θα δοῦµε, ότι ὑπάρχει ἀντίστοιχα ὁ αὐτός, ὁ µοναδικός, παρονοµαστής. Δηλαδή, στὸν ΠΥΡΓΟ ὁ Κάφκα ἀναζητᾷ, µὲ ἱκανοποίηση σχεδόν, τὸν ἕνα, τὸν ἐντολέα, τὸν ΚΥΡΙΟ. Στὴν ΔΙΚΗ ὁ Κάφκα ἀναζητᾷ µὲ ἀγωνία τὴν κατηγοροῦσα ἀρχή ἢ τὸν ἕνα πὺν πρέπει νὰ εἶναι καὶ ἐδῶ ὁ ΚΥΡΙΟΣ. 'Ο κοινὸς παρονοµαστής εἶναι ὅχι τὸ ποιὸς εἶναι ὁ ΚΥΡΙΟΣ, ἀλλὰ ἡ µάταιη ἀναζήτηση, ἡ ἀγωνιώδης διαδροµή γιὰ τὴν ἐξακρίβωση, πὺν ἐπιβάλλεται νὰ προκαλέσει πᾶς ἕνα τρόπο θρησκευτικῆς αὐτογνωσίας καὶ φυλετικῆς αὐτοκριτικῆς. 'Οστόσο, ἐδῶ ὁ Κάφκα διαισθάνεται ὅτι ἔχει προχωρήσει πολὺ μέσα στην παγιωµένη διαλεκτική της 'Εθνικῆς του ἀµφοθυβήτησης γιὰ τὸν ΕΝΑ, τὸν ΚΥΡΙΟ. "Ετσι ἔχουμε τὴν ἀγωνία καὶ τὴν πίκρα του νὰ καταγράφουν ἐπιδέξια τὴν σωτήρια εἰδοποίηση ἀπὸ ἕνα παράλογο κάποιας ἐπὶ κλήσης πὺν αὐτοφωτίζεται καὶ πὺν ἀπευθύνεται ποικιλότροπα στην θρησκοφυλετική ἐρµηνεία καὶ ἄρνηση. Κι ἔτσι καταλήγουμε ἐπίσης στην ἀπελπισία πὺν ἐγγράφεται στὸ µαρτυρολόγιο τῆς ἀνθρώπινης ποίησης ἰδιαίτερα ὅταν ἡ ΤΕΧΝΗ εἶναι τὸ φιλοσοφικὸ αἰτιατὸ γιὰ τις µισοτελειωµένες πνευµατικὲς προσπάθειες διδασχῆς, ἀναφορᾶς, προφητείας καὶ ἐνόρασης.

Στὴν τέχνη, ἡ ἐνόραση ἔχει τὸ σπέρµα τῆς προφητείας. Τόσο ὅµως ἡ ἐνόραση ὅσο καὶ ἡ προφητεία, συνδέονται ἀναγκαστικά µὲ τὸ παράλογο, πὺν καὶ αὐτὸ τὸ δημιουργεῖ ἡ ἀπελπισία ἀπὸ τὸν χρόνον καὶ ἡ ἀνθρώπινη ποίηση. Στὴν ΔΙΚΗ ἀφιερώνεται καὶ κυριαρχεῖ ἡ σκέψη γιὰ τὸν ΚΥΡΙΟ, πὺν ἐνῶ εἶναι ἱστορικά γνωστός, ἐµεῖς τὸ παραγνωρίζουμε αὐτό.

Στὸν ΠΥΡΓΟ πρυτανεύει ἡ ἴδια σκέψη γιὰ τὸν ΚΥΡΙΟ µὲ τὰ αὐτὰ καὶ ὅµοια χαρακτηριστικά πὺν συναντᾷµε στὴ ΔΙΚΗ. 'Η ἐκούσια αὐτὴ ἢ ἀκούσια στάση ὁδηγεῖ ἀναπόφευκτα τὸν Κάφκα σ' ἕνα φυλετικὸ ἀδιέξοδο µὲ ἔντονη ἀπελπισία. 'Η ἀπελπισία στην τέχνη εἶναι ποίηση καὶ στὴ ζωὴ δίνει τὸ παράλογο. Τόσο στὴ ζωὴ ὅσο καὶ στην Τέχνη, τὸ παράλογο εἶναι ἡ ΥΣΤΑΤΗ ΕΛΠΙΔΑ

Τὸ παράλογο στὴν ΔΙΚΗ καὶ στὸν ΠΥΡΓΟ εἶναι, ὅτι ὁ Κάφκα προσπαθεῖ νὰ ὑποδείξει τὴν θρησκοκοινωνικὴ θεμελίωση πάνω σ' ἓνα ἱστορικὸ γεγονός καὶ ὅτι αὐτός, ὁ ἴδιος ὁ Ἑβραῖος Κάφκα πλέον, ἀφοῦ διαπιστώσει τὴν ἀπαρασάλευτὴ ΣΙΩΠΗ ποὺ ἐπικρατεῖ στὴν ΑΝΤΙΠΕΡΑ ΟΧΘΗ, χρησιμοποιεῖ τὴν ἀπελπισία καὶ τὴν ποίηση μᾶς ἀγωνιώδους καὶ μάταιης ἀναζήτησης. Τόσο ὁ Παῦλος ὅσο καὶ ὁ Κάφκα, ἔγραψαν ἕως ἐπιστολές τους πρὸς τοὺς Ἑβραίους. Ὁ Ἀνθρώπινος Εὐαγγελιστής, γιὰ τὴ διαχρονικὴ αὐτὴ πληροφορία, ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι γνήσιος. Ὡστόσο, αὐτὸ ἐδῶ εἶναι στοχασμός, ἀγωνία, πικρία, ἀπελπισία. Εἶναι ἀναζήτηση ζωῆς καὶ κάποιας ἐλάχιστης προσδοκίας. Καὶ φαίνεται ὅτι βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ τὸν Θεὸ τοῦ Παύλου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

Μὲ τὸν Κάφκα παρατηρεῖται αὐτὸ τὸ φαινόμενο: Ὅτι δηλαδὴ ὅσο περνάει ὁ καιρὸς, τόσο διευρύνεται ἡ σημασία τοῦ ἔργου του, τόσο γίνονται θετικώτερες οἱ λεπτομέρειες ποὺ τὸ ἐνέπνευσαν καὶ τὸ συνθέτουν.

Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ συνδέει τὸν Κάφκα μὲ τὴν τραγικότητα τῶν γεγονότων, ποὺ διαδραματίζονται καὶ ποὺ μᾶς καταφτάνουν σκληρότατα, εἶναι ὁ ἐπισημαινόμενος κοινωνικὸς καὶ πολιτικὸς προβληματισμός. Ἐδῶ ὁ Κάφκα παίρνει τὰ ἐπάλληλα ἐξωτερικὰ στιγμιότυπα τοῦ διηγετοῦ καί, μὲ τὴν ἀνεπανάληπτὴ ἐσωστρέφεια ἐνὸς προφητικῶς συγγραφέα, τὰ προσφέρει ΜΥΘΟ καὶ ΘΕΜΑ στὸ «ΠΑΡΑΛΟΓΟ». Ὅμως τότε ἡ συνέπεια καὶ ἡ ἐπίπτωση προσεγγίζουν τὸν μέγιστο χῶρο τῶν ἀναμνήσεων. Ἐχουν τὴν ἀφετηρία τους πλέον, ἀλλὰ καὶ ἀποκτοῦν καὶ τὸ παράλογο στοιχεῖο μᾶς, ἴσως πιθανῆς, προφητείας. Τῆς ἐνδεδειγμένης προφητείας γιὰ τὴν πολιτικὴ μοῖρα τοῦ «ΕΝΟΣ» ἀνθρώπου.

Εἰδικότερα τὸ ἄτομο τοῦ Κάφκα ἔχει τὸ αἶσθημα τῆς ἐνοχῆς καὶ προσέρχεται στὴν «ΔΙΚΗ» ν' ἀλογηθεῖ καὶ νὰ δικασθεῖ. Σὲ ποιόν καὶ γιατί, ἀφοῦ τίποτα δὲν ὑπάρχει τὸ συγκεκριμένο; Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ προσέλευση καὶ παραδοχὴ δὲν εἶναι ΠΑΡΑΛΟΓΟ, ὅταν ὑπάρχουν τὰ ὑψηλὰ μηνύματα τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἐλευθερίας, ὅταν ὑπάρχει ὁ πολιτισμὸς τοῦ 20οῦ αἰῶνα;

Μήπως ὁ Κάφκα, μὲ τὴν δαιμονικὴ ἐνόραση τῶν υπαρξιστικῶν δεδομένων πλέον, ἐξαρθρώνει καὶ γελοιοποιεῖ τὴν ΛΟΓΙΚΗ, ποὺ ρυθμίζει τὶς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς κοινωνίας;

Στὸν ΠΥΡΓΟ, τὸ ἄτομο τοῦ Κάφκα ἀκολουθεῖ τὸν ἀντίθετο δρόμο τοῦ Γιόζεφ. Προσπαθεῖ ν' ἀνακαλύψει τὴν προϋσταμένη ἀρχὴ καὶ ἐλπίζει. Ἀλλὰ τί ἐλπίζει διὰ τῆς λογικῆς, αὐτὸς ὁ χωρομέτρης, ὅταν τὰ πάντα καταλήγουν στὸ $1+1=2$;

Γελοιοποιεῖ καὶ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τὸν μέγα ρυθμιστικὸ παράγοντα τῆς ἰσορροπίας ὁ Κάφκα καὶ προβάλλει καὶ ἐδῶ τὸ παράλογο, σὰν ἓνα καθαρὸ προῖον ψυχισμῶν, γιατί βασικά ποτὲ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ συνάσθημα δὲν ἐξισώνονται μὲ τὴν λογικὴ.

Στὴν ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ὁ Κάφκα συλλαμβάνει τὸ δέος καὶ τὸ τρομακτικὸ κενό, ποὺ προκαλεῖ ἡ συνέπεια ἐνὸς αἰφνιδιαστικοῦ ΠΑΡΑΛΟΓΟΥ ἀπὸ τὴν ἀλλαγὴ. Καί κυρίως περιγράφονται οἱ ἀντιδράσεις γιὰ τὶς καινούργιες συνήθειες ἐνὸς ἄλλου σχήματος ζωῆς, ποὺ πρέπει νὰ ἐπιζήσει, ἐνῶ ἡ ἀνθρώπινη σκέψη ἐξακολουθεῖ νὰ καρποφορεῖ συλλογισμοὺς ὅπως καὶ πρῶτα. Ὑπάρχει μιὰ τρομακτικὴ γραμμὴ ἀπελπισίας, ποὺ σημειώνει τὴν ἀπομόνωση

τοῦ χτυπημένου ἀνθρώπου καὶ προφητεύει, ἴσως μὲ τὸ ἑλλειπτικὸ ὕφος μιᾶς προσωπικῆς ὁδύνης, τὴν παρουσίᾳ τοῦ παράλογου. Κι ἐδῶ τὸ παράλογο εἶναι ἡ προσπάθεια προσαρμογῆς στοὺς νέους ὅρους τῆς ζωῆς. Ἀντίθετα, ἡ λογικὴ, ἡ οποιαδήποτε λογικὴ, συνιστᾷ μιὰ ἐξαφάνισή. Μιὰ αὐτοκτονία.

Ἀλλὰ τὸ ΠΑΡΑΛΟΓΟ ὑπάρχει πάντοτε στοὺς ἀνθρώπους καὶ στὶς ποικίλες ἐκδηλώσεις τους. Ἐφ' ὅσον τὰ πάντα ξεκινοῦν ἀπὸ τὸ συναίσθημα, τὸ ΠΑΡΑΛΟΓΟ, παραμένει ἡ οὐσία τῆς ζωῆς. Κάθε ὑψηλὸ δημιούργημα τῆς τέχνης καὶ τῆς πολιτικῆς ἀποβλέπει πρῶτιστα στὸ μέλλον. Ἀλλὰ μέλλον ἴσον τὸ ἄγνωστο, ἴσον μὲ τὸ ΠΑΡΑΛΟΓΟ, γιατί μόνον αὐτὸ ἴσως διαισθάνεται, ἴσως προφητεύει. Ἡ ἔκφραση καὶ ἡ ἐρμηνεία μιᾶς ἐποχῆς εἶναι ὁραματισμὸς καὶ ὄχι 1+1. Ἡ μηχανοκρατία καὶ ἡ τεχνολογία ξεκινοῦν ἀρχικὰ ἀπὸ τὴν ἔμπνευση, ἡ ὁποία ἰσοῦται μὲ τὸ παράλογο. Εἰδικώτερα ἡ τέχνη ἀπὸ τὴν παράδοση μέχρι τὸ μοντέρνο, εἶναι ΠΑΡΑΛΟΓΟ, γιατί προηγεῖται καὶ ἐξιδανικεύει. Δηλαδή ὑπερβάλλει τὶς ἀνθρώπινες δυνάμεις.

Ὡστόσο, ἡ εἴσοδος τοῦ ΦΡΟ·Υ·ΝΤ στὴν ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου ἔδωσε μιὰ περισσότερο ἀκριβῆ γνώση τῶν δυνατοτήτων τοῦ ΠΑΡΑΛΟΓΟΥ.

Κατέληξε ὁ ΦΡΟ·Υ·ΝΤ, ὅτι μέσα σὲ κάθε ἄτομο ὑπάρχει ἓνα ἀπέραντο πλᾶμα ποὺ ἀντιπροσωπεύει τὴν ΨΥΧΗ, τὶς περιπτώσεις καὶ εἶναι ἐκεῖνο διὰ μέσου τοῦ ὁποίου γίνονται οἱ τοιμὲς.

Πολυάριθμες. Ποικίλες. Τρομακτικές. Καὶ αὐτὴ ἡ ἀσύλληπτη καὶ ἀθέατη οὐσία ρυθμίζει ὅπως θέλει τὴν ὑπαρξή, χωρὶς ποτὲ νὰ ἔχει προσδιοριστεῖ μὲ λογικὴ τὸ βάρος καὶ τὸ σχῆμα. Δηλαδή, ἔχουμε ἐδῶ τὸ ΠΑΡΑΛΟΓΟ καὶ τὴν γενικότητά του, ποὺ κυριαρχεῖ στὴ ζωὴ, στὸν ἄνθρωπο καὶ εἶναι ἀποκαλυπτικὸ στὴν ὄνειρική δίνη, ποὺ συνδέει τὴ συνείδηση μὲ τὸ ὑποσυνείδητο.

Ὁ Κάφκα χρησιμοποιοῖ ἐπίσημα πλέον τὸ ΠΑΡΑΛΟΓΟ σὰν μιὰ διαμαρτυρία ἐναντίον τοῦ καθιερωμένου. Ἡ ἐπιμονὴ ἀναζήτησιν τοῦ ὑπέρτατου στον «ΠΥΡΓΟ» δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ ἀνθρώπινη ἰδέα τῆς προσωπικότητος, ποὺ ἀντιτίθεται στὴν οποιαδήποτε ἐντολή. Ἀλλὰ λαμβάνεται ποτὲ ὑπ' ὄψιν αὐτὴ ἡ διαμαρτυρία, αὐτὴ ἡ ἀντίθεση; Μόνον τὸ ΠΑΡΑΛΟΓΟ σχηματικοποιεῖ κατὰ κάποιον τρόπο αὐτὴ τὴ «διαδικασία - ἐλπίδα».

Στὴ Δίκη, τὸ συναίσθημα τῆς ἐποχῆς ὑπάρχει καὶ ὑποβοηθεῖ στὴν τραγικότητα τῆς συντριβῆς τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας. Ἡ δύναμη τοῦ περιβάλλοντος, ἡ ἀγωγή καὶ ἡ ἠθική, αὐτὰ τὰ μέτρα τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀντιδράσουν. Ὁ Γιόζεφ προσέρχεται πάντα, δέχεται καὶ ἀναμένει. Ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἔχει μπροστά του τὸ κυριαρχικὸ παράλογο ἐνὸς καθιερωμένου. Ὑποτάσσεται. Ἀλλὰ μὲ τὸν τρόπο του.

Γενικώτερα, στὴν ἀνθρώπινη παρουσία ἀνὰ τοὺς αἰῶνες, ἡ τέχνη εἶναι ἐκεῖνη ποὺ στηρίζει τὰ ἰδανικὰ καὶ ἐκφράζει τὴν ἔμπνευση. Καὶ σὰ δύο ὑπάρχει τὸ ΠΑΡΑΛΟΓΟ σὰν αἰτία. Γιατί μόνον ἡ Τέχνη, σύμφωνα μὲ τὶς ἐκάστοτε ἀντιλήψεις γιὰ τὴ μορφή, προσφέρει ἴσως μιὰ πλησιέστερη γνώση γιὰ τὸ ΠΑΡΑΛΟΓΟ. Πάντοτε, τὸ καθιερωμένον ρυθμίζει τὶς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν κοινωνία. Καὶ σχεδὸν πάντοτε ἀποβαίνει θανατιοῦτικό. Τὸ καθιερωμένον ἐκφράζεται καὶ ἐνεργεῖ συνεχῶς διὰ μέσου τῆς σχολαστικότητος καὶ τῆς γραφειοκρατίας. Ἀκολουθεῖ καὶ δὲν προηγεῖται. Ὅσάκις δέ, συμπληρώνει ἢ ἐκπροσωπεῖ καὶ τὸ πολιτικὸ μέρος, τότε ἡ βαρβαρότητα καὶ τὸ ἀνελεύθερο εἶναι τὰ πρόσθετα στοιχεῖα.

Παλαιότερα, ἡ κλασικὴ τραγωδία ἔδωσε τὸ μέτρο τῆς ἁρμονίας, τῆς σοφίας καὶ λατρείας πρὸς τὸ καθῆκον καὶ τὸ ὑψηλὸν λειτουργημα τῆς τότε

θηροκευτικότητας. Ἐξ ἄλλου, ἡ σύγκρουση μεταξύ βούλησης καὶ πεπρωμένου ὑπῆρξε καὶ αὐτὴ ἐνδεικτικὴ τοῦ ὅφους τῶν ἀρχαίων δραματουργῶν. Ἀλλὰ πάντοτε ἔβγαινε ἀπ' αὐτὰ ἡ ὑποταγὴ καὶ ἡ χωρὶς ἀντίρρηση παραδοχὴ στὴ μοῖρα.

Ὁ Κάφκα γνωρίζει, ὅτι τὸ τέλος εἶναι ἓνα καὶ μόνο: τὸ ἀνθρώπινο. Ὡστόσο διαμαρτύρεται. Καὶ ἐπειδὴ τὰ ὅπλα καὶ τὰ μέσα τῶν θνητῶν εἶναι μικρὰ γι' αὐτὸν τὸν ἀγῶνα, ἐπικαλεῖται, ἀπὸ ἔμπνευση καὶ ταλέντο, τὸ ΠΑΡΑΛΟΓΟ.

Σκέφτεται σωστὰ ὁ Κάφκα, ὅτι ἡ λογικὴ προσφέρει συνεχῶς τὸ καθιερωμένο, χωρὶς ὅμως ν' ἀλλάζουν ἡ τύχη, τὰ δεινὰ καὶ ἡ κατὰρα, ποὺ σημαδεύουν τὴν ἀνθρώπινη παρουσία. Μήπως, λοιπόν, τὸ ΠΑΡΑΛΟΓΟ, ποὺ ἐδῶ εἶναι παραπλήσο μὲ τὴν νοηματικὴ δόνηση τῆς θρησκείας, γίνεται νὰ χρησιμεύσει εὐεργετικά γιὰ τὴν ἀνθρώπινη μοῖρα;

Γιατὶ τὸ ΠΑΡΑΛΟΓΟ καλύπτει, ἐν σχέσει μὲ τὴν λογικὴ, πολλαπλάσια ἔκταση τῆς ὑπαρξιακῆς παρουσίας τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ Κάφκα μὲ τὸ ἔργο του διαχωρίζει τὴν τραγικότητα τῆς λογικῆς ἀπὸ τὴν εὐτυχία τοῦ ΠΑΡΑΛΟΓΟΥ. Καὶ δίνει, ἴσως μόνο αὐτός, τὴν ἀπαρχὴ τῆς διαμαρτυρίας γιὰ τὸ καθιερωμένο, ποὺ δημιουργεῖ καὶ συντηρεῖ τὴ ζωὴ, καταφεύγοντας, ἴσως, στὸ ἔλεος τῆς ποιητικῆς προβληματικῆς, ὅπου κι ἂν βρίσκειαι, ὅπου κι ἂν ὑπάρχει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

Ἐνα ἀπὸ τὰ πρὸ συγκλονιστικὰ κείμενα τοῦ Κάφκα π ι σ τ ε ῦ ω εἶναι ἡ Μεταμόρφωση. Αὐτὴ τὴ φορὰ δὲν ὑπάρχει ὁ τρόπος τῆς Τεχνολογίας μὲ τὴς ἐφαρμοσμένες τεχνοκρατικὰ διαβιώσεις, ποὺ τὸν βλέπουμε στὴν ἀποικία τῶν τιμωρημένων καὶ στὸν Τσάπλιν, αὐτὴ τὴ φορὰ δὲν συναντᾶμε τὴν ἀναζήτησιν γιὰ τὸν ἐντολέα τοῦ Πύργου καὶ τὴν παράθεση τῆς ἀπρόσωπης διαδικασίας γιὰ τὸ ἀφηρημένο καὶ γενικὸ κατηγορητήριον τῆς Δίκης.

Ἀντίθετα, ἔχουμε ἐδῶ ἓνα προφητικὸ εἰδοποιὸ μήνυμα, ὅμοιο σχεδὸν μὲ τὴν Ἀποκάλυψη τοῦ ἸΩΑΝΝΗ, ποὺ θὰ χτυπήσει κάποτε τὸ βιολογικὸ οὐκῆμα τῆς ἀνθρώπινης παρουσίας.

Ὁ Κάφκα λογαριάζει αὐτὸ τὸ κάποτε, ποὺ θὰ διαφοροποιήσει ἐξουθενωτικὰ τὸ τωρινὸ ἀνθρώπινο οὐκῆμα μὲ μία μετασάρκωση, ποὺ τὴν βλέπουμε νὰ γίνεται στὸ ἐκούσιο τῆς Κίρκης, πάνω στοὺς συντρόφους τοῦ Ὀδυσσεά καὶ στὸ ἀκούσιο τῆς Μοίρας, ποὺ ἔρχεται ἐδῶ νὰ στήσει τὸ σκηνικὸ τῆς ἀνιόγνωσης, στὸ ἐσωτερικὸ μίᾶς ἀστικῆς οἰκογένειας.

Τὸ παράλογο στὸ κείμενο αὐτὸ τοῦ Κάφκα εἶναι ὅτι, μέσα ἀπὸ αὐτὴ τὴ Μεταμόρφωση - Μετασάρκωση, ἐξακολουθεῖν καὶ δουλεύουν ἡ ἀνθρώπινη σκέψη καὶ ὁ ἴδιος αὐτὸς διαλογισμός, ἀλλὰ καὶ ἡ σοφία τοῦ πιθανοῦ καὶ τυχαίου γενέσθαι.

Καὶ τὸ παράλογο αὐτό, μέσα στὸν ἴδιο μεταμορφούμενο πάσχοντα καὶ διαφοροποιημένο ἄνθρωπο, ἀφοῦ μᾶς χλευάσει πάνω στὴν κοινὴ ἀπόγνωση, πάνω στὸ Γιατί τῆς Μοίρας γιὰ τὴν ἐπιλογὴ καὶ τὴν ἐκλογὴ τῆς συγκεκριμένης περίπτωσης, ἀρχίζει καὶ προσεγγίζει, μὲ τὸν γνωστὸ καὶ συνηθισμένο τρόπο, στὶς λογικὰς ἀντιδράσεις καὶ στὴν ἐμπρέπουσα συμπεριφορά. Ὑπάρχει ἐδῶ τώρα μία σύμμετρη διάταξη παράλογου καὶ λογικοῦ. ἓνα μαθηματικὸ εἶδος σὺν καὶ πλὴν, ποὺ μᾶς φανερώνει συνέχεια τὸ ὑπεργήινο πρό-

σωπο της Μοίρας, ἐνῶ οἱ ρυτίδες, πάνω σ' αὐτὴ τὴ διαφάνεια, μεταφράζονται στὴν ἐπιγραμματικὴ παραγγελία ποὺ μᾶς διαδηλώνει:

— ΠΡΟΣΕΞΤΕ! ΑΥΤΟ ΙΣΩΣ ΓΙΝΕΙ ΚΑΠΟΤΕ Σ' ΟΛΟΥΣ ΜΑΣ.

Πρόσθετα, στὴ μεγάλη ἐνόραση τῆς τέχνης, πρέπει νὰ ἀναφερθοῦν καὶ τὰ τρία βιβλία, ποὺ καταπάνονται λειτουργικὰ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη μοῖρα ἀπὸ τὸ μέγιστο, τὸ προφητικὸ καὶ τὸ κοσμογῆινο. Εἶναι ἡ πολιτικοποιημένη ἐφαρμογὴ τῆς τεχνολογίας, — ΟΡΓΟΥΕΛ 1984 — εἶναι ἡ Μεταμόρφωση, ποὺ εἶναι καὶ ἡ ἐπικαιρικὴ μας θεματογραφία τοῦ ἔμφοβου διαλογισμοῦ καὶ εἶναι οἱ ἀριθμημένοι τοῦ Κανέτι, ποὺ μᾶς μιλᾶνε γιὰ τὴν ἀκριβὴ γνώση στὸν κάθε ἕνα ἀπὸ μᾶς, πάνω στὴ χρονικὴ διάρκεια τῆς ζωῆς του. Ἔργο θεατρικὸ, ποὺ ἔπαιξε στὴν Ἀθήνα τὸ Κ.Θ.Β. Ἑλλάδος Φ.Φ. 15.5.75 (Κριτικὴ Μ. Πράτοικας).

Ὁ Κάφκα, στὴ Μεταμόρφωση, χρησιμοποιεῖ τὸ χρόνο σὰν παράλογο τῆς μετασάρκωσης καὶ τὴν λογικὴ σὰν παράλογο στὸ ἀφύσικο αὐτὸ ἐρώτημα τῆς κάποιος καὶ τῆς δῆθεν ἀναφαινομένης ἀπάντησης. Ἀκόμα ἐδῶ, ἀποδιώχνονται ἡ ἐλπίδα καὶ ἡ προσδοκία, γιὰ τὴν ἐπαναφορὰ στὸ πρῶτο ἀνθρώπινο σχῆμα. Ἔτσι βγαίνει ἡ συμπερασματικὴ κατάληξη, ὅτι αὐτὸ τὸ κάποτε θὰ γενικευθεῖ πάνω στὸ ἀνθρώπινο γένος, ἴσως σὰν βελτίωση, ἴσως σὰν τελείωση κάποιας βιολογικῆς διαδρομῆς. Δηλαδή, ἔχουμε πάλι μπροστὰ τὴν Μοῖρα σὰν παράλογο μιᾶς ἐπιστημονικῆς παρατήρησης, ποὺ αὐτὴ τὴ φορὰ δὲν εἶναι ἀρνητικὴ ἀλλὰ θετικὴ - Ποίηση τοῦ παράλογου, ποὺ δίνει τὸ δεδομένο τῆς ἐπιστημονικῆς θεώρησης γιὰ τὸ πιθανόν, τὸ ἀναμενόμενο, ἄσχετα ἂν αὐτὸ τὸ εἶδος εἶναι ἐκούσιο ἢ ἀκούσιο. . .

Ὁ Κάφκα, στὸν Δαρβινισμό, μὲ τὰ ἀρχικὰ συμπτώματα γιὰ τὸ ἀνθρώπινο σχῆμα, μᾶς παραδίνει τὴν ὑπόσχεση μιᾶς ἐνδειξης γιὰ τὸ τελευταῖο αὐτὸ καὶ τὸ ἴδιο ἀνθρώπινο σχῆμα.

Ἡ Μεταμόρφωση συνιστᾷ, στὸ σημεῖο αὐτό, μιὰ βίαιη ἀνατροπὴ τῆς δεσμευμένης βιολογικῆς τάξης μέσα κι ἔξω ἀπὸ τὴν ἐνανθρωπισμένη αἰωνιότητα καὶ σοφία. Καὶ ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ βασικὰ — καὶ τοῦτο ἀποδεικνύεται — χωράει στὴν ἐμπειρικὴ πλέον διακίνηση ἐνὸς προφητισμοῦ, χαρισματικὸ πάντα δεδομένο τοῦ ὑπερβατικοῦ. Μιὰ μετασάρκωση, δεμένη μὲ μιὰ ἄπειρη εὐαισθησία, ποὺ μόνο τὸ ἴσως καὶ τὸ πιθανὸ μπορεῖ νὰ τροφοδοτήσει καὶ νὰ μπολιάσει τὸν μεταφυσικὸ διαλογισμὸ τοῦ ἐνικοῦ καὶ τοῦ πληθυντικοῦ. Ἔτσι αὐτὸ τὸ τρομακτικὸ ὁδοιπορικὸ τοῦ Κάφκα δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο παρὰ ἴσως ἡ εὐαγγελίζουσα θετικὰ προσέγγισή τὴν Δεύτερη Παρουσία.

Ὡστόσο, ἐκεῖνο ποὺ ἔχει σημασία ἐδῶ, εἶναι ὁ διαλογισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ ζεῖ καὶ ἔπαθε αὐτὴ τὴ Μεταμόρφωση - Μετασάρκωση. Ὁ Κάφκα προσπαθεῖ νὰ σκιαγραφήσει, ἔλλειπτικά ὅμως, τὴν καινούργια ἐσωτερικότητα τοῦ ἀνθρώπου Ζουζουνιοῦ καὶ νὰ μᾶς μεταδώσει αὐτὴ τὴ φοβία καὶ τὴν μοῖρα τῆς ἐπικοινωνίας. Καὶ ξαναβλέπουμε πάλι ἐδῶ αὐτὴ τὴν παράθεση τῆς ἰσορροπίας τοῦ παραλόγου μὲ τὴν λογικὴ, νὰ ἐναλλάσσεται μὲ ἕνα λεπτότατο στοχασμὸ καὶ νὰ γίνεται πνευματικὴ ροὴ καὶ προφητισμός, βγαλμένα ἀπὸ ἕνα προσωπικὸ ὑποκείμενο ἢ ἀντικείμενο, δεδομένο ποὺ στέκεται σὰν μοιραῖο καὶ ἴσως ἀναπόφευκτο στὸν μελλούμενο χῶρο - χρόνο.

Πρόσθετα, αὐτὸ τὸ ἴδιο βασικὸ εὔρημα τοῦ Κάφκα στὴν Μεταμόρφωση, προσπαθεῖ πολὺ ἀνθρώπινα νὰ μᾶς μεταδώσει τὸν κτυπημένον διαλογισμὸ τοῦ πάσχοντος ἀπ' αὐτὴ τὴν τόσο ἀπρόβλεπτη καὶ αἰφνίδια μετασάρκωση. Ἔτσι ὅμως, μᾶς ἐπικοινωνεῖ καὶ μᾶς συνδέει ὑπαρξιακά, μὲ τὴν μέγιστη καὶ τὴν ἀπέραντη ματιὰ πάνω στὸ χῶρο καὶ στὸν χρόνο καὶ μὲ τὴ σιωπὴ ποὺ τὴ βλέ-

πουμε νὰ σφραγίζει, τόσο τυποποιημένα καὶ τόσο κοινότητα, κάθε ζωὸ, κάθε ἔκφραση καὶ κάθε ἐκδήλωσή του. Ματιὲς χωρὶς σκιές, ματιὲς δ' ὅπως χρώματα. Μόνο μιὰ ἀδιάφορη ἐπιφάνεια μὲ μυστικά ἀπὸ πίκρα καὶ ὀδύνη. Αὐτὸς εἶναι ὁ συνήθης βαθμὸς τῆς ὑποδοχῆς καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ μηνυματικὸ τοῦ Κάφκα, ἀπὸ τὴν πιθανὴ μετασάρκωση.

Μιὰ διαχρονικὴ στιγμή ἐνὸς παράλογου, μπολιασμένη στὸ τραγικὸ δέος τοῦ ἀνέκφραστου καὶ μιὰ πλατιά καὶ πιθανὴ ὑπόδεση τῆς μοίρας αὐτῇ τῇ φορᾷ, πάνω στὸ ΙΣΩΣ κάποιας καὶ μιᾶς διαφορετικῆς βιολογικῆς καὶ ἀναπόφευκτης μεταλλαγῆς, στὸ ἀνθρώπινο γένος καὶ σχῆμα. Προχωρώντας ὅμως καί, πὸ πέρα, ὁ Κάφκα μᾶς δηλώνει ἐπιγραμματικά καὶ κάποιο ἄλλο παράλογο. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ΓΙΑΤΙ τῆς Μεταμόρφωσης, ποὺ μπορεῖ νὰ τύχει σὲ κάποιον ἀπὸ ἐμᾶς καὶ σὲ κάποια στιγμή τοῦ ἀνθρώπινου καὶ γήϊνου ἰδιαίτερα βίου. Πρόσθετα, ἴσως ἔχουμε ἐδῶ καὶ τὸ παράλογο τῆς Ἀναγκαιότητας, ποὺ μερισματικά βγαίνει ἀπὸ τὴν μοῖρα τοῦ χρόνου, σὰν δομὴ τῆς φορμαρισμένης πὰ αἰωνιότητος.

Δηλαδή, χρόνος, μοῖρα καὶ ἀναγκαιότητα, κάποτε θὰ ἀνατρέψουν τὸ παράλογο τῆς συνήθειας, ποὺ συμβαίνει νὰ εἶναι γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἡ ἀπελπισία τῆς παλαιότητας, ἀπὸ τὸ σχῆμα του.

Ἀκόμα ἐδῶ ἔχουμε καὶ τὴν ἐσωτερικὴ ματιά, ποὺ ἀρχίζει νὰ μᾶς παρουσιάζει τὶς ἀντιδράσεις πάνω στοὺς δύο συμβαλλόμενους συντελεστὲς γι' αὐτὴ τὴν πρωτογενῇ καὶ δευτερογενῇ φάση τῆς διαφοροποίησης, στὸ ἀνθρώπινο σχῆμα καὶ ποὺ εἶναι, πρῶτον, ἡ συμπεριφορὰ τῶν συγγενῶν ἀπ' αὐτὸ τὸ μεγάλο, τὸ αἰφνιδιαστικὸ καὶ τὸ — γιατί ὅχι; — προσβλητικὸ κακὸ ποὺ βρῆκε τὴν οἰκογενειακὴ ἀξιοπρέπεια καί, δεύτερο, ἡ ἐσωτερικὴ ἐνδοσκόπηση, ἀπὸ τὸν ἴδιο αὐτὸ χτυπημένον ἄνθρωπο, ποὺ μᾶς φανερώνει σκέψη, στοχασμὸ καὶ συναίσθημα, μέσα σὲ μιὰ προσωπικὴ ἀφήγηση. Καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ φοβερά, τὰ συγκλονιστικά καὶ τὰ τρομακτικά, ποὺ γίνονται πάνω στὴ σάρκα καὶ στὴν ψυχὴ τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ κάποιου ἀνθρώπου, φτιάχνουν τὸ ἀναμενόμενο προφητικὸ δέος γιὰ ὅλους μας.

Ἀλλὰ τί εἶναι ἡ Μεταμόρφωση τοῦ Κάφκα;

Ἴσως νὰ εἶναι ἡ ἐξομολόγηση τῆς ἀναγκαιότητας. Ἴσως νὰ εἶναι τὸ μοιρολόγι τοῦ χρόνου πάνω στὸν ἐπιλεγμένο χώρο. Ἴσως νὰ εἶναι ἡ προσευχὴ τοῦ παράλογου, ποὺ διαισθάνεται ὅτι κάποτε θὰ γίνῃ χάρη στὴ Μεταμόρφωση, μιὰ βαρετὴ ληξιαρχικὴ πράξη.

Ἀλλὰ καὶ τὸ γράμμα πρὸς τὸν Πατέρα, τὸ παρομοιάζουμε, μὲ μιὰ συμβολικὴ ὅμως παραλλαγή, μὲ ἐκεῖνο τὸν συγκλονιστικὸ ἦχο τοῦ σταυρικοῦ ΗΛΙ ΗΛΙ ΛΑΜΑ ΣΑΒΑΧΘΑΝΙ. Τόσο τὸ γράμμα, ὅσο καὶ αὐτὴ ἡ ἀναφώνηση, μαζί μὲ τὴν ἀπόγνωση τῆς ἐγκατάλειψης, μαζί μὲ τὴ διαμαρτυρία τοῦ συνεχιζόμενου βασανισιοῦ, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ ἐκ θαθέων ἐπίκληση πρὸς τὸν πατέρα καὶ κτήτορα, νὰ γίνῃ, νὰ στέρξῃ νὰ γίνῃ, ἄσχετα ἀπὸ τὴν καταγραφόμενη ρήση τῆς Ἀγ' ἁς Γραφῆς, στοργικὸς γιὰ τὰ δικά του πλάσματα. Ὁ Κάφκα ἐδῶ, παρὰ τὴν κοινὴ ταυτότητα τῆς κάποιας, ἔστω, διαταγμένης ἄνωθεν ἀδιαφορίας καὶ γιὰ νὰ δώσει, ἴσως, μιὰ πὸ γνήσια διεργασία στὶς σεισμικὲς μεταφυσικὲς ἐννοιολογίες τοῦ ἀνθρώπινου καὶ τοῦ υπερβατικοῦ, φαίνεται νὰ τακτοποιεῖ τὴν ἐνότητα τῆς ὀδύνης τῶν σπλάχνων καὶ τῆς σκέψης, μὲ τὸ ν' ἀναφέρεται στὴν ἡχοπλαστικὴ δόνηση τῆς ματαιότητας καὶ τῆς ἀπελπισίας, ποὺ ἐκπέμπεται οπαρχικά, ἀπὸ τὸ κάθε ἐγκαταλειμμένο παιδί καὶ πλάσμα.

Ἀλλὰ πρέπει νὰ μιλήσουμε ἀκόμα καὶ γιὰ τὸ ὕφος καὶ τὴν τεχνικὴ τοῦ

Συγγραφέα. Βλέπουμε, λοιπόν, εκτός από την πρωτόλεια Αμερική του, που έχει και ένα λυρικό δεδομένο, τα υπόλοιπα έργα του Κάφκα να παρουσιάζουν μια υποδειγματική, μια πολύ στέρεα ένότητα ύφους και τεχνικής. Υπάρχει ή μακριά φράση (γνωστό χαρακτηριστικό του Προύστ), που μας θυμίζει λογιστική ταχτοποίηση, πάνω σ' ένα ρεαλιστικό δοῦναι και λαβεῖν. Έγκεφαλικό, στην πρώτη του γνωριμία, το γράψιμο του Κάφκα, έρχεται σιγά-σιγά να μας πείσει, ότι κάτω απ' αυτή την ξερή και την ωρή, πολλές φορές, λεκτική αναφορά, υπάρχουν, βρίσκονται, αλλά και κατασκευάζονται συνέχεια, οί διαφάνειες μιας έλλειπτικής γραφής, δηλωτικό σήμα μιας πρωτογενούς, αλλά προικισμένης, ποιητικής ευαισθησίας.

Η ανάπτυξη του μύθου και ή ανέλιξη του άρχικου προβληματισμού, μέσα στο στροβίλισμα της αναζήτησης και της ματαιότητας, μέσα σ' αυτό το κατασκευασμένο όδυνηρά κάτοπτρο του ανθρώπου και του υπερβατικού, μας θυμίζει την μουσική φράση του Μπετόβεν. Τόσο ο Κάφκα, όσο και ο Μπετόβεν, μας παρουσιάζουν μια σειρά από διαδοχικές σημειώσεις, μιας έσωϊτατης διεργασίας, που, ενώ μας δείχνουν και μας προδιαθέτουν ότι θα καταλήξουν σάν έκφραση και σάν έρμηνεία, κάπου και κάποτε, συναντῆμε εϋθύς άμέσως μια αντιπαράθεση, μια παραλλαγή και μια κορύφωση, σέ παραπλήσιες φόρμες του σὺν και του πλὴν, από τὸν ἴδιο αὐτὸ συγκλονιστικό διαλογισμό. Μία παρατήρηση, μια συνέχεια κάποιας γνωστής αναφοράς, που σημειώνεται διαχρονικά από τὸ ἀτελεύτητο, τὸ δυσπερίγραπτο μαρτυρολόγιο τοῦ θεοῦ Σίφου και τοῦ ἀνθρώπινου Σίσφου.

Η έλλειπτική γραφή του Κάφκα σημαίνει τὴν ἀναβλύζουσα ποίηση τῆς ἀπελπισίας και τὸ παράλογο τῆς αἰθαντικότητάς του μπροστά σὶδ χρόνο και σὶτῃ διατεταγμένη ἀνθρώπινη συμπεριφορά. Δηλαδή, έχουμε και πάλι ἐδῶ, ἀκόμα μια παράθεση τῆς ἀποκλειστικῆς μοίρας τοῦ τραγικοῦ, που ἐξακολουθεῖ νὰ γίνεται θρηνητικό και δραματουργικό, σὶς ἐπὶ μέρους ἀναφορές του. Πάντα τὸ σταυρικό τέλος συνυπάρχει σὶδ διαφαινόμενο θάνατο και σφραγίζει ἀδυσώπητα τὴν ἐξομολόγηση τῆς κάποιας ἐσωστρέφειας, όταν αὐτὴ προσπαθεῖ νὰ ἐπικοινωνήσῃ με τὴν έλλειπτική γραφή. Ὁ ἀνθρωπος εἶναι πρῶτα ποιητής και ἔπειτα καταστροφέας. Τὸ πρῶτο χρειάζεται τὸ ταλέντο τοῦ γνήσιου και τοῦ ἀληθινοῦ. Τὸ δεύτερο ἀπαιτεῖ τὸ ταλέντο τῆς πρωτογενοῦς κακότητας.

Η έλλειπτική γραφή σὶς ἀναφορές της, γίνεται σὶδν Κάφκα τὸ χαρακτηριστικό γιὰ τὴν Μοίρα και τὸ μερισματικό ἀπὸ τὴν Μοίρα. Ποίηση ἴσον με δημιουργία. Ὅμως αὐτὸ καταλήγει πάντοτε σὶτὴν ἀπελπισία και σὶδ παράλογο. Η έλλειπτική γραφή εἶναι ή διασύνδεση, εἶναι ή έκφραση, εἶναι ή τελείωση, εἶναι ή παρουσία μιᾶς προσπάθειας, που ποτὲ δὲν γίνεται οὐσιαστικό και ποτὲ δὲν φτάνεται ἀντικείμενο.

Ἄς μὴ ξεχνᾶμε, ὅτι μόνο ή έλλειπτική γραφή σὶτὴν διακινητική παρουσία τῆς ευαισθησίας τοῦ υπερβατικοῦ, γίνεται ἀποκλειστικό ὑποκείμενο που παθαίνει και ἐκφράζεται, χαμηλόφωνα ὅμως και ἐπιγραμματικά, ἀνάμεσα σὶτῃ οκληρότητα τῆς μικρῆς και ἀσήμαντης ζωῆς και τῆς τρισμέγιστης μοίρας.

Στὸν Κάφκα σάν προσέγγιση βρίσκουμε:

1. Τὴν ἐνδράση γιὰ τὴν πνευματικὴ πολιτική τύχη τῶν ἀνθρώπων δικαιωμάτων.

2. Τὴν ἔννοια και τὴν διαλεκτική τῆς ἀπελπισίας σὶς ἀνθρώπινες διαστάσεις τῆς μαρτυρίας.

3. Τὴν διαμαρτυρία γιὰ τὴν πολιτική καταπίεση.

4. Τὴν λογικὴ καὶ τὸ παράλογον στὴν πολιτικὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων.

5. Τὴ μνήμη γιὰ τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸν προφητισμὸ γιὰ τὸ μέλλον.

Ἡ προσέγγιση στὸν Κάφκα σημαίνει μιὰ τολμηρὴ πράξη αὐτοκριτικῆς, ἐπικοινωνίας καὶ ἐξοικείωσης μὲ τὴν τρομακτικὴ ταυτότητα ἐνὸς ἐπιγραμματικοῦ παράλογου, ποὺ μετράει τὰ καθέκαστα καὶ τὰ καθημερινὰ μὲ τὰ δικά του μέτρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

Ὁ Ἰώβ, σὰν θρησκευόμενο βιβλικὸ πρόσωπο, σημειώνει τὴν ἀπόλυτη σχεδὸν ὑπακοή στὸν Μέγα Νόμο, σημειώνει τὴν χωρὶς ἀντίρρηση καὶ χωρὶς διαμαρτυρία ὑποταγὴ γιὰ τὰ πιθανῶς κακόμορφα καὶ ποικίλα χτυπήματα τῆς ζωῆς, ποὺ τοῦ δίνει ὁ Κύριος σὰν δοκιμασία εὐλάβειας.

Μιὰ συνέχεια πίστης, ποὺ δὲν ἀμφιβάλλει γιὰ τὴν ὀρθὴ κρίση τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ μιὰ στάση ἐγκαρτέρησης γιὰ τὸν σκληρότατο κληρὸ ποὺ τοῦ ἔλαχε, εἶναι ἡ σφραγίδα τῆς περιφέρειας Ἰώβειας ὑπομονῆς. Ὑπάρχει ἐδῶ σοφία, ἀλλὰ καὶ ἕνας ἀνθρώπινος αὐτοσκοπός, ποὺ πρέπει νὰ καταγράψει καὶ ποὺ ἐπιβάλλεται νὰ παρατηρεῖ καὶ πιθανότατα νὰ προβάλλει τὰ συγκριτικὰ δεδομένα γιὰ προσφορὰ διδασχῆς, γιὰ δεῖγματα ὁμοιότητας, γιὰ ὑπόδειγμα λειτουργικότητας καὶ ἱεραρχίας παρόμοιων στοχασμῶν. Αὐτὸ εἶναι τὸ ληξιαρχικὸ μαρτυρολόγιο τοῦ Ἰώβ.

Ἀναντίρρητα, ἡ ροὴ τῶν πεπρωμένων, ξεκινώντας ἀπὸ τὸν Γενάρχη Ἰώβ, αὐτῆς τῆς σφραγισμένης πᾶς συμπεριφορᾶς, περνάει ἀπὸ πολλαπλὰ ἐπεισόδια μέσα στὶς φλογερὲς διασυνδέσεις χώρου - χρόνου καὶ ἐβραϊσμοῦ.

Ὡστόσο, δηλώνουμε ἐδῶ, ὅτι τὸ κείμενο αὐτὸ ἀναφέρεται μόνον στὴν ἐποπτεία καὶ στὰ πεπραγμένα προσώπων καὶ ὄχι στὶς καταστάσεις, οἱ ὁποῖες καὶ πιθανότατα γίνεται νὰ μᾶς προσανατολίσουν σὲ διαφορετικούς καὶ τόσο ἐπ'καιρὸς πολιτικοκοινωνικοὺς προβληματισμούς. "Ετοὶ σταματοῦμε τώρα στὸ βιβλίο τοῦ Σβάρτς Μπάρτ «Ὁ Τελευταῖος τῶν Δικαίων» — βραβεῖο Κοινού — ποὺ κυκλοφόρησε μετὰ τὸν Β' Παγκόσμιον Πόλεμο, τὸ 1959. Στὸ βιβλίο αὐτό, ὁ συγγραφέας, προεκτείνοντας τὴν χαρακτηριστικὴ ἰώβεια ὑπομονὴ καὶ ὑποταγὴ μέσα σὲ φοβεροὺς καιροὺς γιὰ τὴν ἰδιατερότητα τῆς φυλῆς καὶ τοῦ γένους του, δημιουργεῖ ἕνα χαρισματικὸ πρόσωπο ποὺ αὐτοθυσιάζεται.

Ἐνα πρόσωπο ποὺ κληρονομεῖ ἀδιαμαρτύρητα τὴν ἱστορικὴ μοῖρα τῆς ἐπιταγῆς καὶ τοῦ ὁποίου ὁ θάνατος προσφέρει τὴν κοινὴ ἱκανοποίησι τῆς εὐαισθησίας τοῦ συνεχιζόμενου θυσιαστηρίου.

Ὁ Ρόλος, λοιπόν, καὶ ἡ Παράσταση, ποὺ ἔχουμε ἐδῶ, δὲν χρειάζονται σκηνοθέτη καὶ σενάριο, γιατί τόσο ἡ ἀρχὴ ὅσο καὶ τὸ τέλος εἶναι γνωστά. Κι αὐτὸ εἶναι ἡ ἐντολὴ ἄνωθεν, ποὺ μεταβιβάζεται χαρισματικὰ στὸν «ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΝ» καὶ σχηματοποιεῖ καὶ μιὰ δεύτερη ὄψη ἀπὸ τὸ τόσο πληθωρικὸ στὴν κοινοτυρία πᾶς πρόσωπο τοῦ Ἰώβ.

Ὁ Κάφκα ὅμως μὲ τὶς πνευματικὲς προσπελάσεις του δὲν προσπαθεῖ νὰ κακοποιήσει ἐννοιολογικὰ τὸν ἱερὸ νόμο. Δὲν σκοπεύει νὰ ἀφαιρέσει τὴν σεβαστικὴ νομοτέλειά του μὲ τὸν διαφορισμὸ τῶν ὑπαινιγμῶν του.

Ἡ διαμαρτυρία του, ποὺ εἶναι βαπτισμένη στὸν ἐλλειπτικὸ λόγο καὶ στὴν

τεχνική της ἀφαίρεσης, διαπερνάει τὴν βιβλική σιωπὴ τοῦ κατεστημένου καὶ δένεται στὴ φόρμα τῆς ἀναζήτησης.

Ἔτσι ὁ Ἰώβ, χάρις στὸν Κάφκα, στέκεται καὶ παραμένει μόνος αὐτός, σὰ γεγονότα ποὺ πιστοποιοῦν, ὅτι τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου ἀπὸ ἐδῶ καὶ πέρα, εἶναι ἡ κάποια ἀπαράδεκτη δεοντολογία ποὺ πρέπει ν' ἀλλάξει. Χῶρος καὶ χρόνος ἀρχίζουν πιά τὰ μοιρολόγια. Αὐτὸ κάνει ὁ Κάφκα, αὐτὸ ὑπαινίσσεται στὸν Ἰώβ καὶ στὶς τυποποιημένες ἀνθρώπινες διαδικασίες τῆς συμπεριφορᾶς, ἀλλὰ καὶ τῆς κληρονομικότητας.

Ὁ Κάφκα μετατρέπει τὴν ἱερότητα τῆς ἰώβειας μνήμης σὲ ἀναζήτησι, τὴν ἀγωνία τοῦ χώρου σὲ πρόσωπο συγκρατημένης ἰσως εἰρωνείας καὶ τὴν ἀπελπισία τοῦ πεπερασμένου, σὲ ἀλλότριους ψαλμοὺς μπετοβενίστικης ἐνότητος.

Τόσο ἡ ἀγωνία ὅσο καὶ ἡ ἀπελπισία εἶναι ἡ ἄρνηση καὶ ἡ θέσι πάνω στὴ σχέση Ἰώβ καὶ Κάφκα, καὶ ἐναλλάσσονται μηνυματικά. Τὸ νέο τοῦ Κάφκα ἰσως ἔχει ἓνα προειδοποιητικὸ χαρακτήρα καὶ δηλώνει ὅτι πέρα ἀπὸ τὴν πολλαπλὴ δεχτικότητα τοῦ Ἰώβ, ἡ ἀναζήτησι εἶναι ὁ δονούμενος στοχασμὸς τῆς σιωπῆς τῶν ἀδυνάτων, τῶν ὁδοιπορούντων καὶ κυρίως ἐκείνου ποὺ τοῦ μέλλει νὰ γίνηι ὁ τελευταῖος τῶν Δικαίων. Δὲν εἶναι ὅμως μόνον ὁ Κάφκα ποῦ, ἀντὶ τῆς ὑποταγῆς τοῦ Ἰώβ, δίνει στὸν ἀνθρώπινον λογισμὸ μέσα ἀπὸ τὴν ἀναζήτησι, τὶς διαμαρτυρίες του. Εἶναι καὶ ὁ Ἑλληνας συγγραφέας Δημήτρης Χατζῆς.

Στὸ βιβλίον του — ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΜΙΚΡΗΣ ΜΑΣ ΠΟΛΗΣ — γράφει γιὰ τὴν ἰδιαιτερότητα μιᾶς ἐβραϊκῆς κοινότητας, τῆς ὁποίας τὸ πρόβλημα εἶναι ἓνας νέος Ἑβραῖος, ποὺ δὲν πειθαρχεῖ στοὺς νόμους καὶ φυσικὰ στὶς ὑποθήκες τοῦ Ἰώβ καὶ τῆς διασπορᾶς. Ὁ νέος αὐτός, μέσα ἀπὸ προσωπικὴ διαγωγὴ καὶ διαμαρτυρία γιὰ τὸ κατεστημένο, προκαλεῖ μόνος τὸν ἀφανισμό. Πρόσθετα μπορούμε νὰ ἰσχυρισθοῦμε, ὅτι ὁ Κάφκα καὶ ὁ Χατζῆς ὑπῆρξαν ἰσως οἱ πρόδρομοι γιὰ τὴν ἐνοπλὴ καὶ μοναδικὴ ἐξέγερσι στὴν κατοχή, τῶν Ἑβραίων τῆς Θεσσαλονίκης στὸ Β' Παγκόσμιον πόλεμον στὸ στρατόπεδο τῆς Τρεμπλίνκα.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ε'

Ἡ σχέση Κάφκα καὶ νεοελληνικῆς γραμματείας δὲν ἀναλύθηκε μέχρι τώρα σὰ οὐσιαστικὰ δεδομένα καὶ στὶς ἐπιδράσεις καὶ τὶς συνέπειές τους γύρω ἀπὸ τὸν σύγχρονον πνευματικὸ προβληματισμὸ μας.

Ὁ Κάφκα ἔγινε πιθανώτατα πολὺ ἀργὰ γνωστὸς στὸν τόπον μας, χάρις στὴν ἰδιαιτερότητα κάποιας πολιτικῆς θέσης, ποὺ ἀναζητήθηκε καὶ ἐπισημάνθηκε κυρίως στὴ ΔΙΚΗ. Ὅμως ἔτσι, ἀγνοήθηκε ὁ βασικὸς προσανατολισμὸς καὶ παραμερίσθηκε ἡ δεοντολογία τῆς μεταφυσικῆς εὐαισθησίας, ἐνῶ ἡ ἐναγώνια ἀπελπισία τοῦ παράλογου σὰν διαμαρτυρία, μιὰ καὶ δὲν ἦταν παραπληρωματικὴ γραφὴ, στὴν ἀναζητούμενη ρεαλιστικὴ μαρτυρία, τέθηκε σὲ δευτέρῃ μοίρα.

Ἡ νεοελληνικὴ γραμματεία δὲν πρόσεξε καὶ δὲν μπόρεσε νὰ σχολιάσει δοκιμιογραφικά, τὸ ὕφος τοῦ συνολικοῦ ἔργου, τὴν ἐγκεφαλικὴ γραφὴ, τὴν τεχνικὴ τῆς ἀφαίρεσης καὶ τὸν ἑλλειπτικὸ λόγον.

Οί ρίζες της φόρμας της Καφκικής γραφής ξεκινᾶνε ἀπὸ τὸν Πόε, περνᾶνε ἀπὸ τὸν Προῦστ καὶ τὸν Ἑσσε. Καὶ στοὺς τρεῖς αὐτοὺς συγγραφεῖς, βρίσκουμε τὴν μεταφυσικὴ τους ἐγκεφαλικὴ γραφή, τὴν ἀφαίρεση καὶ τὸν ἑλλειπτικὸ λόγο, ποὺ μόνο στὸν ΠΡΟΥΣΤ ἔχει ἀντικατασταθεῖ μὲ λυρική πρόζα.

Μποροῦμε νὰ ποῦμε, ὅτι ἡ νεοελληνικὴ γραμματεία βρίσκεται ἀκόμα στὴ θέαση τῆς Καφκικής γραφῆς καὶ εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὴν δοκιμιογραφικὴ καὶ κριτικὴ θεώρησή της. Στὰ τελευταῖα ὅμως χρόνια, ἐπισημαίνουμε Ἑλληνες συγγραφεῖς ποὺ μοιάζουν στὴν Καφκικὴ γραφή. Κι αὐτοὶ εἶναι στὰ βιβλία:

Ἄριστοτέλης Νικολαΐδης — Ἡ ἐξαφάνιση, Β' κεφάλαιο

ἌΝέστορας Μάτσας — Ὁ μικρὸς Στρατιώτης

ἌΣπύρος Πλασκοβίτης — Τὸ φράγμα

ἌΝίκος Ἀθανασιάδης — Πέρα ἀπ' τὸ Ἀνθρώπινο

ἌἈρης Ἀλεξάνδρου — Τὸ κιβώτιο

ἌΤηλέμαχος Ἀλαβέρας — Ἀπ' ἀφορμὲς

Ἀκόμα εἶναι πολλὲς σελίδες ἀπὸ τὰ βιβλία τῆς Κωστούλας Μητροπούλου, τοῦ Γιώργου Παπᾶ, Γιώργου Οἰκονόμιου, Γιώργου Παναγιουλόπουλου, Μούλιου, Μάκη Πανώριου, Ἑλένης Λαδιᾶ, Φώντα Κονδύλη, Παν. Πολυχρονόπουλου, Σταύρου Ἀντωνίου, Μ. Λαμπαδαρίδου, Ν. Καχτίτη, Θεοφ. Φραγκόπουλου.

Ἀξιοπρόσεκτη ,πρωτοποριακὴ εἶναι καὶ ἡ θεατρολογία τοῦ Ἀλέξη Σολομοῦ, στὸ ν' ἀνεβάσει στὴ σκηνὴ μὲ δική του γραφή, τὴ ΔΙΚΗ. Ἴσως ἐδῶ καὶ νὰ εἶναι ἡ ἀρχὴ γιὰ περισσότερες μελλοντικὰ θεατρικὲς διασκευὲς πάνω στὸν Κάφκα.

Πρόσθετα ἡ ΘΗΛΕΙΑ τοῦ Γιώργου Σκούρτη, τὸ θεατρικὸ ἔργο ποὺ πρωτοπαίχθηκε στὴν Πάτρα, τὸν καιρὸ τῆς δικτατορίας, ἔχει κι αὐτὸ τὴν μυστηριακὴ ἀναζήτηση τοῦ πιθανοῦ Καφκικοῦ χαρακτῆρα. Τὸν Αὐγουστο τοῦ 1975 ἡ Φιλολογικὴ Φωνὴ τῆς Ἀχαΐας ἐπιχείρησε, πρῶτο ἔντυπο, τῆς νεοελληνικῆς γραμματείας, νὰ θέσει τὸν προβληματισμὸ τοῦ Κάφκα σὲ μιὰ πανελλήνια ἔρευνα καὶ ὄψη.

Ἀργότερα, τὸ περιοδικὸ «Διαβάζω», τεῦχος 50, ἔδωσε μία ἴσως πληρέστερὴ μορφή γιὰ τὸ Καφκικὸ ἔργο. Στὰ πληροφοριακὰ στοιχεῖα ὅμως τῆς παρατιθέμενης καὶ υπεύθυνης βιβλιογραφίας, δὲν ἀναφέρεται ἡ Φιλολογικὴ Φωνὴ τῆς Ἀχαΐας καὶ ἡ τολημηρὴ πνευματικὴ πρωτοβουλία της. Ἡ Νέα Ἑστία, εἶχε παρουσιάσει κι αὐτὴ τὸ 1952 Καφκικὰ κείμενα.

Οἱ κριτικοὶ τῆς νεοελληνικῆς γραμματείας δὲν πλησίασαν ἰδιαίτερα ἀκόμα καὶ τώρα — 1983 — τὸ Καφκικὸ ἔργο. Στάθηκαν περισσότερο — ὅπως προαναφέραμε — στὸ ρεαλιστικὸ δεδομένο τῆς μαρτυρίας ποὺ ὑπάρχει στὴ ΔΙΚΗ. Τὶς σφαιρικὲς διαστάσεις, δηλαδὴ τὴ μεταφυσικὴ, τὸ Παράλογο, τὴν ἀφαίρεση καὶ τὸν ἑλλειπτικὸ λόγο, δὲν τὰ μέτρησαν σὰν ἀξιολόγηση τεχνικῆς. Ἔτσι, οἱ καινούργιοι Ἑλληνες συγγραφεῖς δὲν γίνονται κατανοητοὶ ἢ καὶ δὲν ἐπιβάλλονται, ἂν χρησιμοποιοῦν αὐτὴν τὴν τεχνικὴ τῆς γραφῆς.

Σημειώνουμε ἀκόμα, πληροφοριακὰ ὅμως, ὅτι, ὅταν ἔγινε μέσα στὴ Δικτατορία τὸ βασιλικὸ ἀντικίνημα, κάποια ἐφημερίδα τῆς ἐποχῆς παρομοίασε τὶς διαδικασίες τῆς πολιτικῆς βούλησης τοῦ παλατιοῦ, μὲ τὸν ὁρότυπο Πύργο τοῦ Κάφκα.

Σε δοκιμιογραφική μας δουλειά που είναι:

1. 'Ανάμεσα στην ευρωπαϊκή και ξένη πεζογραφία — ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ, τεύχος 351 - 352, 'Ιούλιος - Αύγουστος 1981.

2. 'Ο προβληματισμός χωρίς προσανατολισμό. Τα θεατρικά μας. Σύγχρονη Σκέψη, φύλλο 52, Φεβρουάριος 1981.

Είχαμε έπισημάνει δημόσια και υπεύθυνα ότι, τόσο το ελληνικό θεατρικό έργο όσο και η ελληνική πεζογραφία, αρνούνται πεισματικά να έκουγχορυσθούν, τουλάχιστον στην τεχνική.

'Η γνωριμία, ή επικοινωνία και ή μελέτη με τον Κάφκα μπορεί να γίνει έδω άφορμή και να δώσει την ευκαιρία για μιá επιβαλλόμενη διαφοροποίηση καινούργιας μορφής γραφής.

"Αν συνεχίσουμε να γράφουμε έτσι στην πεζογραφία και στο θέατρο και να σκεφτόμαστε το ίδιο, στις κριτικές μας άξιολογήσεις, τότε ανήκουμε στα πολλαπλά σχήματα κάποιας ξεχασμένης μορφής.

'Ο Κάφκα.

Είναι ή περιπέτεια της όμοιότητας. Μιλάει για την χαρισματική άελπισία της μεταφυσικής, της άφαίρεσης, του έλλειπτικού λόγου.

Μιλάει για την άελπισία του γίνεσθαι μέσα στο χώρο, στο χρόνο, στα ανθρώπινα. 'Ο κοινός παρονομαστής αυτής της όμοιότητας μās έχει επιβληθεί να είναι ή σιωπή των πάντων.

'Ο Κάφκα αυτό δεν το παραδέχεται και προσπαθεί να το προσπεράσει. Αυτή είναι ή περιπέτεια. 'Η κοινή μας μοίρα και τύχη, στις παραλλαγές της έναγώνιας, συμπαντικής άελπισίας.

Μόνο, ή περιπέτεια της όμοιότητας είναι εκείνη που καλουπιάζει την σύμμετρη μεταφυσική σε διέξοδο και θρήνο της άελπισίας και σε επιτρεπόμενη άγωνία της διαλεκτικής.

'Η άβεβαιότητα δεν είναι δηλωτικό άναζητησης στην αίτιοκρατία των ψυχιομών, ένω το Καφκικό παράλογο βρίσκεται άρκετά μακριά απ' αυτήν την συγκεκριμένη όρολογία, που προσπαθεί μ' άφέλεια, να βυθομετρήσει την ανθρώπινη μοίρα.

'Ακόμα, ή άβεβαιότητα κατασκευάζει σε δειλούς, τούς μικρομεσαίους, στην αντίληψη της ζωής.

'Ο Κάφκα περνάει την όμοια ζωή μέσα από την πνευματικότητα της κάποιας και πιθανής προσωπικότητας. 'Ο άνθρωπος έδω, δεν είναι ό φτωχούλης του Θεού, αλλά ό κάποιος.

Δεν αυτοκαταστρέφεται, λοιπόν, ό Κάφκα γιατί άναζητά το άνθρώπινο δικαίωμα μέσα στη ροή του άναστάσιμου παράλογου και γιατί παίζει όλους τούς ρόλους των εποχών, όταν σηκώνει αυτός, και μόνο αυτός, την αύλαία του έλλειπτικού χώρου.

Για να πλησιάσει κανείς το σύνδρομο της άελπισίας, στην προμηθεϊκή ιδιοσυγκρασία του Κάφκα, πρέπει να είναι ποιητής. Ποιητής πρώτα κι ύστερα κατηγορούμενος και ύπόδικος.

ΕΙΡΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Στὸν Ἴρλανδὸ πρωτομάρτυρα Μπόμπη Σάντς
ποὺ πέθανε ὕστερα ἀπὸ 66 μέρες ἀπεργίας πείνας
τὸ Μάη τοῦ 1981

Στὸν τόπο σου μοσκοβολᾷ
ἕνας ἥλιος ἀτέρμιονος
μὲ τὸ κεφάλι τὸ δικό σου, τὸ πορτοκαλὶ
καὶ τὰ χέρια τὰ δικά σου, τὰ ἀνθρώπινα
καὶ τὴ μεγάλη σου καρδιά.
Τὰ παιδιὰ περπατοῦν
δυσὸ μπόγια ψηλότερα
ἀπὸ παληκαριὰ καὶ περηφάνεια,
κρατοῦν ἕνα κλαράκι λεμονιάς
καὶ τραγουδᾷνε,
οἱ γέροι βρήκανε μιὰ λάμψη
ποὺ ξέχασαν στὸν πόλεμο
τότε ποὺ ἦταν παιδιά.
Προσκυνοῦν καὶ τὰ χέρια τους
ὁμορφαίνουν τὴν ὥρα ποὺ
βάζουν τὴν τραγιάσκα κάτω
ἀπὸ τὴν ἀμασκάλη τους.
Στὸν τόπο σου τὸν ἀνῆλιο
ὀργιάζει μιὰ ἐκδίκηση ἀπὸ
γῆ, ἀπὸ γυναῖκες κι' ἀπὸ δέντρα
καὶ μιὰ κατάρρα παιδιῶν.
Τὰ παιδιὰ σὲ νιώθουν καλύτερα, Μπόμπι
κι' ἀπ' τὲς γυναῖκες κι' ἀπ' τὰ δέντρα
κι' ὅταν σὲ κατέβαζαν στὸ χῶμα
τὰ χέρια τους χόρεβαν μὲ τὴν καρδιά τους
καὶ τὰ μάτια τους θέριευαν γιὰ νὰ στεγνώσουν.
Τώρα εἶναι καλοκαίρι
ὁ τόπος σου μυρίζει ὅπως τὸν ἄφησες
μὲ κάτι πότερο ἀπὸ φεγγάρι ὥριμο.
Οἱ ἐργάτες σὲ ντύνουν μ' ἕνα μνημεῖο λευκὸ
ποὺ πιάνει ἀπ' τὴν ἀνατολὴ
καὶ πάνω σ' ὅλη τὴ θάλασσα
καὶ τὰ παιδιὰ σὲ ταξιδεύουν
πάνω σ' ἕναν ἥλιο μεθυσιμένον
στὴ θάλασσα ποὺ μᾶς ἄφησες.
Οἱ ἐργάτες τώρα τραβοῦν τὸ σκοινὶ
γιὰ νὰ ματώσει πέρα ὡς πέρα.
Οἱ ἐργάτες σὲ νιώθουν καλύτερα, Μπόμπι.

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΟΜΑΔΙΚΟ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ ΠΟΡΕΙΑ ΣΕ ΑΝΗΦΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΕΠΩΔΥΝΟ ΔΡΟΜΟ

Φίλος, τακτικός αναγνώστης της «Ήπειρωτικής Έστιας», με συνάντησε σέ βιβλιοπωλείο της Αθήνας και χαριτολογώντας είπε ανάμεσα σέ άλλα: «Τόν δρόμο που πήρες έσύ, θά μάς νεκροφιλήσεις όλους». Ο δρόμος που μου χάραξε ο Δημοσθένης Κόκκινος αναθέτοντάς μου αυτό τo πικρό καθήκον, είναι ανηφορικός και έπώδυνος. Όταν φεύγουν από κοντά μας δικoί μας άνθρωποι ή ζωή αδειάζει, φτωχεύουμε άνεπανόρθωτα και κανείς δέν στέργει νά ζήσει σ' αυτήν τήν φτώχεια. Ο λογοτέχνης, εύαισθητος δέχτης τών μηνυμάτων, γεμάτος όρόματα και έλπίδες, που τis σέρνει μαζί του ως τήν τελευταία του πινοή, κi ότάν ακόμη οί μέρες του είναι μετρημένες, συλλογίζεται, δίπλα στ' άλλα, στα πιό οικεία και άπαραίτητα πρόσωπα που άποχωρίζεται και τó άόρατο πρόσωπο του άναγνώστη, του έργου του, όραματίζεται τή διάρκεια αυτού του έργου και δέν έχει κανείς τó δικαίωμα νά καταδικάσει τή στερνή του αυτή έπιθυμία. Ως άνθρωποι, έχουμε ύποχρέωση νά τιμούμε τή μνήμη τών ανθρώπων και περισσότερο τών δικών μας ανθρώπων, τών συναδέλφων μας. Μ' αυτή τήν έννοια άναλαμβάνω κάθε φορά αυτό τó καθήκον που μου άναθέτει ή διεύθυνση του περιοδικού και όμολογώ με μεγάλη δυσφορία γιατί τó θεωρώ σκληρό και άχαρο. Όμως χωρίς νά κερδίζω τίποτα άπ' αυτές τis νεκρολογήσεις, από αυτόν τόν γυρισμό, άλαφρώνω τήν καρδιά μου και είμαι εύτυχής που δέν φέρνομαι σκληρά στη μνήμη προσώπων που αγάπησα και με αγάπησαν, που τούς τιμούσα ως προσωπικότητες και είχα πολύ ύψηλά στη συνείδησή μου τó έργο τους, άξιο κάθε θαυμασμού και μακάρι νά έμεναν πολλά χρόνια δίπλα μας και νά συνέχιζαν τή δραστηριότητά τους για τó καλό του κόσμου και εύχομαι τά μικρά αυτά ένθυμήματα νά γίνουν άφορμή για παραπέρα μελέτη τών πολυτάλαντων συναδέλφων που έδωσαν τήν ψυχή τους σέ ό,τι πολύ αγάπησαν. Άλλά όχι μόνον αυτοί που άναφέραμε και εκείνοι, που άθελά μας έμειναν έξω, και οί καλλιτέχνες, ή Λαμπέτη, ό Γιαννίδης, ό Τσιτσάνης, ό Λιαρόπουλος και τόσο άλλοι. Όλοι άριστοι άνθρωποι και φίλοι. Και έρχεται αυθόρμητα τó δάκρυ έμπρός στους νιόσκαφτους τάφους και στο φάσμα του θανάτου που καραδοκει. Και σέ τούτες τis ώρες άναθυμάμαι τήν άστοργία του Κράτους, που ενώ έδωσε μέρος τής σύνταξης τού βαθμού Τμηματάρχη Α' για νά γλυκάνει τά γερατειά τους με άντάλλαγμα τής μακρόχρονης προσφοράς τους στο έθνος, δέν άναγνωρίζει σ' αυτούς τούς εθνικούς εργάτες ούτε τó δικαίωμα του επιδόματος του θανάτου. Δηλαδή πέρα από τis πικρές στιγμές που αφήνει για τούς άπομείναντες τούς φορτώνει και με όλόκληρο τó βάρος τών έξόδων.

Παίρνω τόν ανηφορικό και έπώδυνο δρόμο και φέτος με πλήρη έπίγνωση τής ευθύνης που έχει ό άνθρωπος πρós τόν άνθρωπο, ό φίλος πρós τόν φίλο, ό συνάδελφος πρós τόν συνάδελφο. Τó έργο τους σημαντικώτατο ζητά τήν παραπέρα διακρίβωση.

ΛΙΝΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ: Στις 21 Δεκεμβρίου 1982 πέθανε, Άκαδημαϊκός και όμότιμος καθηγητής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ο Λίνος Πολίτης γεννήθηκε τó 1906 στήν Αθήνα, τέταρτος γιός του πατέρα και ίδρυτή τής έλληνικής λαογραφίας. Σπούδασε στήν Αθήνα, στη Γερμανία και στη Γαλλία. Υπηρέτησε έπιμελητής τών χειρογράφων τής Έθνικής Βιβλιοθήκης (1929—1943) και άργότερα έφορος άρχαιοτήτων και διεθυντής τής Έθνικής Βιβλιοθήκης (1945—1948). Τó 1948 ή φιλοσοφική σχολή του Πανεπιστημίου

Θεσσαλονίκης τὸν ἐξέλεξε τακτικὸ καθηγητὴ τῆς νεώτερης ἐλληνικῆς φιλολογίας κι ἐδί-
δαξε εἴκοσι χρόνια. Τὸ 1961, στὶς 19 Μαΐου, τὸν ὑποδέχτηκε στὴν Ἀκαδημία ὁ Ἀκαδη-
μαϊκὸς Κωνσταντῖνος Τρυπάνης. Συνέγραψε πολλὲς παλαιογραφικὲς, φιλολογικὲς καὶ δι-
δλογογραφικὲς ἐργασίες. Ἔργα του, τὰ κυριότερα: «Κατζούρμπος» κριτικὴ ἔκδοση. «Θέμα-
τα τῆς λογοτεχνίας μας» (1947). «Γύρω στὸ Σολωμὸ» (1958). «Ὁ Σολωμὸς στὰ Γράμ-
ματα», «Ποιητικὴ Ἀνθολογία» (1964—1966) ἑξὶ τόμοι. «Ἀπαντα Διονυσίου Σολωμοῦ»
(1948—1960). Τὸ ἔργο του ὑπῆρξεν ἔργο ἔρευνας καὶ ἀποκατάστασης. Τὰ Κρητικὰ Ἔπη,
τὸ Δημοτικὸ Τραγούδι, ὁ Κάλβος, ὁ Παλαμᾶς, ὁ Παπαδιαμάντης, ὁ Σεφέρης κ.ἄ. μελετή-
θηκαν μὲ ἐπιμέλεια. Ἐξέδωσε συνοπτικὸ διάγραμμα τῆς «Ἱστορίας τῆς Νέας Ἑλληνικῆς
Λογοτεχνίας» πρώτη ἔκδοση Μάρτιος 1968 κι ἔδγαλε ὕστερα (1969) συμπληρωμένη τὴν
«Ἱστορία» αὐτή. Ἰδρυτικὸ μέλος καὶ πρόεδρος τοῦ Ἰνστιτούτου Νεοελληνικῶν Σπουδῶν
τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, μέλος πολλῶν συμβουλευτικῶν ἐπιτροπῶν τοῦ Πανεπι-
στημίου Θεσσαλονίκης καὶ τῶν Ὑπουργείων Παιδείας καὶ Πολιτισμοῦ, μέλος τοῦ Μορ-
φωτικοῦ Ἰδρύματος τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης. Ἀνθρώπος σεμνός, μελετηρὸς, ὁ θάνατός του
ἄφησε κενὸ δυσαναπλήρωτο. Ἀντιγράφουμε μία παράγραφο ἀπὸ τὸ δοκίμιο. «Ἡ Κρητικὴ
ποίησις: «Ὁ Κορνάρος ἦταν, φαίνεται, φύση περισσότερο λυρική, κι ἀκόμη σὰν τοὺς
λαϊκοὺς παραμυθᾶδες, εἶχε τὸ χάρισμα τὸ ἀφηγηματικὸ, τῆς πλατιάς διήγησης. Γι' αὐτὸ
καὶ στὰ ὥριμα χρόνια του μᾶς δίνει τὸ ἀριστούργημά του, ποὺ εἶναι καὶ ἀριστούργημα
τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας ὁλόκληρης, τὸν «Ἐρωτόκριτο». Μὲ ἀπόλυτη ἄνεση, μὲ ἄκρα
κατοχή τῶν ἐκφραστικῶν του μέσων, ὁ ποιητὴς σὲ πάνω ἀπὸ 10.000 στίχους μᾶς διη-
γεῖται τὴν ἐρωτικὴ ἱστορία τοῦ Ἐρωτόκριτου καὶ τῆς Ἀρετούσας. «Ὁ Ἐρωτόκριτος»,
ὅπως πολλὲς φορὲς τὸν χαρακτηρίζουν, εἶναι ἓνα μακρὸ ἀφηγηματικὸ ποίημα, ποὺ μᾶς
γοητεύει ἀκριβῶς μὲ τὴν ἄνεση αὐτὴ τὴν ἀφηγηματικὴ (ἀντίστοιχο μὲ τὸ κατ' ἐξοχὴν
ἀφηγηματικὸ ποίημα τῆς Ἀναγέννησης, τὸν «Ὀρλάνδο Φουριόζο» τοῦ Ἀρίστου). Ὁ ποι-
ητὴς θρίσκει ἐντελῶς μέσα στὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, παράλληλα ὅμως βρίσκει καὶ
πολὺ κοντὰ στὸ λαὸ· ὁ στίχος του πλησιάζει τὸ στίχο τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, ἔχει
τὴν ἴδια θερμότητα, τὴν ἴδια ἀμεσότητα τῆς ἐκφρασης. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ «Ἐρωτόκριτος» ἀγα-
πήθηκε ἀπὸ τὸ λαὸ, διαβάστηκε πολὺ στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, καὶ ὑπῆρχαν στὴν
Κρήτη ἄνθρωποι ποὺ μπορούσαν ν' ἀπαγγεῖλουν κομμάτια ὁλόκληρα ἀπ' ἔξω». Ὁ καθη-
γητὴς κ. Γ. Π. Σαββίδης μιλώντας στὴν κηδεῖα τοῦ Λίνου Πολίτη εἶπε καὶ τοῦτα τὰ ση-
μαντικὰ γιὰ τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ χαρακτῆρα του: «Κομψὸς καὶ χαριτωμένος, ἀκατα-
πόνητος καὶ αφοσιωμένος, ἔφερε ἀνάλαφρα καὶ με σεμνὴν υπερηφάνεια τὴν πνευματικὴ
κληρονομιά ἐνὸς ονόματος ποὺ δεσπόζει πολὺπλευρα στὸ νεώτερο ἐλληνισμὸ πάνω ἀπὸ
ἓνα αἰῶνα. Καὶ τὴν κληρονομιά αὐτὴ ὁ Λίνος Πολίτης — ὅπως ἀλλῶστε καὶ τὰ ἄλλα προι-
κισμένα ἀδελφία του — τὴν ἀντιμετώπισε πάντα ὡς ἐθνικὸ ἀγαθὸ, ποὺ ὀφείλει νὰ το
υπερασπιστεῖ καὶ νὰ το πολλαπλασιάσει, γιὰ νὰ μοιραστεῖ με ὅσο το δυνατόν περισσότε-
ρους Ἕλληνες ἢ φίλους τοῦ ἐλληνισμοῦ. Δεν ἦταν ποτὲ «μαντζήρης» ἀλλὰ «κιμπάρης»
σε ὅλα του — ὅπως λέμε στὴ Βόρειο Ελλάδα». Τέτοιοι δάσκαλοι δὲν πρέπει νὰ φεύγουν
τόσο γρήγορα.

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΣΚΟΥΒΑΡΑΣ: Τὸν γνώρισα νέο, ὅταν κατέθηκε τὰ σκαλιὰ τῶν γρα-
φείων τοῦ περιοδικοῦ «Παναθηναία» νὰ μὲ γνωρίσει. 1964. Γεννήθηκε τὸ 1921, ποῖος θὰ
τὸ ἔλεγε πῶς ὁ νέος ἐκεῖνος ἐπιστήμονας θὰ πέθαινε σὲ ἡλικία μόλις 61 χρόνων. Ἀεικί-
νητος, σοφὸς στὸ λόγο του, ἤξερα πόσο πάθος κρύβονταν στὶς ἐργασίες του. Ἔτσι ὅταν
ἦρθε ἡ εἴδηση τοῦ θανάτου, ἦταν σὰν νὰ ἔχανα δικό μου ἄνθρωπο. Ἦταν δικός μου ἄνθρω-
πος ὁ Βαγγέλης Σκουβαράς. Μιλοῦσε μ' ἐκείνη τὴ διάθεση ποὺ σὲ κάνει νὰ ἀγαπήσεις τὸν
ἄνθρωπο καὶ αὐτὸ τὸ μαρτυροῦν οἱ συνάδελφοί του καὶ οἱ μαθητές του. Ἀναδημοσιεύουμε
ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Σκιαθός», Γενάρης, Φλεβάρης, Μάρτης 1983 τὸν «τελευταῖο ἀποχαιρε-
τισμὸ» τοῦ καθηγητῆ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Α. Κομίνη: «Ἀξέχαστε συνάδελφε καὶ
ἀκριβέ μας Βαγγέλη, Ἥχεῖ ἀκόμη στ' αὐτιά μας ἡ φωνή σου καὶ ὁ ἥρεμος ἀλλὰ μεστός
λόγος σου διανθισμένος μὲ στίχους ἀπὸ τὴν ὑμνογραφία τῶν τελευταίων ἐορτῶν... Σὲ τέ-

τοιες στιγμές ο λόγος είναι αδύναμος να εκφράσει την συντριβή, που όλοι οι φίλοι σου αισθανόμαστε μαζεμένοι εδώ γύρω από το πολυτάθο σκηνώμα σου... 'Υπήρξες, άξέχαστε φίλε, σπάνιο παράδειγμα σεμνότητας και απλότητας, που πολλές φορές έπαιρνε τη μορφή φανερής αδιαφορίας. Δεν γνωρίζω προσωπικά παραδείγματα άλλου ανθρώπου από σένα τόσο άθόρυβο, που να δημιουργήσε τόσο θόρυβο από όπου πέρασε. Κανείς μας δεν πίστεψε τις όποιες εύκολες εξηγήσεις δόθηκαν κατά καιρούς. 'Εμείς ξέραμε πώς ο θόρυβος εκείνος ήταν αποτέλεσμα της «βίαιας πνοής» όπως λέει η Γραφή, που έφερνε ή παρουσία σου... Πόσο γρήγορα ο φίλος μου ανέβηκε τα σκαλοπάτια της ιεραρχίας. Γεννήθηκε στο χωριό Βαρνάβα της 'Αττικής. Σπούδασε φιλολογία στην 'Αθήνα, μετεκπαιδεύτηκε με ύποτροφία κρατική σε εύρωπαϊκά πανεπιστήμια και ανακηρύχθηκε άριστουχος διδάκτωρ της φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου 'Αθηνών. 'Υπηρέτησε ως καθηγητής σε διάφορα γυμνάσια και από το 1963 ως το 1967 ως συντάκτης του Μεσαιωνικού 'Αρχείου της 'Ακαδημίας 'Αθηνών. Δημοσίευσε πολλές μελέτες και περισσότερα από 300 μελετήματα μεταξύ των οποίων: «Πέτρος Μάγνης» (1957), «Το χρονικό της Συκής» (1959), «Το παλιότερο άρματολίκι του Πηλίου και οι 'Αρβανίτες στη Θεσσαλομαγνησία» (1750—1790) (1959), «'Ιωάννης Πρίγκος» (1964), «Ζαγοριανό Παροιμιαστήριο» (1966), «Ο Αιγυπτίωτης ποιητής Ευστράτιος Νέος» (1979), «'Από το λειμών της Παράδοσης» (1981) και άλλα. Δημοσίευσε σε περιοδικά και έταμε διαλέξεις. Τα βιβλία που αναφέραμε και εκείνα που παραλείψαμε, παρουσιάζουν τον Σκουβαρά από τους φιλόλογους εκείνους που ή έρευνα και ή συγγραφή τους γίνεται πάθος. Τώρα που γράφω αυτές τις λίγες γραμμές είναι σαν να βλέπω τον άνθρωπο μ' εκείνο το βαθύ βλέμμα, τον παθητητικό και γαλήνη. Τελιώνω με μια σειρά από τον «Τελευταίο χαϊρετισμό» του καθηγητή Α. Δ. Κομίνη: «'Ας είναι ελαφρό το χώμα που θα σε σκεπάσει». Πέθανε στις 12 'Ιανουαρίου 1983 και τάφηκε στην πατρίδα του Βαρνάβα.

Γ. Ν. ΜΑΚΡΗΣ: Στις 27 'Ιανουαρίου 1983 πέθανε ο δημοσιογράφος Γ. Ν. Μακρής. 'Εργάστηκε ως συντάκτης και αρχισυντάκτης στις περισσότερες αθηναϊκές εφημερίδες. Γεννήθηκε στην 'Αμιο του Πόντου και ήρθε πρόσφυγας στην 'Αθήνα το 1922. Σπούδασε νομικά στο Πανεπιστήμιο 'Αθηνών και παράλληλα ασχολήθηκε με την κριτική του κινηματογράφου. Έκανε μεταφράσεις και έδούλεψε για τις εξωτερικές ειδήσεις. 'Εργάστηκε στην «Πρωΐα», στην «'Αθηναϊκή», στην «'Ελευθερία», στα «Νέα», στο «Ριζοσπάστη», στην «'Ελευθεροτυπία». 'Από τους πρώτους κριτικούς του κινηματογράφου έκτος από τις εφημερίδες έγραψε στη «Νέα Εστία» και στην «'Επιθεώρηση Τέχνης». Στην κατοχή σταμάτησε να γράφει έπειδη ο κινηματογράφος εκείνη την περίοδο έπαιζε γερμανικές ταινίες και δεν είχε καμιά όρεξη να τις κρίνει. Στη «Νέα Εστία» έγραψε έκτεταμένη μελέτη: «Το αεροπλάνο και η εποχή μας» και πολλές μεταφράσεις. 'Ο λόγος του απλός και κατανοητός έδινε όλη την όμορφη του κινηματογράφου που άφηνε τη νηπιακή του ηλικία και αναδείχθηκε τέχνη περιοχής. Το 1974 συγκέντρωσε μεγάλο μέρος των κριτικών του σε δύο τόμους με τίτλο «Κινηματογράφος» (α'. 'Ο πρώτος μισός αιώνας και β'. 'Η μεταπολεμική εποχή). 'Ο Γ. Ν. Μακρής που έγραψε και με το ψευδώνυμο «Παρατηρητής» ήταν γεννημένος κριτικός. Ζούσε το κινηματογραφικό έργο και ύλοποιούσε τις ιδέες του σκηνοθέτη και εικονογραφούσε το παίξιμο του ήθοποιου.

ΑΡΗΣ ΔΙΚΤΑΙΟΣ: Στις 8 Μαρτίου 1983 πέθανε ο ποιητής 'Αρης Δικταίος (Κώστας Κωνσταντουράκης του 'Εμμανουήλ). Γεννήθηκε στο 'Ηράκλειο Κρήτης το Δεκέμβριο του 1919. Το 1939 γράφτηκε στη νομική σχολή του Πανεπιστημίου 'Αθηνών αλλά με τον πόλεμο και την κατοχή εγκατέλειψε τις σπουδές του. 'Αφοσιώθηκε στη λογοτεχνία. Μαθητής ακόμη στο Γυμνάσιο έγραψε και τύπωσε τις 4 πρώτες του ποιητικές συλλογές (1934—1938). Ταυτόχρονα συνεργάστηκε σε λογοτεχνικά περιοδικά και εφημερίδες. Έγραψε κριτικές στα περιοδικά «Φιλολογικά Χρονικά» και στον «Αίωνα» που υπήρξε και αρχισυντάκτης του. «Καινούργια εποχή». 'Υπηρέτησε ως υπάλληλος Προγράμματος του ΕΙΡ (1946—1951) και 1959—1965 διευθυντής των εκδόσεων Φέξη. Έχρημάτισε μέλος της

έξορισαν, τὸν φυλάκισαν ὥς τὸ 1960 καὶ ἀφοῦ τοῦ κλόνισαν τὴν ὑγεία τὸν ἀπόλυσαν, ἀλλὰ ἡ Δικτατορία δὲν δείλιασε αὐτὸν τὸν ἄρρωστο ἄνθρωπο νὰ τὸν ξανασυλλάβει. Σιγὰ ἀλλὰ σταθερὰ ὁδηγήθηκε στὸ θάνατο στὶς 5 Ἀπριλίου 1983. Τὸν εἶχαμε γνωρίσει στὰ βάρβαρα χρόνια, φίλος ποῦ ἤξερε τὴν ἀξία τῆς φιλίας, προσιτὸς καὶ ἀνεξίκακος, ἴσως μὲ τοὺς μορφωμένους καὶ τοὺς ἀμόρφωτους, μὲ τοὺς πλούσιους καὶ τοὺς φτωχοὺς, γιομάτος ἐπιείκεια, μὲ πολλὰς γνώσεις, μελετηρὸς καὶ ἐρευνητικός. Ἐργάστηκε στὴν ἀρχὴ στὴν ἐφημερίδα «Αὐγὴ» καὶ ὕστερα στὴν «Καθημερινή» ὅπου κρατοῦσε τὴ στήλη τῆς θεατρικῆς κριτικῆς. Οἱ κριτικὲς του δείχνουν καὶ τὴν πολυμαθειὰ του. Ἐγράψε σημαντικὰ βιβλία: «Θητεία», πολιτικὰ καὶ πολιτιστικὰ δοκίμια, «Ὁρχήστρα καὶ Αὐλαία» (1966) στὸ ὁποῖο ὁμιλεῖ γιὰ τὸν τρόπο ποῦ πρέπει νὰ παρουσιάζεται τὸ ἀρχαῖο δράμα καὶ ἔδινε μέσα στὰ μέτρα τῶν παραδεδεγμένων λύσεις γιὰ πολλὰ προβλήματα κι αὐτὸ τὸ διαπίστωσε ἡ κριτικὴ. Τύπως ἀκόμη τὸ βιβλίον «Σαίξπηρικά» καὶ τὸ βιβλίον «Οἱ δεσμοὶ τοῦ νεοελληνικοῦ ἔθνους μὲ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα καὶ τὸ Βυζάντιο». Τὸν ἀγαπήσαμε πολὺ τὸ Στάθη Δρομάζο ὅταν ἀκόμη οἱ περιστάσεις δὲν ἦταν φιλελεύθερες. Εἶχε τὸ θάρρος νὰ ἀντιμετωπίζει τὶς δυσκολίες μὲ χαμόγελο, γαλήνια μάτια καὶ καθαρὴ καρδιά.

ΠΟΛΥΞΕΝΗ ΚΑΡΑΜΠΑ: Πέθανε μόνη καὶ ἀπογερασμένη μὲ ἀγαπημένη μορφή τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων. Φίλη τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων. Τὴν χτύπησε ἐπώδυνη ἀρρώστεια καὶ ἄφησε τὴ στερνὴ της πνοὴ στὴ Ρουμανία (Βουκουρέστι) ὁδὸς Ἀπολόντορ 22. Ἡ Πολυξένη Καραμπα μετὰφρασε πολλὰ ἐλληνικὰ ἔργα στὰ ρουμανικά.

ΠΕΡ. ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ: Κριτικὸς καὶ ἀπὸ τοὺς διευθυντὲς τοῦ περιοδικοῦ «Διαβάζω». Πέθανε στὶς 14 Ἀπριλίου 1983. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὶς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ τοῦ ὁ Ἀθανασόπουλος συγκέντρωνε τὸ λογοτεχνικὸ καὶ πολιτιστικὸ δυναμικὸ, τὸ κινούμενο, τῆς χώρας.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ: Κρατῶ στὰ χέρια μου τὴ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ» τοῦ Κωστή Παλαμᾶ (ἐκδοσὴ τοῦ Ἰδρύματος Παλαμᾶ) σὲ μετάφραση τοῦ Θεόδωρου Στεφανίδη καὶ Γιώργου Κατσίμπαλη μὲ τίτλο «The King's Flute» καθὼς τὸν συλλογίζομαι φυλλομετρώντας τὴν ἐκδοσὴ ποῦ τὴν προλογίζει ὁ Charles Diehl καὶ κάνει τὴν εἰσαγωγὴ ὁ Ε. Π. Παπανούτσος σκέφτομαι πόσο μικρὴ εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸς ὁ Θεόδωρος Στεφανίδης, ποῦ πέθανε στὶς 13 τοῦ Ἀπρίλη 1983 στὸ Λονδίνο, γεννήθηκε στὴ Βομβά τῆς Ἰνδίας τὸ 1896 ἀπὸ γονεῖς Σμυρνιούς, ποῦ ἐγκαταστάθηκαν στὴν Κέρκυρα τὸ 1906. Ὁ Θεόδωρος Στεφανίδης πᾶει στὴν Ἀγγλία, κι ὥς τὸσο ἔρχεται νὰ καταταχθεῖ ἐθελοντῆς, φοιτᾷ στὴ Σχολή, ὀνομάζεται ἀνθυπολοχαγὸς ἐφεδρὸς τοῦ πυροβολικοῦ καὶ παίρνει μέρος σὲ πολλὰς μάχες τοῦ Μακεδονικοῦ Μετώπου. Σπούδασε ἰατρικὴ στὸ Παρίσι καὶ τὸ 1928 εἰδικεύεται στὴν ἀκτινολογίᾳ καὶ ἀσκεῖ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἀκτινολόγου στὴν Κέρκυρα. Στὸν β' παγκόσμιον πόλεμον κατατάχθηκε ὡς ἐπίαιτρος στὸν ἀγγλικὸ στρατὸ καὶ ὕστερα ἀπὸ τὸν πόλεμον διορίσθηκε στὸ νοσοκομεῖο Λάμπεντ τοῦ Λονδίνου. Ἐγράψε ἐπιστημονικὰς ἐργασίες ἀγγλικά, ἀλλὰ ταυτόχρονα καλλιιεργεῖ καὶ τὴν ποίησιν. Λάτρης τῆς Παλαμικῆς ποίησης μαζί μὲ τὸν Γιώργο Κατσίμπαλη μεταφράζει καὶ κυκλοφορεῖ τὸ 1925 ἐπιλογὴ ποιημάτων ἀπὸ τὶς συλλογὰς «Ἰαμβοὶ καὶ Ἀνάπестοι», «Τάφος», «Ἀσάλευτη ζωὴ», «Καημοὶ τῆς Λιμνοθάλασσας», παράκαιρα καὶ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου» καὶ τὴ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ», ἐνῶ τὸ 1969 τὰ Τρία ποιήματα (Φοινικιά, Ἀλυσίδες, Σάτυρος ἢ τὸ Γυμνὸ Τραγούδι). Τὸ 1957 τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Μέμφιδας Η.Π.Α. ἐκδίδει τὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου» ἀπὸ τὴ μετάφραση τοῦ Στεφανίδη καὶ τοῦ Κατσίμπαλη. Τὸ βιβλίον ἔχει καὶ τὸ ἐλληνικὸ κείμενον. Τὸ 1982 τὸ Ἰδρυμα Κωστή Παλαμᾶ (ὑπ' ἀρ. 4) τυπώνει τὴ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ» τῶν ἰδίων μεταφραστῶν. Καὶ ἐδῶ ὑπάρχει ἐλληνικὸ κείμενον. Ὁ Στεφανίδης μετὰφρασε ὁλόκληρον τὸν «Ἐρωτόκριτον» τοῦ Κορνάρου. Ἡ μετάφραση αὐτὴ δημοσιεύθηκε στὴν «Greek Gazette». Ἐνδιαφέρον εἶναι ἓνα κείμενον τοῦ γιὰ τὸν Καραγκιόζη ποῦ δημοσιεύθηκε στὴν ἴδια ἐπιθεώρηση. Ἡ μελέτη τοῦ Ἐπισκόπου τῆς ὑδροβιολογίας τῶν γλυκῶν ὑδάτων τῆς Κερκύρας καὶ τινῶν ἄλλων περιοχῶν

τῆς Ἑλλάδος» ποὺ ὑπῆρξε ἐργασία δέκα καὶ περισσότερων χρόνων, βραβεύτηκε ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Ὁ Στεφανίδης ἔκαμε καὶ μιὰ ἀνθολογία τῆς νεοελληνικῆς ποίησης, ἔγραψε τὸ ἔργο «Ἑλληνικοὶ Χοροὶ» καὶ μερικά ποιήματα. Ἀντιγράφουμε ἀπὸ τὴν ἔκδοση τῆς «Φλογέρας τοῦ Βασιλιά» τὴν ἀφιέρωση:

«ΤΟΥ ΠΑΛΛΗ

ποῦ χρόνια δούλευε τοὺς ἀψευγάδιαστους
δεκαπεντασύλλαβους τῆς ΙΛΙΑΔΑΣ
Ἀφιερῶνω

τοὺς δεκαπεντασύλλαβους

τῆς ΦΛΟΓΕΡΑΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΑ

Ἀθῆναι α' τοῦ Αὐγούστου 1909

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Σπάνιος ἄνθρωπος καὶ συνεργάτης ὁ Στεφανίδης, πολλές φορές ἀκούσαμε γι' αὐτὸν καὶ ἀπὸ τὸν Γιώργο Κασιμπάλη.

ΑΡΚΑΔΙΟΣ ΛΕΥΚΟΣ: Ὁ πεζογράφος ἦρθε στὰ γράμματά μας μὲ ὁρμή. Τὸ πρῶτο τοῦ μυθιστόρημα «Σὲ πόλεμο μὲ τὸν ἐαυτό μου» δημοσιεύθηκε τὸ 1932 στὸ περιοδικὸ «Νέα Ἑστία» μὲ τὸ ψευδώνυμο Ἀρκάδιο. Τὸ 1934 ἐνθαρρυνόμενος τυπώνει τὸ μυθιστόρημα «Κρίσις» καὶ ἐνθουσίασε τὴν κριτικὴ ποὺ σχεδὸν τὸν κατέτασσε στὴν πρώτη σειρὰ τῶν πεζογράφων τοῦ ἐσωτερικοῦ μονόλογου. Στὸ μυθιστόρημα αὐτὸ ποὺ κυκλοφόρησε σὲ δευτέρη ἔκδοση τὸ 1956 δινόταν εἰκόνες ἔσχατης ἔνδεια. Ἡ πείνα καὶ ἡ ταλαιπωρία τοῦ ἥρωά του ἐρχόταν μ' ἓνα ἄλλο τρόπο ἀπὸ ἐκείνον τοῦ Κνουτ Χάμφουν, ὅπως τὸ ἀξιολογεῖ καὶ ὁ Αἰμ. Χουρμούζιος. Ἴσως νὰ μὴν εἶχε τὴν ἐσωτερικὴ τεχνικὴ μυθιστορήματος ἢ «Κρίσις» ἦταν ὅμως δυνατὸ καὶ νευρώδες πεζογράφημα, νατουραλιστικὸ, μὲ πηγαία ἐμπνευση γραμμένο. Εἶχε ὅλα τὰ προτερήματα τῶν καλῶν πεζογραφημάτων τοῦ καιροῦ. Ἦταν ἡ εἰκόνα τῆς γενικῆς οικονομικῆς κρίσης ποὺ ἔφερνε τὴν ἀνεργία καὶ τὸ ἀδιέξοδο. Τὸ 1935 τύπωσε τὸ μυθιστόρημα «Κίτρινο καὶ Γαλάζιο» καὶ τὸ 1961 τὸ μυθιστόρημα «Δαίμονες καὶ Σταυροί», καὶ τὰ δύο ὅμως δὲν εἶχαν τίποτα καινούργιο οὔτε ἔφταναν στὴν ἔνταση τὴν «Κρίσις». Θαρρεῖς καὶ κατέβηκε τὸ ταλέντο του σ' ἐκεῖνα τὰ δύσκολα καὶ τρομερὰ χρόνια τῆς διχτατορίας. Στὸ μεταξὺ μεσολάβησαν γεγονότα. Ὁ πόλεμος, ὁ ἐμφύλιος καὶ ἡ μετελευθερωτικὴ καθίζηση, ἔτσι τὸ βασικὸ ἔργο τοῦ Λευκοῦ παρέμεινε ἡ «Κρίσις» ἐνῶ τὸν ὤρηκε ὁ θάνατος στίς 2 Αὐγούστου 1983. Μερικὲς σειρὲς ἀπὸ τὸ πεζογράφημα «Κρίσις»: «Χάλια ἀδιόρθωτα, τί τὰ θές... Καὶ σὰ μπορεῖς, πές καὶ σὲ κανένα τίποτα γι' αὐτά. Κρίσις!... σου λένε... Κρίσις!... σ' ἀρπάζουν ἀπ' τὰ μούτρα. Γενικὸ τὸ κακὸ! Μὴ μιλᾷς μιλιὰ κι ἔχει καὶ χειρότερα. Σούς!... Τσιμουδιά. Τί νὰ τοὺς ἀπαντήσεις; Πῶς ἔχει κρίση, τὸ ξέρω βρὲ παιδιά, αὐτὸ ἔλειπε δά, νὰ μὴν τὸ ξέρομε. Μὰ καὶ γενικὸ τὸ κακὸ; Ἀλήθεια; Νὰ τὸ πιστέψω; Γενικὸ τὸ κακὸ! Καλὰ βρὲ παιδιά. Ὅμως αὐτοὶ ὅλοι ποὺ καλοντύνονται καὶ καλοτρῶνε καὶ γλεντᾶνε καὶ χαίρονται πάντα τὰ καλὰ; Ἀπὸ ποῦ εἶναι; Ἀπ' τὸν Ἄρη; Δὲν εἶναι ντόπιοι τούτης τῆς Γῆς, τούτης τῆς ἀληθίνας μάνας, ποὺ ἄλλα ἔχει παιδιὰ κι ἄλλα ἀποπαίδια; Ἡ μήπως σταμάτησαν ὥρα, λεφτό, οἱ κοσμικὲς συγκεντρώσεις στὰ τόσα, στ' ἀναρίθμητα μέγαλα, ὅπου δὲν ξέρουν ποιά ἐμφάνιση «παριζιάνικο μοντέλο» νὰ φορέσουν καὶ νὰ θαυμάσουν, τί διαλεχτὰ πράγματα νὰ κατεβάσουν στὸ στομάχι τους; Ἡ μήπως κλείνουν τὰ κέντρα, τὰ θεάματα, τὰ ραφτάδικα, τὰ κοσμηματοπωλεῖα, τ' ἀνθοπωλεῖα, τὰ γουρουνάδικα, οἱ κοσμικὲς ταβέρνες πολυτελείας, ὅπου δὲν προφταίνουν νὰ μπαينوθαίνει ὁ κόσμος; Ἐ; Τί γενικὸ κακὸ λοιπόν, μού κοπανᾶτε καὶ πράσινα ἄλογα... Κρίσις!...».

ΝΙΚΟΣ Ε. ΜΗΛΙΩΡΗΣ: Γεννήθηκε στὰ Βουρλά Μικρᾶς Ἀσίας τὸ 1896 καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα στίς 3 Αὐγούστου 1984. Ὑπηρετήσε στὸ στρατὸ καὶ ἔφτασε στὸ βαθμὸ τοῦ συνταγματάρχη. Ἡ πνευματικὴ του δημιουργικότητα ἐκδηλώθηκε νωρὶς καὶ περιστράφηκε γύρω ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ τὰ γεγονότα ποὺ συντάραξαν τὴν πατρίδα του καὶ ὅλη τὴν Ἀνατολή. Μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς συντάξεως τῶν «Μικρασιατικῶν Χρονικῶν» καὶ τῆς

έφ. «Μικρασιατική Ήχώ», έγραψε άρθρα, μελέτες και βιβλιοκρισίες σέ θέματα μικρασιατικά. Έγραψε πολλά έργα: Βουρλά και Βουρλιώτες (1939), Άναξαγόρειος Σχολή Βουρλών (1940), Ό Παλαμός και οί Πρόσφυγες (1950, β' 1976), Ιστορικά και Λαογραφικά τών Βουρλών Σύμμικτα (1957), Τά Βουρλά τής Μικράς Άσίας, Μέρος Α' ιστορικά (1967), Παροιμίες τών Βουρλών τής Μικράς Άσίας και άλλες παροιμίες (1957—1958), Τό Κύλισμα και άλλες ιστορίες από τή ζωή τών Βουρλιωτών (1958), Σάββας Παπαγρηγοριάδης, έκπρόσωπος μιάς εποχής και ένός περιβάλλοντος (1961), Οί Κρυπτοχριστιανοί (1962), Η πνευματική είσφορά τών Μικρασιατών (1963), Σύλλογος Μικρασιατών ή «Άνατολή» (1956), Τά Βουρλά τής Μικράς Άσίας, μέρος Β' Λαογραφικά (1965), Η Μικρασιατική τραγωδία στή Λογοτεχνία και στήν Τέχνη (1967), Η Μικρασιατική παράδοση και οί νεώτερες γενεές (1969), Τά έλληνικά χωριά τής περιοχής τών Βουρλών τής Μ. Άσίας (1970), στοιχεία του γλωσσικού ιδιώματος τών Βουρλών τής Μ. Άσίας (1982), Μένος Φιλήντας ό Γλωσσολόγος, ό Λογοτέχνης, ό Άνθρωπος (1972), Η βαθύτερη τομή τής έθνικής μας ιστορίας (1973), Μικρασιατικές έπιφυλλίδες (1974), Οί Μικρασιατικές Σπουδές (1975), Ό Άγγελος Σημητριώτης και τό νεοελληνικό πρόβλημα (1976), Μικρασιατικά κείμενα (1977), Άπόχοι του Μικρασιατικού όλέθρου στήν ποίηση και άλλα. Η κριτική του Νίκου Μηλιώρη είναι αναλυτική και κατατοπιστική. Κλασσικός ό λόγος του. Στο βιβλίο μας «Μνήμη Μικρασίας» γράφουμε γιά τόν μελετητή Μηλιώρη: «Είναι νά θαυμάζει κανείς τήν άντοχή τής μνήμης αύτης που έκρυψε στα σκοτεινά βάθη του ύπνουενείδητου ό,τι πιο ιερό και άθάνατο ύπάρχει στήν ψυχή του ανθρώπου γιά τόν άνθρωπο. Στα άπομνημονεύματα τών άπλών ανθρώπων ζωντανεύουν μπροστά στα έκπληκτα μάτια εκείνων που έζησαν και ύστερα από τά γεγονότα κι έχουνε τό βλέμμα στραμμένο στους ήρεμους κάμπους τής πατρίδας ή πραγματική εικόνα τής θηριωδίας και θά μείνει αιώνιο στίγμα και άσθητή ταραχή τής καρδιάς. Τις σελίδες τους θά τις διαβάζουν τά παιδιά μας και θά φρίττουν. Μερικοί άφηγητές τά μεταφέρουν με τόση τέχνη και πειστικότητα που άνεβάζουν τό δάκρυ. Όλα τά συγκέντρωσε, τά βιβλιογράφησε, τά κωδικοποίησε ό Νίκος Ε. Μηλιώρης...». Έργο μεγάλο, κοπιαστικό, έθνικό. Μεγάλη ή άπώλεια γιάτί στους καιρούς μας τέτοιοι πιστοί τής ιδέας δέν υπάρχουν.

ΑΡΗΣ ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ: Τόν Σεπτέμβριο του 1983 πέθανε ένας από τους βασικούς ποιητές τής γενιάς του 1930. Παραγνωρισμένος κι αύτός από τό πνευματικό κατεστημένο, ό,τι έχει δώσει είναι διαλεγμένο. Γεννήθηκε τό 1909 στο Έράκλειο τής Κρήτης, σπούδασε νομικά στήν Άθήνα και άσκησε τό επάγγελμα του δημοσιογράφου στήν Άθήνα. Ός τό 1944 δημοσιογράφησε στή «Βραδυνή» κι από εκεί και πέρα εργάστηκε στις έφημερίδες τής Κρήτης από όπου και συνταξιοδοτήθηκε. Τελευταία έμενε στήν Άθήνα κι άφου εξαντλημένος έμεινε στο κρεβάτι τόν θρήκε ό θάνατος ενώ είχε πολλά ακόμη νά είπει. Έχρημάτισε συντάκτης, άρχισυντάκτης, πολιτικός άρθρογράφος και σημειωματογράφος, σύνθετο ταλέντο, ποιητής, πεζογράφος, δραματικός πρωτοεμφανίστηκε με βιβλίό τό 1930 με τίτλο «Κοντυλιές», τό 1933 τύπωσε τά «Ιδαί» που τόν έκαμε άμέσως γνωστό γιάτί τά ποιήματα εκείνα φανέρωσαν ποιητή με άίσθηση, λυρισμό και σκέψη. Άκολούθησαν οί συλλογές «Πολίτες τών ώρών» (1936), «Ιστός τής Άράχνης» (1962), «Κλαυσίγελος» (1968) και τό 1975 τά «Κύκνεια». Έκτός από τά πρωτότυπα αύτά βιβλία μετάφρασε ποιήματα του Πώλ Ζεραλντύ «Εσύ κι Εγώ» (1944) που άποτελούν ένα είδος άπάντησης στον Άλκη Θρύλο που του έγραψε πώς ή ποίησή σου μοιάζει μ' εκείνη του Γάλλου συναδέλφου του. Ήταν ή έποχή που ό Χατζιδάκης δέν είχε ακόμη γνωρίσει τήν ποίηση του Ζεραλντύ. Ήταν ώραία ή μετάφραση, στα μέτρα του πρωτοτύπου, γιάτί ή γνώση του ξένου έργου πρόδινε και τήν εύρυμάθεια του μεταφραστή. Πρέπει νά αναφέρω τή φιλία μου με τόν ποιητή. Κι αυτό γίνεται αίτία νά μου έμπιστευθεί τή συλλογή «Κλαυσίγελος» πριν τυπωθεί γιά νά του πώ τή γνώμη μου. Γνώριζα τήν ποίηση του Χατζιδάκη από τήν έποχή τών «Ιδαίων» και ή εξέλιξή του όπως έφτανε ως τό «Κλαυσίγελος» ήταν αισθητή. Του σύστησα τήν έκδοση κι έγινε αίτία ή γνώμη μου νά βγάλει από

το συρτάρι άλλες δύο συλλογές «'Αγχος» (1971) και τὰ «Κύκνεια». Τὸ 1931 ἀνέβασε στὸ θέατρο διασκευὴ τοῦ «Πατούχου», τὸ 1940 δραματοποίησε τὴ ζωὴ τοῦ Κώστα Καρυωτάκη, στὸ θεατρικὸ τοῦ «Πρέβεζα», τὸ 1940 τὸ θεατρικὸ «Σπιναλόγκα», τὸ 1965 τὸ θεατρικὸ «Σὰν τὸν Ψηλορείτη» μὲ θέμα τὴ ζωὴ τοῦ Βενιζέλου, τὸ θεατρικὸ «'Απὸ τὸ Φόδελε στὸ Τολέδο» μὲ ἀντικείμενο τὴ ζωὴ τοῦ Δομένικου Θεοτοκόπουλου, δραματοποίησε τὴ ζωὴ τοῦ Καζαντζάκη «'Ο Καζαντζάκης στὸ δικαστήριό τοῦ Θεοῦ» καὶ τὸ «Ζὰν ντ' 'Αρκ». Ἦταν γνώστης τοῦ Θεάτρου καὶ τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῶν τῶν γνώσεων εἶναι ἡ μελέτη γιὰ τὸ Θέατρο τῆς Κρήτης ποὺ δημοσιεύθηκε στὴν «Enciclopedia della Spettacolo». Στὴν ἐφημερίδα «Δράση» τοῦ Ἡρακλείου τύπωσε σὲ συνέχειες ἄλλα δράματα: «Μὲ εἶδες γυμνὴ», «Παῦλος Σαρό», «Βὰν Γκόγκ» κ.ά. Ὅλα τοῦ τὰ ἔργα ἀνέβηκαν ἀπὸ πολλοὺς θιάσους καὶ τὸν ἀνάδειξαν μέλος τῆς Ἑταιρείας θεατρικῶν συγγραφέων. Τὸ τελευταῖο τοῦ ποιητικὸ ἔργο «Κύκνεια» ἔδινε τὸ πανόραμα τῆς ποιήσεώς του, στοὺς δρόμους ποὺ ἀκολούθησε, τὸ καρυωτατικὸ κλίμα, ποὺ ζοῦσε ἔντονα στὰ ἀπασισιόδοξα πρῶτα ποιήματά του καὶ τὴν ἐξοδο ἀπὸ αὐτὸ πρὸς τὰ ξέφωτα τοῦ ρεαλιστικοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ τὴν αἰσιοδοξία. Τὰ «Κύκνεια» ἀποκρυσταλλώνουν τὴ βιοθεωρία του: Δημοσιεύουμε μερικoὺς στίχους:

«Στ' ἀνήλιαγα δωμάτια ἐνὸς γέρου κι ἀσθενoῦς
δὲν ἔμπαινε ποτὲ σταλιά ἀπ' τοῦ ἡλίου τὶς ἀχτίδες
κι ἐκεῖνος ἔρευε διαρκῶς· τὸ πνεῦμα καὶ ὁ νοῦς
σβήναν' ἀργὰ καὶ τέλειωναν τῆς ζήσης του οἱ σελίδες.

Μὰ ἔνα παιδί ποὺ κράταγεν ἕνα μικρὸ καθρέφτη
χάρισε μιὰν ἀχτίδα φῶς μ' αὐτόν, στὸν ἀσθενῆ
καὶ καθὼς τοῦ ἡλίου ἡ θαλπωρὴ π'ὰ στὸ κορμί του πέφτει
θαρρεῖ κι αὐτὸς ὅτι ἕνας νιὸς καὶ πάλιν εἶχε γίνει».

Αὐτὸς μὲ λίγα λόγια ἦταν ὁ ποιητὴς Χατζιδάκης. Ἡ ποιήσή του καὶ τὸ θεατρὸ του ὡς γίνεαι αἰτία νὰ μὴν τὸν ξεχάσουν οἱ ἄνθρωποι.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΑΡΧΟΝΤΙΔΗΣ: Φιλολόγος καὶ διανοητής. Βιβλίο δὲν κυκλοφόρησε ἀλλὰ αὐτὸ δὲν εἶναι λόγος γιὰ νὰ ἀγνοηθεῖ ἡ προσφορά του. Ὁ Ἀρχοντίδης ἀνδρωμένος μὲ τὰ ζεῖδωρα νάματα τοῦ δημοτικισμοῦ, ὕστερα ἀπὸ τὶς σπουδὲς του σταδιοδρόμησε στὴ Μέση Ἑκπαίδευση, συνεργάστηκε μὲ τὸν Ε. Π. Παπανοῦτσο στὸ Διδασκαλεῖο Μυτιλήνης καὶ δημοσίεψε παιδαγωγικὰ μελετήματα καὶ βιβλιοκρισίες στὶς ἐφημερίδες τῆς πατρίδας του καὶ σὲ περιοδικά. Γεννήθηκε τὸ 1904 στὴ Μόρια Μυτιλήνης.

ΣΤΡΑΤΗΣ ΘΡΑΣΥΒΟΥΛΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ: Τεχνοκρίτης ποὺ ἀναδείχθηκε σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς κορυφαῖες θέσεις τοῦ αἰῶνα μας, γεννήθηκε τὸ 1897 στὴ Μυτιλήνη καὶ ἐγκαταστάθηκε στὸ Παρίσι. Πέρα ὅμως ἀπὸ τὴν κριτικὴ του ματιά, ἀπὸ τοὺς ἰδρυτὲς τοῦ περιοδικoῦ «Cachiers d' Art» καὶ παρουσίασε πολλὰ βιβλία ποὺ δείχνουν καὶ τὴν πορεία του στὸν ἐκδοτικὸ χῶρο. Ἐκεῖνο ποὺ συνδέει τὸν Ἑλευθεριάδη μὲ τὸν τόπο ποὺ γεννήθηκε εἶναι ἡ καθιέρωση τοῦ ἔργου τοῦ λαϊκοῦ ζωγράφου Θεοφίλου καὶ ἡ ἴδρυση μουσείου καθὼς καὶ δεῦτερον μουσεῖο καὶ βιβλιοθήκης στὴ Μαρεῖα τῆς Μυτιλήνης. Χωρὶς αὐτόν, ὥσως νὰ εἶχανε χαθεῖ πολλὰ ἔργα τοῦ Θεοφίλου καὶ θὰ ἦταν ἐλλειπὴς ἡ προβολὴ του στὸ Παρίσι, ὅπου ἡ φήμη τοῦ λαϊκοῦ φουστανελά, ἡ ζωγραφικὴ του γι' αὐτόν ἦταν ὅπως τὸ κελῆδισμα γιὰ τὸ πουλί. Συνεργάτης μὲ τὸ ψευδώνυμο Τεριάντ στὸν «'Αδιάλλακτο» καὶ τὸ 1932 μαζί μὲ τὸν Albert Skiza ἰδρύει τὸ περιοδικὸ «Μινώταυρος». Στὸ περιοδικὸ αὐτὸ ἔβαλε τὴν ψυχὴ του. Γράφει, συνθέτει, σελιδοποιεῖ καὶ ἐπιλέγει τὶς ἀναπαραγωγὲς τῶν ἔργων ποὺ συμπληρώνουν ἄρθρα γιὰ ὑπερεαλιστικὰ θέματα τῶν Μπρετόν, Ἐλυόρ, Τζαρά, Κραβέλ, καὶ ἄλλων» θὰ γράψει ὁ Δημήτρης Παπαστάμου στὸ περιοδικὸ «Νέα Ἑστία» σ. 1445, τεῦχος τῆς 15 Σεπτ. 1984, ἀπ' ὅπου καὶ παίρνουμε πολλὰ στοιχεῖα γι' αὐτὸ τὸ σύντομο βιογραφικὸ. Τὸ 1937 συνεταιρίζεται μὲ ἀμερικανικὸ ἐκδοτικὸ οἶκο καὶ ἐκδίδει τὴν ἐπι-

θεώρηση «Οϊστρος» (Verne). Τò περιοδικò αὐτò συγκέντρωσε ἔργα τῶν Ματίς, Μπράκ, Μπενάρτ καὶ πολλῶν ἄλλων. Ἔβγαλε συνολικὰ 25 τεύχη καὶ σ' αὐτὰ συγκέντρωσε ὅ,τι πιὸ καλὸ ὑπῆρξε στὴν ἐποχὴ του καὶ ὡς ἐμφάνιση, ἢ ἐπιθεώρηση αὐτὰ ἀνεβάζει πολὺ ψηλὰ καὶ τὴν τυπογραφικὴ τέχνη. Μὲ ὅ,τι καταπιανόταν ὁ Τεριάντ τοῦ ἔδινε τὴν πνοὴ τῆς δημιουργίας. Ἀλλὰ καὶ μόνο τὰ δύο μουσεῖα μὲ τὰ ὁποῖα πλούτισε τὸ νησί του τὸν κάνουν ἄνθρωπο μὲ φρόνημα ὑψηλό. Ὁ κριτικὸς λόγος τοῦ Τεριάντ ἦταν διαυγὴς καὶ πειστικός. Πέθανε στὸ τέλος τοῦ 1983.

ΝΙΚΟΣ ΜΟΣΧΟΣ: Συγγραφέας καὶ ἐκδότης γεννήθηκε στὴν Πάτρα ὁ Νίκος Μόσχος τὸ 1912. Ἐγκαταστάθηκε στὴν Ἀθήνα καὶ ἀσχολήθηκε μὲ ἐκδοτικὲς ἐργασίες, παράλληλα ἔγραψε διηγήματα, μελέτες, μυθιστορήματα. Ὁ ὀρίζοντάς του ἀπλωνόταν καὶ ὡς τὴν ἱστορία καρπὸς τῆς ὁποίας εἶναι ἡ μελέτη του γιὰ τὸν Παναγιώτη Καραντζά, ποὺ δημοσιεύθηκε σὲ δύο τεύχη 1958 καὶ 1959 στὴν «Πελοποννησιακὴ Πρωτοχρονιά» καὶ εἶναι ἀξιόλογη γιὰτὶ σ' αὐτὴν συγκεντρώθηκαν ὅλα τὰ ὑπάρχοντα, ἀλλὰ καὶ ἦρθαν στὸ φῶς καὶ νέα στοιχεῖα γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὶς ἐθνικὲς δραστηριότητες τοῦ πατρινοῦ ἥρωα τοῦ 1921. Ἀλλὰ διβλῖα τοῦ Νίκου Μόσχου εἶναι τὰ διηγήματα «Βαρυχειμωνιά» (1954), ἡ μελέτη «Ἡ γυναῖκα στὸν ἔρωτα κλπ.» (1953) καὶ τὰ μυθιστορήματα «Στὴ σκιά τῆς Ἀκρόπολης» (1954) καὶ «Χαρούμενη Στράτα» (1956). Μέλος τῆς Ἑταιρίας Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν, ὅ,τι ἔδωσε ὡς τὸ θάνατό του ἦταν προσεγμένα. Πέθανε στὴν Ἀθήνα τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1983.

ΣΤΡΑΤΗΣ ΔΟΥΚΑΣ: Στις 27 Νοεμβρίου 1983 πέθανε ὁ πεζογράφος Στρατῆς Δούκας. Ἦταν καὶ ζωγράφος. Γεννήθηκε τὸ 1895 στὰ Μοσχονήσια, τὴν ἀρχαία δηλ. Ἐκατόνησο, στὴ δεξιὰ εἴσοδο τοῦ Ἀδριατινοῦ κόλπου, ἀπέναντι στὴ Λέσβο καὶ κοντὰ στὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τελείωσε τὸ γυμνάσιο τῶν Κυδωνιῶν τὸ 1919 καὶ γράφτηκε στὴν νομικὴ σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, διέκοψε ὅμως τὶς σπουδές του μὲ τὴν κήρυξη τοῦ Α' Παγκόσμιου πολέμου. Ἐπισκέφτηκε τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ ἔζησε τὸ δρᾶμα καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς μοναξιάς. Θυμᾶμαι ποὺ μοῦ εἶπε (1954) μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς α' ἔκδοσης τοῦ βιογραφικοῦ μυθιστορήματός «Ἰωάννης Κουκουζέλης», «ἂν κάποτε γράψω γιὰ τὰ χρόνια μου στὸ Ὄρος θὰ χρησιμοποίησω τὴν ψυχολογία τοῦ Κουκουζέλη σου» καὶ ὄντως ἔζησε τὰ τελευταῖα του χρόνια στὴ μοναξιά, ὅταν ἀναγκάστηκε νὰ πάει στὸ γηροκομεῖο. Πῶς εἶναι ἡ μοῖρα μερικῶν ἀνθρώπων; Ἐζῆσε καὶ στὴ Λέσβο καὶ μὲ φίλους ἔκαμε λαογραφικὲς μελέτες. Κατατάχθηκε ἐθελοντὴς στὴν Ἐθνικὴ Ἀμυνα καὶ ὑπηρετήσε ὡς στρατιώτης καὶ ὡς ἀξιωματικός. Γενναῖος στρατιώτης τοῦ ἀπονεμήθη, κατὰ τὶς μάχες τοῦ μακεδονικοῦ μετώπου τὸ ἀγγλικὸ παράσημο καὶ ὁ πολεμικὸς σταυρός. Διασυμμαχικὸ παράσημο ἀνδρείας πῆρε καὶ γιὰ τὶς ὑπηρεσίες του στὶς μάχες τοῦ μικρασιατικοῦ μετώπου ὅπου τραυματίστηκε. Τὸν Αὐγούστο τοῦ 1924 ἐνδιαφέρθηκε καὶ γιὰ τὴ μεταφύτευση στὴν Ἑλλάδα ἀνατολικῶν βιοτεχνιῶν καὶ οἰκοτεχνιῶν (ἀγγειοπλαστικῆς τῆς Κιουτάχειας καὶ τοῦ ἀνατολίτικου χαλιοῦ). Τὸ 1923 ὀργάνωσε ἔκθεση σχετικῶν προϊόντων, πινάκων τοῦ Κόντογλου, ἐνῶ τὸ Νοέμβριο τοῦ ἴδιου χρόνου μαζί μὲ τὸ ζωγράφο Παπαλουκά ξαναπῆγε στὸ Ἅγιο Ὄρος, ἔμεινε ἕνα χρόνον ἀρχιτεκτονικὲς ἢ εἰκονογραφικὲς μελέτες καὶ χειρογράφων. Ὅταν γύρισαν οἱ δύο αὐτοὶ ἄντρες ἀπὸ τὸ Ὄρος ὀργάνωσαν στὴ Θεσσαλονικὴ ζωγραφικὴ ἔκθεση ἔργων τοῦ Παπαλουκά μὲ θέματα τοπία καὶ βυζαντινὰ ἀντίγραφα καὶ διάκοσμο. Ὑστερα ὁ Δούκας πῆγε στὴ Μυτιλήνη κι ἐκεῖ μαζί μὲ τὸν Στράτη Μυριδῆλη ἱδρυσαν τὸ «Σύλλογο Μουσικῶν Τεχνῶν». Στὴν Ἀθήνα σύστησε τὴν ἑταιρίαν Διακοσμητικῶν Τεχνῶν μαζί πάλι μὲ τὸν Παπαλουκά ἀλλὰ καὶ τὸν Κόντογλου. Ἀρχισε νὰ γράφει «Γράμματα σὲ νέο μου φίλο» στὰ περιοδικὰ «Φιλικὴ Ἑταιρία», τὸ «Φραγγέλιο», τὸν «Ἐλεύθερο Λόγο» καὶ στὸ «Τρίτο Μάτι» ἀλλὰ καὶ ἄλλες του συνεργασίες δημοσιεύονται στὶς ἐφημερίδες «Μακεδονία» καὶ «Ἐλεύθερος Λόγος». Δούλεψε τὸ 1925—1927 στὸν Ὀργανισμό Ἀγγειοπλαστικῆς τῆς Κιουτάχειας ὡς καλλιτεχνικὸς διευθυντής. Μὲ κλονισμένη ὑγεία πάει στὴ Θεσσαλονικὴ κι ἐκεῖ ἐπιδίδεται μόνος του στὴ ζωγραφικὴ ἀλλὰ μόλις ἀποκαταστάθηκε ἡ ὑγεία του ἄρχισε περιοδεῖς σ' ὅλη

την Μακεδονία. Τὸ 1929 δημοσιεύει τὴν «Ίστορία ἐνὸς αἰχμαλώτου» ποὺ προκάλεσε μεγάλη ἐντύπωση ἔτσι ποὺ ὁ Φῶτος Πολίτης, ὁ Φῶτης Κόντογλου καὶ ἄλλοι νὰ γράψουν γιὰ τὴν ἀξία του ὡς λογοτέχνημα. Ἔκανε ταυτόχρονα καὶ μιὰ ἔκδοση δικῶν του ἔργων ζωγραφικῆς (1930) σχέδια καὶ ἐλαιογραφίες ποὺ ξάφνιασαν μὲ τὴν ἰδιοτυπία τους. Τὸ 1930 «Εἰς ἑαυτὸν» στοχασμοὺς συνεχίζοντας τὶς λογοτεχνικὲς του συνεργασίες στὶς ἐφημ. «Πρῶτα», «Πολιτεία», «Νέο Κόσμο» κ.ἄ. καθὼς καὶ περιοδικά. 1935—1937 ἐκδίδει τὸ περιοδικὸ «Τὸ Τρίτο Μάτι» ὄργανο τῶν νέων τάσεων. Τὸ 1937—1939 ὑπηρετεῖ ὡς γραμματέας τῆς τουριστικῆς ἐπιτροπῆς Θεσσαλονίκης καὶ μὲ τὴν κήρυξη τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου ξαναὑπηρετεῖ ὡς ἀξιωματικὸς στὶς τάξεις τοῦ στρατοῦ. Κατὰ τὴν κατοχὴ τὸν πιάνουν οἱ Γερμανοὶ καὶ τὸν βασανίζουν. Τὸ 1946 ὑπηρετεῖ στὰ κινητὰ ἱατρεία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ καὶ τὸ 1948 δημοσιεύει τὸ πρῶτο μέρος τῆς εἰσαγωγῆς στὸ «Εἰκονογραφικὸ ἔπος τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας» καὶ συγχρόνως κρατᾷ τὴν τεχνοκριτικὴ σὲ διάφορα περιοδικά. Ἀπὸ τὸ 1952 καὶ ὕστερα δημοσιεύει ἐργασίες του σὲ βιβλία «Γράμματα καὶ Συνομιλίες» γιὰ τὸν «Χαλεπὰ» τὸν «Ὀδοιπόρο» καὶ ἄλλα. Χρόνια ἦταν Γενικὸς Γραμματέας στὴν Ἑταιρία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν. Ἡ ἰδιοτυπία τῆς πεζογραφίας καὶ τῆς δοκιμιογραφίας τοῦ Δούκα εἶναι ὅτι ἀπὸ βιβλίο σὲ βιβλίο ἀνανεώνεται. Ἀνθρωπος ποὺ ἀφοσιωνόταν στὸ ἔργο του ὅ,τι ἔδωσε ἦταν καλὸ. Ἀναδημοσιεύουμε γιὰ τοὺς ἀναγνώστες τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας» μικρὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ «Βίος ἐνὸς Ἀγίου»:

«Τὴ μέρα τοῦ Μεγάλου Σαββάτου — 23 τοῦ Ἀπρίλη 1938 — ἀφοῦ ἀπὸ βραδὶς εἶχε παρακολουθῆσει ἀπὸ τὸν ἐξώστη τὴν περιφορὰ τοῦ Ἐπιταφίου, χτυπήθηκε ἀπὸ ἡμιπληγία, ποὺ τὸν κάρφωσε ἀκίνητο στὸ κρεβάτι τοῦ πόνου.

Μὲς στὸ στένόχωρο δωμάτιο οἱ μέρες του περνοῦν πένθιμα μονότονες. Καθηλωμένος στὴν ἀδόμητη γωνιά του, ἀντικρύζει γύρω τ' ἀγαπημένα πλάσματά του, ἀναμετρώντας τὴ μαρτυρικὴ του ζωὴ καὶ περιμένοντας τὸ θάνατο. Σιωπηλὸς ἀπὸ συνήθεια ἀφαιρεῖται ὥρες ὁλόκληρες κοιτάζοντας τὰ ἐκμαγεῖα τῶν ἔργων του, καὶ ζητώντας, κατόπιν, νὰ τοῦ ξεσκεπάσουν τὰ τελευταῖα προπλάσματά του ποὺ τυλιγμένα, περίμεναν ἀκόμα, νὰ τ' ἀποτελειώσῃ. Τελευταῖα ἡ κατάστασή του εἶχε καλυτερέψῃ καὶ ὁ καθηγητὴς ποὺ τὸν παρακολουθοῦσε ἔβρισκε πὼς γρήγορα θὰ ἀποκατασταίνονταν τὸ δεξὶ του χέρι, γιὰ νὰ ξαναρχίσει τὴν ἐργασία του, μ' ὅλο ποὺ ἀπὸ χρόνια εἶχε πάρει τὴ συνήθεια νὰ δουλεῖ μετ' ὁ ἀριστερό.

Καὶ ἡ τελευταία μέρα — ἡ ἐπαύριο τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ — ἔδειχνε πὼς δὲ θὰ ἔαν διαφορετικὴ. Πῆρε τὴ μόνιμη θέση του καὶ θυβίστηκε στοὺς ἀτέλειωτους συλλογισμοὺς του. Λίγο ἀργότερα τοῦ πόνεσε ἡ ἀριστερὴ ὠμοπλάτη του κι οἱ δικοὶ του κάλεσαν τὸ γιαιτρὸ ποὺ τοῦ ἔκαμε μιὰ ἐλαφρὰ ἐπάλειψη. Συνομιλοῦσε φυσικώτατα μαζί του κι ἐνῶ τοῦ μετροῦσε τὸ σφυγμὸ, ἐκεῖνος πτύχωνε τὸ σινδὸν μὲ τὸ ἐλεύθερο χέρι του, σὰ νὰ ἔαν πηλός. «Στοιχηματίζω πὼς θὰ φθάσῃ τὰ ἑκατὸ», εἶπε τελειώνοντας τὴν ἐξέτασή του ὁ γιαιτρός, μὲ βεβαιότητα.

Μιὰ ὥρα, μ' ὅλα ταῦτα, ἀργότερα, λίγο πρὶν ἀπ' τὸ μεσημέρι, καλοῦσε μὲ ἀγωνιώδη φωνὴ τὴν ἀνιψιά του ποὺ μόλις εἶχε ἀποσυρθεῖ, ἀφοῦ τοῦ πρόσφερε τὸ καθημερινό, λιτό του πρῶγευμα. Ἐκείνη ἔτρεξε ἀμέσως κοντά του κι ἐκπληχτῇ ἀντιλήφθηκε πὼς εἶχε πάθει νέα προσβολή. Ἡ γλώσσα του τραυλίζε. Κοίταξε ἐπίμονα γιὰ τελευταία φορά, σὰν ὅλα τὰ δημιουργήματά του νὰ εἶχαν ζωντανέψῃ καὶ τὸν περικύκλωναν, φίλησε μὲ περιπάθεια τὴν ἀγαπημένη ἀνιψιά του, χαμογέλασε μὲ ἀπέραντη καλοσύνη κι ἔκλεισε τὰ μάτια γιὰ πάντα.

Ὁ κύκλος τῶν ἡμερῶν του εἶχε συμπληρωθεῖ. Ἡ τελευταία στιγμὴ, ἔφθασε, σβήνοντας ἀπαλά, ἀπ' τὰ κουρασμένα μάτια του, τὸ πρόσκαιρο τοπίο τῆς ζωῆς. Ὁ Χαλεπὰς ἀπ' αὐτὴ τὴ στιγμὴ ὑπάρχει σὰν θρύλος. Εἶναι ὁ καλλιτέχνης ποὺ ἔζησε τὴ ζωὴ του πλήρη, τρυγώντας ὡς τὸν πάτο τὸ ξέχειλο ποτήρι τοῦ πόνου καὶ τῆς δημιουργικῆς χαρᾶς ποὺ τοῦ πρόσφερε ἡ ἀδυσώπητη μοῖρα του. Ὁ μεγαλοφυὴς καλλιτέχνης μὲ τὸ καλλιτεχνικὸ

δαιμόνιο, που δέν υποτάχτηκε στους συμβιβασμούς, δέν προσκύνησε τή δύναμη. Ἐπαναστάτης στά καθιερωμένα, στερημένος ἀπό κάθε ἀπόλαυση, ὀλιγαρκῆς καί ἀσκητικός, ἀκούραστος μόνο στίς ἀνώτερες προτροπές τοῦ πνεύματος, ἦταν ἐπόμενο νά μαρτυρήσει. Ἐζήσε καί ἀπέθανε ὅπως οἱ ὅσιοι, «ΑΚΤΗΜΩΝ», μέ μόνη του περιουσία τὰ πηλινά του προπλάσματα, συλλήψεις μέσ ἀπ' τῆς ἀστραπῆς τῆς φαντασίας του καί τῆς φλόγες ἐνός ἔρωτα ἀνικανοποίητου. Τοὺς τελευταίους μήνες τοὺς πέρασε ὀραματιζόμενος τὰ μεγάλα ἔργα, ἀσύλληπτα πνευματικά παραληρήματα, πού δέ θά δοῦν ποτέ τῆς ἡμέρας τὸ φῶς. Τί μ' αὐτό; τὰ ἐρείπια τοῦ ἔργου του εἶναι ἀνυπολόγιστης σημασίας.

Ὁ Χαλεπᾶς ἀφήνει πίσω του παράδοση. Στὸ ἔργο του συγκεφαλαιώνονται καί ἀνακεφαλαιώνονται τὰ ὄνειρα ὀλόκληρων γενεῶν. Αὐθεντικός ἐρμηνευτὴς τοῦ κλασσικοῦ, στέκει σταθεμὸς μαζί καί ἀφετηρία νέα. Τὸ ἀνθρώπινο ὅμως δράμα του θά μᾶς μείνει γιὰ πάντα ἄγνωστο καί μυστηριώδες.

Μ' αὐτὰ τὰ λόγια τὸν θρήνησε ἓνας εὐάριθμος ὄμιλος ἀνθρώπων εὐαίσθητων, πού ὁ θάνατός του τοὺς κατελύπησε, ἐνῶ συνόδευσαν τὸ σκῆνωμά του τὴν 11η πρωΐνῃ τῆς ἐπομένης στὴν τελευταία του κατοικία....

Τέλος τὸ Νοέμβρη τοῦ 1983 πέθαναν ἄλλοι δύο συνάδελφοι, μέλη τῆς Ἑταιρίας Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν ὁ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΑΝΤΩΝΑΤΟΣ, ποιητής. Τὸ πρῶτο του διβλίο τύπωσε τὸ 1958 μέ τὸν τίτλο «Δάκρυα» καί ὁ πεζογράφος ΓΙΩΡΓΟΣ ΛΙΑΚΟΣ, αὐτὸς πέθανε τὸν Αὐγούστο τὸ 1983.

Γράψαμε γιὰ πολλοὺς, οἱ πιὸ πολλοὶ γνωστοὶ καί καλοὶ φίλοι καί ἄνθρωποι. Ἀφήσαμε καί ὅσους δέν ἦρθαν ἐμπρὸς μας. Πόσο ὠραῖο θά ἦταν νά βρισκόταν κάποιος, νεώτερος, νά τὸν συμπληρώσει αὐτὸν τὸν κατάλογο, αὐτὸν τὸν ἀπολογισμό πού μέ μεγάλη δυσφορία ἀλλὰ καί μέ μεγάλη ἀγάπη συνθέτουμε ἐμεῖς χρόνια τώρα ὑπακούοντας στὴν ἐντολὴ τοῦ διευθυντῆ τῆς «Ἑπειρωτικῆς Ἑστίας» καί πού ἡ δημοσιογραφικὴ μας συνείδηση δέν μᾶς ἐπιτρέπει νά μὴν ἀνταποκριθοῦμε. Ὁ λογοτέχνης ὑλοποιεῖ τὰ γεγονότα, τῆς ιδέας, ὅ,τι συνθέτει τὴ ζωὴ κι αὐτὸ κάμαμε στὴ μακριὰ πορεία τοῦ βίου μας. Μερικοὶ ἔχουν νεκρολογηθεῖ στὸ περιοδικὸ πρὶν ἀπὸ τὴ δική μας ἀναφορά, γι' ἄλλους δέν μπορέσαμε νά βροῦμε στοιχεῖα πέρα ἀπὸ τοὺς τίτλους τῶν βιβλίων τους. Ζητοῦμε συγγνώμη καί τὴν ἐπιείκεια γιὰ τυχὸν λάθη.

Γ. Μ. ΠΟΛΙΤΑΡΧΗΣ

Μὲ πρωτοβουλία τῆς Ἑπειρ. Στέγης Γραμμάτων & Τεχνῶν

ΙΔΡΥΘΗΚΕ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΤΩΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΩΝ ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ

Πραγματοποιήθηκε, μέ πρωτοβουλία τῆς Ἑπειρωτικῆς Στέγης Γραμμάτων καί Τεχνῶν, ἡ συνάντηση ἐκπροσώπων τῶν πνευματικῶν σωματείων τῆς ἐλληνικῆς ἐπαρχίας, προκειμένου νά συγκροτηθεῖ ἓνας διεπαρχιακὸς φορέας, πού νά καλύπτει ὀλόκληρο τὸν χῶρο τῆς ἐλληνικῆς ἐπαρχίας (δηλ. ἐκτὸς ἀπ' τὴν Ἀθῆνα, τὸν Πειραιᾶ καί τὴν Θεσσαλονίκη, πού δέν ἔχουν τὰ ἴδια προβλήματα μέ τὴν περιφέρεια).

Ἡ συνάντηση τούτη, πού εἶχε τὴν μορφή τῆς πρώτης ἐκκίνησης γιὰ τὴν καταστατικὴ καταβολὴ τῆς προσπάθειας, ἔγινε στὰ Γιάννινα καί στὴν Ἄρτα, ἔπου, στὸ διήμερο 25 καί 26 Φεβρουαρίου, συζητήθηκε τὸ καταστατικὸ καί ἐκλέχθηκε προσωρινὴ ἐπιτροπὴ, γιὰ νά λάβει νομι-

κὴν ὑπόστασιν, γεγονὸς ποὺ θὰ ὁριοθετηθεῖ, κυριολεκτικῶς, τὴν μοῖρα τῆς πνευματικῆς καὶ πολιτιστικῆς ζωῆς τῆς περιφέρειας. Γιατί, τὸ αἴτημα αὐτό, ποὺ συζητεῖται, ἀπὸ χρόνια καὶ πού, ἀπ' τὸ 1966, ἐτέθη τότε στὸ Α' Πανελλήνιο Λογοτεχνικὸ Συνέδριο Λαρίσης (τὸ ὁποῖο εἶχε ὀργανώσει ὁ Σύνδεσμος Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν Θεσσαλίας), ἀποτέλεσε μόνιμη ἐπιδίωξη ὅλων τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων τῆς ἐπαρχίας.

Ἔτσι, τώρα, ποὺ ἡ κίνησις αὕτη ἀρχίζει νὰ παίρνει σάρκα καὶ ὀστέα, πραγματώνεται ἓνα ὄνειρο, γιὰ μιὰ κατάκτησιν, ποὺ θὰ δώσει νέες διαστάσεις, τὸν ἀγῶνα τῆς ἐπαρχίας νὰ αὐτονομηθεῖ καὶ νὰ δημιουργήσῃ, μὲ τὶς δικῆς ἐπ'αὐτῆς, τίς προϋποθέσεις ἐκείνες ποὺ θὰ κάμουν ἐφικτὴ τὴν ἀποκέντρωση καὶ ποὺ θὰ τὴν διαφυλάξουν ἀπ' τὶς «ἐπιδρομὰς» τῶν ἐξ Ἀθηνῶν ὁρμημένων μεγαλοσχημίων ἢ νεοφῶτιστων. Καί, ἀκόμα, μιὰ τέτοια ὁμοσπονδία, ἐκτὸς ἀπ' τὴν δυνατότητα διεκδίκησης τῆς ὀφειλόμενης κρατικῆς συμπαράστασης, θὰ προσφέρει καὶ τίς καλύτερες δυνατότες ἐγγυήσεις, τόσο γιὰ τὴν διαφύλαξιν τῆς ἐθνικῆς μας φυσιογνωμίας, ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἀξιοποίηση τῶν ἰθαγενῶν πνευματικῶν κεφαλαίων, ποὺ διαθέτει, μαζί μὲ τὴν ἱστορικὴ μνήμη καὶ τὴν παράδοση, ὁ κάθε τόπος.

Μάλιστα, στὴν ἐποχὴ τούτη, ποὺ μετασχηματίζεται ἡ ἀνθρώπινη κλίμακα καὶ ποὺ τὰ μέτρα ἐκφεύγουν ἀπ' τὸν περίγυρο τῆς δεδομένης ἀντίληψης, ἡ ἀξία ποὺ ἔχει ὁ γλωσσὸς κορμὸς τῆς ἐπαρχίας, ὅπου δὲν ἀλλοιωθῆκαν ἢ θρασῇ καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς ἐλληνικότητος, ἡ σύμπηξις ἐνὸς διευρυνένου διεπαρχιακοῦ ὀργάνου συνιστᾷ ἀναντίρητα καὶ ἓνα χρέος ὕψιστης ἐπιταγῆς.

Ἐξ ἄλλου, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, θὰ καταστεῖ δυνατόν νὰ συμμετάσχει ἐνεργᾶ καὶ ἡ Τοπικὴ Αὐτοδιοίκηση, (στὴν εὐθύνῃ τῆς ὁποίας πέφτει τὸ μεγαλύτερο ἔκρος), ἐπ' ὅσον ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπ' τὴν ἐξάρτησιν τοῦ κλεινοῦ ἄστεως, ἀφ' ἐνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου, ἡ αὐτοδύναμη ἀνάπτυξιν θὰ ἔχει ὡς συνέπεια τὴν γέννησιν μιᾶς νέας περιόδου. Γι' αὐτό, παρ' ὅλο ποὺ δὲν ὑπῆρξε στὶς πρώτες ἐπισημάνεις, καμιά ἀνταπόκρισις, οἱ ἐκπρόσωποι τῶν πνευματικῶν σωματείων, ποὺ ἀποφάσισαν αὐτὴν τὴν συνάντησιν, ἦρθαν στὰ Γιάννινα ἰδίαις δαπάναις — καὶ νὰ σκεφετὶ κανεὶς ὅτι, γιὰ ἐκδηλώσεις ἀμφίβουλης ἀπόδοσης, δαπανῶνται ἑκατομμύρια—, ἀποφασισμένοι νὰ κινήσουν αὐτὸν τὸν ποταμὸ, ποὺ θὰ χαράξει τὰ σύνορα τῆς ἐπαρχίας, πολὺ πρὸ πέρα ἀπὸ ἐκεῖ, ὅπου τὰ κράτησε, ὡς τώρα, ἡ περιχαρικομένη φιλοσοφία τῆς πρωτεύουσας.

Ἡ Ἡπειρωτικὴ Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν, κάτω ἀπ' αὐτὰς τίς συνθήκες, περιορίζοντας τίς ἀρχικὰς φιλοδοξίες γιὰ πανελλήνιο συνέδριο (ὅπως εἶχε ξεκινήσει) καί, ὕστερα ἀπὸ συνεννόησιν μὲ ἐκπροσώπους σωματείων ἀπὸ δέκα-δώδεκα νομούς, (ἓνα μονάχα ἀπὸ κάθε νομό), ἀνάλαβε τὴν εὐθύνῃ γιὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς παραπάνω συνάντησης.

Τὸ γεγονὸς αὐτό, ποὺ θὰ εἶναι ἴσως τὸ πρὸ σημαντικὸ γιὰ τὴν μοῖρα τῆς πνευματικῆς ἐπαρχίας, κλείνοντας τὸν κύκλο τῶν συζητήσεων καὶ τῶν προκαταρκτικῶν ἀγῶνων τόσοι πνευματικῶν ἀνθρώπων, ποὺ θητεύουν στὸν χῶρον τῆς ἐπαρχίας, θὰ χαράξει ὅπωςδήποτε τὴν ἀφετηρίαν ἀπ' τὰ μεγάλα κέντρα πρὸς τὸν ἴδιο μας τὸ λαό, θὰ τὸν ὁδηγήσῃ στὶς πραγματικὰς μας ρίζες καὶ ἀκόμα, θὰ στηρίξει τὴν παραπέρα μετὰδασή μας, μέσα στὶς ὑπερεθνικὰς κοινότητες, πάνω στὸ ἔδαφος τῶν δικῶν μας ἀξιών.

Καί, κάτω ἀπὸ τοὺς καλύτερους οἰωνούς, πραγματοποιήθηκε, στὶς 25 καὶ 26 Φεβρουαρίου, ἡ συνάντησις τῶν ἐκπροσώπων, ἀπὸ δέκα νομούς, αὐτῶν ποὺ δυνήθησαν νὰ ἔρθουν, ἰσαριθμῶν πνευματικῶν σωματείων, γιὰ τὴν συγκρότησιν πανελλήνιας ὁμοσπονδίας (αὐτῶν τῶν φορέων) τῆς ἐπαρχίας. Καί, μὲ τὴν θυσία τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, χωρὶς τὴν παραμικρὴ ἀλλυψιν, τόσο ἀπὸ μέρους τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ, ὅσο καὶ ἀπὸ μέρους τῆς τοπικῆς εὐθύνῃς γιὰ ἓνα τέτοιο γεγονός, προχώρησε στὴν ἐπεξεργασία καὶ τὴν ψήφισιν τοῦ καταστατικοῦ, ἰδρύοντας τὴν Ὅμοσπονδία τῶν Πνευματικῶν Σωματείων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαρχίας. Ἔτσι, μὲ τὴν πρωτοβουλία τούτῃ τῆς Ἡπειρωτικῆς Στέγης Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν, ποὺ δίνει μιὰν ἀκόμα πρωτοπορίαν στὴν πνευματικὴ παράδοσιν τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς Ἄρτας, θεμελιώθηκε ἓνα κίνημα, ποὺ θὰ βαρύνει, περισσότερο ἴσως ἀπ' ὅλες τίς ἄλλες «περὶέσεις» καὶ θορυβώδεις ἐκδηλώσεις, στὴν σύγχρονῃ πνευματικῇ ζωῇ τοῦ τόπου μας καὶ πού, στὸ ἐγγὺς μέλλον, θὰ ἐπανατοποθετηθεῖ, σὲ ἄλλες διαστάσεις, τὴν εἰσφορὰ τῆς ἐπαρχίας στὸν ἐθνικὸ μας πολιτισμό. Κρίμα, μονάχα, ποὺ δὲν ἀντιμετωπίστηκε μ' ἐκείνη τὴν ἀρχοντιά καὶ τὴν φιλοξενία, ποὺ ἐπέβαλε ἡ παράδοσις τοῦ τόπου καὶ

τὸ μήνυμα πὸν ἔφεραν, ἀπὸ δέκα νομοῦς τῆς χώρας, οἱ ἐκπρόσωποι τῶν σωματείων, ὅλοι γνωστοὶ πνευματικοὶ ἄνθρωποι, πὸν ξεκίνησαν γι' αὐτὴν τὴν μικρὴ ἀμφικτονία.

Ἡ συνάντησις τούτη, πὸν εἶχε τὴν μορφή καὶ τὴν κρισιμότητα ἐνὸς συνεδρίου, ἀρχισε στὰ Γιάννινα, στὴν αἴθουσα τῆς Ἡπειρωτικῆς Στέγης, τὸν περασμένο Φεβρουάριο καὶ, τόσο γιὰ λόγους διεπαρχιακῆς θεοντολογίας, ὅσο καὶ γιὰ λόγους πτωχείας (δὲν πρέπει νὰ φοβούμεστε τὴ λέξη), συνεχίστηκε στὴν Ἄρτα, μὲ πλούσια κάλυψη τοῦ Μουσικοφιλολογικοῦ Συλλόγου «ΣΚΟΓΤΑΣ», ὅπου καὶ ολοκληρώθηκαν οἱ ἐργασίες της. Σ' αὐτὴν, συμμετείχαν τὰ σωματεία τῆς Ἑταιρείας Θεσσαλικῶν Ἑρευνῶν τοῦ Βόλου (ἀντιπρόεδρος Γιάννης Σακελλίων), τοῦ Συνδέσμου Θεσσαλικῶν Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν τῆς Λάρισας (πρόεδρος Βάσος Καλογιάννης), τοῦ Ἐκδρομικοῦ καὶ Μορφωτικοῦ Ὁμίλου Τρικίων (πρόεδρος Κ. Σταυρόπουλος), τῆς Ἡπειρωτικῆς Στέγης Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν (πρόεδρος Δ. Κόκκινος), τοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Θεσπρωτίας (ἐκπρόσωπος Ν. Βένος), τοῦ Μουσικοφιλολογικοῦ Συλλόγου Λευκάδας «ΟΡΦΕΥΣ» (Α. Θερινός), τοῦ Μουσικοφιλολογικοῦ Συλλόγου Ἄρτας «ΣΚΟΓΦΑΣ» (πρόεδρος Κ. Βάγιας), τοῦ Πνευματικοῦ Κέντρου Δήμου Ἀγρινίου (Θ. Πολίτης), τῆς Ἑταιρείας Φοινικῶν Μελετῶν (πρόεδρος Γ. Κουτσολένης), τῆς Ἑταιρείας Λογοτεχνῶν τῆς Νοτιοδυτικῆς Ἑλλάδος (πρόεδρος Ἀλ. Μαρασλῆς), πολλοὶ ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων, τῆς τέχνης καὶ τῆς διάνοησης, καθὼς καὶ μεγάλος ἀριθμός, μὲ ἐνεργητικὴ συμμετοχή, ἀπ' τὰ Διοικητικὰ Συμβούλια τῶν σωματείων. Καί, μὲ Προεδρεῖο ἀπ' τοὺς Βάσο Καλογιάννη, Εὐστράτιο Πατσάλια (ἀπ' τὴν ἀντιπροσωπεῖα τοῦ «ΣΚΟΓΦΑ») καὶ Γιάννη Σακελλίωνα, πὸν ἐπικουροῦμενοι, στὴν γραμματεία, ἀπ' τοὺς Χρ. Σκανδάλη (Ἡπειρ. Στέγη) καὶ Κ. Νικολάου («ΣΚΟΓΦΑΣ»), ἡ συνάντησις ἔδωσε τοὺς ἀναμενόμενους καρπούς, κάνοντας πραγματικότητά τὴν Ὁμοσπονδία τῶν Πνευματικῶν Σωματείων τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαρχίας. Ἀκόμα, ἐκλέχτηκε ἡ Προσωρινὴ Διοικοῦσα Ἐπιτροπή, πὸν ἀποτελέστηκε ἀπ' τοὺς Δ. Κόκκينو, Κ. Βάγια, Ἀλέκο Μαρασλή, Α. Θερινὸ καὶ Κ. Σταυρόπουλο, ὁρίστηκαν τὰ Γιάννινα ὡς προσωρινὴ ἔδρα καὶ ἀποφασίστηκε, γιὰ τὸ φθινόπωρο, ἡ σύγκλησις τῆς πρώτης Γενικῆς Συνέλευσης τῆς Ὁμοσπονδίας, μὲ μεγάλη διεύρυνσι καὶ ἀπὸ ἐγγραφὰς ἄλλων σωματείων ἀπὸ ὁλόκληρὴ τὴν Ἑλλάδα (ἡ χώρα διαίρεθηκε σὲ πέντε περιφέρειες), πὸν θὰ πάρει τὴν ἔκτασι καὶ τὴν μορφή πανελληνίου συνεδρίου.

Κάτω ἀπ' αὐτὲς τίς συνθήκες καὶ μέσα σ' ἓνα κλίμα ἀδελφικῆς συνεργασίας, οἱ ἐκπρόσωποι τῶν σωματείων, καθὼς καὶ ὅσοι ἔλαβον μέρος σ' αὐτὸ τὸ διήμερο, ξεκίνησαν ἕναν ἀγῶνα τῆς ἐλληνικῆς ἐπαρχίας, πὸν θὰ πρέπει νὰ τὸν θεωρήσουμε, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι πὸν θητεύουμε στὸν αἰχμηρὸ χῶρο της, ὡς τὸ μεγαλύτερο χρέος ἀπέναντι στὸν τόπο καὶ στὸν λαὸ μας. Τὸ πρῶτο καὶ κρίσιμο βήμα ἔγινε, μὲ τὴν καλύτερη δυνατὴν ὑπόσχεσι, γιὰ νὰ κάνουμε τὴν ἐπαρχία αὐτοδύναμη, ἀνεξάρτητη καί, πρὸ παντός, θεματοφύλακα τῶν ἀξιών μας.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΡΕΛΛΗ

Ἀπ' ὅ,τι ξέρουμε τὸ Μουσεῖο Βρέλλη εἶναι τὸ πρῶτο Μουσεῖο κέρινων ὁμοιωμάτων στὴ χώρα μας. Κι εἶναι πράγματι ἄξιοι κάθε ἐπαίνου οἱ ἀδερφοὶ Βρέλλη, πὸν μὲ πρωτεργάτη κι ἐμπνευστὴ τὸν Παῦλο Βρέλλη (γνωστὸ στὴν Ἡπειρο μὰ καὶ στὸ πανελλήνιο γλύπτη καὶ ζωγράφο) ἀπετόλμησαν τὴ δημιουργία τοῦ ὡραίου τούτου μουσείου τῶν Ἰωαννίνων. Γιατί, βέβαια, δὲν εἶναι καθόλου εὐκόλο νὰ κάνει κανεὶς πράξι μιὰ τέτοια θαύμασια ἰδέα. Οἱ δυσκολίες πὸν εἶχαν ν' ἀντιμετωπίσουν γιὰ νὰ φέρουν στὸ φῶς ἐτούτο τὸ μοναδικὸ ντοκουμέντο Τέχνης καὶ ὁμορφιάς οὔτε λίγες ὑπῆρξαν οὔτε ἀσήμαντες. Ὡστόσο, ὅλα ξεπεράστηκαν μὲ τὴν ὑπομονή, τὴ θυσία — συχνά — καὶ τὴ δύναμι τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν τέχνη καὶ τὸν τόπο της, πὸν ἔτρεφεν ὅλη ἡ οἰκογένεια Βρέλλη. Καὶ τώρα, καθὼς

ἀπὸ μερικὰ χρόνια εἶναι ἔτοιμο τὸ ἐξαίρετο τοῦτο μουσεῖο, μπορεῖ κανεὶς νὰ θαυμάσει ὅλες αὐτὲς τὶς ὥραιες φιγούρες, τὶς στημένες μὲ σπάνιο καλλιτεχνικὸ γούστο μέσα στὸν περιορισμένο χώρο, ἱστορικὲς προσωπικότητες τῆς Ἡπείρου, φτιαγμένες ἀπὸ ἀτόφιο κερί ἀπὸ τὸ χέρι ἐνὸς καθαροῦ καλλιτέχνη, τοῦ Παύλου Βρέλλη.

Γιὰ νὰ πάει κανεὶς ἐκεῖ πρέπει νὰ πάρει ἀπὸ τὰ Γιάννινα τὴν ἀστική συγκοινωνία (λεωφορεῖα πρὸς «Μουζακαίους»). Τὸ μουσεῖο θὰ τὸ βρεῖ λίγα χιλιόμετρα ἀπ' τὴν πόλη, πάνω σὲ μιὰ βίλλα, στὴν ἀρχὴ τοῦ χωριοῦ Μουζακαίοι. Εἶναι ἓνα μικρὸ ἀλλὰ κομψὸ παραδοσιακὸ κτίριο μὲ τέσσερις ἐκθετήριες αἴθουσες, προβλέπεται ὅμως — καθὼς μᾶς εἶπεν ὁ κ. Βρέλλης — οἱ αἴθουσες νὰ γίνουν δέκα μὲ τὴ μεγάλη ἐπέκταση τοῦ σημερινοῦ μικροῦ οἰκήματος. Ἄς ἐλπίσουμε πὼς τοῦτο δὲ θ' ἀργήσει. Γιατὶ στὶς καινούργιες τοῦτες αἴθουσες θὰ ἐκτεθοῦν ἐξήντα περίπου ἀκόμα κέρινες μορφές, προσωπικότητες τοῦ ἡπειρωτικοῦ, κυρίως, παρελθόντος, ἀλλὰ μὲ πανελλήνια ἀκτινοβολία (τουλάχιστον), ποὺ ἔδρασαν καὶ διέπρεψαν στὶς περιοχὲς τῆς Τέχνης, τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν ἐθνικῶν ἀγώνων. Στὸ σημερινὸ μουσεῖο οἱ αἴθουσες, καθὼς εἶπαμε, εἶναι τέσσερις. Ἡ μία, πλασιωμένη μ' ἓνα ντεκόρ, πράγματι ὑποβλητικὸ, ποὺ ἀρχίζει ἀπὸνα διάδρομο πρὶν μποῦμε στὴν αἴθουσα καὶ ὁ ὁποῖος κατεβαίνει σ' αὐτὴ ἀπὸ μιὰ ἰσόγεια στενὴ σκάλα, μᾶς παρουσιάζει τὸ περίφημο «κρυφὸ σκολειὸ» τῆς τουρκοκρατίας. Οἱ φιγούρες, φυσικώτατες, πλασμένες κατὰ τρόπο λεπτομερειακὰ νατουραλιστικῶς, ζωντανές, ἀληθοφανεῖς, δὲν ἔχουν καὶ πολλὰ νὰ ζηλέψουν σὲ ποιότητα τουλάχιστον ἀπὸ τὸ περίφημο μουσεῖο τῆς Μαντὰμ Τισὼ στὸ Λονδίνο. Κι' ὅλα αὐτά, καθὼς εἶπαμε, δεμένα μ' ἓναν περίγυρο προσεχτικὰ ἐπιμελημένο καὶ ταιριασμένο μὲ τὸ ὅλο θέμα, ποὺ παρουσιάζουν. Οἱ ἄλλες αἴθουσες βρίσκονται πάνω ἀπὸ τούτη, στὸ ἰσόγειο πλέον κι εἶναι, καθὼς κι ἡ πρώτη, ὠραιότατες σὲ ἐκθέματα, ἂν καὶ ἐδῶ ἓνας χώρος κάπως πιο μεγαλύτερος, θὰ ἐπέτρεπε μιὰν ἀκόμη καλύτερη τοποθέτηση στὴν αἴθουσα τῶν πραγματικὰ ἐκπληκτικῶν ἀνθρώπων κέρινων ὁμοιωμάτων, ποὺ παρουσιάζει. Γι' αὐτό, τὸ γρηγορότερο τελείωμα τοῦ νέου Μουσείου Βρέλλη, ποὺ ὅλοι εὐχόμεσθε νὰ μὴν ἀργήσει, γιὰ τὸ καλὸ ὅχι μόνο τῆς πόλης μας μὰ καὶ τῆς σημερινῆς ἐλληνικῆς Τέχνης, θὰ λύσει — ἐλπίζουμε — παρόμοια σὰν καὶ τοῦτο προβλήματα καὶ θὰ δώσει σ' ὁλόκληρο τὸ ἐλληνικὸ κοινὸ, μὰ καὶ στοὺς ξένους, ποὺ ἐπισκέπτονται ὅλο καὶ πιο συχνὰ τὴν Ἡπειρο, τὴν εὐκαιρία νὰ χαροῦν — τελειωμένο πλέον καὶ συμπληρωμένο — τὸ μοναδικὸ μουσεῖο κέρινων μορφῶν τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου.

Β. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΑΝΟΙΧΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΗΜΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ τρέχοντα χρόνου, λειτουργεῖ στὴν πόλη μας τὸ Ἐλεῦθερο Ἀνοικτὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Δήμου Ἰωαννινῶν, ποὺ ξεκίνησε, κάτω ἀπ' τοὺς καλύτερους δυνατοὺς οἰωνούς, μ' ἓναν κύκλο μαθημάτων καὶ διμηνητῶν ὑψηλῆς πανεπιστημιακῆς κλάσης, καλύπτοντας ἓνα εὐρύτερο φάσμα θεμάτων, ποὺ ἀνταποκρίνεται τόσο στὰ σύγχρονα δεδομένα τῆς ἐπιστημονικῆς θεώρησης, ὅσο καὶ στὴν μεγάλη πνευματικὴ παράδοση τοῦ τόπου μας. Τὸ γεγονός αὐτό, ποὺ συμπληρώνει τὴν γενικώτερη ὑποδομὴ τῆς μορφωτικῆς, πνευματικῆς, ἐπιστημονικῆς καὶ πολιτιστικῆς κίνησης τῶν Ἰωαννινῶν, ἀποτελεῖ πράγματι μιὰ πολυσήμαντη κατάρκτηση τῆς Δημοτικῆς Ἀρχῆς, ποὺ ἀνοίξε νέους ὁρίζοντες, πέρα ἀπ' τὴν πεπατημένη, δημιουργώντας ἔτσι ἓνα διευρυμένο πεδίο προσιτῆς συμμετοχῆς τοῦ λαοῦ στὸν χώρο τῆς γνώσης καὶ τῶν προβληματισμῶν. Μάλιστα, ἂν κρίνουμε ἀπ' τὴν ἀθρόα προσέλευση καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ, μποροῦμε νὰ ποῦμε, πὼς ἡ προσφορά αὐτῆς τοῦ Δήμου Ἰωαννινῶν εἶναι ἀπ' τὶς πιο σημαντικὲς πράξεις ποὺ θὰ μπορούσε νὰ κάμει. Γι' αὐτό, ἐκεῖνο ποὺ εἶχε κανεὶς νὰ προσθέσει, ἐκτὸς ἀπ' τὴν εὐθύνη

όλων μας για την στήριξη και την παραπέρα ανάπτυξη του 'Ανοιχτού Πανεπιστημίου 'Ιωαννίνων, είναι ή ελπίς και για κάποιο άνοιγμα των προσκαλούμενων διημιτών, έξω από την κατηγορία των πανεπιστημιακών δασκάλων, πράγμα που θα έδινε μια ιδιαίτερη φυσιογνωμία, ενώ θα το έδανε καλύτερα με τους έξωπανεπιστημιακούς φορείς και τα πνευματικά κεφάλαια που συνθέτουν την πολιτιστική κίνηση της ζωής του τόπου μας και γενικότερα της ελληνικής επαρχίας. Μια πρώτη ιδεοδότηση που ίσως να είναι πολύ χρήσιμη.

“ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ,”

‘Ο Ραδιοφωνικός Σταθμός 'Ιωαννίνων καθιέρωσε κάθε 15 μέρες μια πρότυπη έκπομπή, τις «Λογοτεχνικές 'Επιλογές», που γράφει κι επιμελείται ο γνωστός 'Ηπειρώτης λογοτέχνης (ποιητής, πεζογράφος, κριτικός και διανοούμενος) Γ. Μ. Οικονόμου. 'Η έκπομπή αυτή που ξεχωρίζει τόσο για την ύψηλη ποιότητα, όσο και για την αυστηρότητα των κριτηρίων του συντάκτη της, αποτελεί μια πραγματική κατάκτηση της επαρχίας, που θέτει κυριολεκτικά νέα μέτρα για ολόκληρη την ραδιοφωνία και τηλεόραση της πατρίδας μας, δεδομένου ότι ή στάθμη της κριτικής απότιμησης και ή αντικειμενικότητα της αξιολόγησης είναι πέρ' απ' την συνηθισμένη ελληνική κλίμακα. Γιατί, έκτος απ' την αίσθητική πληρότητα και την καλλιτεχνική δομή των κειμένων της, κρατεί μια όραση βάθους, εκπληκτικής ποιοτικής θερμής και, με διευρύνσεις έσωτερικής θεώρησης, δημιουργεί ανυποψίαστες διστάσεις λογοτεχνικής αναφοράς, πράγμα που συνιστά, γενικότερα, αληθινή προσφορά και υπόδειγμα για την ποιότητα της ραδιοφωνίας μας. Γι' αυτό, θα έπρεπε, όπως γράψαμε και για την άλλη, εξέισο θαυμάσια, έκπομπή του Ραδιοφωνικού Σταθμού Μεσολογγίου «Λογοτεχνικά Τέταρτα», που έχει στην ευθύνη του ό 'Αγρινιώτης λογοτέχνης Θ. Πολίτης, να την προσέξουν ιδιαίτερα, οί αρμόδιοι και να φροντίσουν για την αναμετάδοσή τους, σε μεγαλύτερο βεληκεές έμβέλεια. Διότι, όταν κατατρίβονται με τετριμμένες συνεντεύξεις, ανέκδοτα «άστέρων» και διηγήσεις χθαμαλής «κουλούρας», είναι κρίμα να χάνονται τέτοιες εύκαιρίες, που θα μπορούσαν να δώσουν ζωντανές άρτηρίες για κάποιαν άποπαγίδευση απ' την λιμνάζουσα συνήθως ρηχότητα σ' αυτόν τον χώρο. Καί, τέλος, να ανταποκριθούν στις αναζητήσεις, έξω απ' τις ανάπηρες κινήσεις πολλών αυτόκλητων άγνώστων, που έχει ή εποχή τούτη των διαψεύσεων και των προσδοκιών του συγχρόνου ανθρώπου.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΒΡΑΒΕΙΑ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

‘Ανάμεσα σ' αυτούς που βραβεύτηκαν, κατά την πανηγυρική συνεδρία της 31ης Δεκεμβρίου 1983, απ' την 'Ακαδημία 'Αθηνών, υπάρχουν πολλοί 'Ηπειρώτες, συνεργάτες και στενοί φίλοι της «'Ηπειρωτικής 'Εστίας». Το γεγονός αυτό, που τιμάει τόσο τον τόπο μας, όσο και τον κύκλο του περιοδικού, ικανοποίησε ιδιαίτερα τον πνευματικό κόσμο, καθ' όσον οί βραβευθέντες, έκτος απ' τη θητεία τους στα γράμματα, κρατούν κι έναν ξεχωριστό δεσμό με την προσπάθειά μας. Γι' αυτό, συμμετέχοντας στην δίκαιη τούτη αναγνώριση της προσφοράς τους, χαιρετίζουμε την στέψη τους και, με όλη την θερμή της ψυχής μας, τους συγχαίρουμε, εύχόμενοι να κατακτήσουν και νέες διακρίσεις. Καί, πιδ συγκεκριμένα, θα θέλαμε να αναφερθούμε ονομαστικά, στον ποιητή Σαράντο Παυλέα, παλιό και διακεκριμένο συνεργάτη μας, που τιμήθηκε με βραβείο για τδ ειέλιό του: «Τ' όνομά μας ήταν ένοχή», στον 'Ηπειρώτη φίλο και συγγραφέα Γεώργιο Πλατάρη, που βραβεύτηκε για τδ θαυμάσιο έργο του «Κώδικας χώρας Μετζόδου των έτων 1708—

1907», στον Ήπειρώτη λογοτέχνη, φίλο και συνεργάτη της «Ήπειρωτικής Έστιας» Βασίλη Μάκη, που κατέκτησε το «Έπαθλο Άδαμαντίου Κοραή» με το έργο του: «Πολιτικές ιδέες του Κοραή», στον Ήπειρώτη συγγραφέα, φίλο και παλιό συνεργάτη μας Νίκο Κοσμά, που βραβεύτηκε για το πολυεδρικό συγγραφικό του έργο και στην Γιολάντα Πατεράκη, που τιμήθηκε με το Βραβείο Οδράνη, για την μεγάλη προσφορά της στην παιδική λογοτεχνία. Άκόμα, σημειώνουμε την βράδευση, με το Χαλκό Μετάλλιο της 'Ακαδημίας, του γνωστού ήθοποιου, σκηνοθέτη, ποιητή και συγγραφέα Θάνου Κωτσόπουλου, του πεζογράφου Κώστα Κηλατζή και του ποιητή Νίκου Καρύδη, για την κατάκτηση των αντίστοιχων Βραβείων Οδράνη, καθώς και το «Ήπειρωτικό Συγέσμου», που πήρε το Χαλκό Μετάλλιο της 'Ακαδημίας για τα 100 χρόνια λειτουργίας του και της Τρικαλινής Μαρίας Κλιάφα, για το βιβλίο της: «Θεσσαλία 1881—1981».

Η ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΣΤΕΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ

Στο πρώτο τρίμηνο του 1984, η Ήπειρωτική Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών, εκτός απ' τις πνευματικές και καλλιτεχνικές συναντήσεις, πραγματοποίησε και τις παρακάτω αξιόλογες εκδηλώσεις, που συγκέντρωσαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον:

Διάλεξη του Κώστα Νικολαΐδη, αντιπροέδρου της και γνωστού λογοτέχνη, με θέμα την ποίηση του Κ. Καβάφη και την αξία της για την εποχή μας, που έγινε στις 12 Ιανουαρίου, στην Αΐθουσα Τέχνης.

Όμαδική Έκθεση Ζωγραφικής των μελών της Στέγης, στην δική της Αΐθουσα, που παρουσίασε ξεχωριστό ενδιαφέρον, δίνοντας μιάν αντιπροσωπευτική εικόνα τόσο του δυναμικού, σ' αυτόν τον τομέα, όσο και της στάθμης ποιότητας των καλλιτεχνών που έλαβαν μέρος σ' αυτήν.

Τιμητική εκδήλωση, αφιερωμένη στην μνήμη του μέλους της Στέγης, γνωστού δρειβάτου και καλλιτέχνη φωτογράφου Άποστόλου Βερτόδουλου, με ειδική όμιλία της φιλόλογου Μαίρης Κωστή, που πρόβαλε, με ειδική αξιολόγηση, έγχρωμες διαφάνειες (σλάϊτς) απ' το μεγάλο και θαυμάσιο φωτογραφικό αρχείο του αλησμόνητου καλλιτέχνη φωτογράφου και Ήπειρώτη δρειβάτη.

Στις 25 Μαρτίου, επίσης, η γνωστή Γιαννιώτισσα λογοτέχνιδα, λαογράφος και ιδρύτρια του Λαογραφικού Όμιλου «Κρυστάλλης» Έρμηνεία Φωτιάδου, μέλος της Στέγης, έδωσε διάλεξη με θέμα: «Ζαγόρι - 46 πολιτισμένα χωριά», που σημείωσε λαμπρή επιτυχία.

Ειδικότερα, στις 25 Φεβρουαρίου πραγματοποιήθηκε στην Αΐθουσα της Στέγης η Συνάντηση των Έκπροσώπων των Πνευματικών Σωματείων από 11 νομούς της χώρας (σχετικά, γράφουμε, σε άλλο σημείωμα, πιδ έκτεταμένα), όπου έγινε και η πανηγυρική έναρξη του συνεδρίου για την ίδρυση της Ομοσπονδίας Πνευματικών Σωματείων της Έλληνικής Έπαρχίας. Την πρωτοβουλία, γι' αυτό το μεγάλο γεγονός στην ζωή της πνευματικής έπαρχίας, ως γνωστόν, την είχε η Ήπειρωτική Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών, αναλαμβάνοντας, μαζί με την εύθυνη, κι' έναν ρόλο διεπαρχιακής οντότητας, σε πανελλήνια κλίμακα. Η ιστορική, πράγματι, τούτη συνάντηση, που θα μείνει ως όριοθεσία στους αγώνες της ελληνικής έπαρχίας για την πνευματική αποκέντρωση και την αυτόνομησή της, ολοκληρώθηκε, την άλλη μέρα, στην Άρτα, με την φιλοξενία του Μουσικοφιλολογικού Συλλόγου «Σκουφάς» (απ' τα λαμπρότερα προπύργια και τις μεγαλύτερες φωτεινές επάλξεις της έπαρχίας).

Έν τούτοις, πρέπει να σημειωθεί, ότι, για όλ' αυτά, δυστυχώς, δέν υπήρξε καμμία δόθηεια προς την Στέγη, παρὰ τις έπανειλημμένες έννημερώσεις και την επισήμανση της εϑύνης, που έχει, έν προκειμένω, ή κρατική αντίληψη. Έτσι, δυστυχώς, παρ' όλο που υπάρχουν οί διακηρύξεις για πολιτιστική και πνευματική αποκέντρωση και παρ' όλο που δαπανώνται, σε εκδηλώσεις άμφιβόλου αξίας όλόκληρα έκαστομύρια, οί προσπάθειες σάν

αυτές, αφήνονται ένετελώς ακάλυπτες, πράγα που υποχρέωσε και τους συνέδρους της παραπάνω συνάντησης να πραγματοποιήσουν αυτόν τον έθλο ιδίαις διαπάαις. Τούλάχιστον, είναι θλιβερό φαινόμενο, που προσδιορίζει και την αντίληψη των αρμοδίων, σχετικά άπέναντι στην πνευματική έπαρχία.

ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΥ

Η «Ήπειρωτική Έστία» Θεσσαλονίκης, που, ως γνωστόν, αποτελεί ένα θαυμάσιο πνευματικό κέντρο στην συμπρωτεύουσα, οργάνωσε, την 1η Φεβρουαρίου, εκδήλωση για την επέτειο της θυσίας του ποιητή Λορέντζου Μαβίλη, ή οποία έσημείωσε εξααιρετική έπιτυχία. Όμιλητής είταν ο Δημοσθ. Κόκκινος, που μίλησε με θέμα: «Λορέντζος Μαβίλης, ο άρματωμένος ποιητής», σ' ένα πολυπληθές και ύψηλης στάθμης άκροατήριο, δίνοντας μιá λαμπρή παρουσία της έπαρχίας και άποτιόντας τον όφειλόμενο φόρο στον ήρωα του Δρίσκου, πράγμα που εκτιμήθηκε ιδιαίτερα άπ' τους πνευματικούς ανθρώπους της Θεσσαλονίκης. Μάλιστα, ή εκδήλωση αυτή, που συγκέντρωσεν, εκτός άπ' τους έκατοντάδες Ήπειρωτών, και κορυφαία όνόματα ανθρώπων των γραμμάτων και των τεχνών, υπήρξε, σνν τοίς άλλοις, και μιá ευκαιρία έπαφής, γνωριμίας και στενότερης σύνδεσης με την Ήπειρωτική Έστία Θεσσαλονίκης, ή οποία έχει ένα πολυσχιδές πνευματικό και πολιτιστικό έργο. Πρέπει να σημειωθεί, άκόμα, ότι ή θραστική αυτή ήπειρωτική οργάνωση, που προσδρεύεται άπ' τον δικηγόρο και Δημοτικό Σύμβουλο Θεσσαλονίκης κ. Γαβριήλ Μιχαήλ, στεγάζεται σέ ιδιόκτητον όροφο, διευθετημένον με παραδοσιακή διακόσμηση, και, εκτός άπ' την αίθουσα εκδηλώσεων, την βιβλιοθήκη, τά γραφεία και τίς έγκαταστάσεις για την λειτουργία της γενικά, εκδίδει: τό περιοδικό «Ήπειρος» και διατηρεί, με όμίλους νέων, όμάδες χορευτικών συγχροτημάτων, προσφέροντας, στους συμπατριώτες μας της Θεσσαλονίκης, μιá πραγματική ήπειρωτική στέγη κι' ένα ζεστό κλίμα, τόσο άπαραίτητα για την έποχή μας.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΥ ΚΑΙ ΓΙΑΝΝΗ ΣΑΚΕΛΛΙΩΝΑ

Στίς 7 Μαρτίου, οί λογοτέχνες Δημοσθ. Κόκκινος και Γιάννης Σακελλίων, προσκεκλημένοι άπ' την Έθνική Έταιρεία Έλλήνων Λογοτεχνών, μίλησαν στην Άθήνα.

Οί δύο όμιλίες της έπαρχίας, που έντυπωσίασαν τόσο για την ποιότητα όσο και για την παρρησία των λόγων τους, πραγματοποιήθηκαν στην Αΐθουσα Άνταποκριτών Ξένου Τύπου και είχαν ως αντικείμενο την παρουσία της έλληνικής πνευματικής έπαρχίας στόν σύγχρονο έθνικό μας πολιτισμό. Μάλιστα, πολλοί άπ' τους ανθρώπους των γραμμάτων, τους διανοούμενους και άκαδημαϊκούς, που τίς παρακολούθησαν, έκφράστηκαν με ένθουσιασμό και ιδιαίτερη έκτίμηση για την όντότητα της περιφέρειας, που έδωσε μιá καινούργια φωνή κι' έφερεν ένα νέο μήνυμα, πράγμα που χαρακτηρίστηκε ως αξιοσημείωτο γεγονός. Άκόμα, πρέπει να σημειωθεί ότι, τόσον ο Δ. Κόκκινος, όσο και ο Γιάννης Σακελλίων, κατήγγειλαν την παρακμή των περιχαρακωμένων κέντρων της πρωτεύουσας, διαμαρτυρήθηκαν για την έπιδρομή των έξ Άθηνών ποικιλωνύμων «κουλτουριά-ρηδων» και, παρουσιάζοντας τίς έπάλξεις και τους άγώνες της πνευματικής έπαρχίας, τόνισαν την ανάγκη της πραγματικής άποκέντρωσης και της πνευματικής άυτονομίας της περιφέρειας. Ειδικότερα, εκτός άπ' την ευρύτερη άναφορά της προσφοράς της έπαρχίας στην έθνική μας φυσιογνωμία και στην άποθησαύριση των άξιών του λαού μας, υπέδειξαν και συγκεκριμένα μέτρα, καλώντας την κρατική αντίληψη να άναλάβει τίς εϋθύνες που την βαρύνουν, για να κρατήσουμε την έθνολογική μας όντότητα άνάμεσα στους σύγχρονους λαούς.

Η ΕΠΑΡΧΙΑ ΕΞΩ ΑΠ' ΤΑ ΣΥΝΟΡΑ

Τὸ θεατρικὸ ἔργο τοῦ Δημοσθ. Κόκκινου «ΑΘΥΣΒΙΤΣ», ποὺ κέρδισε τὸ III PRIX AVEC DIPLOME DE MEDAILLE D' ARGENT DE LA VILLE DE BORDEAUX στὸν Διεθνῆ Διαγωνισμό Γραμμάτων Arts et Letters τῆς Γαλλίας, κυκλοφόρησε, μὲ πολλὴ ἐπιτυχία, ἀπ' τὸν ἐκδοτικὸ οἶκο LA Pensee Universelle τῶν Παρισίων, σὲ μετάφραση τοῦ γνωστοῦ ἐλληνιστῆ καὶ θερμοῦ φιλέλληνα ROLAND HIBON, καθηγητοῦ τοῦ πανεπιστημίου τῆς AVIGNON.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ

ΑΝΑΓΚΑΙΑ ΕΞΗΓΗΣΗ

Ἡ καθυστέρηση τῆς κυκλοφορίας τῆς «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ» ὀφείλεται σὲ μεγάλες οἰκονομικὲς δυσκολίες, ποὺ καθιστοῦν προβληματικὴ, ὄχι μονάχα τὴν κανονικὴ ἔκδοση, ἀλλὰ καὶ τὴν παραπέρα συνέχιση τῆς τριαντατριάχρονης πορείας τῆς. Γιατί, προσπαθώντας νὰ ἰσορροπήσουμε, μόνοι καὶ ἀδοήθητοι, πάνω σ' ἓνα τεντωμένο σκοινί, ἀντιμετωπίζουμεν ἓνα βάρος πραγματικὰ δυσβάσταχτο. Γι' αὐτό, ζητοῦμε τὴν κατανόηση τῶν συνδρομητῶν καὶ τῶν ἀναγνωστῶν, ἐλπίζοντας ὅτι δὲν θὰ ὑποκύψουμε, παρ' ὅλο ποὺ κρατοῦμε, στοὺς ραγισμένους ὤμους μας, ἓνα ὀλόκληρο βουνό. Κι' αὐτά, καθ' ὃν χρόνον τὸ αἶτημα γιὰ τὴν περιλάλητη ἀποκέντρωση καὶ τὴν πολιτιστικὴ ἀνάπτυξη τῆς ἐπαρχίας, ἐν χορδαῖς καὶ τυμπάνοις, κατακλύζει τὶς πόλεις, τὰ χωριὰ καὶ τοὺς μικροὺς οἰκισμοὺς τῆς πατρίδας μας. Κρίμα!

ΑΝΘΟΛΟΓΗΣΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΑ ΙΤΑΛΙΚΑ

Γνωστὸς Ἐκδοτικὸς Ὄργανισμός τῆς Ἰταλίας πῆρε τὴν πρωτοβουλία νὰ δημοσιεύσει μιὰ Συλλογὴ στίχων «Ἑλλήνων Ποιητῶν τῆς Γενιᾶς τοῦ Μεταπολέμου» μὲ τὸν τίτλο LO SFECCHIO (Ο ΚΑΘΡΕΠΤΗΣ).

Πρόκειται γιὰ μιὰ προσπάθεια ποὺ ἔχει σὰν σκοπὸ νὰ γνωρίσει στὸ ἰταλικὸ κοινὸ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἐλληνικῆς ποίησης καὶ τὴν συμμετοχὴ σ' αὐτὴν ἐκεῖνων τῶν ποιητῶν ποὺ (ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ ἢ δυὸ περιπτώσεις) εἶναι παντελῶς ἄγνωστοι στὸ λαὸ τῆς Ἰταλίας παρόλο ποὺ ὑπάρχουν ἀξιόλογα στοιχεῖα στὴν ποίησή τους.

Εἶναι μιὰ ἐνέργεια ποὺ συμβάλλει στὴ σύσφιξη τῶν φιλικῶν δεσμῶν μεταξύ τῶν δυὸ λαῶν τόσοι ὅμοιων σὲ χαρακτῆρα, νοοτροπία, ἔκφραση καὶ εἰρηνικὲς ἐπιδιώξεις.

Ἀπὸ τὴν πλευρὰ αὐτὴ θὰ πρέπει νὰ χαιρετιστεῖ καὶ νὰ θεωρηθεῖ σὰν πραγματικὰ μνημειώδες ἔργο ἄξιον προσοχῆς. Ὁ Ἐκδοτικὸς Ὄργανισμός, σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ ἐλληνικὸ μέρος τῆς ἐργασίας, ἀνάθεσε τὴν ἐπιμέλεια στὸν συμπατριώτη μας ποιητὴ καὶ συνεργάτη τῆς «Η.Ε.» Νίκο Μπλέτα Δούκαρη.

Ι. ΟΡΟΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ

1. Θέμα ἐλεύθερο.

2. Κάθε ποιητὴς μπορεῖ νὰ καταλάβει μὲ τὸ κείμενο ἀπὸ 1 ἕως 10 σελίδες, μὲ ἓνα ἢ περισσότερα ποιήματά του. Ἡ κάθε σελίδα θὰ περιέχει ὄχι περισσότερους ἀπὸ 36 στίχους καὶ σὰν τέτοιοι θὰ ὑπολογίζονται ὁ τίτλος τοῦ ποιήματος καὶ τὰ μεσοδιαστήματα.

3. Τὰ ποιήματα, δαχτυλογραφημένα ἢ καθαρογραμμένα μὲ τὸ χέρι, θὰ εἶναι σὰ ἐλληνικὰ καὶ μόνο. Ἡ μετάφραση θὰ γίνῃ μὲ τὴν εὐθύνη τοῦ Ἐκδότη.

4. Βιογραφικό σημείωμα, μέχρι δέκα άρθρες, υπολογιζόμενες στους 36 στίχους της πρώτης σελίδας.

5. Δεν απαιτείται καμιά οικονομική συμμετοχή (επιβάρυνση) από την πλευρά του ποιητή, στα έξοδα έκδοσης, μόνον ή παραγγελία (ρεξερθάρια) τριών αντίτυπων για κάθε καταλαμβάνόμενη σελίδα, π.χ.: σελ. 1 X 3 έν ελφ διβλία 3, σελ. 2 X 3 έν ελφ διβλία 6 κ.ο.κ.

6. Τα κείμενα θα στέλνεται: NIKOS BLETAS DUCARIS
VIA MARIO MUSOLESI 16
40138 BOLOGNA - ITALIA

7. Τα κείμενα θα υποβληθούν στη μελέτη υπεύθυνης Επιτροπής που θα αποφανθεί αν είναι δημοσιεύσιμα (δεν αντιδρούν στους νόμους της Ιταλικής Δημοκρατίας κλπ.).

8. Όταν τα κείμενα έγκριθούν τότε και μόνο ο Έκδοτικός Όργανισμός θα αποστείλει στον ποιητή κατευθείαν επιστολή και θα το ανακοινώνει Επωνυμία, Διεύθυνση κι άλλες λεπτομέρειες που αφορούν σχήμα, σελίδες του τόμου, ποιότητα χαρτιού κλπ.

9. Κι' ο ποιητής, με τη σειρά του, τότε και μόνο, θα αποστείλει στον Έκδοτικό Όργανισμό κατευθείαν:

α) Υπεύθυνη Δήλωση ότι η έργασία είναι δική του, ελεύθερη από κάθε επιβάρυνση ή δικαιώματα τρίτων και ότι δίνει την συγκατάθεσή του στον Ιταλικόν Έκδοτικόν Όργανισμό να την δημοσιεύσει, χωρίς καμμία αντίρρηση ή απαίτηση (κοπυράϊτ). Η Υπεύθυνη Δήλωση θα στείλει, τυπωμένη Ιταλικά κι' έτοιμη για υπογραφή στον ποιητή.

β) Τον αριθμό των επί πλέον αντίτυπων που θέλει να παραγγείλει.

γ) Μία προκαταβολή 2.000 λιρετών (έκατο δραχμές περίπου) για κάθε αντίτυπο που παράγγειλε.

II. ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΤΟΥ ΙΤΑΛΙΚΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ

1. Θα αποστείλει το διβλίο στα μέσα μαζικής πληροφόρησης (τηλέοραση, ραδιόφωνο, τύπο κλπ.) για να γίνουν αναγγελίες και κριτικές.

2. Θα διοργανώσει εκδηλώσεις παρουσίασης του έργου στο κοινό από προσωπικότητες των γραμμάτων και της τέχνης.

3. Έφσον ο ποιητής δώσει την έγγραφη συγκατάθεσή του, θα γνωστοποιήσει όνομα και διεύθυνση στις έκδοτικές επιχειρήσεις που ενδιαχόμενος προτίθενται να δημοσιεύσουν τα έργα του στην Ιταλία ή σ' άλλη χώρα.

4. Ειδική Κριτική Επιτροπή θα απονείμει Α, Β, Γ βραβεία στα τρία καλύτερα ποιήματα. Τα βραβεία θα δοθούν σε γιορτή που θα γίνει στην Ιταλία.

5. Ένα τουλάχιστον αντίτυπο του έργου θα κατατεθεί στις Κρατικές Βιβλιοθήκες της Ιταλίας.

6. Θα προβεί σ' όποια άλλη ενέργεια κρίνει πρόσφορη και θετική για να γίνει γνωστό το διβλίο κι' οι ποιητές που συμμετέχουν.

Με βάση την επιστολή και τους όρους, που περιέχονται σ' αυτή, ο ποιητής πρέπει να στείλει τα έργα του μέσα σε 45 ΜΕΡΕΣ.

ΔΙΑΦΟΡΑ

ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΔΙΗΓΗΜΑΤΟΣ

Η ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΣΤΕΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ προκηρύσσει πανελλήνιο Βραβείο Διηγήματος, που αθλοθετεί ο λογοτέχνης Δημοσθ. Κόκκινος, Δ/ντής της «Ηπειρωτικής Έστιας» και Πρόεδρος της ΗΠ. ΣΤ. ΓΡ. ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ, στην μνήμη της Τζέκας Ι. Λαγωνίκα (ΤΙΛ), με το συμβολικό έπαθλο των 10.000 δραχμών, υπό τους εξής όρους:

1. Τόσο το θέμα, όσο και η μορφή της γραφής των υποψηφίων διηγημάτων, χωρίς

κανέναν περιορισμό, αφήνονται στην έκλογη των συγγραφέων.

2. Τὰ κείμενα πρέπει νὰ εἶναι δακτυλογραφημένα, νὰ ἔχουν ἑκταση ἀπὸ 8—25 κανονικὲς σελίδες καὶ νὰ ὑποβληθοῦν, σὲ τρία ἀντίτυπα, ὡς τὶς 30 Σεπτεμβρίου 1984, στὴν διεύθυνση: **ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΣΤΕΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ — ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΔΙΗΓΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΗΣ ΤΖΕΚΑΣ Ι. ΛΑΓΩΝΙΚΑ - ΤΙΛ**, ὁδὸς Ζυγομάλλη, ἀρθ. 16, 453 33 Ἰωάννινα.

3. Ἡ συμμετοχὴ γίνεται μὲ ψευδώνυμο, ποὺ θὰ ἀναγράφεται τόσο στὰ κείμενα, ὅσο καὶ στὴν θέση τοῦ ἀποστολέα, ἐνῶ τὰ πραγματικὰ στοιχεῖα τοῦ συγγραφέα θὰ εἶναι μέσα σὲ μικρὸ φάκελλο, σφραγισμένο, ποὺ θὰ φέρει, ἀπ' ἔξω, τὸ ψευδώνυμο τοῦ ὑποψηφίου.

4. Ἡ ἀποστολὴ θὰ γίνῃ μονάχα ταχυδρομικῶς, μὲ συστημένο φάκελλο, σύμφωνα μὲ τὶς παραπάνω ὑποδείξεις.

5. Ἡ Κριτικὴ Ἐπιτροπὴ, ποὺ θὰ εἶναι τριμελὴς, θὰ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀνοίξει μόνο τοὺς φακέλλους ποὺ θὰ κριθοῦν γιὰ πρώτη, δεύτερη καὶ τρίτη διάκριση.

6. Ἡ ἀπονομὴ τοῦ Βραβείου θὰ γίνῃ, σὲ εἰδικὴ φιλολογικὴ ἐκδήλωση, μέσα στὸ 1984.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ναπολέοντος Σταμ. Δοκανάρη: «Ο ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΗΣ ΑΓΩΝΙΣΤΗΣ Κ. ΠΑΛΑΣΚΑΣ» καὶ «ΜΙΧΑΗΛ Γ. ΣΙΣΙΝΗΣ», Ἱστορικὲς μονογραφίες.

Ἀναμφισβήτητα ὁ Ναπολέων Δοκανάρης, εἶναι ἓνας ταλαντούχος ἱστορικός ἐρευνητὴς προικισμένος μὲ ὀξεία κρίση καὶ μοναδικὴ ὄραση στὴν πρόκριση τοῦ οὐσιώδους, ἐπιστημαίνει τὴν καταξιωμένη πράξη τοῦ ἀτόμου γιὰ νὰ συνθέσῃ τὴν ἱστορίαν ὁλόκληρου λαοῦ, σύμφωνα μὲ τὴ διατυπωθεῖσα ἀπὸ τὸ Γερμανὸ ἱστορικὸ Μόμψεν ἀρχή: «Δὲν ὑπάρχει ἱστορία λαῶν, ὑπάρχει ἱστορία ἀτόμων». Μὲ τὴν ἔννοια ὅτι τὰ ἄτομα εἶναι ἐκφραστὲς τῆς ἀγωνιστικῆς πορείας τῶν λαῶν.

Τὸ «Ἰδρυμα Βορειοηπειρωτικῶν Ἑρευνῶν» ἐξέδωσε τὴν πρώτη ἱστορικὴ μονογραφίαν γιὰ τὸν βορειοηπειρωτὴ ἀγωνιστὴ Κ. Παλάσκα, μὲ ἐξαιρετικὴ, μάλιστα, ἐπιμέλεια, καὶ μέσα στὰ πλαίσια μιᾶς ἐργώδους προσπάθειας γιὰ τὴν τεκμηριωμένη προβολὴ τῆς ἐθνικῆς παρουσίας καὶ τῶν διεκδικήσεων τῶν Ἑλλήνων τῆς Β. Ἠπείρου.

Ἀπὸ τὸ πᾶρσιμο τῆς Πόλης καὶ ἔπειτα καμιά ἄλλη ἑλληνικὴ περιοχὴ δὲν διεκδίκησε μὲ τόσο πείσμα καὶ τόση ἀγωνιστικότητά τὸ ἀναφέρετο δικαίωμά της

νὰ ζῆσει ἐλεύθερα, ὅσον ἡ μαρτυρικὴ περιοχὴ τῆς Βορείου Ἠπείρου. Μόνο στὴν περιοχὴ τῆς Χειμάρρας εἶχαν σημειωθεῖ περισσότερες ἀπὸ 40 μικρὲς ἢ μεγάλες ἐξεγέρσεις...».

Σ' αὐτὸν τὸν ἐθνικὰ ἀγωνιζόμενο χώρο καὶ συγκεκριμένα στὸ χωριὸ Κοσόβο τῆς Πρεμετῆς, γεννήθηκε ὁ Κ. Παλάσкас. Ἀπὸ μικρὸς ἀκολούθησε τὸ ἐπάγγελμα τῶν ὄπλων. Τὸ 1821 πρωτοπολεμὰ στὸ Δραγατσάνι καὶ τραυματίζεται. Μετὰ ἀπὸ περιπέτειες φθάνει στὴν ἐξεγερμένη Ἑλλάδα καὶ διακρίνεται γιὰ τὴν πολεμικὴ του δεξιότητά. Σημαντικὴ εἶναι ἡ προσφορά του στὸ ἡπειρωτικὸ σῶμα τοῦ στρατηγοῦ Χατζημιχάλη - Νταλιάνη στὴν Κρητικὴ Ἐπανάσταση καὶ στὴν Ἠπειροθεσσαλικὴ Ἐπανάσταση.

Ἡ μεθοδικὴ ταξινόμηση τῆς ὕλης, ἡ ἐπιστημονικὴ σχολίαση ἀνέκδοτων ἐγγράφων καὶ ἡ κριτικὴ θεώρηση τοῦ ἔργου ἑνὸς πολέμαρχου σὲ συσχετισμὸ μὲ τὴ στάση τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς του, σμιλεῦουν ἀδρὰ τὴν προσωπικότητα ἑνὸς ἀγνοῦ πατριώτη καὶ διαφωτίζουν πολλὰς πτυχὲς τοῦ ταραγμένου ἐθνικοῦ μας βίου.

Ἡ δεύτερη μονογραφία ἔχει ἓνα πρόσθετο ἠθικὸ παιδαγωγικὸ στόχο: «Ὁ ἥρωας» —Μιχαὴλ Γ. Σισίνης — «εἶναι ἓνας ἀγνὸς ἀγωνιστὴς μὲ σπάνια ἠθικὰ, πνευματικὰ καὶ ψυχικὰ προσόντα, ποὺ ὁ τρό-

πος ζωής του μπορεί να προβληθεί σαν πρότυπο στους μεταγενεστέρους». Γιατί κατόρθωσε στην 'Οθωνική 'Ελλάδα να επιβάλλει έμπρακτα τη διάκριση των «θεμιτών» κι αθέμιτων» διαταγών της εξουσίας, δηλαδή πολύ πριν κατοχυρωθεί νομοθετικά και συνταγματικά σαν αρχή του δικαίου, της γνωστής σήμερα «διάκρισης των δικαιωμάτων πράξεων - έλεγχος νομιμότητας». 'Επίσης πρέπει να τονισθεί ό βαθύτατος ανθρωπισμός του προς τους άμαχους και τους εξαπατηθέντες όπλαρχηγούς, καθώς και ό συνεχής του αγώνας για τη συνταγματική κατοχύρωση των έλευθεριών του έλληνικού λαού.

Ό Μ. Γ. Σισίνης δέν ύπηρετήσε καμιά σκοπιμότητα. Στάθηκε πάντα δίπλα στον έλληνικό λαό και άνήγαγε σέ «έθνικό» συμφέρον, μονάχα τό συμφέρον του λαού.

Η κρίνόμενη μονογραφία έμπλουτίζει σημαντικά την ύπάρχουσα βιβλιογραφία για τους δημιουργούς του σύγχρονου έλληνικού κράτους. Μέ συνείδηση άκέραια εξοδελίζει ό ιστορικός τη μονομέρεια και διαλύει τόν «πνιγερό» λιθωνιτό του σκόπμου ύμνου. Είναι μιά επαινετή προσπάθεια για νά δοθούν τά σωστά μεγέθη της προσφοράς γνωστών και «άγνώστων» άγωνιστών. Κάτι που άπόλυτα δικαιώνει τη συνέπεια και τό πάθος για την αλήθεια του άκάματου έρευνητή.

Ελευθερίας Παπαδάκη:
«ΤΟ ΗΘΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΣΤΟ
ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΧΡΥΣΑΝΘ. ΖΙΤΣΑΙΑΣ».

«Η Χρυσάνθη Ζιτσαία δέν έκανε ειδικά ηθογραφία. Τό ηθογραφικό στοιχείο ένυπάρχει στό έργο της, άκόμα και τό ποιητικό. Είναι εγαλμένο μέσα από τά διώματά της, σαν μιά πηγαία ανάγκη πνευματικής έκφρασης».

Μιά προσέγγιση του λόγου της Χρ. Ζιτσαίας, άπ' τη σκοπιά του ηθογραφικού στοιχείου, επιχειρεί ή Έλ. Παπαδ., κατά τρόπο που δείχνει και πλήρη γνώση του ένυπάρχοντος υλικού και ιδιαίτερη ικανότητα στην παρουσίασή του.

Και είναι μαστοραμένη ή άνάλυση μέ τά τελώνια της Χρ. Ζιτσαίας, αλλά και τίς ολοκληρωμένες εικόνες και τούς ανθρώπινους χαρακτήρες των έργων της, που ξεπερνούν τό πνευματικό περιβάλλον τους και την εποχή τους.

Η Έλ. Παπ., λαογράφος μέ γρήγορη συνείδηση, μάς έδωσε ένα άκόμη δείγμα της άρετής της, μέ τη λιτή και πάντα ευστοχη γραφή της. Γιατί ό λόγος της Χρ. Ζιτσαίας, σαν άγκυράρι και της παράδοσης, χρειάζεταν μάλιστα ολοκάθαρο για νά ιχνυλατήσει άλάνθαστα μιά πολύπτυχη ιστόρηση διωμάτων.

Δημήτρη Νικορέτζου: «ΣΤΟ-
ΧΑΣΜΟΙ ΣΤΟ ΗΜΙΦΩΣ», Ποιήματα.

Μείνε για πάντα ποιητής, σ' όνειρι-
κή χαρά
και μές στους ήλιους ήρεμος άπο-
σπερίτης σήσου
κι αλάργεψε, κι αλάργεψε, στού στί-
χου τά φτερά
τη θεία μουσική σου...

Στίχος πάλλευκος, του ήλιου τρεχαντήρι που δέν άπόκλιμα νά κουβαλά τούς καημούς του κόσμου. Έμπνευση, άστραπή κατάφλογη, στην ασύνορη πορεία του ανθρώπου. Τραγούδι από ροδόσταμα για άγάπη κι ούρανό, όταν πικρή γίνεται ή διαπίστωση ότι ή γής δέν έχει δάκρυ για κανέναν. Όποιος βέβηλος ή κενόδοξος χαρακτήρισε τόν σφριγηλό παραδοσιακό στίχο «βαλσαμωμένο ήχο» δέν έχει να γυρίσει πίσω μά να κοιτάζει μπροστά, έδώ στό τόφρα, όπου καθάριο φώς αίμορραγεί ή φλέβα του ούρανου και ό ήλιος όνειρεύεται την πρώτη άνατολή του μέ τό φτερωτό τραγούδι του Δημ. Νιζορέτζου.

Μιάν έναρμόνια σύζευξη λόγου και εικόνας υποβάλλει συγκινητικά για νά άντιγράψουμε, μέ όρφικό άπόηχο, τούς λυγμούς ζωγραφισμένους στον καθρέφτη και της πεταλούδας τό όνειρο να σκιρτά στά βλέφαρά μας. Ποίηση γεμάτη μουσικό ρίγος. Άνάδρα έωθινή.

Καὶ ὁ σεμνὸς δημιουργὸς ταχυδρόμος
τῆς σιωπῆς σὲ ἀνέγγιχτη ἀρμονία. Ὁ Δημ.
Νικ. εἶναι ἕνας φοιβόληπτος καὶ γοργό-
πλευρος νοῦς — ἀποσπερίτης τῆς μαγείας
τοῦ κόσμου.

Ἐλ ἐ ν η ς Σ ι γ ᾶ λ α - Δ ι γ ε ν ο -
π ο ὕ λ ο υ : «ΘΑΛΑΣΣΙΝΗ ΕΞΟ-
ΔΟΣ», Ποιήματα.

Ἐσένα δὲν μπορῶ νὰ σὲ μισήσω
μάγισσα μάνα, ἀγαπημένη
θάλασσα τῶν ὀνείρων μου
ἀγλαΐσμα τῆς ψυχῆς μου.

Δὲν εἶναι ἡ ποιήτρια ὁ ἔκτακτος ἀπε-
σταλμένος τῶν θεῶν γιὰ νὰ λυγίσει μὲ
φῶς τὰ κορφοβούνια τοῦ τρόμου ἢ νὰ σπά-
σει μὲ θυμὸ τὶς ἀλυσίδες τῆς γύρω μας
ὑποκρισίας.

Μιὰ γαλαζία ἐποχὴ εἶναι ποὺ τινάζει
ἀπ' τὴ μήτρα τῆς θάλασσας κυανὲς ἡμέ-
ρες γιὰ τὴν Ἀνοιξὴ τῆς ἀγάπης. Τότε ποὺ
ὅλη ἡ φύση θὰ γίνεи μαντήλι πλουμιστὸ
γιὰ τὸ λαιμὸ ἐφταπάρθενης σιγῆς. Νὰ
κοιμηθεῖ ἡ κάθε γειτονιὰ στὴν ἀγκαλιὰ
τοῦ Μάη. Ἔτσι, μπορεῖ ἡ αὐγινὴ γλάστρα
νὰ ξυπνήσει στεφάνι τῆς εἰρήνης καὶ τὸ
Αἰγαῖο παράδεισος τῆς γῆς, καθὼς ὁ στί-
χος τοῦ ὀνείρου ἀπαλὰ θὰ ἀνταμώνει τὴ
θάλασσα. Ὅπως, ἀκριβῶς, ἡ ποίηση τῆς
Ἐλ. Σιγ. - Διγ. ποὺ μεταβάλλει τὸν πυ-
ρετὸ τῆς ἡμέρας σὲ γαλαζία περιπέτεια
τῶν ματιῶν.

Ἐ ρ α τ ο ὕ ς - Α ἰ κ α τ ε ρ ῖ ν η ς Γ.
Μ έ λ λ ο υ : «ΣΠΟΝΔΗ ΣΤΗ ΜΝΗ-
ΜΗ ΤΟΥ», Ποιήματα.

Ἐφτάστερη ἢ πούλια μοῦ φέγγει
καὶ τυλίγομαι στὸ κορμὶ σου
ὅαν πολύχρονος κισσός.

Ἐπιτάφιος θρήνος γιὰ τὸ σύντροφο τῆς
ζωῆς τῆς, εἶναι ἡ συνθετικὴ ἐλεγεία τῆς
Ἐρ. Μέλ. Ὁ λυγμός τῆς παίρνει τὴν ἀνα-
πνοὴ ἀσπρῶν πασχαλίων καὶ γίνεται ἐπί-
κληση τρυφερή: «Ἐλα κοντά μου. Μὴ δρα-
χεῖς, μὴ μοῦ κρυώσεις!».

Λόγος τῆς καρδιᾶς, ποὺ ὅσο κι ἂν ἡ ποι-
ήτρια διαλαλεῖ ὅτι ἡ ματωμένη σκέψη «δὲν
μπορεῖ νὰ γίνεи τραγούδι», ἔχει τῆς ἐρημιᾶς
τὴν ἀπόμακρη μουσικὴ, τῆς κραυγῆς τὴν
ἀπελπισμένην ἠχώ: «ὅποια ἀνοιξὴ ὀνειροπα-
λήσω ἐσένα ζητῶ».

Ποίηση στὸ ρυθμὸ τῶν θαυρῶν. Στὴ γο-
ερὴ ἀνάκληση μνήμης ζωηφόρας: «περιμέ-
νω τὴν ἀνάσα σου». Γιὰ νὰ γίνεи ὁ τωρινὸς
σκοπὸς τῆς ζωῆς τῆς ἀληθινὸ τραγούδι.

Ἐ λ ε υ θ ε ρ ῖ α ς Ι. Ν ι κ ο λ α ῖ δ ο υ :
«Ο ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΚΑΤΑ
ΤΗΝ ΠΡΟΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΗ ΠΕ-
ΡΙΟΔΟ».

«Τὰ Γιάννινα εἶχαν ἤδη ταυτιστεῖ ἀπὸ
αἰῶνες μὲ τὴν πορεία τοῦ Νέου Ἑλληνι-
σμοῦ, ποὺ κατέτεινε στὴ μορφολόγησι μιᾶς
ζωῆς μὲ σαφῆ τὰ περιγράμματα τῆς ἐθνι-
κῆς ταυτότητος, μὲ προσαρμογὴ τῆς πα-
ράδοσης στὴ φιλοσοφία καὶ τὶς μεθόδους
τῶν ἀναπτυγμένων χωρῶν τῆς Δύσης καὶ
πρῶτο ἰδανικὸ τὴν ἀπόκτηση τῆς ἐλευθε-
ρίας».

Ἡ ἱστορικὴ ὀξυδέρχεια τῆς Ἐλ. Νικ.
κατανίκησε τὴν κλειψύδρα ἐνὸς πανηγυρι-
κοῦ, καὶ μὲ τὸν μίτο ἡπειρώτικου πλουμι-
διοῦ ἀνασύνθεσε τὴ «ζῶσα φωνή» τοῦ Τύ-
που κατὰ τὴν προαπελευθερωτικὴ περίοδο.
Πρῶτιστο μέλημα τῶν ἐφημερίδων τῆς ἐ-
ποχῆς, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν τόπο ἐκδοσης,
ἦταν νὰ κρατήσουν σὲ ἐγρήγορηση τὸ φρό-
νημα ὅλων τῶν Ἑπειρωτῶν.

Σίγουρα, ὅμως, μὲ τὴ «Φωνὴ τῆς Ἠπει-
ρου», ἐφημερίδα τῶν Ἰωαννίνων, ποὺ κύρι-
ος συντάκτης τῆς ἦταν ὁ Γεώργιος Χατζῆς,
ἡ Κοινὴ Γνώμη ἀφηνύζεται καὶ ξαναβρί-
σκει τὴν ἐθνικὴ μνήμη.

Ἡ θεματογραφία τῆς καλύπτει ἐξαντλη-
τικὰ ὅλα τὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς. Ἐ-
θνικὰ (Ἀλβανικὸ ζήτημα — Ρουμάνικη
προπαγάνδα), εκπαιδευτικὰ, ἐκκλησιαστικὰ,
κοινωνικὰ (ἐρήμωση τῶν χωριῶν — λη-
στεία), χωρὶς νὰ παραλείψει τίς σημειού-
μενες στὸ διεθνὴ χωρὸ ἐξελίξεις.

Ἀποφθεγματικὴ εἶναι ἡ διαπίστωση τῆς
ἱστορικοῦ: «Ὁ δημοσιογράφος τῆς Τουρ-

κοζοκρατίας ήταν μαχητής πρώτης γραμμής».

Προσέλαμε νικήτρια του χρόνου αναδείχτηκε η Έλ. Ι. Νικ. Ή μεστωμένη αναφορά της περιχαράκωσε την ουσία ενός παλαιού «γίνεσθαι» στον δυναμικό, πειστικό και χυμώδη λόγο της. Ό τότε «έφημεριδιακός» στόχος βρήκε τον αξιο αναλυτή και έρμηνευτή του.

Έ τ α ι ρ ε ί α ς Ή π ε ι ρ ω τ ι κ ῶ ν
Μ ε λ ε τ ῶ ν : «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟ ΗΜΕ-
ΡΟΛΟΓΙΟ 1984».

Σε προλογικό του σημείωμα ο Πρόεδρος της Ε.Η.Μ. κ. Κων. Φρόντζος, χαρακτηρίζει το «Ήπειρωτικό Ήμερολόγιο» σαν «μια σοβαρή προσπάθεια και έκφραση της έπιστημονικής και πνευματικής ζωής της Ήπειρου».

Πράγματι, η επιλογή της ύλης που ανάγεται σ' όλους τους τομείς του πνεύματος — ιστορία, αρχαιολογία, λαογραφία, αρχιτεκτονική, λογοτεχνία — και αξιολογείται με αυστηρότατα κριτήρια, έγγυάται τη συνεχή, πλέον, επιτυχία ενός πανηπειρωτικά αναγνωρισμένου έτήσιου έκδοτικού θεσμού.

Είναι αδύνατη η παρουσίαση όλων των θεμάτων. Καταφεύγουμε αναγκαστικά στην μνεία μόνων των συνεργατών που είναι οι: Ν. Τωμαδάκης, Π. Χρήστου, Μωϋσής μοναχός, Γ. Φρέρης, Φρ. Τζιόβας, Α. Γλαβίνας, Χ. Ζιτσαία, Φ. Βιτάλης, Κ. Κίτσος, Χ. Ρέππας, Κ. Λαζαρίδης, Α. Μπουρατζή - Θώδα, Ι. Άναστασίου, Ν. Δοκανάρης, Γιάν. Καραβίδας, Ε. Κουρμαντζή - Παναγιωτάκου, Ν. Ζούκη, Γ. Πλατάρης, Τρ. Παπαζήσης, Άρ. Γερωνικός, Α. Δερέκα, Ι. Ν. Νικολαΐδης, Σ. Σκαργιώτης, Β. Μάκης, Κ. Οικονομόπουλος, Ν. Τέντας, Γ. Οικονόμου, Κ. Νικολαΐδης, Χ. Μουστάκας, Β. Χαρίσης, Σ. Μπέτης, Σ. Μουσελίκης, Γ. Τουσίμης και Γ. Παρθενίου.

Οι φωτογραφίες που αποτελούν την ένότητα «Συρράκο» είναι του Τένη Παναγιωτίδη και το έξωφυλλο του αρχιτέκτονα Β. Χαρίση. Την έκδοση επιμελήθηκαν οι λογοτέχνες Ι. Νικολαΐδης και Κώστας Π. Βλάχος.

Δ η μ ή τ ρ η Γ. Θ έ μ ε λ η : «ΠΑΡΑ-
ΔΟΣΕΙΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ».

«...Τή λέξη "μουσική" από το "μούσα", τη βρίσκουμε για πρώτη φορά στη θεωρητική χορική ποίηση, στον πρώτο Όλυμπιακό του Πινδάρου, από το έτος 476 π.Χ. Παλαιότερα, η μουσική, σαν μια ένότητα, που την αποτελούσαν ποίηση, τραγούδι, ένόργανη συνοδεία και χορός, απαιτούσε δόκληρο τον άνθρωπο και έπιδρούσε επάνω του όχι σαν τέχνη με τη σημερινή σημασία (καλή τέχνη), αλλά σαν μορφοποιητική δύναμη. Γι' αυτό χρησιμοποιε και στην Παιδεία σαν μέσο άγωγής».

Έγχειρίδιο προορισμένο, κυρίως, για σπουδαστές του Κρατικού Όδείου Θεσσαλονίκης, το οποίο ο Δημ. Θεμ. διευθύνει με έπαινετη φιλοδοξία κι ασίγηστο πάθος, για θεμελίωση μουσικής άγωγής σύμφωνης προς τους δραματισμούς έμπνευσμένων διδασκάλων, είναι οι Παραδόσεις του της Ίστορίας της Μουσικής.

Με μια συνοπτική και ουσιαστική άναδρομή στην αρχική μολπή ως την πολυκύμαντη και άτελεύτητη υπερκόσμια μελωδία της εποχής μας, υπερκαλύπτεται, κατά τον πληρέστερο τρόπο, η ανάγκη της «διδασκίας» ύλης του ισχύοντος κρατικού αναλυτικού προγράμματος. Ή έπιστημονική, όμως, έμβρεια δέν βρισκεται, άπλως, την «ιστορικότητα» του «γίνεσθαι» μιας έξελικτικής ανάπτυξης του έντονου ήχου, αλλά έπισημαίνει το κάριο με επιγραμματική αξιολόγηση της προσωπικής εισφοράς κάθε δημιουργού. Αυτή η κριτική στάση, που κρουσταλλοποιεί την άναφορά με τη διαύγεια της αντικειμενικότητας, αποτελεί και την «ειδοποιό διαφορά» από άλλες άνάλογες ένδόσεις.

«Χαρακτηριστικό της μουσικής του Βάγκνερ είναι "η λεγόμενη άτελείωτη μελωδία", που κινείται άδιάκοπα και χωρίς τέλος (χωρίς πτώσεις). Ίδιαιτερο χαρακτηριστικό αποτελεί το καθοδηγητικό μοτίβο (ZEITMOTIV)».

Ο Δ.Θ. γνωρίζει να μαγνητίζει με την απλότητα που άποκρυπτογραφεί το αιώλιο μύημα. Γιατί δέν είναι μονάχα ο άριστος καταρτισμένος μουσικολόγος αλλά και ένας

ευαίσθητος δημιουργός με ξμρυτο και τὸ χάρισμα τοῦ λόγου. Κάτι ποὺ κάνει τις παραδόσεις «τῆς Ἱστορίας τῆς Μουσικῆς» τερπνὸ ἀνάγνωσμα καὶ μάθημα γλαφυρό.

Νικολάου Κ. Μάρτη: «Η ΠΛΑΣΤΟΓΡΑΦΗΣΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ».

Μὲ τὴ λέξη — ἔννοια Μακεδονία δὲν ἐννοοῦμε μόνο τὸ διοικητικὸ — γεωγραφικὸ διαμέρισμα τῆς Ἑλλάδος τοῦ βορρᾶ, ἀλλὰ καὶ τὴν πολιτιστικὴ πορεία τοῦ λαοῦ τῆς, δηλ. τὴν ἱστορία τῆς.

Καὶ καλόπιστα θὰ διαφοροῦσε ὁ ἐνημερωμένος ἀναγνώστης, ὁ πληροφορημένος πολίτης: ἀφοῦ αὐτὸ εἶναι αὐτονόητο γιατί αὐτὴ ἡ ἔκδοσις;

Μὰ ἀκριβῶς γιὰ νὰ μὴν ἔχει κανεὶς τὸ ἄλλοθι τῆς ἀγνοίας γιὰ ὅσα ἀλλότρια συμφέροντα ἐξυφαίνουσι γιὰ τὴν παρερμηνεία τῆς ἱστορίας τῆς Μακεδονίας σὲ παγκόσμιον ἐπίπεδο, ἀκόμη καὶ σήμερα, ποῦ μετὰ τὴ Βεργίνα: «οἱ Μακεδόνες βασιλεῖς δὲν ἄντεξαν καὶ βγήκαν ἀπὸ τοὺς τάφους τοὺς γιὰ νὰ διώξουν τοὺς πλαστογράφους τῆς ἱστορίας τῆς Μακεδονίας».

Εἶναι ἱστορικὴ ἀλήθεια ὅτι οἱ Ἕλληνες τῆς Μακεδονίας μεγαλοῦρησαν 1.000 καὶ πλέον χρόνια πρὶν ἐγκατασταθοῦν οἱ σλαῦοι στὴ χερσόνησο τοῦ Αἰμου. Συνεπῶς κάθε ἰσχυρισμὸς γιὰ «μακεδονικὴ» καταγωγή τοὺς εἶναι ἀσθηρικός καὶ κωμικός. Κι αὐτό, ἀκριβῶς, στοχεύει, μὲ ἀδιάσειστα στοιχεία, νὰ καταδείξει ἡ ἐργασία τοῦ Ν. Μαρ., ὥστε νὰ πειθοῦν καὶ οἱ πρὸ κακόπιστοι ὅτι δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ δημιουργία ἐθνότητος μὲ κυβερνητικὲς ἀποφάσεις καὶ μὲ τὴν οἰκειοποίηση τοῦ ὀνόματος, τῆς ἱστορίας καὶ τῆς πολιτιστικῆς κληρονομίας ἄλλων λαῶν.

Ἡ Δημοκρατία τῶν Σκοπίων τῆς Γιουγκοσλαβίας, ἰδρύθηκε τὸ 1945 καὶ εἶναι ἔνα κατάλοιπο τοῦ ἐρυθροῦ διεθνισμοῦ στὰ Βαλκάνια. Ἡδὴ ἡ Βουλγαρία φανερὰ τὸ ἀποκήρυξε. Ἀπὸ τὸ 1956 τὸ Κ.Κ.Ε. χαράκτηρισε «λάθος» τὴν προγενέστερη πολιτικὴ του.

Ὁ Ν. Μάρτης πείθει μὲ τὴ γραφὴ καὶ

τὴν εἰκόνα. Οἱ δημοσιεύμενες φωτογραφίες ἀπ' τὴν ἱστορία τῆς Μακεδονίας διαψεύδουν τοὺς μεγαλομανεῖς μυθοπλάστες τῶν Σκοπίων — σφετεριστὲς ἀλλότριου πολιτισμοῦ. Γιατὶ δείχνουν ὅτι καὶ οἱ λίθοι «φθέγγονται» τὴν ἐλληνικότητά τῆς.

Β. Κ. Μάργαρη: «ΝΕΟΙ ΣΤΙΧΟΙ», Ποιήματα.

Πῶς ξέμαθε ἡ καρδιά μου νὰ πικραίνεται στὴ νυχτωσιά: τόσο ποῦ δὲν σκάνει πιά, τόσο ποῦ δὲν σηκώνει πιά τὸν ἥλιο.

Ποίηση ὥριμη· συγκρατημένη στὴν ἀνάσα «καβαφικοῦ» ἰσοκρατήματος. Ἡ δυσβάστακτη σιγὴ λιάνει μὲ ζεστὸ χνῶτο τῆς ἀνοιξης καὶ φέρνει τὴν ἀνατριχίλα στὸ φυλλοκάρδι κατὰπικνωτο σκοταδιοῦ: τὸ σπóρο. Γιὰ νὰ ἐλαφροπερπατήσει ἡ ἀνάσα τοῦ μεσημεριοῦ στοὺς γόνιμους λόφους τῆς ζωῆς καθὼς σὲ μυστικὸ χορὸ δένεται τὸ σύννεφο μὲ τὴ γῆ.

Ὑπάρχουν καὶ στιγμὲς ποὺ ὁ πόνος σὲ ματώνει μὲ τὴν παραδοχὴ τῆς καταβολῆς ποὺ φθάνει στὴν ἀλλοτρίωση. Καὶ στιγμὲς ποὺ ὁ ἥρεμος στοχασμὸς ἄγει σὲ πολύκαρπη ὠριμότητα. Ποίηση ἀπλή· καταδεκτικὴ. Βαθεῖα ἀνθρώπινη.

Μαριέττας Λομπιάνκο: «ΜΕ ΟΛΟΦΩΤΑ ΝΗΜΑΤΑ», Ποιήματα.

Τὴ λίμνη διάβηκα γυμνὴ
κι ἀνέβηκα στὸ λόφο μὲ τὰ πεῦκα.
Νὰ μὲ δεχτεῖς, ἦρθες σὺν φῶς
κι ἔγινε
χαρυνγὴ σου κι ἡλιανθός.

Παφλασμὸς εἶναι ὁ εὐωδιασμένος ἀπὸ τὴ γύρη τοῦ ἡλιανθοῦ στίχος καθὼς ἡ παλλόμενη θωπεία-μουσικὴ μεταβάλλει, μὲ τὴ μελωδία τῶν πλανητῶν, τὴ στίλβουσα νιότη σὲ φλογέρα τοῦ μύθου. Ἔτσι, ὁ πληγωμένος λόγος δὲν ἀποσπάρνεται στὶς ἀρτηρίες τοῦ χρόνου κι ὅταν, ἀκόμη, τὸ μαστίγιο τῆς δίψας θεοηλάνει τὴν ἐξέγερση τῆς φωνῆς

μέ δογματικούς χαρακτηρισμούς του θείου: Χριστέ: Πανώριε 'Αποστάτη ή 'Απόκληρων Μονάρχη. Κάθε προσδιορισμός της ελπίδας με χονδρές διαστάσεις μεγαλώνει την πληγγή και το μαρτύριο του Προμηθέα.

Υπάρχει πέραν του φόβου (και του τάφου: ο Αλέξανδρος αναστήθηκε, γιὰ νὰ πεθάνει!) ο έρωτικός στίχος — ανθός στις κατακόρυφες χαράδρες του όνειρου και σταγόνια από φώς σε έναστρη περιπλάνηση. "Ο,τι έξευμενίζει, τελικά, τὸ σκοτάδι: γιὰ νὰ μᾶς φέρει, με ράμπας περιστεριοῦ. στοργή και όμορφιά τὸ μαργαριτάρι: τῆς έμπνευσης, πὸν ώρίμασε τὸ δάκρυ τῆς ψυχῆς τῆς, αναπαλιμὲ τῆς καρδιᾶς τοῦ κόσμου. Είναι ή «θηλυκή» ποίηση πὸν γενεοδόξ, με τῇ χάρι τῆς, τῇ διάρκειᾷ τῆς.

"Α ν ν α ς Δ ε ρ έ κ α: «ΜΕ ΠΟΣΟΥΣ ΤΡΟΠΟΥΣ ΓΕΝΝΗΘΗΚΑ ΑΠΟ ΤΟ ΚΕΦΑΛΙ ΕΝΟΣ ΘΕΟΥ», Ποιήματα.

"Όλα είναι λέξεις, βαλμένες ή μία δίπλα στην άλλη.

"Άλλοτε ταιριαστά κι άλλοτε όχι.

Χωρίς αντίρρηση, ό στιχουργικός αιώτο-χαρακτηρισμός, όσον έπιτυχής και άν είναι, δέν προσιδιάζει στη ποίηση τῆς "Αν. Δερ. Γιατί υπάρχουν και στιγμές πὸν προσεγγίζουν τῇ γυναικειᾷ εὐαισθησίᾳ: «στὸ σκοτάδι γδύνονται μόνο οἱ πονεμένες» ή τὴν κραυγή πὸν περιζιλεί αληθινῇ ανατριχίλα: «Όλα τὰ σπῖτια πὸν ἀγάπησα τὰ πῆρε ό θάνατος».

Υπάρχει, ακόμη, μιά σύγχρονη θεματική πνιγμένη σε μνημες τραυματιζές, δοσμένη με ποιητική δύναμη και μουσικό λυρισμό. Παρά τὸ εὔρος και τὴν σκόπιμη πεζολογική διαφυγή, ό λόγος κρατά με πειστικότητα τὴν πληαίό τῆς έμπνευσης μαζί με τὴν υπόσχεση πὸς τούτη ή ζύμη θὰ καρποφορήσει τὴν λυτρωτική πλημμύρα τῶν κραδασμῶν ἄγρυπνης ψυχῆς στίς καθημερινές οἰμωγές τοῦ ανθρώπου.

Κ ώ σ τ α Γ. Μ ί σ σ ι ο υ: «ΠΡΟ — ΚΑΤ», Ποιήματα.

Μὰ πὸν νὰ φανταζόμουναι

πὸς ένα πῖονι ἀσήμαντο
θὰ 'παίξε ρόλο
Ρυθμιστή.

Δέν είναι ό ποιητής Κ. Μισ., δημιουργός έπαναστατικῶν θουρίων, ἀλλὰ ό μελοποιός τοῦ στεναγμοῦ τοῦ σκεπτόμενου ανθρώπου, πὸν δέν ἐγκλώδισε — με αὐτάρεσκη ὑποταγή — τὸν κόσμο σε ἴντσες 24. Γνωρίζει ότι τὸ χαμόγελο είναι, στὸν καιρό μας, ἀγαθὸ ἢ ἀνεπαρκεία. Καί προσπαθεῖ νὰ ἀνατρέψει με τὸ λόγο τὴν ἰσχὺ τῆς ἀγορᾶς — κοινῆς και μαύρης! Μὲ στίχο - κρύσταλλο φωτός. Μὲ έμπνευση ἀπλή, πὸν, όμως, ἔχει ὅλη τὴν πυρετική γοητεία τῆς μεταμεσονύχτιας προσευχῆς τοῦ ἀσκητή.

Εὐ α γ γ ε λ ί α ς Π α π α χ ρ ί σ τ ο υ
- Π ά ν ο υ: «Η ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ», Δοκίμιο.

«...Η ποίηση ὑπηρετεῖ με ἕναν ξεχωριστό τρόπο τὸν ἄνθρωπο, πὸν πλανιέται ἀλύτρωτος, καθὼς ἀναζητεῖ ν' ἀναπαυθεῖ στὸ ὑπερφυσικό μέσα ἀπὸ τὸ λυρικό στοιχείο και τὴν εἰλικρίνεια τῆς Τέχνης. Μ' αὐτὰ τὰ δεδομένα, ό ὑπερρεαλισμός ἔχει ἐπιτύχει τὴν ὑπέρβαση πρὸς μιά πραγματικότητα δαρμακτική κάποτε, όνειρική συνηθέστερα, όπου ό ἄνθρωπος χωρεῖ ὡς πνεῦμα, σῶμα και ψυχή.

Η 'Αποκάλυψη τοῦ 'Ιωάννη ὑπερβαίνει μᾶς έμπειρικῆς πραγματικότητας πὸν δυναστεύει και παραπλανεῖ ὀλόκληρο τὸν ἄνθρωπο. Η 'Αποκάλυψη ἀποκαλύπτει μῖαν ὑπερπραγματικότητα, μέσα στην ὁποία φθάνει ό ἄνθρωπος με τὴ δύναμη τῆς θρησκευτικῆς πίστης».

Η προσέγγιση τοῦ θείου λόγου δέν γίνεται με τὴν ἀποσφήνιση τοῦ δαρματισμοῦ, τὴν ἀποκάλυψη τοῦ συμβόλου ή τὴν ἀπόδειξη τῆς «κρυμμένης» ἀλήθειας τοῦ ἀριθμοῦ. Ἀλλὰ με τὴν ἀνάλυση τῆς ἀφθαρσίας τοῦ λόγου με σκέψη ὑπέρλαμπρη και διαυγέστατη. Γιὰ νὰ γίνει ἀπ' ἑλους κατανοητὸ τὸ έπος τῆς πνευματικῆς και βιολογικῆς περιπέτειας τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀναμφίλεκτα ό κόσμος είναι ή θεϊκή μή-

τρα τοῦ λόγου. Γι' αὐτό: «ἡ ἄφωνα μικρυρία τῶν πραγμάτων καὶ ἡ κραυγὴ τῶν ὄντων ἐγκυμονοῦν τὴ μέλλουσα δόξα καὶ δι-κασιολογοῦν τὴν ἐπιθυμίαν τους γιὰ ὑπέρβαση». Γιὰ νὰ φθάσει, ἔτσι, στὸ ἄδυτο τοῦ φθόγγου ὁ ἑξάτερος στοχασιός, ἐκεῖ πού τὸ φῶς θεολογεῖ μέσα στὴν εἰκόνα γιὰ νὰ ὑπερβῇ τὴν ἀπὴν πραγματικότητα πού τὸν περιβάλλει. Ἐδῶ ὁ λόγος θαμάζει: τὴν ἀγριότητα τῶν ἀντιθέτων, διατρυνώντας τὸ φράγμα τῶν αἰσθήσεων καὶ ὑπερπηδώντας τὸ στρόβιλο τοῦ κενοῦ.

Ἡ Εὐαγγ. Παπ. - Πάνου, προικισμένη μὲ ἀλάθητο κριτήριο — ἡ πίστη θερμουργεῖ τὴν ἀλήθεια — κρυσταλλοποιεῖ τὴ σκέψη καὶ τὴν ἐξακτινώνει ἀξία χρηστική: ἡ πνευματικὴ στάση τοῦ ἀνθρώπου προσδίδει ποιότητα στὸ χρόνο. Καὶ στὸ δοκίμιό της καλλιεργεῖται ἡ ὑψηλὴ ποιότητα τοῦ λόγου, ἐκεῖνὴ πού γονιμοποιεῖ τὴν ἐπαναστατικὴ ἔκρηξη τοῦ νοῦ μὲ τὴν ἐνέργεια θείας πνοῆς. Γιατὶ ὁ προσωπικὸς της λόγος ταυτίζεται μὲ τὴν ἐνόραση τοῦ μύστη τῆς Ἀποκάλυψης πού εἶναι ἐνταγμένη στὴν ἔκφραση τῶν οὐράνιων δυνάμεων τοῦ Θεοῦ.

Παναγιώτη Βλαχοπούλου:
«ΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΣΤΗ ΖΩΗ ΜΑΣ. — ΑΡΙΘΜΟΥΧΟΛΟΓΙΑ. — ΒΑΣΙΚΗ ΤΡΙΛΟΓΙΑ. — ΝΟΜΟΙ ΤΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΟΣ», Μελετήματα.

«Τὴ χωρὶς τὴ συνείδηση τοῦ ἀνθρώπου Ἀλήθεια αἰσθάνονται οἱ Μυστικιστές». Εἶναι ἀναμφισβήτητη γιὰ τοὺς «μνημένους τῶν ἐργαστηρίων» ἡ διατυπούμενη ἀρχή. Ὅπως καὶ γιὰ τοὺς πιστοὺς θιασώτες τῶν συναφῶν δοξασιῶν τοῦ φιλοσόφου BERGSON. Καί, ὡς, γιὰ πολλοὺς ἀκόμη, πού οἰχνοῦν «ἑσωτερικῶς» φῶς στὴν πραγματικότητα, γιὰ νὰ φθάσουν στὴν Ἀλήθεια ἀσφαλῶς, ὅπως ὁ Παν. Βλάχος, μὲ τὰ παρυσιαζόμενα μπροπονήματά του.

Πράγματι, ὁ Π.Β., στίς δύο πρῶτες ἀναφορές του, μᾶς εἰσάγει στὴν ἔννοια τοῦ ἀριθμοῦ ὡς δύναμης καὶ ἐπιστήμης. «Ὁ ἀριθμὸς εἶναι ἡ εἰκόνα τῆς Δημιουργίας, ἡ οὐσία τῶν στοιχείων τῆς πραγματικότητος» γι' αὐτὸ καὶ χωρὶς τὰ Μαθηματικά «παύει

κάθε ἀντίληψη τοῦ κόσμου τῶν φαινομένων καὶ τοῦ κόσμου τῶν ἰδεῶν».

Ἡ τόσο κατατοπιστικὴ εἰσήγηση: «Τὰ Μαθηματικά στὴ ζωὴ μας» θὰ ἔπρεπε νὰ γίνουν προλογικὸ σημεῖωμα σὲ κάποιο ἀπ' τὰ διβλία μαθηματικῶν τοῦ Γυμνασίου, γιὰ νὰ κερδίσουμε τὴν ἀγάπη τοῦ μαθητῆ, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐνοϊκὴ ἀνάλογη στάση του, γιατί συνειδητοποιεῖ πὼς «ἡ ἐπίδραση τῶν ἀριθμῶν στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ ἔχει τὴν ἀρχὴ ἀπὸ τὴν τάξη καὶ ἁρμονικὴ θέση τῶν ἀριθμητικῶν σχέσεων τοῦ Σύμπαντος», κάτι πού ἡ «Ἀνθρωποψυχολογία» μὲ πειστικὸτητα καταδειχνεῖ.

Ἡ «Βασικὴ Τριλογία» μὲ τὴ γνωστικὴ της δομὴ «ἡ γνώση εἶναι ἀποτέλεσμα μᾶς ταιντολογίας» συνιστᾷ τὴν ἀφετηρία γιὰ τὴν κατανόηση τῆς ἐπιχειρούμενης ἐρμηνείας τῶν Νόμων τῆς Πραγματικότητος, στὴν ἐπὶ πόνυμη συνοπτικὴ, μὰ δλοκληρωμένη διατριβή. Μεταφέρουμε δυό, ἀπ' τοὺς πολλοὺς ἐπιτυχεῖς, ἀφορισμοὺς: «Ἡ Ἀλήθεια εἶναι ἡ ἀπόλυτος συμφωνία τῆς σκέψεως πρὸς τὴν πραγματικότητα» καὶ «Ἡ ἐνότης εἰς τὸν πνευματικὸν κόσμον ἔχει ὡς συνισταμένη τὴν Ἀγάπην». Ἐργο ἀγάπης γιὰ τὸν συνάνθρωπο, εἶναι ὅλο τὸ ἔργο τοῦ Π. Βλάχ. Γιατὶ τὸν ὑποβοηθεῖ σημαντικὰ νὰ καταστήσει συνειδητὴ τὴν ἐξέλιξή του. «Ἀπόλυτος ἀνταρξία δὲν νοεῖται. Ἡ πραγματικότητα εἶναι ἀπὸ θετικόν». Ἰδίως οἱ «Νόμοι τῆς Πραγματικότητος» ἐπισφραγίζουν τὴν πίστη του στὸν σκεπτόμενο ἄνθρωπο καὶ στὴν ἱκανότητα τοῦ κάθε ἀτόμου νὰ εἰσέλθῃ στὸν Ἰδεόκοσμο μὲ θυσία καὶ ἡρωισμό.

Σ α ρ ά ν τ ο υ Π α υ λ έ α: «ΠΟΙΗΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΑΚΟΙ ΔΙΑΛΟΓΟΙ Α καὶ Β», ποιήματα.

Ἀνθρώπε τῆς καλύδας, δόσμου λίγο νερό, εἶναι φρυγμένα τὰ χεῖλιά μου,
δός' μου λίγη εἰρήνη μὲ τὸ γύρισμα τῆς
(στεροφῆς σου,

δρόμε μακρυνέ

σὰ σμίγεις τὴν καταχνιά τῆς γῆς καὶ τ'
(οὐρανοῦ
κ' εἶναι τὰ πράγματα μόλις ὑπαρχτά.

Ἀνάψτε τοὺς μεγάλους ἐνθουσιασμοὺς σὰ
(φωτιά στὴ μέση τῆς γῆς,

Ἀνάψτε μιὰ πανανθρώπινη φωτιά νὰ ζεστα-
(νῶ τὴν καρδιά μου.

Μιά φωτιά ἐνάντια σ' ὅλα τὰ ψέμματα
εἶναι ἡ μεγαλόπνευστη ποίηση τοῦ Σα-
ράντου Παυλέα. Ἕνα ἔπος γιὰ τὸν ἀγω-
νιστὴ, ἥρωα καὶ μάρτυρα, ἀνώνυμο ἄν-
θρωπο τῆς ἐποχῆς μας. Ἀκριβῶς, γιὰ νὰ
μὴ φοβόμαστε τὴν ἀλήθεια, ὁ στίχος του
σημαίνει τὴν καμπάνα τῆς συνείδησης μὲ
τὸ σπαθὶ τοῦ κερανοῦ. Ὁ λόγος του πο-
λύκλωνος κελαδισμὸς πουλιῶν λαβωμένων
χωρὶς οὐρανό. Πρῶτα γιὰ τὸν συνάνθρω-
πο, ὅπου τῆς γῆς: «πρέπει νὰ σηκώσου-
με ἕνα νέο πρωὶ πάνω στὸν κόσμο». Ὑ-
στερα γιὰ τὸν Ἕλληνα: «Ὅλες οἱ πεδιά-
δες μας τελειώνουν καὶ ἡσυχάζουν στὸ Αἰ-
γαῖο Πέλαγος». Καί, τέλος, γιὰ τὴν αἰ-
ωνιότητα τῆς ψυχῆς μας: «ἀθάνατο κι ἄ-
νίκητον ὁ θάνατος μὲ ἀναγορεύει». Σπου-
δὴ ἐλευθερίας εἶναι τὰ ἔπη τοῦ Σαρ. Παυ-
λέα. Μὲ θροϊστικὴ ἀρμονία ἡ λέξη γονι-
μοποιεῖ τὴ μοναξιά γιὰ νὰ ἔρθει τὸ νι-
κητήριο πρωΐ ὅπου ὅλοι — «εἴμασταν ἕ-
να ρόδι ὁ καθένας, μ' ὅλα τὰ ρουμπίνια
τῶν κόσμων» — θὰ βροῦμε γραμμένο τὸν
προορισμό μας στὴν καρδιά τοῦ Θεοῦ.
Πράγματι, ἡ ἔμπνευσή του μετουσιώνε-
ται σὲ χτύπο καρδιάς, ποὺ θεμελιώνει τὸ
θάρρος στὴ συνέχεια τῆς μορφῆς, στὴ δι-
άρκεια τῆς ἀλλαγῆς μας. Στὸ πάθος τοῦ
Θεοῦ γιὰ τὴν Τελειότητα! Καὶ ποιός εἶ-
ναι ὁ σκοπὸς τῆς θεόδητης μοίρας μας;

Ὁ ἀγώνας. Ἡ πάλῃ ἐνάντια σὲ κάθε
ἐφησυχασμό. Ἡ τόλμη γιὰ τὴν ἔξαρση.
Τὴν ἀλήθεια. Τὴν καθαρότητα. Τὴν Ἐλευ-
θερία. Γνωρίζει ὁ ποιητὴς πὼς κάθε ἄ-
στέρι εἶναι ἕνα «μυστικὸ» δάκρυ τοῦ Θε-
οῦ καὶ πὼς κάθε λουλούδι μεγαλώνει μὲ
τῆς αὐγῆς τὰ δάκρυα. Γιὰ νὰ ἀναδει-
χτεῖ ἡ ὁμορφιὰ δύναμη τοῦ οὐρανοῦ καὶ
ἰσχύ Προμηθεϊκὴ τοῦ κάθε ἀνθρώπου γιὰ-
τὴ «χρειάζεται νὰ πεθαίνουμε καθὼς πρέ-
πει».

Ὁ «ἐσωτεριστὴς» Σ.Π. ἀντιπαλεῖ μὲ
λόγο φωτεινὸ τὴ γύρω μας κλειστὴ σιω-
πή. Γιὰ νὰ βροῦμε ὡς Ἕλληνες τὸ «ἐλ-
ληνικὸ καὶ πανάξιο περπάτημά μας» κι ὡς

ἄνθρωποι τὴν περιφρόνηση γιὰ ἐτοιμα-
σμένους παραδείσους.

Κυρίως, νὰ βροῦμε τὴν ψυχὴ μας, τὴν
ὥρα ποὺ τὸ χάος γεμίζεται μὲ τὴν τάξη
καὶ τὴ μουσικὴ τῶν ἄστρων.

Ὁ Σαράντος Παυλέας εἶναι ὁ τραγου-
διστὴς τῆς ἀνθρώπινης μοίρας. Ἡ ἐτοιμό-
φυλλη εἶναι, δωδοναία δρύ, ποὺ ἀποκρυ-
πτογραφεῖ τὸ χαιρετιστήριο τοῦ ἡλίου:

Σταθεῖτε ὄρθιοι, περνάει ὁ μέγος οἰω-
νοσκόπος!

γιὰ νὰ σηματοδοτήσει, ἔτσι, καὶ τὸ πα-
νανθρώπινο εὖρος μιᾶς ποίησης γυμνα-
σμένης στὴν αὐστηρότητα τῆς προφητεί-
ας καὶ τὴν ἔνθεση ἔκσταση. Ἡ ἐσωτερι-
κὴ λυρική δύναμη - φώτιση, εἶναι ἡ πεμ-
πτουσία τῆς γραφῆς του. Καὶ ἡ ξεχωρι-
στὴ μοναδικὴ προσφορά του.

I. Β α σ ι λ ε ῖ ο υ : «ΣΤΗ ΣΙΚΕΛΙΑ ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΕΛ- ΛΑΔΑ».

Τὸ μικρὸ αὐτὸ βιβλίον περιορίζεται ἀ-
ποκλειστικὰ σὲ ὅ,τι εἶχε κάποια σχέση
μὲ τὴ Μεγάλῃ Ἑλλάδα.

Δὲν πρόκειται, συνεπῶς, γιὰ ἕνα κεί-
μενο ταξιδιωτικὸ, ἀναφερόμενο στὴ ση-
μερινὴ ζωὴ τῶν κατοίκων τῆς Σικελίας.
Ἀλλὰ γιὰ μιὰ σπουδὴ τῆς «ἐλληνικότη-
τας» τοῦ νησιοῦ, μέχρι τὸν 2ο αἰῶνα π.
Χ., μὲ ὁδηγὸ τὸ μνημεῖο, τὴν ἱστορικὴ
μνήμη καὶ τὴν εὐαισθησία τοῦ περιηγητῆ
ποὺ γνώρισε πολλῶν ἀνθρώπων τοὺς τό-
πους καὶ τὴ συμπεριφορά. Ἔτσι, ἡ γνώ-
μη του, ἔχει τὴν αὐθεντικότητά τοῦ γε-
γονότος καὶ τὴν ζεῖδωρη ἔξαρση τῆς ἀν-
θρώπινης μεγαλουργίας, καθὼς διατυπώ-
νεται μὲ λόγο ἄμεσο καὶ οὐσιαστικὸ:
«Σὰν ὑλοποίηση καὶ μορφοποίηση τῆς
σκέψης καὶ τοῦ ὄνειρου, τῶν ιδανικῶν καὶ
τῆς ὁμορφιάς, οἱ ναοὶ συμβολίζουν ἀρι-
στοουργηματικὰ τὴν ἱερή, τὴν ὀνειρεμένη
προσέγγιση τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς μὲ τὸ
ἄόρατο θεῖον, τὴν ἀνείπωτη ἔκστασή της
ἀπ' τὴν ἰδεατὴ αὐτὴ συνάντηση. Εἶναι τὸ
πέτρινο ἔπος, τὸ ὑπέροχο ποίημα, γιὰ
μιὰν ξεχωριστὴ κι ἀνεπανάληπτη ἐποχὴ,

με ανώτερη κι ασύλληπτη πραγματικότητα, με βαθιά συναίσθηση της αληθινής τέχνης».

Μυθολογία, ιστορία, ναοί, θέατρα, φύση, αλλά και επιγραμματική αναφορά σε προσωπικότητες του πνεύματος και της πολιτικής, με έπικαιρες συζεύξεις της παράδοσης και της σύγχρονης πραγματικότητας, όπου το συνταίριασμα (θρησκεία - έθιμο) διατηρούν μιαν ελληνίδα μνήμη, συναποτελούν την ύλη μιάς σπονδυλωτής — κατά πόλη — καταγραφής στοιχείων, κρίσεων και έντυπώσεων. Προσφορά σημαντική μιὰ και «στή σύγχρονη Ιταλία δεν άρσσει πολύ κι άποφεύγεται νά τονίζεται τί έχει προσφέρει ό ελληνικός πολιτισμός ιδιαίτερα στή Σικελία. Τά ιταλικά βιβλία ελάχιστα μιλάνε γιά τή Μεγάλη Έλλάδα».

Φυσικά τό βιβλίό του Ι. Βασιλείου δέν φιλοδοξεί νά καλύψει ανάλογο κενό. Δέν χρειάζεται άλλωστε.

Ό φωτογραφικός φακός του ξέρει νά συλλαμβάνει τή στιγμή του μεγαλείου, και ή παράθεση πίνακα νομισμάτων — «σε πραγματικά έργα τέχνης» — επιβεβαιώνουν τό ύψηλό επίπεδο του ελληνικού πολιτισμού. Καί πού συνεχώς υπομνησκει μέ τις τόσο προσεγμένες αναφορές του σε έργα ή χρονικά της εποχής: «Έχουν πεί, πώς ό ναός της Όμόνοιας είναι τόσο τέλειος, όσο ένας στοχασμός του Άριστοτέλη, κι έχει τόση έξαρση, όση μιὰ ώδή του Πινδάρου» ή «Άφού οί Σελινούντιοι δέν ξέρουν νά υπερασπίσουν τήν ελευθερία τους, άς γίνουν σκλάβοι».

Ό Ι. Βασιλείου κατέχει τό μυστικό νά μαγεύει και νά διδάσκει, μέ τό νά μετατρέπει τήν ποιητικά δοσμένη έντύπωση σε πνευματική μέθη διάρκειας. Ό λόγος του, είναι πάντα κομψός, καίριος κι άποκαλυπτικός. Είναι ό περιγητής μέ τήν όραση του ιστορικού, τήν εύαισθησία του καλλιτέχνη και τήν αξιάδα του προικισμένου άφηγητή: «Η δυναμικότητα και ή ζωτικότητα της ελληνικής φυλής επιβεβαιώνεται μέ τήν έκτεταμένη διασπορά της...».

Η κρίση του Ι. Βασ., πλησιάζει τά γεγονότα μέ άντικειμενικότητα κι όμορφιά. Μέ άνθρωπιά. Έτσι ή γραφή του διανο-

ούμενου περιγητή χαράσσει και τήν πορεία της νεοελληνικής σκέψης.

Σ ό ν ι α ς Π υ λ ο ρ ώ φ - Σ ο υ τ η ρ ο ύ δ η : «ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ '83».

Σαράντα χρονώ
ταφόπετρες σκορπίσανε
μπροστά
τά χίλια και ένα όνειρά μας.

Μιά παρθένα ήλιαχτίδα παιχνιδίζει στή μυστική σύναξη των λέξεων της Σόν. Πυλ. - Σουτ., γιά νά βοηθάσει μέ — μονόχη έστω — μελωδία τις χλιοφερμένες σκέψεις μας, τήν ώρα πού, ενώ άπολαμβάνουμε ότι άπόμεινε άπ' τις άναμνήσεις, διαπιστώνουμε, μέ συγκατάβαση, πώς όλοι οί «κάπως άντιδραστικοί», τακτοποιήθηκαν σε «κάποια μετριότητα». Καί δεχόμαστε τό φαινόμενο ως φυσιολογικό, καθώς μοναδικό ιδανικό της εποχής μας είναι ή άφισκοόληση!

Μπορεί, όμως, και άντιπερνά μέ συγγνώμη τήν κοσμική χυδαιότητα και τήν εύκαιριακή ιδεολογία, γιατί βαθύτατα πιστεύει στόν άνθρωπο και τή μοίρα του, παρά τήν καταστροφική του μονομανία: «Μιά όλόκληρη γή τήν κάναμε μόνοι μας τάφους».

Η Σ. Πυλ. - Σουτ., δέν είναι ό άπλός παρατηρητής των εξελίξεων, αλλά ό θανάσιμα πληγωμένος άπό έπαρχειακή άνία μαντατοφόρος λόγος της ελπίδας, πού έπιζει χάρη στήν καυτή άνάσα του έρωτα — σφραγίδα ζωής και τέχνης.

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

Ί ω ά ν ν ο υ Ν ι κ ο λ α ῖ δ ο υ : «ΖΑΓΟΡΙ» Δοκίμιο, Ίωάννινα 1982.

Είναι αξιόλογο αυτό τό βιβλίό, Καρπός βαθύτερης έσωτερικής άνάγκης, κατάθεση και μαρτυρία προσκυνητή πού όδοιπόρησε μέ τήν καρδιά του, φλογίζεται άπό πάθος, αΐσθημα έντονο, άνυπόκριτο.

‘Ο χώρος και ή μοίρα του δέν περιγράφονται άπλώς· ώς συνήθως. Δέν εξαντλούνται και δέν άπομένουν λόγος κενός. Γίνονται ήχος και κάποτε τραγούδι. Μνήμη που διαρκεί.

‘Υπάρχουν, έδώ σελίδες, όπου κινείται και θεάται μόνον ό ποιητής. Αυτός που άγγιξε την άνθισμένη πέτρα κι ένοιωσε την πνοή της. Κι αυτή ή παρουσία, ή λυρική αναδίπλωση της φωνής που άχνοτρέπει μέσα στη συγκίνησή της, έλκύει άρωμα· μιάν αίσθηση λεπτή που δέν τη συναντάς πάντα στα δοκίμια.

‘Ακόμη, στις ιστορικές άνιχνεύσεις και στην όλη προσπάθεια ν’ άποχτήσει περίγραμμα τó παρελθόν, κυριαρχούν, συνήθως, όραση και κρίση ώριμη, που και φωτίζουν και ανασύρουν — όταν είναι δυνατό — τὰ γεγονότα στο χώρο τους.

‘Ωστόσο, αναφαίνονται και άπρόοπτα’ δυσάρεστα. Κι αυτό που έδώ δέν άρέσει ίσως στον άναγνώστη, είναι ότι ή αγάπη του συγγραφέα για τó Ζαγόρι και τους παλιούς ανθρώπους του, δέν έλέγχεται πάντα και κάποτε φτάνει στην ύπερβολή, προκαλώντας άμφιβολίες, για την αντικειμενικότητα, στο σημείο εκείνο.

‘Ο Γιάννης Νικολαΐδης, βέβαια, είναι ώριμος άνθρωπος κι έχει την πείρα του στο γράψιμο — άλλά, έδώ, σέ τούτη την περίπτωση, φαίνεται πώς του ξεφεύγει, καμιά φορά, ή κατάσταση, και μάλλον δέν τηρεί τίς κατάλληλες άποστάσεις.

Ζαγορίσιος ό ίδιος, κινείται περισσότερο συναισθηματικά· ιδίως όταν ίχνογραφεί τους παλιούς συμπατριώτες του. Τόν παρασύρει ή μεγάλη αγάπη για τόν τόπο του, τη γενέθλια γή του· αυτή ή μέθη του ποιητή — έραστή της. Και ίσως έπαινει ύπερβολικά.

Και κάποτε αναρωτιέσαι: Μά δέν έβγαλε, λοιπόν, αυτός ό τόπος, και κλέφτες, και άπατέωνες, και συνεργάτες τών Τούρκων; Και οί γυναίκες του Ζαγοριού έτσι ήταν όλες; Νοικοκυρές και άγιες; Δέν είχαν και «κουσούρια»;

‘Αλλά, ως τó παραβλέψουμε. ‘Η γή του Ζαγοριού είναι κρύσταλλο και πάθος. ‘Ο άνεμος άνφορίζεται πάντα στις πλαγιές της. Και τὰ χρώματα σαλεύουν· άναταράζονται, μέσα στην άυλη μουσική τους.

‘Ο Γιάννης Νικολαΐδης έγραψε ως ποιητής. Και ή γραφή του έχει πολλούς ήχους, πολύ φώς άπ’ αυτή την άστερόεσσα κίνηση τών χρωμάτων της γής του Ζαγοριού· άπ’ αυτό τó αγέρωχο μέταλλο τών όγκων και τών γραμμών.

“Α ν ν α ς Δ ε ρ έ κ α: «ANNA ΔΕΡΕ-ΚΑ». Ποιήματα, Γιάννινα 1983.

Για την “Αννα Δερέκα ξαναγράψαμε. Αυτή ή γυναίκα έχει, συνήθως, αξιοσημείωτες ποιητικές άνησυχίες. Και τώρα, αξιοποιώντας πάλι την ευαισθησία της, πασχίζει νά μās άποσπάσει την προσοχή με τó άπλό και μαζι περιεκτικό. Την παρατήρηση και τó τραύμα της. Την όδυνηρή έπισήμανση.

‘Ασήμαντα περιστατικά παίρνουν, έδώ, άλλην όψη· φωτίζονται ποιητικώς και προκληθούν ένδιαφέρον με τó μήνυμά τους.

‘Η Δερέκα δείχνει νά βασανίζεται, συνήθως, μέσα σ’ έναν έρωτισμό άνεκπλήρωτο. ‘Ακόμη, την ένοχλεί και ή πιο γενική άρνηση· τó αδιάφορο και τó κουραστικό του κύκλου της γύρω της. Και, ευαίσθητη καθώς είναι, διαγράφει τὰ θρία του έαυτού της· την αντίσταση και την άποστροφή της, την αγωνία και τó πάθος της — την ψυχούνησή της.

Παρατηρεί και όνειρεύεται. Θυμάται, ίχνη λατεί και ζωγραφίζει. Και μέσα σέ άρκετές ζωγραφίες της, αίωρείται πολλή άθωότητα, πολλή συγκίνηση. ‘Υπάρχει ποίηση που σέ άγγίζει· που κάποτε σέ κάνει δικό της με την ώριμότητά της.

Δέν αποδίδει, βέβαια, πάντα καρπούς ό λόγος της Δερέκα έδώ. Δέ γίνεται συνεχώς τραγούδι και μήνυμα. ‘Αρκετές φορές, όλα εξαντλούνται στην αρχή. ‘Η άγαθή πρόθεση δέν «όλοποιείται» και ή φωνή σβήνεται μέσα στο άσήμαντο και στο άποϊκό. ‘Αλλοτε, πάλι, ό ήχος θυμίζει ξένη άγωνία και προβληματική. ‘Επιδράσεις ορατές αποκαλύπτονται έδώ κι εκεί, που προκαλούν άμέσως την έντύπωση, ότι ή ποιήτρια δέν έχει θαμάσει, ακόμη, άρκετά, τις προτιμήσεις και τις συμπάθειές της προς άλλες φωνές.

Πάντως, πρὸς ἑλ' αὐτά, ἡ Δερρέα δὲ χά-
νει τὴν ἀξία της. Ἔχει ποιητικὸ πάθος καὶ
τὸ ρίγος της δὲν εἶναι πάντα συνηθισμένο.
Συγκινεῖ καὶ, κάποτε, ἀφροπλίζει.

**Κώστα Νικολαΐδου: «ΠΟΙ-
ΗΣΗ».**

Κάποιες ἐπιφυλάξεις, γύρω ἀπ' τὴν ποι-
ηση τοῦ Κώστα Νικολαΐδου, κυρίως σὲ ὅ,τι
σχετίζεται μὲ τὴ δομὴ της, εἶναι δυνατό,
νομίζω, νὰ διατηρήσει κανεῖς.

Σ' ἓνα μεγάλο μέρος τῆς ὑπόψης γραφῆς,
ἡ ἔκφραση δὲν ἀποκαθαίρεται καὶ δὲ συμ-
πτύσσεται πάντα ποιητικῶς· δὲν ἀποβάλλε-
ται, δηλαδή, ἡ περιττὴ λεπτομέρεια στὴν
ἀντίστιξη, τὸ περιττὸ αὐτονόητο στοιχεῖο,
καὶ κυριαρχεῖ, ἐν τέλει ἡ ἀφηγηματικὴ ἀ-
ναπτυξή.

Ὁ ποιητὴς ὑποχωρεῖ ἐδῶ καὶ ἀναφαίνε-
ται ὁ ἀφηγητής: Αὐτὸς ποὺ ξαναξερδίζει
τὸν εἰσμό του καὶ περιγράφει μὲ λεπτομέ-
ρειες, ὅμαλά καὶ γνώριμα, ἐκεῖνο ποὺ τὸν
ἀπασχολεῖ.

Μὲ ἄλλα λόγια: Τὰ ποιήματα τοῦ Κώστα
Νικολαΐδου θὰ μπορούσαν νὰ χαρακτηρι-
στούν, ἀρκετὲς φορὲς, ὡς πρὸς τὸ εἰδολο-
γικό τους, καὶ πεζογραφία. Λυρική ἀφήγη-
ση.

Ἀλλά, δὲν πρόκειται γιὰ κάτι τὸ συνη-
θισμένο ἐδῶ. Γιὰ λόγῳ εὐχολο καὶ κοινό,
ποὺ τὸν ἀκούει κανεῖς ἀδιάφορα καὶ τὸν
προσπερνᾷ, ἀφοῦ τὸν κατατάξει σύμφωνα
μὲ τὴν ἀντίληψη καὶ τὴν αἰσθητικὴ του.

Αὐτὰ τὰ κείμενα, ὅποια κι ἂν εἶναι ἡ
τεχνοτροπία τους, ἔχουν ποιότητα, ρυθμούς,
αἶσθημα καὶ μουσικὴ ποὺ ἀγγίζουν τὸν ἀ-
ναγνώστη βαθιά.

Ὁ Κώστας Νικολαΐδης, ὅσο κι ἂν ὀλι-
σθᾷναι πρὸς τὴν πεζογραφία, πρὸς τὴν ἀ-
φήγησιν, εἶναι ποιητής.

Εὐαίσθητος καὶ διακριτικός, θλιμμένος
κι αἰσθαντικός, σὰν ἔρχεται ὁ σκοτεινός
καὶ δύσκολος καιρὸς τῆς συγκομιδῆς, κάθε-
ται δίπλα στὸ ἀναμμένο τζάκι καὶ θυμᾶται
τὴν ὁδοπορία: Εἰκόνες παλιές, ραγισμέ-
νες· πρόσωπα ἀφανισμένα κι ἀδικαίωτα,
γέροντες καὶ νέφες τοῦ λαοῦ, πολεμιστὲς

ποὺ χάθηκαν καὶ τοὺς λησμόνησαν, ξυπό-
λητα παιδιά, ξυπόλητες μητέρες, χωριά
ποὺ ρημαχτήκαν, ἐνῶ, ἐπάνω στὸ γυμνὸ
φθινοπωρινὸ τοπίο ποὺ συνεχῶς αἰωρεῖται
μέσα στὴ μνήμη του, πέφτει μιὰ ψιλὴ βρο-
χὴ, γεμάτη ἦχους λεπτοῦς καὶ πίκρα.

Εἶναι θρήνος καὶ νόστος, συγκίνηση καὶ
παλμός ποὺ ἀναδιπλώνονται ψιθυριστά, ἀ-
βίαστα, χωρὶς ἐπιτίδευση. Ἔτσι, ὅπως ὁ
λυγμός τοῦ ἀπλοῦ, τοῦ ξεχασμένου ἀνθρώ-
που τὸν πλήγωσε πολὺ ἡ μοῖρα, ἀνεβαίνει,
κάποτε, στὰ χεῖλη, καὶ ξεσπάει σὲ κλάμα
σιωπηλό.

Κι αὐτὴ ἡ ἀθωότητα, κι αὐτὸ τὸ ἀπροσ-
ποίητο, σὲ γοητεύουν πολὺ κι εὐχολο σὲ κά-
νουν δικό τους. Ὁ ποιητὴς θυμᾶται πάντα
καὶ μοιρολογεῖ. Καὶ δὲ στολίζεται· μὰ προ-
σπαθεῖ νὰ πάρει μόνον ἀναπνοή. Νὰ μιλή-
σει ἀπλὰ μὲ τοὺς καιμούς του· ὅπως, πε-
ρίπου, γίνεται καὶ στὸ Δημοτικὸ Τραγούδι.

Εἶναι μιὰ φωνὴ ἄμεση, ἑλληνική· δεμέ-
νη πάντα μὲ τὴ γενέθλια γῆ της. Φωνὴ
βασανισμένη ποὺ ἀνεβαίνει καὶ περιπλανᾷ-
ται, ἐπάνω σὲ ἀρχαῖες χωριάτικες γειτο-
νιές, καὶ ραίνει μὲ γύρη καὶ τέφρα τὰ ἐ-
ρεῖπια.

**Κὰρλ Πόππερ: «Η ΑΝΟΙΧΤΗ
ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΕΧΘΡΟΙ ΤΗΣ»·
Δοκίμιο, Ἀθήνα - Γιάννινα 1982.**

Στὸ δοκίμιό του «Ἡ ἀνοικτὴ κοινωνία
καὶ οἱ ἐχθροὶ της», ὁ Κὰρλ Πόππερ ἐπι-
χειρεῖ ν' ἀξιολογήσει τὸ ἔργο κορυφαίων
στοχαστῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπηρέασαν ἀποφα-
σιστικῶς — κι ἐπηρεάζουν ἀκόμη — τὴν
πορεία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· ἰδίως εἰς
ὅ,τι ἀφορᾷ στὴ λειτουργία τῶν κοινωνιῶν
καὶ στὴν ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου.

Καὶ εἶναι, συνήθως, σκληρὸς στὴν κρί-
ση του. Ὁ ἴδιος, ἐξηγώντας αὐτὴν τὴ
στάση του, γράφει στὸν πρόλογό του, με-
ταξὺ τῶν ἄλλων, καὶ τὰ ἑξῆς:

«Ἄν σ' αὐτὸ τὸ βιβλίῳ διατυπώνονται
λόγια σκληρὰ γιὰ ὀρισμένους ἀπὸ τοὺς
μεγαλύτερους πνευματικούς ἡγέτες τῆς ἀν-
θρωπότητος, κίνητρό μου δὲν εἶναι, ἐλ-
πίζω, ἡ ἐπιθυμία μου νὰ τοὺς μειώσω.

Ἀφαιτηρία εἶναι, μάλλον, ἡ πεποίθησή μου ὅτι, ἂν ὁ πολιτισμός μας πρόκειται νὰ ἐπιζήσει, πρέπει ν' ἀποβάλουμε τὴ συνήθειαν νὰ ἐκδηλώνουμε ἀπερίοριστο σεβασμὸν ἀπέναντι στοὺς μεγάλους ἄνδρες. Οἱ μεγάλοι ἄνδρες μπορεῖ νὰ διαπράξουν μεγάλα σφάλματα· καί, ὅπως προσπαθεῖ νὰ δείξει αὐτὸ τὸ βιβλίον, ὁρισμένοι ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ἡγέτες τοῦ παρελθόντος ὑποστήριξαν τὴν ἀνένη ἐπίθεση κατὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ λόγου.

Ὁ Πόππερ διαθέτει σπάνια ὄραση καὶ σκέψη. Καὶ παρουσιάζει μεγάλο ἐνδιαφέρον. Δὲν εἶναι κάποιος συνηθισμένος διανοητής. Εἶναι ξεχωριστός. Ἐλέγχοντας τὸ συναίσθημά του, περνάει μέσα στὰ φιλοσοφικὰ συστήματα μὲ θαυμαστὴ ψυχραιμία καὶ ἀποφασιστικότητα. Δὲν χάνει τὸν προσανατολισμό του καὶ δὲν παγιδεύεται στὶς λεκτικὲς ἀκροβασίες. Παραμένει σαφής. Καὶ ἡ μέθη τοῦ ἀστραφτεροῦ στὴν ἐπιφάνειά του φιλοσοφικοῦ λόγου, τοῦ λόγου ποὺ κάποτε ἤχει χωρὶς καὶ νὰ σημαίνει, δὲ φαίνεται νὰ τὸν καταλαμβάνει.

Ἔχει κάτι τὸ σίγουρο καὶ τὸ καταλυτικὸ στὶς ἀνιχνεύσεις του. Καὶ διατυπώνει εὐθέως τὰ συμπεράσματά του.

Χαρακτηρίζει, λόγου χάρι, τὸν Πλάτωνα, μεγάλο καὶ γοητευτικὸ στοχαστὴ, ἀλλὰ, πολέμιον, τελικῶς, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς προόδου· τὸν Ἀριστοτέλη, «παρὰ τὴν τεράστια μάθηση καὶ τὴν ἐκπληκτικὴ ἐμβέλεια τῆς σκέψεώς του, παρὰ τὸ ὅτι ἐπενόησε τὴ Λογικὴ», ὅχι καὶ πολὺ πρωτότυπον διανοητὴ τὸν Ἑγέλο «τελείως σπάνιον καὶ καλοπροαίρετον κοινωνιολόγον», ποὺ ὅμως «παραπλάνησε πλῆθος ἀνθρώπων μὲ δυνατὴ σκέψη καὶ ἀπεδείχθη ψευδὴς προφήτης».

Ὅλ' αὐτά, βέβαια, εἶναι γνωστά· τὰ ἔχουν ὑποστηρίξει καὶ ἀρκετοὶ ἄλλοι πρὸ πολλοῦ. Ὁ Πόππερ, ὅμως, δὲν ἐξαντλεῖται καὶ δὲν ἐφησυχάζει στοὺς χαρακτηρισμούς. Προχωρεῖ παραπέρα. Ἐξετάζει καὶ τὸ κατὰ πόσον αὐτοὶ οἱ φιλόσοφοι ἐπηρέασαν, μὲ τὸ ἔργο τους, τὴν ἀνθρώπινη σκέψη· ποιοὺς ἦταν — καὶ εἶναι — ὁ ρόλος τους καὶ ποιὰ ἡ συγκεκριμένη εὐθύνη τους γιὰ τὰ δεινὰ τῆς Δημοκρατίας·

γί' αὐτὴ τὴν πορεία τοῦ πλῆθους καὶ τῶν πολιτικῶν σχημάτων μέσα στοῦ χρόνον.

Καὶ καταλήγει, μερικές φορές, σὲ πολλὰ ἐνδιαφέροντα συμπεράσματα, ποὺ ἔχουν ὀξύτητα, πρωτοτυπία καὶ βάθος ἰδιαίτερο. Δὲ λείπουν, φυσικά, καὶ τὰ τρωτά. Ὅσο κι ἂν ἐπιδιώκει ὁ Πόππερ τὴ συνεχὴ ἀντικειμενικότητα καὶ τὸ σωστὸ στὶς ἐπισημάνσεις του, δὲν τὰ καταφέρει πάντα. Προκύπτει, ἄλλωστε, καὶ θέμα ἰδιοσυγκρασίας. Εἶναι θετικὸς ἄνθρωπος ὁ Πόππερ. Ἐπιζητεῖ, ἀπ' τὸν ἀνθρώπινον λόγο, τὸν αἰτιολογεῖται ἐπαρκῶς καὶ μὲ σαφήνεια· ἰδίως ὅταν ἀναφέρεται σὲ βασικὰ θέματα τῆς κινήσεως τοῦ ἀτόμου μέσα στὴν εὐρύτερη κοινότητα. Υἱοθετεῖ, ἐδῶ, ὅτι προέρχεται μάλλον ἀπὸ τὴ λογικὴ ἐπεξεργασία καὶ τὴν ἐλεγχόμενη ἐμπειρία· παρὰ τὸ μεταφυσικῶς αἰωρούμενον, τὴν ἀψηλάφητη συγκίνηση καὶ τὸ ποιητικὸ πάθος.

Καὶ κάποτε, αὐτὴ ἡ σωστὴ τοποθέτησή του, τὸν προκαταλαμβάνει καὶ τὸν ὀδηγεῖ στὴ δυσκαμψία καὶ τὴν ἐπίσπευση, ἀπέναντι σὲ θέσεις ἀντίθετες πρὸς τὶς δικές του. Κι ὅταν ἀπορρίπτει, καὶ μάλιστα ἐπὶ τροχάδην, τὶς ἀπόψεις τοῦ Γιάσπερς γύρω ἀπὸ τὸ ὑπαρξιακὸ πρόβλημα, δὲν μπορούμε νὰ συμφωνήσουμε ἀβασάνιστα μαζί του.

Ὁ Γιάσπερς ἴσως εἶναι εὐάλωτος σὲ ἀρκετὰ μέρη τοῦ ἔργου του ἀλλὰ, σ' αὐτὸ τὸ συγκεκριμένο σημεῖο του, ὅπου καὶ ἀναφέρεται ὁ Πόππερ, ἀγγίζει μιὰ πραγματικότητα καὶ μάλλον κυριολεκτεῖ.

Ὑποστηρίζουν ὁρισμένοι, ὅτι τὸ ἐν λόγω δοκίμιο εἶναι καὶ ἔργο φιλοσοφικὸ, μὲ τὴν πλήρη ἔννοια. Πρόκειται γιὰ παρεξήγηση. Παρ' ὅλο ποὺ κάποτε προκαλεῖ τὴν ἐντύπωση τῆς φιλοσοφικῆς πραγματείας, δὲν ἔχει, τελικῶς, τὸ ξέχωρον καὶ τὸ ἴδιον τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως. Δὲν ἀνταποκρίνεται, ὅσο πρέπει, στὶς ἀπαραίτητες ἀπαιτήσεις.

Ὁ Πόππερ δὲν ἀσχολεῖται ἐδῶ καὶ μὲ τὴν καθαυτὸ προβληματικὴ τῆς Φιλοσοφίας. Δὲ στοχάζεται, ἄς ποῦμε, ὅπως ἔχουν Χάιντεγκερ γιὰ νὰ θυμηθοῦμε κάποιο σύγχρονόν του. Καὶ μήτε τὸν ἐνδιαφέρουν, ἰδιαίτερος, προβλήματα καθαρῶς φι-

λοσοφικά όπως τὸ «Ἔνα» καὶ τὸ «μὴ Ἔνα» τὸ «Εἶναι» καὶ τὸ Μηδὲν» κλπ.

Ἄλλωστε, κάτι τέτοιο δὲν ἦταν οὔτε καὶ στὶς προθέσεις του. Καταπιάνεται, τώρα, μὲ τὴ Φιλοσοφία, ὄχι τόσο γιὰ νὰ φιλοσοφήσει ἀκριβῶς ὁ ἴδιος· ἀλλὰ — ὅπως διευκρινήσαμε καὶ στὴν ἀρχή — γιὰ νὰ σχολιάσει, κυρίως, ὀρισμένους μεγάλους ποῦ ἀκριβῶς φιλοσοφοῦν.

Ὁ Πόππερ, δηλαδή, κινεῖται ὡς κριτικός τῆς Φιλοσοφίας ἐδῶ. Καὶ φλέγεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία νὰ φανεῖ χρήσιμος. Καὶ εἶναι. Τὸν διαπερνᾷ ἡ ἀγωνία γιὰ τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου καὶ τὴ Δημοκρατία. Καὶ μάχεται γι' αὐτές, προσπαθώντας νὰ ἐπισημάνει, στὰ ἔργα τῶν μεγάλων στοχαστῶν τῆς ἀνθρωπότητας, καθετὶ τὸ ἐχθρικό καὶ τὸ ἐπιζήμιο.

Κι ἐπάνω σ' αὐτὸ τὸ σπουδαιότατο θέμα, τὸ ὑπόψη βιβλίο του, ἀποτελεῖ προσφορά μεγάλη καὶ ἀξίζει κάθε προσοχή.

ΓΙΩΡΓΟΣ Μ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Κώστα Νικολαΐδης: «ΝΟΣΤΙΜΟΝ ΗΜΑΡ», Ἔξι ποιήματα.

Καθυστερημένο ἔφτασε στὰ χέρια μας τὸ ποιητικὸ βιβλίο τοῦ Κ. Νικολαΐδη «Νόστιμον ἡμαρ», καθιστερόησαμε καὶ μεῖς μὲ τὸ πνίξιμό μας ἀπ' τὸ βιβλιομάνι, μὰ σήμερα τὸ ἀνασύραμε ἀπ' τὸ σωρό. Ἡ συλλογὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἔξι ποιήματα. Ἡ ἐλεγειακὴ μορφή στὴν ποίηση συγκινεῖ τὸν ποιητὴ, ποῦ καὶ τὸ προηγούμενο βιβλίο του «Δοξαστικά», ποῦ εἶδαμε (Ἡπ. Ἑστία, τεύχος 332 79) τὸ ἴδιο ἐλεγειακὴ εἶχε μορφή. Καὶ στὴν καινούργια συλλογὴ τούτη, θὰ βροῦμε τίς ἴδιες ἀρετὲς στὴν ποίησή του, τὰ ἴδια χαρίσματα τοῦ ποιητῆ, ἔτσι, ποῦ θὰ ἐπαναλάβουμε τοὺς ἴδιους ἔπαινους γιὰ τὸν ἄκρατο λυρισμό του, ποῦ τὸ πλημμυρίζει σὰν πλατύς ποταμός, τίς πλούσιες καὶ πολύχρωμες εἰκόνες του ποῦ ξεπετιοῦνται σὰν πίδακες, γιὰ τὴ σωστὴ γνώση τῶν κανόνων τῆς καλῆς παραδοσιακῆς ποίησης (τοῦ μέτρου καὶ τοῦ ρυθμοῦ), τὴν ἐναλλαγὴ τῶν 15σύλλαβων μὲ μικρότερους στίχους, ὅπως ἔκανε ὁ Παλαμᾶς, γιὰ νὰ σπάξει τὴ

μονοτονία τους καὶ ὅλων ἐκείνων τῶν μυστικῶν ποῦ κάνουν τὸν ποιητικὸ λόγο μουσικὸ καὶ πλαστικό. Οἱ δύο συλλογές «Δοξαστικά» καὶ «Νόστιμον ἡμαρ» εἶναι βγαλμένες ἀπ' τὴν ψυχὴ τοῦ ἴδιου δόκιμου τεχνίτη καὶ μοιάζουν σὰ δίδυμα ἀδέρφια.

Τὸ πρῶτο ποίημα — ἐλεγεῖο εἶν' ἀφιερωμένο στὸν «Ἀνδρόνικο τὸ παλιζάρι μας» ποῦ σκοτώσανε μπαμπέσικα καθὼς πέρναγε τὸν κάμπο καθάλλα στὸ φαρί του. Τὸ ἐλεγεῖο εἶν' ἓνα συγκλονιστικὸ μοιρολόγι, μὰ τόσο λυρικὰ δοσμένο ποῦ συγκρομίζει τὸν ἀναγνώστη. Στὸ τελευταῖο τραγοῦδι «Ἄλλο δὲν κράτησε ἡ μνήμη μου ἀπὸ σέ», καταλαβαίνουμε πὼς ὁ Ἀλέξανδρος ἦταν ἀγωνιστὴς τῆς Ἀντίστασης. Στὸν ἐμφύλιο Μεγαλοδομαδιάτικα, τὸν πᾶσανε καὶ τὸν ἐξόρισαν σ' ἓνα ξερονήσι, ὅπου «μᾶς εἶπανε πὼς πέθανε στὸ ἔρημο νησί / ἐκεῖ τὸν χωματίσανε / ἀνάμεσα στὰ σκοῖνα, στὸ κύμα τ' ἄρμυρό». Τὸ ἐλεγεῖο κλείνει μὴν ἀνιπερβλήτη καλλιτεχνικὴ ὁμορφιά καὶ ἡ βαθιὰ συγκίνηση κάνει ν' ἀναβλύζει τὸ δάκρυ μας. Γιατὶ ὁ Ἀλέξανδρος δὲν εἶν' ὁ ἔνας, ὁ ἀντάρτης ἀγωνιστὴς τῆς Κατοχῆς. Εἶν' ὁλόκαιρος ὁ βασανισμένος, ὁ σταυρωμένος λαὸς μας. Τὸ κομμάτι τῆς σελ. 13 «Καλέ μου στίχε, κλπ.» εἶν' ἓνα δυνατό κομμάτι ποῦ κρύβει τὸν ἐθνικὸ μας πόνο: «...καὶ μεῖς νὰ τὸν δουλέψουμε τὸ λόγο μας / τὴ σάρκα του νὰ δέσουμε τὸν πόνο μας / καθὼς τὸ σίδερο χτυπάει στ' ἄμυνο του ὁ γύφτος / καὶ ἀπάνω του ξεστή γιὰ ν' ἀζοιμπήσουμε / ἀξέρια τὴν Ἑλλάδα μας». Τὸ τραγοῦδι εἶνε πνιγμένο στὸ λυγμό, στὴ συγκίνηση καὶ στὸ λυρισμό.

Τὸ τραγοῦδι «Μέρες τοῦ 1936—1939» μᾶς μιλάει πολὺ ζωντανὰ μὲ τὴν ἀφηγηματικὴ καὶ περιγραφικὴ του μορφή τῇ γιομάτῃ ὅμως ἀπὸ λυρισμό, ρυθμοὺς καὶ μέτρα (ἀληθινὸ πεζοτραγοῦδο) καὶ ἀπεικονίζει τὴ σκληρὴ, βασανισμένη ζωὴ στὰ βουνὰ καὶ στὰ χωράφια καὶ δίνει ἀνάγλυφα τὸ χαραχτήρα τοῦ Ἡπειρωτικοῦ λαοῦ, τὸν ἀναλλοίωτο ἀπ' τὰ παμπάλαια χρόνια ὡς σήμερα. Νὰ μιὰ πολὺ ὁμορφὴ εἰκόνα: «Οἱ μάνες μας ἀνέβαξαν σκυφτές / τὴ σαρμανίτσα τους, τὴ φύτρα στὴν κοιλιά / καὶ σφουγγίζαν τὸν ἴδρωτα μὲ τῆς ποδιάς τὴν ἄκρη». Τὸ τρα-

γούδι μακαρίζει κείνους πού δὲ γνώρισαν τὰ δάσανα τῆς Φυλῆς στὴν Κατοχή καὶ φύγαγε πρὶν τὸν πόλεμο: «Δὲν γνώρισαν τὸ σίδερο, τὴ φλόγα καὶ τὸ αἷμα / τὰ χάλκινα τὰ πρόσωπα μὲ τὰ βαριὰ τὰ μαύρα τους ποδήματα». Ἡ ἀναφορά του στὴν κατοχικὴ φρόνη εἶνε πλατιά κ' οἱ στίχοι του τοῦτοι εἶναι χαρακτηριστικοί: «ἀσκήωτος ὁ πόνος μας δὲ γράφεται σὲ στίχους / θὰ ταίριαζε καλύτερα νὰ γίνονταν τραγούδια / ἀργόσυρτα τῆς τάβλας μας τὰ κλέφτικα τραγούδια / πικρὰ τὰ μοιρολόγια μας». Τὸ τέταρτο τραγούδι τὸ γραμμένο γιὰ τὸ Γερο Λάσκαλο «τὸν κυρ - Ἀπόστολο Α.Π. ἐτῶν ὀγδόντα ἐννιά / γραμματοδιδάσκαλου στὰ χρόνια μὲ τὸ Τούρκικο», εἶναι ἕνας ὕμνος σὲ κείνους τοὺς δασκάλους πού κράτησαν ὁρθὴ τὴν ψυχὴ τοῦ Γένους καὶ ἀσθηστὴ τὴ φλόγα τῆς Λευτεριᾶς, τὴν ἀγάπὴ στὴν Πατριδα, τὴν ἔννοια τῆς συνέχειας τῆς Φυλῆς. Λεπτομερειακὴ ἢ περιγραφὴ τῆς δράσης καὶ τῆς ζωῆς τους, μὲ «τὴ σπῖθα ὅπως λαμπάδιαζε καὶ χόρευε στὰ μάτια τους». Κι ὁ ποιητὴς θὰ γράφει μὲ καημό: «Ἄ, νὰ μπόραγα στὸ στίχο μου ὁλάκερ νὰ κλείσω / τὴν ψυχὴ ἐκείνων τῶν δασκάλων μας». Τοῦτος ὅμως ὁ δάσκαλος, ὅταν τ' ἀπαίτησε ὁ καιρὸς στάθηκε καὶ ἀγωνιστής. Καὶ καμάρωνε στὰ γερατιά του γιὰ τὸν «ἔπαινο τοῦ στρατηγοῦ καὶ τὸ παράσημο / στὴ μάχῃ τοῦ Κιλκίς, στὴ Τζουμαγιά». Ὁμοῦς «ὁ κυρ Ἀπόστολος Α.Π. ἐτῶν ὀγδόντα ἐννιά», ἀναπαύτηκε. Γίνηκε μνήμη, θεῶλος, τραγούδι τοῦ ποιητῆ: «καὶ στὴν αἰλὴ του μοναχά, ἀπομειναν θλιμμένα / ἡ κωδωνιά καὶ ἡ ροδιά, τὸ γέριζο τὸ κλημά».

Τὸ πέμπτο τραγούδι τῆς συλλογῆς «Νόστιμον ἦμαρ», εἶν' ἕνα λυρικό ἱντερμέντζο. Νοσταλγικό, ὀνειροπλεγμένο. Ἐμπνευσμένο κάτου ἀπὸ μιὰ φεγγαρολουσμένη βραδιά, πού θὰ μᾶς μιλήσει γιὰ μιὰ παλιά ἐρωτικὴ ἱστορία, πού θυμᾶται ὁ ποιητὴς καθὼς καθισμένος στὴ μικρὴ του βεράντα βλέπει τὸ μάστορ Βαγγέλη. Ἀναθιβαίνει ἀπὸ μέσα του ἡ λεβέντικὴ ζωὴ του, ὁ χαμὸς τῆς ἀγαπημένης πού ὁ πόλεμος τὴν ἔκανε ἄψυχο κουφάρι. Τώρα ξεὶ μὲ τίς ἀμνηνήσεις του καὶ ὁ ποιητὴς ξαναβλέπει: «τὸ ξανθὸ παλικάρι ξαναγίνεται ὁ μάστορ Βαγγέλης»,

πού ὁλομόναχος ρεμβάζει στὴ βεράντα. Τὸ τελευταῖο τραγούδι «Ξενιτεμένο μας πουλὶ καὶ παραπονεμένο», πρέπει νὰ 'νε ἕνα γράμμα σ' ἀδερφοῦ ἢ φίλο γκαρδιακό, πού θ' ἀφήσει ὁ ποιητὴς νὰ ξεχυθεῖ ἀπ' τὴν ψυχὴ του, ὅλην κείνη ἡ ὁμορφιὰ τῶν λαογραφικῶν εἰκόνων πού πλημμυρίζουν τὴν ψυχὴ του, τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς ζωῆς του, μ' ἕναν ἄκρατο καὶ πάλι λυρισμό. Κεῖνο τὸ στόλισμα τῆς νυφούλας (τῆς Ἀνούλας) εἶν' ἕνα ἀληθινὸ διαμάντι δημοτικῆς ποιήσεως μ' ἕνα δραματικὸ φινάλε, καθὼς οἱ Γερμανοὶ βάλανε στὸ σημάδι τὸ ψῆφι τῆς χαρᾶς στὸν κάμπο, τὴ γαμήλια πομπή «καὶ ξάπλωσεν ὁ χάροντας ἀράδα τὰ κορμιά τους / ὡς ἔπιναν καὶ χόρευαν καὶ λέγαν τὰ τραγούδια». Ἡ βαρβαρότητα τῶν «πολιτισμένων» Οὐννων, μὲ τὰ ἔνστιχτα τοῦ θεριοῦ, ἀποδίνεται ἔντονη καὶ μᾶς γιομίζει φρίκη. Ἡ σελ. 31 εἶν' ἕνα λυρικό, μὰ θρηνητικὸ ρέζβι-εμ, πού συγκλονίζει τὴν ψυχὴ μας καθὼς τελειώνει μ' αὐτοὺς τοὺς δυὸ τραγικοὺς στίχους, γιομάτους ἀπλότητα: «ἐκεῖ πού συλλαβίζεται ἡ Μοῖρα τῶν προγόνων μας / θὰ πάρουνε τὴ θέση τους καὶ τοῦτα μας τὰ πάθια», πού δὲν ἔχουν τελειωμό, γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὸ Σκιαθίτη Κοσμοκαλόγερο: «Σὰ νᾶχαν ποτὲ τελειωμὸ τὰ πάθια καὶ οἱ καημοὶ τοῦ κόσμου».

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΖΑΔΕΣ

Δημοσθένη Ζαδέ: «ΣΤΗ ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΑΛΛΟΥ», Νουβέλα, 1983.

Παίρνοντας σὰν δεδομένο, ὅτι κάθε λογοτεχνικὸ βιβλίο εἶναι — ἢ πρέπει νὰ εἶναι — ἕνα ὁλοκληρωμένο ἔργο τέχνης, μιὰ αὐτόφωτη καὶ αὐτοδύναμη μονάδα, θ' ἀποφύγω ν' ἀναφερθῶ στὴν ἀκτινοβολία τῆς μέχρι τὸ 1981 λογοτεχνικῆς προσφομᾶς τοῦ Δ. Ζαδέ, πού τὸν ἵψωσε σὲ μιὰ πανελληνίαν ἀναγνώριση προσωπικότητα τοῦ ἔντεχνου λόγου, καὶ θὰ περιοριστῶ ἀποκλειστικά στὴν κριτικὴ ἀποτίμησιν τοῦ νέου βιβλίου του, τῆς νουβέλας «ΣΤΗ ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΑΛΛΟΥ», κοιτώντας τὴ σὰν ἀνεξάρτητη, αὐθυπόστατη δημιουργία, καὶ ἃς εἶναι τὸ 22ο βιβλίο τοῦ ἴδιου συγγραφέα.

Σχετικά μὲ τὸ θέμα τῆς κρινόμενης νομβέλας: Ὅλοι οἱ λογοτέχνες ἐμπνέονται τὰ θέματά τους ἀπὸ τὶς δραστηριότητες τῆς ἀνθρώπινης πολιτείας (συνύπαρξις — ἀλίμονο — ἀπέραντων φονικῶν βαλτότοπων καὶ μικρῶν ἀνθρώπων), συμβαίνει δέ, πολλές φορές, συγγραφεῖς, ποὺ κατοικοῦν σὲ διαφορετικὰ μῆκη καὶ πλάτη τοῦ πλανῆτη μας, νὰ χρησιμοποιοῦν σὰν γενεσιουργὸ πυρῆνα στὴ συγγραφὴ ἐνὸς βιβλίου τὸ ἴδιο θέμα. Αὐτὴ ὅμως ἡ συντυχία δὲ σημαίνει πὼς τὰ ὁμοιοπύρηνα βιβλία μοιάζουν μεταξὺ τους. Κάθε ἄλλο. Καὶ τοῦτο, γιατί ὁ μυθιστοριογράφος (ὅχι ὁ ἱστορικός) εἶναι ἐλεύθερος, ἐπιστρατεύοντας τὴ φαντασία του, νὰ χειριστεῖ τὸ θέμα, νὰ πλάσει πρωταγωνιστές, κομπάρσους, σκηνικά κατὰ τὴ δική του ἀνεξέλεγκτη κρίση. Ἐνα ἀπὸ τὰ σπάνια θέματα, ποὺ κεντρίζουν τὴ φαντασία τῶν συγγραφέων καὶ γοητεύουν τὸ ἀναγνωστικὸ κοινόν, εἶναι καὶ ἡ ἀπόλυτη ἐξωτερικὴ ὁμοιότητα δίδυμων ἀδερφῶν καὶ οἱ ἐπιπτώσεις τῆς στὴ ζωὴ καὶ στὸ περιβάλλον τους. Ὁ Ἀλέξ. Δουμάς, πατέρας (1803—1870), ἐκμεταλλεζόμενος σχετικὸ θρόλο, ἔγραψε ἓνα ἐνδιαφέρον μυθιστόρημα, «Τὸ Σιδηροῦν Πρωσπεϊόν», μὲ κεντρικοὺς «ἑρῶες» δίδυμα βασιλόπαιδα, ἀπόλυτα ὅμοια στὴ σάρκινη διάπλαση, ἀνόμοια ὅμως στὴν ψυχολογικὴ δομὴ τους.

Ἀπὸ ἀνάλογης ὑφῆς πυρῆνα ξεκινᾷ καὶ ὁ Δ. Ζαδὲς τὴ νομβέλα του. Δίδυμοι οἱ πρωταγωνιστές τῆς, δὲν εἶναι βασιλόπουλα, ἀλλὰ προσθευτικά, στοχαστικὰ χωριατόπουλα. Εἶναι τόσο ὅμοια, ὥστε ἀκόμα καὶ ἡ μάνα τους δὲ μπορεῖ νὰ τὰ ξεχωρίσει. Καὶ ὅμως ὁ Δ. Ζαδὲς δὲν περιορίζεται μόνο στὴ σωματικὴ διάπλαση, ἀλλὰ πρωτοτυπώντας ἐπεκτείνει τὴν ἀπόλυτη ὁμοιότητα τῶν δίδυμων καὶ στὸν ψυχολογικὸν κόσμον, στὸ χαρακτήρα τους. Ὁ καθένας ἔτρεφε γιὰ τὸν ἄλλον ἀπεριόριστη ἀγάπη, ἐκτίμηση καὶ ἀφοσίωση. Τὰ συναισθήματα αὐτὰ συνεχίστηκαν ἀπαραμείωτα καὶ ὅταν ταυτόχρονα γνώρισαν καὶ ἐρωτεύτηκαν παράφορα τὴν ἴδια κοπέλα καὶ ἀκόμα ὅταν ἐκεῖνη παντρεύτηκε τὸν ἕναν ἀπ' αὐτοὺς, ἀγαπώντας παράλληλα, ὅχι ἐρωτικά, ἀλλὰ ἀδερφικά, τὸν ἄλλο. Ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ ἡ νομβέλα ἀρχίζει νὰ φλογίζεται, κυριαρχούμενη ἀπὸ

τὸ ἀσίγαστο, ἀνέλπιδο πιά, ἐρωτικὸ πάθος, ποὺ ἐξώθησε τὸν παραμερισμένο σέ, ἀντίθετο πρὸς τὶς ὑπαρξιακὰς καταβολὰς του, κακούρημα, τὸ διασπῶ (καὶ τὴ γονιμοποίηση) τῆς γυναικὸς τοῦ πολυαγαπῶντος ἀδερφοῦ του καὶ τελειώνει μὲ τὴν κάθαρση, σύμφωνη μὲ τὶς προσωπικὰς δεοντολογικὰς ἐκτιμήσεις τοῦ συγγραφέα.

Ἡ νομβέλα «ΣΤΗ ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΑΛΛΟΤ» σὰν ἔργο τέχνης: Ποτὲ δὲν κρίνω τὸ μόχθο ἐνὸς πνευματικοῦ ἀνθρώπου (μεγαλόνυμου ἢ μικρόνυμου φίλου ἢ ἄγνωστον, ἀδιάφορο), πρὶν τὸν μελετήσω σωστά καὶ τὸν ἀφομοιώσω στὸ σύνολο καὶ στὶς λεπτομέρειες. Γιατὶ τότε μόνο, ἀφοῦ δηλαδὴ εἰσδύσω στὸ στοχασμὸ καὶ στὴ γραφὴ τοῦ συγγραφέα, μπορῶ, κρατώντας τὴ σκέψη κάτω ἀπ' τὸν ἔλεγχο τῆς συνειδησῆς μου, νὰ κρίνω μὲ πληρότητα καὶ ἀντικειμενικότητα μὴ λογοτεχνικὴ ἢ οικονομολογικὴ προσφορά. Μὲ αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν πάγιο τρόπο ἐργάστηκα ἀναλύοντας τὴ νέα δημιουργία τοῦ Δ. Ζαδέ. Καὶ ἐμόρφωσα τὴ γνώμη ὅτι πρόκειται γιὰ μὴ ὑψηλῆς ποιότητος λογοτεχνικὴ σύνθεση, ποὺ ἀνεπιφύλαχτα τὴν κατατάσσω ἀνάμεσα στὰ πρὸ σημαντικὰ ἐπιτεύγματα τοῦ ἀκάματου ὅσο καὶ πολυτάλαντου συγγραφέα τῆς. Καὶ τότε, καθὼς συγγενημένους τὴν ξαναῶ αὐτὴ τὴ στιγμή ποὺ γράφω, καὶ τὴν κοιτῶ, πρῶτα (μέχρι τὴ σελ. 32) νὰ κυλᾷ σὰν χαρούμενο ρυάκι ἑμψώντας μὲ τὸ ἥρεμο κελάρισμά του τὸ μεγαλεῖο τῆς οἰκογενειακῆς καὶ μάλιστα τῆς ἀδερφικῆς ἀγάπης, τὴν εὐτυχία τῆς ἀνιφορικῆς καὶ συνάμα πρόσχαρης ζωῆς, τὴν ἀξία τῆς ἔντιμης δημιουργικότητος συνυφασμένης μὲ τὸν ἀνθρωπισμὸ, καὶ ἔστερα βλέπω τὸ ρυάκι, μαγεμένο, θαρρεῖς, ἀπ' τὴν ἐμφάνιση μιᾶς νέας, ὁμορφῆς γυναικὸς, νὰ μεταμορφώνεται ἑξαιρτικὰ σὲ θολό, βουερό ποτάμι, κεντριζόμενο ἀπὸ τὸν θεελλόδοι ἀνεμο τῆς καταστροφῆς καὶ ἀπ' τὴν ἀλλόκοση, παγερὴ πνοὴ τοῦ θανάτου, σκέφτομαι πὼς ὁ Δ. Ζαδὲς δὲ θ' ἀποφάσιζε τὴ συγγραφὴ αὐτοῦ τοῦ δύσκολου ἔργου, ἂν δὲν εἶχε πελοίθησι στὶς πεζογραφικὰς του ἱκανότητες, στὸ ἔμφυτο ποιητικὸ του ἄλγος, στὸ δημιουργικὸ κριτικὸ στοχασμὸ του. Ἔτσι: σὰν πεζογράφος μὲ μεγάλες ἐκφραστικὰς δυνατότητες πρόσφερε

τήν ξμπνευση καὶ τὴν πλοκὴ τοῦ μύθου, τὴν ἄρτια ἀρχιτεκτονιστὴ καὶ τὴ συγκλονιστικὴ ἀπόδοση τῶν ρεαλιστικῶν καὶ τῶν συναισθηματικῶν στοιχείων σὲ στιγμὲς ποὺ ἀποκορυφώνεται ἡ ἔνταση καὶ ξεχειλίζει ὁ πόνος, σὺν ποιητὴς μὲ αὐξημένη εὐαισθησία διαπτόσει μὲ τὸ λυρισμὸ του τὸ κείμενο καὶ τὸ διακόσμησε μὲ θαυμάσιους λογοτεχνικοὺς ζωγραφικοὺς πίνακες καὶ σὺν βαθυστοχάστος κριτικὸς ἐπέτυχε τῶν τεσσάρων κεντρικῶν «ἡρώων» τὴν ψυχοπνευματικὴ δόμηση, ποὺ ἀποτελεῖ ἄλλωστε καὶ τὸ κυριότερο θεμελιακὸ ὕλικὸ τῆς συναρπαστικῆς αὐτῆς δημιουργίας.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ - ΓΑΖΗΣ

Πέτρος Χάρη: «ΦΩΤΑ ΣΤΟ ΠΕΛΑΓΟΣ».

Τὸ πράγματι ἀξιόλογο βιβλίον καὶ ὁ ἐπιδακτικὸς ἀναγνώστης συχνὰ συναντιῶνται. Τότε τὸ πνευματικὸ ἀγαθὸ μιλάει ἄμεσα στὴν καρδίᾳ καὶ τὸ στοχασμὸ. Μ' αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις τὸ διάβασμα καταξιώνεται. Τὸ πνεῦμα καλλιεργεῖται, καὶ ὅταν συντρέχει καὶ ἡ εὐλόγησις τοῦ ἀναγνώστη, γίνεται δύναμη ζωῆς καὶ δημιουργίας.

Ὁ ἀναγνώστης γνωρίζεται μὲ τὸ κάλλος καὶ τὸ νόημα τῶν κειμένων καὶ ἔχει μαζὶ τοὺς κάποιον διαλεκτικὴ σχέση, ὅταν συμβαδίζουν: ὁ ἀνθρώπινος χαρακτήρας, τὸ ἐπίπεδο τῆς πνευματικῆς του στάθμης καὶ ὁ ἀπαιτούμενος χρόνος μελέτης.

Τὰ γράμματα εἶναι ὑπόθεση μορφώσεως, διαλαδὴ πνευματικῆς καλλιέργειας, τὸ ταλέντο «δωρεὰς ἔωθεν».

Οἱ κριτικοὶ μας καὶ αὐτοὶ ἀκόμη ἀσχολοῦνται μόνον μὲ τὰ καινούργια βιβλία, αὐτὰ κρίνουν, φυσικὰ ὅσα προλαβαίνουν, γιατί ὁ ἐκδοτικὸς ὀργασμὸς τῆς ἐποχῆς μας δὲν τοὺς ἐπιτρέπει οὔτε νὰ τὰ δοῦν ὅλα!

Παρὰ ταῦτα ὑπάρχει περίπτωση νὰ μείναι ἀζήτητο στὶς προθήκες τῶν βιβλιοπωλείων ἀξιόλογο βιβλίον. Ἡ ἀδιαφορία τοῦ ἀναγνώστη ἔχει πολλοὺς λόγους: Τὸ θέμα τοῦ βιβλίου, τὴν πνευματικὴν του στάθμην, τὸ γνωστὸ ἢ ἀγνώστο ὄνομα τοῦ συγγραφέα, τὴν

ἀπουσία τῆς κριτικῆς, τὴν ἑλλειψὴ διαφήμισης, τὴν ἀνωριμότητα καὶ ἀνεπάρκειαν τοῦ ἀναγνώστη καὶ πολλοὺς ἄλλους. Ξεχάσαμε καὶ ἕναν λόγο σπουδαῖο ποὺ ἀφήναι ἀδιάφορο τὸν σημερινὸ ἀναγνώστη: εἶναι ὁ φυγόκεντρος χαρακτήρας τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ μας.

Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρουμε τὰ παραπάνω, γιατί συμβαίνουν καὶ πλεῖστα ὅσα παρήξεν αὐτό: Λέγεται, ὅτι τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Ὁδυσσεῆ Ἐλύτη δὲν τὸ πλησίασαν οὐσιαστικὰ ὅτε οἱ κριτικοὶ τοῦ τόπου μας, ἂν καὶ φαίνεται προσετὸ σὲ «πολλοὺς».

Ἡ λυδία λίθος στὰ βιβλία εἶναι ὁ χρόνος, ἀπόσταση ποὺ μᾶς χωρίζει ἀπὸ τὴν πρώτη δημοσίευσή του. Αὐτὴ ἐπιτρέπει στοὺς εἰδημονεῖς τὸ πρὶ ἀντικειμενικὸ κοίταγμα. Τὰ διαχρονικὰ κριτήρια, ἕξμακρὰ ἀπὸ παρωπίδες καὶ ἐμπάθειες, εἶναι κατὰ κανόνα ἀντικειμενικά. Ἔτσι λέμε μὲ βεβαιότητα, ὅτι ἄντεξε στὸ χρόνο ἢ ὅτι δὲν τὸ ἐξουθένωσε ὁ χρόνος. Πρόκειται γιὰ τὸ βιβλίον, ποὺ ἡ αἰσθητικὴ του καὶ ἡ ἀλήθειά του ἐρίσκεται ἐπέκεινα τοῦ χρόνου.

Στὰ λογοτεχνικὰ βιβλία τί σέβεται ὁ χρόνος; τὴ μορφὴ, τὸ περιεχόμενο ἢ καὶ τὰ δυὸ μαζὶ, σὺν ἕνα συμπαγὲς σύνολο κέλους καὶ μηνυμάτων;

Ἡ μορφὴ σὲ ὁποιοδήποτε γλωσσικὸ σχῆμα συναντιέται στὴ γλώσσα μας: Ἀρχαία, Ἑλληνιστικὴ, Βυζαντινὴ, Καθαρεύουσα καὶ Νεοελληνικὴ, μὴ ξεχνᾶμε ὅτι ἡ γλώσσα μας εἶναι μία, στηρίζεται στὴν πίστη γιὰ ζωὴ τοῦ Γένους, τὴν ὁραιότητα τῆς τέχνης, τὴ μόρφωση καὶ γενικὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ συγγραφέα. Γράφει ἄσφραγ τὴ σύγχρονη νεοελληνικὴ μας ὁ συγγραφέας ποὺ κατέχει βίαιες τὶς μορφὲς τῆς γλώσσας μας στὴν φαινομενολογικὴ τῆς πορεία καὶ προσφέρει μὲ τέχνην τὰ κείμενά του.

Τὸ νοηματισμένο περιεχόμενο εἶναι ἡ σάρκα καὶ τὰ ὀστά τοῦ λόγου τῶν κειμένων. Τὸ βιβλίον δὲν γράφεται γιὰ νὰ γράφεται, ἀλλὰ γιὰ νὰ μᾶς ὀδηγήσει κοντὰ στὴν ἀντικειμενικὴ ἀλήθεια, τὴ μὴ καὶ μόνη ποὺ εἶναι ὁ Θεὸς ἢ τίς ἐπὶ μέρους ἀλήθειαι, οἱ ὁποῖες μὲ τὴν ἀνθρωποκεντρικὴ τους ὕψη εἶναι: βιοτικὲς, κοινωνικὲς, ψυχολογικὲς, πολιτιστικὲς, οἰκονομικὲς καὶ χίλιες δυὸ ἄλλες.

Ἡ ἀπήχηση τῆς ὁμορφίας καὶ τῆς ἀληθείας στὸν σύγχρονο κόσμο μαρτυρεῖται ἀπὸ τὴν πρώτη καὶ μοναδικὴ ἐκδοτικὴ ἐπιτυχία ἔλων τῶν ἐποχῶν καὶ ἔλων τῶν θρησκειῶν, ποὺ εἶναι: Ἡ Βίβλος. «Ἡ Βίβλος! Μεταφράστηκε σὲ 1253 γλώσσες καὶ διαλέκτους! 514 Ἀφρικανικὲς, 416 Ἀσιατικὲς καὶ Εὐρωπαϊκὲς καὶ 293 τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς». (Ἐφημ. «Ἡ Καθημερινή» 1.1.84).

Ἀφορμὴ γιὰ τίς ἀνωτέρω σκέψεις στάθηκαν τὰ διηγήματα: «Φῶτα σ τ ο ὐ π έ λ α γ ο ς» τοῦ Πέτρου Χάρη, δευτέρου ἔκδοσης, βιβλιοπωλεῖα τῆς «Ἑστίας», σελ. 204, Ἀθήνα 1983.

Τὰ διηγήματα «Φῶτα στὸ πέλαγος» ἐκδόθηκαν πρώτη φορὰ τὸ 1958, δηλαδὴ τώρα καὶ εἴκοσι πέντε χρόνια. Ἡ ἀπόσταση τοῦτη εἶναι σεβαστὸς χρόνος σὲ διάρκεια ροῆς καὶ πνευματικὰ γεγονότα καὶ μᾶς ἐπιτρέπει ἀντικειμενικὲς κρίσεις καὶ σωστὰ συμπεράσματα.

Ἡ κριτικὴ τοῦ 1958 δικαιολογημένα τὰ δέχτηκε μὲ ἐνθουσιασμό καὶ ἐγκώμια. Σήμερα ἡ δευτέρου ἔκδοσης, κοιταχμένη ἀντικειμενικὰ στὴ μορφή καὶ τὸ περιεχόμενο, παρουσιάζει περισσότερο ἐνδιαφέρον. Ἡ αἰσθητικὴ πλευρὰ τῶν διηγημάτων εἶναι κλασσικὴ, ἔκφραση τῆς λογικῆς καὶ τοῦ μέτρου, μὲ ἀκρίβεια φαντασίας. Παντοῦ ἐνάργεια, διαύγεια καὶ ἐντονὴ ἡ αἰσθησιμότης τοῦ πρόσφατου. Οἱ αἰσθητικοὶ μᾶς δέχτες δέχονται τὴν πνευματικὴ συγκίνηση καὶ τὴν ἀπόλαυση τοῦ ὁραίου σὰν τὸ βιβλίον νὰ κυκλοφορήσῃ σήμερα γιὰ πρώτη φορὰ.

Πῶς συμβαίνει ἡ αἰσθητικὴ τῶν διηγημάτων τοῦ Πέτρου Χάρη νὰ εἶναι σημερινὸ γεγονός;

Τὸ ῥωτήματα ἔχει καὶ τὴν ἀπάντησή του. Μὲ τὸ προσεκτικὸ διάσβασμα παρακολουθοῦμε τίς διαρθρωμένες πνευματικὲς δόσεις, προὐδὸν φαντασίας καὶ λογικῆς ἐπεξεργασίας τῆς καρδιάς καὶ τοῦ νοῦ τοῦ ἀκαθαρμαῖου μας, ποὺ τὴν πλουτίζουν νοηματικὲς ἄριστες ἀναλογίες καὶ ψυχολογικὲς διεισδύσεις στὸ λαβύρινθο τοῦ εἶναι.

Ὁ κόσμος τοὺς συντίθεται ἀπὸ τὸ φῶς τῆς αἰώνιας Ἑλλάδος, πραγματικὸ καὶ νοητὸ, καὶ τὸ φῶς αὐτὸ προσφέρει χαρὰ, ἐλπίδες, ὄνειρα καὶ αὐτογνωσία. Τὰ φανερώ-

ματα του: Πατρίδα, ἐλευθερία, ἀξιοπρέπεια, θρησκεία, ἠθικὴ, οἰκογένεια, δικαιοσύνη, ἐργασία, τιμὴ...

Ὁ κόσμος τῶν ἀξιών τοῦ Διευθυντῆ τῆς «Νέας Ἑστίας» εἶναι οὐσιαστικὴ ἐλληνικὸς, ζυμωμένος μὲ αἷμα καὶ θυσίες αἰῶνων γιὰ ἐλευθερία καὶ ἀξιοπρέπεια. Διαθέτει πανανθρώπινη ἀκτινοβολία, διότι ἡ ἀλήθεια, ὅπως ἡ ἡμέρα, εἶναι γιὰ ἔλκον τὸν κόσμο, ὅπου γῆς.

Τὰ ἀνωτέρω προσφέρουν οἶκειο, καταδικαστικὸ μας περιβάλλον. Ἄς ποῦμε, τὸ τζάκι τοῦ πατρικοῦ μας ἀναμμένο μὲ τὴ χαρὰ τῆς φιλίας γύρω γύρω. Ζωὴ ἀνθρώπινη, ἀξιοβίωτη, μὲ πραγματικὴ συνείδηση τῆς τρισχιλίουχρονης πορείας τοῦ τόπου καὶ τοῦ Γένους. Ὑπεύθυνο πλησίασμα τῆς πραγματικότητας, θαρραλέο, γενναῖο, ἀποφασιστικὸ καὶ τολμηρὸ.

Στὴν περιοχὴ τῆς μορφῆς διαφεντεύει ἡ παρουσία τῆς γλώσσας τοῦ διηγηματογράφου: ρωμέικη, ρωμαλέα, λεβέντικη, κρουστή, ἄσφογη. Τὸ ἄκουσμά της συγκινεῖ κάθε Νεοέλληνα τοῦ κάμπου, τοῦ βουνοῦ, τοῦ πελάγους καὶ τῆς ξενιτειᾶς.

Τὸ μουσικὸ ἄκουσμά της ἀφήνει τὰ χνάρια τῆς ἀρχοντιάς καὶ τῆς αὐτάρκειας στὸν καλόβουλο καὶ καλόκαρδο ἀναγνώστη. Ὁ φιλότιμος ἀναγνώστης ἔχει στὴν ὁσφρησή του ἔντονο τὸ ζωογόνο ἄρωμα τοῦ ἀγροῦ, λίγες στιγμὲς πρὸ τοῦ θερισμοῦ!

Ἡ γλώσσα τοῦ Πέτρου Χάρη ἀρδεύεται ἀπὸ τὴν ὑπερτρισχιλίουχρονη γλωσσικὴ μας παρουσία: καλλιεργημένη, μεστή, δυναμικὴ, δλοζώντανη, χωρὶς νὰ ὑστερεῖ σὲ πληρότητα. Ὑποβάλλει ὡς δόσητα καὶ πάθος οὐσιαστικῆς λεπτομερείας. Ὁ πεζὸς λόγος τοῦ συγγραφέα θυμίζει ἔργο κλασσικοῦ τεχνίτη σὲ πεντελίσιο μάρμαρο. Διαβάζεται μὲ ἀνέση καὶ ἐνδιαφέρον.

Τὸ περιεχόμενο, συναρτημένο μὲ τὴ μορφή τῆς γραφῆς, κρατεῖ μὴ στάθμην ὑψηλῆς ποιότητας. Ὑψηλὸ αὐτὸ, ὑψηλὴ ἡ μορφή του. Εἶναι ἡ σάρκα καὶ τὰ ὀστέα τῆς μορφῆς, ἀλλὰ συναποτελοῦν μ' αὐτὴν τὴν πνευματικὴ πείρα τῆς ζωῆς.

Τὸ περιεχόμενο τῶν διηγημάτων τοῦ Πέτρου Χάρη εἶναι ὁ ἀρχαῖος Ἰωνικὸς ναὸς σ' ἑνὰν ἐλληνικὸ ἥλιο, τῆς χώρας μας μὲ τὸν γαλανὸ τῆς οὐρανό. Φυσικὰ δ σηκὸς τοῦ

ναού είναι αθέατος, αλλά συναντιέται από «τὰ μάτια τῆς ψυχῆς» μας στὴν πορεία, στὸ διάστημα, ὅπως ἀπὸ τὸν μύστη στὴν τελειουργία. Ἔτσι δὲν λείπει κι ὁ μυστικισμὸς σ' ἓνα δραματικό πόντο. Αὐτὸς συγχά σπάει τὴν ἐπιφάνεια τῶν φαινομένων καὶ μᾶς ὁδηγεῖ στὸν κόσμο τοῦ εἶναι.

Πανταχοῦ παρούσα ἡ αἰσθηση τοῦ δουλεμένου μὲ ταλέντο, μεράκι, μόχθο καὶ πόνο. Δὲν βρίσκεται εὐκολα ὁ δρόμος γιὰ τὸν εἰσώτῳ μαῶ!

Τὰ διηγήματα «Φῶτα στὸ πέλαγος» τοῦ Πέτρου Χάρη τὰ μισὰ τοποθετοῦνται στὴ Γερμανικὴ κατοχὴ καὶ τὰ ὑπόλοιπα στὶς σκληρὲς ὥρες τῆς ἐσωτερικῆς δοκιμασίας τοῦ Ἑλλήνα ἀνθρώπου ἢ γενικὰ τοῦ ἀνθρώπου. Παντοῦ πάθος καὶ ἀγωνία γιὰ ζωή.

Ὁ μόχθος καὶ τὸ μεράκι τοῦ διηγηματογράφου εἶναι ψυχογενωστικές, ὅχι γιὰ λόγους φτηνοῦ ἐντυπωσιασμοῦ, ἀλλ' ἀπὸ βούληση σταθερὴ νὰ κάνει συνειδητὴ τὴν ἐσωτερικὴ μας λειτουργικότητα καὶ ταυτόχρονα υπεύθυνη τὴν παρουσία καὶ τὴ δράση μας. Βλέπει τὰ πάντα κάτω ἀπὸ τὴν ἀκτίνα τῆς αἰώνιας Ἑλλάδος καὶ τῶν διαχρονικῶν ἀξιών.

Ἡ καθημερινὴ ζωὴ μᾶς τοποθετεῖ κοινωνοὺς ἐπιφανειῶν στὶς ἀνθρώπινες σχέσεις, στὸ μόχθο, τὸν πόνο, τὴν χρεά. τίς ἀρρώστιας, τὸν θάνατο. Αὐτὰ βλέπουμε, ἀκοῦμε, διαβάζουμε· μ' ἄλλα λόγια μαθαίνουμε εἰδήσεις. Οἱ ρίζες τοῦ γίνεσθαι μᾶς μένουν ἀγνωστες. Αὐτὲς ἀποκαλύπτει ὁ Χάρης μὲ τὰ διηγήματά του, δηλαδὴ τὰ μυστικὰ τῆς ψυχικῆς ζωῆς στὴν καθημερινότητα τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου. Ὁ κόσμος του υποβάλλει, συγκινεῖ, αἰχμαλωτίζει καὶ μᾶς ἐξανθρωπίζει, ὅσο γίνεται, μὲ τὴν ἀφύπνιση τῆς συνειδήσεώς μας.

Ἄν δὲν ξέραμε, ἔτι τὸ βιβλίο αὐτὸ γράφτηκε τώρα καὶ εἴκοσι πέντε δλόκληρα χρόνις, τότε θὰ εἴχαμε τὴ βεβαιότητα ὅτι τυπώθηκε σήμερα. Αὐτὸ σημαίνει, ἔτι ὁ χρόνος τὸ σεβάστηκε, ὅπως συμπεριφέρεται στὸ χρυσὸ καὶ σὲ κάθε πραγματικὴ ποιότητα.

Ἡ ἐπισήμανση κι ἡ καταγραφή μᾶς ἐπιτυχίας τῶν Γραμμάτων μας, ὅπως εἶναι τὰ «Φῶτα στὸ πέλαγος» τοῦ Πέτρου Χάρη, εἶναι πνευματικὸ χρέος, παραμένει ἡ οὐ-

σιαστικὴ σχέση μὲ τὸ κεφάλαιο αὐτὸ, πραγματικὸ σκαλοπάτι γιὰ τὴ θελίωση τοῦ πνευματικοῦ μας εἶναι.

ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

Γιάννη Σφακιανᾶκη: «ΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ».

Ἐκανα ἓνα γυρισμὸ στὰ ὑπίπεδα τῆς σωπῆς, διαβάζοντας ξανὰ τὰ ποιήματα τῆς Προσωπικῆς Ἀνθολογίας τοῦ Γιάννη Γ. Σφακιανᾶκη, 1938—1958, ποὺ εἶχε τὴν καλωσύνη, ἔδω καὶ δέκα χρόνια, ὁ φίλος μου ποιητῆς, νὰ μοῦ στείλει.

Τὰ ποιήματα τοῦ Γιάννη Σφακιανᾶκη εἶναι ὁ αἰθεντικός λόγος τοῦ γνήσιου λυρισμοῦ· παρὰλληλα εἶναι ὁ λόγος ποὺ ἐπιβιώνει. Καὶ ἐπιβιώνει συνήθως ὁ λόγος τῆς ἐγρηγόρευσης. Πράγματι ἀπὸ τὸν Μῦθο τῶν Σταγόνων ἀκόμα, ἡ ποίηση βρέχει φῶς αἴγλης καὶ ὁμορφίᾳ μέσα στὴ συνείδηση τοῦ κόσμου.

Ὁ ποιητῆς ἱστορεῖ τίς λαμπρὲς πνευματικές μαρτυρίες του καὶ προχωρεῖ σὲ μιά χρυσὴ ὑπέρβαση πέρα ἀπὸ τὰ συμβατικά ὅρια τῆς ἀγέωργητης καὶ ἀμύθευτης χώρας τοῦ περιπατοῦς ψεύδους τῆς ζωῆς. Εἶναι ὅλος μεταπλάσματα καὶ δράματα καὶ πλέκει ἔμνους φερόμενους ἀπ' τὸν ἥλιο κι' ἀπὸ τὸν ἴσκιό ποὺ οἱ ἄνεμοι χαλκεύουν.

Ὁ Σφακιανᾶκης μᾶς ὁδηγεῖ πρὸς τὰ ἱστορικά παντέρημα τοπία μας, ποὺ χαίνουν σημαγμένα κάτω ἀπὸ κάποιο ἀνοίκειο ψυχρὸ φῶς ποὺ μᾶς μαργώνει. Παντοῦ νύχτες καὶ ὑγρὰ λιθόστρωτα, σπίτια ἀπελπισίας καὶ μιά προσεσχὴ λάνω ἀπ' τὸ Μῦθο.

Πᾶμε μαζί μὲ τὸν ποιητὴ νὰ ταξιδέψουμε σὲ νησιά του, ποὺ ἐπίσης ταξιδεύουν. Νοιάζουμε κρουστὴ τὴν παρουσίᾳ τοῦ ἀνθρώπου κάτω ἀπὸ ἓνα γυμνὸ οὐρανό. Ὁ ἀνθρώπος αἰσθάνεται τὴν ψυχὴ του ραγισμένη, καθὼς ἔχει χτυπηθεῖ ἀπ' τὴν ἐγκόσμια μοῖρα τῆς. Ἐμβιώνει τὸ ὑπερβατικὸ θεμέλιο τῆς ὑπάρξεως μέσα στὴν ἀνοιχτὴ ἀνοίκεια καὶ ἀνεξιχνίαστη πληγὴ, ὅπου οἰκεῖ τὸ ἄπειρο, μὲ τὴν ἔννοια τοῦ Ἐρῶτα καὶ τοῦ Θανάτου.

Ὁ ποιητής Γ.Σ. στέκει καθὼς ὁ Ρίλλε ζιέτης μπροστά στο ἄπειρο μέσα στὴν ἀνθηρὴ Κοιλιάδα τοῦ Ἥλιου. Ἐκεῖ ζεῖ τὴν παρουσία τοῦ διαιώνιου μὲ ὅλη τὴν πνευματικὴ ἀδιάστατη τροποποίηση τοῦ ἐνθαδικοῦ. Εἶναι ἐκεῖ μαζὶ μὲ τοὺς ἀδερφοὺς τοῦ ποιητῆς τῆς λευτεριάς καὶ τοὺς βάρδους τῆς ἀγωνίας τῶν κυμάτων.

Ἀνάμεσα στὰ νησιά ποὺ ταξιθεύουν εἶναι καὶ τὸ νηοὶ ριγμένο μεσοπέλαγα· αὐτὸ τὸ γιοφύρι τῶν λαῶν, τὸ διχτάμι τῆς ζωῆς. Ὁ ποιητής, Κρητικὸς ὁ ἴδιος, τραγουδᾷ τοῦτο τὸ νοτισμένο μαργαριτάρι τοῦ ἐλλαδικοῦ Νότου. Τραβάει κατὰ τὴν Λιβυκὴ Θάλασσά του ὅπου στέκουν τὰ βουνὰ γιγάντια, βουνὰ σὰν παρθενικὰ ὄνειρα ἀπάτητα. Ἐκεῖ ὅπου ὁ Οὐρανὸς ἔχτισε τὸ σπίτι του. Κοντὰ ἐκεῖ καὶ ὁ ποιητής, ποὺ φέρνει τὸν ἥλιο μέσ' στὸ δισάκι του ἀπὸ τὰ βάθη τῆς Λιβυκῆς Θάλασσας. Αἰσθάνεται γεννημένος μὲ τὸν ἄνεμο καὶ μὲ φωνὴ τοῦ ζυμωμένη μὲ τ' ἀστραποτόλκι. Εἶναι ὁ ποιητῆς ὁ περίεργος ξομάχος, μὲ τὸ χρώμα τῆς ἀστραπῆς στὸ πρόσωπό του.

Ὁ Γιάννης Σφακιανᾶκης εἶναι ἐνήμερος τοῦ εἰμαρμένου προορισμοῦ του. Ὡς λυρικὸς ποιητής, ξέρει πὼς καὶ ἀπὸ τίς ἀδύσσοις μπορεῖ ν' ἀνθίσει τὸ ἀνείκαστο ἄνθος τῆς εὐδοκίας. Ξέρει ἀκόμα, ποῦ χαίνουν οἱ κοσμικὲς διαστροφές, γιὰ νὰ εἰσβάλει ἡ μουσικὴ τῆς αἰωνιότητος.

Ὁ ποιητής αὐτὸς μπορεῖ νὰ ὀρίξει τὸ ὄνομά του στὴ θάλασσα ἐπάνω ἀπὸ τὸ βράχο, γιατί ἔχει φτάσει μὲ γενναιότητα στὸ ὑψηλότερο ἐπίπεδο τῆς ὑπαρξιακῆς τοῦ ἐλευθερίας. Ἀπὸ ἐκεῖ μπορεῖ νὰ συνθέσει τὰ Τραγουδιὰ τῆς Αὐγῆς. Μαζὶ του θὰ συμπορευτοῦμε κι' ἐμεῖς. Θὰ ματώσουμε τὰ χέρια μας μὲ τίς φωνὲς τῶν λουλουδιῶν θὰ γνωρίζουμε στίς ἀμμουδιές τοῦ κόσμου γιὰ νὰ βροῦμε τοὺς χαμένους Ἀργοναυτές.

Στὰ τραγουδιὰ τῆς αὐγῆς ὁ ἄνθρωπος αἰρεται στὰ ὑπαρξιακά, ἀληθινὰ του ἐπίπεδα, γιὰ νὰ δώσῃ τὸ βαθύτερο νόημα τῆς Ἐλευθερίας. Περιπατεῖ ὁ ἄνθρωπος μὲ τοὺς πρωϊνοὺς ἀδερφοὺς του, τὰ πουλιὰ καὶ τίς περὶ ἀφάνες στὰ ραχοβούνια τῆς Ἐλευθερίας. Ἡ φωνὴ γίνεται ὑγρὴ μελωδία καὶ κυματίζει τὰ ὄνειρα κι' ἀκούγονται παρμηθία γιὰ τὸ λαὸ καὶ γιὰ τὸν ἥλιο. Τό-

τες, ἀκριβῶς τότες, ἡ Ἐλευθερία ἀποτελεῖ καὶ γιὰ τὸν ποιητὴ καὶ γιὰ τὸν ἄνθρωπο ὑψηλὴ μαρτυρία τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ κόσμος ἐκτείνεται πέρα ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, πρὸς τὴ δυνατότητα.

Ἡ ποίηση τοῦ Γιάννη Σφακιανᾶκη μοιάζει σὰν τὴν ἀνθισμένη γῆ τοῦ τόπου του, τὴν γεμάτη γλυκασμό, ἀνθὸ καὶ καλωσύνη. Εἶναι μιὰ ποίηση ποὺ κελαηδεῖ σὰν τὸ λαλοῦμενο χαμόπευκο τοῦ κάμπου, σὰν τὴν πηγὴ τῶν ἀηδονιῶν, σὰν τὴν πλαγιά τοῦ λόφου.

Θαυμάζει κανεὶς τὴν καταγωγὴ τῆς φωτιᾶς. Ὁ ποιητής ἐδῶ δημιουργεῖ ποίηση ἀποκαλυπτικὴ ποὺ μεταφέρει τὴν φωτιὰ ἀπὸ συνείδηση σὲ συνείδηση. Συνομιλεῖ μὲ τὸ ὑπερούσιο καὶ ζεῖ στὴ γειτονία τοῦ Θεοῦ καθὼς βιώνει τὸ νόημα τῆς πατρίδας ἐκεῖ ἐντονότερα. Ἡ πατρίδα γιὰ τὸν ποιητὴ εἶναι μιὰ περκαῖα προγονικὴ ψηλοερίτσια. Τὸ τραγοῦδι του εἶναι ἀγριοπερίστερο. Τριγύνα στὸ μεροβίγλι, ὁ ὑετὸς ὁ πλησίσιος, ὁ ἄμωμος ἀπὸ γνώση, ὁ ἄτρωτος ἀπὸ φευγάλες καταιγίδες.

Στοὺς «Καλαρρύτες» τοῦ ὁ Γιάννης Σφακιανᾶκης γίνεται αὐθεντικότερα λυρικὸς. Ὁ στίχος του μεστός, ἀδρός, δωρικός, ἐλεύθερος, σιγανεὶ καὶ ἐξυψώνει τὴν ψυχὴ. Μὲ τοὺς «Καλαρρύτες» τοῦ Σφακιανᾶκη περνᾶμε σὲ ὁράματα κατὰστικτα ἀπὸ σύμβολα. Νοιώθουμε τὸν ἄνεμο νὰ θροεῖ στὰ φύλλα σὰ μιὰ αἰωνιότητα. Ζοῦμε στὸ σιωπηλὸ ἄλτο τοῦ πάθους καὶ στὴν νοσταλγία γιὰ τὸ γυρισμὸ στὰ ὑπίπεδα τῆς σιωπῆς. Γινόμαστε μαζὶ μὲ τὸν ποιητὴ κυνηγοὶ τοῦ ἀνέφικτου καὶ τοῦ ἀνεπίσπεπτου. Καταλαβαίνουμε πὼς γίνανε τόσα ποτάμα καὶ δάκρυα καὶ πόσες θάλασσες μὲ σφαγμένες μέρες. Στὴν πορεία μας, ἔνα ἄστρο μᾶς ὀδηγεῖ, ἔχοντας πάντα τὴν γεύση τὴν ἐπιμονὴ τοῦ ἀνείπωτου.

Μὲ τὴν ποίηση τοῦ Γ.Σ. βυθίζομαστε στὴν ἐπέμβαση. Εἶναι ἡ ποίηση ἱστορικότητας — ἀνεπανάληπτη στιγμή μέσα στὸ χρόνο, κατὰ τὴν ὁποία ὁ ποιητής ἀποφάσισε γιὰ τὸ τί θὰ εἶναι ὁ ἑαυτός του. Στὴν ποίηση τοῦ Γ.Σ. ἡ ὑπόσταση ἀληθοποιεῖται μέσα στὴν ἀγάπη, ποὺ εἶναι πάντα ἀγάπη γιὰ τὸν ἄλλον. Εἶναι τέλος ἡ ὥρα αὐτὴ ποίηση μιὰ θαυμαστὴ πνευματικὴ λειτουργία

πού μυθολογεί την άρρητη αίσθηση των ορίων του ανθρώπου. Αυτή ή συνεπαφή με τὰ όρια της ανθρωπινότητας έμπεδώνει την τραγική συνείδηση των δεσμών και της έλευθερίας, ταυτόχρονα: "Ανθρωπος «τί τὸ ὄν»;». "Ήρωας ἀνάτιος καὶ ἀνέστιος κάτω ἀπ' τοὺς οὐρανοῦς, περιμένοντας νὰ ξημερώσει».

Ελένης Σοφρά: «ΑΘΗΝΑ ΤΑΡ- ΣΟΥΛΗ».

Πολλές καλές θήμησης και χρυσές αναμνήσεις σου φέρνει τὸ βιβλίο της Ἑλένης Σοφρά, πού παρουσιάζει μιὰ ἀδρή και ἀπέθαντη μορφή των Νεοελληνικῶν Γραμμάτων, τὴν Ἀθηνᾶ Ταρσοῦλη.

Ἡ Ταρσοῦλη ἦταν ἓνας ἄνθρωπος, πού τὸ πέρασμά της ἀπὸ τὴν πρόσκαιρη καὶ ἐφήμερη ζωὴ ἄφησε ἀνεξίτηλες μνήμες! Προσωπικά θὰ τὴ θυμᾶμαι αὐτὴ τὴ θαυμαστὴ δέσποινα τῆς ρωμαλέας σκέψης καὶ ὁμορφιάς, σὰν μιὰ ὕπαρξι στεφανωμένη, μὲ θάλλπος φωτός. Ὁ Λόγος της ἦταν αὐθεντικός, λεπτοφυής, γλαφυρότατα ἁγνός. Ἦταν μιὰ παρουσία ἀγιότητας μέσα στὸ ἐχθρικό σύμπαν.

Μαζὶ μὲ τὴν ἀλληλογραφία πού εἶχα μὲ τὴ συγγραφέα τῶν Ἀσπρῶν Νησιῶν εἶχε παραπέσει καὶ τὸ βιβλίο της κ. Ἑλ. Σοφρά, προλογισμένο ἀπὸ τὸν ἀείμνηστο, ἐπίσης, Γιάννη Χατζίνη.

Τὸ βιβλίο αὐτὸ τῆς Σοφρά δὲν φιλοδοξεῖ κριτικὲς δάφνες, ἀλλὰ εἶναι ἓνα ἀπέρητο καλογραμμμένο κείμενο, πού προβάλλει ἐμφαντικὰ καὶ μὲ ἀγάπη τὴ ζωὴ καὶ τὴν πνευματικὴ δράση τῆς σεβαστῆς Κυρᾶς τῶν «Κάστρων καὶ τῶν Πολιτειῶν» τοῦ Μωριᾶ.

Τὸ βιβλίο της, λοιπόν, ἡ κ. Ἑλ. Σοφρά τὸ ἔγραψε γιὰ νὰ τιμᾷσι μιὰ ἡρωίδα τοῦ Πνεύματος, γιὰ μιὰ διακεκριμένη γυναίκα, πού ἡ προσφορά της στὴ διαμόρφωση καὶ ἀνάπτυξη τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἀνυπολόγιστη.

Ἡ Ἑλ. Σοφρά ἐπιτέλεσε ἓνα χρέος, ὡστόσο, σημαντικό, γιατί μᾶς ἔδωσε τὸ πορτραῖτο τῆς Ταρσοῦλης μὲ τρόπο ἀπλό καὶ

ἀπέρητο καὶ μὲ μιὰ συγκίνηση καὶ ἐγκαρδιότητα ἀσυνήθιστη. Παράλληλα, ἡ συγγραφέας παραθέτει καὶ χαρακτηριστικὰ κείμενα τῆς ἀείμνηστης Ταρσοῦλης. Περισσότερο ἢ κ. Σοφρά, ἀπὸ τὸ τρισδιάστατο ἔργο τῆς Ταρσοῦλης, ζωγραφικό, λογογραφικό, ποιητικό - λογοτεχνικό, ἐνδιαφέρθηκε γιὰ τὸ ποιετὶ ὁ ἔργο. Πλούσιο, ἐκφραστικό καὶ λεπταίσθητο τὸ λυρικό στοιχείο στὴν Ταρσοῦλη. Ὁ στίχος λιτός, παραδοσιακός, μιλάει στὴν καρδιά ἢ σκέψη ἀνάλαφρη, ἀνθηρή. Καὶ ἀποχτάει ἰδιαίτερη σημασία ἡ ποίηση αὐτὴ σήμερα, ὅπου ὁ ἄνθρωπος ἔφυγε ἀπὸ τὰ ἐσωτερικὰ τοπία τῆς εὐαισθησίας. Τώρα πού ἡ χρησιμοθηρία εἶναι τὸ μέγιστο κίνητρο τῆς σύγχρονης ψυχῆς. Καὶ πού αὐτὴ στέκει ἐρημωμένη ἀπὸ ἄλλα κίνητρα αἰσθητικὰ, μεταφυσικά, ἀγάπης, ἔρωτα, εὐγένειας.

Ἔτσι, ἡ τέτοια ποίηση, ἐνῶ εἶναι ἡ ἀγνόητα καὶ ἡ ἀγάπη, ὁλοένα λησμονεῖται. Ὡστόσο ἡ ποίηση τῆς Ταρσοῦλης ἔχει δυνατότητες ἀντοχῆς καὶ ἡ Σοφρά τὸ ἀποδεικνύει ποιικιλύτροπα τοῦτο στὸ βιβλίο της.

Ὅλα αὐτὰ ἴσως νὰ μὴν ἔχουν τὴ σημασία πού πᾶμε νὰ τοὺς δώσουμε. Σημασία ἔχει τὸ πρόσωπο, ἡ ἀδρὴ παρουσία τῆς Ταρσοῦλης στὰ Νεοελληνικὰ Γράμματα. Κι αὐτὸ τὸ πέτυχε ἔσοχα ἡ Ἑλένη Σοφρά μὲ πληρότητα καὶ σαφήνεια καὶ σωστὴ πληροφόρηση.

Παράλληλα ἡ Σοφρά δείχνει μὲ πληθωρικὴ ἐκφραστικότητα καὶ ζωντάνια τὴ συγκίνηση καὶ τὸ θαυμασμό γιὰ τὸ πρόσωπο πού σκιαγραφεῖ. Θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ πὼς ὁ λόγος τῆς κ. Ε. Σοφ. εἶναι καθάριος, κελαριστός, εὐθύς, τίμιος καὶ ἀρκετὰ γλαφυρός.

Ἡ συγγραφέας ἀποφεύγει τίς πομπώδεις ἐκφράσεις, τίς τυμπανοκρουσίες, τὰ μεγαλόστομα λόγια. Μᾶς πείθει μὲ τὴν εὐγένεια τῆς σκέψης της, μὲ τὴ γοητευτικὴ τῆς ἐκφραστικότητά.

Τὸ βιβλίο τῆς Ε.Σ., τὸ ἀφιερωμένο στὴν Ἀθηνᾶ Ταρσοῦλη, εἶναι καὶ καλαίσθητο στὴν ἐμφάνιση. Προκαταλαμβάνει εὐμενέστατα τὸν ἀναγνώστη προτοῦ ἀκόμα τὸ μελετήσει. Ὡραίες φωτογραφίες παικιδίων τὰ κείμενα. Τὸ ὅρος εἶναι καλὸσύνάτο, μὲ μιὰ ἀδρότητα τὸ κάθε τι εἰπωμένο πού θέλ-

γει, γοητεύει και ξεκουράζει τον αναγνώστη.

Με το βιβλίο αυτό, ξαναφέρνουμε στη μνήμη μας την αξιόλογη μορφή της Ταρσούλη. Μορφή από τις σημαντικότερες των Νεοελληνικών Γραμμάτων. Παρόμοιες τέτοιες έργασίες αν γράφονταν, θα βοηθούσαν πληρέστερα τον αόριστο λόγο για τη συγγραφή μιας έμπεριστατωμένης Ιστορίας της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας από τον Σολωμό και δωθε. Ανάμεσα στις Έλληνίδες λογοτέχνιδες, η Ταρσούλη θα έχει θέση πρωταρχική, γιατί αληθινά της αξίζει.

Μανώλη Πράτσικα: «ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ», ποιήματα, Αθήνα 1983.

Ο Μανώλης Πράτσικας είναι κυρίως πεζογράφος και μάλιστα απ' τους πιο σημαντικούς της γενεάς του. Ωστόσο, δεν πάύει να αναζητεί την έκφραση και στον ποιητικό λόγο. Έτσι, στην πρόσφατη λυρική του: «Αναζητήσεις» επιδιώκει να μας προσφέρει μια άθροιση ισχυρών του έντυπώσεων και το φευγαλέο σημαδεμένο χαμόγελο των καιρών του.

Η ποίηση του Μ.Π. ανθίζει μέσα στην έκφραση της υπέρθεσης στο άκροτελευτήτο εκείνο σημείο του εσχάτου νοήματος, όπου και μια μικρή έλπιδα σωτηρίας του. Εκεί σ' αυτό το σημείο, στην άκρη του έντελως, ο ποιητής αυτός δείχνει ότι υπάρχει ο άγνωστος, ή όμοια πάντα περίπτωση συμμετοχής στη σχηματική αντιμετώπιση των εκάστοτε ιστορικών μορφωμάτων και την τραγωδία του ανθρώπου, στον κόσμο.

Στην «Αναζήτηση» υπ'άρχει όλη η αποπνικτική πραγματικότητα, στις πιο χαρακτηριστικές μορφές έμβιωσής της. Και πρώτα ο θάνατος, που κατάντησε μια επάνοδος στο Μηδέν, απ' το μικρό φωτεινό μεσοδιάστημα της ζωής, της ανάμεσα-άδύσων: Φόβου και έλπίδας! Και η δικαίωμα προσμονή μας. Πάντα ο θάνατος, που στη ζωή επιμένει να στέκεται, στον οποίο ήχο μέσα και έξω από το όνειρο.

Ο ποιητής της «Αναζήτησης» γυρεύει διεξόδους, αλλά τελικά μας φανερώνει πως ο κόσμος και ο χρόνος κατάντησαν αδιέξοδοι.

Μόνο η ποίηση στέκει μοναδική «καρφωμένη» κίνηση, μια έρμηνεία αιωνιότητας, μια έκφραση, μια λεηλασία, μια εγχείρηση, ένας όδυμος. Όλα τα άλλα εκκρεμούν επάνω από την άδυσσο του μηδενός και ο κύκλος χάνει αλλεистоs.

Ο ποιητής της «Αναζήτησης» δεν άντεχει την άναμνηση ούτε μιας στιγμής, γιατί τη θεωρεί σαν τελεσίδικα χαμένη. Η στιγμή είναι το όριζοντιωμένο όνειρο, είναι ο νεκρός που σήμερα-αύριο κηδεύεται. Η μνήμη περιουσία του ανθρώπου στον κόσμο είναι μια μαρτυρία στιγμής, ή μια διαμαρτυρία, αν θέλετε, κάτι σαν κατάλοιπο απογραφής, καταγραφής ή διαγραφής. Το σύμπαν έφτασε να είναι κάτι χωρίς επαύριο. Η ζωή σταθμός επικαιρότητας, αλλά και τέρμα για κάθε μεταφορά. Τα άλλα όλα έχουν λησμονηθεί και δεν μπορούμε πια να μιλάμε για το αιώνα, το άνωθεν, για τη μέγαλη έλπιδα.

Ο Μ.Π. βρίσκει την αιωνιότητα μέσα στο αιώνα παρόν. Τα πράγματα σχεδιάζουν πάντα άδειες ώρες. Οι υποθέσεις γίνονται, με μιας, άρχετο. Η Νύχτα του μέλλοντος 2000 μ.Χ. γίνεται, προσωινίζεται να γίνει, μια μεγέθυνση, με μια μαζί περίπτωση «άτυχου» διαλόγου. Η συν-είδηση μηδενίζει τη συνείδηση και τα σχήματα φτάνουν να είναι άνθρωποι μιας μικρής πόλης και ομοιότητες στα χρώματα, στις μετακινούμενες σκιές της μοίρας.

Η έγκοσμιότητα, στην «Αναζήτηση» του Μ.Π., είναι σωστή και σοβαρή μέσα στην κοινωνιολογική προβληματική της. Είναι μια φυσική παραδοχή μέσα στο χρόνο, που ξεδιπλώνεται πικρός μέσα στο πνεύμα, για το όποιο «ού τόπος». Το μόνο που «παρηγορεί» είναι τα αγιασμένα πτώματα, απ' τις πολλές σφραγίδες του θανάτου.

Πάνω απ' όλα στην «Αναζήτηση» εκπνύεται μια αγωνία, όχι με την έννοια του φόβου ή του τρόμου ή της ήττοπάθειας, αλλά με την έννοια της όριακής έμβιωσης. Μιας έμβιωσης, που έκμετρα το βάθος της υπαρκτικής μας έκπτωσης μέσα στο κενό των έχμας, όπου ουσιαστικά έζησε, δούλεψε, πέθανε: ο κανονικός, πανταίκαρφα.

Ὁ Μ.Π., ὅπως ἄλλωστε καὶ ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ, ἔχει μιὰ ἐντελῶς προσωπικὴ μεθοδολογία ἔκφρασης, πὺλ κινεῖται ἀνάμεσα ἐλευθερίας καὶ ἀναγκαιότητας μὲ τὴν εἰς-χώρηση πάντα τοῦ «πεπρωμένου». Αὐτὴ ἢ εἰς-χώρηση δικαιολογεῖ καὶ τὸ ἀξέσμευτό μας, μιὰ, θὰ λέγαμε, κατακόρυφη ἀνατύπωση ἐνὸς σκοτωμένου ὁ ν ε ῖ ρ ο υ .

Ὁ ποιητὴς τῆς «Ἀναζήτησης» κάνει μιὰ διαλεκτικὴ, μὲ σοφὸ λυρικό λόγο, χρονικο-γραφώντας ἓνα ἄθροισμα ἰσχυρῶν ἐντυπώσεων. Ὁδηγεῖ τὴ συν-εἴδηση σὲ μαρτυρίες ἐνδόμυχου ψυχισμοῦ, ὅπου ὑπ-άρχουν φιλόανθρωπα τὰ ἐρείπια τῶν ἀναμνήσεων. Ὁ ἑρμῆς τοῦ πρὸς τὸ εἶναι, ἀποτελεῖ μιὰ παράλληλη ὁδοπορία. Παντοῦ ἡ ψυχικὴ ἔνδεια καὶ ὁ ἀπελπιμὸς. Καὶ οἱ καρδιές μας στὰ θεμέλια τοῦ πεπρωμένου.

Ὁ Μανώλης Πράτοικας εἶναι ποιητὴς, πὺλ δια-σώζει τὰ φαινόμενα, μέσα στὸ δέος καὶ στὴν αὐταπάτη τῶν καιρῶν του. Ἐνα δέος, πὺλ ἀπειλεῖ τὴν κοινὴ μοῖρα καὶ τὴ μοῖρα τοῦ προσώπου, μέσα στίς ἀδυσώπητες διαδικασίες τῶν καθημερινῶν μας τύψεων. Καὶ στίς ἀπρόοπτες συνέπειες τοῦ θίου, ἡ παρουσία τοῦ δέους γίνεται ἰσχυρὸς ὀντολογικὸς δείκτης, καθὼς ξανάρχεται μέσα στὴν αἰώνια ἀνακύκληση ἀδυσώπητο, ἀμετάκλητο, προκαθορισμένο... τὸ δέος!

Ἡ «Ἀναζήτηση» εἶναι μιὰ συλλογὴ, μὲ ἀποκαλυπτικὲς ἐκστασιαστικὲς λυρικῶν ἀναβαθμῶν, πὺλ τίς διακρίνει ἡ μοναδικότητά. Μιὰ μοναδικότητα, πὺλ μ' ἐπιγραμματικὴ ποίηση μᾶς κάνει μέσα καὶ στὸν πύλ πνιγερὸ ἀγνωστισμό μᾶς νὰ νιώθουμε πὺλ ἀποτελοῦμε ἕμιοι περίπτωση συμπετοχῆς καὶ στίς πύλ μυστικὲς ἐμφάνειες τοῦ θντος, στίς ὅποιες περιπλοκὲς τῆς τραγικῆς τοῦ ἐγκοσμιότητας.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΣ

Ν. Β. Τυπάλδος: «ΠΑΝΑΓΙΕΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ», Ποίηση, Ἀθήναι 1983.

Ἐνα «Θεομητορικό ὁδοπορικό» καὶ μάλιστα μὲ «ποιητικὴ διάθεση», γραμμένο ἀπὸ ἓνα ἄξιο τεχνίτη τοῦ λόγου, ὅπως τὸν Νί-

κο Β. Τυπάλδος, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι μόνο φανέρωση τῆς αἰσθητικῆς ὁμορφιάς, ἀλλὰ καὶ κρίση τοῦ «Ὁρθόδοξου ὑπαρξιακοῦ νοήματος», ὅπως ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς σημειώνει στὸ «προανάκρουσμα» πὺλ προτάσσει στὸ «Ὀδοπορικό του. Τοῦτο τὸ Θεομητορικό ὁδοπορικό, μὲ τίτλο «ΠΑΝΑΓΙΕΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ», πὺλ κυκλοφόρησε ἀπὸ τίς ἐκδόσεις «ΤΗΝΟΣ» (Ἀθήναι, 1983), εἶναι μιὰ θαυμάσια ποιητικὴ συλλογὴ, μιὰ ποιητικὴ ὁδοπορία σὲ εἰκοσι Παναγιές Κρητικὲς μὲ ἰσάριθμα συνθετικά ποιήματα.

Ὁ Τυπάλδος σὲ τούτη τὴ συλλογὴ μᾶς δίνει τὸν καλύτερο ἑαυτό του, ὅχι μόνο γιὰ τὴν ἀριότητα τοῦ στίχου, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἔμπνευση καὶ τὴ σύνθεση. Στὴν προηγούμενη συλλογὴ του, «Τὸ Δωδεκάορτον», μᾶς εἶχε ἱστορήσει τίς θείες εἰκόνες τοῦ Δωδεκάορτου μὲ στίχους ἐξαισιους, πὺλ μᾶς ἔμπασαν στὸ αἰσθητικό καὶ θεολογικό μυστήριο τῶν Εἰκόνων, καὶ μᾶς ἀνέσχυαν ἀπὸ τὰ γῆνα καὶ μᾶς ἀνέβαζαν σὲ ὑψηλὲς πνευματικὲς σφαίρες. Ἐδῶ μᾶς προσκαλεῖ νὰ ὁδοπορήσουμε μαζί του «ἀνάμεσα οὐρανοῦ καὶ γῆς, στὸ ματοβαμένο ἡ ἀγιασμένο Κρητικό χῶμα», στὴ «ναόσπαρτη καὶ Παναγιόσπαρτη» Κρήτη.

Ὁ ποιητὴς, ὅπως καὶ στὸ «Δωδεκάορτον», δὲν ἱστορεῖ ἀπλῶς, ἀλλὰ μὲ ἀφοριμὴ τὸ ναὸ τῆς Παναγίας πὺλ περιγράφει, μᾶς χαρίζει ἐξαισιες ποιητικὲς συνθέσεις, πὺλ ἀντίστοιχες σπάνια συναντᾶμε στὸ χῶρο τοῦ νεοελληνικοῦ ποιητικοῦ λόγου. Τὸ μέτρο, πὺλ χρησιμοποιεῖ γιὰ κάθε ποίημα, ὑπηρετεῖ πιστὰ τὸν λόγο. Καὶ ριπίζει πραγματικά τὸ Ὁρθόδοξο ὑπαρξιακὸ νόημα, πὺλ ἐνυπάρχει στὴ λατρεία καὶ στὴν προσκύνηση τῆς Παναγίας Μητέρας τοῦ Θεοῦ. Κι εἶναι ἀξιοζήλευτοι οἱ μετρικοί τόνοι πὺλ χρησιμοποιεῖ στὸ στίχο του. Ἀξιοζήλευτοι γιὰ τὸ μᾶς δίνουν τὸ μουσικὸ χῶμα πὺλ κυριαρχεῖ σὲ κάθε ποίημα. Καὶ τοῦτοι οἱ μουσικοὶ χρωματισμοὶ εἶναι ἀντίστοιχοι μὲ τοὺς βυζαντινοὺς αὐτοὺς πὺλ μᾶς παρᾶδωσε ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας ποίηση. Ἀπ' αὐτὴν τὴν ἄποψη, ὁ Τυπάλδος, ξαναγυρίζει στίς ἐλληνικότητες καὶ ὀρθοδόξους ῥίξες τοῦ ποιητικοῦ μας λόγου, καὶ δίνει τὸ χρέος μὲ τὸ σῆμα. Κάτι πὺλ ἔκαμε ὁ Ὀδυσσεύς

Ἐλύτης στὸ «Ἄξιον ἔστί», στὴν ποιητικὴ σύνθεση ποὺ τοῦ χάρισε τὸ Νόμπελ.

Ποιήματα ὅπως, «Ἀκρωτηριανὴ — Τοπλοῦ», «Ὁδηγήτρια Γωνιάς», «Εἰσοδίων Θεοτόκου Χανίων», «Φανερωμένη Τράχηλα», γιὰ νὰ ἀναφέρω μερικά, φανερώνουν τὸν ποιητικὸ μόχθο τοῦ δημιουργοῦ τους, τὴν εὐαισθησία καὶ τὸ ταλέντο του:

Πέτρινο κραταίωμα στὸ θαλασσινὸ
ἥλιο.

Τερπνὸ δοξολόγημα στὸν παφλασμὸ
τῶν γλάρων.

Πεποικιλμένη ἀπὸ λαλάρια καὶ σου-
ποκόκκαλα.

Μήτερα τῶν στοχασμῶν τοῦ λο-
στρόμου τῆς βάρδιας.

Στήριγμα τοῦ ἱλασμοῦ τῆς ἀλαφινὰς
καρδιάς μου.

Κτέρισμα στὸ δεητικὸ Ἀπόδειπνο
τῶν φοινικιῶν.

Οἱ εἰκόνες ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ Τυπάλδος στὸ Θεομητορικὸ ὁδοιπορικὸ του εἶναι κα-
τάμεστες ἀπὸ Ἑλλάδα καὶ Ὁρθόδοξία. Εἶ-
ναι ἡ ἴδια ἡ Παναγία τῆς Ἑλλάδας, ἡ Μά-
να τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ Μάνα τοῦ ἀνθρώπου:

Μῦρο τοῦ ἀφροπέλαγου
μὲ τοῦ βοριά τοῦ Τράχηλα φερμένο
ἀπὸ μαρνέρους καὶ ἀνεμότραπετες.

Μῦρο ἀπ' ἀγριόμεντα
καὶ κανκαλήθρα ἀπλόχερα σπαρμένο.
ἀπὸ κυράδες Δεκαπενταρίτριες.

Ἐνα ἄλλο στοιχεῖο — σημαντικὸ καὶ τοῦτο — ποὺ ὑπάρχει σ' αὐτὴ τὴν ποιη-
τικὴ σύνθεση τοῦ Τυπάλδου, εἶναι τὸ δέσιμο
μὲ τὴν παράδοση, μὲ τὴν ἴδια τὴν ψυχὴ
τοῦ λαοῦ, ὅπως μᾶς τὴν κληροδότησε τὸ
δημοτικὸ μας τραγούδι. Ἀλλὰ μὲ τὴν πα-
ράδοση τὴν ἀποκαθαρμένη ἀπὸ τὰ δυσει-
δαιμονικὰ στοιχεῖα. Μὲ τὴν παράδοση ἐ-
κείνη ποὺ ἐμφύσησε στὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ
ἡ μυριόπαθη καὶ μυριόκαλη Ὁρθόδοξία.
Στὸ ποίημά του «Ὁδηγήτρια Λιθινῶν» λο-
γουχάρη ὑφαίνει πάνω στὸ ἐξαίσιο δημι-
ούργημα τῆς λαϊκῆς μούσας «Τὸ Γιοφύρι
τῆς Ἄρτας». Ἀλλὰ ὑφαίνει μὲ καθαρά
πνευματικὸ στημόνι καὶ ὑφάδι, κρατώντας
μόνο τὴν τεχνικὴ τῆς ὑφανσης ἀπὸ τὸ πρῶ-

τότυπο. Κι εἶναι νὰ θαυμάζει κανεὶς πῶς
δένει τὸ χτές μὲ τὸ σήμερα. Καὶ δίνει ἄλ-
λες διαστάσεις. Κι ἀναβαπτίζει τὴν ψυχὴ
τοῦ λαοῦ στὴν κολυμβήθρα τῆς Ὁρθόδο-
ξης βιοτῆς:

Ἀθλοφοροῦντες μάστοροι καὶ ἔνδοξοι
μαθητάδες

ρημοκλησάκι στέριωναν στὴν Στεί-
αν, στὶς Λιθίνες.

Σαράντα μέρες χτίζουσε μ' ἰδρώτα
καὶ νηστεία.

... ..
Μυστρί καὶ πέτρα οἱ μάστοροι καὶ
λάσπη οἱ μαθητάδες

— ψομί καὶ ἐλιές ὀλημερὶς καὶ προ-
σευχὴ τὸ βράδυ —

μικρὴ ἐκκλησιὰ στεριώσανε καὶ εὐλά-
βεια γύρω ἀπλώθη.

... ..
Κι ἦρθες, Κυρὰ Ὁδηγήτρια, μὲ τὴ
σεμνὴ μορφὴ σου,

γλυκὰ κρατώντας τὸν Χριστὸ στὰ
κερνοδόχτυλά σου,

κατοίκησες στὸ Σπίτι σου. Κι ἄ-
στραψ' εὐθὺς τὸ θάμα!

Τὸ ἴδιο κάνει ὁ Τυπάλδος ὅταν μάζει
στὴν ποίησή του τὴ θυζαντινὴν τεχνικὴ, τὴ
μορφὴ τοῦ Κοντακίου, ὅπως στὰ ποιήματα
«Ὁδηγήτρια Γωνιάς» καὶ «Ἡ Κυρία τῶν
Ἀγγέλων». Μ' ὅλα τοῦτα τὰ στοιχεῖα —
καὶ κεῖνα ποὺ ὁ χῶρος δὲν μᾶς ἐπιτρέπει
νὰ παρουσιάσουμε — ἡ ποίηση τοῦ Τυ-
πάλδου μᾶς προσφέρεται ἀνανεωμένη καὶ
στὴ μορφὴ καὶ στὴν οὐσία. Μὰ πióτερο δε-
μένη μὲ τὸ Ὁρθόδοξο φρόνημα, αὐτὸ ποὺ
ἀποτελεῖ τὴν οὐσία της.

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

Δημοσθένη Κόκκινου: «Η
ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΤΡΑΓΩ-
ΔΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΝΕΩΤΕΡΟ ΘΕΑΤΡΟ»,
Δοκίμια, Θεσσαλονίκη 1982.

Ὁ γνωστὸς πνευματικὸς παράγοντας
τῶν Ἰωαννίνων Δημοσθένης Κόκκινος, ποὺ
τυπώνει συνήθως τὰ βιβλία του στὴ Θεσ-
σαλονίκη, κυκλοφόρησε πρόσφατα μερικά

δοκίμια με πέρα γιὰ πέρα προσωπικούς και αξιοπρόσεχτους στοχασμούς του γύρω ἀπὸ τὴ σύγχρονη μας θεατρικὴ παιδεία καὶ ἀπὸ τὰ προβλήματα μιᾶς σωστότερης, φυσικὰ καὶ οὐσιαστικότερης, ἐξυπηρέτησής της. Καὶ προλογικὰ, σπεύδει νὰ ὑπογραμμίσει τὴν ἀνάγκη ἰδιάζουσας ἀναβίωσης τοῦ ἀρχαίου μας τραγικοῦ Λόγου, μακριὰ ἀπὸ μερικές ἀκραίες σύγχρονες παραμορφώσεις του. Καὶ πάντα μέσα στὰ πλαίσια τοῦ γνήσιου ἀνθρωπισμοῦ, ποὺ εἶχε σταθεῖ καὶ ὁ βασικότερος στόχος τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἀπὸ τὶς κορυφαίες ἐκδηλώσεις τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε ἀναμφισβήτητα τὸ δίκαια ὀνοματισμένο ἀττικὸ δρᾶμα. Στὴν ἐποχὴ ἐτούτη, ποὺ ὁ ἄνθρωπος καταδυναστεύεται ἀπὸ τοὺς φοβεροὺς ἀντικατοπτρισμοὺς τοῦ τεχνολογικοῦ κατακλυσμοῦ καὶ ἀπὸ τὴν ἀπομυθοποίηση τῆς μικρῆς του ζωῆς πάνω στὸν πλανήτη μας, ὁ ρόλος τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ὡς ἔννοιας ἀκράιας, ἐπέκεινα τοῦ ἀσυνειδητοῦ κόσμου, ἀποβαίνει αὐτόχρομα μιὰ μεσοσιανικὴ ἀποστολὴ, γράφει ὁ λαμπρὸς Ἑπειρώτης λογοτέχνης καὶ ἀνθρωπιστής. Ὡς ἀντίδοτο τοῦ τεχνολογικοῦ τούτου κατακλυσμοῦ καὶ τῆς κυριαρχίας τῶν ἀπάνθρωπων δυνάμεων ποὺ ξεκινοῦν ὅπως ἓνα ποτάμι τὴν ὥρα τῆς θύελλας, ὁ συγγραφέας ὀρθώνει τὰ σύνορα καὶ τὰ εἰδῶλα ποὺ ἐπὶ χιλιάδες χρόνια τώρα ἀποτέλεσαν τὴν αὐτοεπιθεωρατικὴ καὶ τὴν κατακλυσμωδὴ τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Αὐτὴν τὴν ἐπίδωξη θὰ ζητοῦσε κι ἀπὸ τὴ σύγχρονη ἐρμηνεία τοῦ ἀρχαίου ἀττικοῦ δράματος: χωρὶς νὰ ἀπορρίπτει ἃ πριόρι ἢ ὀλοκληρωτικὰ τὴν ἀνανέωση αὐτῆς τῆς ἐρμηνείας. Ὁ Δημοσθένης Κόκκινος, ποὺ βαθιὰ καὶ ἔμπρακτα μελέτησε τὸ σύγχρονο θέατρο, ἐπιμένει πάντοτε στὴν ἀνάδειξη τῶν ἀξιών ποὺ θεμελίωσαν τὸν ἀνθρώπινο πολιτισμό, ἀξιών ποὺ ὄχι μόνο σέβεται, μὰ κι ἀναδεικνύει ἡ σωστὴ ἐρμηνεία τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ θεατρικοῦ λόγου.

Μὲ αὐτὲς τὶς ἀφετηρίες ἀξιολογεῖ ὁ συγγραφέας τὶς ἐρμηνευτικὲς — τὶς σκηνοθετικὲς καλύτερα — προσπάθειες τοῦ Λίνου Καρζή καὶ τοῦ Σωκράτη Καραντινοῦ, στὴ μνήμη τοῦ ὁποίου καὶ ἀφιερῶναι τὸ βιβλίο του αὐτό, χωρὶς, ἐννοεῖται νὰ παραλείψει καὶ τὶς σχετικὲς πραγμα-

τοποιήσεις τοῦ Ροντήρη, τοῦ Μινωτῆ, τοῦ Ἀλέξη Σολωμοῦ, τοῦ Κάρολου Κούν, τοῦ Μουζενίδη καὶ τοῦ Σπύρου Εὐαγγελάτου. Καὶ τεκμηριώνει τὶς σχετικὲς του ἀπόψεις παραθέτοντας κριτικὲς παραστάσεις ἀρχαίου καὶ νεώτερου δράματος, ἀπὸ τοὺς τρεῖς μέγιστους δραματούργους τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος καὶ τὸν Ἀριστοφάνη ἴσαμε τὸ Μολιέρο, τὸν Μπέκετ καὶ τὸν Σέριφφ. Γενικότερα ὅμως ὀφείλει κανεὶς νὰ ὑπογραμμίσει τὴ λατρεία τοῦ συγγραφέα στὴ χώρα ποὺ γέννησε τὸ θέατρο καὶ στὸ θεατρικὸ τῆς ἰδιαίτερα Ἰδανικῆ, ποὺ ὕψωσε τὸν ἄνθρωπο ὡς τὴ σφαῖρα τῆς μυθογονίας.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΙΑΚΟΣ

Ἀνδρέα Πετρίδη: «ΠΙΚΡΗ ΓΕΝΕΣΗ», Ποιήματα, Πάφος 1983.

Ἡ συλλογὴ τούτῃ τοῦ κ. Ἀνδρέα Πετρίδη εἶναι ἓνα βιβλίο — πρέπει νὰ τὸ ποῦμε ἀπ' τὴν ἀρχὴν — ποὺ ἀξίζει νὰ τὸ προσέξει κανεὶς. Γιατὶ ὁ νέος αὐτὸς Κύπριος συγγραφέας, παρὰ τὸ ὅτι δὲν ἔχει πίσω του ἄλλες ἐκδοθεῖσες ποιητικὲς ἐργασίες, παρὸτι στερεῖται σχεδὸν παντελοῦς σχετικῆς δημιουργικῆς πείρας, φανερώνει στὸ βιβλίο του τούτο μιὰ ἀξιοσημείωτη ὀριμότητα καὶ ἐρείσματα σίγουρα γιὰ τὴ θεμελίωση μιᾶς ξεχωριστῆς μελλοντικῆς ποιητικῆς δημιουργίας. Ἦδη στὴν παρούσα συλλογὴ του ὑπάρχουν κομμάτια (π.χ. τὸ «Βραδυὸς λόγος Α'») μετὰ καὶ ὀλοκληρωμένα, ποιήματα σφύζοντα — μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς — ὅπου ἡ φράση, σφιχτὴ καὶ σπαθάτη, καθὼς ὑπαινέται μ' ἓναν προσεγμένο καὶ φορτισμένο συναισθηματικὰ μουσικὸ λόγο, μ' ἓναν ἀκραιφνὴ λυρισμό, φέρνει τὸ προσδοκώμενο ἀγαθὸν ἀποτελέσμα. Παρόμοια μέρη δὲν εἶναι πολλὰ στὴ μικρὴ τούτῃ ποιητικὴ ἐργασία, ὅμως σίγουρα ἀρκετὰ γιὰ νὰ τεκμηριώσουν τὴν παραπάνω ἀποψη. Οἱ στίχοι τοῦ σ. «καταγράφουν» ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προσωπικὰ διώματά του, στοχεύοντας, ἔτσι, στὴν ἐπίτευξη μιᾶς ποιήσεως, ἐμπνευσμένης «ἐκ τῶν ἔνδον», ἐνὸς λόγου πυκνοῦ καὶ κραδαίνοντος μπρὸς στοὺς κτύπους μιᾶς πλού-

σεις έσωτερικότητας. Ο κ. Π. κινείται συναισθηματικά από έντονες οικογενειακές και ατομικές έμπειρίες, απ' την πικρή και γκριζα πραγματικότητα, που αποστέρει συχνά να μιάς χαμογελάσει, κομπώνοντας την καρδιά μας με κάθε είδους καταφρόνια. Η ίδια πίκρα και στα κομμάτια, που αναφέρονται στην πολύπληθη, τη χολικαρένη κι άγλαστη, την τυραγνισμένη Κύπρο. Όμως όλα τούτα παρατηρούμε συγχρόνως πώς δεν έμποδίζουν τον Π. να πιστεύει στην άκατανίκητη όρμη της ζωής, στη μορφή μιας περιχαρούς προσδοκίας και έγκυρής της και να βρίσκει διαξόδους αίσιοδοξίας. Τα πάντα θα φύγουν εάν μιά σκοτεινή μπόρα: («Συλλογισμοί», «Κάλεσμα»). Γενικά, οι στίχοι του βιβλίου είναι — έπως είπαμε και στην αρχή — προσεγμένοι, περιεκτικοί, επιγραμματικοί, πάλλονται. Και παρά τὸ ὅτι κάμποσες φορές (σ. 7, 10) δὲν συνιστούν τίποτε ἄλλο ἀπὸ πεζολογία, ἐντούτοις σὲ μερικές περιπτώσεις καταφέρνουν ὅχι μόνο νὰ ξεπεράσουν τὸ μέτριο, ἀλλὰ συγχρόνως νὰ φτάσουν σὲ ἐπίπεδο πραγματικῶν ἱκανοποιητικῶν: («Συλλογισμοί Α'», «Βραδυνὸς λόγος Β'»).

Φ ο ί β ο υ Δ έ λ φ η: «ΧΑΡΑΥΓΗ», ποιητική σύνθεση, Ἀθήνα 1983. Ἑκδόσεις «Ὁμφαλός».

Ο κ. Φ. Δ. είναι πολύ γνωστός ανάμεσα στους σημαντικούς (έδω κι ἔξω) γιὰ τὸ νὰ κάνει κανείς μιὰ PRAEFATIONIS LOCO ξεχωριστὴ παρουσίαση. Γιατί ὁ ποιητής αὐτός, πὸ μὲ τὴν ἐμπνευσμένη πέννα του διακονεῖ τὰ σύγχρονα Γράμματα μας πάνω ἀπὸ 45 ἐλκλκλκλκ χρόνια, ἔχει δώσει στὸν νεοελληνικὸ Παρνασσὸ ἕνα ἔργο μεγάλο, πὸ ἡ πληθωρικότητά του καθὼς και ἡ ἰδιωτεπία του δὲν εἶναι τὰ μόνια ἀξιοπρόσεχτα στοιχεία. Πράγματι, ἡ ποιήσή του, μὲ τὸν χυμώδη, τὸν καθόλου βαδισαμένο λόγο, τὸν εὐθὺ και τὸν πλούσιο, τὸν ἐμψυχωμένο ἀπὸ τὶς ἀρετὲς μιᾶς γόνιμης και σχεδὸν διαρκοῦς ἐμπνεύσεως, ἔχει ἀπὸ τὰ πρῶτα κιόλας δημοσιεύματά του προσεχτεῖ και ἀποκτηθεῖ νωρὶς ἀπὸ τοὺς κριτικούς μας. Τὴ δημιουργικὴ τούτη

πορεία τὴ συνεχίζει ὡς τὰ σήμερα. Ὁ κόσμος ἀπὸ τὸν ὁποῖο ξεκινᾷ και στὸν ὁποῖο καταλήγει ἡ ποίηση τοῦ κ. Δ. εἶναι ὁ ἄνθρωπος: ὁ ἄνθρωπος και ἡ ἐσωτερικὴ του (περισσότερο), (ἡ μακαριστὴ) πληρότητα. Ἐδῶ πάνου στὴ μικρὴ μας γῆ — τὴ χαμένη σὲ ποιὸς ἔχει ποιὸς ἀπόμακρες παρυφές τοῦ σήπαντος — εἴμαστε μόνοι. «Ὅμως ὅχι ἐγκαταλειμμένοι: ψηλά ἀπ' τοὺς οὐρανοὺς ἡ μυστικὴ ἐπιμηγορία τῶν θεῶν καταφάσκει ὑπὲρ τοῦ μέλλοντός μας. Τὸ λαμπρὸ φῶς τῶν ἀστρῶν, πὸ πλημμυρίζει τὸν ἅγιο τοῦτο τόπο τῶν Ὀλυμπίων και καταυγάζει ὁλόκληρὴ τὴν οἰκουμένη, εἶναι ἡ πιστὴ μαρτυρία τῆς εὐνοίας τοῦ οὐρανοῦ.

Ἡ ἀνέπερη και ἀκριβὴ τούτη παρακαταθήκη τοῦ θεοῦ Φοῖβου — ἡ σοφὴ πηγὴ τῆς πανάρχαιας καὶ ὅμως ἀστείρευτης Κασταλλίας —, θὰ μᾶς ὁδηγήσει μὲ σιγουριά τὰ ἐγχεύματά μας ἀνάμεσα ἀπ' τὶς μπόρες τῆς γήινης μας περιπέτειας πρὸς τὴν σωστὴ και καλὴν και θὰ φέρει μέσα μας τὴν ποθητὴ γαλήνη και τὴν ἰσορροπία. Κάτι περισσότερο: μαζί της θὰ κερδίσουμε τὴν ἀξιοπρέπειά μας. Ἡ βελτίωση τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἁνοδὸς του πρὸς τὶς σφαῖρες, πὸ τοῦ ἐτοίμασαν στὰ βάθη τους οἱ μυστικὲς ρίζες τῆς ὑπόστασής του, περνᾷ ἀπὸ τὸν ἄχχαρτο νόμο τῆς Ἀλήθειας, τῆς αὐτοολοκλήρωσης. Ὁ μοναδικὸς μας στόχος πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐπιδίωξή τους. Ἡ καλύτερηση τῆς ψυχῆς μας, πὸ συντελεῖται μόνο καταυτὸν τὸν εὐλογημένο τρόπο, φέρνει μὲ τὴ σειρά της τὴν πλήρη, τὴ γενικὴ μας τελειότητα. Καὶ μᾶς δημιουργεῖ «οἶους εἶναι δεῖς», ὅπως λέγει και ὁ Σταγειρίτης. Πάνω ἐκεῖ στὶς ἰσκιερὲς πλαγιές τοῦ Παρνασσοῦ ὁ δελφικός ὁ λόγος κρατᾷ γιὰ μᾶς τὰ κλειδιά τοῦ Παραδείσου... Πέρα ἀπὸ τούτα, τὸ αἰσιόδοξο κύτταγμα τῆς ζωῆς χαρακτηρίζει δίχως ἄλλο τοὺς στίχους τοῦ κ. Δ. Ἐνας ὕμνος συγχρόνως πρὸς τὴν ἐξαίσια φύση και πρὸς τὸ φυσικὸς ζῆν, πρὸς τὴν ἐξωτερικευση ὧλων τῶν δυνάμεών μας (ψυχικῶν και σωματικῶν), πρὸς τὴν παγκόσμια ἀδελφωσύνη και τὴν ἀγάπη.

Ὅσον ἀφορᾷ τώρα τὴ μικρὴ τούτη συλλογὴ, παρατηροῦμε πὸς τὴ χαρακτηρισίζουν ἐγγίνει τὰ ἴδια γνωρίσματα, πὸ χαρακτηρισίζουν και τὶς ἄλλες σχετικὲς ἐργασίες τοῦ

Δ., οί ἴδιοι ἐκφραστικοὶ τρόποι, οί ἴδιες μέθοδοι γραφῆς: Ὁ λόγος ὁ παραστατικὸς καὶ χειμαρρῶδης, τὸ πλούσιο συναίσθημα, οἱ λαμπρὲς καὶ δυνατὲς (συμβολικὲς πολλὰς φορὲς) εἰκόνες, συχνὰ ἡ πυκνὴ γραφή. Ἡ φιλοσοφικὴ καὶ μουσικὴ διάθεση. Τὸ περιεχόμενο κινεῖται καὶ αὐτὸ στὰ χοντρικὰ σύνολα ποὺ πλασιώνουν τὶς σκέψεις τοῦ δημιουργοῦ της. Τὸ βιβλίον εἰδικότερα εἶναι μιὰ λυρική — πρὸς πολὺ — σύνθεση, ποὺ τραγουδᾷ τὸ παντοδύναμο βασίλειον τοῦ ἔρωτα — τῆς μέγιστης καὶ ζωοφόρου αὐτῆς δυνάμεως τῆς φύσης. Ἡ ἀκατανίκητη μαγεία του, ποὺ γεμίζει τὴν καρδιά μας μὲ ἀκατάβλητο πόνο καὶ εὐτυχία, ἔρχεται ἀπὸ πολὺ μακριά, ἀπ' τὸ ἀρχέγονο θεϊκὸ σκοτάδι, ἀπ' τὰ ἄδηλα καὶ ἀπρόσιτα πεδία ἐνὸς κόσμου ὑπερβατικοῦ... Μερικὰ ἀπ' τὰ καλὺπερα κομμάτια ἐρίσκονται στίς σελίδες 25 (1), 34, 35, 42 (2), 44 (1).

B. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

Π α ν α γ ι ὡ τ η Σ τ α ὕ ρ α κ α :
«ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ ΣΥΓΚΛΙΝΟΥΣΕΣ»,
Ποιήματα, Ἀθήνα 1983.

Μιὰ σπῖθα ποὺ κρυβόταν στὴ στάχτη, καὶ ποῦ, ὅταν ὄνειρα καὶ ἰδανικά καὶ ἀγῶνες τινάχθηκαν στὸν ἀέρα καὶ ἀποδείχθηκαν ἀπώλεια στιγμῶν ζωῆς ὁλόκληρης, ξεπετάχθηκε «ἐν πνεύματι ἐλευθερίας» καὶ ἔγινε στίχος, καὶ ἔγινε ποίηση. Αὐτὸ εἶναι τὸ ποιητικὸ βιογραφικὸ ζῶγι τοῦ Π.Σ. ποὺ μᾶς ἔδωσε στὰ τελευταῖα 3 χρόνια 3 ποιητικὲς συλλογές. Συλλογὲς προβληματισμοῦ, εὐαισθησίας, ἀνθρωπιάς, ὅπου ἡ ποίηση συνειγερει τὴν ψυχὴ τοῦ ἀναγνώστη «μὲ λογισμό καὶ μ' ὄνειρο». Ποίηση ἐξομολογητικὴ, ἀπέριττη στὴ φόρμα της, λυρική στὸ ὑπόστροφον της. Μὲ ἀφαιρέσεις ἐλεγχόμενες, μὲ συγκρατημένη ἐλλειπτικότητα, χωρὶς τίς ἀρρότητες ποὺ ἔχει υἱοθετήσει ἡ συνειρμικὴ τεχνικὴ στὴν ποίηση.

Στίς «Ἀντιθέσεις συγκλίνουσες» συλλαμβάνουμε τὸν ποιητὴ νὰ διαλέγεται μὲ τὸν ἑαυτό του, δίδουλον, ἐταστικόν. (Μᾶς τὸ προαναγγέλλει ὁ ἴδιος, ἄλλωστε, μὲ τὸ ἀπόφθεγμα τοῦ Ἡρακλείτου «ἐδιζήσαμεν

ἐμμαντόν»). Καὶ νὰ ἀτενίζει πρὸς τὸ Ἑπέκεινα μὲ πολλοὺς δισταγμούς:

Ἡ ἀντίληψη / «περὶ ἀθανασίας» / ἀποτέλεσμα ἄγνοιας / τοῦ στιγμιαίου τῆς ζωῆς μας / στὸν ἄχρονο χρόνο / ἢ / τῆς παραδοχῆς / ὅτι «οὐδὲν ἀπόλλυται»;

Δισταγμοὺς οἱ ὅποιοι

δὲν ἀφήνουν / τὰ λευκὰ περιστέρια / φοιλιὲς νὰ γεμίσουν / αὐτὴν / τὴν ἀσήμαντη σφαῖρα / στοὺς αἰῶνες τῆς ὑπαρξῆς της.

Ἀλλὰ ἡ ὑπαρξιακὴ ἀγωνία δυναστεύει τὸν ποιητὴ:

σήμερα, / ἀνάστατ' ἡ ψυχὴ, ἐλύγισε, / σὺν ἔνιωσε / πὼς δὲν ὑπάρχει λύτρωση. / Δυνάστης / ἡ ὕλη / θὰ τὴν κυβερνᾷ.

Ὅμως, ἡ ἐλπίδα δὲν χάνεται:

Προσδοκῶ στὸν ἄχραντο / ἄχρονο χρόνο, / τὸν ρυθμιστὴ / τῆς οἰκονομίας στὴ φύση / καὶ ἐλπίζω.

Καὶ ἐπανερχεται ὁ ποιητής, στὸ δεύτερο πρὸ φωτεινὸ καὶ πρὸ συνειδησιακὸ μέρος τῆς συλλογῆς, μὲ περισσότερην σαφήνεια:

Κι εἰμαι / χωρὶς ἀποσκευές / κι εἰμαι γυμνός / ἀπὸ τὰ βάρη μιᾶς ζωῆς... / κι ἐλπίδα μου / ἀπ' τὸ ταξίδι αὐτό, / μήπως καὶ ἀνακαλύψω / ἓνα Θεὸ / νὰ μ' ἀναστήσει.

Καί, τότε, ἀναθυμᾶται εἰκόνες παιδικές, ὅταν πῆγαινε σκυφτός ν' ἀσπασθεῖ τὸν Ἑσταυρωμένο, ἐνῶ τώρα:

στέκεσ' ἀπόμακρο / καὶ ἀπὸ κεῖ / καὶ τὸ σταυρὸ / καὶ τὸν ἀνθοστόλιον Θεὸ / θωρεῖς.

Γιὰ νὰ φωνάξει ὁ ποιητής: «Ἄς ἦταν σήμερα τὸ χθές». Καὶ γιὰ νὰ μᾶς μιλήσει, στοὺς τελευταίους στίχους τῆς συλλογῆς, γιὰ μιὰν «ἄγρια μετάνοια, βάλασμα ἀγάπης στὴν ψυχὴ», ποῦ, ἀνεπαίσθητα θὰ λέγαμε, θαμποφέγγει στὸ εἶναι του, καθὼς:

ὁ πόνος / περίσσεψε πολὺ / καὶ ἡ θλίψη / σύντροφος μικρός. / Κι ἡ βουσομάνια τῆς ζωῆς / στέρεψε ἀπὸ ἀγάπη. / Κι ὁλόγυρά σου / γραμματεῖς / καὶ δίστα / Φαρισαῖοι.

Ὁ ποιητής, λυρικά ἀπέριττος στὴν ὑφὴ τοῦ στίχου του, δίψυχος στὸν στοχασμὸ

του, μᾶς ἀνοίγει ἕνα παράθυρο αἰθρίας καὶ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ πιθανολογήσουμε ὅτι εἶναι «ὁ δοκῶν ἐστάναι» τοῦ Παυλείου λόγου. Ὁ Π.Σ. μὲ τὶς «Ἀντιθέσεις συγκλίνουσες» πασχίζει νὰ βρεθῇ κοντὰ στὴ θέαση τῆς Αἰωνιότητος. Ἦταν καιρὸς!

N. B. ΤΥΠΑΛΛΟΣ

Φ. Μ. Πέτσα — Γ. Α. Σαραλή ἡ: «ΑΡΙΣΤΗ ΚΑΙ ΔΥΤΙΚΟ ΖΑΓΟΡΙ» (ἔκδοση «Ἐνώσης Ἀρίστης - Βίκου Ζαγορίου»), Ἀθήνα, 1982.

Μιά σπάνια (καὶ ὑποδειγματική) ἐργασία, ποὺ ἀποθησαυρίζει ὅχι μονάχα τὴν ἱστορία, τὴν παράδοση, τὴν μνήμη καὶ τὴν ιδιαίτερη φυσιογνωμία τῆς Ἀρίστης (καί, κοντὰ σ' αὐτὴν, καλύπτει καὶ ὁλόκληρο τὸ δυτικὸ τμήμα) Ζαγορίου, ἀλλὰ καὶ ποὺ μνημιώνει δυναμικὰ τὶς ἀξίες αὐτῆς τῆς περιοχῆς, ποὺ κρατᾷ μιά ξεχωριστὴ θέση, τόσο στὴν Ἠπειρο ὅσο καὶ στὴν γενικότερη ἱστορία τοῦ νεώτερου ἑλληνισμοῦ. Γιατί, τὸ Ζαγόρι, ποὺ στάθηκε μιά ξεχωριστὴ πολιτεία καὶ διέστωσε τὶς ἀρθρώσεις τοῦ αὐτόνομου κράτους τοῦ Ἀλφ. Πασσά, ἀνάπτυξε ἕναν δικό του πολιτισμὸ καὶ δημιουργήσε ἕνα πρότυπο διοίκησης, ποὺ τὸ ἀνάδειξε σ' ἕνα μέγεθος, στὸν κορμὶ τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας. Καί, γι' αὐτό, ἡ παρουσία τούτης τῆς ἐργασίας, παίρνει μιά ἰδιαίτερη βαρύτητα, ποὺ τὴν τοποθετεῖ σ' ἕνα ἐπίπεδο, πολὺ πέρα ἀπ' τὴν συνηθισμένη μορφή παρόμοιας ἀναφορᾶς.

Κάτω ἀπ' τὸ παραπάνω πρίσμα, ἀξιολογώντας τὴν προσφορὰ τῶν γνωστῶν Ἠπειρωτῶν δύο συγγραφέων, τοῦ καθηγητῆ τῆς Ἀρχαιολογίας Φώτη Μ. Πέτσα καὶ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιθεωρητῆ Μέσης Ἐκπαίδευσης, φιλολόγου καὶ λογοτέχνη Γιάννη Α. Σαραλή, μποροῦμε νὰ ποῖμε, πῶς ἔδωσαν γιὰ τὸν τόπο τους τὴν μεγαλύτερη καὶ πολυτιμότερη δυνατόν ὑπηρεσία. Καί, ἀκόμα, κατέθεσαν ἕνα κεφάλαιο ἀνυπολόγιστης ἀξίας, γιὰ τὴν ὑπόσταση καὶ τὴν ἐπίδωξη τῆς γενέθλιας πατρίδας (εἶναι καὶ οἱ δύο ἀπ' τὴν Ἀρίστη Ζαγορίου), ποὺ θὰ διαφυλάξει, ὡς κιωτός, ἀπ' τὴν ἀναπόφευκτη ἀφάνεια,

στὴν ὁποία οδηγεῖ ἡ νέα φιλοσοφία τῶν λωτοφάγων τοῦ αἰῶνα μας. Γι' αὐτό, τώρα ποὺ ἡ μετάδασή μας, σὲ χώρους ὑπερεθνικῶν διευρύνσεων, χρειάζεται τὴν ἱστορικὴ μνήμη καὶ τὶς ρίζες τῆς παράδοσης, τὰ βιβλία αὐτῆς τῆς κατηγορίας ἀποτελοῦν τὶς ἀναγκαῖες ἐκείνες καταθέσεις, ποὺ θὰ κρίνουν αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν μοίρα τοῦ τόπου μας.

Εἰδικότερα, ἡ κοινὴ τούτη πραγματεία, ποὺ ἔγινε μὲ πολὺ μόχθο καί, προπαντός, μὲ ἀνυπολόγιστη ἀνάλωση χρόνου, ἀνταποκρίνεται στὸ αἶτημα ποὺ ἐπισημάναμε καὶ ἀποτελεῖ πράγματι μιά συγκροτημένη μελέτη, σφαιρικῆς θέαςης καὶ δυναμικῆς ἀξιολόγησης, ὅλης τῆς πορείας, μέσα στὸν χρόνον καὶ στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ, τῆς Ἀρίστης Ζαγορίου. Γιατί, δὲν εἶναι μονάχα ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ ἡ ἄμεση τοπογραφικὴ τεκμηρίωση, ποὺ δίνει ἕναν στέρεο καὶ ὁλοκληρωμένον ἄξονα, ἀλλὰ καὶ ἡ ζωντανή, σχεδὸν συναισθηματικὴ ἀνάπτυξη, μέσα σ' ἕνα κλίμα κοντινῆς εἰκόνας καὶ ζεστῆς ψυχῆς, ποὺ μεταβάλλει τὰ στοιχεῖα, τὰ περιστατικά, τὰ πρόσωπα καὶ τὶς στατιστικὰς ἀναφορές, σὲ χλωρὲς φλέβες γνωριμίας, δίνοντας τὶς ἀφετηρίες γιὰ τὴν καλύτερη προσέλαση. Καί, γιὰ τὴν ἐπάρκεια τῆς ἐποπτείας, μαζὶ μὲ ὅλ' αὐτά, ἡ γεωλογικὴ φωτογράφηση καὶ οἱ ἀντιπροσωπευτικὲς φωτογραφίες τοῦ Α. Καλογερίδη, συμπληρώνουν καὶ ὀπτικά τὴν διαχεόμενη ἀίσθηση στὰ κείμενα, πρᾶγμα ποὺ προσθέτει καὶ μιά μοναδικὴ κατάρκτηση τῆς γραφῆς αὐτοῦ τοῦ εἶδους. Ἔτσι, ἡ μνημειώδης ἔκδοση γιὰ τὴν Ἀρίστη, ποὺ ἔγινε μὲ θαυμασία ἀρχιτεκτονικὴ ὀργάνωση τῆς ἐσωτερικῆς ἀρθρώσεως τῆς ὅλης καὶ μὲ ἐιδολογικὴ ταξινόμηση ὅλων τῶν ἐκφάνσεων τῆς ἱστορικῆς διαδρομῆς, συνιστᾷ μιά ζῶσα πνευματικὴ μεταξίωση, ποὺ προσφέρει, γιὰ τὸν κάθε Ζαγορίσιο καί, εἰδικότερα, γιὰ τὸν Ἀριστινὸ, τὴν ἀξία μιᾶς ὁλόκληρης πατρίδας. Γι' αὐτό, θὰ ἦταν μέγα εὐτύχημα, ἂν ὑπῆρχαν, γιὰ τὴν ἀποφιλούμενη ἐπαρχία, τώρα ποὺ ἀντιμετωπίζει ἕνα μελαγχολικὸ λυκόφως, παρόμοιες ἐργασίες. γιὰ τὴν ἀντοχή, ἀπ' ἐνός, τῆς ἐθνικῆς μας καταβολῆς καί, ἀπ' ἐτέρου, γιὰ τὴν συνθετικὴ χαρτογράφηση τοῦ νεώτερου ἑλληνισμοῦ, ποὺ

προέκυψε απ' την τραγωδία και τὸ ἔπος τῶν χρόνων τῆς δουλείας. Κρίμα πὺν τὸ ἴ-
πουργεῖτο Πολιτισμοῦ, ἀφ' ἡνίκας τὴν εὐθύ-
νη στὸς ὅμους τῆς πεπερασμένης δυνατό-
τητας τῶν ἀτόμων, δὲν φροντίζει — ἔστω
καὶ στὴν πρόνοια γιὰ τὴν διατήρηση τῶν
παραδοσιακῶν οἰκισμῶν — γιὰ τὴν ἐνθάρ-
ρυνση καὶ τὴν στήριξη μιᾶς τέτοιας προ-
σπάθειας.

Τὸ βιβλίο, γιὰ τὴν ὀρθότερη διάταξη τῆς
ὕλης, χωρίζεται σὲ δύο μέρη καὶ τὴν εὐθύ-
νη, γιὰ τὸ καθένα, τὴν ἔχουν, ἀνάλογα μὲ
τὴν εἰδικότητα, οἱ δύο συγγραφεῖς, παρ' ὅλο
ποῦ ἐργάστηκαν, ἀπὸ κοινού, πᾶνω στὸ ἐπι-
αὶο σῶμα τῶν κεμένων. Καί, συγκεκριμέ-
να, τὸ Πρῶτο Μέρος, ποῦ περιλαμβάνει τὴν
Γεωγραφία, τὴν Ἱστορία καὶ τὰ Μνημεῖα,
τὸ ἔχει ὁ καθηγητὴς Φ. Μ. Πέτσας, ἐνῶ,
τὸ Δεύτερο Μέρος, ποῦ περιλαμβάνει τὴν
Πολιτεία, τὴν Κοινωνία καὶ τὴν Λαογρα-
φία, τὸ ἔχει ὁ φιλόλογος καὶ λογοτέχνης
Γ. Α. Σαραλῆς.

Τέλος, ἡ «Ἑνωσις Ἀρίστης — Βίκου Ζα-
γορίου» (Πρόεδρος Στ. Συκιώτης, Ἀντιπρό-
εδρος Ν. Φωτεινός, Γεν. Γραμματέας Μ.
Παπαλοῦτσας, Ταμίας Στ. Γιέπης καὶ Σύμ-
βουλος Ἀντ. Μουδόπουλος), ἐγγράφοντας
μιὰν ἀληθινὴν περγαμινὴν στὸ ἐνεργητικὸ
τῆς, ἀνάλαβε τὴν τόσο καλαισθητὴ καὶ θα-
πανηρὴ ἔκδοσιν.

Τίτου Π. Γιοχάλα: «ΤΟ ΕΛ-
ΛΗΝΟΑΛΒΑΝΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΟΥ
ΜΑΡΚΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗ» (ἔκδοσις τῆς
Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν), Ἀθῆναι, 1980.

Ὁ Τίτος Γιοχάλας, ἀπ' τοὺς ἐξέχοντες
ἐπιστήμονες φιλολόγους καὶ διανοούμενους
μὲ εὐρύτερη ἐποπτεία στὸν ὅρο τῆς ἑλλη-
νοαλβανικῆς καὶ ἰταλικῆς φιλολογικῆς ἔ-
ρευνας, εἶναι ἓνα δυναμικὸ κεφάλαιο, ποῦ
καλύπτει ἓνα κενό, στὸν τόσο κρίσιμο το-
μέα αὐτῆς τῆς περιοχῆς. Καί, σήμερα, ποῦ
ἡ διεύρυνση καὶ ἡ ἀνάπτυξη, σὲ ἀκαδημαϊ-
κὸ ἐπίπεδο, μιᾶς νέας περιόδου ἀναδιάρθρω-
σης καὶ θεμελίωσης τῆς καθύστερης διάστροφος
τῶν δεδομένων ποῦ σχετίζονται μὲ τὴν ἐθνι-
κὴ μας παρουσία, θὰ πρέπει νὰ αξιοποιη-

θεῖ, κατὰ τὸν καλύτερον δυνατὸν τρόπο.
Γιατί, ἐκτός ποῦ οἱ εἰδικοί ἐπιστήμονες
στὴν ἀλβανολογία εἶναι ἀναγκαῖοι — καλ' ὅ-
σον, ἄλλωστε, τόσο ἡ λογοτεχνία ὅσο καὶ
ἡ γενικότερη πολιτιστικὴ φαινομενία τῆς
Ἀλβανίας εἶναι συναρπασμένη μὲ τὸν ἡπει-
ρωτικὸ κορμὸ — γιὰ τὴν προώθηση τῶν
σπουδῶν καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν εἰδίκευση, πα-
ραμένει πάντα μιὰ πολὺ σημαντικὴ κατ' ἔ-
θεση τῆς νεώτερης γραμματικῆς μας, χωρὶς
τὴν ἀξιολόγησιν καὶ τὴν ἐπεργασία τῶν πο-
λύτιμων ντοκουμέντων.

Ἔτσι, κάτω ἀπ' αὐτὴν τὴν θεώρησιν, ἡ
ἐργασία τοῦ Τίτου Γιοχάλα παίρνει: κι ἔνα
πρόσθετο ἔαρος, ἐνῶ δημιουργεῖ, παράλλη-
λα, καὶ μιὰ θαυμάσια προσπέλαση γιὰ τὴν
ἐντονότερη ἐστίαση φωτισμοῦ τῆς ἱστορικῆς
ὄντητος τῶν Σουλιωτῶν. Καί, ἀκόμα, ἐν
συναρτήσει μὲ τὴν ἄλλη ἐργασία του γιὰ
τὴν Σκεντέρμπεη (Γ. Καστριώτη), δίνονται
νέες διαστάσεις, ποῦ ἀνοίγουν ἓνα γόνιμο
πεδίο προοπτικῆς γιὰ τὴν φιλολογικὴ ἔρε-
να. Γι' αὐτό, πέραν ἀπ' τὴν γλωσσολογικὴ
καὶ φιλολογικὴ καθαυτὴ ἀξία, ἡ πραγμα-
τεία τοῦτη, ποῦ συνδέεται μὲ τὴν ἀκτινοβο-
λία τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, ἐνέχει καὶ τίς
ἀφορμῆσεις ἐκεῖνες, ποῦ ἐπιτρέπουν καὶ
τεκμηριώσεις σπάνιας ἀξίας. Διότι, ἡ μέρι-
μνα καὶ ὁ ἀγῶνας τοῦ πολέμαρχου αὐτοῦ,
γιὰ τὴν καταγραφή καὶ τὴν δυναμικὴ προ-
σέγγισιν τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς αλβανικῆς
λαϊκῆς γλώσσας, ἔχει ὅπωςδὴποτε μιὰ μη-
νυματικὴ προέκτασιν, ποῦ δὲν θὰ πρέπει νὰ
τὴν περιορίσουμε μονάχα στὸν οὐδέτερο φι-
λολογικὸ τομέα. Ἐξάλλου, τὸ λεξικὸ αὐτό,
ποῦ περιέχει μιὰ ἐσώτερη γέφυρα ἐπαφῆς
καὶ ποῦ ἀνταποκρίνεται στὴν ἀνάγκη τῆς
ἐποχῆς ἐκείνης, εἶναι κι ἓνα κείμενο εἰδι-
κῆς ἱστορικῆς σημασίας. Καὶ γι' αὐτό, ἡ
προσφορά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν γιὰ τὴν
πολυδάπανη ἔκδοσίν του, ἀναντίρρητα, συνι-
στὰ μιὰ πράξιν ἀξιώπινην.

Ὁ Τίτος Γιοχάλας, πρέπει νὰ ἐργάστη-
κε μὲ πολλὴ ἀγάπην, νὰ διέθεσε πολὺν χρό-
νο καὶ, προπαντός, νὰ ἐξάντλησε ὅλην τὴν
σχετικὴν βιβλιογραφίαν, γιὰ νὰ δώσει αὐτὴν
τὴν πραγματεία, τόσο γιὰ τὴν δική μας
ὅσο καὶ γιὰ τὴν ξένη ἐπιστημονικὴ ἔρε-
να. Μάλιστα, ἂν λάβουμε ὑπόψιν μας τὴν
ιδιάζουσα περίπτωσιν μιᾶς τέτοιας φιλολο-

γικής αποκατάστασης και χρηστικής συγκρότησης, μπορούμε να πούμε ότι το πόνημα αυτό, που χρειάστηκε βαθιά γνώση των στοιχείων της γλωσσικής δομής και της εννοιολογικής αντιστοιχίας ανάμεσα στην αλβανική και την ελληνική που διμλούνταν τότε, οδηγούμαστε στην παραδοχή, πως ο συγγραφέας υπήρξε ίσως ο πιο ένθερμιος γι' αυτόν τον δόλο. Γιατί, δεν είχε μονάχα την δυνατότητα επαφής με την εν λόγω θεματογραφία, αλλά διέθετε και τον άναγκαίο φιλολογικό όπλισμό, που του επέτρεφε, όχι μονάχα να αξιολογήσει και να προσδιορίσει τις έρμηνευτικές συσχετίσεις των λέξεων, αλλά και να ταξινομήσει μεθοδικά, σε μία υποδειγματική ίσως συνθετική μορφολογία, όλο το δυναμικό του το γλωσσολογικό υλικό.

Ακόμα, οι προσωπικές παρατηρήσεις, ο ευρύτερος σχολιασμός και οι άρχαιοδοξικοί υπομνηματισμοί, που συμπληρώνουν την συγκέντρωση των χειρογράφων, καλύπτουν τὰ κενά και αναπληρώνουν την τυχόν ανεπάρκεια των απαραίτητων εκείνων στοιχείων, που δεν μπορεί παρά να υπάρχουν σε παρόμοιες καταθέσεις χειρογράφων. Έτσι, το Έλληνοαλβανικό Λεξικό του Μάρκου Μπότοσαρη, στην έκδοση αυτή, παίρνει πλῆ-
 ★
 ρύτερο φάσμα, ολοκληρώνεται ως φιλολογική οντότητα ιστορικής αξίας και γίνεται προσίο (είτε ως πηγή για τους μελετητές είτε ως ένδικφέρουσα γραφή για κάθε μη ειδικό), με την επάρκεια των δεδομένων τεκμηρίωσης και προσωπικών επεξηγήσεων, πράγμα που προσγράφεται στο έναρχτικό της προσφοράς του Ήπειρώτη συγγραφέα, καθώς και στην δραστηριότητα της Ακαδημίας Αθηνών.

Ρ ο ζ έ Μ ι λ λ ι έ ξ: «ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ» (χρονικό), Αθήνα, 1982.

Ο Ροζέ Μιλλιέξ, που αγάπησε τον τόπο μας και πού, στα συνταρακτικά χρόνια, τον υπηρέτησε, τόσο απ' τις γραμμές της Αντίστασης όσο κι απ' τη θητεία του στον

πνευματικό χώρο, δεν είναι μονάχα ένας Γάλλος της Ελλάδας, αλλά κι ένα σημαντικό κεφάλαιο ως παρουσία στα σύγχρονα γράμματά μας. Έτσι, η προσφορά του, περισσότερο ελληνική παρά γαλλική, αποτελεί μιὰ κατάθεση ιδιόζουσας ευρύτητας, που καταλαμβάνει μιὰ ιδιαίτερη θέση και πού, συνδυαζόμενη με την μόνιμη έγκατάστασή του στην χώρα μας (είναι σύζυγος της γνωστής λογοτέχνιδας Τατιάνας Μιλλιέξ), ολ-
 πρέπει να πολιτογραφηθεί στην νεώτερη γραμματεία μας. Ακόμα, ο Ρ. Μιλλιέξ, στις τέσσερις και παραπάνω δεκαετίες της θητείας του στην Ελλάδα, γνωρίστηκε με όλους τους πνευματικούς φορείς, στην Αθήνα και στην περιφέρεια, συνδέθηκε με την γενικότερη προσπάθεια, σ' αυτόν τον τομέα, και συμμετέχει, πολύ πρόθυμα, σε δλόκληρη την κίνηση, συμβάλλοντας, όσο έλαχιστοι, για την θεμελίωση της μεταπολεμικής έλληνογαλλικής κοινότητας. Γι' αυτό, έκτος απ' τις άναγνίστες περιχαμνές που δικαιούνται, έφείλομε να το άναγνωρίσουμε κι έναν τιμητικό έπαινο.

Το «Ημερολόγιο και Μαρτυρίες του Πολέμου και της Κατοχής», που αποτελεί κι ένα συγκινητικό ντοκουμέντο των χρόνων της κατοχής, είναι μιὰ σπάνια μαρτυρία κι ένα συγκλονιστικό χρονικό, που γνωτίζεται με την βιωμένη μνήμη του συγγραφέα και πού, αποκαθαμένο απ' τις άποστάσεις των γεγονότων, αναπνέει σ' ένα θελτικό κλίμα απλότητας στην αφήγηση. Έτσι, με την επώνυμη και υπεύθυνη μαρτυρία, συγκροτημένη σε μιὰ έσωτερική οργάνωση συσχέτισης και ροής των περιστατικών, αναγάγει, αυτήν την ψυχική και πνευματική χαρτογράφηση, που έζησε ο ίδιος και πού κράτησε, ως άκριβο αντίκρυσμα ζωής, για να δώσει και την υπαρκτική του ύπόσταση, σ' έναν λόγο έκπληκτης καθαρότητας. Και, μέσ' από ένα τέρπον υπόστρωμα κραδασμών και ευρύτερης αναφοράς στα γεγονότα και στα πρόσωπα, κατορθώνει να δώσει μιὰ φωτεινή πορεία πνευματικής περιήγησης, που διαποτίζει τὰ κείμενά του μ' ένα το και γλαφυρό ύφος, που χαρακτηρίζει την γραφή του Ροζέ Μιλλιέξ. Μάλιστα, με την ανεπιτήδευτη έραση, την αθόρυπη διάθεση

και την αίσθηση της ατμόσφαιρας εκείνων των χρόνων, οι μαρτυρίες αυτές παίρνουν ένα καθαρό θάρος λογοτεχνικής αξίας, πράγμα που, συνδυαζόμενα με την διαλεκτική οργάνωση του διανουσμένου, κάνουν το βιβλίο του να είναι, κοντά στ' άλλα, κι ένα σημαντικό τεκμήριο της αδικημένης Έθνικής μας Αντίστασης, που θα έπρεπε να εκδοθεί, με δική μας φροντίδα, όχι μονάχα στα ελληνικά, αλλά στα γαλλικά και στα αγγλικά, για να δικαιωθεί, όπως της αξίζει, μια τέτοια έγκυρη και καλογραμμένη μαρτυρία ενός εξέχοντα πνευματικού ανθρώπου, που καταξιώνει, με την ίδια του την θητεία στην εποχή της φασιστικής θεομηνίας, την κοινότητα του γαλλικού και του ελληνικού λαού.

Κάτω απ' το παραπάνω πρίσμα, για να δώσουμε μια εικόνα του βιβλίου που παρουσιάζουμε, καταχωρούμε το κατατοπιστικό σημείωμα, που δημοσιεύεται στο εξώφυλλό του: «Αφού μας μετέδωσε, γαλλικά πρώτα, στο HOMMAGE A LA GRECE 1940—1944 (1979) κι ελληνικά ύστερα, στο «Αφιέρωμα στην Έλλάδα» 1940—1944 (1980), την θαυμάσια φωνή θαυμασμού των Γάλλων πατριωτών και διανουσμένων, ο ROGE MILLIEX καταθέτει σήμερα τη δική του προσωπική μαρτυρία. Νεαρός, τότε, καθηγητής και από το 1941 βοηθός διευθυντής του Γαλλικού Ίνστιτούτου της Αθήνας, στάθηκε πραγματικά αυτόπτης μάρτυρας της ιστορικής ελληνικής τετραετίας. Συνεπαρμένος από το μεγαλείο του μοναδικού, εθνικού και αντιφασιστικού αγώνα του ελληνικού λαού, αναστατωμένος απ' τα μοναδικά, επίσης, μαρτύριά του, σημείωνε που και που στο «ημερολόγιό» του μερικά στιγμιότυπα απ' τη μάχη του έπιστρατευμένου Έθνους και των απειράριθμων έθελοντών της Έθνικής Αντίστασης... Σ' αυτές τις, μέχρι σήμερα, ανέκδοτες στιγμιαιές έντυπώσεις προστίθενται εδώ και τρεις πιο σφαιρικές μαρτυρίες που τις μετέφερε ο ROGE MILLIEX, παράνομα, το 1942, στους αντιστασιακούς συμπατριώτες του της Μασσαλίας και της Λυών, ανοιχτά πιά και δημόσια σ' όλοκληρη τη Γαλλία το 1945—46...»

Ρ ή γ α Σ κ ο υ τ έ λ α: «ΜΑΧΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ» (μυθιστόρημα), Αθήνα, 1982.

Ένα ιδιότυπο μυθιστόρημα, που αντανακλά στην επιφάνεια το συνταρακτικό φάσμα του ευθού, παρμένο απ' την ανύποπτη παιδική ψυχή, στα χρόνια της κατοχής, το έργο του θα έπρεπε να είχε ξεχωρίσει και να πάρει, ανάμεσα στην λογοτεχνία που αναφέρεται σ' αυτήν την θεματογραφία, μια ιδιαίτερη θέση. Γιατί, τα δρώμενα δεν είναι ούτε τα επώνυμα ονόματα ούτε οι σχηματικοί εκείνοι ήρωες που μένουν απ' την διαλογή της ιστορίας, αλλά τα δυννηρά ζήχνη στην άθεατη πλευρά της παιδικής ηλικίας, έξω απ' την ιδεολογική παγίδευση, στην τραγωδία της έμφύλιας σύρραξης ανάμεσα στους αντίρτες του Ζέρβα και του ΕΛΑΣ.

Έτσι, μέσ' απ' το γκρεμισμένο θάμβος και τα μαθημένα όνειρα, μπροστά στην ακατανόητη πραγματικότητα, που στήνονταν στα άπορημένα μάτια ως διαχεόμενες επιαιτικές εικόνες, χωρίς ένα χέρι γι' αυτές τις τρυφερές υπάρξεις, γίνεται πιο κοντινή και πιο δρατή ή τραγική σκηνογραφία της αδελφοκτονίας, ξεκινώντας απ' τις ίδιες αφετηρίες. Και οι αναζητήσεις, μέσ' απ' τα πάθη και τις φορτισμένες λέξεις, που διαποτίζουν τον χαμηλόν ουρανό με τις μεγάλες ανατάσεις και τις αποτεφρωμένες προσδοκίες, κατακλύζονται απ' αυτήν την πικρή αλήθεια, που χνύτισε την πυρακτωμένη αποτύπωση της όψης του κόσμου.

Γι' αυτό, τούτη η «άτυπη μορφή της ιστορίας», που δεν γράφεται πάνω σε έαθρο, που δεν χαράσσεται στο χαρτί και που δεν στηρίζεται στις έξωτερικές σημάνσεις, κρατεί το δράμα και το μεγαλείο της αλήθειας. Και είναι βιώματα, σ' έναν ρευστό ποταμό από γεγονότα, από βουβά πρόσωπα κι από τρομαγμένα βλέμματα, που δεν αφυδατώνονται απ' την διαλεκτική κατασκευή και που, ακόμα, δεν ξεθωιάζουν, κι όταν έρχονται στην επιφάνεια. Μάλιστα, με την αίσθηση του παραληρήματος και τον πυρετό, που δέθηκαν στην άθωα παιδική καρδιά, παραμένουν πάντα απυρόβλητα, πέρ' απ' τις διαθλάσεις και την κριτική

απόρριψη τῶν μεγάλων, γιὰ νὰ γιομίσουν τὴν ἔρημο. Ἐνα κάτοπτρο, πὺ κρυστάλλω-σε τὰ ἔχνη αὐτῆς τῆς συγκλονιστικῆς ἱστορίας, στὸν ὄρεονδν ὄγκο τῶν Τζουμέρκων, ὅπου ἐκτυλίχτηκαν τὰ κύρια γεγονότα τῆς τραγωδίας τῶν χρόνων ἐκείνων, χνωτίζεται τώρα καί, μὲ τὴν ἀνάσα τοῦ συγγραφέα, παίρνει ἀπρόοπτες διαστάσεις. Γιατί, ἡ θαυτέρη διάστροση τῶν βιωμάτων αὐτῶν, πὺ εἶναι πάντα μιὰ ἀνοιχτὴ τραυματικὴ μαρτυρία, πὺ δὲν ἀποβάλλεται οὔτε μὲ τὴν ἐμπειρία τῆς κοινωνικῆς συνείδησης, μεταξίνωεται σὲ διάρκεια, μέσα στὸν χρόνο καὶ σὲ τὸ τοπίο, πὺ κατακρατεῖ τὴν ὑπερβατὴ πραγματικότητα, δίνοντας ἕνα ἀντιπερμινιστικὸ διάφραγμα, πὺ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπερκεραστεῖ ἀπ' τὴ ζωὴ. Γι' αὐτό, ὁ Ρήγας Σκουτέλας, κινούμενος σ' αὐτὸν τὸν ἀνοικονόμητο καὶ ὀμιχλώδη χώρο, δυνήθηκε νὰ ἀνασυνθέσει, μὲ ἀποκαθαρμένα θραύσματα μνήμης καὶ μὲ ζέουσες συναισθηματικὲς ὀντότητες, ὅχι μονάχα αὐτὸν τὸν ἀθέατο κόσμο τοῦ βυθοῦ ἀπὸ ἕνα ἀνθρώπινο σύμπαν, ἀλλὰ καὶ τὸ αἰωρούμενο ἐκεῖνο πάθος τῆς ἀτιμόφαυρας, πὺ σημάδεψε τὴν μεταπολεμικὴ περίοδο, μὲ τὶς προεκτάσεις ὡς τὴν δικὴ μας γενεά, τουλάχιστον. Καί, ἀκόμα, ὁ συγγραφέας αὐτὸς μὲ τὴν ἀπόστα-ση ἀπ' τὴν ἰδεολογικὴ ἔλξη καὶ μὲ τὴν ἀφανάτιστη νηφαλιότητα, πὺ κράτησε ὡς ἀφεταιρία προσπέλασης, δυνήθηκε νὰ διαφυλάξει τὴν ζωὴ καὶ τοὺς ἥρωές του ἀπ' τὴν ἀδυναμία τῶν πολιτικῶν θεωριῶν, νὰ μὴν ὑποστοὺν ἐπαυξήσεις τὰ δρώμενα, παγώνον-τας τὶς εἰκόνες καὶ περιορίζοντας τὴν τή-ξη τῶν εἰδώλων μέσα στὸν χρόνο πὺ γεν-νήθηκαν.

Ἔτσι, τὸ μυθιστόρημα, γραμμένο μὲ τὴν

ὑφέρπουσα ἑλλειπτικότητα τῶν εἰκόνων, πὺ τοῦ ἐπιτρέπει τὶς μεταβάσεις καὶ τὶς ἐναλ-λαγές τῶν ἀναγκαίων σκηνηκῶν, γίνεται μιὰ ολοκληρωμένη σκηνή, ὅπου ἐκτυλίσσε-ται τὸ ὑπαρκτὸ σῶμα τῆς πὺ συνταρακτι-κῆς ἐποχῆς τοῦ τόπου μας. Καί, χάρις στὶς ἀρετὲς τοῦ συγγραφέα, δὲν περιχαρῶνε-ται ἀπ' τὴν αἰχμηρότητα, ἀπ' τὸν πόνο καὶ ἀπ' τὴν ἐγκατάλειψη σὲ δέος τῆς ἐμφύλι-ας τραγωδίας, πράγμα πὺ, στὶς περισσότε-ρες περιπτώσεις παρόμοιες φιλοδοξίας, ἐ-ξέρχεται ἀπ' τὰ ὅρια τῆς κοινῆς συγκατά-θεσης. Γιατί, ὁ Ρήγας Σκουτέλας, περὶ-γράφος μὲ προίσιση γιὰ τὴν θήρευση τοῦ ἐνανθρωπισμένου περιστατικοῦ, μὲ ἀποτοξί-νωμένο καὶ διολισθαίνον χιῶμορ καὶ μὲ σπάνια αἰσθησι μιὰς ὑποφώσκουσας ὑπαι-νικτικῆς ποίησης, κατορθώνει νὰ ἀμβλύνει τὴν ἔνταση τοῦ φωτισμοῦ, δίνοντας, ἐντούτοις, ὅλη τὴν ἔκταση καὶ ὅλο τὸ βάθος πὺ κρύ-βει στὴν ἀραίωση τῆς φράσης.

Εἰδικότερα, σὲ βιβλίο τοῦτο, ὅπου πά-σχισε νὰ ἐπιφορτιστεῖ ὁ ἴδιος ἀπ' τὴν ἐπί-δραση ἐνὸς φορτίου πὺ μένει πάντα ἀναμ-μένο ἀρβουνο γιὰ ὅσους τὸ ἀγγίζουν, παρὰ τὴν ὑπαρξιακὴ πύρρωση πὺ δημιουργεῖται μὲ τὴν τήξη τῶν κρυσταλλωμένων εἰκόνων, ἡ γραφὴ πὺ δὲν παρασύρεται ἀπὸ ἐξαλλα-γές καὶ διατηρεῖ τὴν ἀπλότητα πὺ τῆς δί-νει ἡ ἀντιαστικὴ περιγραφή, προφυλάγον-τας τὸ ὕφος τοῦ λόγου ἀπὸ παντὸς εἴδους φιλολογικὲς παχύνσεις. Καί, μὲ τὰ παρα-πάνω δεδομένα, νομίζουμε πὺς τὸ μυθιστό-ρημα τοῦτο, πὺ εἶναι καὶ ντοκουμέντο μιὰς γενεᾶς, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε προσεχθεῖ πε-ρισσότερο.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

I ΕΚΘΕΣΕΙΣ

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΣΤΕΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ
ΟΜΑΔΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ
(Αἴθουσα Η.Σ.Γ.Τ. — 18 ἔως 31.1.84)

Παρὰ τὴν ἑλλειψη «ἀγορᾶς», πὺ ἀποθαρρύνει τὶς προθέσεις πολλῶν καλλιτεχνῶν,

τὰ Γιάννινα εἶναι πάντα ἓνα κέντρο, ποὺ δίνει —τουλάχιστον— τὶς ἀναγκαῖες προϋποθέσεις γιὰ κάποιαν ἀξιολογὴ κίνησιν καὶ στὸν τομέα τῶν εἰκαστικῶν ἐνδιαφερόντων. Κι' αὐτό, προϊόντος τοῦ χρόνου, δὲν μπορεῖ, παρὰ νὰ δώσει τοὺς ἀναμενόμενους καρπούς. Γιατί, ἡ πόλη τούτη, ποὺ κράτησε μιὰ μακρὰ πνευματικὴ παράδοση καὶ πού, στὰ τελευταῖα χρόνια, διεκδικεῖ μιὰ πρωτοποριακὴ ἀνάπτυξιν σὲ ὅλους τοὺς τομείς, θὰ πρέπει νὰ καλύψει κι' αὐτὴν τὴν ἀραίωσιν. "Ἄλλωστε, τὰ μοντέρνα σπίτια, τὰ πανάκριβα ἔπιπλα καὶ οἱ ἀτομικὲς βιβλιοθήκες, ποὺ δημιουργοῦν τὸ κατάλληλο κλίμα γιὰ τὴν πολιτιστικὴ ἀναβάθμισιν τῆς καθημερινότητος, θὰ διευρύνουν τὰ ὅρια τῆς καλλιτεχνικῆς προσπέλασης καὶ θὰ προκαλέσουν τὶς θετικὰς ἐκείνες ἀντιδράσεις, ποὺ ἀνοίγουν τὸ δρόμον γιὰ τὴν συνάντησιν μὲ τὸν καλλιτέχνη. "Ἔτσι, ἔχοντας τὴν ἐλπίδα πὺς οἱ ἄκαρπες ἐμπορικὰ ἐκθέσεις αὐτῆς τῆς κατηγορίας, ὅσο καὶ νὰ δυσκολεύουν τοὺς ἐκθέτες, προσφέρουν τὴν δυνατότητα καλλιέργειας καὶ παιδείας, ἐπιβάλλεται νὰ συντρίξουμε, ὅπως μπορεῖ ὁ καθένας μας, τὴν προσπάθειαν ποὺ καταβάλλουν, τόσο οἱ δυὸ γκαλερί (Αἶθουσα Τέχνης «Ἐποχὴ» καὶ «Ἐργαστήρι 17»), ὅσο καὶ τὰ εἰδικὰ ἀτελιὲ καὶ τὰ καταστήματα ἔργων τέχνης τῆς πόλης μας γιὰ νὰ στηρίξουμε, ἀφ' ἑνός, τὴν καλλιτεχνικὴν προσφορὰ καί, ἀφ' ἑτέρου, γιὰ νὰ ἀξιοποιηθοῦν οἱ ντόπιες δυνάμεις, ποὺ διαθέτουμε σ' αὐτὸν τὸν δύσκολον χώρον.

Κάτω ἀπ' τὸ παραπάνω πρίσμα, νομίζω, πρέπει νὰ ἀντιμετωπίσουμε καὶ τὴν ὁμαδικὴν ἔκθεσιν ζωγραφικῆς τῶν ἰωναννιῶν καλλιτεχνῶν, ποὺ ὀργάνωσε ἡ Ἡπειρωτικὴ Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν γιὰ τὰ μέλη τῆς, προσφέροντας, ὅχι μονάχα τὴν εὐκαιρίαν οὐσιαστικώτερης γνωριμίας, ἀλλὰ καὶ τὴν δυνατότητα νὰ ἐκτιμήσουμε καλύτερα τὸ ἔργο τοῦ καθενός. Κι' αὐτό, πρὸ παντός, εἶναι ποὺ πρέπει νὰ μᾶς σταματήσει, στὸ σημείωμα τοῦτο, γιατί μᾶς ἐπιτρέπει νὰ κινηθοῦμε, μὲ περισσώτερην οἰκειότητα, πρᾶγμα ποὺ ἐνέχει, πέρ' ἀπ' τὴν ικανοποίησιν τῶν καλλιτεχνῶν γιὰ ἐπικοινωνίαν στὸν τόπον τους, τὸ ἐνδιαφέρον καὶ μιὰς συνοπτικῆς ἀπογραφῆς. Ξεκινώντας, λοιπόν, ἀπ' αὐτὴν τὴν θέσιν, θὰ ἐπιχειρήσουμε μιὰ κριτικὴ παρουσίασιν, χωρὶς ἀναλυτικὴ ἀξιολόγησιν, ἀκολουθώντας τὴν ἀλφαβητικὴν σειράν, σύμφωνα μὲ τὸν σχετικὸν κατάλογον, παρ' ὅλο ποὺ ἡ ἀναφορὰ στοὺς συναδέλφους καὶ συνεκθέτες δὲν εἶναι καθόλου εὐκόλῃ ἢ ἀκίνδυνῃ ὑπόθεσιν.

ΕΛΠΙΝΙΚΗ ΒΑΜΠΟΥΛΗ: Στὶς τρεῖς ἐλαιογραφίες, ἡθογραφικὴ ἀπεικόνισιν, μὲ λυρικο-στοιχεῖο καὶ λαϊκὴ ἀπλότητα, ὅπου ἀντικατοπτρίζεται τὸ γνῶριμον τοπίον, κατορθώνει νὰ δέσῃ τὴν ρομαντικὴν τῆς διάθεσιν μὲ τὴν αἴσθησιν τῆς προσωπικῆς εἰλικρίνειας. Εἶναι μιὰ ζωγραφικὴ, ποὺ πλησιάζεται χωρὶς καμμιὰ δυσκολίαν καὶ πού, μὲ ὀρθόδοξον δομὴν καὶ ἀνόμενα χρώματα, ἔχει τὴν ὁμορφίαν τῆς παράδοσης. Καί, στὴν ἀκουαρέλλα, ἡ ἐντύπωσιν γίνεταί τιδὸ πληθωρικὴ, ἐνισχυμένη ἀπ' τὴν διαφάνειαν τῶν ἐκφραστικῶν ὑλικῶν.

ΜΑΡΙΑ ΚΗΤΑ: Καὶ στοὺς τρεῖς πίνακες, σ' ἓνα τόσον ἐλάχιστων ἀποκλίσεων, ὑπάρχει ἡ συγκροτημένη ἐντύπωσιν, μὲ ὀρθὴ κατανομὴ τῆς χρωματικῆς ἐπιφάνειας καὶ συγκρατημένη ἔξαρσιν, πρᾶγμα ποὺ δίνει τὴν διάστασιν τῆς ἁμεσης ἐπαφῆς ἰδιαίτερα στὴν «νεκρὴ φύσιν» ἢ αἴσθησιν τῆς ὕλης ἔχει ρεαλιστικὴν ἀπόδοσιν ἐνῶ δὲν λείπει, γενικὰ ἀπ' τὴν ζωγραφικὴν τῆς, ἡ εὐαισθησίαν καὶ τὸ στοιχεῖον τῆς προσωπικῆς ἀναζητήσεως. Γι' αὐτό, πιστεύουμε πὺς, μὲ χάπως αὐστηρότερην ἄσκησιν, ἡ ζωγράφος θὰ δυνηθεῖ νὰ δώσει πολὺ περισσότερες καλλιτεχνικὰς κατακτήσεις.

ΕΥΓΕΝΙΑ Γ. ΜΑΚΡΗ: Συμμετέχει μὲ δυὸ πίνακες, ποὺ δίνουν, ὅχι μονάχα τὸ μέτρο τῆς σωστῆς ἀντίληψης, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐαισθησίαν τῆς καλλιτεχνικῆς ὁρασης, ποὺ ἀναδεικνύουν τὸ κριτήριον τῆς ζωγράφου. Στὴ «νεκρὴ φύσιν», ἡ ἰσορροπημένη ἡρεμία καὶ τὸ ἀχνὸν κάρβουνον μὲ τὴν μουσικὴν κίνησιν τῆς γραμμῆς, ἀποτυπώνεται ἡ ὀντότητα τῆς σύνθεσης, ὑποταγμένη σὲ μιὰ πειθαρχίαν μορφῆς, κἀνοντας ὡραῖον πρᾶγματὶ σύνολον. Στὸν ἄλλον πίνακα, ἐπιτυχᾶνεταί μιὰ ὥρα μὲ λυρικὴν ἀτμόσφαιραν καὶ ρομαντικὴν ρέμβην, ὅπου τὸ βάρος τῶν ὄγκων χάνεταί μέσα στὴν ποιητικὴν διαφάνειαν τῆς ἀκουαρέλλας.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΜΑΛΔΟΓΙΑΝΝΗΣ: Ἰδιόρρυθμὴ καὶ πρωτότυπῃ, μὲ ἀπρόοπτα ὑλικά,

ή ζωγραφική τούτη έχει, μαζί με την σύμμεικτη τεχνική, μιὰ πολυεδρική καλλιτεχνική έκφραση. Γιατί, ό ζωγράφος συναντάται, τόσο στην σύλληψη, όσο και στην έκτέλεση και με τόν ποιητή και με τόν φιλόσοφο και με τόν επιστήμονα. Έτσι, οί πίνακές του, ανοίγονται σ' ένα ευρύτερο φάσμα αναφοράς, έχουν μιὰ τολμηρή αὐτονομία ό καθένας καί, πρό παντός, αφήνουν περιθώρια στην φαντασία τοῦ θεατή. Ακόμα, ή αφαίρεση και ή αναζήτηση, με προσωπικά σύμβολα και καθαρά έντονα χρώματα, κρατούν πολύ όνειρο, καυστική κριτική και μιὰ ιδεοκρατική μυθολογία.

ΤΕΜΗ ΜΑΝΕΚΑ: Παίρνει μέρος με πέντε πορτραίτα, καμωμένα με την όχνη απόχρωση τοῦ παστέλ, που ξεχωρίζουν για την πειθαρχημένη μουσική ευαισθησία, για την ποιητική όραση και για την όνειρωδή ύφολογία της μορφής. Η ζωγράφος, κάτοχος της χρωματικής αξίας και άσκητης, ως τα άκραία όρια της τεχνικής, κατορθώνει να άγγίζει το βυθό της ανθρώπινης ύπαρξης και να τόν διαχέει, μ' εκείνο το χνούδι από φως και σιωπή, στην επιφάνεια μιὰς διαφεύγουσας αντανάκλασης, πράγμα που κάνει τις προσωπογραφίες αυτές να κινούνται σε μιὰ δική τους διάσταση.

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΜΑΝΤΖΙΟΣ: Με καθαρά ζωγραφικά κριτήρια και όρθόδοξη κλίμακα, όπου κυριαρχεί το λιτό μέτρο και ή λυρική διάθεση, παρουσιάζει μιὰ στέρεη κατάκτηση, που τόν τοποθετεί σ' ένα αξιόλογο επίπεδο. Ειδικότερα, στους πίνακες που είναι καμωμένοι με στυλό («νεκρή φύση» I και II και «Μονοδέντρο»), ό ζωγράφος κατορθώνει να δώσει την αξία της γραμμής, με αρχιτεκτονική όργάνωση τοῦ χώρου και της παράστασης, σε κάποια αλάθευτη αισθητική μετάλλαξη, που ξαφνιάζει, τόσο για την αντικειμενική της μορφή, όσο και για την γοητευτική της άρμονία. Καί, ακόμα, στον πίνακα με το παστέλ («καμπάνισες»), δίνει ένα λεπταίσθητο θέμα, διαποτισμένο με απλότητα και μουσική έντύπωση.

BANTA ROMANO - ΜΑΤΣΙΡΑ: Σ' έναν ύπολογισμένο χώρο, που αναδεικνύει την αὐτονομία τών αντικειμένων και πού, με την έλλειπτική ανάπτυξη τών χρωμάτων ή της φωτεινής κίνησης της γραμμής, ή ζωγράφος ξέρει να αξιοποιεί την ποίηση της έφέστιας καθημερινότητας. Καί, ακόμα, τόσο στις συνθέσεις με το λάδι, όσο και στις «χαράξεις». Στην «άσπρόμαυρη κλίμακα», με θέμα «νεκρή φύση», κατορθώνει να δημιουργήσει υπερβατικές όντότητες, που κρατούν, μαζί με την όρατή καλλιτεχνική όμορφιά, κι' έναν ιδιόζοντα διάλογο με τόν άνθρωπο της εποχής μας. Έτσι, εκτός απ' το καθαρό περίγραμμα και την πρόκληση της φαντασίας, υπάρχει πάντα και το κλίμα μιὰς ανάλογης ατμόσφαιρας, δοσμένη από κάποιαν απόσταση.

ΓΕΩΡΓΙΑ ΜΠΑΛΤΟΓΙΑΝΝΗ: Δυό πορτραίτα με λάδι κι' ένα τρίτο, επίσης, με κάρβουνο, έχουν όλον τόν αὐθορμητισμό, την συγκίνηση από εγγύτερη θέση και την αξία της προσωπικής κατάκτησης, που δικαιώνουν τόν άγώνα της ζωγράφου. Γιατί, πέρ' απ' τις ύψηλές θεωρίες και τα χρησμικά μανιφέστα, ή τέχνη κρίνεται, τελικά, στο άποτέλεσμα. Και τα πορτραίτα τούτα, ιδίως εκείνα με το κάρβουνο, καθώς και ό μεγάλος πίνακας με το λάδι, κρατούν άνθευτη την έκφραση της φυσιογνωμίας και της μορφής, ενώ ή παιδική άθωότητα και ποιητική κίνηση (τουλάχιστον στο ένα απ' τα παιδικά πορτραίτα με κάρβουνο), χαρίζουν μιὰ συγκίνηση σχεδόν κλασικής αγνότητας.

ΕΛΕΝΗ ΜΠΟΤΣΙΟΥ: Συμμετέχει με τέσσερα έργα (δυό με λάδι, ένα με παστέλ κι' ένα με κάρβουνο), που έχουν ως κεντρικό θέμα τόν άνθρωπο, έκφρασμένον στην διάσταση τοῦ ίδιου τοῦ σώματός του. Κινείται, βέβαια, σ' έναν δύσκολο χώρο, όπου ή τοποθέτηση και ή ανάγκη της τολμηρής έκφρασης δημιουργούν μιὰ περισσότερο προσωπική αναφορά. Όμως, ή ζωγράφος κυριαρχούμενη από δυναμική πρόθεση, ρευστοποιεί τα περιγράμματα και, δίνοντας κάποια υπερρεαλιστική διάσταση, καταφέρνει να κρατήσει την αίθηση και την λογική συγκρότηση της εικόνας. Ειδικότερα, στο πορτραίτο, με παστέλ,

ή ζωγραφική της πλουτίζεται και με λυρική πνοή, καθώς και με ευαίσθητη μουσική διάθεση, πράγμα που αξιοποιεί καλύτερα αυτή την σπουδή του ανθρώπινου τοπίου.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ: Με κάποιες διακυμάνσεις (ως προς την θεματογραφία και την χρωματική ύλη), οι έλαιογραφίες του κρατούν μια ζωγραφική αξία, που αναδεικνύεται καλύτερα στην ποιητική ένατένιση του τοπίου. Καί, πάνω στην ελεγχόμενη κλίμακα της ορθόδοξης αισθητικής απεικόνισης, διαστρώνεται ή εσωτερη διάθεση του καλλιτέχνη και επιτυγχάνεται, στίς πιό χαρακτηριστικές περιπτώσεις, ή ρομανική ανάγωγή, που δίνει στους πίνακες αυτούς μια αίσθηση φυσικής αυθεντικότητας. Πιστεύουμε, ακόμα, πως ή αναζήτηση, μέσα στον ίδιο χώρο, προσφέρει στον ζωγράφο μεγαλύτερες παρορμήσεις, που, με τὰ προσόντα που διαθέτει, θα αξιοποιήσει τις δυνατότητές του.

ΑΛΕΞ. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ: Έχθετι μια υποδλητική άγιογραφία (λάδι) σε φορητή εικόνα, που αναδεικνύει την άσκητική ποίηση του ζωγράφου και που δίνει μαζί και την έγκράτεια της βυζαντινής παράδοσης. Ίδιαίτερα, ό χαμηλός τόνος των χρωμάτων και ή αντίρρητορική ύφολογία της μορφής, παρουσιάζουν ένα ξεχωριστό ενδιαφέρον και κατακυρώνουν το αποτέλεσμα. Στα άλλα πέντε έργα, που ξεκινούν απ' την νύξη της φαντασίας και την σχηματική μεταξίωση τους σε άνθρωποκεντρικές μορφές, αποτελούν μια φαντασμαγορική ένανθρώπιση, που κυμαίνεται απ' την συνείδηση του κοινωνικού χώρου ως την υπερβατική παραμυθολογία, πράγμα που κάνει, την μικροζωγραφική τούτη, να συγγενεύει μ' έναν ιδιότυπο έλλογο σουρρεαλισμό.

ΣΟΦΙΑ ΠΑΠΑΣΤΥΛΟΥ: Θα σταθούμε, ειδικώτερα, στα δυο πορτραίτα, που κυριαρχούνται από δυναμική παρόρμηση, ή όποια αντανακλάται, με κάποια έλευθεριότητα, στην σπουδή της ανθρώπινης μορφής. Η ζωγράφος δέν παρασύρεται —κι' αυτό είναι ένα μεγάλο προσόν— απ' την έκφραστική αποτύπωση της εσωτερικής διάστασης και κατορθώνει να τιθασέψει, σε καθαρά όρια λογικού έξπρεσιονισμού, την ψυχική ανάδυση. Μάλιστα, σ' αυτό το σημείο, ίσως πασχίζει να δώσει την χρωματική εκείνη σύνθεση, που θα την αξιοποιούσε καλύτερα.

Κάτω απ' αυτήν την συνοπτική φασματοσκόπηση, που δέν εκτείνεται πέρ' απ' την περιήγηση μονάχα με άφορισμούς, μπορούμε να πούμε, γενικά, πως ή όμαδιχη τούτη έκθεση των ζωγράφων της Ήπειρωτικής Στέγης παρουσιάζει, στο μεγαλύτερο μέρος της, μια άνεβασμένη στάθμη ποιότητας. Καί, αν λάβουμε υπ' όψη μας, ότι τὰ Γιάννινα δέν έχουν, σ' αυτόν τον τομέα, την μεγάλη παράδοση που έχουν στα γράμματα, δικαιούμαστε να πιστεύουμε πως διαθέτουμε πάντως ένα αξιόλογο ντόπιο καλλιτεχνικό δυναμικό, που θα πρέπει να τὸ προσέξουμε και να τὸ υποστηρίξουμε.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Υ.Γ.: Στην παραπάνω έκθεση συμμετείχε, με τέσσερα έργα (τρία λάδι και ένα πατέλ), και ό υπογράφων.

Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ ΧΡΗΣΤΙΔΗ

(Αΐθουσα Τέχνης «ΕΠΟΧΗ» — 27 Γενάρη έως 11 Φλεβάρη)

Απ' τις αξιολογώτερες, ή έκθεση ζωγραφικής του Χρ. Χρηστίδη, έδωσε την ευκαιρία στο κοινό της πόλης μας, τόσο για μια γνωριμία μαζί του, όσο και για να εκτιμήσουμε την καλοζυγισμένη λυρική αίσθηση ενός ολοκληρωμένου καλλιτέχνη. Γιατί, εκτός απ' την ορθόδοξη αντίληψη των χρωμάτων, την υπολογισμένη κατανομή της επιφάνειας και την στέρεη συγκρότηση της ποιητικής έκφρασης που χαρακτηρίζει τους πίνακές του, ό ζωγράφος χνοτίζει την ατμό-

σφαίρα των θεμάτων του μ' ένα μουσικό τόνο. Κι' έτσι, τόσο το σχέδιο, όσο και η σύνθεση στο τοπίο και στις μυθολογικές νύξεις, παίρνουν μια διάσταση κλασικής ισορροπίας και μια σπάνια εὐγένεια, που τὰ ἀναγάγει σ' ένα επίπεδο ἀνεβασμένης ἀντίληψης. Ἀκόμα, πρέπει νὰ σταθούμε, εἰδικώτερα, στὴν πειθαρχημένη ὁμορφιά, στὴν ἡπια μορφὴ καὶ στὸ λυρικό στοιχείο, πού κρατοῦν τὰ χαρακτηριστικά ἀπ' τὴν ἀνθευτή συγκίνηση, χωρὶς νὰ δεσμεύεται ἀπ' τὴν λογικὴ τροχόπεδη. Γι' αὐτό, μπορούμε νὰ ποῦμε, πὼς ἡ ἔκθεσις τούτη, ἀποτελεσε πράγματι: μιὰ θαυμάσια προσφορά, πού δὲν ξέροyme, ἔμως, ἀν ἀξιοποιήθηκε, στὸ βαθμὸ πού τῆς ἄξιζε, ἀπ' τοὺς φιλότεχνους. Τέλος, δὲν παραλείπουμε νὰ σημειώσουμε, ὅτι ὁ καλλιτέχνης, ἐκτὸς ἀπ' τὴν πλήρη κατοχὴ τῆς τεχνικῆς καὶ τὴν καλὴ χρῆση τῶν ὁλικῶν (λάδι καὶ παστέλ), ξέρε: νὰ ὀργανώνει: τὶς ιδέες μὲ τὰ κισθήματα, δίνοντας μιὰ προσωπικὴ θεώρηση, πού ἀναδεικνύει τὸ κεντρικὸ σημεῖο ἀναφοράς. Κι' αὐτό, πού δὲν τὸ πετυχαίνουν πολλοὶ ἀπ' τοὺς σύγχρονους ζωγράφους, νομίζουμε, ξεχωρίζει: τὸν Χρ. Χρηστίδη, ἐνῶ τοῦ παρέχει τὴν δυνατότητα νὰ κινηθεῖ, χωρὶς τὴν ἀνοικονόμητὴ ἐκείνη κραυγὴ τῆς ἀτακτης ἐντύπωσης, πού τόσο πολὺ διαταράσσει τὶς εἰκαστικὰς ἀπόπειρες τῶν ἡμερῶν μας. Αὐτό, ἰδιαίτερα, εἶναι ὁρατὸ στοὺς πίνακες μὲ τὶς ἀγιογραφίες, ὅπου ἡ θιζαντινὴ κλίμακα καὶ ἡ χρωματικὴ παραλλαγή, ἐλεγχόμενη ἀπ' τὴν αὐστηρότητα τῆς παραδοσιακῆς θεματικῆς, ἀναδεικνύουν τὶς ἱκανότητες καὶ τὴν γνησιότητα τοῦ καλλιτέχνη.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΡΣΗΣ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ

(Αἴθουσα «Ἐργαστήρι - 17»)

Ἡ Ἔρση Χατζημιχάλη, ζωγράφος καὶ διανοουμένη μὲ ἀνοιχτοὺς ὀρίζοντες, φέρνει τὴν γοητεία τοῦ λαϊκοῦ μύθου, διαστρωμένη μὲ τὴν ποίηση τῆς καθημερινότητας, χωρὶς νὰ παραπαίει στὶς ἀναζητήσεις πού παρανοϊκοῦ ἢ τοῦ ἀφηρημένου χώρου. Ἔτσι, περνώντας ἀπ' τὴν ἀπλοϊκότητα τῆς παιδικῆς περιήγησης, μέσ' ἀπὸ κάποια μοτίβα, πού δὲν χάνουν τὴν μνήμη καὶ τὸ κλίμα μιᾶς κληρονομημένης παράδοσης, κατορθώνει νὰ κρατήσει, τόσο στὴν θεματογραφία ὅσο καὶ στὴν συγκρότηση τῆς ζωγραφικῆς μετάπλασης, ἐκείνη τὴν μυθολογία τοῦ λαϊκοῦ μας βίου. Καὶ δίνει, πέρ' ἀπ' τὶς καθαρὲς ἀξίες τῆς ἡθογραφίας, τὴν ζεστὴ ἀτμόσφαιρα, τὸ ἀποκαθαρμένο ἀνθρώπινο τοπίο, καί, πρὸ παντός, τὴν ζῶσα τοιχογραφία ἀπ' τὶς ὑπομνήσεις τῆς λαϊκῆς μας τέχνης. Κι' αὐτό, πού ἐνέχει τὸ μήνυμα γιὰ τὴν ἀνίχνευση τῆς κοντινῆς πηγῆς, διαθρώνεται, ὄχι μονάχα μὲ τὰ σκηνικά καὶ τὴν παρουσία ἐνὸς γνώριμου περιβάλλοντος, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν χρωματικὴ εὐαισιθσία τῆς ζωγράφου. Γιατί, ἡ διατήρηση τῆς κλίμακας, στὴν παλέττα τῆς σύγχρονης ζωγραφικῆς ἔκφρασης, τῆς λυρικῆς λιτότητας πού ἔχουν τὰ ὕφαντὰ καὶ τὰ κεντήματα, δὲν εἶναι εὐκόλο πρᾶγμα. Καί, στὴν ἐποχὴ τούτῃ μὲ τὰ ἀπρόοπτα κάτοπτρα καὶ τὴν ἀφυδάτωση τῆς συγκίνησης, ἡ παράσταση τοῦ ὀνείρου καὶ ἡ ἀθωότητα τῆς ἀντιδιαλεκτικῆς συμμετοχῆς, ἀποτελεῖ μιὰ πραγματικὴ κατάκτηση, πού δικαιώνει τὸν καλλιτέχνη. Γι' αὐτό, ἡ ζωγραφικὴ τῆς Ἐρσης Χατζημιχάλη, ἔχοντας τὴν μακρὰ πορεία τῶν διωμάτων, σ' αὐτὸν τὸν χώρο, ἀπ' τὴν μεγάλη μητέρα τῆς Ἀγγελικῆς Χατζημιχάλη, διαφυλάσσει τὴν ὑφὴ, τὸ φῶς, τὴν γραμμὴ καὶ τὴν ἀφέλεια τοῦ θαυτέρου ὑπαινιγμοῦ, πού ἀντικατοπτρίζει τὸν βυθὸ τῆς φυσιογνωμίας τῆς ρωμιοσύνης. Καί, ἀκόμα, ἡ καλλιεργημένη ὄρασις τῆς ζωγράφου, πού διαποτίζεται μὲ τὴν ποιητικὴ αἴσθηση καὶ οἰκοδομεῖται μὲ τὴν θεωρητικὴ ἀρχιτεκτονισμὸς τοῦ διανοουμένου, μεταξιώνει, ὅλ' αὐτὸ τὸ πλούσιο ὑπόστρωμα, σὲ ζωντανὲς ἀπεικονίσεις, δίχως τὴν παραμόρφωση τῆς ἐγκεφαλικῆς κατασκευῆς. Μάλιστα, στὸν κορεσμένο τοῦτο καιρὸ, πού ὁ ἄνθρωπος πάσχει γιὰ μιὰ ρωγμὴ, προκειμένου νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπ' τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς ὕλικῆς πολιορκίας, ἡ ζωγραφικὴ αὐτῆς τῆς μορφῆς συνιστᾷ καὶ μιὰ

νησίδα, ένα ελεύθερο πεδίο, όπου μπορεί να συναντήσει την αλήθεια και την μαγεία του παραμυθιού. Έξ' άλλου, ή τεχνική κατάρτιση, ή πειθαρχία των χρωματικών πλάνων και τὰ γνώριμα λαϊκά μέτρα, πού κυριαρχούν στους πίνακες, δημιουργούν τις αναγκαίες προσβάσεις και άφομοίωση, δίνοντας την δυνατότητα για μιάν αναντίρρητη καλλιτεχνική διακρίωση, πράγμα πού καταξιώνει την θητεία της Έρης Χατζημιχάλη.

Κάτω απ' τὸ παραπάνω πρίσμα, ή έκθεση τούτη παίρνει κι' ένα ειδικὸ δάρος, πού θὰ πρέπει νὰ τὸ προσέξουμε ιδιαίτερα καὶ νὰ τὸ ἀξιολογήσουμε.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΡΟΥΜΑΝΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑΣ

Μετά την Ἀθήνα καὶ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν Δημάρχων Θεοχ. Μαναβή καὶ Σπύρου Κατοδήμα, πραγματοποιήθηκε στὶς πόλεις Θεσσαλονίκη καὶ Ἰωάννινα Ἑκθεση Φωτογραφίας μὲ θέμα τοὺς ἀγῶνες τοῦ λαοῦ τῆς Ρουμανίας γιὰ τὴν συγκρότηση τοῦ ἐθνικοῦ, ἐλεύθερου καὶ ἀνεξάρτητου κράτους.

Ἡ Ἑκθεση, πού ἦταν καλλιτεχνική καὶ πληροφοριακή δημιουργία ἐιδικῶν ὑπηρεσιῶν τῆς ρουμανικῆς κυβέρνησης, εἶχε στόχο τὴν ἐνημέρωση τῆς διεθνούς κοινῆς γνώμης γιὰ τοὺς ἐθνικοαπελευθερωτικοὺς ἀγῶνες τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ. Ἐπίσης γιὰ τὴν, κατὰ τὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων, πνευματική καὶ οἰκονομική ἀνέλιξη τῶν φιλοπρόσδων κατοίκων μιᾶς πλουτοδότρας χώρας, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν τωρινή τους θέση, πού ριζοσπαστικά διαμορφώνει ἡ φιλελεύθερη καὶ φιλειρηνική ἔμπνευση ἑνὸς πολιτικοῦ ἡγέτη μὲ παγκόσμια ἀκτινοβολία: τοῦ NICOLAE CEASESCU. Ὁ Ρουμάνος πρέσβης κ. NICOLAE ECOBESCU καὶ ὁ μορφωτικὸς ἀκόλουθος τῆς πρεσβείας κ. FLORIAN UNCHIASU, κατέβαλαν σὺντονες προσπάθειες γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς ἐκδηλώσεως πού θεωρήθηκε ἀπαρκὴ γιὰ μιάν εὐρύτερη ἐπαφὴ δύο, πράγματι, φίλων λαῶν, μὲ πατροπαράδοτα κοινὲς πολιτιστικὲς ἐπιδιώξεις.

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ρουμάνοι ἀπόκτησαν στενοὺς δεσμοὺς αἵματος καὶ παιδείας στοὺς ὁποίους στήριξαν τὴν εὐρύτερη ἀλληλοκατανόσή τους (παλαιότερες διενέξεις στηριγμένες σὲ ἀβάσιμες δοξασίες πού καλλιέργησαν ἐπιτήδεια οἱ χασομέρηδες τῆς παρασκηνιακῆς παραπολιτικῆς ἀγυρτίας γιὰ ἴδιον ὄφελος, ξεχάστηκαν μέσα στὴ γενικὴ κατακραυγὴ τῶν δύο λαῶν) καὶ ἐμπέδωσαν στὴν εἰλικρινῆ συνεργασία τὴ διεθνὴ τους πορεία, γεγονὸς πού καὶ σήμερα ἐπιμαρτυρεῖ ἡ ἴδια πολιτικὴ βούληση.

Ἀναμφισβήτητα οἱ ἐλληνορουμανικὲς σχέσεις θὰ εἶναι πάντα οἰκεῖες. Δίκαιη, συνεπῶς, ἦταν ἡ μεγάλῃ καὶ ἐνθουσιώδεις προσέλευση τοῦ κοινοῦ καὶ στὴν Θεσσαλονίκη καὶ στὰ Γιάννινα, καὶ ἡ δημόσια ἔκφραση τῶν ἀριστῶν ἐντυπώσεών του γιὰ τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ σύννοικου στὴ Βαλκανικὴ φιλόπονον ρουμανικὸν λαόν.

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

II

ΘΕΑΤΡΟ

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τὸ Δημοτικὸ Περιφερειακὸ Θέατρο Ἰωαννίνων (ΔΗ.ΠΕ.Θ.Ι.) μᾶς παρουσίασε τὸ

πρωτο θεατρικό του έργο: Τὸν «Ἐχθρὸ τοῦ Λαοῦ» τοῦ Ἑρρίκου Ἰψεν. Μὲ τὸ καινούργιο τοῦτο σχῆμα, ἐλπίζουμε πὼς οἱ θεατρικὲς δυνάμεις τοῦ τόπου, ποὺ χρόνια τώρα πασχίζουν, μέσα ἀπὸ πολλοὺς σκοπέλους, νὰ βροῦν κάποιο στέρεο κατάλυμα, ἀραξοδόλησαν. Τοὺς συνέντρεξαν, ἀσφαλῶς, κατὰ τρόπον δυναμικὸ σχετικὲς κυβερνητικὲς ἀποφάσεις καὶ ἡ ἀρρωγὴ τοῦ ὑπουργείου Πολιτισμοῦ. Ὅμως αὐτὰ ἔπρεσαν ὀπωδήποτε σὲ καλὴ γῆ... Τὸ διάλειγμο τώρα τοῦ Ἰψεν γιὰ τὸ παρθενικὸ βάπτισμα τῆς σκηνῆς μας στάθηκε, πιστεύουμε, ὡστό. Γιατί ὁ γίγαντας τοῦτος τοῦ παγκόσμιου θεάτρου δὲν ὑπῆρξε μόνον ἡ μήτρα, ποὺ γονιμοποίησε καὶ γέννησε ὀλόκληρο τὸ μετασσιζτηρικὸ θέατρο μὰ κι ἔγας μέγιστος τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Τὸ ρωμαλεὸ πνεῦμα του ράπισεν ἀνηλεῶς τὸ στεῖρο καὶ τυφλὸ κόσμο τῆς συνειδήσεως, τὸ βόρβορο, μέσα στὸν ὅποιον ἔρπει — συχνὰ ἀνήμερη καὶ σκλαβωμένη — ἡ ψυχὴ μας: τὴν κακίαν, τὴν ἔλλειψη ρεαλισμοῦ, τὸ φόβο τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀντιμετωπίσει μὲ μεγαλύτερη δύναμιν αὐτὰ ποὺ τὸν κάνουν περισσότερο ἄξιο τοῦ ὀνόματός του, πὺ ἀληθινὰ υπερέφανε καὶ ἀξιοπρεπῆ. «Ὁ ἔχθρὸς τοῦ Λαοῦ» συγκαταλέγεται ἀνάμεσα στὰ θεατρικὰ ἔργα, ποὺ «χτυπητὰ» θέτουν τέτοια προβλήματα. Δράμα, ποὺ καθὼς στήνει μὲ σπάνια δύναμιν καὶ μαεστρίαν κλασσικὲς «συγκρούσεις», οχεδὸν μιὰς παντοτεινῆς προοπτικῆς, ἥρως ζωντανότατος, πλοῦσια πλοκὴ καὶ δρᾶσι, μᾶς τραβᾷ, παρὰ τὶς κάποιες οὐσωρευόμενες ὑπερβολῆς, ἰδίως πρὸς τὸ τέλος, ὡς τὰ σήμερα, ὅπως βέβαια, συμβαίνει καὶ μὲ ἄλλα ἔργα τοῦ θαυμαστοῦ Νορβηγοῦ δραματουργοῦ.

Ἡ παράσταση στάθηκε (γενικὰ) πολλὴ ἱκανοποιητικὴ. Ὁ κ. Ν. Παπαδάκης, σὺν σκηνοθέτης, μπόρεσε μὲ ἀρκετὴ φαντασία νὰ μᾶς δώσει (περισσότερο μέχρι καὶ τὴν τρίτη πράξη) μίαν πλαστικὴ, εὐρρυθμὴ καὶ ὡστὴ σκηνοθεσία, παρὰ τὴν κάποια φόρτισή της, μ' ἓναν κάπου - κάπου δικό μας ψυχισμό. Ἡ κ. Ἑλ. Μαυρομάτη, ἔδωσε μίαν πολλὴ ζεσιτὴ καὶ πολλὴ ἀληθινὴ Καίτη. Τὰ ἴδια περίπου θάχαμε νὰ ποῦμε καὶ γιὰ τὸν Μ. Κίλλ καὶ Πέτερσεν τῶν κ.κ. Μιχ. Κωστόπουλου καὶ Γ. Τάση, ἀντιστοιχῶς. Ὁ κ. Μπ. Ποιμῆς σὺν ρόλο τοῦ Χόρστερ ὡστός, ὁ κ. Γ. Θωμᾶς σὺν δήμαρχος Στάκμαν μᾶς χάρισε, παρὸλο τὸ κάπως «τεντωμένο» του παίξιμο, μερικὰ πολλὰ ὡραία ἐρμηνευτικὰ «κρεοσέντα». Ὁ Ἄλ-σαςκεν τοῦ κ. Γ. Τζέρμλου πολλὴ πειθαρχημένος καὶ εὐστοχος.

Ὁ κ. Γ. Κυριακίδης, πληθωρικὸς κι ἐκφραστικώτατος, στάθηκε σὺν Θωμᾶς Στάκμαν ἀρκοῦντως καλός. Ἡ κ. Ἀρ. Βεάνου, σὺν Πέτρα Στάκμαν, στὰ ὡστά της μέτρα. Οἱ κ.κ. Μ. Μπίζος καὶ Χ. Ἀναστασίου, μεσ' οἱς ἄκρες, μπορούμε νὰ ποῦμε καλοί. Τὰ σκηνικὰ καὶ τὰ κοστούμια, τέλος τῆς Ρ. Γεωργιάδου, «ἔδωσαν» ἀρμονικὰ μὲ τὴν παράσταση.

Β. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ποίηση

Λευτέρη Μαγματσούρη: 1) «ΤΑΞΙΔΙΑ», 1976, 2) «ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΗ», 1982.

Κατερίνας Τζανετουλάκου: «ΒΗΜΑΤΙ-ΣΜΟΙ», Ἀθήνα, 1982.

Ἀλέκου Μαράσλη: «ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΤΟΥ ἈΛΛΟΤ», Ἀθήνα, 1983.

Κώστα Μόντη: «ΑΝΤΙΜΑΧΑ», Λευκωσία, 1983.

Γιώργου Δ. Κουλούζη: «Η ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΤΗΣ ΑΓΓΗΣ», Ἀθήνα, 1983.

Παναγιώτη Τσουτάκου: «ΑΚΑΚΙΩΝ 15», Ἀθήνα, 1983.

Τάξη Κολιαδά—Μωλιολάκη: «ΠΑΡΟΥΣΙΟΛΟΓΙΟ ΠΡΩΤΟ», Ἀθήνα, 1983.

Βασίλη Μάργαρη: «ΝΕΟΙ ΣΤΟΧΟΙ», Γιάννινα, 1983.

Χρήστου Πύρπασου: «ΠΕΙΡΑΙΩΤΙΚΑ», Πειραιάς, 1983.

Ζαφείρη Στάλιου: «Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΙΙ», Ἀθήνα, 1983.

Κώστα Πηγαδιώτη: «ΣΕ ΑΝΤΙΠΟΠΤΟ ΧΡΟΝΟ», 'Αθήνα, 1983.

Μαρίας Καλλιαντά—Γαλλίου: «ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ», 'Αθήνα, 1982.

Πεζογραφία

Χρήστου Πέτρου: «ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ» (διηγήματα), 'Αθήνα, 1981.

'Επ. Γ. Μπαλούμη: «ΤΟ ΒΑΦΤΙΣΜΑ» (μυθιστόρημα), 'Αθήνα, 1983.

Γεωργίου Δ. Λύκα: «ΔΙΚΑΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΗΡΩΔΟΥ...» (χρονογραφήματα), 'Ιωάννινα, 1983.

'Ανθη Βέργη: «ΚΟΝΤΑ ΣΤΙΣ ΡΙΖΕΣ» (διηγήματα), 'Αθήνα, 1983.

Στεφ. 'Ιωαννίδη: «ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΩΝ ΠΕΛΑΡΓΩΝ» (μυθιστόρημα), 1983.

Π. Β. Πάσχου: «ΑΛΓΟΣ ΝΗΠΙΩΝ» (διηγήματα), 'Αθήνα, 1983.

Κώστα Βαλέτα: «ΟΙ ΣΑΛΤΙΜΠΑΓΚΟΙ» (διηγήματα), 'Αθήνα, 1982.

Γιάννη Καμαρινάκη: «ΤΟ ΚΟΡΙΤΣΙ ΤΟΥ ΔΑΣΟΥΣ» (διηγήματα), 'Αθήνα, 1983.

Βασίλη Δαμ. Χατζηνικολάου: «ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ», 'Αθήνα, 1981.

'Ισαβέλλας Σικιαρίδη - Μαλόδρουβα: «ΜΙΚΡΑΣΙΑ Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΑΔΑ» (Χρονικά), 'Αθήνα, 1982.

'Αριστ. Μητσάκου: «ΤΟΤ ΑΠΕΣΤΑΛΜΕΝΟΥ ΜΑΣ» (μυθιστόρημα), 'Αθήνα, 1984.

Βασίλη Χατζηνικολάου: «ΜΟΙΡΑ» (διηγήματα - ποιήματα), 'Αθήνα, 1983.

'Ελευθερίας Παπαδάκη: «ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ ΣΕ ΠΡΩΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟ» (διηγήματα), Θεσσαλονίκη, 1983.

Παντελῆ Γρ. Βυσσούλη: «ΕΝΑΣ ΕΛΛΗΝΑΣ ΣΤΗΝ ΚΙΝΑ» (όδοιπορικό), 'Αθήνα, 1983.

Γιάννη Τσεριώνη: «ΠΙΣΩ ΑΠΟ ΤΟ ΛΟΦΟ» (διηγήματα), 'Αθήνα, 1983.

Στράτου Χατζηγιάννη: «ΑΘΛΟΥΤΕΣ» (πεζά γραμμένα στο μυτιληνιό γλωσσικό ιδίωμα), 'Αθήνα, 1983.

'Ερμηνείας Φωτιάδου: 1) «ΣΤΥΜΒΙΑΣΜΟΣ» (χρονογραφήματα), 'Αθήνα, 1983. 2) «ΑΓΝΩΣΤΟΙ ΤΟΠΟΙ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ» (όδοιπορικό), 'Αθήνα, 1983.

Θ. Μακροπούλου: «Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΚΑΙ Η ΛΙΜΝΟΘΑΛΑΣΣΑ» (διηγήματα), 'Αθήνα, 1983.

Μαρίας Τσίκουλα - Γαϊταντζή: «ΤΟ ΜΟΤΣΕΙΟ ΚΑΒΑΦΗ ΣΤΗΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ» (χρονικό), Σέρρες, 1983.

Ι. Βασιλείου: «ΣΤΗ ΣΙΚΕΛΙΑ ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ» (όδοιπορικό), 'Αθήνα, 1983.

Δημοσθένη Ζαδέ: «ΣΤΗ ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΑΛΛΟΥ» (νουβέλα), 'Αθήνα, 1983.

Τζένης Διαμαντή - Παπαϊωάννου: «Η ΤΕΛΕΤΤΑΙΑ ΦΛΟΓΑ» (μυθιστόρημα), 'Αθήνα, 1983.

Δέσπως Καρβέλη: «ΤΟ ΧΡΕΟΣ» (χρονικά), 'Αθήνα, 1981.

Δημήτρη Κωστάκη: «Η ΣΥΛΛΟΓΗ» (διηγήματα), 'Αθήνα, 1981.

Στέλιου Ντόμαλη: «Ο ΤΕΛΙΚΟΣ ΣΚΟΠΟΣ» (χρονογραφήματα), Λάρισα, 1977.

Στέργιου Βαλιούλη: «ΤΟ ΠΟΤΠΟΤΛΟ» (μυθιστόρημα), Θεσσαλονίκη, 1983.

Θέμη Κόπτη: «Η ΓΡΑΒΑΤΑ» (νουβέλα), 'Αθήνα, 1984.

Χρυσάνθης Ζιτσαίης: «ΒΙΩΜΕΝΟΣ ΛΟΓΟΣ» (διηγήματα), Θεσσαλονίκη, 1983.

Θέατρο

Νίκου Τουνουντζάκη: «ΠΕΝΤΕ ΘΕΑΤΡΙΚΑ ΕΡΓΑ», 'Αθήνα, 1983.

Percy Bysshe Shelley (είσαγωγή - μετάφραση - σχόλια Μάριου Βύρωνος Ραϊζη: «ΕΛΛΑΣ» (1811), 'Αθήνα, 1983.

Χρήστου Πύρπασου: «ΕΝΑ ΡΗΓΑΛΟ ΓΙΑ ΜΙΑ ΠΡΟΣΦΥΓΟΠΟΤΛΑ» (2η έκδοση), 'Αθήνα, 1974.

Δοκίμια - Μελέτες

Θ. Μ. Πολίτη: «ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ - Κ. ΧΑΤΖΟΠΟΤΑΟΣ - ΜΙΑΤΟΣ ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ» (έκδοση Ραδιοφωνικού Σταθμού Ι. Π. Μεσολογγίου), 'Αθήνα, 1983.

Ε. Ν. Πλατή: «ΚΡΙΤΙΚΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ», 'Αθήνα, 1983.

Δημ. Κ. Παπακωνσταντίνου: «ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ» (σειρά τρίτη), 'Αθήνα, 1983.

Γιάννη Σπανόπουλου: «ΜΗΝΑΣ ΔΗΜΑΚΗΣ», 'Αθήνα, 1983.

Ένωσης Πωγωνησίων 'Ηπειρου: «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΕΣ ΤΟΥ ΠΩΓΩΝΙΟΥ», 'Ιωάννινα, 1984.

Μιχαήλ Περάνθη: «Ο ΑΛΛΟΣ ΚΟΡΑΗΣ», 'Αθήνα, 1983.

'Αγνής Βλαβιανού - 'Αρβανίτη: «Κ. ΠΑΛΑΜΑ — ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ», 'Αθήνα, 1983.

Χόρχε Λουίς Μπόρχες (μετάφραση Γ. Δ. Χουρμουζιάδη): «ΟΙ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΧΕΛΩΝΑΣ» (δοκίμια και διηγήματα), 'Αθήνα, 1982.

Γεωργίου Ν. Θηβαίου: «ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΒΕΝΕΤΙΑΣ», Θεσσαλονίκη, 1983.

'Επιμέλεια Γ. Ζημυανίτη και Ν. Κύρκου: «ΘΕΣΣΑΛΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΕΖΟΓΡΑΦΟΙ» (άνθολογία), Λάρισα, 1982.

Γιασμίνας Στυλ. Μωϋσείδου: «Η ΑΡΓΥΡΟΧΟΪΑ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ», 'Αθήνα, 1983.

Γρηγόρη Χ. Γκιζέλη: «ΟΙ ΣΤΥΧΡΟΝΟΙ ΜΕΘΟΔΟΙ ΑΝΑΛΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΝΤΕΤΕΧΝΗΣ ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ», 'Αθήνα, 1976.

'Εκδοσης περιοδικού «Νέα Πορεία»: «ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΙΚΟΣΙ ΠΕΝΤΕ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ», Θεσσαλονίκη, 1981.

Γιράτσιας Σπ. Δεπούνη: «ΜΙΧ. Δ. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ», 'Αθήνα, 1983.

Θύμω Ι. Χριστόπουλου: «ΕΛΠΙΑ ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ», 1983.

Νίκου Τσουρά: «ΤΑ ΛΥΧΝΑΡΙΑ ΤΟΥ ΜΥΚΕΡΙΝΟΥ» (μονογραφίες), 'Αθήνα, 1982.

Ούρανus Διοματάρη: «ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΗΣ ΔΙΔΗΣ», 1983.

Στρατή Εύστρατιάδη: «ΛΟΓΟΤΕΧΝΕΣ ΤΟΥ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ», 'Αθήνα, 1982.

'Εκδοσης Κύπρου Χρυσάνθη: «ΕΠΙΛΟΓΗ ΚΡΙΤΙΚΩΝ» (για την ποίηση του Κύπρου Χρυσάνθη), Λευκωσία, 1982.

Κώστα Μιχ. Σταμάτη: «ΟΜΗΡΟΣ Ο ΒΟΤΚΟΛΙΚΟΣ» (μελέτη), 'Αθήνα, 1978.

Παντελῆ 'Απέργη: «ΤΡΕΙΣ ΣΤΥΧΡΟΝΟΙ ΠΕΖΟΓΡΑΦΟΙ» (δοκίμια), 'Αθήνα, 1982.

Τατιάνας Σταύρου: «ΤΕΤΡΑΔΙΑ ΜΗΜΗΣ» (δοκίμια), 'Αθήνα, 1982.

Δημήτρη Κάδουρα: «ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΤΣΟΧΕΡΑΣ» (μελέτη), 'Αθήνα, 1983.

Μανόλη Λαμπρίδη: «ΑΝΤΙ-ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑ» (δοκίμια), 'Αθήνα, 1982.

Δημήτρη Σταθόπουλου: «HOMO RELIGIOSUS» (δοκίμια), 'Αθήνα, 1981.

Σπύρου Νόνικα: «ΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ» (δοκίμια), 'Αθήνα, 1984.

Γ. Βαλέτα: «BENIAMIKΑ» (τα μικρά κείμενα του Βενιαμίν Λεοβίου και οι διωγραφικές πηγές του), Μυτιλήνη, 1982.

Δημ. Γ. Πάρχα: «ΟΜΗΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ» (μελέτη), 'Αθήνα, 1981.

'Εκδόσεων «Ευθύνης»: «ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΜΗΝΑ ΔΗΜΑΚΗ» (μελετήματα - κριτικά σημειώματα), 'Αθήνα, 1983.

Ι. Μ. Χατζηφώτη: «Ο ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ ΦΤΩΧΟΠΡΟΔΡΟΜΟΣ» (μελέτη), 'Αθήνα, 1981.

Γιώργου Ν. Κάρτερ: «ΚΕΙΜΕΝΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ» (μελέτη), 'Αθήνα, 1981.

Δημοσθ. Κόκκινου: «Η ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΝΕΩΤΕΡΟ ΘΕΑΤΡΟ» (δοκίμια), Θεσσαλονίκη, 1982.

Χριστίνas Στ. Εὐαγγέλου: «ΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΜΟΤ ΠΙΣΤΕΤΩ» (δοκίμια), 'Αθήνα, 1978.

Δημήτρη Τζιόβα: «Η ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜ. ΧΑΤΖΗ» (δοκίμιο), Γιάννινα, 1980.

Δημήτρη Σταμέλου: «Η ΜΑΝΑ ΣΤΗΝ ΟΡΕΙΝΗ ΡΟΤΜΕΛΗ» (μελέτη), 'Αθήνα, 1982.

Γεωργίου Ε. Γεωργιάκη: «ΥΠΕΡ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ» (δοκίμια), 'Αθήνα, 1983.

Μενελάου Λεβέντη: «ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟ 666 (ΧΕΣΤ)» (φιλοσοφική μελέτη), 'Αθήνα, 1983.

Κώστα Π. Λαζαρίδη: «ΠΕΤΡΟΣ Α. ΚΟΚΚΟΡΟΣ» (μονογραφία), Γιάννινα, 1983.

Ντίνου Βλαχογιάννη: «ΒΑΘΕΙΕΣ ΤΟΜΕΣ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΘΑΛΗ ΡΗΤΟΡΙΔΗ» (δοκίμιο), 'Αθήνα, 1982.

Ευαγγελίας Παπαχρίστου - Πάνου: «Η ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ» (δοκίμιο), 'Αθήνα, 1983.

'Ηλία Σιμόπουλου: «ΕΠΑΦΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ» (δοκίμιο), 'Αθήνα, 1981.

Πάνου Καραγιώργου: «Α Γ Ν Ω Σ Τ Α ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΛΒΟΥ», Κέρκυρα 1983.

'Αντώνη Συμυδαλά: «Η ΑΞΙΑ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ», Πειραιάς, 1983.

Γιάννη Γ. Μουγογιάννη: «Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΟΜΕΝΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑ», Λάρισα, 1983.

ΕΙΔΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Δημ. Στ. Σαλαμάγκα: «ΑΠΑΝΤΑ» (τόμοι 1, 2, 3, 4, 5 — Λαογραφικά, Ίστοριο-διφικά, Θρησκευτικά, Λογοτεχνικά, Ποιή-λα), 'Αθήνα, 1983.

ΙΣΤΟΡΙΑ

Διον. Δ. Τάση: «ΚΑΣΤΑΝΙΑΝΗ ΠΩ-ΓΩΝΙΟΥ», Θεσσαλονίκη, 1983.

Στεφ. Μπέττη: «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΤ-ΠΟΙΓΓΑ» (έκδοση 'Αγαθοεργών Καταστη-μάτων 'Ιερῶς Μητροπόλεως 'Ιωαννίνων), Γιάννινα, 1982.

Γιώργου Χ. Χιονίδη: 1) «ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ "ΤΟ ΚΛΕΦΟΠΩΛΟΝ" (Ο ΝΙΚΟΤΣΑ-ΡΑΣ) ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΛΑΣΣΑΝΗ ΚΑΙ ΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΤΟΥΤ», Βόλος, 1982. 2) «ΠΕΡΙΓΡΑΜ-ΜΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟ-ΡΙΑΣ ΤΗΣ ΒΕΡΡΟΙΑΣ», Θεσσαλονίκη, 1983.

Γεωργίου Θ. Λυριτζή: «ΟΙ ΜΑΚΕΔΟ-ΝΙΚΟΙ ΠΑΤΡΙΩΤΙΚΟΙ ΣΤΑΔΟΓΟΙ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ ΣΤΙΣ ΠΑΡΑΜΟΝΕΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΑΓΩΝΟΣ», Θεσσαλονί-κη, 1983.

'Αλέξου 'Αναστ. Μαροσλή: «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ», Πάτρα, 1983.

Χαρ. Κατσιμήτρου: «Η ΗΠΕΙΡΟΣ ΠΡΟΜΑΧΟΥΣΑ» (ή δοράση της VIII Μεραρχίας σπὸν πόλεμο 1940 - 41), 'Αθή-να, 1982.

'Εταρεῖας Εὐδοϊκῶν Σπουδῶν: «ΑΡ-ΧΕΙΟΝ ΕΤΒΟΓΓΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ» (τό-μος ΚΑ'), 'Αθήνα, 1982.

Γεωργίου Θ. Λυριτζή: «Ο ΠΝΕΥΜΑΤΙ-ΚΟΣ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ», Θεσσα-λονίκη, 1983.

Δημ. Γ. Κουτρούμπα: «Η ΕΠΑΝΑΣΤΑ-ΣΙΣ ΤΟΥ 1854 ΚΑΙ ΑΙ ΕΝ ΘΕΣΣΑ-ΛΙΑ ΙΔΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ» (διατριβή ἐπὶ διδακτορία), 'Αθήναι, 1976.

Παντελῆ Γ. Βυσσούλη: «Ο ΜΑΚΕΔΟ-ΝΙΚΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ», 'Αθήνα, 1983.

Ναπολ. Σταμ. Δοκανάρη: «ΜΙΧΑΗΛ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΙΣΙΝΗΣ» (μονογραφία), Θεσσαλονίκη, 1983.

'Αποστ. Π. Παπαθεοδώρου: «ΜΝΗΜΗ ΤΩΝ ΠΡΩΤΕΡΓΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΛΩ-ΣΗ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ», 'Ιωάννινα, 1983.

Δημ. Γ. Κουτρούμπα: «Ο ΤΥΠΟΣΤΡΑ-ΤΗΓΟΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ΧΑΤΖΗΠΕ-ΤΡΟΣ ΚΑΙ Η ΘΕΣΣΑΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑ-ΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1854», 'Αθήνα, 1976.

'Ελευθ. Ι. Νικολαΐδου: «Ο ΗΠΕΙΡΩΤΙ-ΤΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΟΑ-ΠΕΛΕΤΘΕΡΩΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ (λόγος πανηγυρικός)', 'Ιωάννινα, 1983.

Δημ. Γ. Κουτρούμπα: «ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΑΡΤΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙ-ΑΣ», 'Αθήνα, 1982.

Βασίλη Κραβίτη: «ΟΙ ΣΟΤΛΙΩΤΕΣ ΑΠΟ ΤΟΥ ΕΠΟΥΣ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓ-ΓΙΟΥ ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΜΑΣ (1823—1983)», 'Αθήνα, 1983.

Μίλτου Κυργιάννη: «Η ΑΝΤΙΦΑΣΙΣΤΙ-ΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ 1943—44», 'Αθήνα, 1982.

Γ. Ν. Τολίδη: «Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ ΣΤΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ ΚΑΙ ΘΥ-ΣΙΕΣ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ» (ἀνάπτυπο τρίτου τόμου περιοδικού «Θρακικά»), 'Αθήνα, 1981.

Μύλου Κυργιάννη: «Ο ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥΤ», Γιάννινα, 1980.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

Ηάρι Στ. Κελαϊδής: «ΡΙΖΙΤΙΚΑ ΓΙΑ ΤΑ ΣΦΑΚΙΑ», 'Αθήνα, 1983.

Θεοδ. Α. Νημά: «ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ» (τόμος Α' και Β') Θεσσαλονίκη, 1983.

Ίωσήφ Μάτσα: «ΕΒΡΑΙΟΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΘΡΗΝΟΙ», Θεσσαλονίκη, 1983.

Γεωργίου Ι. Μάκκα: «ΕΛΛΗΝΟΗΥΡΟΣ» (ιστορία - λαογραφία - παραδόσεις), Τρίκαλα, 1983.

Άλεξ. Γ. Λαζάνη: «ΤΑ ΕΘΙΜΑ ΤΩΝ ΚΑΤΣΑΝΟΧΩΡΙΩΝ ΣΤΟ ΕΘΝΟΛΟΓΙΟ ΘΑΟΥ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ», Πλαίσια, 1983.

Κώστα Θ. Ίωαννίδης: «ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ», Θεσσαλονίκη, 1983.

Λάμπρος Άπ. Τατσιόπουλος: «ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ» (τόμος Β'), Ίωάννινα, 1983.

Κώστα Ντούλα: «ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ ΜΕ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ», 'Αθήνα, 1983.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ — ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

Βασίλη Καραποστόλη: «Η ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ 1960—1975 (διδασκαρική διατριβή)», 'Αθήνα, 1983.

Έταιρείας Έλλήνων Φιλολόγων: «ΗΛΛΩΝ» (τόμος 34—35), 'Αθήνα, 1983.

NICHOLAS P. ANDRIOTIS: «THE FEDERATIVE REPUBLIC OF SCOPJE AND ITS LANGUAGE», ATHENS, 1976.

Κώστα Στεργιόπουλος: «Η ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΓΡΑΦΙΑ» (περίληψη μεθρημάτων), Ίωάννινα, 1976.

Άρχιεπισκοπής 'Αθηνών: «ΘΕΟΛΟΓΙΑ» (τόμος 54), 'Αθήνα, 1983.

Σωτ. Ι. Δάκαρη: «ΤΟ ΝΗΣΙ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ», 'Αθήνα, 1982.

Έθνικος Κέντρο Κοινωνικών Έρευνών: «ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ» (τεύχος 44—47), 'Αθήνα, 1982.

Έκδ. Άγιοθεργών Καταστημάτων Ί. Μητροπόλεως Ίωαννίνων: «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ» (τόμος 25ος), Ίωάννινα, 1983.

Έκδ. Περιοδικού «Θεολογία» (επιμέλεια Άδ. Στ. Άνσετλίδης): «ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ Ε-

ΤΟΥΣ 1979 ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ 1977, 1978», 'Αθήνα, 1983.

INSTITUT FRANCAIS D' ETUDES BYZANTINES: «REVUE DES ETUDES BYZANTINES» (TOME 41), PARIS, 1983.

INSTITUTO STUDI BIZANTINE E NEOELENICI UNIVERSITA DI ROMA (COLL. — INSTRUIT: CQNST. NIKAS): «ANALECTA HYMNICA GRECA» (VII CANONES APRILIS), ROMA, 1970 και «ANALECTA HYMNICA GRECA» (IX CANONES MAII), ROMA, 1973.

Μάριου - Βύρωνος Ραζής: «ΑΓΓΛΟΦΩΝΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ (συγκριτικές μελέτες)», 'Αθήνα, 1981.

GUNTHER KLAFFENBACH (εισαγωγή, μετάφραση, προσθήκες, σχόλια, επιμέλεια Άθων. Ί. Άντωνίου): «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΗ», 'Αθήνα 1982.

ΔΙΟΝ. ΦΡΑΓΚΟΥ (Έκδ. Έθνικος Κέντρο Κοινωνικών Έρευνών): «Q ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΑΝΘΕΥΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ», 'Αθήνα, 1980.

RICHARD R. FAGEN (έπιμ. Παντελής Τερλέζης): «ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ», 'Αθήνα, 1977.

Ι. Θ. ΚΑΚΡΙΔΗ: 1) «Η ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΤΗΣ ΙΛΙΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΟΔΥΣΣΕΙΑΣ», Θεσ)νίκη 1980. 2) «ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ ΚΑΙ ΟΔΥΣΣΕΑΣ», Θεσ)νίκη, 1979. 3) «ΑΝΘΡΩΠΗΝ ΑΘΑΝΑΣΙΑ», 'Αθήνα, 1980. 4) «ΕΛΛΑΦΡΟΔΙΤΗ, ΑΝΘΩΣΤΕΦΑΝΩΜΕΝΗ» (άρχεια λυρική ποίηση), 'Αθήνα, 1983.

Στρατή Παπαμμανουσάκη: «Η ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΣΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ», Χανιά, 1981.

ΔΙΑΦΟΡΑ

Δ. Βασιλειάδης: «ΘΕΩΡΙΑ ΕΦΤΑΣΤΕΡΗ: Η ΜΑΓΕΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ» (λεύκωμα με κείμενα και φωτογραφίες απ' τὸ Ίόνιο), 'Αθήνα, 1983.

Άγγελικῆς Τσεβῆ: «ΜΙΑ ΚΟΥΛΟΥΡΑ ΓΕΜΑΤΗ ΚΕΝΤΙΔΙΑ ΓΕΝΝΙΕΤΑΙ» (λεύκωμα με κείμενα λαογραφικά), 'Αθήνα, 1983.

Ίγνένης Διδασκάλου: «Η ΠΡΩΤΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ Θ. ΓΟΝΤΕΟΥ», Θεσσαλονίκη, 1983.

Πέτρου Πασχάλη: «ΤΟΥ ΚΟΥΡΙΟΥ ΜΟΥ»

(4 δημοσιεύματα), Γιάννινα, 1983.

Δημ. Β. Σιωμοπούλου: «ΓΙΑ ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ — ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ», Γιάννινα, 1983.

Σπύρου Έργολάδου: «ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ — ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ», Γιάννινα, 1973.

Έλλην. Πνευμ. Όμίλου Κύπρου: «Η ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΕΞΕΓΕΡΣΗ», Λευκωσία, 1983.

Φιλολογικού Ιστορικού Λογοτεχνικού Συνδέσμου Τρίκαλων: «ΤΡΙΚΑΛΙΝΑ» (τόμος 1ος, 2ος, 3ος), Τρίκαλα 1981—1983.

Έκθ. «Ζωής του Παιδιού»: «ΑΞΕΧΑΣΤΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΠΑΤΡΙΔΕΣ» (Χρονικά), Αθήναι, 1983.

Λάμπρου Κ. Μπουραντά: «Ο ΑΜΒΡΑΚΙΚΟΣ ΚΟΛΠΟΣ», (μελέτες) Άρτα, 1982.

Νικολάε Έκομπέσκου (μετ. Δημ. Ραθανή - Σωκρ. Πούλη): «Η ΑΠΟΠΥΡΗΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ» (μια ρουμανική άποψη), Αθήνα 1948.

Κων. Χρ. Φλώρου (Περαστικού): «ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑ» (έντυπώσεις από ταξίδια - ξιμετρα - πεζογραφήματα).

Εδτυχίας Δ. Λιάτα: «ΤΙΜΕΣ ΚΑΙ ΑΓΑΘΑ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ (1839 - 1846)», Αθήνα, 1984.

Κώστα Άλ. Πετρονικολού: 1) «ΘΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΠΟΦΕΙΣ», Αθήνα, 1984. 2) «ΟΙ ΠΕΝΤΕ ΜΕΣΟΛΟΓΙΤΕΣ ΠΡΩΤΥΠΟΥΡΓΟΙ (Σπ. Τρικούπης, Δημ. Βάλλης, Ζηνόβιος Βάλλης, Έπαμ. Δελιγιώργης, Χρ. Τρικούπης)», Αθήνα, 1984.

Ιωάννου Άν. Παπαθασίλειου: «Ο ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΑΙ Η ΑΡΤΑ» (τά Γράμματα - ό Κρυστάλλης - τό χρέος), Αθήναι, 1973.

Σάββα Ι. Κανταρτζή: «ΕΙΡΗΝΗ ΜΕ ΤΟΝ ΘΕΟ», Κατερίνη, 1984.

Έκδοση Στ. Κοταμανίδη: «ΠΑΝΣΕΡΡΑΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ» (άφιέρωμα 1913—1983), Σέρρες, 1983.

Έκδοση Περιδικού «ΘΕΣΣΑΛΙΚΗ ΕΣΤΙΑ»: «ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΤΟΥ Δ' ΤΟΜΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΔΙΑΡΚΟΥΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ», Αθήνα, 1984.

Νικολάου Ι. Τσίπα: «ΑΡΜΑΘΕΙΑ ΑΝΑΜΝΗΣΕΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΥΡΣΟΓΙΑΝΝΗ», Αθήνα, 1983.

Έκδοση Στέφανου Ιωαννίδη: «ΘΡΑΚΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ» (τόμος 1983), Εάνθη, 1983.

Έκδοση Έπιστημονικής Ένώσης «ΝΕΑ ΠΑΙΔΕΙΑ»: «ΝΕΑ ΠΑΙΔΕΙΑ», Αθήνα, χειμώνας 1984.